Alex Mihai Stoenescu

ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA

vol. 3

Cele trei dictaturi

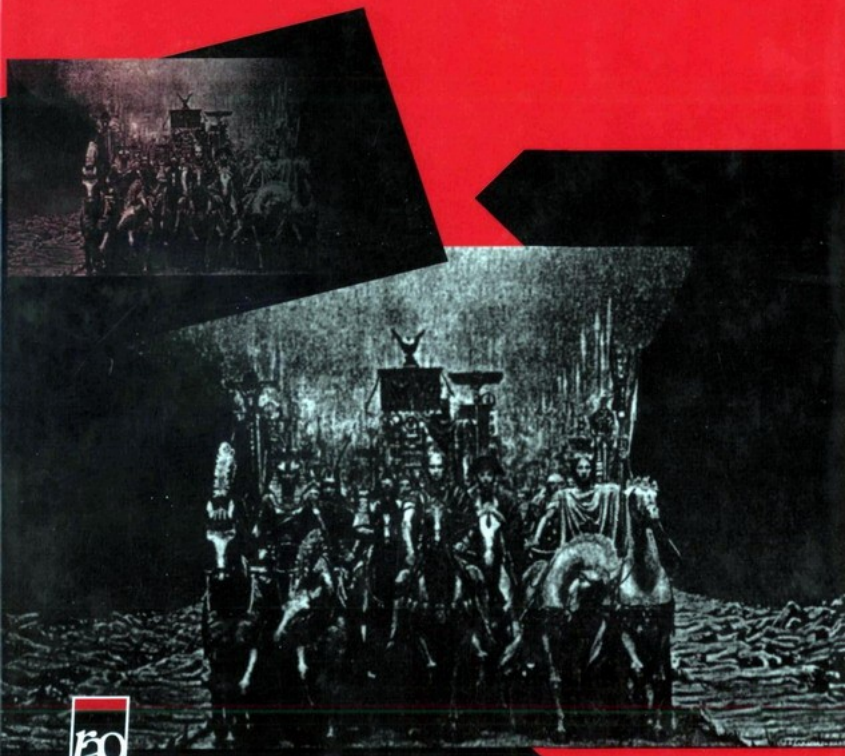

„Față de istorici, dl Alex Mihai Stoenescu are un mare avantaj: este scriitor (sau și scriitor). N. Iorga scria, în încheiere la prefața *Istoriologiei umane*, că ar fi dorit să aibă mai mult talent poetic pentru a fi mai aproape de adevăr, altfel spus harul literar sporește capacitatea cercetătorului istoric de a reconstitui și înțelege faptele trecutului.

În cel de-al treilea volum al *Istoriei loviturilor de stat în România* se reîntîlnesc toate calitățile de informație, analiză și stil care au asigurat marele succes al celor două care l-au precedat."

Florin Constantiniu

rao
international
publishing
company

ISBN 973-576-459-8

www.raobooks.com

Fiului meu, VLAD ALEXANDRU

ALEX MIHAI STOENESCU

ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA

1821-1999

vol. 3

Cele trei dictaturi

RAO International Publishing Company
Str. Turda nr. 117-119

ALEX MIHAI STOENESCU
Istoria loviturilor de stat în România
1821-1999
vol. 3
Cele trei dictaturi

© RAO International Publishing Company, 2002

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial"
București, România

2004

ISBN 973-576-459-8

Cuprins

Introducere / 7

Capitolul I
PERIOADA INTERBELICĂ, PRELUDIU
AL DICTATURII 1920-1938 / 10

Capitolul II
CAMARILA, CENTRU DE PUTERE ÎN STAT / 44

Capitolul III
LOVITURA MARILOR TRĂDĂRI / 170

Capitolul IV
NOAPTEA GENERALULUI / 237

Capitolul V
TENTATIVA DE LOVITURĂ DE STAT
DIN 20-23 IANUARIE 1941 / 338

Capitolul VI
CEA DIN URMĂ GAFĂ / 417

Capitolul VII
INSTALAREA SISTEMULUI COMUNIST
ÎN ROMÂNIA / 528

BIBLIOGRAFIE / 640

Introducere

Nevoia de a arăta, cu probe aduse din istoria plină de adevăruri crude a României, că destinul nefast al țării noastre nu se poate schimba radical decît prin asumarea conștientă de către națiunea română a deciziei de a construi aici un stat democratic funcțional și un capitalism modern, este scopul acestui studiu. România trebuie să iasă din ciclul erorilor sale istorice, mereu repetate. Folosirea datelor istorice în scopuri politicianiste, pentru legitimări îndoielnice sau pentru demagogie, ascunderea în continuare a numeroaselor erori, din care tinerii n-au cum să învețe ceva, precum și proiectarea eroică a autorilor acestor erori ne împiedică să facem saltul obligatoriu din mentalitate.

Cititorul a observat că în cursul acestor volume s-a întîlnit mereu cu cîteva teme fundamentale ale analizei, care, deși face apel la informații evocate și în alte lucrări istoriografice sau la detalii mai puțin cunoscute, surprinde mai ales prin unghiul diferit de abordare. Această opțiune nu vine neapărat din orientarea politică a autorului – am căutat în permanență să obțin o maximă obiectivitate – ci din faptul că alternativa a lipsit analizei din ultimele decenii, abia mijește astăzi, iar cetățeanul român continuă să nu aibă acces la o altă viziune asupra cronologiei istorice a României moderne și contemporane. Pe de altă parte, o serie de amănunte ignorate sau subevaluate se dovedesc acum – la o privire mai atentă asupra

repetării proceselor socio-politice, deja tipice statului român – mult mai importante pentru înţelegerea fenomenului de care ne ocupăm. De aceea, volumele surprind şi unele secvenţe cunoscute ale istoriei noastre, dar individualizate altfel. Urmărind evoluţia statutului şi a regimurilor sale politice, este, în consecinţă, normal să grupăm cele trei dictaturi – carlistă, antonesciană şi comunistă – într-o singură etapă. Altfel spus, cartea de istorie a României moderne poate avea şi o altă cronologie, pe care o propunem spre reflecţie:

• Preliminariile constituirii naţiunii române moderne; apariţia mişcării naţionaliste în sînul marii boierimi şi confruntarea sa cu internaţionalismul revoluţionar paşoptist (1821-1859).

• Introducerea prin şoc a instituţiilor burgheze occidentale şi apariţia conflictului stat-societate (1859-1871).

• Inaugurarea sistemului democratic românesc, diferit de cel clasic occidental, continuată de efortul pentru gestionarea slăbiciunilor sale structurale, (1871-1918).

• Criza sistemului democratic românesc şi prăbuşirea sa structurală, (1920-1938).

• Regimul dictaturilor (1938-1989).

• Deceniul libertăţii anarhice (1990-2000).

Iată, aşadar, de ce studiul asupra cauzei marilor şocuri politice – pe care le-a cunoscut, altfel inexplicabil, România în toată această perioadă – urmăreşte cîteva teme de profunzime. Două sunt centrale: *raportul stat-societate* şi *studiul imagologic al mentalităţii naţiunii române*. Alte trei sunt secundare: *evoluţia curentului politic de Dreapta, de la apariţie şi pînă astăzi*; *chestiunea evreiască* şi *influenţa francmasonică*, aspecte aparent marginale, dar care au intervenit direct în cursul istoriei naţionale din ultimul veac şi jumătate. Ca o coloană vertebrală a întregii analize, *Istoria loviturilor de stat în România* încearcă să demonstreze că a existat o decizie politică greşită la originea statului modern român, că era posibilă şi o altă cale, mult mai apropiată de sufletul poporului român şi pentru care Barbu Catargiu a plătit cu viaţa, Eminescu şi Caragiale au fost ostracizaţi, iar Petre P. Carp sau Mircea Eliade sunt

şi astăzi prezentaţi ca nişte trădători. Demersul ştiinţific şi literar pe care îl încerc aici n-ar fi decît o simplă proiecţie în erorile trecutului, dacă nu ar exista şansa ca astăzi, conştienţi de ciclul distructiv al vieţii noastre statale din trecut, să producem modificările substanţiale care să stabilească un raport firesc între naţiune şi ţara ei. Încă mai este timp ca România să reprezinte o creaţie naturală şi organică a societăţii sale şi, crescînd nivelul de civilizaţie al naţiunii, să emancipeze şi România, ca stat, cu un conţinut şi într-o formă mult evoluate. Altfel, statul agresor al cetăţeanului, statul care îşi dă o Constituţie inaplicabilă şi îi obligă pe cetăţeni s-o respecte, statul care continuă să copieze modele din străinătate şi le impune cetăţenilor săi, nu va dispărea şi toate fenomenele negative, violente sau umilitoare pe care le înfăţişează acest studiu se vor repeta. Demersul principal al acestei cărţi este – prin studiul lipsit de menajamente al experienţei istorice – evitarea situaţiei ca ridicarea nivelului de civilizaţie al naţiunii şi dezvoltarea statului să fie din nou o creaţie a unor modele străine, impuse prin reguli care nu ni se potrivesc sau cu sacrificii care să atingă viziunea încă ireductibilă a naţiunii asupra unităţii statului.

*

Capitolul I

PERIOADA INTERBELICĂ, PRELUDIU AL DICTATURII 1920-1938

Moto:

Cu politicieni venali şi o ţărănime flămîndă nu poţi susţine credinţa într-o idee.

OCTAVIAN GOGA

Analiza perioadei interbelice porneşte cu un studiu imagologic concentrat asupra percepţiilor noastre despre acest interval celebru al istoriei noastre recente. Mai întîi, o precizare necesară înţelegerii unghiului din care este privită perioada de antecameră a regimului dictaturilor în România. Pentru a îndepărta orice confuzie, vom arăta că, şi aici, demersul nostru nu urmăreşte distrugerea unor statui sau demitizarea unor personalităţi istorice. Ceea ce subliniem noi – cu probe – este că, pentru a legitima acţiuni şi fenomene politice, istoriografia noastră a scos în relief personalităţi şi evenimente, le-a mitizat şi oferit ca hrană propagandistică cetăţeanului, în timp ce alţi eroi şi evenimente adevărate au fost marginalizate, ascunse sau interzise cunoaşterii populare. Dovada trăieşte în manualele noastre de istorie: sunt hiperbolizate figurile lui Tudor Vladimirescu, Alexandru Ioan Cuza, Ion Antonescu, Iuliu Maniu, a căror biografie şi activitate politică sunt criticabile în foarte multe privinţe. Escamotarea subiectului eroic face ca erou să fie numai Tudor Vladimirescu şi să nu fie eroi marii boieri naţionalişti care au gîndit, finanţat şi condus emanciparea modernă a Principatelor Române, plătindu-l, printre alţii, şi pe Tudor Vladimirescu. Mai erou ar fi Nicolae Bălcescu, mare patriot român, dar adept al scenariului francmasonic internaţionalist, şi lăsat în umbră să fie Avram Iancu,

singurul mare conducător al românilor, pentru că era naţionalist? Cuza este marele erou al Unirii Principatelor şi al reformelor (catastrofale, de altfel), şi nu Barbu Catargiu sau Lascăr Catargiu, care au pus ţara asta pe picioare din haos, printr-o guvernare exemplară. Ministrul de finanţe Mavrogheni – un necunoscut. Eugeniu Carada – o figură stranie şi atît. Tot astfel, Cuza, autorul unei lovituri de stat prin care a introdus un regim politic personal, este eroizat pînă la saturaţie, în timp ce „monstruoasa coaliţie", care a salvat sistemul democratic şi a inaugurat în România regimul parlamentar, este şi astăzi blamată, acuzată, ridiculizată. Cei doi mari Brătieni sunt doar vag percepuţi de către români ca întemeietori de stat naţional unitar. Numai literatura, nu şi opera politică a lui Eminescu sau Caragiale, străluceşte în orice bibliotecă, în timp ce românului de astăzi continuă să i se întîmple exact ce scriau Eminescu şi Caragiale în secolul al XIX-lea. Iuliu Maniu este marele luptător pentru unire – caz de falsificare grosolană a informaţiei istorice – în timp ce Nicolae Bălan, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voevod sau chiar regina Maria apar ca personaje din decor. Nimeni nu ştie, de exemplu, că organizatorul Marii Adunări de la Alba Iulia din 1918, în cele mai mici detalii, cu ordine şi civilitate perfecte, producînd astfel un eveniment istoric autentic şi curat, a fost Ioan Suciu din Ineu. Unde sunt eroii aceştia şi faptele lor adevărate?

Libertatea obţinută după 1989 a permis unor istorici de substanţă, unor cercetători cu operă, să investigheze şi să publice informaţii care modifică substanţial imaginea cetăţeanului român despre perioada interbelică, în general, şi a felului cum a trecut România de la regimul democratic la dictaturi, în particular. Dar chiar şi astăzi sau mîine pot apărea mari surprize, care să modifice profund înţelegerea cursului vieţii politice româneşti din ultimii 70-80 de ani. Începem deja să avem o serie de informaţii despre penetrarea spionajului Marilor Puteri la vîrful clasei politice româneşti, precum şi la conducerea superioară a statului. Deşi s-au adunat destul de multe informaţii asupra activităţii de agentă sovietică a Elenei Lupescu, nu avem încă proba, multe documente importante fiind distruse sau încă în arhivele Rusiei. Poate că peste ani vom intra în

posesia dovezilor care ar atesta controlul statului român de către URSS, începînd cu primii ani ai deceniului patru, prin intermediul unei femei pe cît de remarcabile, pe atît de devastatoare pentru ţara noastră.[1] Rolul lui Nicolae Titulescu în presiunile exercitate de francmasoneria străină asupra ţării noastre nu a fost elucidat, cu toate că, în ciuda faimei de care s-a bucurat şi se bucură marele diplomat român, rezultatele finale ale activităţii sale sunt cît se poate de discutabile. Cînd Titulescu a fost demis din funcţia de ministru de externe, Gheorghe Tătărescu i-a desfăşurat pe masă regelui Carol II harta Europei şi i-a arătat situaţia reală a politicii externe româneşti: „Iată, sire, Titulescu ne-a certat cu toată lumea", prezentîndu-i pe rînd conflictele la zi cu vecinii, încăpăţînarea de a fi ostili cu orice preţ Germaniei, slugărnicia faţă de Franţa şi Anglia (care nu au întîrziat să profite de slăbiciunea aceasta), complicităţile cu Rusia sovietică. Avea dreptate Tătărescu? În sfîrşit, cu toate că avem unele dovezi concludente, nu ştim cît de timpuriu şi în ce proporţie a fost infiltrată Mişcarea legionară de către comunişti. Noi însă nu vom ezita să atacăm direct aceste subiecte.

Ca o concluzie a observaţiilor de mai sus se conturează ideea că posibilitatea apariţiei surprizelor, în special a marilor surprize care să răstoarne întregi „istorii", este strîns legată tocmai de felul incomplet sau politizat în care a fost prezentată sau comentată Istoria pînă acum.

Imaginea regimului democratic

Analiza evoluţiei statului român între lovitura de stat din 1864 şi cea din 1930, din primele două volume, ridică acum o problemă de

[1] Cunosc istorici de ţinută care nu mai au dubii asupra apartenenţei Elenei Lupescu la serviciile secrete sovietice, dar le este jenă să admită public că România s-a aflat sub controlul statului vecin şi că a fost dirijată timp de decenii spre ocupaţia finală din 1944. Curajul acestor istorici este alterat şi de teama de a nu intra în caruselul scenariilor, dintre care unele, chiar foarte adevărate, nu mai sunt crezute astăzi din cauza multitudinii de fabulaţii publice care ne-au parazitat luciditatea istoriografică.

fond, pe care ne-am obişnuit să o plasăm, încrezători, la anexa mitologiei noastre istoriografice: problema celebrului „instinct colectiv" al poporului român. Am văzut din primele volume cum au fost create statul naţional (1859-1861) şi statul naţional unitar (1918-1920) de personalităţi de excepţie, pe un fond de adeziune relativă a populaţiei, mai degrabă condus decît conducătoare. Peste timp, dincolo de activitatea politică a acestor personalităţi, pare la fel de productivă şi infuzia de sentiment patriotic şi unionist dată generaţiilor de români. Sunt însă cîteva momente cruciale care infirmă teza „instinctului colectiv". În februarie 1859, cînd bucureştenii, craiovenii şi ieşenii se îmbrăţişau pe străzi, iar proaspătul domn se ghemuia paralizat de frică, în fundul cupeului său, nu se ştia că va urma un regim autoritar, de camarilă, şi aducerea din străinătate a unor instituţii ce vor transforma statul modern român într-un organism agresor la adresa propriilor cetăţeni. Entuziasmul românilor la momentul Marii Uniri n-a putut previziona marea destrămare care a urmat şi incapacitatea guvernanţilor de a conserva acest stat rotund şi firesc, precum şi infiltrarea periculoasă a bolşevismului în rîndurile muncitorimii şi criza economică de care a profitat acesta. În 1928, ţărănismul a scos mase de oameni în stradă şi le-a mişcat într-un iluzoriu marş spre Capitală, fără ca oamenii să simtă marile dezamăgiri naţionale pe care i le pregăteau liderii acestuia. Cînd a fost dată lovitura de stat din 7-13 iunie 1930 şi a fost adus Carol II pe tron, entuziasmul popular şi al intelectualităţii a fost fără precedent. Toţi sperau într-o domnie benefică şi solidă, aducătoare de belşug. A fost o catastrofă fără precedent, pe toate planurile. În august 1944, în timp ce România era livrată cu braţele ridicate Uniunii Sovietice, populaţia sărbătorea în stradă terminarea războiului şi pacea, cînd, în realitate, abia atunci începea cel mai cumplit război îndreptat chiar împotriva ei, a populaţiei. În 1968, românii s-au strîns în faţa clădirii Comitetului Central al PCR cu un entuziasm spontan derutant, fără să înţeleagă că, exact în acele clipe, tocmai legitimau dictatura paranoică a lui Nicolae Ceauşescu. Pentru revoluţia din 1989 nici nu mai este nevoie de detalii – încă suferim la prezent naivitatea noastră de atunci, ca pe o gafă repetată

zilnic, pe măsură ce ne lovim de efectele atitudinii noastre din acele zile şi nopţi de abolire a statului.

Ne întrebăm: cînd a acţionat „instinctul colectiv"? Conservatorismul proverbial al poporului român se referă la rezistenţa la modernitate, la scoaterea societăţii din tipare la care cu chiu cu vai s-a adaptat, la schimbarea ritmului său social. De aceea, în planul mecanismului paradoxal, la sfîrşitul fiecărui proces declanşat printr-o schimbare de ritm, rezultatele au fost invers proporţionale cu speranţele. Adusă la concretul rezultatului măsurabil, istoria dovedeşte că revoluţia din 1848 a fost un moment de răscruce pentru poporul român, pentru că i-a schimbat brusc şi artificial direcţia, iar asasinarea lui Barbu Catargiu – patriotul care a vrut să ducă lucid poporul român pe drumul său firesc – un act mult mai criminal decît suprimarea unui om. În orice analiză asupra istoriei României moderne nu trebuie să se uite nici o clipă că ne-am inaugurat democraţia cu asasinarea celui dîntîi prim-ministru al ţării. O baltă mare de sînge stă sub picioarele noastre şi nu încetăm să călcăm cu bocancii în ea. În aceeaşi baltă s-a scurs şi sîngele lui I.G. Duca şi al lui Corneliu Z. Codreanu, al lui Iorga sau Madgearu, al lui Ion Antonescu, Iuliu Maniu sau Gheorghe Brătianu. Trebuie să înţelegem o dată de ce. Respectul pentru trecut are nevoie de repere autentice şi de asumarea adevărului istoric, astfel încît eroii şi faptele lor excepţionale să nu se mai piardă într-un diluviu de legende mincinoase, diversioniste, politizate pînă la rizibil.

Pentru început, să privim o scurtă cronologie, să subliniem perioadele în care România a cunoscut regimul democratic şi să ne lămurim ce tradiţie avem în acest sistem de valori:

1859-1864 – primii ani ai statului român modern; România era condusă printr-un document numit *Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris din 1858*, ca expresie a voinţei Marilor Puteri Protectoare, nu a voinţei naţiunii române.

1864-1866 – ca urmare a loviturii de stat date de Alexandru Ion Cuza, se instituie un regim cezarist, de autoritate personală, susţinut de o camarilă.

1866-1871 – după lovitura de stat care l-a îndepărtat pe Cuza, este introdusă Constituţia democratică, ale cărei prevederi nu pot fi aplicate încă; este o perioadă predemocratică, străbătută de conflicte antidinastice şi mari tulburări publice.

1871-1906 – *regim democratic*; familia Brătianu conduce însă ferm statul, din umbră.

1907 – ca urmare a răscoalei instigate din exterior, se introduce *starea de asediu*, care limitează libertăţile democratice.

1908-1916 – *regim democratic*.

1916-1922 – perioadă de război şi prelungire a *stării de asediu*, cu limitarea libertăţilor democratice.

1922-1930 – *regim democratic*.

1930-1932 – lovitura de stat din 7-13 iunie 1930 loveşte Constituţia democratică şi introduce sistemul politic dirijat de rege şi camarilă.

1933-1937 – reintroducerea *stării de necesitate*, cu restrîngerea libertăţilor democratice.

1938-1940 – dictatură regală.

1940-1944 – dictatură militară, în regim de război.

1944-1947 – regim de ocupaţie militară sovietică, cu restrîngerea sau anularea libertăţilor democratice.

1947-1990 – dictatură comunistă.

Cele trei dictaturi din perioada 1938-1989 au ocupat 50 de ani din cei aproximativ 130, de cînd există statul modern român consolidat. Din 1859 pînă în 1871 au fost 12 ani tulburi şi agitaţi de căutări. Între 1871 şi 1930 am avut parte de 59 de ani de încercări democratice, cu destule amendamente, suficient de aproximative, dar totuşi în drum spre democraţie. Problema este că, pe acelaşi interval, în 1877 şi 1878, în 1913 şi apoi între 1916 şi 1919, precum şi între 1940 şi 1945 am avut parte, în total, de 13 ani de război, situaţie în care unele libertăţi democratice se suspendă sau se limitează, iar democraţia funcţionează condiţionat. Numeroasele decretări ale stării de necesitate limitau principalele drepturi ale omului: la liberă circulaţie, dreptul de întrunire, libertatea cuvîntului

(cenzura) şi legiferau dreptul autorităţii de a folosi Armata împotriva cetăţenilor turbulenţi, dreptul de a aresta fără mandat, de a viola proprietatea în scopul cercetării cauzelor. În anii 1920 şi 1921, sub ministeriatul generalului Alexandru Averescu, am avut un regim pseudomilitar, de urgenţă, cu toate libertăţile democratice limitate în diferite grade. *Aşadar, România a cunoscut libertăţile democratice doar ceva mai mult de 4 (patru) decenii, cu intermitenţe, din care cei mai mulţi ani au aparţinut secolului al XIX-lea.* Cînd privim o astfel de statistică implacabilă, trebuie să înţelegem cu mintea limpede că mentalităţile cetăţeanului român de astăzi au fost prea puţin construite de o tradiţie democratică. Oricum, peste 86% din populaţia actuală a României este născută şi educată în comunism. Cu atît mai mult, este misiunea cea mai grea să îi modificăm mentalitatea acum, căci ţara nu poate aştepta pasiv maturizarea altor generaţii. Deocamdată, cronologia ne oferă o singură certitudine: înainte de 22 decembrie 1989 am avut o dictatură comunistă de 45 de ani; înainte de aceasta a fost o dictatură militară de 4 ani şi înainte de ea o dictatură regală de aproape 3 ani. Înainte de oficializarea regimului dictatorial regal, au mai fost 8 ani de distrugere sistematică a regimului democratic. Numai între 1930 şi 1947, într-un interval de 17 ani, s-au dat în România 6 lovituri de stat (1930, 1938, 1940, 1944, 1945, 1947) şi au avut loc alte două tentative (1934, 1941). Democraţia este, aşadar, un moment prea îndepărtat, ca să poată fi un model viu, rămas în memoria colectivă, şi de aceea rămîne pentru România o imagine exclusiv istorică, spre deosebire de alte state unde democraţia este un eveniment apropiat, conservat în amintirea vie a multor oameni sau în memoria dinamică a unei rezistenţe politice împotriva dictaturii. Altfel spus, pentru alte state democraţia este *un mod de viaţă* la care s-a revenit după 1989, nu o noutate, ca la noi.

Dacă acceptăm că un individ devine conştient de procesele politico-sociale din jurul său în preajma vîrstei de 14 ani, vom constata că martorii democraţiei române funcţionale trebuie să aibă astăzi cam 85 de ani. Ce chip al democraţiei au văzut ei între 1916 şi 1930, de la naştere şi pînă la urcarea lui Carol II pe Tron? Război, greve, regim pseudomilitar, Lege Marţială, partide care apar, cîştigă

alegerile şi dispar, campanii electorale sîngeroase, antisemitism, demonstraţii de stradă, sterilitate şi băşcălie parlamentaristă, corupţie la cel mai înalt nivel politic, două partide majore în luptă, folosind toate mijloacele denigrării. Ce democraţie au văzut ei sau cei născuţi după 1930? Un rege corupt şi o camarilă care manevra partide figurante, un Parlament şi un guvern fără nici o autoritate. Să facem apel la mărturia unui contemporan, Nicolae Carandino, director al ziarului *Dreptatea* şi atent observator al lumii româneşti: „Cînd mă uit înapoi, îmi văd copilăria sfîşiată de primul război mondial, de ocupaţia germană, tinereţea trăind repercusiunile economice ale crizei din Wall Street şi maturitatea suportînd succesiv ecourile fascismului, ale hitlerismului. Dar, prin 1930, eram departe de a bănui toate loviturile pe care mi le rezerva destinul. Sensibilitatea noastră juvenilă era grav jignită de manifestările exterioare ale burgheziei posedante. Toate uşile se închideau în faţa solicitărilor tinere. Noi trebuia să suportăm, direct şi indirect, consecinţele crizei mondiale. Pentru cei bogaţi se deschidea perspectiva dezagreabilă a micşorării dividentelor, a renunţării eventuale la o călătorie în străinătate sau la un *Lincoln*; pentru noi se punea însă, zilnic, problema casei, a pîinii, a familiei întemeiate sub ameninţarea lipsei şi a mizeriei“[2]. Dacă aşa gîndea un om de Stînga, ce trebuie să fi fost în mintea lui Corneliu Z. Codreanu? Într-o altă parte a intelectualităţii, imaginea societăţii româneşti interbelice primea nuanţe radicale. Nichifor Crainic a fost unul din purtătorii de cuvînt: „Democraţia consumatoare a bunurilor publice şi incapabilă să creeze, socialismul parazitar, comunismul ameninţător, iudaismul exploatator, francmasoneria cu banditismul ei ocult şi trădător de neam, abuzul de autoritate şi mezalianţa de pe Tronul ţării – toate au apărut cu masca sfîşiată de viguroasele condeie ale redacţiei mele“[3]. Această opţiune radicală avea să domine cel de-al doilea deceniu al perioadei interbelice, deceniul de criză structurală profundă, deceniul prăbuşirii politice, economice şi teritoriale.

---

[2] N. Carandino, *Nopţi albe şi zile negre*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1992, p. 144.

[3] Nichifor Crainic, *Germania şi Italia*, Ed. Cugetarea, Bucureşti, 1941, p. 9.

Din întreaga populație matură a României de astăzi, toți cetățenii care sunt mai tineri de 63 de ani s-au născut sub regim dictatorial. Altfel spus, imaginea autentică asupra sistemului democratic în România nu este deținută decît de un număr extrem de restrîns de pensionari. Lipsiți de model autohton și de o tradiție instituțională vie, cu cine și cu ce să reconstruiești sistemul democratic în România? Acesta este și principalul motiv pentru care imaginea despre democrația românească este astăzi aproape exclusiv *ficțională*, continuînd să slujească propagandistic cauze politice curente. Totodată, în lipsa unei tradiții democratice autohtone, actualele generații politice caută din nou un model străin.

Este bine să știm unde am greșit. Iluzionîndu-ne în continuare cu legende, nu vom reuși să schimbăm acest curs nefericit al istoriei. Faptul că sistemul democratic nu a ajuns niciodată la maturitate în România a permis interpretarea libertăților sistemului drept o cale spre abuz, sistemul fiind mereu invocat drept model, iar defecțiunile sale mereu folosite pentru „amendamentele" la uz.

Un alt subiect de imagologie, cu consecințe mai mici în mentalitate, dar cu efecte majore în administrarea statului, este problema liderului. Moartea lui Ionel I.C. Brătianu, cum afirma cu regret Constantin Argetoianu, „a schimbat toată situația politică în România. Ionel Brătianu ajunsese un fel de dictator ocult, care, sub forme constituționale, avea țara în mînă"[4]. Într-adevăr, moartea marelui lider liberal lăsa un gol autentic, nu declarativ, în politica românească. Se întîmpla în 1927 ceea ce se întîmplase în 1866, cînd a plecat domnitorul Cuza, și criza politică a lăsat țara timp de trei luni fără conducere. Două cete de turci dacă intrau atunci în țară, în frunte cu un baș-bulucbaș, ar fi schimbat soarta Principatelor Române, atîta dezordine și lipsă de autoritate se instalase. Șase decenii după moartea lui Brătianu, dispariția lui Nicolae Ceaușescu produce aceeași debandadă. Ce răspuns putem da unui astfel de colaps al autorității, prin dispariția unui om? O posibilă explicație a

[4] Constantin Argetoianu, *Memorii*, vol. VIII, inedit, Ed. Machiavelli, București, 1997, p. 169.

fost oferită chiar în cazul Nicolae Ceauşescu. Liderii autoritari de tip Cuza, Brătianu, Ceauşescu (cu toate marile deosebiri dintre ei), au reuşit să concentreze puterea în mîna lor de o manieră care „a înghiţit autoritatea", politicienii, birocraţii şi populaţia canalizîndu-şi speranţele şi respectul spre ei, ca sursă unică a puterii. Experienţele zilnice ale cetăţeanului în contact cu aparatul birocratic, care au fost mereu o expresie cotidiană a conflictului stat-societate, l-au făcut pe individ să înţeleagă faptul că la conducerea ţării se află o personalitate paternală, singura capabilă să rezolve problemele şi de care se leagă orice speranţă socială. De altfel, aşa cum am dezvoltat prin analiză în volumele precedente, statul birocratic şi bugetar, pe care l-a avut şi încă îl mai are România, nu putea evolua decît prin voinţa şi opera luminată a unui conducător sau prin proiecţia falsă în rîndurile populaţiei a imaginii lui de lider luminat. A fost şi cazul lui Carol II. În ciuda defectelor lui evidente şi a trecutului infamant, populaţia l-a aclamat mult timp. Asta, pînă s-a trezit fără apărare militară şi cu ţara sfîşiată teritorial. Acelaşi simptom s-a înregistrat şi în cazul arestării lui Ion Antonescu. Ţara nu i-a acordat nici măcar un oftat. Iată de ce, caracterul improvizat şi nesigur al sistemului democratic în România a putut produce căderi politice de o asemenea anvergură în urma dispariţiei liderului său autoritar şi de ce, în ultimă instanţă, după Carol II a urmat un general în rezervă cu mari probleme de sănătate şi de pregătire politică, considerat însă un „salvator al neamului". În acelaşi plan, s-a înscris şi performanţa politică a Partidului Naţional Ţărănesc, deosebit de activ şi eficient în Opoziţie, dar o catastrofă cînd ajungea la guvernare. După dispariţia sistemului bipolar de putere, atît de caracteristic democraţiei moderne autentice, prin ieşirea din scenă a Partidului Conservator – adică, odată cu apariţia României Mari – şi pînă astăzi, în anul 2002, Opoziţia a fost în permanenţă foarte slabă, iar Puterea foarte puternică. Transferul de putere s-a produs exclusiv prin *uzura* la guvernare, nu prin meritele Opoziţiei. Această realitate încuraja regimul personal autoritar. Pe această sinusoidă, România este expusă şi în viitor la căderi politice grave şi, implicit, la fenomene de tip lovitură de stat sau revoltă populară.

A rămas în mentalitatea curentă să considerăm intervalul 1920–1938 drept „perioada interbelică", cu toate că, strict cronologic, ea s-a întins pînă în 1940. Anul 1923 este preferat ca jalon pentru că atunci a fost dată Constituţia democratică. Anul 1938 este ales pentru că ar fi reprezentat momentul de vîrf al dezvoltării economice. Chiar dacă înfăţişarea simplă a primelor cifre arată că epoca este mai mică de două decenii – oricum, infim în istoria unei ţări – acestei perioade i s-a atribuit o importanţă sporită în istoria modernă a României. Gloria ei vine din urmă în contemporaneitatea primului deceniu al secolului XXI din două surse: 1. Proiecţia în mentalul colectiv a imaginii că în 1938 România ar fi atins un vîrf al dezvoltării sale economice şi 2. Concentrarea într-o perioadă scurtă de timp a unui *boom* cultural românesc fără precedent.

Realitatea frustră a României interbelice, ca stat, a fost însă aceea a unui sistem administrativ clientelar condus de un grup restrîns de indivizi, constituiţi în camarilă, în fruntea cărora se afla un cap ilegitim al statului, Carol II. Regimul politic, la rîndul său, se îndepărtase substanţial de sistemul democratic, corpul partinic al ţării intrînd în etapa *oligarhiei politice*. Oligarhia politică apare atunci cînd instituţiile fundamentale ale statului – Parlamentul, Guvernul şi Justiţia – sunt rezervate unui grup constant de oameni politici, mult timp aceiaşi, care, în ciuda aşezării lor în partide cu denumiri diverse, urmăresc doar obţinerea şi deţinerea Puterii în scopurile proprii acelui grup. Pe acest eşafodaj limitat, ideologia, doctrina sau programele partidelor se fluidizează, nu mai cunosc diferenţe de fond, sau devin doar sloganuri propagandistice, menite să ascundă atingerea scopurilor şi finalizarea intereselor proprii prin exploatarea Puterii. În acelaşi context, trecerea unor oameni politici de la un partid la altul, trădările, furtul programelor sau dizolvarea, fuziunile şi apariţia unor noi partide, dar formate din aceiaşi oameni, nu afectează mecanismele oligarhiei politice. În interiorul ei, în pofida aparentelor divergenţe publice, politicienii sunt solidari, ştiu să-şi apere împreună statutul şi privilegiile, joacă pînă la capăt atît comedia confruntării parlamentare, cît şi vodevilul respectului

reciproc. Sub regimul tiraniilor, oligarhia politică este precis identificabilă şi relativ uşor de îndepărtat, de regulă prin revolte populare sau revoluţie. Marea literatură sud-americană îşi are sursele din această realitate, iar Gabriel García Márquez sau Mario Vargas Llosa sunt cronicarii inspiraţi ai acestui fenomen. Mai greu este ca populaţia să identifice cu claritate existenţa oligarhiei politice – şi să o răstoarne – atunci cînd fenomenul apare în interiorul sistemului democratic. Mai precis – în perioada de criză a sistemului, în momentul configurării eşecului său, ca soluţie de administrarea a unui stat. Demagogia, aşadar, a fost instrumentul de adormire a reflexelor societăţii. În miezul ei s-a găsit mereu problematica naţională – diluată, amestecată şi vărsată propagandistic populaţiei. Cînd diferite grupuri sociale au protestat, li s-a arătat Constituţia, li s-au citit paragrafe de legi, li s-a pus în faţă forţa militară, în numele democraţiei. Paradoxul vieţii politice româneşti este că, prin efectul desincronizării Constituţiilor cu realitatea socială, represiunile s-au făcut în numele legii.

Deşi la suprafaţă exista un Parlament, felul în care erau aleşi parlamentarii devenise de mult un proces viciat, ca sistem. Să nu uităm că România a cunoscut alegeri cu adevărat libere abia în 1996! Oraşele şi satele României interbelice erau, practic, devastate de valul electoral, bătăile, abuzurile de tot felul, falsificarea rezultatelor fiind nu numai mereu identificate şi reclamate, dar şi recunoscute. Acesta este un mare semnal de alarmă pentru înţelegerea lucidă a slăbiciunilor cu care a intrat România în epoca celui de-al doilea război mondial. Pentru exemplificare, să alegem un caz şi un om cu imagine credibilă: Grigore Gafencu. Iată cum descrie el campania electorală din 1931, în care a candidat pentru Camera Deputaţilor la Caliacra: „S-au arestat delegaţii şi candidaţii, s-au furat urnele şi cărţile de alegători, s-au bătut mai ales, s-au schingiuit şi snopit sub lovituri de ciomege sute şi mii de alegători. [...] Am fost respins de la secţiile de votare cu baioneta în piept. Un colonel isteric – Bolintineanu – urla de dimineaţă: «daţi-i îndărăt, spargeţi capetele cu patul puştii». La o secţie – singura! – delegaţii au pătruns în urma judecătorului. Au fost daţi afară de judecător şi

de un căpitan de infanterie. Pretutindeni, jandarmii şi armata, comandaţi de bătăuşi, brutalizau, ameninţau şi împiedicau de la vot cetăţenii. Sub ochii mei se petreceau scene de barbarie, de vulgaritate, de laşitate abjectă. Părea o revoluţie a uniformelor militare şi administrative, *o revoluţie a statului, prin organele sale conştiente şi inconştiente, împotriva cetăţeanului «civil»*. [...] La fiecare mişcare eram arestaţi şi trebuia să ne liberăm cu forţa. La Secţia de votare Ceamurlia suntem opriţi de soldaţi din cavalerie. Se încarcă în faţa noastră carabinele. Doi bătăuşi macedoneni, dintre care unul, un criminal cunoscut, comanda armata"[5]. El însuşi, Grigore Gafencu, a fost nevoit să se înarmeze şi să-şi folosească revolverul pentru a scăpa cu viaţă din judeţul unde candida din partea PNŢ. De fapt, liberalii se răzbunau pentru felul sălbatic în care se comportase PNŢ la alegerile din 1929: „În timpul campaniei electorale s-a înregistrat un fenomen interesant: sătenii, convinşi că, în sfîrşit, *aveau guvernul lor, naţional-ţărănesc, prezidat de Iuliu* Maniu, nu au acceptat ca în localitatea lor să facă propagandă partidele din opoziţie. La marginea satelor se constituiseră grupuri de ţărani înarmaţi cu ciomege, sape şi coase, care interziceau pur şi simplu reprezentanţilor partidelor din opoziţie să intre în sat"[6]. În campania din 1929, sub teroarea „comisarilor politici" ai PNŢ s-au înregistrat cele mai grave incidente electorale din istoria României moderne. Imediat ce se întrunea Parlamentul, lucrurile se potoleau, intrau în faza de luptă surdă pentru Putere, pînă ce un factor extern acestuia – o putere străină, guvernul sau regele – hotăra să strice jocul. Sub imaginea de grandilocvenţă a Parlamentului, conservată în fantezia publică, în sălile celor mai importante decizii se petreceau lucruri de mahala. Ziaristul Nicolae Carandino a asistat la cîteva scene: „O amintire îmi stăruie în minte despre acest Robu, prinţul bătăuşilor gogo-cuzişti. Eram în incinta Camerei, martor la o agresiune. Robu frîngea nişte scaune şi bătea cu picioarele respective ceva deputaţi. Furlugean, chestor al Camerei liberale şi

---

[5] Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 143-144.
[6] Ioan Scurtu, *Viaţa cotidiană a românilor în perioada interbelică*, Ed. RAO, Bucureşti, 2001, p. 272.

însărcinat în această calitate cu paza, s-a apropiat de grup și, cu un aer de supremă indiferență, a prins între degete bicepsul «robului». Dintr-odată acesta s-a oprit și, fără să lase din mînă prada, a întors ochii cu mai mult respect decît spaimă. Își găsise nașul. După ce «bătaia» s-a potolit, chestorul și cuzistul s-au plimbat alene pe culoar. Discutau și își pipăiau mușchii"[7]. Altădată, la o intervenție profesionistă și serioasă pe probleme de buget a lui Virgil Madgearu, contraargumentul „parlamentar" și „responsabil" al lui Constantin Argetoianu a fost acesta: „... s-a ridicat de pe banca ministerială și a spus o frază: «Să mă pupi în c...»"[8]. Și, cu toate astea, inclusiv astăzi, lumea plină de violențe verbale și fizice, de bășcălie și lașități a Parlamentului interbelic este prezentată drept model.

După doi ani și jumătate de la prima sa experiență electorală, în decembrie 1933, Gafencu va candida pentru Senat în același loc unde fusese bătut și gonit. De data aceasta însă – tipic pentru relațiile care se stabilesc în interiorul oligarhiei politice – Gafencu îl sună pe șeful partidului inamic, nimeni altul decît prim-ministrul I.G. Duca, și îi cere să-i permită victoria în Caliacra. Duca îi va transmite prin fratele său, Grigore Duca, cu superioară mărinimie: „Fii liniștit, am dat ordin ca prietenul tău să fie lăsat în pace!"[9]. Ca prin farmec, bătăușii dispar, primarul și ofițerii care îl maltrataseră în 1931 devin acum extrem de politicoși. În mijlocul chefului de la cîrciuma „Paradis" din Bazargic, organizat în cinstea alegerii lui Gafencu, la care participau și adversarii, șeful poliției locale îl trage deoparte și îl anunță cu voce stinsă asasinarea prim-ministrului I.G. Duca de către legionari pe peronul gării din Sinaia. Închipuiți-vă că în finalul *Scrisorii pierdute*, la mijlocul chefului, se anunță moartea lui Zaharia Trahanache. Întregul sens al piesei ar fi schimbat, toate evenimentele comice ducînd acum spre consecința tragică finală. Așadar: moartea lui Duca a fost destin, întîmplare nefericită, nebunie sau *consecință*? Aceasta va fi și de acum încolo

---

[7] N. Carandino, *Nopți albe și zile negre*, Ed. Eminescu, București, 1992, p. 180.
[8] *Ibidem*, p. 181.
[9] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 308.

marea întrebare a istoriografiei românești, de cîte ori va ajunge în punctul unde sunt judecați legionarii lui Codreanu.

S-a scris îndelung despre marele salt economic făcut de România sub domnia lui Carol II. A existat, fără îndoială, o creștere accelerată a producției industriale, dar în mic, de la subdezvoltare la un nivel de dezvoltare mediu. Sentimentul saltului și imaginea cotidiană imediată a acestuia i-a amețit pe mulți. Apoi s-a trecut la fel de repede la risipă. Dispariția nefirească a lui Ionel I.C. Brătianu și a lui Vintilă Brătianu, precum și venirea la putere prin șantaj internațional a țărăniștilor, au compromis aplicarea principiului „prin noi înșine", destinat unui salt decisiv al economiei naționale. România a intrat în faza critică a capitalismului financiar, devenind dependentă în totalitate de masive împrumuturi externe, necesare stabilizării monedei, stăpînirii inflației, consumului intern. Același Grigore Gafencu avea să recunoască plin de amărăciune că țara se afla „pe pragul unei rușinoase capitulări în fața capitalului internațional". Banca Națională a României supraviețuia numai prin susținerea băncilor de emisiune europene, care, bineînțeles, o ajutau, dar o și controlau. Așa cum arăta Mihail Manoilescu, România birocratică și bugetară făcuse un salt imens în timp, prin etapele capitalismului, dar le și consumase rapid, nemestecate. Reluînd, dar la dimensiuni uriașe, metoda camarilei corupte din jurul lui Alexandru Ioan Cuza, în materia raporturilor cu capitalul străin, noua camarilă regală din jurul lui Carol II „vămuia" orice investiție majoră în România. O parte din sumele plătite pentru exploatarea de către străini a monopolurilor statului se ducea la consumul intern din acel domeniu, inclusiv la construcția de sedii, o altă parte intra în conturile personale ale camarilei și ale regelui, iar altă parte era destinată propagandei, cultului personalității și filantropiei culturale. Ca o acoperire a actelor de corupție, ca o transformare a afacerilor murdare în generoase sponsorizări, procente ale fiecărei tranzacții ilegale erau dirijate către programele culturale. Spectaculoasa explozie a culturii române din perioada interbelică, dincolo de aspectul său exuberant, a avut și rolul propagandistic de a crea impresia că finanțarea ei provine din

mersul excelent al economiei româneşti. Fundaţia culturală a lui Carol II era, în realitate, o instituţie de spălarea a banilor murdari. Ea sprijinea marile valori, lansa şi mediocrităţi pentru a le face foarte populare, dar, în acelaşi timp, le cumpăra şi le exploata în scopuri propagandistice. Un singur exemplu: este adevărat că Cezar Petrescu a scris *Întunecare*, dar a scris şi ruşinosul *Cei trei regi*, în care linguşirea lui Carol II atinge marginile absurdului, dezertorul de pe front şi aventurierul ajungînd ba părintele soldaţilor din tranşee, ba salvatorul satelor şi al plugarilor, ba domnitorul coborît din cer. În acest interval, şeful Ministerului Propagandei a fost Jean Pangal, Mare Maestru al Marii Loji Naţionale din România şi Suveran General Comandor al Supremului Consiliu de 33 din România, o personalitate autentică, în stare să transforme biografia catastrofală a lui Carol II într-o legendă credibilă. Aceasta nu a putut ţine însă loc de guvernare responsabilă. Cînd cineva vorbeşte despre vîrful economic din 1938, trebuie imediat să se întrebe dacă o ţară cu economie înfloritoare, cu democraţie şi armată puternice se poate prăbuşi în numai două luni, aşa cum s-a prăbuşit România în 1940. Şi ce anume descopeream noi în 1940, cînd România Mare era sfîrtecată spiritual şi teritorial în numai două luni: o economie ruinată, care nu-şi putea susţine armata şi o armată care nu-şi putea apăra teritoriul, rezervele bancare şi masa monetară aflate în suferinţă, Basarabia abandonată economic, social şi transformată în colonie de pedeapsă pentru funcţionarii corupţi, 80% din zona locuită a ţării lipsită de cele mai elementare semne ale civilizaţiei – apă curentă, canalizare, curent electric, încălzire centrală, drumuri moderne. În plan politic – o clasă de politicieni închisă în propria sa oligarhie şi o mişcare radicală a tineretului naţionalist, care o zdruncina din toate temeliile. Justiţia făcea figuraţie, aceasta fiind perioada celor mai stranii sentinţe. Monarhia, stimată la suprafaţă şi preocupată de întreţinerea imaginii ei, cu fast, îşi încheiase rolul. După un rege glorios, a urmat o regină strălucită, apoi un rege copil detronat de tatăl său, urcat ilegitim pe Tron, o anularea a domniei legitime a copilului şi a legitimităţii statului între 1927 şi 1930, inclusiv cu transformarea regelui în moştenitor al Tronului. Regele

s-a înconjurat imediat de o camarilă veroasă, cu care a condus statul, apoi a cedat provizoriu prerogativele sale fiului, fără să abdice, în timp ce şeful neîncoronat al statului a devenit un general, Ion Antonescu. Cînd acesta a fost înlăturat, regele nelegitim revendică din nou Tronul, dar ocupantul sovietic hotărăşte să-l recunoască drept rege pe Mihai I, pînă atunci rege neconstituţional, devenit din 30 august 1944 garant al unei Constituţii care nu se aplica. Ţara era condusă de Înaltul Comandament Aliat (sovietic). Într-un plan secundar, dar totuşi autentic, tînărul rege avea un frate mai mare în viaţă cu drepturi constituţionale la Tron. Cam aceasta este povestea reală a legitimităţii Monarhiei române între 1927 şi 1947. Cele două decenii de simulacru sunt cauza uşurinţei cu care a fost îndepărtată Monarhia, fără nici o reacţie din partea populaţiei şi fără să lase alte urme decît cîteva grupuri răzleţe de luptători în munţi, care îi rămăseseră loiali regelui lor şi democraţiei fictive, precum şi nostalgia cîtorva degringolaţi contemporani.

Numai această imagine poate explica prăbuşirea statului român într-un timp atît de scurt. Alta nu avem. Paginile de istorie care glorifică perioada interbelică rămîn complet inexplicabile, ca şi pentru alte situaţii în care legenda istoriografică şi dorinţa expresă de eroizare a evenimentelor este urmată de explicaţii jenante pentru catastrofele care le-a urmat acestora. De cele mai multe ori, se bate monedă pe răul venit din afară. Astăzi avem posibilitatea să privim lucid lucrurile în faţă – măcar pentru a nu repeta erorile – şi mai avem şi puterea exemplului trăit de generaţii contemporane. Imaginea de prosperitate şi libertate a perioadei interbelice, simultană unui regim autocratic, corupt şi neconstituţional, este perfect similară aşa-numitei „perioade de liberalizare" din ultimii ani ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi din primii ani ai lui Nicolae Ceauşescu. Magazinele erau pline, se chefuia bine în familii şi prin restaurante, se făcea sport cu mare succes internaţional, se construia enorm şi repede, se publicau cărţi fundamentale ale literaturii universale, se tipăreau cărţi româneşti în tiraje ameţitoare, se făcea muzică multă şi de calitate, la televiziunea naţională se difuzau aproape toate filmele premiate cu Oscar. La un moment dat, relaţiile

României cu Statele Unite au devenit privilegiate, pentru întregul lagăr comunist. Republica Socialistă România era singurul stat comunist din Europa care avea un acord cu Piaţa Comună. Cine ar putea spune însă că regimul politic era învestit de popor, că naţiunea se bucura de libertăţile fundamentale, că economia socialistă funcţiona pe baze realiste, că în spatele exploziei culturale nu se aflau compromisuri, altfel de neacceptat? Iluzia avea la bază finanţarea condiţionată făcută de URSS, furnizarea preferenţială de petrol şi gaze naturale, precum şi împrumuturile externe occidentale în valoare de 11 miliarde de dolari. Se adăuga la secretul „succesului" şi o dependenţă de instituţiile financiare internaţionale, care, în momentul trezirii la realitate a lui Ceauşescu, au costat naţiunea română un efort epuizant pentru plata datoriei externe. Altfel spus, românilor le-a ieşit pe nas „perioada de liberalizare" şi au plătit-o cu vîrf şi îndesat. În 1940, spre deosebire de 1989, în loc de revoluţie instigată şi organizată din exterior, am avut o agresiune militară directă a Uniunii Sovietice şi o cedare la ameninţarea cu forţa militară. Statul nu a avut forţa să se opună, iar cetăţenii săi au continuat să moară eroic în războaie calde şi reci, apărînd, în realitate, doar patria ideală pe care o aveau în suflet. De aceea, istoria crizelor sistemului politic din România şi, în particular, a loviturilor de stat este atît de important să fie scrisă fără menajamente.

Tabloul realist al nivelului de civilizaţie

Segmentată pe diferite intervale cronologice, imaginea perioadei interbelice s-a construit în principal pe propaganda multicoloră la adresa domniei lui Carol II între 1930 şi 1938. Trebuia arătat cu perseverenţă că aducerea lui Carol II pe tron prin lovitură de stat era o necesitate şi că a avut drept efect atît salvarea naţiunii, cît şi perspectiva dezvoltării economice. Pînă în 1930, România ridicase 172 de oraşe, dintre care numai şase aveau (puţin) peste 100 000 de

locuitori, aspect al subdezvoltării urbanistice şi argument suplimentar pentru afirmaţia că funcţionam, de fapt, ca un stat rural. Opt ani mai tîrziu „ancheta sanitară din 1938 a stabilit că, din 176 de oraşe, 74 erau lipsite de alimentare cu apă curentă, iar 123 nu aveau canalizare. În mahalale, apa se aducea de la fîntîni sau de la cişmele amplasate în capătul străzilor. Lumina electrică nu ajungea în aceste zone. În Bucureşti, din 670 străzi, 371 erau luminate şi 299 nu aveau lumină electrică. Situaţia era mult mai gravă în oraşele mici"[10]. Să reţinem şi faptul că, în timpul primilor opt ani de domnie ai lui Carol II, au apărut doar patru oraşe. Burghezia ţării, compusă din mari industriaşi, mari comercianţi, bancheri, mari proprietari agricoli, ingineri particulari, economişti particulari şi rentieri reprezenta doar 0,12% din populaţia României, cifră simplă şi dezarmantă care arată clar imaginea unui stat care nu este, cu adevărat, capitalist. Din acest stupefiant 0,12%, aproape jumătate era compusă din marii proprietari de pămînt.[11] Din aproximativ 18 000 000 de cetăţeni, 13 000 000 lucrau în agricultură, 600 000 erau funcţionari şi restul constituia o masă a bugetarilor, divers împărţită profesional. Chiar în rîndurile burgheziei şi ale pseudoburgheziei – membri ai meritocraţiei medii – peste 63% depindeau de bugetul statului[12]. S-au înregistrat rezultate spectaculoase în producţia industrială, dar ele proveneau cu un procent zdrobitor din comercializarea rezervelor naturale şi din prelucrarea inferioară a acestora: „La petrolul şi lemnul din Vechiul Regat s-au adăugat bogăţiile Transilvaniei (mine de fier şi metalurgia Văii Jiului, metale neferoase, huilă şi sare). Sub impulsul liberalilor, reconstrucţia postbelică a fost rapidă, iar nivelul de viaţă, ridicat. Din 1923 pînă în 1938 producţia industrială s-a dublat, dar a rămas în venitul naţional inferioară agriculturii: 30% la 38%"[13]. În ciuda viziunilor sale partizane asupra vieţii politice româneşti

---

[10] Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 30.

[11] *Ibidem*, p. 63.

[12] *Ibidem*, p. 66.

[13] Georges Castellan, *Histoire des Balkans, XIV-XX siècle*, Ed. Fayard, Paris, 1991, p. 420.

interbelice, Eugen Weber a observat cu precizie realităţile economice: „...politica economică a ţării în perioada interbelică a fost dominată de un mic grup de economişti aparţinînd clasei de mijloc, formaţi în universităţile din Germania. Indiferent de partidul în cadrul căruia au optat să-şi realizeze cariera, toţi împărtăşeau idei similare cu privire la industrializare şi protecţionism, ceea ce îi făcea să aibă tendinţa de a-l sacrifica pe ţăran în favoarea intereselor industriale şi comerciale. Dar sărăcia ţăranului excludea posibilitatea dezvoltării unei pieţe interne; lipsa unor planuri de perspectivă a împiedicat creşterea raţională a resurselor naţionale şi a lăsat industria să se dezvolte sau să stagneze la întîmplare şi nu corespunzător nevoilor. O dezvoltare exista, dar era vorba de una anarhică, costisitoare, risipitoare, care se găsea cu mult în urmă faţă de alte economii comparabile. Între 1926 şi 1939 venitul *per capita* a sporit cu 35% în Bulgaria, cu 11% în Grecia şi doar cu 8% în România"[14].

Saltul economic al ţării a fost vizibil sub regimurile liberale. Mai întîi a existat scurta perioadă postbelică în care a funcţionat principiul „prin noi înşine" şi care a scos statul din criza economică. A urmat colapsul de sub guvernarea ţărănistă, accentuat de efectele crizei mondiale. Momentul de vîrf al creşterii economice s-a produs sub guvernarea Tătărescu, dar într-un mod nesănătos. Cifrele saltului făcut de România în economie între 1932 şi 1938 sunt impresionante la prima vedere: „Valoarea producţiei globale a industriei şi meseriilor a crescut în 1938 cu aproape 82%, iar a agriculturii şi pădurilor cu circa 70%"[15]. Mai ales în industria metalurgică valoarea producţiei a crescut cu peste 260%, principalul client fiind Armata. Am ales doar cîteva cifre spectaculoase, însă realitatea lor consta în saltul de la nimic sau foarte puţin la ceva, şi acela insuficient. În plus, dezvoltarea avea defecte structurale: „lipsa totală de corelaţie între rentabilitatea privată şi productivitate, în sensul că realizarea interesului optim pentru capitalist nu coincidea

[14] Eugen Weber, „România" în *Dreapta europeană. Profil istoric*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1995, p. 395.

[15] Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viaţa economică şi politică a României (1933-1938)*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 83.

şi cu interesul optim naţional, între interesele individuale şi cele generale existînd o contradicţie de neînlăturat în condiţiile sistemului economiei capitaliste şi a acţiunii legilor obiective proprii modului de producţie capitalist"[16]. Tradusă într-un limbaj actual, observaţia pune în lumină fenomene tipice capitalismului sălbatic, în care economia unui stat este exploatată mai mult pentru realizarea venitului rapid şi substanţial al investitorului şi care ia apoi o altă direcţie decît economia naţională, sarcina principală a investiţiei revenind aproape exclusiv Bugetului. De fapt, sub domnia lui Carol II dezvoltarea economică s-a desfăşurat printr-un circuit al valorilor economice care pornea de la Buget, de unde se dădeau marile comenzi dirijate spre firme legate de camarilă, firmele realizau venituri substanţiale, din care mare parte se ducea în conturi personale interne sau externe ale patronilor, altă parte se îndrepta spre camarilă şi rege, iar produsul comandat de stat ajungea la client (cel mai important fiind Armata) unde se transforma în mijloc fix, nu producea nimic mai departe. Altă parte a producţiei – de exemplu, locomotivele – se îndrepta spre servicii, iar altă parte spre consum. Dintr-un astfel de circuit, controlat strict de camarilă şi de rege – adică centralizat – nu se putea naşte decît un sistem industrial monopolist, în care principalul motor al capitalismului, competiţia, lipsea. „În industria metalurgică, întreprinderile monopoliste deţineau 98% din capitalul investit, foloseau 86% din forţa motrice şi controlau 44% din valoarea producţiei."[17] Sistemul monopolist, în care un număr restrîns de firme deţinea în mod artificial controlul producţiei industriale, nu se putea menţine decît printr-un sprijin decisiv din partea statului. De aceea, regimul lui Carol II aplica unul din cele mai restrictive mecanisme vamale şi de taxe, pentru a proteja rentabilitatea artificială a industriilor clientelare. Dacă la acest tablou adăugăm faptul că majoritatea activităţii comerciale şi de industrie mică era dominată de evrei, vom avea o cu totul altă imagine despre saltul economic al

[16] *Ibidem*, p. 85.
[17] *Ibidem*, p. 91.

României interbelice. „Românul se ocupa cu agricultura sau era slujbaş la stat. În schimb, mult mai nefastă era activitatea partidelor politice pentru locuitorii ţării. Aceste partide, în special cel liberal, înfiinţau, la adăpostul unor bariere vamale prohibitive, industrii care fabricau articole de consum de calitate absolut inferioară şi la preţuri astronomice. Statul avea mijloace fiscale pentru a lovi în plutocraţia evreiască, însă aceste măsuri nu conveneau pentru că ar fi lovit şi în politicienii şi latifundiarii plutocraţi români."[18] Cu precizarea că referirea la partidul liberal acoperă generic şi imperfect guvernarea Tătărescu, trebuie subliniat că imaginea produsă de aceste surse nu este alta decît a statului birocratic şi bugetar, nicidecum a unui stat capitalist în dezvoltare.

Cifrele cele mai elocvente sunt însă acelea comparative. Decalajul mare dintre România interbelică – prezentată în legende drept o forţă economică europeană, a cărei monedă era la paritate cu valutele occidentale! – şi statele capitaliste dezvoltate se traducea într-o producţie industrială pe cap de locuitor de 7,3% mai mică decît a Franţei, de 8,5 ori mai mică decît a Germaniei prăbuşite şi de 12 ori mai mică decît a Marii Britanii. Prezentată ca mare producătoare agricolă, România recolta în 1938 doar 12,6 chintale de grîu la hectar, în timp ce Danemarca, un stat fără tradiţie cerealieră şi cu suprafeţe mult mai mici, recolta 35,1 chintale la hectar. Comparaţiile cele mai şocante nu sunt însă cele cu statele occidentale dezvoltate, ci acelea cu statele din zonă. „În jurul anilor 1933-1935, înzestrarea agriculturii cu tractoare era *de peste 3 ori mai mică decît în Ungaria, Cehoslovacia* şi Germania"[19]. În sfîrşit, în anul de vîrf 1938, „venitul naţional al României era *de aproape două ori mai mic decît al Cehoslovaciei şi Ungariei*"[20]. Această situaţie nu a fost complet acoperită de propagandă. Cîţiva economişti valoroşi au atras atenţia asupra dezvoltării nesănătoase

[18] Radu Lecca, *op. cit.*, p. 87.

[19] Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *op. cit.*, p.93. (Toate datele după *Enciclopedia României* – 1938, vol.III.)

[20] *Ibidem*, p. 94.

a capitalismului în România. Cei doi mari economiști români ai acestei perioade au fost Virgil Madgearu și Mihail Manoilescu.

Virgil Madgearu accepta realitatea societății românești subdezvoltate și propunea o viziune socialist-rurală a țării, astfel încît România să treacă la o politică de dezvoltare economică cu bazele în cooperative agricole de producție, aducînd statul la o bunăstare determinată organic nu numai de preponderența agriculturii, dar și de nivelul ridicat de modernizare a exploatării agricole. Viziunea pornea de la realitate și căuta o soluție pentru ceea ce *putea* să facă statul român în perioada interbelică, nu pentru ceea ce-și *dorea* sau *visa* clasa politică. Opera economică a lui Virgil Madgearu este, de fapt, un prim semnal de alarmă profesionist la pericolul prăbușirii economiei românești sub greutatea structurii defectuoase a statului și a incapacității ca acest stat slab să răspundă marilor agresiuni externe, căutînd cu eforturi imense să dezvolte o industrie capitalistă performantă într-un loc unde momentul prielnic a fost pierdut în decenii de reforme aproximative. Ca mereu în doctrinele țărăniste, ce s-au tot enunțat în politica românească, Madgearu oferă soluția statului agrarian: „Cînd țesătura fundamentală a organizației economice este formată de milioane de economii familiare țărănești, care nu cunosc aproape deloc sistemul salariatului și au o concepție deosebită despre profit și rentabilitate, iar întreprinderile economice nu sunt elementul predominant în viața socială, cînd, prin urmare, ordinea economică nu este capitalistă, ci social-agrară, Statul aflat în această situație trebuie să-și orînduiască întrega sa politică, în așa fel încît să deschidă drumul larg pentru dezvoltarea, în primul rînd, a celulelor fundamentale ale organismului social, a economiilor țărănești"[21]. Este reflexul în economie al constatării lui Nicolae Iorga, în politică, și anume că, în urma loviturii de stat din 1930, România a încetat să mai urmeze un plan de viitor și a coborît doar la gestionarea unei realități imediate, descurcîndu-se. Stat social-agrar înapoiat, din punct de

[21] V.N. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, Ed. Inst. Arte Grafice „Bucovina", București, 1936, p. 138.

vedere al capitalismului, România ar fi trebuit – în viziunea lui Madgearu – să aplice un socialism prudent, controlat de un sistem democratic aproximativ, dar care să împiedice alunecarea planului economic socialist spre comunism. Nu a reuşit. Unii colegi de partid cu Madgearu, ca Armand Călinescu, considerau că proiectul de „stat ţărănesc" al acestuia este o „tîmpenie". Grigore Gafencu, alt membru marcant al PNŢ, avea să scrie în jurnalul său, pe aceeaşi temă: „Acest salt de la un extrem la altul, de la ţăranii de azi, lipsiţi de unelte şi de poftă de muncă, ducînd o viaţă de mizerie în sate încă pe jumătate sălbatice, la pătura ţărănească stăpînitoare de mîine, izvor de lumină, de ştiinţă şi de civilizaţie («universităţile» şi «academiile» la ţară pregătesc această operă de «culturalizare» rurală!) vădeşte o închipuire bogată, în contrazicere, firească, cu legile istoriei, cu atît mai cuprinzătoare însă de devize politice, electorale şi demagogice"[22].

Mihail Manoilescu prezenta o viziune de Dreapta, naţionalistă, dar cu interes pentru dezvoltarea industrială, capitalistă a statului. El considera că România nu trebuie să abandoneze planul dezvoltării economice, într-un raport echilibrat între industrie şi agricultură, ţara avînd potenţial şi, în plus, o perspectivă favorabilă prin evoluţia industrială rapidă demonstrată de Italia fascistă şi de Germania nazistă în Europa. Acest exemplu european avea la bază naţionalismul antidemocratic şi aspectele incipiente ale totalitarismului de Dreapta. Fără îndoială, economistul român pornea de la aceeaşi idee fundamentală a Dreptei conservatoare, conform căreia saltul economic spectaculos nu se poate produce decît prin conducerea autoritară a statului de către o elită responsabilă şi patriotică. Teoretic, Manoilescu a constatat două slăbiciuni majore ale statului român: o Românie Mare inconsistentă şi o Românie Mare ieftină. Mai întîi, aspectul „cultural" al unirii: „A cere independenţa şi întregirea înseamnă pentru un neam a nu cere nimic. Căci acestea se confundă cu dreptul la existenţă colectivă a neamului. Numai de aici

[22] Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 326.

în sus încep năzuinţele într-adevăr superioare şi idealurile pozitive de afirmare a personalităţii şi geniului colectiv al unui neam. [...] Cît priveşte realizarea României întregite, ea reprezintă numai o înfăptuire pur formală, căreia urmează să i se dea de acum înainte *conţinutul*"[23]. Sec şi dur, ca un cristal: România Mare era o construcţie politică, diplomatică, recunoscută internaţional, ajunsă la dimensiunile ei teritoriale firești. Ea trebuia organizată economic şi administrativ ca un stat viabil. Scria atunci Mihail Manoilescu: „Închizînd definitiv ciclul revoluţiilor *pentru formă* şi al revoluţiilor *pentru drepturi*, neamul nostru va face saltul cel mai mare din istoria lui în ziua cînd îşi va încorda puterile ca să atingă idealul *calităţii*"[24]. Nu l-a atins nici astăzi.

Din punct de vedere economic – scria atunci Manoilescu – „România este, în primul rînd, ţara muncii ieftine", „ţara materiilor prime ieftine", „ţara combustibilului ieftin", „ţara transportului ieftin", pe scurt – România ieftină, o ţară care îşi vinde ieftin resursele naturale, consumă mai mult decît produce şi, mai ales, consumă aproape exclusiv din vinderea acestor resurse naturale. În plus, capitalul, care ar fi trebuit să producă dezvoltarea economică a statului, se afla în mîna străinilor, ca urmare a politicii iresponsabile a guvernărilor ţărăniste: „Politica economică promovată de naţional-ţărăniști a avut rezultate dezastruoase. Pe fondul crizei economice mondiale, cînd statele dezvoltate au luat măsuri de protejare a economiei lor naţionale, România a deschis porţile în faţa capitalului străin, a contractat mari împrumuturi externe, cu dobînzi foarte ridicate. În 1932, circa 40% din bugetul ţării era rezervat pentru plata externă"[25]. Ultima plată s-a făcut în anul 2001, sub guvernul Adrian Năstase – trei sute de milioane de dolari – către Suedia, pe fondul unui şantaj evident la cererile de finanţare prin FMI şi Banca Mondială. În faţa acelei realităţi economice anormale, care marca dependenţa totală a României interbelice de marile

[23] Mihail Manoilescu, *Rostul şi destinul burgheziei româneşti*, Ed. Cugetarea, Bucureşti, 1942, p. 361.
[24] *Ibidem*, p. 397.
[25] Ioan Scurtu, *op. cit.*, pp. 2-72.

cercuri financiare, Mihail Manoilescu vedea soluția în naționalizarea capitalului din România. Pornind de la constatarea că „străinii sunt cu profitul, iar românii cu impozitele", el lansa o teză care va fi plasată curînd la baza legilor de românizare: „Naționalismul economic pe frontul intern, adică românizarea vieții economice, înseamnă trecerea veniturilor capitaliste din mîinile străinilor (a străinilor din afară sau a evreilor din România) în mîinile românilor, adică o operație folositoare națiunei românești. În acest sens merită să observăm că, din punct de vedere al avantajelor economice directe, *este mai mare pasul pe care-l face țara atunci cînd trece dela o industrie cu capital străin la una cu capital românesc, decît atunci cînd trece dela o economie pur agrară la o industrie cu capital străin*"[26]. Manoilescu vedea, așadar, o Românie cu mare potențial agricol, în care industria menită să modernizeze și să sprijine agricultura, prin contribuția sa sporită la venitul național, se afla în mîinile străinilor. Aceștia transferau în străinătate toate beneficiile obținute în România, astfel că investiția în economia românească rămînea tot în obligația bugetului. Economistul român arăta, de fapt, că industria de care are nevoie România există, dar nu este a ei. Proiectul lui Manoilescu, chiar în condițiile existenței a două dictaturi, între 1938 și 1944, s-a dovedit nerealist și nu a putut fi pus în aplicare. L-au pus comuniștii sub Ana Pauker și Gheorghiu-Dej, dar nu prin trecerea proprietății private străine în mîinile proprietății private românești, ci prin „naționalizare", termen impropriu prin care se înțelegea distrugerea proprietății private și trecerea ei în proprietatea statului. Asta face analiza istorică mult mai dificilă și responsabilitatea celor care au preluat puterea în 1990 mult mai grea.

Din perspectivă marxistă, **Lucrețiu Pătrășcanu** vedea perioada interbelică drept un timp al marilor dezvoltări industriale, mai ales în industria grea, deoarece ea aducea o creștere cantitativă a clasei muncitoare. Acest proces îi întărea convingerea în viitorul socialist al țării, pentru că o mărire substanțială a numărului muncitorilor dădea posibilitatea unui conținut numeric și pentru Partidul

[26] Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 260.

Comunist, altfel o adunătură de alogeni, de frustrați români și de agenți sovietici. Activitatea Partidul Comunist, trimis în ilegalitate, depindea în totalitate de agentura sovietică, legendele cunoscute ale suferințelor îndurate de comuniști „în beciurile Siguranței" fiind, în realitate, cîteva cazuri de spioni prinși și condamnați. Dedesubtul adînc al mesajului dat de Lucrețiu Pătrășcanu în cartea sa *Sub trei dictaturi* era acela al constituirii unui partid comunist românesc, compus din muncitori români. Este cumva paradoxal, dar pînă la revoluția din 1989, industria românească s-a sprijinit substanțial pe navetist, de cele mai multe ori țăran transformat dimineața în muncitor industrial și redevenit în fiecare seară din nou țăran. Dacă ne amintim și cine a populat masiv noile blocuri de locuințe muncitorești, vom constata că tema lui Lucrețiu Pătrășcanu era cît se poate de autentică. Astfel se explică și de ce anul 1944 a găsit Partidul Comunist cu un efectiv de sub o mie de membri, muncitorii fiind atașați socialismului sindical și legionarismului. Era o formă de adaptare la agresiunile orașului. Pătrășcanu observase destul de exact configurația statului român bugetar și birocratic: „Statul nu apare sub formă de capitalist, ci de consumator. Nu face investiții menite să producă beneficii. Din bugetul statului, sub formă de masive avansuri, plăți anticipative de comenzi și prime de încurajare, s-au defalcat, an de an, sume din ce în ce mai mari, puse apoi la dispoziția inițiativei particulare. O inițiativă care lua nu rareori forma de adevărat jaf în banii contribuabililor"[27]. Poziția liderului comunist devine, poate, exponențială pentru fundătura în care ajunsese România în așa-zisul an de vîrf 1938: aprig adversar al dictaturii regale, el vede soluția tot într-o dictatură, dar a proletariatului.

Un proces sănătos al dezvoltării economice capitaliste a României Mari nu putea fi condus decît cu o elită politică și cu o elită intelectuală de forță. Care sunt marile nume politice ale perioadei interbelice? Ionel I.C. Brătianu – mort în 1927; I.G. Duca – asasinat în 1933; Iuliu Maniu în eternă opoziție, sterilă și mai degrabă

[27] Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Ed. Forum, București, 1945, p. 15.

distructivă; Averescu – consumat; Iorga – compromis, Titulescu – numai în străinătate. Au mai rămas ca amintire doi polițiști, oameni de casă ai regelui corupt: Gheorghe Tătărescu și Armand Călinescu. Primul își datorează faima urii cu care a fost urmărit de Iuliu Maniu – probabil, pentru că fusese martorul secret al trădării „Marșului asupra Bucureștiului" – cel de-al doilea, pentru că a murit asasinat de legionari. Doar intelectualitatea românească a reușit performanța remarcabilă de a crea o elită culturală. Am excelat în filozofie, artă, literatură, științe exacte. Ea a fost aproape în întregime naționalistă. Însă sub această elită se căsca un hău. Din aproximativ 300 000 de studenți școlarizați în perioada interbelică, doar 9,5%, în medie, terminau studiile universitare cu diplomă. Absolvenți cu diplomă la Drept erau doar 7,1% din cei înscriși, la Teologie doar 5,9% (!), la Științe doar 7,2%, la Litere doar 10,2%. O adevărată boemă, dar să nu ne lăsăm amăgiți de gravitatea cifrelor. Această intelectualitate minimă era dominată de o uriașă pătură mijlocie de o mediocritate agresivă, dedicată insistent dependenței bugetare. Mișcarea legionară și-a extras partizanii din aceste două straturi, fără capacitatea de a le așeza într-un sistem coerent, dincoace de extremism.

Ne-a mai rămas ca moștenire imaginea dezvoltării învățământului rural, scena copiilor de țărani care mergeau la școală, desculți, dar cu dragoste de carte. Făcînd apel la statistica realizată de Iosif I. Gabrea pentru primul deceniu de după Marea Unire, Constantin Rădulescu-Motru avea să arate: „Între anii 1921/1932 au fost înscriși în medie anuală în școlile rurale (școlile au fost 11 104 în 1921/1932 și 13 777 în 1931/1932) un număr de elevi între 1 245 914 și 1 795 037. Am avut astfel în timpul acestor zece ani un număr de aproximativ 16 000 000 de înscriși. Dintre aceștia, au absolvit aproximativ numai 730 000"[28]. Uluitor! Din 16 000 000 de copii de țărani trimiși la școala din sat, doar 4,5% o terminau! Să vedem situația de la oraș: „În școlile urbane, situația este ceva mai bună, dar

[28] C. Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, Ed. Albatros, București, 1999, p. 101.

fără să se depărteze prea mult. Aci, în aceeași ani, am avut 2 227 000 elevi înscriși, dintre care au absolvit 174 000"[29]. Rezultă un procent de 7,8%! În școli medii, gimnazii, licee au fost înscriși în aceeași perioadă 1 243 911 de elevi, din care au absolvit doar 95 000. Așadar, doar 7,6% au absolvit învățământul mediu în primul deceniu de după război. Acești copii cu educație incompletă vor avea, în 1940, cînd Mișcarea legionară va veni la putere, între 16 și 26 de ani, adică vor fi *exact stratul social cel mai dinamic al tineretului țării*. Putem înțelege acum de ce baza Mișcării legionare a explodat dintr-o dată după 1937, precum și faptul că vinovăția pentru expunerea unei întregi generații de tineri la experimentul extremist își are originea în erori politice și administrative făcute cu mult înainte: *peste 90% din tineretul țării nu-și terminase școala!* Putem înțelege, de asemenea, și de ce, după instalarea dictaturii comuniste, a fost nevoie de 20 de ani de programe de alfabetizare a țării. Această realitate se află și la baza înțelegerii unui anumit succes al comunismului, pornind de la fiul simplu de țăran care era obligat să-și urmeze școala pînă la capăt, iar aceasta era gratuită, intra în facultate fără examen și ajungea, sub o formă sau alta, activist al regimului, și terminînd cu fiul de țăran racolat direct de Securitate sau de organizația de partid și crescut de ele în ura față de vechiul regim.

Îndreptîndu-se vertiginos spre un colaps economic și politic, România va cunoaște prima dictatură în 1938. Originea ei politică se află în lovitura de stat din 1930, nu atît prin aducerea lui Carol II pe Tron, cît prin lovitura dată sistemului democratic, vieții partidelor, Constituției. După actul din 7-13 iunie 1930 ele și-au pierdut complet credibilitatea și, în scurt timp, cum am văzut din memoriile lui Nicolae Iorga, să fi vrut, și tot n-ar mai fi putut funcționa. Puterea se concentrase în mîna camarilei conduse de Elena Lupescu, guvernele făcînd figurație, iar Parlamentul – o penibilă scenă de teatru comic. În 22 de ani de perioadă interbelică (1919-1940), România a cunoscut 33 de guverne. Dintre acestea, doar două au avut un mandat întreg de 4 ani – guvernul

[29] *Ibidem*, p. 101.

Ionel I.C. Brătianu (19 ianuarie 1922-29 martie 1926) şi guvernele Gheorghe Tătărescu (5 ianuarie 1934-28 decembrie 1937). Guvernele lui Tătărescu au cunoscut nu mai puţin de 24 de remanieri. Refăcînd calculul, vom constata că în cei 14 ani ai perioadei interbelice am avut 31 de guverne. Tot între 1919 şi 1940 s-au organizat 11 alegeri generale, iar Parlamentul a cunoscut doar 2 legislaturi întregi! În nici un caz, nu este imaginea unei ţări cu sistem democratic autentic!

Pentru a completa tabloul realist al perioadei interbelice, să amintim că, după primul război mondial, România Mare cunoscut reforma agrară, reforma electorală şi o nouă Constituţie. Reforma agrară a atins aspecte de iraţional şi iresponsabilitate, căutîndu-se rezolvarea promisiunilor făcute ţăranilor în război, mobilizarea şi cointeresarea acestora în momentul greu al refugiului din Moldova. Pe de altă parte, reforma agrară a fost şi un răspuns al statului la agresiunea bolşevică, ştiut fiind că o clasă muncitoare substanţială nu aveam şi că bolşevismul ar fi avut succes doar dacă reuşea să răscoale ţăranii, aşa cum se întîmplase în 1907. Practic, atît putea face statul în faţa pericolului bolşevizării: reformă agrară, vot universal şi un guvern de forţă, cel al generalului Alexandru Averescu. Noua împroprietărire a ţăranilor venea din nou în contradicţie cu gradul de pregătire al societăţii: „Soluţiile preconizate se caracterizează printr-un anumit radicalism ce nu se potrivea – dincolo de bunele intenţii din acei ani – cu realităţile din România, atît în ce priveşte raportul de forţe social-politic, cît şi dorinţa ţărănimii de a avea pămînt în proprietatea proprie"[30]. Într-adevăr, o reformă agrară era bună şi necesară, dar la situaţia reală a ţărănimii şi agriculturii române, reforma agrară făcută în grabă imediat după război nu a avut decît un singur efect: o gravă lovitură dată regimului proprietăţii. Practic, vechii şi noii generaţii de ţărani li s-a arătat încă o dată că proprietatea privată poate fi desfiinţată printr-o lege. A lua peste noapte moşiile marilor proprietari şi a le împărţi

[30] Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. 1, Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001, p. 78.

țăranilor a reprezentat atunci, practic, ruinarea fundamentului regimului proprietății în România. Totodată, a lovit brutal și iresponsabil tocmai în clasa cea mai puternică, în stare să se opună pînă la moarte și prin toate mijloacele comunismului. Temeliile economice ale aristocrației, ale elitei economice românești au fost aproape nimicite. Astfel, a fost distrusă Dreapta economică și politică a țării, exact cînd statul era cel mai violent atacat de mesajul marxist. Este ușor să găsim vinovații în suprastructura Puterii: regele Ferdinand era un figurant, iar Ionel I.C. Brătianu avea mari probleme de credibilitate. Va trebui să acceptăm că, într-o totală bună intenție din partea celor doi factori de putere, țara ieșise atît de slăbită din război, încît nu a avut alte soluții la dispoziție. Speranța sa a stat încă o dată în clasa politică. Cu simțul său național atît de fin, Take Ionescu, el însuși marea speranță pierdută tragic a curentului de Dreapta, avea să creadă că generația politică dinainte de război, epuizată în „luptele sterpe inerente unei țări de arbitrar aziatic, de impostură și de ieftin și echivoc politicianism și în stupidele compromisuri cotidiane cu o lume mălăiață și umoristică, cu o biată vermină de apelpisiți și de cabotini politici carnavalești"[31], avea să-și răscumpere toate păcatele prin înfăptuirea Marii Uniri. S-a înșelat. Probabil inconștient, avînd în vedere personalitățile implicate în acest proces, a fost clătinată, în mentalitatea cetățenilor români, credința în natura sfîntă a proprietății private, unul din aspectele secundare generate de erorile reformei agrare fiind exportul de capital. Cetățenii României, și foarte bogați, și îmbogățiți peste noapte, și funcționari care au dat un „tun", vor plasa ilegal în băncile din străinătate sume imense și valori greu de măsurat în toată perioada interbelică, neîncrezători în stabilitatea legislativă a țării. Cînd a fost dată, în 1932, o lege a conversiunii datoriilor, pentru a ușura din nou situația țărănimii, imaginea fixată în mentalitatea locuitorului de la sat a fost una și foarte durabilă: putem să facem oricîte împrumuturi și datorii, vine statul pînă la urmă și le șterge. Bazele capitalismului erau încă o dată călcate în

[31] Take Ionescu, *Amintiri*, Ed. Socec, București, 1922, p. III, (note N. Baboeanu).

picioare. Un exemplu de bun-simț ar putea ține loc de sinteză pentru modul în care a fost abordată problema agriculturii în România. Orice stat abia ieșit dintr-o conflagrație știe că războiul distruge exploatarea agricolă, lasă pămînturi necultivate, compromite recolte, afectează calitatea însămînțărilor, pe de o parte, și atacă fondul genetic al zootehniei, pe de altă parte. Vitele sunt sacrificate masiv, iar cele care supraviețuiesc sunt slăbite, subnutrite, expuse degenerării. La sfîrșitul războiului, un stat responsabil intervine în agricultură cu măsuri specifice, etapizate pe cîțiva ani, astfel încît necesara reformă agrară să se desfășoare după un plan de redresare rapidă a fondului cerealier, forestier sau zootehnic. Numai anumite măsuri – cum sunt, de exemplu, mărirea numărului de pășuni sau orientarea centralizată a culturilor – pot da rezultate. O reformă agrară aplicată *oamenilor,* nu *fondului agricol* este doar o măsură politică, nu una științifică. Noi am făcut de fiecare dată, din 1864 și pînă în 2000, același lucru: am împărțit pămînt oamenilor, care au pus pe el ce-au vrut, pășunile și pădurile au fost un permanent subiect de tribunal – urmare a distrugerii sistemului juridic ancestral al satului românesc și înlocuirii acestuia cu instituții franceze – iar echilibrul efectivelor de animale s-a reglat prin export.

Constatarea erorilor de conducere din perioada interbelică este valabilă și din punctul de vedere al abordării postbelice a reformei electorale. S-a introdus votul universal într-o societate complet nepregătită pentru el. Fără a mai intra în detalii, este însă de subliniat că reforma electorală a avut, în substratul său, un alt fenomen periculos: în timp ce țara se mărea, nucleul său politic se dilua. Astfel, în sistemul electoral din România s-a introdus principiul *primei majoritare*, simbol al inconsistenței regimului democratic: „Legea electorală din 27 martie 1926 prevedea că repartizarea mandatelor pentru Adunarea Deputaților se făcea, după totalizarea voturilor și calcularea ponderii partidelor la nivelul întregii țări, astfel: partidul care obținea cel puțin 40% din totalul voturilor beneficia de prima majoritară, primind 50% din mandate; restul de 50% din mandate se repartizau între toate partidele (listele)

participante, inclusiv cea majoritară"[32]. Această improvizaţie electorală, în care un partid ce nu atinge majoritatea primeşte voturi „din burtă", ale unor alegători care au votat altceva, poate chiar contra partidului beneficiar, a fost o oglindă fidelă a naturii aproximative a sistemului democratic din România. Chiar şi principiul elementar al deciziei majorităţii era afectat. El punea în discuţie foarte serios legitimitatea regimului politic din ţara noastră. În ultimul deceniu al secolului XX – numit al libertăţii anarhice – tot mai mulţi istorici de ţinută au început să prezinte perioada interbelică în adevărata sa lumină, cu lacunele sale instituţionale şi cu slăbiciunile ei sociale periculoase: „Aceste reforme au tulburat, cum era şi firesc, echilibrul social; pe temeiul votului universal s-a ridicat multă pleavă politică, de dreapta ca şi de stînga, la sate, la oraşe şi pînă pe treptele Palatului regal. Din nefericire pentru ţară, generaţia ctitorilor a dispărut neaşteptat de repede, iar cei cîţiva rămaşi au fost repede depăşiţi de valul nou-veniţilor şi de cursul evenimentelor. Noua generaţie politică, cea născută din reforme, cea de după 1930, nu mai seamănă cu generaţia bătrînilor: corupţia, violenţa, arivismul au înlocuit civilitatea vechii elite politice. Fenomenul era, desigur european, dar această generalitate nu-l face mai atractiv. Ca urmare, oamenii noi, care nu ar fi putut apărea fără liberalizarea vieţii politice de la începutul anilor '20 şi care ar fi trebuit să consolideze România Mare, în fapt au distrus-o, cu mult înainte de dezmembrarea ei de către puterile totalitare şi sateliţii lor"[33]. În condiţiile unei astfel de improvizaţii statale, cu pămîntul luat abuziv de la proprietari şi dat ţăranilor lipsiţi de mijloace de a-l exploata, cu un Parlament compus artificial, din procente nerealiste, România nici nu avea cum să reziste agresiunilor externe care au urmat, fiind, efectiv, un stat înapoiat şi cu dezvoltare socială întîrziată. De altfel, dacă privim cu alţi ochi evenimentele politice ale sfîrşitului celui de-al doilea război mondial, vom observa că, la numai două decenii după o reformă agrară radicală, bătălia

---

[32] Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 121.

[33] Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999, p. 88.

electorală s-a dat tot pe subiectul împroprietăririi, la 23 martie 1945 legiferîndu-se o nouă reformă agrară. Altfel spus, țăranilor li se tot dădea pămînt, la intervale de cîțiva ani sau de decenii, și problema agrară tot nu se rezolva. Nu se poate să nu ne ridicăm mari semne de întrebare asupra unei economii care produce astfel de modificări structurale și face reforme agrare la intervale atît de scurte: 1864, 1879, 1882, 1889, 1893, 1907, 1912, 1921, 1932, 1945. Este, mai degrabă, o serie neagră.

Primul intelectual român care a atins, după revoluția din 1989, esența fenomenului, scoțînd la suprafața analitică nocivitățile istorice ale reformei electorale de la sfîrșitul primului război mondial, a fost Horia Roman Patapievici[34]. Din păcate, caracterul eufuistic al textului său a limitat accesul la sensurile sale profunde doar la un grup foarte restrîns de intelectuali de extracție umanistă, impactul politic sau social fiind nul. Totuși, adevărul a fost spus, și din rîndurile societății civile, și din rîndurile istoricilor. Asumarea lui în practica politicii guvernelor postdecembriste continuă să întîrzie, motiv pentru care principalele fenomene negative ale istoriei României moderne și contemporane vor continua să se repete. Toate aceste fenomene negative ale perioadei interbelice sunt cel mai bine simbolizate prin rezultatul politic: distrugerea sistemului democratic parlamentar prin lovitura de stat condusă de Iuliu Maniu în 1930 a permis concentrarea puterii la vîrf, favorizînd regimul autoritar al lui Carol II și ușurînd activitatea ocultă a camarilei.

*

[34] H.R. Patapievici, *Cerul văzut prin lentilă*, Ed. Nemira, București, 1995, p. 137 (v. în întregime articolul „Durata lungă și alegerile").

Capitolul II

CAMARILA, CENTRU DE PUTERE ÎN STAT

Moto:

Lupescu, regele, Malaxa, Aristid Blank şi Gavrilă Marinescu. Iată sovietul de soldaţi şi şperţari care hotărăsc astăzi soarta guvernelor noastre.

CONSTANTIN ARGETOIANU

Cuvîntul *camarilă* provine din limba spaniolă şi însemna, la origină, o încăpere mică (diminutiv de la *camara* = „cameră"), anexă a dormitorului regal al regelui Spaniei, unde acesta se izola, împreună cu consilierii săi intimi, pentru a nu fi auzit de slugi sau de oamenii Inchiziţiei. Faptul că în acel loc se luau decizii fără controlul Bisericii sau al Cortesurilor a născut reacţia publică a acestor instituţii, care au răspîndit prin zvon noţiunile de „camarilă", ca centru de putere nociv, şi de „om de camarilă", ca persoană care influenţează ocult deciziile regelui. Cuvîntul a început să circule în Europa, cu sensurile sale mult deformate, după secolul al XVII-lea, dar, păstrîndu-şi individualitatea spaniolă, fiind folosit doar cînd era vorba de obiceiurile acelei Curţi. Termenul a făcut însă marea sa carieră în presa comunist-revoluţionară a anilor 1848-1849, cînd a fost atribuit anturajului de represiune sîngeroasă al lui Friedrich Wilhelm IV al Prusiei. Ideea de grup restrîns care îl controlează pe lider a fost întărită de notorietatea faptului că regele Prusiei era lovit de o afecţiune mintală, responsabilitatea acţiunii politice fiind atribuită astfel camarilei. Deşi nu este un amănunt determinant pentru cazul Carol II, el este totuşi un amănunt prezent în cazul camarilei carliste, aşa cum vom arăta la analiza cazului

medical Carol II. Folosit în Franţa, termenul de camarilă a fost asociat şi apoi identificat cu sensul peiorativ pe care îl luase acolo cuvîntul *boudoir* – încăperea secretă în care îşi primeau femeile amanţii şi îşi exercitau prin aceştia influenţa asupra treburilor statului. Sub această nuanţă – de camarilă de femei – a fost importat termenul şi la noi, fiind folosit pentru prima oară cu temei în cazul Alexandru Ioan Cuza. Ca definiţie modernă, camarila este un grup restrîns de intimi ai puterii supreme care-şi exercită influenţa asupra unui şef de stat, controlîndu-i deciziile. În presa şi memorialistica perioadei interbelice vom întîlni destul de des şi cuvîntul *cabală*, pentru a descrie acţiunile oculte ale camarilei în viaţa politică. Semnificaţia sa autentică era aceea de „mistică evreiască"[35], semnificaţie pe care vocabularul european o pierduse o dată cu Reforma, dar a regăsit-o odată cu apariţia antisemitismului modern. Pentru România, termenul de *cabală* identifica nu numai intrigile camarilei, dar şi caracterul lor evreiesc, prin conducerea acesteia de către Elena Lupescu.

Sprijinul din rîndurile Armatei. El a apărut la aproximativ doi ani după fuga lui Carol în străinătate din 1925. Aşa cum am văzut în volumul II al acestei lucrări, motivul principal al fugii sale a fost descoperirea scandalului Armstrong-Fokker, fapt confirmat astăzi de surse care au avut acces la documente ale Ministerului de Externe al Germaniei[36]. Ancheta declanşată de guvern a dus la pedepsirea unor ofiţeri, dar a creat şi o asociere de imagine între ideea falsă că prinţul Carol a fost ostracizat de Ionel Brătianu şi situaţia de victime a ofiţerilor implicaţi. În rîndurile Armatei a continuat să persiste un sentiment de ataşament faţă de prinţul Carol, nu numai pentru faptul că avea numeroase aventuri erotice – chestie la modă printre militari, dovadă de bărbăţie etc. – dar, în primul rînd, pentru credinţa că, din poziţia înaltă pe care o deţinea, *prinţul Carol putea obţine direct, repede şi sigur fonduri suplimentare pentru înzestrare*. Fie că priveau acest aspect din perspectiva intereselor naţionale de

[35] Alexandru Şafran, *Înţelepciunea Cabalei*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1997, p.17.
[36] Paul D. Quinlan, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2001, p. 109 (nota 2).

apărare, fie că vedeau în el o sursă de cîştig ilicit, mulţi militari cu grade şi funcţii înalte au preferat orientarea simpatiilor către Carol, decît subordonarea unei Regenţe compuse din oameni ce nu se puteau constitui omeneşte în „Cap al Oştirei". Se adăuga faptul că aveam un rege în vîrstă de cinci ani. În Armată, aceste amănunte, pe care societatea civilă le ridiculizează, sunt foarte sensibile. Cine nu le înţelege şi nu le gestionează riscă să se trezească „peste noapte" cu un puci. Iuliu Maniu a fost singurul om politic al momentului care a înţeles acest fenomen subteran, dezamorsîndu-l o dată în prima sa guvernare (1928-1930) şi căutînd cu disperare să-l controleze în a treia sa guvernare (1932-1933), cînd se temea de o lovitură de stat militară. Pe toată durata activităţii sale politice din Opoziţie, Iuliu Maniu va întreţine relaţii informative în rîndurile Armatei, acţiune care îl va duce, la un moment dat, la înţelegerile din 1940 cu generalul Ion Antonescu, relaţii care îl vor costa în final libertatea, surprins de comunişti furnizînd anglo-americanilor informaţii militare.

Într-o ţară unde laşităţile şi lipsa de pregătire ale corpului ofiţeresc de grade mari a dus la dezastrul din primul război mondial, urmate de eroizarea artificială a acestuia după război, laşităţile şi defectele personale ale prinţului Carol se pierdeau în decor. Oricum, însă, fenomenul nu poate fi generalizat. Observînd calitatea profesională şi morală a ofiţerilor care s-au ataşat de Carol după întoarcerea sa în ţară, vom ajunge uşor la concluzia că a fost vorba de carierişti. Conducerea Marelui Stat-Major, precum şi ofiţerii de rînd îl disprefuiau pe aventurierul autor al unor infracţiuni condamnate de Codul Justiţiei Militare şi de Codul Penal. După moartea regelui Ferdinand şi retrezirea interesului lui Carol pentru ţară, francmasoneria îi va facilita accesul la informaţii din interiorul Armatei şi va lucra propagandistic pentru îmbunătăţirea imaginii lui. În dimineaţa de 7 iunie 1930, cînd Carol a început să-şi formeze echipa personală, numindu-l pe un aparent oarecare Buhman secretar particular şi pe un aparent oarecare Strassmann, şef de cabinet, la Palatul Cotroceni, în încăperea unde şi-a desfăşurat toate negocierile vizînd alegerea sa ca rege se afla acelaşi comandor

francmason Nicolae Păiș[37]. Principala calitate a prințului, care se punea atunci în lumină, era autoritatea, valoare dragă militarilor și cu adevărat necesară în acea perioadă. Calculul militarilor, ca și al politicienilor, a fost greșit, Carol II văzînd în Armată doar principalul vehicul al unor afaceri foarte bănoase și un corp căruia îi putea schimba foarte des uniformele și decorațiile imaginate de el.

Proiectul politic al lui Carol II. Ceea ce nu se spunea este faptul că modelul de autoritate ales de Carol se numea Benito Mussolini, dictatorul Italiei. Prințul român admira fascismul – reamintesc că aceasta este denumirea corectă și exclusivă a socialismului italian – și, mai ales, realizările sale sociale, legislative și economice. Trebuie spus că regimul mussolinian, înainte să devină intervenționist pe plan internațional, reușise să redreseze Italia, să o scoată din mizerie și să o aducă la standardul de mare putere europeană. Aceasta a fost o performanță remarcabilă, în primul rînd de natură economică, care n-a putut fi contestată nici de cei mai aprigi dușmani, dar continuă să fie ascunsă, pentru a păstra regimului mussolinian natura criminală cu care a ieșit din istorie. Constatînd că în societatea italiană a anului 1924 persistă confruntarea între clase și, în consecință, pericolul bolșevizării, Mussolini a lansat un program vast de reforme politice, administrative și economice vizînd controlul centralizat al statului asupra întregii societăți. Spre deosebire de național-socialismul german, care fundamenta principiul *partidului totalitar/rasei totalitare*, socialismul italian urmărea cooperarea între patronat și proletariat în condițiile curentului corporatist, pe principiul *statului totalitar*. Statul controla toate procesele și, mai ales, dirija investițiile în folosul public, printr-un program politic luminat, astfel că, pe de o parte, bazele producției erau salvate, iar, pe de altă parte, toată lumea avea de lucru. Constituirea unui nucleu de elite administrative, precum și adoptarea naționalismului de factură tradițională împingeau guvernarea lui Mussolini către Dreapta. Așa se face că, din poziția de conducător al statului totalitar, fostul comunist și francmason

[37] Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 152.

Mussolini a pornit cu o reformă legislativă care a cointeresat patronatul şi sindicatele la muncă şi profit, sub auspiciile statului unitar italian. În celebrul *Discurs al Ascensiunii* din 26 mai 1927, Mussolini anunţa programul politic naţionalist destinat dezvoltării economice a Italiei. Înconjurat de specialişti şi de tehnicieni remarcabili, cum a fost ministrul agriculturii, Giacomo Acerbo, sau celebrul ministru al instrucţiei publice, Giovanni Gentile, (care provenea din rîndul liberalilor), Mussolini a putut dezamorsa tensiunea ideologică a naţiunii fără să facă apel la antisemitism, lagăre de exterminare sau teorii aberante ale rasei. Propaganda antifascistă este cea care l-a prezentat ca pe un caraghios pe Benito Mussolini, pentru că nu-l putea acuza de crime rasiale. Se strîmba, lua poziţii teatrale, părea mai italian decît alţii, dar rămîne în istorie personalitatea care a condus saltul Italiei de la subdezvoltare la condiţia de stat capitalist dezvoltat.

O lege fascistă anume îi plăcea lui Carol Caraiman cel mai mult: reforma politică din 24 decembrie 1925 – în aceeaşi zi Carol lua decizia de a renunţa la Tron şi venea la Milano! – reformă prin care se legifera „reîntroarcerea la un guvern neparlamentar, dar constituţional, răspunzător faţă de rege, nu faţă de Parlament"[38]. Este modelul cu care s-a întors Carol în cap şi pe care a încercat să-l aplice României, reuşind să-l impună prin lovitura de stat din 1938, dar eşuînd tocmai în partea esenţială: baza sa economică. El a înlocuit succesul economic cu propaganda despre succesul economic.

Nucleul prim al camarilei. Pe vremea cît s-a aflat în Franţa, în jurul lui Carol s-a constituit un cuplu de intimi, Elena Lupescu şi Constantin (Puiu) Dumitrescu, care reuşise destul de uşor să-l domine, atît prin controlul asupra gravelor sale probleme fizice şi psihice – pe care le vom analiza mai jos – dar şi în privinţa dirijării voinţei acestuia de a se întoarce în ţară şi a prelua conducerea autoritară a statului. Aflînd că ofiţerii români aflaţi la studii în Franţa sunt carlişti şi că unul dintre ei, un anume Teodoru, a devenit secretar al lui Carol Caraiman, I.G. Duca a ordonat o anchetă

[38] Gioacchino Volpe, *Istoria mişcării fasciste*, Ed. Novissima, Roma, 1940, p. 166.

discretă şi chemarea în ţară a celui vinovat. Acesta l-a lăsat provizoriu în loc pe cumnatul său, Puiu Dumitrescu. „Zvelt de talie şi mai mult simpatic la prima vedere, familiar şi spurcat la gură, devenea odios la a doua. Analfabet, dar inteligent, sau, mai bine zis, deştept şi şiret, fără nici un scrupul, gata să facă orice pentru parale, devenise indispensabil regelui, ca o găleată pentru lături"[39], Puiu Dumitrescu a intrat rapid într-o relaţie intimă cu Elena Lupescu, prin a cărei intervenţie tînărul iubit a rămas secretar particular al fostului prinţ moştenitor. Victimă a unor tulburări de comportament, care se vor accentua în jurul vîrstei de 35-36 de ani, Carol va ceda iniţiativa în mîna celor doi. Dotat cu o inteligenţă speculativă, accelerată biologic de simptomele bolii sale, priapismul, Carol se va înscrie în acest triunghi cu o contribuţie distinctă, şi anume partea de joc politic menit să distrugă partidele din România şi să aducă statul la un regim de conducere autoritară după modelul fascist. Elena Lupescu şi Puiu Dumitrescu aveau misiunea de a stăpîni informaţional şi ocult centrele de putere ale statului şi de a asigura atît baza financiară a puterii centrale, cît şi rezerva financiară personală a triunghiului. Doctrina politică a acestui nucleu nu avea nici o importanţă, chiar modelul fascist fiind doar un instrument cazuistic pentru un anumit tip de gestionare a puterii, motiv pentru care în acţiunile viitoare ale nucleului de putere din jurul lui Carol (de fapt, al Elenei Lupescu) vom întîlni şi atitudini comuniste, şi ale capitalismului sălbatic, şi semite, şi antisemite, şi progermane, şi prosovietice, filofranceze sau italofobe, funcţie de modul în care interpreta triunghiul impactul lor asupra intereselor proprii. Principalele ţinte ale grupului Carol – Elena Lupescu – Puiu Dumitrescu (ulterior Ernest Urdăreanu) au fost, pe rînd, *individualizarea puterii* prin constituirea unui suport politic pentru noul rege, apoi *concentrarea puterii la vîrf* prin formarea unei camarile unite şi eficiente şi, în final, *gestionarea puterii.*

Gestionarea puterii, în viziunea de inspiraţie fascistă a lui Carol II, urmărea configurarea unui stat român condus

[39] Constantin Argetoianu, *Memorii*, vol. IX, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1997, p. 45.

autoritar şi luminat de rege, cu eliminarea Parlamentului şi cu subordonarea directă a guvernului de către suveran, precum şi prin constituirea unei forţe politice unice (partid unic) al cărei şef neoficial, dar incontestabil, să fie chiar regele, dublat de un prim-ministru, „mîna dreaptă".

Sub acest plan general au funcţionat cîteva scenarii de maximă importanţă pentru ţară, pe care noi avem obligaţia să le cunoaştem şi să le înţelegem, scenarii care, fie că s-au finalizat, fie că au eşuat, au influenţat subteran evoluţia statului român, constituindu-se, pînă la urmă, în schelet discret al istoriei acestei perioade. Aşadar, sub planul general al gestionării puterii în scopuri personale s-au aflat:

Planul francmasonic extern, menit să conserve România ca platformă pentru supravieţuirea sau afluxul evreilor dintr-un mediu european tot mai ostil.

Planul sovietic, urmărind slăbirea capacităţii generale de apărare a ţării şi intrarea acesteia în sfera de influenţă a Marii Puteri de la Răsărit.

Elena Lupescu a fost legată de ambele scenarii. Deşi arhivele noastre sunt distruse în mare parte[40], o serie de documente şi mărturii importante confirmă afirmaţia de mai sus. Nu avem pînă acum dovezi că regele Carol ar fi acţionat conştient pe aceste planuri, fiind dispus să accepte doar pînă la un punct protejarea evreilor, şi afişîndu-se aparent ostil Uniunii Sovietice. Chiar dacă era poreclit „regele bolşevic", din cauza viziunilor sale socialiste, Carol se orienta, cum am văzut, către socialismul italian (fascism), nu spre bolşevismul autentic din URSS. Dar trebuie să luăm în calcul şi faptul că, la punerea în aplicare a acelor scenarii, au intervenit amendamente personale (provenite din caracterul imoral al regelui), mentalităţi balcanice, hazardul, transformarea vendettei personale a lui Iuliu Maniu în curent de opoziţie viabil, precum şi

---

[40] V. *Flacăra lui Adrian Păunescu*, nr. 1/6 septembrie 2001, Ion Cristoiu, „Adevărul pentru totdeauna pierdut", p. 8.

reacţia publică a unor factori legaţi de interese strict naţionale, cum au fost Partidul Naţional Liberal sau Mişcarea legionară.

Actori ai loviturii de stat. În opinia lui Pamfil Şeicaru, legăturile din străinătate ale lui Carol cu partidele politice din ţară nu erau atît de importante, pentru că „cea mai utilă nu-i putea fi decît legătura cu ofiţerii, şi aceasta i-a fost înlesnită de secretarul lui particular, C. Dumitrescu, prin mijlocirea tatălui său, care era colonel"[41]. Afirmaţia este superficială. În primul rînd, colonelul Dumitrescu, tatăl lui Puiu, era la vremea aceea şef de comisariat militar în Constanţa, fără nici o influenţă asupra atitudinii Armatei. În al doilea rînd, ştim că propaganda carlistă în Armată a fost desfăşurată de francmasoneria naţională şi, pe aceeaşi platformă logistică, de prinţul Nicolae. Putem presupune şi influenţa reginei Maria – care nu a încetat să-şi dorească revenirea fiului mai mare pe Tron – în relaţia cu comandanţii celor două regimente de vînători din Bucureşti, de care era legată direct şi sentimental prin imaginea sa în Armată. Într-adevăr, cei doi comandanţi, coloneii Paul Teodorescu şi Gabriel Marinescu, l-au luat sub protecţia lor imediat după sosirea clandestină de pe aeroportul Băneasa şi l-au dus cu fanfară la Palatul Cotroceni, fapt inexplicabil din punct de vedere militar, pentru că reprezenta un act de insubordonare şi răzvrătire pasibil de cele mai grave pedepse. Pe de altă parte, se invocă prezenţa mai multor militari de grade medii în anturajul conspirativ al lui Carol. Este vorba de locotenent-colonelul Victor Precup şi de maiorul Ion Nicoară, care asigurau curieratul spre şi dinspre ţară, de colonelul Dahintean şi de căpitanul Cristescu, atraşi în conspiraţie din poziţiile lor de comandă locală în aviaţia militară, cu sopul exclusiv de a asigura etapele călătoriei cu avionul spre ţară, şi de un anume Nicolae Gatoski, însărcinat cu preluarea mesajelor trimise din Franţa. Rolul celor doi ofiţeri de aviaţie s-a dovedit important, deoarece prezenţa lui Carol pe teritoriul României fusese semnalată la Bucureşti încă de la aterizarea pe aerodromul Someşeni, fiind

[41] Pamfil Şeicaru, *Istoria Partidelor Naţional, Ţărănist şi Naţional Ţărănist*, Ed. Victor Frunză, Bucureşti, 2000, p. 320.

posibilă astfel o doborîre a avionului său pe traseul spre Bucureşti. De aceea, angajarea unei escadrile în misiunea de însoţire. Dar acest lucru nu se putea face decît printr-un ordin superior de sorginte guvernamentală. Se adăugau locotenent-colonelul Nicolae Tătăranu, ataşatul militar al României la Paris, şi un oarecare Fericianu, fost angajat în Ministerul de Finanţe, care avea misiunea de a asigura o eventuală aterizare forţată a avionului lui Carol pe teritoriul Ungariei. Felul în care s-a produs venirea clandestină în ţară, demonstrează că toţi militarii implicaţi au fost executanţi ai unui plan, nicidecum autori. Greutatea responsabilităţii pentru venirea clandestină a lui Carol Caraiman în ţară stă pe umerii prim-ministrului Iuliu Maniu, aflat într-un permanent schimb de informaţii cu ofiţerii conspiratori, pe care bineînţeles că nu i-a îndepărtat din Armată sau arestat, deşi duceau o activitate evident ilegală. Să nu uităm că, înaintea evenimentului, Maniu l-a numit ministru al Apărării Naţionale pe generalul Condiescu, omul lui Carol. Cine să-i aresteze?

Este semnificativă pentru implicarea guvernului ţărănist în conspiraţia din 1930 întîmplarea povestită de Alexandru Vaida Voevod lui Grigore Gafencu. Exasperat de exagerările şi de gafele propagandei carliste, interzise prin cenzură, Vaida se hotărăşte să scrie el o broşură procarlistă, pe care o intitulează *Să vină Salvatorul*. Vaida era ministru de Interne în exerciţiu al ţării! Broşura a fost tipărită la tipografia subsecretarului de stat din Ministerul de Interne, care s-a ocupat şi cu difuzarea ei în oraş. Cîteva exemplare sunt aruncate şi prin ferestrele deschise ale Palatului Regal, probabil, mizîndu-se pe faptul că regele Mihai I, avînd 8 ani, învăţase deja să citească. Siguranţa, alertată de apariţia acelei broşuri, îl informează pe ministrul de Interne, Vaida. Mimînd perfect inocenţa, autorul broşurii convoacă toate autorităţile de informaţii şi anchetă şi le cere capul autorului şi al tipografului. Raportul Siguranţei îi dădea ca presupuşi vinovaţi pe Grigore Filipescu şi pe Radu Budişteanu. Dincolo de incompetenţa Siguranţei, incidentul îi demonstrează lui Vaida şi cît de uşor îi va fi conspiraţiei să reuşească. Scena este exponenţială pentru încadrarea

acțiunii din iunie 1930 în categoria loviturilor de stat, care presupun acțiunea conspirativă din interiorul structurilor de stat.

Dar să privim și altfel lucrurile: locotenent-colonelul Nicolae Tătăranu, atașatul militar în Franța, le furnizează lui Carol și lui Puiu Dumitrescu pașapoarte false; colonelul Dahintean, comandantul Grupului II de Aviație Cluj, pregătește aeroportul Someșeni pentru aterizarea, alimentarea și decolarea spre București a avionului, gardat de o escadrilă menită să-i asigure siguranța zborului împotriva doborîrii ca urmare a unui ordin unilateral; comandanții unor regimente din București scot subunitățile și fanfara în stradă și defilează cu ele prin tot orașul, pînă la palatul Cotroceni. Poate să creadă cineva că astfel de acțiuni ilegale se desfășurau fără a fi cunoscute de conducerea Armatei, cel puțin prin intermediul serviciului de contrainformații, și, implicit, de conducerea statului? Ori aveam o armată dezorganizată, în care ofițerii își părăseau posturile și se ocupau cu naveta pe traseul Paris – Budapesta – București, în timp ce alți ofițeri mișcau escadrile și regimente după capul lor, ori trebuie să acceptăm că folosirea militarilor și a funcțiilor acestora în Armată a fost aprobată de conducerea statului. Cel puțin într-un caz, Carol a lămurit lucrurile în memoriile sale: „Am cerut [generalului Cihosky, n.a.] să se intervie în chestiunea ostracismului și ca Tătăranu să aibe dreptul de a veni continuu în legătură cu mine. Întrevederea a avut loc cu știrea lui Maniu"[42]. Așadar, autorii loviturii de stat se află în zona politică. De altfel, marginalizarea ulterioară a majorității militarilor care au participat la aducerea lui Carol în țară, fapt care va genera și tentativa de asasinat a lui Victor Precup, arată că ei acționaseră din ordin. Doar Gavrilă Marinescu va rămîne lîngă rege, impresionîndu-l pe acesta prin brutalitate și servilism.

Fără îndoială că, urmărit de proiectul său de domnie autoritară, Carol s-a aflat de la început în situația unui conflict cu proiectul lui Iuliu Maniu. Fiecare vedea altceva în așa-numita „restaurație".

---

[42] Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I, Ed. Silex, București, 1995, p. 145.

Maniu înţelegea să restabilească autoritatea monarhiei şi să o folosească într-un regim constituţional, în care viaţa politică să fie condusă de sistemul parlamentar democratic, dominat de PNŢ, cu o nuanţă apropiată modelului dominaţiei liberale de sub Brătieni. Liderul ţărănist se deosebea fundamental de Brătieni prin lipsa de dinamism, prin absenţa filonului naţionalist şi prin fragilitatea controlului său asupra propriului partid. Avea însă anumite calităţi deosebite, cum ar fi tactul, raţionalizarea deciziilor, introducerea componentei morale în viaţa politică, anglofilia, ca orientare generală sănătoasă a politicii externe. În mod fundamental, Iuliu Maniu căuta instalarea unui regim democratic „aşezat", cu tendinţe sociale şi chiar socialiste controlate de economia pieţei libere, actor al politicii europene din poziţia unui stat stabil, serios şi orientat spre civilizaţia occidentală. A ajunge la acest scop printr-o lovitură de stat dată împotriva Constituţiei democratice, prin miza pe un aventurier cunoscut în toată lumea pentru imoralitatea sa, prin credinţa în actualitatea unui sistem democratic clasic, de secolul al XIX-lea, cînd în toată Europa – şi în primul rînd în Anglia – se ridica ideologia naţionalistă, prin declanşarea acestei acţiuni politice violente în plină criză economică mondială – adică în lipsa unui suport economic şi financiar din partea capitalismului românesc – a reprezentat o gravă eroare politică, care dovedeşte cel puţin neconcordanţa între actele politice ale lui Iuliu Maniu şi realitate.

Această realitate s-a confirmat imediat, prin refuzul lui Carol de a se sprijini pe componenta politică a loviturii sale, în particular pe Partidul Naţional Ţărănesc, şi prin înconjurarea rapidă cu acoliţi. Primele sale măsuri au vizat scoaterea unor personalităţi politice din dispozitivul partidelor lor, cum au fost Gheorghe Brătianu, Constantin Argetoianu şi Ion Mihalache, încă din noaptea în care a sosit la Palatul Cotroceni. Proiectul lui conţinea şi ideea mussoliniană a constituirii „Marelui Consiliu al Fascismului" (*Gran Consiglio del Fascismo*), sub acoperirea unui Consiliu de Coroană permanent, format din personalităţi politice provenite din partide diferite, aşezat deasupra unui partid unic. El a reuşit înfiinţarea ambelor instituţii după lovitura de stat din 1938. În toată perioada

1930-1940, Carol II a mai căutat şi o „mînă dreaptă", un prim-ministru dur şi devotat, pe care nu l-a indentificat decît în două persoane: Gheorghe (Guţă) Tătărescu şi Armand (Monocles) Călinescu. Este însă interesant că primul om de mînă forte la care se gîndise era un general incoruptibil, energic şi foarte hotărît, pe nume Ion Antonescu, cunoscut de pe vremea cînd era ataşat militar la Londra, dar pentru faptul că nu-l putea controla, l-a abandonat şi a şi intrat în conflict cu el.

Deocamdată, abia instalat pe Tron, Carol a apelat la corpul tehnic al loviturii de stat. A înfiinţat funcţia de secretar particular al regelui şi l-a numit pe Puiu Dumitrescu, apoi i-a numit pe colonelul Gabriel (Gavrilă) Marinescu prefect al Poliţiei Capitalei şi pe Victor Cădere şef al Siguranţei. Ei ocupau funcţii cheie, în tentativa de a controla şi suplini administrativ lipsa de adeziune a factorului politic, care nu putea fi încă subordonat. Pentru asistenţa pe probleme economice, Carol a apelat la C. Argetoianu şi la Aristide Blank, bancherul implicat în finanţarea revenirii sale pe Tron. Pentru imagine, a beneficiat de sprijinul exuberant al lui Nae Ionescu. Un alt apropiat, Mihail Manoilescu, a fost impus de Carol în guvernul Maniu, format după reuşita loviturii de stat. Toate aceste persoane, la care se adăuga şi colonelul Paul Theodorescu, folosit pentru legăturile cu liberalii georgişti, aveau acces direct la rege şi exercitau actul de consiliere în regim de grup aderent şi intim. Cu toate că mişcările lor, fie prin sfaturile pe care le dădeau regelui, fie prin executarea ordinelor confidenţiale ale acestuia, ocoleau traseele constituţionale ale ierarhiei de stat – şi, în primul rînd, guvernul – membrii grupului iniţial nu se constituiseră încă într-o camarilă, în sensul modern al cuvîntului, ci într-un *anturaj*. De altfel, perioada pe care am descris-o mai sus a durat doar două luni, între 13 iunie şi 12 august 1930, data sosirii în ţară a Elenei Lupescu.

Secretele relaţiei Carol II-Elena Lupescu. Doar absenţa unui act oficial sau a unei recunoaşteri din partea Vaticanului în privinţa căsătoriei catolice secrete dintre Carol şi Elena Lupescu ne împiedică să afirmăm cu certitudine că raporturile dintre cei doi se întemeiau pe o legătură de nedesfăcut în faţa lui Dumnezeu, dar

avem suficiente dovezi că, independent de actul formal, cei doi se comportau ca soţ şi soţie. În însemnările sale, la 1 ianuarie 1929, Carol nota: „Pînă în mai, de atunci mă voi considera moralmente degajat, voi trebui să-mi organizez astfel viaţa, mă voi însura cu Duduia, ce mi-o fi scris"[43]. Într-o convorbire cu regina Maria, consemnată la 25 martie 1929, la întrebarea mamei: „Vreau să mă-nsor cu dînsa?"(cu Elena Lupescu, n.a.), Carol va răspunde: „M-am gîndit, dar e o chestiune despre care n-am vorbit"[44]. La 7 aprilie, atitudinea lui Carol devine foarte sigură: „Hotărîrea, după conversaţia cu Mama, de a mă însura cu Duduia, e din ce în ce mai fermă. E singurul hop ce mai trebuie trecut şi atuncea, situaţia devine complet clară"[45]. În august 1928, regina Maria i-a scris o scrisoare Elenei Lupescu, în care i-a cerut să se căsătorească cu Carol, act care avea calitatea unei binecuvîntări părinteşti. Dincolo de natura formală sau nu a legăturii cu Elena Lupescu, mai important în acest caz este faptul că principala autoritate politică a ţării, Iuliu Maniu, îşi ducea bătălia pe un teren indestructibil şi că întregul efort de rupere a legăturii Carol-Lupescu ni se pare nu numai inutil, dar şi ridicol. Practic, Maniu şi-a risipit întreaga energie politică pentru a-l despărţi pe rege de soţie (?), pierzînd timp şi forţă într-o vendettă pe care numai o enormă naivitate o poate justifica. Dar era Iuliu Maniu un naiv? Altfel, cînd trecem la analiza pe bază de mărturii, vom constata că Maniu făcea un joc propriu cu Carol. Rămas în legendă printr-o altă imagine falsă, aceea a luptei sale pentru anularea divorţului regelui şi revenirea în ţară a principesei Elena, Iuliu Maniu a sacrificat-o pe mama regelui Mihai atunci cînd Carol i-a oferit Guvernul în octombrie 1932. Nicolae Titulescu ne informează precis: în timpul dineului oferit de Carol II, Titulescu i-a „prezentat o telegramă semnată de Iuliu Maniu şi adresată lui Caius Brediceanu ca să se ducă la Florenţa, Villa Borghesse 80 (aceasta era atunci adresa

[43] Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, Bucureşti, 1995, p.111.
[44] *Ibidem*, p. 125.
[45] *Ibidem*, p. 129

Prinţesei Elena), pentru a-i spune că *înapoierea sa în România este nedorită*"[46]. Cunoscînd valoarea incontestabilă a liderului ţărănist, ca analist şi om politic, precum şi legăturile sale privilegiate cu Vaticanul, nu ar fi exagerat să credem că Iuliu Maniu aflase de căsătoria secretă a celor doi. Aşadar, Maniu ştia să prezinte public o imagine şi să acţioneze în subteran invers. De aceea, lupta sa publică de mai tîrziu împotriva lui Carol, dar mai ales împotriva Elenei Lupescu, conţinea în substrat o vendettă personală, politicianul ardelean văzînd în capul camarilei regale pe autoarea eşecului său politic. Nu ştim precis în ce măsură Iuliu Maniu, legat cu fire nevăzute, dar indestructibile, de Vatican, a avut informaţii asupra stării civile reale a lui Carol şi tocmai din acest motiv a forţat pe teren public, în stilul său caracteristic, despărţirea de Elena Lupescu.

În lumea de astăzi – o lume a sexului afişat, a erotismului şi pornografiei publice, a homosexualităţii protejate prin lege şi a emancipării paradoxale spre animalic în relaţiile dintre parteneri – ideea că Elena Lupescu şi Carol II se iubeau romantic şi frumos nu mai este suficientă. Nimeni nu mai poate crede această versiune. Este greu de înlăturat argumentul că între cei doi exista un sentiment, dar mărturiile tot mai transparente apărute în ultimii ani aduc informaţii atît de puternice asupra felului în care Elena Lupescu îl domina pe Carol, încît existenţa reală a unui sentiment al femeii pentru bărbatul ei este complet înăbuşită. Aşa cum am arătat, fondul relaţiei acestui cuplu era cel dintre un bolnav şi sora lui medicală. Carol II suferea de *priapism*, dar acesta era un efect secundar al maladiei sale, un aspect accidental, eventual o consecinţă specifică al unei tulburări genetice. Priapismul, de altfel, nu este o boală sexuală sau venerică, ci una a sîngelui. Carol, ca şi mama lui, regina Maria, ca şi alte rude apropiate, avea o dereglare genetică provenită din încrucişările seculare ale familiei nobile din care proveneau. Într-o convorbire cu Alexandru Averescu, medicul

[46] Nicolae Titulescu, *Documente confidenţiale*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, p. 101 (Memoriul-Raport trimis regelui Carol al II-lea la începutul anului 1940, referitor la istoricul raporturilor româno-sovietice).

Mamulea al Casei Regale îi va declara: „Ca medic, i-aş da diagnosticul de nevroză. Nu uitaţi că în venele sale pulsează sînge nemţesc, portughez, franţuzesc, englezesc şi rusesc. Un astfel de amestec nu poate fi judecat după măsurile obişnuite. Între noi fie vorba, acelaşi lucru este valabil şi pentru părinţii lui, care sunt amîndoi nevrotici"[47]. În realitate, „nevroza" era şi ea un efect secundar, dar doctorul Mamulea voia să nu se atingă de boala milenară a regilor europeni, declanşată în secolul IX la Roma, odată cu încrucişările degenerante ale familiei Colonna, în capul căreia s-a aflat timp de cîteva decenii celebra curtezană Marosia, şi continuate apoi prin regulile stricte ale Bisericii Catolice asupra căsătoriei capetelor încoronate.

Carol I de Hohenzollern se mîndrea cu ascendenţa sa din vechea familie Colonna[48]. Dar, dincolo de vechime, moştenirea ei nu era foarte binecuvîntată: la sfîrşitul secolului al IX-lea, pe fondul naşterii naţionalismului medieval roman şi al inaugurării controlului papalităţii de către familia senatorului Theofilact, soţia şi fiicele acestuia iniţiază un sistem al prostituţiei de lux (o variantă a hierogamiei), în care vor fi implicate şi descendentele acestora, precum şi o tentativă de încrucişare interfamilială cu scopul de a crea o nouă rasă, de stăpîni. Încrucişîndu-se cu fraţii şi fii săi, Marosia di Colonna a reuşit, în cele din urmă, să aducă în scaunul papal pe fiul său Ioan XII, născut însă, nu întîmplător, cu numele păgîn imperial Octavianus. Cardinalul Baronius îl considera pe papa Ioan XII, aşezat de ambiţioasa sa mamă pe Tronul Sfîntului Petru la vîrsta de 12 ani, „un avorton", copilul avînd grave deficienţe mintale, fizice, dar mai ales morale[49]. Conform marelui teolog cardinal Baronius, sămînţa acestei cosanguinităţi s-a transmis în marile Case Regale europene, iar cercetătorii moderni germani au identificat-o pînă în secolul al XIX-lea, una dintre Case

---

[47] Joachim von Kürenberg, *Carol al II-lea şi Doamna Lupescu*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 2000, p. 96.

[48] Mihail Polihroniade şi Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, Ed. Vremea, Bucureşti, 1937, p. 26.

[49] Maurice de la Chatre, *Histoire des Papes*, Paris, 1898, p. 290.

fiind cea de Hohenzollern[50]. La circulația acestei informații, pe care unii istorici catolici o consideră legendară, au contribuit o serie de cronici contemporane, preocupate să suprapună imaginea desfrîului din familia domnitoare Colonna, imaginii Romei medievale. Tema politică a căderii Romei în desfrîu și a ridicării Germaniei prin moralitate și prin sfințenia ireproșabilă a lui Otto cel Mare (912-973) a asigurat, de fapt, vitalitatea informației despre degenerescența princiară în cauză. De cîte ori era necesară comparația inegală între Roma și Aachen, se făcea apel la cazul Marosia di Colonna. Astfel, de fiecare dată cînd au apărut prin secole simptome de degenerescență la unele Case Regale europene – și este semnificativ că în evocare predomină Casele germane, franceze și portugheze! – amănuntele originii acestei anomalii patologice au circulat din nou, reactualizînd informația pînă la stabilitate. În opera anonimă *Versus Romae*, apărută la Napoli în 878, Orașul Etern era stigmatizat ca „strămoșul degenerat" al Europei[51]. Teza s-a fixat pentru prima oară cu ocazia Sinodului de la Verzy (sud-est de Reims), din anul 991, cînd episcopul Arnulf de Orleans definește deceniile de dominație ale familiei Colonna drept „epoca pornocrației" și atrage atenția asupra pericolului „răspîndirii" sîngelui stricat atunci prin „monștri"[52]. Fără a dramatiza cazul, posibila descendență din familia Colonna introduce și posibila problemă de sînge. Altfel, regulile stricte ale cuplajelor familiale princiare catolice pot fi un argument mult mai apropiat.

Regina Maria semnalează consecințele acestei afecțiuni genetice în amintirile sale: „Cînd a fost vorba de o căsătorie între fiul meu

---

[50] V. Maurice de la Chatre, *Histoire des Papes*, Paris, 1898, pp. 231-270; P. Brezzi, *Roma e l'impero medievale*, Roma, 1947, pp. 97-113; Fedor Schneider, *Rom und Romgedanke im Mittelalter*, Drei Masken Verlag, München, 1926, pp. 182-186; Harald Zimmermann, *Parteiungen und Papstwahlen* în *Otto der Grosse*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft V., Darmstadt, 1976, p. 325, dar mai ales o excelentă analiză asupra cazului la Josef Benzinger, *Invectiva in Romam*, Matthiesen Verlag, Lübeck și Hamburg, 1968.

[51] F. Dölger, *Rom in der Gedankenwelt der Byzantiner*, Ettal, 1953, p. 105.

[52] R. Holtzmann, *Geschichte der sächsischen Kaizerzeit (900-1024)*, Darmstadt, 1961, p. 317.

Carol şi Olga, fiica mai mare a ţarului, eu am fost împotriva acestei idei din pricina misterioasei hemofilii pe care o transmit copiilor lor – femeile din unele familii. Ştiam că biata Alix trecuse moştenitorului ei această boală şi nu îndrăzneam să privesc în faţă o asemenea primejdie pentru familia noastră"[53]. Să amintim că finalul tragic al familiei ţarului este legat de influenţa pe care o avea Rasputin asupra ţarinei, de origine germană, al cărei fiu, ţareviciul Aleksei (Alexis) Nicolaevici, suferea de aceeaşi gravă afecţiune a sîngelui: „Boala tragică a fiului lor [hemofilia] şi dependenţa crescîndă a împărătesei de Grigori Rasputin, «sfîntul» călugăr ale cărui puteri miraculoase de vindecare îl salvaseră pe Alexis deja de la multe suferinţe, îşi puneau tot mai mult amprenta asupra relaţiei lor afective"[54]. Cazul Rasputin este însă un alt exemplu de manipulare a capetelor încoronate prin speculareа stării lor de sănătate. În ziua de 18 iulie 1938, Carol va descrie în jurnalul său moartea reginei Maria: „Dimineaţă mi se telefonează că în decursul nopţii a avut din nou o puternică [h]emoragie. În total, în aceste două zile a pierdut peste doi litri sînge. [...] De fapt, s-a sfîrşit din lipsa de sînge, inima devenise o pompă care nu mai avea ce pompa"[55]. Sora reginei Maria, marea ducesă Kiril, a murit tot dintr-o puternică hemoragie. Strămoşul ei, regele George III, suferise de *porphyrie*, o dereglare genetică care afecta sistemul nervos şi cel circulator, fiind tratat de „nebunie" între anii 1811 şi 1820.

Efectul acestei maladii asupra lui Carol II a fost *priapismul* (de la Priapus, zeul fertilităţii în mitologia greacă)[56], ce constă într-o erecţie prelungită şi foarte dureroasă, care poate dura de la cîteva ore la cîteva zile, independent de actul sexual, şi în care sîngele pătruns în penis ca urmare a excitaţiei are tendinţa să se coaguleze acolo şi să nu mai dreneze organul sexual masculin, permiţîndu-i astfel să se

---

[53] Maria, Regina României, *Povestea vieţii mele*, vol. II, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1991, p. 377.

[54] William Clarke, *Averea pierdută a ţarilor*, Ed. Vivaldi, Bucureşti, 1997, p. 31.

[55] Carol al II-lea, *op. cit.*, pp. 281-282.

[56] V. Anca Balaci, *Mic dicţionar mitologic greco-roman*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 330.

relaxeze după ejaculare. Tratamentul cunoscut în acea perioadă era şi el extrem de dureros şi consta în înfigerea unor ace de seringă în penis şi în extragerea artificială a sîngelui. Aşadar, Carol II avea o boală cumplită. În plus, priapismul cunoaşte trei faze: recurentă, acută şi cronică. În prima fază, vasele penisului sunt intacte, elastice şi capabile totuşi să dreneze sîngele în timp de cîteva ore, bărbatul avînd senzaţia unei virilităţi deosebite, de cele mai multe ori fiind inconştient că este vorba de o maladie a sistemului său circulator. În faza a doua, erecţia prelungită devine dureroasă, producînd o indispoziţie de lungă durată, cu manifestări de chin la primele ore ale dimineţii şi cu influenţe asupra echilibrului energetic şi nervos. Cu ocazia unor întrevederi politice matinale, Argetoianu, care era şi medic, avea să constate că se întîlnea „dimineaţa, cu regele istovit, cu ochii scurşi, cu privirea sticloasă şi cu mintea închisă, înfăţişare ce părea mai mult consecinţa unei epuizări nervoase patologice, decît a unei oboseli naturale". Carol se trezea din somn în dureri atroce, ca urmare a efectului stimulator al viselor asupra erecţiei. În această fază apar efecte secundare de natură psihică, bărbatul putînd ajunge şi la violenţă asupra partenerei, cu scopul de a produce ejacularea rapidă şi încetarea durerii. De regulă, prin neînţelegerea secretelor acestei maladii, dar şi prin fenomenul de trivializare a situaţiei de către partenerele ocazionale, care descriu în cercul lor social detaliile contactului sexual, producînd astfel o răspîndire prin zvon a informaţiilor intime, bolnavul îşi domină greu instinctele şi atitudinile, avînd absolută nevoie de îngrijire şi afecţiune. În cazul regelui Carol II, escapadele sale nocturne printre prostituatele Bucureştilor şi chiar contactele sexuale accidentale cu alte femei nu implicau sentimentul, ci un fel de „tratament". De aici, rolul extrem de important al prefectului Poliţiei Capitalei, Gabriel Marinescu, membru de bază al camarilei, care se ocupa cu „acoperirea" activităţilor nocturne de stradă şi de alcov ale regelui. Răspîndirea zvonului despre starea suveranului şi comentariile acide ale protipendadei aveau un efect psihologic direct asupra bolnavului, principalul simptom fiind acela al dilatării sentimentului de aversiune şi ură faţă de „societate", „lume", „oameni". Alimentat

permanent cu informații de salon de către Gabriel Marinescu, Carol II vedea într-un om politic pe care îl primea în audiență pe individul care comentase ironic sau batjocoritor, cu o seară înainte, personalitatea sa deviantă.

Cu Elena Lupescu era altceva: relația implica înțelegerea și grija față de bolnav a partenerei. În cea de-a treia fază a priapismului se produce o degradare accentuată a vaselor penisului, o inflamare progresivă și ireversibilă, pe fondul unei semierecții permanente, boala devenind cronică. Efectul imediat și cel mai dramatic este *impotența*. În perioada 1933-1934 Carol II cunoștea deja simptomele impotenței, efectele psihice asupra bolnavului fiind însemnate, întîlnirile sale erotice cu diferite femei de stradă desfășurîndu-se în zona exhibiționismului și a perversiunilor de tip travesti. În cercurile intime ale camarilei se cunoștea deja faptul că, după un episod erotic Carol-Lupescu, în care partenerul își excita partenera fără a ajunge la contactul sexual, Elena își chema unul din amanți pentru a finaliza prin act starea de excitație produsă de Carol. Relația „curioasă" a Elenei Lupescu cu amanții ei, chiar în prezența regelui Carol, este evocată delicat și de regele Mihai I[57]. Aspectul cel mai important al acestei tragedii personale este – încă o dată subliniez – efectul psihologic. Un bărbat de natura libertină a lui Carol II, încă tînăr și aflat în vîrful puterii este tentat, este condus de reacțiile psihicului către suprasolicitarea problematicii Puterii. Analiza specialiștilor în psihiatrie arată că impotența la o astfel de personalitate naște în primul rînd dorința de a ascunde adevărul, de a căuta mijloace spre a dovedi contrariul – de aici legenda cu virilitatea sa excesivă – de a-și dovedi virilitatea politică prin gestionarea autoritară și violentă – ca un viol sexual – a Puterii. Răzbunarea pe cel care își rîde în spate de situația lui, dar, mai ales, pe cel care îi atacă, îi contestă sau îi obstrucționează accesul la Putere este, în mintea lui, o chestiune de viață și de moarte.

---

[57] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 120.

Al doilea aspect important al cazului medical Carol II este legat de condiţia partenerelor. În situaţii extreme, unul, două sau trei contacte la rînd se pot produce în limitele plăcerii. Dar dincolo de un anumit prag fizic intervine durerea şi chiar rănirea partenerei, actul sexual transformîndu-se în agresiune. Femeia poate fi serios traumatizată fizic şi psihic. Este ceea ce putem presupune că s-a întîmplat cu principesa Elena, o virgină retrasă şi însingurată, educată într-un spirit foarte conservator. „Intimele prinţesei Elena lăsau să se înţeleagă că motivul principal al fobiei acesteia pentru regalul ei soţ era brutalitatea cu care o supunea zi şi noapte, în pat sau la repezeală pe un colţ de canapea, îndatoririlor ei conjugale"[58]. Conflictul dintre cei doi soţi începuse însă încă din timpul sarcinii[59] şi s-a acutizat după naşterea prematură a regelui Mihai I, la 25 octombrie 1921, dacă nu cumva a avut loc un contact prenupţial, iar regele Mihai este, în realitate, născut la timp. Raportîndu-ne la cazuistica medicală curentă, putem presupune că anumite gesturi sau „incidente" din timpul actului sexual, precum şi teama, justificată sau nu, de hazardul unei îmbolnăviri venerice, au creat complexul de respingere al reginei Elena faţă de Carol. Găsind în Italia un bărbat care a reuşit să-i ofere sentiment şi confort intim, regina Elena a fost dominată de înstrăinare faţă de soţul ei şi, natural, de aversiune. Acum, să ne imaginăm că I.G. Duca se amestecă în această relaţie anormală şi ia partea oficial, în calitate de avocat, reginei Elena! Ne putem imagina încă de pe acum sentimentele lui Carol II faţă de Duca, dincolo de povestea politică?

Elena Lupescu era o femeie foarte versată, cu un lung episod de prostituţie înainte să-l întîlnească pe Carol, şi care a înţeles că, gestionînd boala bărbatului, va gestiona şi puterea politică pe care o avea acesta. Aşa cum am arătat, Carol asocia sexul cu Puterea în mod conştient. Este greu de ştiut în ce stadiu al bolii a avut loc întîlnirea Carol-Lupescu (14 ianuarie sau 14 februarie 1925), dar putem folosi aparatul logic pentru a înţelege că fuga în străinătate

---

[58] Constantin Argetoianu, *op. cit*, vol. IX, p. 76.

[59] Arthur Gould Lee, *Elena, regina-mamă a României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 77.

din perioada 1925-1930, a limitat posibilitățile practice și condițiile morale ale escapadelor lui Carol, accentuînd dependența de partenera Elena Lupescu. Astfel, exact în acea perioadă, cuplul s-a consolidat definitiv, presupusa căsătorie catolică avînd doar rolul de a-i da un aspect formal, dar foarte intim, pentru că numai în intimitatea unei perfecte înțelegeri psihice, bolnavul Carol își putea găsi echilibrul. În această ecuație, aspectul fizic al partenerei este lipsit de importanță. S-a comentat legendar în jurul frumuseții Elenei Lupescu, dar, cu excepția ochilor puși bine în contrast de culoarea violentă a părului, restul nu putea pierde decît mințile unui bărbat cu handicap. Pentru oameni cu capul pe umeri, ca diplomatul german Rolf Pusch, șocul era produs doar de confruntarea legendei cu realitatea: „La o serbare de vară a unuia din cele două cluburi am văzut-o (de departe) pe doamna Lupescu, iubita regelui. De ce căzuse monarhul în mrejele acestei femei, pe care aspectul exterior nu o avantaja? Părul roșu, o față tăiată ascuțit, dominată de un nas puternic, un ten alb și o figură umflată, plină, nu o făceau chiar atrăgătoare"[60]. Analizînd acum fazele priapismului lui Carol II vom constata că relația sexuală propriu-zisă nu a mai fost, de la un anumit moment, importantă și că se întemeia fundamental pe unitatea unui cuplu legat medical, dar și sufletește. Intrarea bolii în faza sa cronică, cu apariția impotenței, explică și escapadele exibiționiste ale lui Carol și „riturile masochistice" din interiorul cuplului și legăturile sexuale ale Elenei Lupescu cu alți bărbați, fără ca ele să afecteze solidaritatea cuplului. De asemenea, acest tip de raport personal dă o dependență totală a bolnavului de partenera sa și îi asigură acesteia o dominație exclusivă. De altfel, în metafizica sexuală termenul de *partener/parteneră* depășește cu mult și de mult simpla relație sexuală și acoperă un complex de atitudini intime, ale cuplului, care nu au legătură directă cu aceasta. Din același motiv, expresia *partener de viață* conține o complexitate de evenimente conjugale sau de concubinaj nesexuale, de la

[60] Rolf Pusch și Gerhard Stelzer, *Diplomați germani la București*, Ed. All, București, 2001, p. 52.

spălatul rufelor în familie pînă la liniştea hormonală din perioada senectuţii înaintate a cuplului.

Nimeni nu o putea înlocui pe Elena Lupescu. Născută la Iaşi în 1899 – după toate probabilităţile, dar există şi suspiciunea că se născuse în 1897 – Elena Lupescu era cunoscută ca o femeie de moravuri uşoare, cu clientelă de nivelul clasei medii. În anul 1925, Elena Lupescu se cuplase cu cineastul Tudor Posmantir, evreu din Brăila, care se ocupa cu jurnale de ştiri şi documentare la comandă de efect propagandistic, dar conducea şi o mică afacere cu filme porno şi albume de plasament. Elena Lupescu pozase pentru un astfel de album, fotografiile sale nud fiind mai tîrziu recuperate din străinătate cu sume importante. Unul dintre clienţii lui Posmantir din anii '20 era chiar prinţul Carol, pe care îl însoţise în călătoria în jurul lumii şi căruia îi plasa în mod curent femei. Este de presupus că tehnica sexuală a femeii i-a atras atenţia lui Carol, găsindu-şi astfel o parteneră potrivită pentru excesele sale maladive. Dar mai important în evoluţia relaţiei Carol-Lupescu din cursul anului 1925 a fost faptul că Elena Lupescu avea acces la presa socialistă, la anumite cercuri francmasonice şi la o serie de indivizi suspectaţi de legături cu Uniunea Sovietică. De altfel, Posmantir însuşi era suspectat de serviciile de informaţii româneşti că foloseşte reţeaua sa de prostituate pentru culegerea de informaţii de la clienţii din lumea politică şi financiară. Carol se afla atunci într-un moment foarte greu al vieţii sale, implicat în afaceri murdare de corupţie – aşa cum am văzut – izolat şi cu imagine foarte proastă. Elena Lupescu i-a facilitat accesul la presa socialistă şi la reţelele de propagandişti ai acesteia, singura parte dispusă la apărarea publică a prinţului-infractor împotriva guvernului liberal. Firele ipotezei unei Elena Lupescu agentă sovietică se leagă şi de acest domeniu, mai ales prin suspectele sale deplasări la Viena, unde femeia afirma că îşi vizitează mama trecută la catolicism. Cum, în unele ocazii, s-a constatat că mama Elenei Lupescu era bine-merci la Bucureşti, putem presupune că amanta regelui avea întîlniri conspirative cu şefii INO Numită mai întîi *Osobîi Otdel*, în cadrul CEKA, secţia specială a GPU pentru activitatea de spionaj a URSS pe teritorii

străine, INO își instalase sediul la Viena, beneficiind de sume imense și de o bancă de documente secrete, furate sau copiate din cancelariile statelor europene. Șeful INO pentru Europa Centrală și Peninsula Balcanică era un anume Goldenstein, implicat în sustragerea planurilor de mobilizare ale Ungariei și predarea acestora României, în schimbul unui presupus plan de alianță româno-portugheză[61], fabricat de Biroul de dezinformare din cadrul aparatului informativ al Marelui Stat-Major al Armatei române. Subliniez că centrul de informații internaționale al României era la Lisabona, preluat intact, fără nici o cădere a rețelei, de regimul comunist de la regimul Antonescu, după 1944. Este și locul unde s-a refugiat cuplul după război și unde se găsesc astăzi mormintele lor. Naveta Elenei Lupescu între Viena și Lisabona devine astfel foarte suspectă și justifică întrucîtva laudele pe care nu încetează să i le aducă regele Carol II în memoriile sale, pentru activități de informații. În februarie 1931, regina Maria avea să-i destăinuiască lui Grigore Gafencu temerile sale în legătură cu existența unei dirijări oculte din partea francmasoneriei externe, de orientare comunistă: „Eu mă tem însă de ceva mai grav. Am auzit vorbindu-se toată viața mea de conjurații, de societăți secrete și activități oculte. Nu am crezut niciodată în ele. Acum am început să cred. Cred în mîna neagră! Oricît de ridicolă ar părea o asemenea mărturisire, ea exprimă totuși sentimentul meu adevărat: cred că regele e înconjurat de o influență nefastă și că acei ce-i stau mai aproape, fie femeia aceea, fie alții, nu sunt decît *instrumente în slujba unei puteri oculte* care urmărește, prin rege, cine știe ce plan. Am dovezi că în urma unor intervenții misterioase și-a schimbat adesea intențiile, părerile, întreaga atitudine"[62]. Carol găsise nu numai o parteneră, ci și o protectoare. Momentul psihologic a fost, probabil din întîmplare, foarte potrivit, deoarece tocmai atunci „dragostea oedipiană a lui Carol față de mama lui se transformase în gelozie și

---

[61] Essad Bey, *Histoire du Guépéou, la police secrète de L' U.R.S.S (1917-1933)*, Ed. Payot, Paris, 1934, p. 226.

[62] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 87.

resentiment"[63]. Un portret prea bun al acestui moment face autorul Paul D. Quinlan, pentru a căuta alte explicații: „O dată ce Lupescu s-a infiltrat în inima lui Carol, a făcut toate eforturile ca să înțeleagă caracterul iubitului ei și să se comporte după placul lui. A priceput curînd că sub fațada virilității sale princiare Carol era cumplit de vulnerabil: un băiat slab, nehotărît, imatur, care avea nevoie – chiar mai mult decît de sex – să fie consolat, reconfortat, alintat și copleșit cu afecțiune. Mai ales, Carol simțea nevoia să trăiască într-o ambianță familiară, printre lucruri simple care îi lipseau în căminul oficial – mîncare neoașă românească (Lupescu era o adevărată maestră în pregătirea mămăligii), glume piperate, fără perdea (pe care le învățase la cluburile ofițerilor), muzică populară și de jazz, prieteni români din popor, fără pretenții, jocuri de cărți și plimbări în mașini rapide. După ce fusese ridiculizat pentru lipsa lui de rafinament, prințul era flatat de atenția ei admirativă și protectoare care îi tămăduia orgoliul rănit"[64]. Tăvălindu-se prin bordelurile și cluburile deocheate ale Bucureștilor, partener al grupului homosexual din jurul lui Alexandru Davila și frecvent client al trotuarelor, prințul Carol coborîse de la înălțimea Tronului în promiscuitate; o promiscuitate care nu l-a părăsit pînă la sfîrșitul vieții. Din arsenalul psihiatric folosit de Elena Lupescu nu lipseau nici fantomele, legenda „femeii în alb" care bîntuie Castelul Peleș fiind o speculație ignobilă a naturii ultrapoetice, încărcate de misticism și ciudățenii a fostei regine Elisabeta, cu care roșcata cu ochii verzi îl speria pe partenerul ei. Pentru a-l convinge că este mereu în pericol, Elena Lupescu s-a oferit să gătească personal mîncarea lui Carol și să o guste prima, împotriva tentativelor de otrăvire[65]. Cuplul Elena Lupescu-Puiu Dumitrescu a știut mereu să apeleze la ideea unui pericol de atentat la viața lui Carol, folosindu-se de frica patologică a acestuia, și arătîndu-i pe rînd dușmani, care

[63] Paul D. Quinlan, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, Ed. Humanitas, București, 2001, p. 104.

[64] *Ibidem*, p. 103.

[65] Pamfil Șeicaru, *Istoria Partidelor Național, Țărănist și Național Țărănist*, Ed. Victor Frunză, București, 2000, p. 319.

erau de fapt inamici ai celor doi[66]. Prin aceeaşi metodă psihologică a fost determinată şi asasinarea, mai tîrziu, a lui Corneliu Z. Codreanu. Din punct de vedere al relaţiei sexuale, Elena Lupescu – pentru a nu ne îndepărta de promiscuitatea descrisă – apela din belşug la o practică a caselor de toleranţă, prin „tratarea" organului ei sexual cu piatră acră, un astringent menit să atenueze efectul fizic deformant al unor contacte sexuale îndelungate şi excesive[67].

Am insistat pe toate aceste amănunte indiscrete cu scopul precis de a înţelege cine a condus România între anii 1930 şi 1940 şi de ce camarila a fost atît de importantă în exercitarea puterii statului nostru. În calitate de şef al statului, nu atît priapismul lui Carol a fost important, cît efectele sale psihiatrice. Cele ce aveau de suferit erau comportamentul, nevoia permanentei dedublări, existenţa continuă a unor cauze personale mai importante decît cele publice. Aici, acuza adusă de istoriografia comunistă, cum că regele Carol era un afacerist, un individ aşezat pe Tron printr-o eroare a clasei politice, şi care individ nu urmărea decît acumularea de averi, atinge un fapt real, deşi colateral al cazului. Cazul în sine nici nu este neobişnuit. Dacă ne gîndim la traumele suferite de Carol în copilărie, mai ales din partea preceptorului homosexual Moehlen, este uşor să apelăm la valoarea patogenă a experienţei de viaţă trăite de copil şi explicate de Freud, dar şi la constatările lui Alfred Adler: „Pentru el, temperamentul «nervos» ţine de *predominarea doctrinei de afirmare* (şi a «voinţei de putere») *asupra sentimentelor sociale.* A. Adler pune accentul pe greşelile de educaţie şi pe experienţele de viaţă ale copilului preşcolar şi şcolar"[68]. O carte de propagandă antimonarhică apărută după război sugerează că dezechilibrul sexual al lui Carol s-a declanşat în anii adolescenţei, cînd, pentru a contracara influenţele nefaste ale lui Moehlen, prinţul a fost supus unei

---

[66] Tot prin metoda inventării unui pericol de asasinat şi a unor duşmani închipuiţi, şi tot pe substrat sexual, l-a dominat Elena Ceauşescu pe Nicolae Ceauşescu în ultimii ani – aşa cum mi-a relatat în 2001 Silviu Brucan.

[67] Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 178.

[68] V.L. Bologa, *Istoria medicinei universale*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1970, p. 334.

„terapii" heterosexuale cu prostituatele de casă ale regelui Ferdinand, deja celebrele Miţa Biciclista şi Lili Gheorghiade[69].

Odată cu revenirea Elenei Lupescu în ţară, camarila intră în faza sa de organizare funcţională în sistem concentric: *în centru*, Elena Lupescu; *cercul intim*: Puiu Dumitrescu, Felix Wieder, Nicolae Tabacovici, numit director la CFR, Alexandru Mavrodi, ziarist (toţi amanţi ai Elenei Lupescu şi implicaţi în operaţiuni de culegere de informaţii) şi colonelul Gabriel Marinescu, prefect al Capitalei; *cercul de sprijin*: Aristide Blank, Nae Ionescu, Mihail Manoilescu; *cercul de interese materiale*: avocatul Dumbrăveanu, văr, Nicolae Lupescu, tatăl Elenei Lupescu, generalul Constantin Dumitrescu, tatăl lui Puiu Dumitrescu, mai tîrziu Malaxa. Acest grup restrîns a condus România pînă la catastrofa din 1940, cu unele modificări de nume, dar nu de funcţii, şi existenţa unui nucleu de conducere de acest tip în locul Parlamentului, Guvernului sau Justiţiei explică şi lovitura de stat din 1938. Vina cea mai mare nu este însă a lui Carol sau a celor care i-au dirijat activitatea, ci a corpului politic al ţării care a dat lovitura de stat din 7-13 iunie 1930. Pamfil Şeicaru, membru al PNŢ şi istoric al acestui partid, va da diagnosticul precis al acestei maladii: „Lucrurile s-au desfăşurat aşa de uşor de la 6 iunie pînă la 13 iunie, încît, fără să-şi dea seama, personalul politic al României a creat psihologia tipică a regelui Carol: îşi poate permite orice, neexistînd voinţe capabile să-i opună o rezistenţă eficace, în scopul de a apăra unele principii. Partidele i s-au arătat compuse din moluşte, oameni politici nevertebraţi. Între 6 iunie şi 13 iunie, frînele monarhiei au fost distruse, decizîndu-se soarta monarhiei în România"[70].

Primii trei ani de funcţionare a camarilei au produs un fenomen netipic genului, dar simptomatic pentru cazul românesc. Implicaţi direct în politica ţării, membrii camarilei au ajuns, spre sfîrşitul anului 1933, la o situaţie internă de criză, care *copia fenomenele critice ale vieţii politice româneşti*. Practic, asistăm la o împărţire

---

[69] Alexandru Gârneaţă, *Adevărata istorie a unei monarhii. Familia Hohenzollern*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, f.a., p.100.

[70] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 327.

a camarilei în două tabere, având într-o parte echipa Puiu Dumitrescu, Nae Ionescu, Mihail Manoilescu şi nou-venitul Nicolae Malaxa, grup cu orientare politică *naţionalistă* – şi cu contacte semnificative în Mişcarea legionară – şi *„camarila evreiască"* a Elenei Lupescu, la care se alăturau, în principal, Alex Wieder, Max Auschnit şi Aristide Blank. Aici se află şi secretul asasinării lui I.G. Duca de către trei legionari, instrumente ale unui joc politic mult mai adînc. Cunoscînd bine tainele raportului intim Carol-Duduia, gruparea naţionalistă considera că femeia nu mai este absolut necesară, nici măcar pentru „tratamentul" bolnavului, şi căuta să o îndepărteze, profitînd de ascensiunea popularităţii Mişcării legionare şi de efectele „la sol" ale comediei intransigenţei jucate de Iuliu Maniu. Sub influenţa lui Mihail Manoilescu, economistul care înţelesese că singura salvare a economiei româneşti era un parteneriat cu Germania, a lui Nae Ionescu, filogerman cunoscut, şi a lui Puiu Dumitrescu, un afacerist aflat în aşteptarea pătrunderii capitalului german pe piaţa noastră pentru a-şi rotunji averea, Carol II înclina să-şi orienteze politica spre tandemul fascisto-nazist european. În faţa acestui proiect periculos pentru ea, Elena Lupescu avea nevoie absolută de un şoc devastator în lupta pentru putere. Duca fusese adus la Guvern din exteriorul ţării, prin mijlocirea lui Titulescu, şi cu ordinul de a distruge Mişcarea legionară. După impactul enorm la nivelul publicului, pe care l-a avut asasinarea prim-ministrului liberal, camarila îşi distruge configuraţia sa iniţială, Elena Lupescu reuşind să cîştige partida prin asocierea în ochii lui Carol a membrilor naţionalişti ai camarilei cu asasinii lui Duca. Elena Lupescu îl ameninţă pe Carol cu sinuciderea – ca alternativă la ideea că legionarii se vor răzbuna pe ea, o vor batjocori şi apoi ucide – imagine care trezea în rege instincte brutale; Puiu Dumitrescu este gonit din ţară, iar Nae Ionescu, îndepărtat de la palat. Pentru a-şi salva afacerile oneroase, Malaxa îşi plăteşte cu sume exorbitante rămînerea în slujba Elenei Lupescu. Între aceste manevre imunde de alcov, rămîne însă cu capul zdrobit un cadavru – cel al prim-ministrului I.G. Duca. În murdăria asasinatului a fost amestecat, din păcate, şi Nicolae Titulescu: „Camarila se scindase în două, de o

parte, creştinii care cochetau prin Nae cu Garda de Fier, pe de altă parte, jidanii, gata să sprijine politica antigardistă a d-lui Titulescu. Lupeasca ajunsese factor european, exponenta politicii antantiste în România, era aliata firească a lui Titulescu în lupta lui de «purificare». Ea a condamnat. El a grăbit execuţia"[71].

Asasinarea prim-ministrului I.G. Duca

Istoriografia noastră are şi această problemă, a raportului între performanţele publice ale unui om politic şi felul în care a murit acesta. Sunt eroi I.G. Duca, Armand Călinescu, Ion Antonescu, Iuliu Maniu ş.a., pentru că au murit violent. Dar a fost activitatea lor politică ireproşabilă? şi, mai ales, **există cumva posibilitatea ca moartea lor violentă să fi fost provocată de erori personale?** Este destinul omului politic determinat doar de calităţi, nu şi de felul în care abordează responsabilităţile sale? Iată întrebări tulburătoare la care avem obligaţia să răspundem. Dar, pentru a ajunge la detaliile asasinării lui I.G. Duca pe peronul gării din Sinaia, va trebui să parcurgem un scurt drum pe o cale încă neabordată de analiza noastră: politica externă.

Dezechilibrul politicii externe româneşti interbelice. Este acum destul de evident că Marea Unire din 1918 a fost un ideal naţional legitim al românilor şi că a fost împlinit prin efortul unor oameni politici, al Armatei, dar şi al cîtorva femei remarcabile, între care regina Maria şi Martha Bibescu ar trebui să aibă statuie în fiecare oraş. Politica „prin noi înşine" a lui Ionel şi Vintilă Brătianu a încurcat socotelile Franţei, care vedea în noul mare stat înfiinţat între ea şi Rusia un aliat sigur, dar şi o colonie economică, stăpînită prin controlul străin asupra petrolului, căii dunărene şi a neîngrăditei evoluţii a emigraţiei evreieşti. Anglia dubla Franţa prin interesul în exploatările petroliere, în timp ce interesul ei politic

[71] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 318.

se oprea la granița noastră de vest. Poziția oficială a Angliei față de România a fost sintetizată onest de fostul ambasador al SUA în România, David B. Funderburk: „De fapt, Marea Britanie părea să considere, în mod tipic, că România era virtual *o colonie politică* a Franței"[72].

Important este să ne dezmeticim măcar acum și să înțelegem că, din punctul de vedere al marilor noștri „aliați", România Mare era o creație artificială, a *lor*, hotărîtă de *ei* într-un cabinet, și nu un rezultat istoric natural, așa cum îl vedeam *noi*. În consecință, garanția Puterilor antantiste pentru integritatea României Mari era condiționată de obligația țării noastre de a satisface nevoile stratergice, politico-economice ale „aliaților". Orice formă de naționalism, fie că era condus de un Brătianu sau de un Corneliu Z. Codreanu, era considerată ostilă acestui proiect.

Dispariția liderilor principali ai țării – regele Ferdinand, Ionel și Vintilă Brătianu – a adus în prim-planul vieții politice asociația de dragul Puterii între un partid regional, catolic și filobritanic, și un partid stîngist de clasă, de orientare prosovietică, formînd împreună Partidul Național Țărănesc. Căderea Partidului Național Liberal în criză de conducere și de program, precum și efectele loviturii de stat din 7-13 iunie 1930 asupra raporturilor dintre PNL și conducătorul statului, au făcut din PNȚ principala forță politică a țării. Supremația lui nu a durat decît un an. Se cunoaște faptul că, în legătură cu lovitura de stat, I.G. Duca a făcut o declarație fulminantă și „istorică" la ședința Comitetului Executiv din 7 iunie 1930: „Fapta de astă-noapte este cea mai primejdioasă aventură ce s-a putut face și este tot ce poate aduce mai mult rău consolidării noastre naționale și situațiunii țării în toate privințele. La o primejdioasă aventură nu pot să iau parte, refuz să mă duc, chiar dacă

---

[72] David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 45.

viața mea politică ar lua sfîrșit azi"[73]. Citată de toate cărțile de istorie, declarația lui Duca a fost folosită drept argument atît pentru a caracteriza actul din 7-13 iunie 1930 – o aventură, cît și pentru a arăta demnitatea omului politic asasinat la Sinaia. În realitate, Duca a regretat imediat declarația sa și a încercat să transmită regretul său prin mai multe canale la rege. A dat vina pe Vintilă Brătianu, care i-ar fi forțat mîna, apoi a folosit din plin argumentul că PNL nu se putea rupe de realitatea domniei lui Carol II, oricît de ilegitimă era aceasta. Paradoxul face ca Duca să fi avut dreptate, cu precizie, în ambele situații: lovitura de stat dată de Iuliu Maniu și de Carol a făcut numai rău consolidării noastre naționale și „situațiunii țării" în toate privințele, iar, pe de altă parte, liberalii nu se puteau sustrage la infinit unei realități intervenite brusc în destinul țării, cu un rege urcat pe Tron și recunoscut de națiune. Deocamdată, în primii doi ani de domnie, criza economică generată de gravele erori ale guvernării țărăniste lovise țara frontal, iar din 1931 începuseră să se manifeste și consecințele marii crize mondiale declanșate în 1929. Succesiunea corectă este aceasta – între 1929 și 1931 criza economică a avut un caracter exclusiv intern, determinată de erorile de guvernare ale PNȚ, și abia din 1931 au început să se simtă efectele crizei mondiale, nu așa cum a fost prezentată destul de frecvent ca o consecință exclusivă a crahului din 1929. Problema *împrumuturilor* este cheia înțelegerii modului în care, după o tentativă liberală de emancipare economică, a urmat o prăbușire a țării în dependență totală față de marii săi „aliați". Totodată, putem găsi un răspuns și la „atîrnarea" inexplicabilă și ilogică a țării noastre de Franța, pînă la înfrîngerea ei ridicolă din 1940. Subiectul „politică externă" are nevoie de tratate întregi pentru a fi explicat. Vom încerca o sinteză.

Începînd cu 1928, odată cu legăturile stabilite de Elena Lupescu pe linie francmasonică în sprijinul venirii lui Carol pe Tron, precum și odată cu implicarea unor oameni de afaceri britanici și americani în propaganda antiromânească, Ungaria a declanșat o nouă

[73] *Viitorul*, an XXII, Nr. 6698, 8 iunie 1930, p. 1.

campanie de atacuri publice la adresa țării noastre, cu o singură temă majoră: Ungariei i s-a făcut o nedreptate la Trianon și i s-a luat pe nedrept Transilvania. Această campanie, susținută frenetic de concernul de presă al lordului Rothermere, în prelungirea înțelegerilor secrete cu Carol și Maniu, a făcut mult zgomot, dar fără să sensibilizeze mult timp pe cineva. Asta, pînă ce ridicarea temei revizuirii tratatelor de către Italia și Germania a agitat serios politica europeană. Ungaria a încercat să se atașeze demersului celor două state național-socialiste, pentru a putea juca din plin cartea sa revizionistă. De la început trebuie arătat că demersul revizionist al Germaniei și Italiei avea un caracter limitat și urmărea scopuri care nu implicau în nici un fel integritatea teritorială a României. Documente ale Cancelariei și ale Ministerului de Externe german, cercetate recent și de autenticitate inatacabilă, arată că, de la generalii germani și pînă la Hitler, **o revizuire a granițelor României în favoarea Ungariei era exclusă.** La întîlnirea din 17-21 iunie 1933 a prim-ministrului maghiar cu Hitler, cancelarul german a atras atenția că „revizionismul maghiar putea conta pe sprijinul german *numai* contra Cehoslovaciei, politica germană a Mitteleuropei avînd la bază conceptul ca, prin pătrunderea economică, România și Iugoslavia să intre în sfera de interese germană"[74]. Rațiunile politicii germane erau determinate de realități geopolitice care o făceau să intre în competiție chiar cu Italia – un aliat aparent sigur. Negăsind înțelegere la Hitler, Ungaria a accelerat legăturile sale cu Italia, speculînd interesul acesteia pentru Austria. Ungaria oferea Italiei sprijinul pentru dominația acesteia asupra Austriei, sub formula refacerii Austro-Ungariei. Împotriva acestei acțiuni, Hitler a ales *Anschluss*-ul, anexarea Austriei de către Germania, fapt care *împiedica pentru totdeauna refacerea pe vechile baze imperiale a dualismului austro-ungar.* Lucrul ăsta nu s-a văzut la București și nici nu avea cum să fie văzut, deoarece ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, nu transmitea în țară toate informațiile pe care le obținea, nu informa asupra tuturor întîlnirilor

[74] Ioan Chiper, *România și Germania nazistă*, Ed. Elion, București, 2000, p. 63.

diplomatice avute, uneori falsifica notele de convorbiri şi comunica în România numai opiniile, viziunile şi interpretările sale personale[75]. În plus, România avea în acea perioadă un ministru de externe, acelaşi Nicolae Titulescu, care trăia în străinătate. Toate comunicaţiile sale secrete cu Ministerul, Guvernul şi regele său treceau prin Viena şi Budapesta, *fiind interceptate de serviciile de informaţii ungar şi german chiar în clipa cînd erau transmise.* Şi pentru ca dezastrul politicii externe româneşti, care ne-a dus la prăbuşirea teritorială din 1940, să primească o imagine mai clară, vom arăta că la 18 martie 1933, Titulescu i-a cerut lui Hitler o întrevedere secretă, că Adolf Hitler i-a acordat-o imediat, deplasîndu-se pentru asta la München, dar Nicolae Titulescu nu s-a mai dus, punîndu-l pe liderul Germaniei în cea mai penibilă situaţie[76]. Cu toate acestea, şi Hitler, şi Göring au declarat din timp şi de o manieră tranşantă lui Gh. Brătianu, ministrului de externe Comnen şi lui Carol II personal că Germania este pregătită să garanteze frontierele României Mari în schimbul avantajelor economice. În plus, Germania se oferea să participe masiv la înarmarea României cu echipament militar modern, astfel încît *ameninţarea ungară şi chiar cea sovietică să fie anulate sau serios diminuate, cel puţin prin descurajare.* România a răspuns public că rămîne fidelă alianţei sale cu Franţa. În aceste condiţii, Berlinul a atras atenţia României, *încă din 1935*, prin vărul regelui Carol, prinţul Friedrich V. Von Hohenzollern-Sigmaringen că „România va pierde toate simpatiile în Germania; relaţiile româno-polone vor primi o grea lovitură; în consecinţă, *România va deveni complet dependentă de Uniunea Sovietică* şi ar fi o iluzie să se creadă în garanţiile ruseşti pentru graniţele României; pentru nici o ţară comunismul nu ar prezenta o mai mare ameninţare decît pentru România învecinată cu Rusia Sovietică"[77]. Tot atunci, din motive pe care acum încă nu ni le putem explica, Nicolae Titulescu era

[75] *Ibidem*, p. 64.
[76] *Ibidem*, pp. 53 –54.
[77] *Ibidem*, p. 115.

denunțat ca agent de influență sovietic. Faptul cel mai important este că previziunea Germaniei din 1935 se va dovedi precisă în 1940. Este inutil așadar să mai arătăm că România a avut și o altă soluție decît legarea sentimentală de Franța, soluție care avea la bază pătrunderea capitalului german în țara noastră, producerea unui salt tehnologic decisiv și, mai ales, protejarea intereselor sale în România pe orice cale. Răspunzînd la o interpelare a deputatului V. Demetrescu-Brăila, făcută în ședința Parlamentului din 12 decembrie 1931, prim-ministrului Nicolae Iorga avea să enunțe un principiu fundamental al politicii externe: „Fiecare nație, o spun cu toată hotărîrea, are considerații de oportunitate alături de politica sa fundamentală"[78]. Acest principiu nu a fost aplicat și tot Iorga a răspuns și de ce: din considerente de „datorii ereditare" față de Franța. În aceeași ședință a luat cuvântul și un filogerman, A.C. Cuza, iar opinia sa merită să fie cunoscută:

„**(A.C. Cuza)**: [...] Părerea mea este aceasta: nu ne atingem de relațiunile noastre de prietenie cu Franța și, prin urmare, cînd vin și vă vorbesc de revizuirea tratatelor, nu înțeleg să sacrific relațiunile noastre de prietenie cu Franța.

(Gen. M. Racoviță): Nici teritoriul național!

(A.C. Cuza): Aceasta bineînțeles! Nu trebuie însă să-și închipuie Franța că noi suntem niște copii nevîrstnici și că trebuie să urmărim orișice atitudine pe care ea o poate avea, și care poate să convină intereselor noastre sau nu. Dacă ar fi așa, se înșeală. Noi suntem oameni maturi și voim să conducem politica noastră așa cum o înțelegem noi, fără ca să jignim pe nimeni... *(d-l deputat Trifu discută cu d-l Tașcu-Pucerea)*... D-le Trifu, te rog, ascultă-mă cel puțin d-ta.

(Dr. I. Costinescu): Nu te ascultă nici ai d-tale.

(A.C. Cuza): D-le doctor, vorbești în limbaj de partid: «nu te ascultă nici ai dumitale»?... Nu sunt ai mei, fiindcă nu sunt robi de partid.

---

78 Gheorghe Sbârnă, *Parlamentul și politica externă a României (1919-1940)*, Ed. Sylvi, București, 2000, p. 176.

(Dr. I. Costinescu): Dar nici prietenii dumitale nu te ascultă...

(V. Trifu): E cu totul altă socoteală; vin din alte grupări politice în jurul nostru şi nu ne lasă să ascultăm.

(C. Xeni): Ca la şcoala primară.

(A.C. Cuza): Partidul Liberal are faţă de mine o anumită tactică şi politică. Eu vă previn pe d-voastre că, dacă continuaţi cu această atitudine şi mă împiedicaţi să vorbesc, nu veţi mai vorbi nici unul din d-voastre. Vă dau în scris"[79].

Şi previziunile lui A.C. Cuza s-au împlinit: parlamentarii n-au mai vorbit timp de 60 de ani, pentru că n-au mai avut unde, Parlamentul fiind desfiinţat de dictaturile care au urmat. Pentru noi, cei de astăzi, fascinaţia legăturii ombilicale cu Franţa este de neînţeles. Garanţiile de securitate oferite de ea erau nule – nici n-au funcţionat – iar cele oferite de Anglia au venit tîrziu şi inutil. În plus, relaţia Franţa-România s-a sprijinit după 1920 exclusiv pe factorul politic, în absenţa cvasitotală a factorului economic: *Franţa, marea prietenă şi aliată, nu cumpăra nici un produs din România.* În aceste condiţii, care erau interesele Franţei în ţara noastră? Într-o telegramă cifrată, trimisă la sfîrşitul anului 1930 de ambasadorul Franţei la Bucureşti, Gabriel Puaux, către secretarul permanent al Ministerului de Externe francez, Philippe Berthelot, se propunea următorul program: „Se prezintă o ocazie foarte favorabilă, acum cînd România trece printr-o grea criză financiară şi are nevoie de un împrumut. Pe piaţa Franţei se găsesc capitaluri mari, din lumea întreagă, care au căutat acolo refugiu din cauza crizei internaţionale şi nu găsesc plasament. România, aflată acum la strîmtoare, nu va refuza nici o garanţie cerută de noi pentru acordarea împrumutului. *Vom putea deci controla finanţele ţării* şi împiedica ca regele Carol II, călcînd pe urmele lui Carol I, să înregimenteze România în sistemul economic german, iar *Partidul Naţional Ţărănesc, încasînd un comision substanţial*, uşor de acoperit prin cursul scăzut al titlurilor de emisiune, va rămîne obligatul nostru. Avînd asigurate ambele partide de guvernămînt din România – cel liberal şi cel

[79] *Ibidem*, p. 181.

național-țărănesc – nu ne vom mai teme de surprize dezagreabile din partea lui Carol II"[80]. Acest program a fost pus în practică, PNȚ primind un comision ilegal de 5% din împrumutul de două miliarde (franci francezi) făcut de România, ca urmare a unui ordin expres al Ministerului de Externe al Franței către Banca „De Paris et des Pays Bas" (director, un anume Finally, evreu ungur). După comisioanele importante obținute în afacerea Skoda, afacere care ne va costa înarmarea țării și dezvăluirea prin spionaj a întregului nostru sistem de apărare, afacere din care Iuliu Maniu a primit șapte milioane de lei sub numele de cod *Palaelibus* („Săpăligă", de la latinescul *pala*, *palae* = „sapă"), Partidul Național Țărănesc se înscria și el ferm pe calea sentimentelor filofranceze și pro Mica Antantă. Numai că atașamentul României față de Mica Antantă (Mica Înțelegere) era văzut de Ministerul de Externe al Franței astfel: „Din punct de vedere politic, Mica Înțelegere este de un prețios ajutor Franței în sînul Ligii Națiunilor. Din punct de vedere economic, alianța Franței cu Mica Înțelegere împiedică sud-estul Europei să devină iarăși un *Hinterland* economic german și petrolul să fie la dispoziția militarismului prusac. Este drept că, din punct de vedere militar, alianța noastră cu Mica Înțelegere are o valoare mai mică, pentru că Cehoslovacia, astfel cum spunea și Ferdinand Foch, are o constelație geografică extrem de vulnerabilă și aproape imposibil de apărat. În schimb, forța militară a României este complet anulată de problema *deschisă* a Basarabiei. Să nu uităm însă că multiplele litigii teritoriale care există în toate țările Micii Înțelegeri pot servi în momente grele drept compensație pentru salvarea altor poziții mai importante"[81]. Acest document șocant cere formularea unor concluzii:

1. Sprijinul acordat României de Franța nu era determinat de o prietenie de sorginte latină, ci de interese politice proprii.

2. Nefiind în stare să combată Germania în plan economic, Franța intervenea politic în statele membre ale Micii Înțelegeri

---

[80] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, București, 1994, p. 62.

[81] *Ibidem*, p. 68. (Telegramă de răspuns a secretarului permanent al M.A.E. francez către ambasadorul Franței la București, Gabriel Puaux.)

pentru a le împiedica să întreţină relaţii comerciale normale cu adversara sa; în timpul ăsta, Germania călca Franţa în picioare, intra în regiunea renană şi se înarma, trecînd peste aproape toate prevederile tratatului de pace.

3. Franţa nu avea de gînd să intervină militar în ajutorul Cehoslovaciei şi României, fapt devenit realitate în 1939-1940, Cehoslovacia fiind prima vîndută prin Acordul de la München.

4. Pentru Franţa, Basarabia era o „problemă deschisă", ceea ce demonstrează că tocmai Franţa nu recunoştea integritatea teritorială absolută a României, dreptul istoric asupra acestei provincii româneşti şi rezultatul voinţei naţiunii române, şi marşa în continuare pe ideea că Basarabia a fost dăruită de Marile Puteri învingătoare la sfîrşitul războiului, motiv pentru care putea fi subiect de negociere.

5. În telegrama M.A.E. francez către ambasadorul Puaux se preciza clar că existenţa litigiilor teritoriale între statele Micii Înţelegeri este folosită de Franţa în eventualitatea că va trebui să schimbe teritorii ale acestor state pentru alte interese majore ale Franţei.

În 1939, Nicolae Titulescu intra în posesia unor documente ultrasecrete, care reproduceau stenogramele secretarului Mantoux luate la discuţia Celor Patru (Wilson, Lloyd George, Orlando şi Clemenceau), care au decis pacea lumii la sfîrşitul primului război mondial. Transmiţînd în mod confidenţial rezumatul acestor documente regelui Carol, Nicolae Titulescu se arăta zguduit să constate că, la intrarea României în război, Franţa ne înşelase cu bună ştiinţă: „Nu există nici un inconvenient de a garanta României concesiuni imposibil de realizat; *nu ne vom ţine angajamentele noastre fără nici o remuşcare*, pentru că nu avem nici un mijloc de a le executa"[82].

Această politică franceză duplicitară şi păguboasă pentru noi şi-a găsit adepţi în lumea coruptă a vieţii politice româneşti. Cele două

[82] Nicolae Titulescu, *Documente confidenţiale*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1992, p. 77.

împrumuturi obținute de România prin intermediul Franței pînă în 1933 au reprezentat tot atîtea lanțuri de gîtul nostru. În 1933 venise rîndul lui I.G. Duca să negocieze un nou împrumut, deoarece, după 1928, România ajunsese să supraviețuiască economic și financiar – ca și astăzi cu FMI și Banca Mondială – numai prin bani împrumutați din străinătate. Acestea sunt adevărurile crude ale perioadei interbelice și singurele care pot explica cu claritate de ce s-a prăbușit teritorial, politic și economic România în numai două luni ale anului 1940. Aducerea liberalilor la guvernare, în frunte cu I.G. Duca, dușmanul lui Carol din 1930, cu scopul de a obține un nou împrumut din Franța, a fost condiționată de desființarea Gărzii de Fier. Mijlocitorul acestui șantaj a fost Nicolae Titulescu. În viziunea sa bolnăvicioasă – confirmată de toți contemporanii săi – Garda de Fier era exponenta Germaniei naziste în România. Documentele secrete ale arhivelor germane demonstrează că, pînă în 1938, Germania nu a mizat pe Mișcarea legionară, nu a finanțat-o și chiar a ignorat-o.[83] Berlinul considera că este o mișcare mistică, neserioasă și fără ecou important în rîndurile populației. În plus, toate marile companii germane care au pătruns pe piața românească și sunt acuzate de finanțarea Mișcării legionare – I.G. Farbenindustrie, AEG, Krupp (sub acoperirea firmei Bofors) – erau conduse la București de directori, administratori și contabili evrei. Germania a investit bani în partidulețe de buzunar înființate peste noapte de Goga, de fiul lui A.C. Cuza sau de fratele lui Constantin Tătărescu și probabil că l-a plătit ca agent de influență pe Nae Ionescu. Pînă în 1936, Corneliu Z. Codreanu era văzut de naziști ca un fel de profet religios fără nici un program politic. Adevărul este că nici nu avea unul și nici nu se putea miza pe idealismul lui nerealist. Într-un rezumat al interviului pe care îl acordase ziarului britanic *News Chronicle*, chiar regele Carol II își arăta părerea despre Mișcarea legionară: „Am explicat originea mișcării și *bunul ei fundament moral*, am *dezmințit că sunt plătite de germani* și am arătat că această mișcare, ca și celelalte de dreapta sunt rezultatul aliantei

[83] Ioan Chiper, *op. cit.*, p. 84.

naţionaliste de pretutindeni. La noi, aceste mişcări au totdeauna o notă antisemită, din cauza ovreiului specific de la noi"[84].

Întreaga germanofobie a politicii româneşti interbelice avea la bază ameninţarea revizionismului maghiar, teama că cererea Germaniei de rediscutare a termenilor păcii de la sfîrşitul primului război mondial înseamnă şi revizuirea Tratatului de la Trianon, care „ne dăduse Transilvania", şi spaima de o venire a Gărzii de Fier la putere, ca exponentă a Germaniei naziste. Toate aceste temeri se dovedesc astăzi neîntemeiate, iar în ce priveşte posibilitatea ca tocmai naţionaliştii extremişti să accepte ruperea teritorială, absurde. Trebuie să ne gîndim cu luciditate, simplu şi chiar fără a apela la documente şi mărturii, că este un nonsens a crede că *naţionaliştii* cei mai duri puteau vinde ţara cuiva. Deschiderea arhivelor arată cu atît mai dureros erorile făcute de noi atunci şi, dacă oamenii de rînd nu cunoşteau realităţile ofertelor economice germane şi garanţiile de securitate pentru România Mare, cercurile camarilei şi ale vîrfului Ministerului de Externe o ştiau. Dreapta politică şi legionarii o aflaseră şi ei direct de la germani. De aici, poziţiile – altfel ciudate – ale unui A.C. Cuza, Nae Ionescu, Gheorghe Brătianu, Mihail Manoilescu, Corneliu Z. Codreanu. În aceste coordonate s-a înscris şi declaraţia, atît de hulită, a lui Codreanu, că în 48 de ore de la venirea la putere vom avea o înţelegere cu Germania.

Să reproducem o imagine clasică despre Nicolae Titulescu: „Ca ministru al afacerilor externe, ambasador al României la Londra, delegat permanent al ţării la Societatea Naţiunilor şi conducător al numeroaselor delegaţii la diferite conferinţe şi reuniuni internaţionale, Nicolae Titulescu a pus geniul său juridic, diplomaţia sa, arta diplomatică şi oratorică în slujba apărării şi promovării intereselor naţionale ale statului român, promovării colaborării şi păcii în cadrul comunităţii internaţionale şi îndeosebi europene"[85]. Problema noastră este că, în momentul cînd citim jurnalele sau

[84] Carol al II-lea, regele României, *Însemnări zilnice*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1995, p. 46 (însemnarea din 17 aprilie 1937).

[85] Nicolae Titulescu, *Documente confidenţiale*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1992, p. 21. (Studiu introductiv de dr. Ion Grecescu.)

amintirile colegilor săi politici, imaginea lui Titulescu şi a politicii sale este cu totul alta. Argetoianu, Iorga, Armand Călinescu, Constantin C. Giurescu, Radu Rosetti, Grigore Gafencu au scris că Titulescu a adus mari deservicii ţării prin folosirea influenţei sale din Franţa – de altfel, cumpărată cu banii ministerului pe care îl conducea – în interes propriu de imagine. Titulescu plătea cu sume importante ziare din Occident şi principalele agenţii de presă pentru a scrie despre el şi ca să-i publice, sub diferite semnături de ziarişti străini, opiniile personale. În principiu, Titulescu era acuzat că îşi face imagine proprie în detrimentul intereselor ţării. Carol II a fost informat şi a consemnat în jurnalul său: „Sunt îndoieli asupra sincerităţii lui. Se crede că face un joc personal, că el este un campion al democraţiei sau o acţiune de răzbunare. A văzut toţi ziariştii. şi articolele sunt, aşa-zis, dictate de el"[86]. Intrat în cercul foarte intim al francmasoneriei speculative şi oculte, Titulescu ar fi fost un pion important în derutarea României. Un ministru francez i-a destăinuit lui Victor Antonescu: „Domnul acesta are pretenţii să facă şi să desfacă ministere franceze"[87]. Nicolae Iorga vedea astfel activitatea lui Titulescu: „De fapt, de la domnia regelui Ferdinand încoace, politica externă a României o pretinde pentru sine, peste capul ministrului de resort, şi ea-i revine totdeauna. Va veni vremea cînd nu se va mai găsi nici un om cu demnitate care să primească a lucra în aceste condiţii: *riscul pentru el şi gloria pentru altul*. Dar ambiţiile d-lui Titulescu nu se opresc numai aici. D-sa vrea să fie conducătorul suprem, peste partide, dar cu partidele, şi al politicii interne a României"[88]. Asupra rolului lui Titulescu în lansarea diversiunii despre pericolul pe care l-ar reprezenta Garda de Fier, ni s-au păstrat însemnările lui Grigore Gafencu din ianuarie 1934: „Stăpîn pe mijloacele de informare ale străinătăţii, a participat la alarmarea centrelor apusene cu privire la «primejdia» Gărzii de Fier

---

[86] Carol al II-lea, regele României, *Însemnări zilnice*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1995, p. 53.

[87] Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939)*, Ed. Humanitas, Bucureşti 1990, p. 329.

[88] Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, Ed. PRO, Bucureşti, 1999, p. 496.

şi a adus apoi la cunoştinţă regelui, în calitate de intermediar «dezinteresat», ostilitatea Parisului împotriva lui Vaida, pe care el o provocase. La Titulescu, elementul personal e totdeauna hotărîtor. Denunţarea marii primejdii hitleristo-fasciste în România şi apoi desfiinţarea acestei primejdii, prin hotărîrea, stăruinţa şi meritul său, îi păreau un succes uşor şi însemnat, menit să întărească situaţia sa privilegiată de unic reprezentant al României faţă de străinătate, de unic reprezentant al străinătăţii în România. Astfel a venit la putere Jean Duca: protejat de Titulescu, cerut de Paul Boncour, dorit de presa «democratică», impus de camarila evreiască..."[89]. Portretul făcut de Constantin Argetoianu este şi cel mai acid: „Încăpăţînarea lui, am priceput-o prea tîrziu, era datorită unui sentiment mai tare decît toate, în acea natură de impotent şi de insuficient glandular, a sentimentului de frică. Nu îndrăznea să se certe sau să se strice cu nimeni. Fiecare gest al lui era calculat în vederea cîştigării unei prietenii sau a unei neutralităţi binevoitoare. Era gata să sacrifice orice ca să dezarmeze un adversar. Cum se întîmplă foarte des la degeneraţii fiziologici, la care creierul s-a dezvoltat în dauna celorlalte organe, Titulescu suferea şi suferă de o bolnăvicioasă hipertrofie a personalităţii lui. Ca Iorga la Iaşi, care după dezastrele din toamna anului 1916 îşi formulase menirea pe acest pămînt într-o ecuaţie cu trei termeni, poporul, el şi regele, tot aşa şi Titulescu îşi fixase rosturile activităţii sale într-o formulă în care Europa, el şi ţara românească se legau în raporturi variabile, după împrejurări. Familiaritatea juca la dînsul un rol însemnat: abia vedea un om de două ori şi conversaţia curgea *per tu* şi *mă*. Aşa izbutise să convingă pe mai toţi în România că era amic intim cu conducătorii tuturor ţărilor Europei, pe care îi tutuia dar care nu-l puteau suferi"[90]. Singurul cerc în care Nicolae Titulescu era pe deplin acceptat – aşa cum ne arată tot C. Argetoianu – era cel francmasonic stîngist, care, de altfel, a fost singurul ce a protestat la îndepărtarea lui din funcţia de ministru de externe, la 29 august 1936. La nivel de state a protestat

[89] Grigore Gafencu, *Însemnări politice (1929-1939)*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 312.
[90] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. IX, p. 177.

doar URSS! Rămînem şocaţi să aflăm că Titulescu îi frecventa şi schimba informaţii, la un nivel care depăşea protocolul, cu Gabriel Péri, secretarul general al Tineretului Comunist Francez şi şef al secţiei de politică externă a ziarului comunist *L'Humanité*, sau pe ziaristul comunist Pertinax, denunţat public drept spion sovietic. De fapt, ambii erau membri activi ai agenturii sovietice în Franţa. Dar nici oamenii de Stînga de la noi nu-l vedeau altfel: „Titulescu avea lăcomia mapamondică, angrenîndu-şi ţara în tot felul de aventuri ideologice şi politice, el însuşi fiind un conservator tipic, aproape retrograd în mentalitate şi concepţie generală asupra vieţii şi asupra politicii. [...] Cu Nicolae Titulescu ne-am amestecat în Abisinia, în China şi în posesiunile engleze. De-altminteri, strălucitul, prea strălucitul retor Titulescu, izgonit de regele Carol II şi de Gheorghe Tătărescu din România, a murit ca avocat consilier stipendiat de societatea anonimă Canalul-de-Suez. A zburat, teoretic şi ideologic vagamente, din Abisinia pînă în Egipt şi a lăsat un morman de ruine în politica externă română, dînd pretexte tuturor invaziilor să ne jefuiască petrolul, teritoriile şi sîngele bunilor ţărani, decretaţi peste noapte ostaşi cruciaţi"[91]. Am eliminat cu bună ştiinţă din acest portret părerile legionarilor despre el, folosindu-le doar pe cele ale unor colegi de idei, de partid şi de guvern cu Titulescu. Conflictul lui cu Mişcarea legionară venea, de fapt, din motivul că legionarii îl considerau membru al camarilei şi complice al intereselor antiromâneşti din jurul Elenei Lupescu. Teza legionară generală era aceea că iudeo-masoneria blochează apropierea României de Germania, pentru ca aceasta să nu împiedice exodul sau supravieţuirea evreilor europeni prin ţara noastră. Elita intelectuală legionară, atît cea culturală, cît şi cea economică vedea în acest proiect umanitar o frînă în calea dezvoltării economice fireşti a României, ţara noastră avînd nevoie atunci de un partener comercial substanţial. Toate mărturiile menţionate, inclusiv accesul lui Titulescu şi al Elenei Lupescu la acelaşi tip de francmasonerie ocultă şi stîngistă, confirmau tacit această poziţie a legionarilor. Lor

[91] Petre Pandrea, *Helvetizarea României*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001, pp. 48 şi 52.

li se asociau, din punct de vedere al cauzei germane, membrii camarilei creştine, Nae Ionescu, Mihail Manoilescu şi Puiu Dumitrescu. Dar şi aceştia aveau o raţiune, în poziţia lor, şi nu priveau combinaţiile periculoase ale lui Titulescu dintr-o perpectivă strict personală, dintr-o aversiune particulară, ci din punctul de vedere economic. Era evident – recunoscut intim de Carol II şi de toţi economiştii – că pieţele Germaniei şi României erau complementare, că România putea juca petrolul ca o armă redutabilă în sprijinul stabilităţii şi siguranţei sale, că în acei ani de criză ţara noastră avea nevoie disperată de devize străine, de valută forte şi, cum Franţa nu cumpăra nimic din România, iar Anglia doar exploata prin intermediari, Germania era singurul nostru mare client, singura posesoare de valută cu a cărei prezenţă se putea renunţa la împrumuturile înrobitoare oferite de Franţa. Germania va plăti României în timpul lui Ion Antonescu şi vagoane de aur pentru produsele agricole şi petroliere, pentru lemn şi confecţii, singurele produse pe care le puteam exporta din economia noastră mutilată de corupţie şi de mari dezechilibre structurale.

În faţa noilor dovezi, care apar acum alarmant de contrariante, prin deschiderea arhivelor şi prin accesul liber la informaţia istorică, Nicolae Titulescu trebuie apărat. Fără îndoială că, pentru a proteja figura istorică a lui Titulescu, va trebui să luăm în calcul realitatea conducerii Ministerului de Externe din străinătate, fapt care trezea frustrarea şi invidia oricărui guvern. Cum România depindea atunci de Marile Puteri învingătoare atît de mult, iar marja de acţiune a oricărui guvern se limita la resurse financiare modeste, politica internă a ţării noastre depindea fundamental de politica sa externă. Titulescu ajunsese să fie un garant al sprijinului politic şi economic oferit de ţările Antantei, cu preţul orientării unilaterale a politicii noastre externe către acel pol. Aici, cei care afirmă că prăbuşirea construcţiei europene postbelice a determinat şi prăbuşirea noastră, nu pot fi contrazişi. Analiza activităţii şi a felului de a fi ale lui Nicolae Titulescu arată astăzi, după ce numeroase documente secrete au ieşit la iveală, că, în felul lui exclusivist şi grandilocvent, celebrul ministru de externe român trăia drama cunoaşterii şi

percepției imediate a fragilității marilor tratate de pace de la sfîrșitul primului război mondial. El a înțeles acolo, în Occidentul nesigur și complicat, că principalele documente de politică externă care garantau legitimitatea politică a României Mari se țineau într-o ață. De aceea, s-a bătut pînă la capăt, încurcînd multe socoteli făcute peste capul nostru, pentru a ține în viață tratatele prost făcute în 1920, dar care certificau voința națiunii române și legitimitatea sa istorică, acordîndu-ne o fragilă, dar meritată legitimitate politică. Teama, însă, exista. Ea a fost exprimată, inconștient, de Ion Inculeț în Parlamentul României: „Trebuie de notat că din punct de vedere geografic, noi suntem din toate părțile înconjurați de vecini *pe socoteala cărora* s-a creat România noastră de astăzi, și s-a creat în primul rînd *pe baza dreptului istoric* și, în al doilea rînd, *pe baza principiului de autodeterminare a popoarelor*"[92]. Ceea ce nouă ni se pare astăzi o blasfemie venită din partea unui om politic român, luptător pentru Unire, atunci era un subiect serios de îngrijorare. Nu știm în ce măsură Titulescu a mai înțeles că legitimitatea istorică a României Mari (adică drepturile noastre istorice asupra teritoriilor locuite de români) avea nevoie și de o legitimitate politico-economică (adică dezvoltarea unui stat democratic puternic economic și bine înarmat), lucru pe care noi nu l-am realizat. Oricum, este de constatat că Nicolae Titulescu ocolea Parlamentul țării, deoarece acolo era pus în cele mai delicate situații. Fie nu putea dezvălui secrete care țineau de uzanțele discreției diplomatice, fie nu avea, pur și simplu, răspuns, dar atunci cînd a vorbit în Parlament a fost pus în vădită inferioritate de I.G. Duca, de Grigore Gafencu sau de A.C. Cuza. Se întîmplau lucruri grave în politica internațională și România începuse să primească deja cuțite în spate. Franța și Polonia, „marii noștri aliați", semnaseră în 1932 tratate cu Uniunea Sovietică peste capul nostru, trădînd înțelegerile Micii Antante și abandonîndu-ne litigiului cu Rusia asupra Basarabiei. În ședința Parlamentului din 23 noiembrie 1932, Nicolae Titulescu a fost

---

92 Gheorghe Sbârna, *Parlamentul și politica externă a României (1919-1940)*, Ed. Sylvi, București, 2000, p. 183.

literalmente băgat la colţ şi călcat în picioare pentru faptul că, deşi fusese ales în două rînduri preşedinte al Ligii Naţiunilor, nu a fost în stare să prevină sau să împiedice această trădare a României. Mai întîi, a primit un şah la rege din partea lui Grigore Gafencu: „V-am pus această întrebare, fiindcă trebuie să ţinem seama, în raporturile noastre cu Rusia, de interpretarea rusească. D-le ministru, cine ne-ar ajuta pe noi să impunem Rusiei interpretarea Societăţii Naţiunilor? Aliaţii noştri, Franţa şi Polonia? *Dar Franţa şi Polonia, d-le ministru, au iscălit textul acesta pe care d-voastră l-aţi respins;* Franţa şi Polonia au dovedit prin aceasta că *acceptă interpretarea rusească,* care, după d-voastră, goleşte de substrat Pactul Kellog. Deci, pentru a nu rămînea peste cinci ani, pe baza unui Pact Kellog slăbit, noi rămânem numai decît pe baza unui Pact Kellog faţă de Rusia tot atît de slab"[93]. Răspunsul lui Titulescu a fost lung, complicat şi foarte tehnic, pe alocuri jenant (s-a scuzat că a trimis un raport în ţară, la care nu i s-a răspuns), dar în final nu a putut da soluţii. Obosit şi tracasat, ministrul de externe român a făcut atunci şi o greşeală capitală: „Răspunsul, domnii mei, e foarte uşor de dat. Nu aceste state au simţit trebuinţa unui nou pact de neagresiune, ci Sovietele l-au cerut ca un element dintr-o serie de instrumente de ordin comercial, menit să apropie aceste state între ele, din punct de vedere economic. Nu este cazul României"[94]. Titulescu excludea din calcul relaţiile economice, drept factor al apropierii între state. Intervenţia este o expresie evidentă a marelui dezechilibru principial care se instalase atunci la baza politicii externe româneşti. A.C. Cuza nu a scăpat ocazia să-l contrazică pe Titulescu, făcînd mai întîi o demonstraţie destul de convingătoare asupra comportamentului incorect al Franţei faţă de România: „... şi atunci au recurs diplomaţii francezi la acest mijloc şi ne-au dat pe noi drept compensaţie Rusiei pentru semnarea tratatului care o interesează numai pe dînsa, iar pe noi nu ne interesează [...] trebuia guvernul român să spună Franţei, care a intervenit şi ne invita să semnăm,

[93] *Ibidem*, p. 201.

[94] *Ibidem*, p. 207.

trebuia să spună Franței: noi nu intervenim în această chestiune, noi nici nu voim să luăm contact cu guvernul rusesc, noi nu stăm de vorbă cu Litvinov-Finkelstein [numele evreiesc al acestuia, n.a.], noi vă rugăm pe d-voastră, ca guvern amic, să interveniți la Moscova. [...] Prin urmare, aceia care au intrat în legături cu Rusia, ministrul de Externe român, care a făcut marea greșeală de a intra în contact cu Rusia, pentru semnarea unui pact de neagresiune, acolo este punctul de plecare al enormei greșeli diplomatice care s-a făcut și pe care d-l ministru Titulescu putea să o oprească, dar pe care nu a oprit-o și a spectacolizat-o prin demisia sa..."[95] În continuare, ședința Parlamentului a devenit furtunoasă, pozițiile naționaliste și internaționaliste confruntîndu-se vehement:

„**(A.C. Cuza)**: Eu constat – și cred că cu ocazia aceasta s-a văzut mai bine – că noi nu avem aliați. Aliați înseamnă acei care sunt legați de noi prin interese comune. Aliații noștri de astăzi nu au nici un interes comun cu noi. Interesele economice comune pe care le-ar avea Polonia, nu prea contează. Iar Franța are interes să ne mențină pe noi ca anexă a politicii sale externe, n-are nici un interes deosebit pentru noi, nici economic, nici de alt punct de vedere, și de la politica franceză nu ne putem aștepta la nimic de acum înainte.

(Șt. Cicio-Pop, Președintele Camerei): Noi avem să mulțumim mult Franței, și-i vom mulțumi și în viitor.

(A.C. Cuza): Politica externă a unei țări nu se face prin declarațiuni sentimentale...

(Șt. Cicio-Pop): Avem România Mare. Nu este sentimentalism, ci o realitate!

(A.C. Cuza): Dacă România Mare s-a constituit, ea s-a constituit prin jertfele ei de sînge și prin coincidența fericită a împrejurărilor. Nu datorăm existența României nimănui. România, astăzi izolată, va ști să meargă pe căile ei și va ști să-și asigure existența, cum și-a asigurat-o și în trecut. Dar vreau să spun, d-le ministru, că noi nu mai putem face politica de anexă și că politica externă a României trebuie să devină o politică autonomă, avînd în vedere interesele

[95] *Ibidem*, p. 225.

exclusiv ale statului şi ale naţiunii româneşti. Aţi văzut d-voastră cum se trata peste capul nostru la Paris? Întreba Litvinov pe cei de la Paris: cam ce zicem noi! Ei, bine, d-lor, nu vă loveşte, nu vă impresionează pe d-voastră aceasta? Ce avea el să se ducă la Paris? Trebuia să se adreseze la Bucureşti. Dar aceasta caracterizează politica de anexă, pe care statul românesc a făcut-o pînă acum şi care trebuie să înceteze odată pentru totdeauna.

(I. Vasilescu-Nottara): D-le Cuza, adineaori spuneaţi să nu mai vorbim de Finkelstein.

(A.C. Cuza): D-lor deputaţi, existenţa României nu se apără prin petice de hîrtie. Oricîte petice de hîrtie vom semna, în ziua cînd interesele vor coincide altfel, să ştiţi că aceste petice de hîrtie vor fi înlăturate. Înainte de a ne găsi siguranţa noastră în semnarea Pactului Kellog sau în semnarea unui pact de neagresiune, trebuie să ne găsim siguranţa noastră în propriiile noastre puteri la care trebuie să ne gîndim necontenit"[96].

Iată un avertisment serios şi, din păcate, premonitoriu, încă din 1932!

Nicolae Titulescu înţelegea să acţioneze în folosul României cu instrumentele oferite de principiile Societăţii Naţiunilor şi, din acest punct de vedere, a strălucit. Numai că realitatea Europei deceniului patru a demonstrat că principiile pot rămîne intacte – şi continuate prin ONU – dar nu pot împiedica războiul mondial şi n-au putut împiedica distrugerea României. Problema fundamentală a lui Nicolae Titulescu a fost aceea că, cerînd imperios şi asumîndu-şi întrega responsabilitate asupra politicii externe româneşti, a intrat într-o capcană pe care alţi diplomaţi sau miniştri de externe o evită. Titulescu nu beneficia de rezerva pe care o oferă întotdeauna unui diplomat complexitatea de nuanţe şi subterfugii ale regimului din ţara sa, programul şi politica guvernului său, precum şi de nevoia democratică fundamentală de a supune politica externă deciziilor unui Parlament. Titulescu sărea peste toate aceste instrumente ale protecţiei pe care şi le oferă un stat. El contacta, negocia şi

[96] *Ibidem*, p. 227.

intervenea de unul singur asupra unor probleme care vizau destinul țării. Corect sau deformat, transmitea apoi demersurile sale regelui sau camarilei. Așa se face că România Mare a continuat să fie privită ea însăși cu rezerve, ca stat, și tratată prin prisma unei realități imediate: în planul performanței politice, România Mare nu afișa un sistem democratic, ci era condusă de un rege autoritar, centrul ei de putere era camarila, iar ministrul său de Externe acționa de capul lui. Dacă ar fi fost ca „marii aliați" să protejeze România, ce anume ar fi trebuit să apere: un rege corupt, o camarilă, sau un stat democratic? Acolo unde a meritat să apere pe cineva, adică pe Titulescu, au făcut-o, acoperindu-l de onoruri și dîndu-i o anvergură internațională indubitabilă. Nu putem îndepărta complet efectele de natură personală pe care le-a produs impactul asasinării lui Duca asupra lui Titulescu. Marele diplomat intră din acel moment într-o anumită panică existențială, cu repercusiuni în performanța sa, urmărit fiind de gîndul că va fi asasinat de fascisto-nazisto-legionari, ca urmare a implicării sale în conflictul Gardă-Duca. La 15 februarie 1934, Titulescu se întîlnește la Atena cu I.H. Davtian, reprezentant plenipotențiar al URSS în Grecia. În Nota de convorbire, diplomatul sovietic va transmite la Moscova: „El ar accepta, chipurile, ca România să fie mai de grabă «înghițită» de noi decît să permită acestor domni [«feudalii germano-fasciști», n.a] să o împartă. Eu, firește, am făcut remarca, că (sic!) noi nu numai că nu avem de gînd să înghițim România, ci, dimpotrivă, vrem, ca, asemenea lui, să stabilim cu ea nu numai relații formale, ci și relații prietenești. El a preluat imediat ideea, spunînd, «*știu, știu, de aceea și doresc să mă bazez pe dvs*»"[97]. Este greu de crezut ca cineva din conducerea statului, Parlamentul, prim-ministrul sau chiar regele Carol II, să-l fi autorizat pe Titulescu să facă astfel de declarații riscante în fața Rusiei.

Slăbiciunile în construcția unui stat, care trebuia să fie dotat cu democrație activă și economie de piață funcțională, au făcut ca

[97] *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I *(1917-1934)*, Ed. Enciclopedică, București, 1999, p. 418.

România să fie surprinsă de al doilea război mondial – adică de conflagrația statelor puternic industrializate – doar cu legitimitatea istorică la activ. Altfel spus, în ochii Marilor Puteri noi stăpîneam România Mare pentru că am reușit să le convingem că românii au un drept istoric asupra provinciilor revenite la Patria Mamă și că vom asigura, cu acest stat mare, echilibrul de forțe din Estul Europei. Ratarea dezvoltării democratice – lovitura de stat și apoi instalarea camarilei – precum și eșecul dezvoltării economice, ne-au pus în situația de a miza totul în politica externă pe un singur om – Nicolae Titulescu. Pe de altă parte, tentativa francmasonică de a forma un „guvern mondial" sub denumirea de Societatea Națiunilor (viitoarea O.N.U.) – atît de des invocată de fasciști, de naziști și de legionari –, recunoscuse România Mare, milita pentru integritatea sa teritorială și reprezenta singura garanție internațională împotriva unei agresiuni militare. Dacă putem asimila într-adevăr Societatea Națiunilor cu „guvernul mondial", atunci suntem obligați a spune și că Titulescu a fost în două rînduri „prim-ministrul" acestui „guvern". Totodată, în nici un caz nu putem contesta patriotismul acestui om. Dar, cînd Franța și Polonia ne-au înjunghiat, semnînd pe spatele nostru un tratat cu URSS, cînd Germania și Italia au ieșit din Societatea Națiunilor, politica noastră externă trebuia să facă o mișcare, pentru că interesul național primează întotdeauna, la oricare stat. N-a făcut-o.

Documentele confidențiale ale ministrului de Externe, date publicității de Academia Română în 1992[98], arată pericolul în care ne-am aflat permanent, odată cu apariția revizionismului și cît de greșită a fost respingerea brutală a garanțiilor germane. În această bătălie pentru supraviețuirea statului național unitar român, în care n-a fost înțeles de colegi și pe care a trebuit să o ducă singur, punînd la bătaie întreaga sa genialitate diplomatică, Nicolae Titulescu a făcut concesii, a sacrificat oameni și partide, a acceptat intervenția

[98] V. în întregime Nicolae Titulescu, *Documente confidențiale*, Ed. Academiei Române, București, 1992, mai ales scrisorile trimise lui Carol II, după îndepărtarea sa de la conducerea Ministerului de Externe, în care îi explica suveranului fragilitatea recunoașterii internaționale a României Mari.

unor interese străine în fondul profund al intereselor românești, a făcut greșeli. Acesta a fost și eșafodul pe care a fost executată Mișcarea legionară și la care organizația naționalistă nu a găsit alt răspuns decît o crimă în gara Sinaia.

Efecte interne ale politicii externe. Poate că Mișcarea legionară și partidul său, Garda de Fier, nu mai reprezentau în 1933 o mare speranță morală, ca la începuturi, dar atitudinile sale progermane aduceau un factor de echilibru și, totodată, o rezervă politică pentru eventualitatea că Germania ajungea să domine Europa. S-a întîmplat peste cîțiva ani chiar așa, dar la data aceea Mișcarea legionară era deja compromisă, dezorganizată și infiltrată de agenți. România s-a prezentat în fața Marilor Puteri în genunchi, solidară cu o Franță care pierdea războiul în două săptămîni. Este posibil să găsim în cazul Titulescu și o explicație pentru atitudinea ostilă a Germaniei și Italiei față de noi în preliminariile și în actul Dictatului de la Viena? La sfîrșitul lunii iulie 1940 – cu o lună înainte de Dictat – Hitler s-a întîlnit cu prim-ministrul Gigurtu și cu ministrul de externe Mihail Manoilescu: „[Hitler] pare să deteste pe unguri și *«diese abscheuliche Österreichisch-Ungarische Monarchie»*. Dacă n-ar fi fost «Titulescu, Gafencu *und die andern*», declară el, *nici n-ar fi luat ființă apropierea germano-maghiară*. Ungurii, adaugă mai departe, sunt veșnic nemulțumiți, protestează întruna, chiar după arbitrajul de la Belvedere «unde li s-a dat mult prea mult din Slovacia»"[99]. În ziua de 27 iulie 1940, și ministrul Afacerilor Externe al Italiei, Galeazzo Ciano, avea să le declare lui Gigurtu și Manoilescu: „Sunt români al căror nume e scris în cartea neagră a istoriei Italiei. Vorbesc despre Titulescu, care a îndrăznit să ne considere sălbatici. Știu că nu trebuie confundat cu România; cu toate acestea, o reprezenta oficial atunci cînd lua această atitudine"[100]. Timp de un deceniu, Mișcarea lui Codreanu nu reușise să devină o organizație de masă și multe din

[99] Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 264. (Primul text, cel în germană, care confirmă dorința lui Hitler de a împiedica refacerea monarhiei dualiste, înseamnă în română: „această oribilă monarhie austro-ungară".)

[100] *Ibidem*, p. 265.

temele sale, printre care şi cea antisemită, nu era înţeleasă de populaţia rurală, de exemplu, decît în formele sale simple, fără dimensiuni planetare. Despre masoni sau francmasoni nu se prea ştia nici la oraşe. A rămas celebru pasajul din *Viaţa ca o pradă* a lui Marin Preda, în care marele prozator descrie rebeliunea din ianuarie 1941: „Ajunsei într-o piaţă cu statuie. Piaţa era plină de coloane de indivizi în căciuli ţărăneşti, dar şi în şepci de elevi, şi indivizi rău îmbrăcaţi, cu paltoane ca ale mele, dar şi cu paltoane bune, bine croite pe corp, cu umeri ascuţiţi... Ce căutau elevii aceia acolo? Strigau sau cîntau... Distinsei urlete: *Jos nasonii... jos nasonii*... Cine dracu erau nasonii ăştia?"[101]

Dar a venit un moment în care lumea neavizată s-a trezit în faţa unui mare şoc internaţional: la 30 ianuarie 1933, Adolf Hitler devenea cancelar al Germaniei şi partidul lui nazist cîştiga Puterea prin alegeri libere. La 27 februarie, Hitler înscena o incendiere a Reichstagului şi declanşa teroarea împotriva comuniştilor. La o cercetare atentă şi pe baza ultimelor analize, făcute mai ales de istorici britanici, incendierea Reichstagului se dovedeşte mai importantă în istorie decît venirea lui Hitler la putere. Forţele politice germane – în primul rînd, comuniştii – au considerat că venirea lui Hitler la Putere a fost un accident, că au pierdut pentru o clipă controlul jocului electoral, şi se pregăteau să-i înlăture pe naţional-socialişti prin mijloace clasice: luptă politică, blocarea activităţii guvernamentale prin moţiuni de cenzură, campanii de presă, îngreunarea de către Opoziţie a activităţii parlamentare a Puterii. „Mulţi contemporani din toate părţile spectrului politic, atît din Germania, cît şi din afara graniţelor ei, aveau certitudinea că puterea lui Hitler era un fenomen de scurtă durată, că el era un înzestrat agitator al gloatelor, dar nu şi un conducător înnăscut şi că va fi eliminat şi trecut pe linie moartă odată ce criza iminentă avea să fie depăşită, ceea ce dovedeşte, bineînţeles, eroarea fatală a acestor calcule"[102]. Numai că Hitler, cunoscînd fragilitatea victoriei sale electorale şi avînd în minte un alt scenariu – pînă în 1933, doar 0,3%

[101] Marin Preda, *Viaţa ca o pradă*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1977, p. 206.

[102] Ian Kershaw, *Hitler, ascensiunea la Putere (Între trecut şi viitor)*, Ed. Antet, 1991, p. 12.

din liderii NSDAP citiseră *Mein Kampf!* – a dat o lovitură *sistemului* politic german, înscenînd incendierea Parlamentului şi asigurîndu-şi beneficiul de imagine prin incriminarea comuniştilor pentru acest act de violenţă antistatală. Sub acoperirea emoţiei şi a sentimentului de revoltă al populaţiei pentru distrugerea Reichstagului, Hitler şi-a redus la tăcere adversarii politici. Iată însă că tocmai în acel moment se produce un fapt la fel de grav, poate una din cele mai mari erori făcute de evrei în istorie. Alertate de căderea Germaniei în mîinile unui antisemit notoriu, cercurile francmasonice oculte (comuniste) şi marile organizaţii evreieşti mondiale ies *public* la contraatac, nu doar solidarizîndu-se cu comuniştii germani, ci îndemnînd chiar la război generalizat împotriva regimului nazist. În toată presa mondială controlată de aceste cercuri se transmite ordinul de sabotare a produselor germane, folosindu-se arma influenţei oculte evreieşti asupra economiei mondiale.

Acest fapt a fost o eroare de proporţii, deoarece a dezvăluit lumii caracterul organizat şi solidar al influenţei evreieşti în lume, implicarea sa în francmasoneria ocultă şi în economia mondială. Dacă pînă atunci existau zvonuri, păreri şi bănuieli, precum şi dezvăluirile delirante şi greu de crezut ale antisemiţilor, ieşirea publică a acestei forţe va face întreaga ideologie antisemită a lui Hitler extrem de credibilă. Practic, Hitler arăta cu degetul, pentru prima oară crezut, către un „guvern mondial" care conduce un stat în state. În al doilea rînd, teza lui că evreii sunt unul şi acelaşi lucru cu comuniştii a început să fie crezută, în faţa unei dovezi aduse chiar de evrei.

La 22 martie 1933, Nichifor Crainic publica în ziarul *Calendarul* articolul „Boicotul evreesc", în care afirma: „Prin această publicitate se demască în faţa lumii întregi organizaţia internaţională evreiască, cu caracter de suprastat şi cu tendinţă de dictatură asupra celorlalte popoare. [...] Dar demascarea unei organizaţii cu caracter misterios francmasonic înseamnă, implicit, slăbirea acestei

organizații. *Evreii au făcut o greșeală de tact ce le poate fi fatală.* Crezînd că vor intimida lumea prin demascarea suprastatului evreesc, ei vor ajunge la un efect contrar"[103]. Într-adevăr, la plebiscitul din 19 august 1934, Hitler este ales șef al statului și al guvernului de 89,9% din alegătorii germani. Această zdrobitoare victorie a făcut ca elementul opus lui Hitler și, în primul rînd, evreii să apară ca o minoritate vulnerabilă și, mai ales, vinovată. Germanii constatau cît de puțini erau cei care conduseseră din umbră destinul lor mizerabil, iar Hitler nu a ezitat să-i împuțineze și mai mult, trecînd apoi, cu sprijinul întregii populații germane, la distrugerea prin război a „puterii mondiale oculte". Știm astăzi că forțele din umbră erau foarte reduse numeric și că evreimea mondială, care trăia în marea ei majoritate într-o cruntă sărăcie, avea doar slabe legături cu această suprastructură financiar-economică. Confuzia a fost însă suficientă pentru a fi sacrificați în număr de peste șase milioane.

Avem acum posibilitatea să înțelegem de unde a apărut interesul unei părți a populației pentru platforma politică antisemită a Mișcării legionare. Cu toate că afirma de ani de zile „pericolul evreiesc", strigătul legionarilor lui Codreanu a părut tot timpul ca un fel de toană, o exagerare, un artificiu politicianist. Iată însă că, în primăvara anului 1933, ordinul de boicotare a mărfurilor germane s-a aplicat imediat și în România, fără a se ține cont de guvern, de economia românească sau de suveranitatea țării. Peste noapte, comercianții și industriașii evrei din România au început să oprească de capul lor de la vînzare sau aprovizionare produsele germane și să dea „afară din întreprinderile lor funcționarii și lucrătorii germani"[104]. O bună parte din comerțul țării a fost blocat peste noapte. Era o atitudine de stat în stat pe care legionarii au sesizat-o imediat și, bineînțeles, au exploatat-o propagandistic. Încă

---

[103] Nichifor Crainic, *Germania și Italia în scrisul meu de la 1932 încoace*, Ed. Georgescu Delafras, București, 1941, p. 44. (Ca reacție la boicotul economic evreiesc, Hitler a ordonat boicotarea magazinelor și prăvăliilor evreiești – celebrele secvențe de arhivă ale inscripționării *Jude* cu vopsea pe geamurile magazinelor și distrugerii unora dintre acestea – contraboicot german care a durat o singură zi, 1 aprilie 1933.)

[104] *Ibidem*, p. 55. (Articolul „Provocatori și mistificatori" din *Calendarul*, 23 aprilie 1933.)

o dată, soluțiile economice ale lui Mihail Manoilescu, privind necesitatea înlocuirii capitalului evreiesc cu capital românesc au început să circule, dar, de data asta, luate mult mai mult în serios. Cu această ocazie, chiar și pentru ultimul cetățean român dintr-un sat îndepărtat, unde funcționa un magazin sau o dugheană, realitatea controlului evreilor asupra comerțului românesc a devenit o certitudine. Primul pas spre „românizare" a fost făcut atunci. Oamenii de afaceri românii au înaintat proteste, au demonstrat la Cluj, la Cernăuți, la Constanța și la București, guvernul a fost somat să ia măsuri. Guvernul s-a dovedit incapabil de reacție, fapt folosit încă o dată de legionari pentru a demonstra că acesta se află sub controlul iudeo-masonic. Vaida-Voevod, cunoscut francmason, dar un patriot român, a fost nevoit să plece. Dar cum chemarea neașteptată la Putere a lui I.G. Duca, alt francmason, prin intervenția camarilei – contribuția principală fiind a Elenei Lupescu și a lui Alex Wieder –, a ajuns și ea repede un act de notorietate publică, acțiunile de ostracizare a legionarilor pornite de I.G. Duca nu au venit decît să confirme, în mijlocul unei societății nevrozate de criza economică, exact temele lor pline de exagerări. Prin acțiunea energică a lui Nicolae Titulescu și a naivului I.G. Duca din 1933, legionarii au fost martirizați.

În toată această frământare în jurul unei teme fundamentale de politică externă s-au produs exagerări de ambele tabere. Constantin Argetoianu, om politic cinic și lucid, avea să consemneze în 1931 o opinie de cea mai strictă actualitate: „De cîte ori n-am auzit, cu prilejul schimbărilor noastre de guvern că Franța, sau Anglia, sau Patagonia, sau cutare sau cutare țară vrea sau nu vrea în România un guvern Maniu, un guvern Duca, un guvern Averescu, și așa mai departe, ca și cînd țara noastră ar fi fost buricul lumii și toată lumea nu s-ar fi ocupat decît de daravelile noastre personale. Unul din «marile argumente» ce se aduseseră împotriva guvernului nostru a fost «că Franța nu ne vrea». În realitate, în Franța, în Anglia și în tot Apusul nimeni nu știa cine eram, nici noi, nici Maniu, nici Averescu, nici Strâchinescu, nici toți «Valacii»; am călătorit destul, am trăit destul în străinătate, am stat de vorbă cu destulă lume și în

Paris, şi în Londra, şi în Roma, şi în Berlin, ca să fiu fixat asupra judecăţii străinilor cu privire la ţara noastră: *tuturor le era indiferent cine guverna şi sub ce steag, dacă era Monarhie, Republică sau Dictatură – singurul, dar absolut singurul lucru ce-i interesa, era să fie un guvern de ordine şi de autoritate care să asigure liniştea şi să garanteze capitalurile investite în afacerile şi în împrumuturile noastre*"[105]. Pe cît de exagerat era prezentat pericolul influenţelor iudeo-masonice în România, pe atît de exagerat era înfăţişat şi pericolul ascensiunii Gărzii de Fier. Pe de altă parte, noua imagine a politicii externe româneşti interbelice, furnizată abia astăzi de eliberarea arhivelor din chingile cenzurii, ne dezvăluie un nou paradox: teza dragă a strălucitei politici externe, echilibrate şi active pe toate fronturile, întreţinînd relaţii de bună vecinătate şi de prietenie cu toate statele lumii, se prăbuşeşte ca un castel de carton. Politica externă a României interbelice era profund dezechilibrată, nerealistă şi cu serioase accente contrare intereselor naţionale, ţara mizînd pe o singură carte, cea pierzătoare. Fără îndoială că România nu putea renunţa la legăturile sale cu Franţa, că nu se putea asocia Germaniei hitleriste, trecînd dintr-o tabără în alta – soluţie la care s-a ajuns, pînă la urmă – fiindcă era la fel de dezechilibrată şi nerealistă, dar, dacă politica externă este un instrument al statului menit să asigure pacea şi siguranţa ţării, performanţele sale trebuie judecate prin această perspectivă şi, bineînţeles, prin prisma rezultatelor. Aici, lucrurile sunt clare: catastrofă politică, economică şi teritorială. În acest loc trebuie subliniată atitudinea regelui Carol II, care a încercat să creeze o stare de echilibru în relaţiile externe ale ţării, jucînd el însuşi între cele două tabere ale camarilei sale şi iniţiind astfel celebra „politică de basculă". Asasinarea lui I.G. Duca a dat totul peste cap.

Imediat după moartea lui Vintilă Brătianu şi după alegerea sa ca preşedinte al PNL, I.G. Duca a căutat să intre rapid în legătură cu regele Carol II pentru a angaja partidul într-o refacere a relaţiei cu Palatul, în perspectiva revenirii la putere. „Programul lui Duca pare

[105] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. IX, p. 242.

bine definit: o apropiere de rege, prin declarații de absolută supunere și perfectă lealitate, și o apropiere de «finanța internațională», prin declarații de veselă și leală colaborare cu capitalul străin"[106]. Carol II era însă foarte reticent, din motive strict personale. Cauza nu era atît declarația politică a lui Duca din momentul loviturii de stat de la 7-13 iunie 1930 – regele cunoștea bine prețul declarațiilor politice în România –, cît un fapt personal mult mai grav. După fuga prințului moștenitor în Italia cu Elena Lupescu, I.G. Duca făcuse eroarea să îmbrățișeze cauza reginei Elena în procesul de divorț cu Carol Caraiman și trecuse în cererea de divorț motivul real al fugii soțului ei: „... că a primit comision de la firma străină Fokker, furnizoare de avioane statului român"[107]. Cînd s-a pus problema anulării divorțului, la insistențele lui Maniu, după ce îl făcuse rege prin lovitura de stat din 7-13 iunie 1930, Carol a cerut să vadă dosarul și astfel a găsit vechea cerere de divorț întocmită de Duca. Din acel moment, regele Carol II l-a urît pe Duca de moarte cu întrega sa fire sanguină, liderul liberal fiind singurul care avusese curajul să dezvăluie în scris adevărata cauză a fugii în străinătate și să năruie astfel întregul eșafodaj de minciuni și invenții care făceau din afaceristul Carol o victimă în fața populației. Eșuarea contactelor cu regele nu l-a făcut pe Duca să abandoneze demersurile pentru a aduce Partidul Național Liberal la guvernare, chiar fără el. Pe fondul primelor semne de slăbiciune ale guvernării Iorga-Argetoianu, Duca va înțelege să acționeze în punctul sensibil al Puterii: Elena Lupescu. „Duca a trimis înainte de criză pe dr. Scupiewsky la d-na Lupescu spre a-i cere să aducă pe liberali la putere! D-na Lupescu a chemat pe Puiu Dumitrescu și Scupiewsky a repetat propunerea. Mai tîrziu, Puiu Dumitrescu a chemat pe Scupiewsky la palat. Pe cînd era Duca în audiență, Puiu Dumitrescu îl întreabă dacă a autorizat pe Scupiewsky. Duca tăgăduiește. Atunci, Puiu Dumitrescu cheamă pe Scupiewsky. În fața confruntării, (Duca) a rămas rușinat"[108]. Deși umilit în acest fel, I.G. Duca își va continua persuasiunile pe alte

---

106 Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 27.

107 Petre Pandrea, *Garda de Fier*, Ed. Vremea, București, 2001, p. 489.

108 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 93.

canale, unul dintre ele fiind agentul de legătură al lui Titulescu în țară, ziaristul *Scrutator*, pe numele real Kalman Blumenfeld, redactor-șef al cotidianului *Adevărul*. Avizat, Titulescu îi găsește o cale de acces spre camarilă printr-un alt membru al acesteia, Tabacovici, el însuși omul de legătură între Titulescu și Elena Lupescu. Conform unei alte versiuni, întîlnirea Duca-Elena Lupescu s-a produs la o masă dată la palatul Mogoșoaia, prin mijlocirea altui membru al camarilei, Richard Franasovici, dar amănuntul acesta nu mai are importanță. Vaida-Voevod, prim-ministru la acea dată, o spune direct: „...criza e determinată de camarila doritoare de noi afaceri promise de liberali". Convinși că Duca este dispus să îndeplinească orice condiții pentru a ajunge la Putere, Titulescu și camarila își exercită întreaga forță și îl determină pe Carol II să-l numească prim-ministru pe omul cel mai detestat. În ziua de 16 noiembrie 1933, I.G. Duca îl va vizita pe C. Argetoianu și îi va destăinui „că prima lui datorie era să aducă liniștea în țară prin desființarea Gărzii de Fier și că o va face cu prilejul alegerilor. Nu va lăsa Garda să candideze. Probabil că *o va dizolva în ultima zi a depunerii candidaturilor, ca să împiedice pe gardiști să candideze pe liste camuflate*. Acest *probabil* era un eufemism; așa cum l-a pronunțat se vedea bine că hotărîrea sa era luată. Mi-am permis să-i observ că comite o nouă greșeală. Ce sau cine s-ar prăpădi dacă cîțiva gardiști – fie 10 sau 20 – ar intra în Cameră? Sunt toți submediocri și în Parlament se vor curăți prin propria lor prostie, pe cîtă vreme, prin dizolvare, îi va îndîrji și va spori popularitatea lor în țară. Un curent serios, mai ales în straturile populare nu se poate înăbuși prin violență. Băieții sunt dîrji, și la lovituri vor răspunde prin lovituri – va curge sîngele. Duca s-a uitat lung la mine: «știu, Argetoianu, că-mi risc viața, dar nu pot să fac altfel. *Mi s-a pus această condiție sine qua non* – și e singura care mi s-a pus. Am primit-o. Acum e prea tîrziu, trebuie să merg pînă la capăt, orice s-ar întîmpla...»"[109]. Textul confirmă, așadar, acuzele legionarilor că desființarea Gărzii de Fier era opera iudeo-masoneriei internaționale

[109] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. X, p. 262.

şi a camarilei regale, chiar dacă puţină lume îi credea atunci. Lucrurile însă s-au complicat foarte repede, pe fondul unui start greoi al guvernării Duca şi al scurgerii informaţiilor de la Palat, prin intermediul lui Puiu Dumitrescu şi Nae Ionescu, membri ai camarilei creştine şi simpatizanţi legionari, că regele îl va lăsa pe Duca la guvernare doar trei luni, pentru desfiinţarea Gărzii şi organizarea alegerilor. Dincolo de aversiunea personală faţă de liderul liberal, se citea calculul lui Carol, care înţelesese să dea satisfacţie cererilor venite din Franţa prin intermediul lui Titulescu, să le rezolve „problema", pentru ca apoi să treacă la propriul său plan politic. Duca însă a ezitat în problema desfiinţării Gărzii de Fier pînă în ultimul moment. A convocat o şedinţă a guvernului şi a supus la vot actul, rezultatul fiind contrar intenţiilor. Titulescu a făcut o criză şi a informat imediat Palatul. Duca, disperat de situaţia în care a fost pus, cere atunci semnătura regelui pe decretul de dizolvare, dar Carol, precaut şi laş, refuză, astfel că desfiinţarea partidului Garda de Fier a fost făcută printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri (echivalentul unei Hotărîri de guvern de astăzi). Imediat după publicarea acestei decizii, Nicolae Titulescu cere o gardă militară şi detectivi care să-l însoţească pînă la graniţă, urmînd a călători cu trenul în Cehoslovacia. În momentul în care a intrat în compartimentul său special, Titulescu a găsit pe bancheta un plic. Era condamnarea lui la moarte, hotărîtă de Mişcarea legionară. Acelaşi plic a fost găsit şi de I.G. Duca pe biroul său de prim-ministru. Viteza de reacţie a legionarilor şi felul precis în care au reuşit să pătrundă neştiuţi în acele locuri superpăzite i-a adus pe ambii oameni politici într-o stare de spaimă paranoică. Îşi dădeau deja seama că Mişcarea legionară avea oameni în imediata lor apropiere. Adevărul este că Puiu Dumitrescu îl informase pe Corneliu Z. Codreanu din timp asupra intenţiilor lui Duca. Codreanu, la fel de laş ca şi Carol, a avizat eliminarea lui Duca, apoi s-a ascuns la o adresă indicată de Puiu Dumitrescu, adresă care aparţinea unei rude a Elenei Lupescu. Conform mărturisirii făcute de generalul Zizi Cantacuzino pe patul de moarte lui Ion Antonescu, ordinul de asasinare i-a aparţinut, fără implicarea

lui Codreanu, care s-a opus[110]. Titulescu s-a refugiat grăbit în Occident. Duca singur a rămas expus consecinţelor.

Interzicerea partidului Garda de Fier a fost un act nedemocratic şi abuziv. Acest partid se înscrisese legal la alegeri şi înţelegea să participe la procesul electoral după regulile sale democratice. Nu intenţiona să facă revoluţii, să dea lovituri de stat şi nici nu avea posibilitatea să influenţeze într-un fel rezultatul alegerilor. Acceptase jocul politic, aşa cum era el definit în România de atunci. Mai mult decît atît, în preziua alegerilor, guvernul Duca a operat arestări masive, peste 2 000 de legionari fiind reţinuţi, bătuţi, închişi fără mandat şi cîţiva dintre ei asasinaţi. Sediile au fost devastate şi o bună parte din bunuri confiscate. Documente al Legiunii au fost reţinute, pentru a se putea demonstra finanţarea de către Germania nazistă. Nu s-a găsit nimic, aplicarea torturii avînd acelaşi scop, dar cu acelaşi rezultat negativ. Conform estimărilor, Garda de Fier ar fi obţinut un număr de voturi care ar fi plasat-o ca al treilea partid politic al ţării, după PNL şi PNŢ. „Decizia de dizolvare din 9 decembrie, contrasemnată doar de Consiliul de Miniştri, ca şi mijloacele forţelor de ordine au violat toate principiile statului de drept. Arestări fără dispoziţii judecătoreşti, reţinere de persoane care nu aparţineau Legiunii, reacţii excesive ale poliţiştilor şi ale jandarmilor au creat o stare de spirit, pe fundalul căreia nu Legiunea, ci acţiunea statului a provocat critica opiniei publice"[111]. După asasinarea lui Duca, Armand Călinescu, în calitate de fost subsecretar la Ministerul de Interne, îşi păstrase legăturile cu şeful Siguranţei, nimeni altul decît Eugen Cristescu. Prin intermediul acestuia, a aflat un lucru zguduitor: „E de semnalat, însă, că în ţară – probabil ca un ecou al brutalităţilor din timpul alegerilor – foarte multe persoane, ţărani şi intelectuali, îşi exprimă într-o formă sau alta *satisfacţia pentru asasinarea lui Duca*. Se fac, din această cauză, foarte multe arestări şi procese"[112].

Aici ajunsese România!

---

[110] Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, Bucureşti, 1993, p. 137.

[111] Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail". O contribuţie la problema fascismului internaţional*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 241.

[112] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 206.

Atentatul. În ziua de vineri, 29 decembrie 1933, regele Carol II l-a chemat pe prim-ministrul I.G. Duca la Sinaia. Acest ordin a părut multora suspect, deoarece regele încheiase toate activitățile de protocol la București înainte de Crăciun (25 decembrie) și se pregătea să serbeze Anul Nou la Peleș. Motivul chemării era cererea liberalilor de înlocuire de la Banca Națională a lui Constantin Angelescu, un avocat, cu Alexandru Ottulescu, reputat specialist în finanțe. Straneitatea acestei chemări vine din faptul că schimbarea guvernatorului Băncii Naționale fusese cerută de liberali încă de la București, iar regele refuzase, subiectul fiind închis chiar de rege pînă după sărbători. Oricum, era vorba de o cerere a *liberalilor*, nu de o solicitare anterioară a *regelui*, care să justifice o chemare, deplasarea lui Duca la Sinaia neputînd fi, așadar, o inițiativă proprie pentru rezolvarea problemei. Cu totul ciudat, dar semnificativ pentru cazul nostru, audiența lui Duca la Peleș a fost anunțată în ziare printr-un comunicat al Palatului, cu două zile înainte de data ei. Acest anunț are toate atributele unui alibi construit astfel încît asasinatul să poată fi făcut de orice ucigaș căruia i se pun la dispoziție data și locul faptei. Ajuns la Peleș, Duca *este refuzat din nou*, regele propunînd în locul lui Angelescu pe un oarecare Dorel Dumitrescu. Primul ministru se retrage la vila prietenului său Costinescu și ia masa împreună cu acesta, în așteptarea trenului. Încă de dimineață, în sala de așteptare a gării Sinaia se instalaseră legionarii Nicolae Constantinescu, Doru Belimace și Ion Caranica. Conform unei versiuni, la venire, asasinii au călătorit în același tren cu primul ministru. Descrierea asasinării lui I.G. Duca a insistat pe faptul că cei trei legionari fuseseră observați imediat de agenții Siguranței și ai Poliției și, cu toate că trenurile veneau și plecau fără ca ei să se urce în vreunul, nu au fost nici măcar legitimați. Dar, conform informațiilor obținute din anchetă, cei trei asasini s-au deplasat prin orașul Sinaia și au mîncat la restaurantul *Palace*, condiționați și ei, ca și primul-ministru, de programul regelui și de întîrzierea trenului de la Brașov. Apare astfel bănuiala că legionarii erau informați pe loc de cineva asupra deplasărilor lui Duca prin Sinaia, astfel că au putut veni la gară și s-au putut instala în

dispozitivele de acțiune exact la momentul oportun. „Caranica avea fixat locul din partea de nord a stației, Nichi Constantinescu la mijloc, imediat în dreapta ușii principale, adăpostindu-se într-o nișă din perete, iar Belimace s-a postat în partea de sud a stației, unde se afla de fapt garat vagonul ministerial, cam în dreptul gării regale"[113]. Acțiunea a fost favorizată de faptul că, în momentul sosirii lui Duca, pe peronul gării nu au fost aprinse nici măcar luminile. Un alt amănunt important nu a fost dezvăluit decît de dr. Milcoveanu – ale cărui informații aparent stridente și fantasmagorice, din primii ani de după revoluția din decembrie 1989, încep să se verifice cu documente și mărturii proaspete. O dată cu numirea guvernului Duca, regele i-a cerut acestuia trecerea localității Sinaia sub autoritatea Castelului Peleș, ca reședință regală autonomă, astfel încît autoritatea administrativă a statului în localitate să fie exercitată prin Casa Regală. Este de bănuit că regele Carol II dorea să limiteze accesul la informații, inclusiv la mișcările și acțiunile camarilei, din partea structurilor informative ale Poliției și, mai ales, al partidelor politice. Așa se face că în Gara Sinaia autoritatea administrativă, inclusiv paza, era exercitată de garda palatului și că au lipsit agenții de protecție. Automobilul primului ministru a oprit la distanță de vagonul oficial, astfel că Duca a parcurs distanța pe jos, fără cei 8 polițiști din gardă, pe care îi avea la București. În clipa în care trenul intra în gară, Ion Caranica a aruncat o grenadă – se pare, o petardă fumigenă – și Nicolae Constantinescu s-a apropiat nestingherit de Duca, trăgîndu-i trei gloanțe în cap. Alte două gloanțe nu nimeresc ținta. Asasinul a lăsat arma jos și a așteptat, cu mîinile încrucișate, să fie arestat. Dar peronul se golise în cîteva secunde, detectivi, polițiști, agenți, oameni politici și sportivi plecați la schi spre Bușteni, fugind pentru a se ascunde în spatele gării. „Numai după cîteva clipe, publicul s-a recules. Atunci a fost arestat Constantinescu, iar liniștea fiind restabilită, toată lumea și-a putut manifesta indignarea

[113] Paul Ștefănescu, *Asasinatele politice în istoria României*, Ed. Vestala, București, 2000, p. 118.

şi curajul"[114]. Conform jurământului depus înainte de asasinat şi a împărtăşaniei primite de la un preot încă de la Bucureşti, complicii Belimace şi Caranica s-au predat singuri autorităţilor. „Caranica s-a plimbat două ore în Gara de Nord, la Bucureşti, doar o găsi un comisar, care să-l identifice. Pierzînd răbdarea, s-a dus acasă la primul-procuror şi s-a predat"[115]. Crima aceasta a fost explicată pînă acum numai prin prisma fanatismului legionarilor şi a ordinelor venite de la Berlin.

Contextul psiho-acţional al asasinatului. Devine tot mai clar că prim-ministrul I. G. Duca a căzut victimă conflictului pentru supremaţie din interiorul camarilei regale. Cauza pare minoră, dacă reducem conflictul la un grup de oameni, dar nu trebuie să uităm că în acel moment camarila, aşa cum am arătat, era principalul centru de Putere al ţării şi cu perspectiva să devină unicul. De aceea, şi dimensiunea tragediei se măsoară în coordonate maxime. Din întunericul puşcăriilor comuniste ni se înfăţişează astăzi în lumină o serie de amănunte care conduc spre autorii imorali ai asasinatului. Amintirile foştilor deţinuţi politici devin extrem de importante astăzi, pentru că au surprins destăinuiri, amănunte şi secrete pe care altfel, despărţiţi prin funcţii şi apartenenţe politice, foştii actori ai evenimentelor nu le-ar aflat unul de la celălalt. Colonelul magistrat Hotineanu, comisar regal şi cel care îi anchetase pe cei trei asasini [*Nicadorii – Ni*(colae Constantinescu), *Ca*(ranica Ion) şi *Dor*(u Belimace)], îi va destăinui lui Petre Pandrea în închisoarea de la Ocnele Mari că cel care a pregătit asasinatul a fost Nae Ionescu. Asasinii fuseseră instigaţi la asasinat de şeful partidului Garda de Fier, gen. Zizi Cantacuzino-Grănicerul, la reşedinţa acestuia din Bucureşti, primiseră acordul lui Corneliu Z. Codreanu tot acolo, dar fuseseră instruiţi de Nae Ionescu la restaurantul *Manolescu* din Sinaia, cu o seară înainte de atentat[116]. Hotineanu l-a arestat imediat

---

[114] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 314 (Informaţia asupra comportamentului lui Nicolae Constantinescu este confirmată de sergentul Ion Dida, din garda de onoare aflată pe peronul gării Sinaia, martor direct al asasinatului).

[115] *Ibidem*.

[116] Petre Pandrea, *Garda de Fier*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001, p. 493.

pe Nae Ionescu şi l-a supus unui interogatoriu, dar chiar în momentul cînd îi lua declaraţii a fost sunat şi din ordin superior a fost obligat să-şi elibereze suspectul. Din informaţia că Nae Ionescu s-a întîlnit cu o seară înainte la Sinaia, confirmată în anchetă de Doru Belimace, şi din ceea ce i se întîmplase lui în timpul anchetării profesorului, Hotineanu a tras concluzia că regele Carol era implicat în asasinat. Chemarea neaşteptată la Sinaia a primului ministru şi ura cunoscută împotriva lui Duca sunt argumente suplimentare la această ipoteză. Legionarii nu au încetat vreodată să-şi asume asasinatul, dar au subliniat mereu vinovăţia regelui. „Aşa cum am dovedit în alte texte, atentatul din 29 decembrie 1933 de pe peronul Gării Sinaia împotriva prim-ministrului I. Gh. Duca a fost executat de legionari, dar a fost conceput şi favorizat de ex-regele Carol II care, între alte preparative, *a ordonat generalului Gavrilă Marinescu să ascundă şi să nu transmită la Siguranţa Generală nota informativă Alex. Tale*, denunţînd plecarea din Gara de Nord spre Sinaia a echipei punitive N. Constantinescu, Iancu Caranica şi Doru Belimace"[117]. În jurnalul său, Armand Călinescu ne confirmă indirect informaţia: „Văd pe Cristescu [Eugen, n.a.], care îmi spune că Siguranţa cunoştea intenţiile Gărzii de Fier de a asasina pe Duca, şi acesta fusese prevenit. Însăşi persoana atentatorului era cunoscută. Organele subalterne au fost însă lipsite de vigilenţă în ziua atentatului şi, de altfel, însuşi Duca înfrînsese prescripţiile"[118]. Conform unei mărturisiri făcute la închisoarea Jilava de Vasile Parizianu, celebrul chestor şi mîna dreaptă a lui Gavrilă Marinescu, nota informativă *Alex. Tale* a existat: „În Gara de Nord, unul dintre Nicadori, Doru Belimace, deconspirase scopul călătoriei unui văr de-al lui, tot macedonean, Alexandru Tale (Tales), fără să ştie că el era informator al Poliţiei! Tale a făcut imediat o notă informativă care a ajuns la Gavrilă Marinescu, prefectul Poliţiei Capitalei şi unul din instrumentele folosite de Carol al II-lea în atingerea scopului său. Acesta l-a întrebat pe rege cum să procedeze, pentru

[117] Dr. Şerban Milcoveanu, *Corneliu Z. Codreanu, altceva decît Horia Sima*, vol. 1, Biblioteca „Învierea", Bucureşti 1996, p. 147.
[118] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 200.

că trenul părăsise teritoriul Bucureştiului şi el nu mai avea competenţa să-l oprească; ordinul de oprire îl putea da numai Siguranţa de Stat şi Inspectoratul Jandarmeriei. Indicaţia lui Carol al II-lea: «ţine nota la birou şi n-o transmite mai departe»"[119]. Ne putem întreba ce interes ar fi avut fostul chestor Parizianu să mintă în anii '50, închis pe viaţă într-o celulă dintr-o puşcărie comunistă? Nici unul.

Fără îndoială că serviciile de informaţii româneşti, şi nu numai ele, penetraseră de timpuriu Mişcarea legionară. Un personaj misterios al acestei drame este un anume Virgil Ionescu, omul de legătură din Bucureşti între Puiu Dumitrescu şi Corneliu Z. Codreanu şi care s-a aflat în Sinaia în ziua crimei. Virgil Ionescu este denunţat de istoricii Mişcării drept „cîine credincios" al regelui Carol II şi verigă a lanţului de influenţă care ducea la Elena Lupescu[120]. El are profilul perfect al celui care îi putea dirija în Sinaia pe asasini după programul de deplasări al lui Duca. Logica însă ne obligă să nu limităm mobilul crimei la ura lui Carol faţă de I.G. Duca, cu toată că, la profilul psihologic al regelui „degenerat priapic", nici această pistă nu trebuie exclusă. Mult mai plauzibil este un calcul inteligent al regelui Carol II sau, mai degrabă, al Elenei Lupescu, prin care camarila creştină să iasă din joc, Garda de Fier să fie distrusă, francmasoneria ocultă, care îl pusese prim-ministru pe Duca, să nu-şi retragă sprijinul financiar şi influenţa, iar duşmanul personal al regelui să dispară. Cînd privim cu aparatul logic aceste patru cîştiguri de cauză ale cuplului Carol-Lupescu vom constata că numai asasinarea lui Duca de către legionari putea să le împlinească pe toate şi cu folos total. Puiu Dumitrescu şi Nae Ionescu au fost îndepărtaţi de la Palat, Mişcarea legionară a fost stigmatizată pe vecie cu un asasinat oribil (fiind în anii următori uşor de şantajat), francmasoneria ocultă a fost mulţumită că poate lega această crimă de pătrunderea capitalului german în România, iar Duca, denunţă-

---

[119] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei româneşti (1927-1941)*, Ed. FF PRESS, Bucureşti, 1996, p. 370. (Interviu cu Şerban Milcoveanu de Elena Gugu şi Dinu Moraru, reprodus după *Lumea Magazin* nr. 6,7,8/1995.)

[120] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 109.

torul afacerilor de corupţie ale lui Carol, a murit ca un cîine, dus pe un cărucior de bagaje şi cu 80 de lei în buzunar. Un „cîştig" suplimentar – dacă poate fi numit astfel – era acela al aşa-numiţilor „tineri liberali", care intraseră prin intermediul lui Richard Franasovici în legătură cu camarila, pentru perspectiva venirii la Putere. Grupul acesta, condus de Tătărescu, se distingea în interiorul Partidului Naţional Liberal prin abaterea de la linia anticarlistă tradiţională, dar şi prin transformarea ascensiunii la putere într-o oportunitate de afaceri. Viaţa în Opoziţie era grea. Pe tema înţelegerilor anterioare, inclusiv a intrării în contact şi tratative cu georgiştii – liberalii carlişti conduşi de Gheorghe Brătianu – a fost lansată teza conspiraţiei pentru îndepărtarea lui Duca din interiorul Partidului Naţional Liberal[121]. Se izolează drept consecinţe două rezultate vizibile: 1. Tehnica slăbirii structurii partidelor prin constituirea de grupări antagonice, practicată de Carol II în toate partidele; 2. Numirea lui Constantin Tătărescu în funcţia de prim-ministru, numire care a stîrnit nedumerire, fiind nu numai neaşteptată şi ciudată, dar încălcînd brutal ierarhia Partidului Naţional Liberal.

În faţa acestui cumul de interese, putem afirma că I.G. Duca era deja un mort necesar. Chiar dacă nu a avut anvergura politică exagerată pe care i-o atribuie unii istorici, chiar şi cu vina de a fi făcut compromisuri grele pentru a readuce PNL la putere, I.G. Duca rămîne în istorie ca instrument al unui şantaj internaţional şi victimă a unor mecanisme oculte pe care nu le-a putut controla.

A murit sărac.

Într-o scrisoare justificativă pe care i-a trimis-o lui Armand Călinescu la 27 ianuarie 1939, Nae Ionescu amintea un fapt necunoscut public, dar ştiut prin mijloace informative de către adresant: „La sfîrşitul lui mai 1933 însă, s-a întîmplat ceva nou: Corneliu Codreanu – pe care nu-l cunoşteam personal – îmi cerea o întrevedere, îmi înfăţişa toată acţiunea lui, în ţeluri şi realizări, şi

[121] V. o analiză mai detaliată la Grigore Traian Pop, *Mişcarea legionară, idealul izbăvirii şi realitatea dezastrului*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999, pp. 315-319.

într-o formă ocolită, dar suficient de clară, mă făcea să înțeleg că pune Mișcarea lui la dispoziția regelui"[122]. Informația asupra întîlnirii celor doi se confirmă și din alte surse și este singura explicație pentru declarațiile promonarhice ale lui Codreanu, care au urmat acestui eveniment. Așadar, cu susținerea demersurilor prin declarații publice și precizări menite să atragă atenția că Legiunea este dinastică și nu se opune Monarhiei, Corneliu Codreanu încerca o apropiere de rege și „nu voia decît să fie primit, ca să facă act de omagiu"[123]. Ajuns în închisoare împreună cu Șerban Milcoveanu, Nae Ionescu îi va reproduce altfel scena, pe care o vom schematiza pentru cursivitatea lecturii:

„**(Carol)**: Tată Noe – așa îi spune el – ce știi de legionari?

(Nae Ionescu): Nu știu nimic, decît ce scrie prin ziare.

(Carol): Avem nevoie de legionari. Cînd vom institui dictatura regală ne trebuie mase de oameni care să aplaude, care să aducă entuziasm. Du-te la legionari, bagă-te printre ei și adu-i disciplinați să-mi sprijine dictatura.

El a plecat cu această misiune la Casa Verde, unde și-a lăsat cartea de vizită în care îl invita pe Corneliu Zelea Codreanu la el acasă a doua zi la orele 17. A doua zi, fix la orele 17, C.Z. Codreanu a apărut îmbrăcat în haine țărănești. Au stat de vorbă pînă la 5 dimineață, cînd au venit tramvaiele. Nae Ionescu s-a dus direct la Palat și i-a spus regelui:

(Nae Ionescu): Sire, aștia nu sunt hahalere, să-i punem să aplaude; aștia sunt națiunea, cu aștia trebuie să ne înțelegem, nu-i putem manipula!

(Carol): Bine, bine, bagă-te printre ei și vedem noi ce facem pe urmă"[124].

Chiar dacă Nae Ionescu a speculat în ambele mărturii ideea că liderul legionar „a venit la el" – fără să-i spună lui Armand Călinescu că îl invitase – rămîne destul de convingător faptul că s-a produs un

---

[122] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 306.

[123] *Ibidem*, p. 310.

[124] *Ibidem*, p. 365.

contact între Codreanu şi Carol II, fie şi printr-un intermediar. Aşadar, Carol a intrat în acest joc prin omul de legătură Nae Ionescu. Motorul acestui demers neaşteptat al Căpitanului – pe care l-a ascuns legionarilor săi – era convingerea sau poate informaţia primită de la Berlin că regele Carol este înclinat spre o izbăvitoare apropiere de Germania, pe temeiul nevoilor economice bilaterale. Între timp însă, încrederea lui Nae Ionescu în bunele intenţii progermane ale regelui, dar mai ales în capacitatea acestuia de a pune în aplicare apropierea de Germania, împotriva camarilei evreieşti, a scăzut vizibil. De la înţepăturile din articolele sale din ziarul *Cuvîntul*, a trecut la o ostilitate manifestă, înregistrată de apropiaţii săi. Mircea Eliade o confirmă: „Decembrie 1933 a fost, pentru întreg grupul nostru, o lună de tensiuni. Nae Ionescu nu-şi mai ascundea acum făţişa ostilitate faţă de politica regală. Într-o serie de articole, se împotrivise guvernului Duca şi atrăgea atenţia asupra riscurilor pe care le comporta dizolvarea «Gărzii de Fier», act pe care el îl socotea nu numai ilegal, dar şi inutil. Pentru că, spunea, ori e vorba de o mişcare artificială, fără rădăcini în viaţa publică românească, şi atunci interzicerea era inutilă, pentru că tot va dispărea de la sine; ori, dimpotrivă, mişcarea e autentică, puternică şi în creştere, şi atunci nu va putea fi anihilată printr-o decizie ministerială. În cursul toamnei, Nae Ionescu îl cunoscuse pe Codreanu şi se dusese să-l vadă la Casa Verde"[125]. Aducerea lui Duca la putere şi obţinerea împrumutului extern din Franţa reprezentau o lovitură puternică dată apropierii de Germania. Şantajul francmasonic ocult, exercitat imperios prin crizele panicarde ale lui Titulescu, i-a pus pe ambii actori, Nae Ionescu şi Zelea Codreanu, într-o situaţie imposibilă. Tot ce s-a mai putut face a fost ca Puiu Dumitrescu să-l prevină pe Codreanu asupra deciziei lui Duca de a interzice Garda de Fier şi de a-l proteja împotriva terorii care urma să se declanşeze în timpul alegerilor. Imediat după interzicerea Legiunii, au fost asasinaţi 16 legionari, peste 2 000 arestaţi (Codreanu invoca o cifră de 18 000 de legionari arestaţi) şi,

[125] Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, Ed. Humanitas, Bucureşti 1997, p. 283.

în cele cîteva cazuri cunoscute, alţii torturaţi. Unul dintre legionarii supuşi torturilor la închisoarea din Făgăraş a fost Nicolae Constantinescu. Eliberat imediat după alegeri, Constantinescu a venit direct la Bucureşti şi a cerut răzbunare. Lui i s-au asociat imediat doi aromâni, Belimace şi Caranica. Toţi trei aveau un motiv personal să-l ucidă pe Duca, un motiv personal care se plasează în afara oricărui complot sau scenariu. Ura lor a fost, pur şi simplu, folosită.

Trebuie arătat că, înainte de asasinat, imaginea publică a lui I.G. Duca, dar şi personalitatea acestuia în mediile politice, a fost puternic influenţată negativ printr-un corp de informaţii denigratoare, despre care ştim doar în parte că erau adevărate. Astfel, s-a afirmat că vizita făcută de Duca în Franţa, în vara anului 1933, a avut drept scop contactul cu acelaşi Finally, finanţatorul împrumutului şi mesagerul cererilor francmasonice, ocazie cu care şi-a luat angajamentul că va desfiinţa Garda de Fier. Horace Finally, conducătorul băncii *de Paris et de Pays-Bas* era cunoscut ca unul din liderii Alianţei Israelite Universale, o denumire oficială a francmasoneriei iudaice. Cu aceeaşi ocazie, Duca ar fi semnat un angajament francmasonic (probabil un jurământ) pentru asigurarea tranzitului evreilor din Germania prin România şi facilitarea staţionării sau emigrării acestora pe la Constanţa spre Palestina[126]. A fost vehiculată şi o cifră cu aparenţe de precizie, anume 150 000 de evrei care urmau să treacă prin România[127]. Tema apare cu insistenţă la istoricii legionari, dar cu altă cifră: „Finaly i-a mai cerut să acorde cetăţenie unui număr de *trei sute de mii de evrei*, care fugiseră din Germania după venirea la putere a lui Hitler şi care *erau în special comunişti*"[128]. Indiferent de cifră, acest proiect s-a pus în aplicare cîţiva ani mai tîrziu, gest pentru care a plătit cu viaţa un alt prim-ministru român, Armand Călinescu. Informaţia confirmă datele

---

126 Petre Pandrea, *op. cit*, p. 334.

127 Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Ed. Paidea, Bucureşti, 1999, p. 278.

128 Grigore Traian Pop, *Mişcarea legionară, idealul izbăvirii şi realitatea dezastrului*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999, p. 260.

furnizate încă din 1929 de constraspionajul militar şi obţinute din interiorul lojilor masonice româneşti[129]. În ultimii ani au început să apară şi cărţi care dezvăluie legăturile strînse dintre suprastructura evreiască americană şi guverne de Dreapta din Europa Centrală, între care şi cele româneşti de sub Carol II şi Ion Antonescu: „Schwartz era la fel de dedicat şi neobosit ca şi Avigur, şi străbătea Europa în lung şi în lat, în eforturile sale de a ajuta evreii refugiaţi. După ce naziştii au invadat Belgia, Olanda şi Franţa în mai 1940, el desantează la Budapesta împreună cu Morris Troper, pe vremea aceea preşedinte al Joint's European Council, pentru a ajuta la organizarea mecanismelor de salvare pentru evreii din Ungaria şi România în caz că războiul separă acea parte a Europei de Est"[130]. Pînă în 1945, organizaţia militară secretă a Alianţei Israelite, *Mosad*, va trece prin România zeci, dacă nu sute de mii de evrei. Un erou al acestei acţiuni este Raul Şorban.

În plus, Duca mai avea o problemă de imagine. Era considerat de legionari un *venetic*, adică un străin de neamul românesc, grec şi fanariot, liderul liberal făcînd imprudenţa să se declare public coborîtor din marile familii bizantine Ducas. În realitate, ascendenţa nu se putea demonstra genealogic. El a picat astfel exact pe una din preocupările extremiştilor naţionalişti, xenofobi şi inculţi din rîndurile Mişcării legionare, care lansaseră în presă teza că „sîngele curat al românilor" este supt de „lifte străine": Nicolae Iorga (grec, nume de familie Arghiropol); Victor Iamandi (Iamandis, grec din Fanar); Ion Mihalache (bulgar din satul argeşean Cîrcinov, colonizat de bulgari în secolul al XVI-lea şi românizat apoi cu numele Topoloveni); bancherul Constantin Angelescu (Anghelov, bulgar) etc. Bineînţeles, aceşti xenofobi uitau să-i pună pe listă pe Căpitanul lor (polonezo-german, după unii, rutean, după alţii), pe Nae Ionescu şi pe P.P. Panaitescu, preşedintele Senatului legionar, amîndoi

[129] V. Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, volumul II, ediţia a doua, p. 277.

[130] Tad Szulc, *The Secret Aliance. The Extraordinary Story of the Rescue of the Jews since World War II*, Ed. MacMillan, London, 1992, p. 21. (V. în întregime capitolul „The Road from the Balkans".)

ţigani, pe Nichifor Crainic (Dobrev, bulgar) sau pe preşedintele partidului Garda de Fier, Zizi Cantacuzino-Grănicerul, grec sadea, cu acte autentice de fanariot. Dar nu acei impostori ai naţionalismului românesc reprezentau vreun pericol pentru I.G. Duca, ci nişte români cu identitate foarte bine definită şi perfect conservată: aromânii. Numiţi şi macedoneni, macedo-români sau cuţo-vlahi (deşi nu este acelaşi corp minoritar balcanic), aromânii sufereau de secole teroarea turcilor, dar mai ales pe cea a grecilor moderni. Satele aromânilor din Balcani, îndeosebi din Grecia, au fost supuse în repetate rînduri pogromurilor, iar familiile – obligate să se deznaţionalizeze sau să se refugieze în România. Ultimul val a fost colonizat în Dobrogea, din care face parte şi familia sportivului român Gheorghe Hagi şi a fraţilor Becali. În 1933, ca urmare a negocierilor diplomatice ale lui Nicolae Titulescu din jurul Micii Înţelegeri şi a legăturilor lui Duca cu asociaţia etnicilor greci din România, statul nostru a interzis continuarea aducerii în ţară a aromânilor ostracizaţi de autorităţile greceşti. Mai mult, s-a descoperit că o serie întreagă de activităţi economice greceşti din România alimentează statul elen, fapt care era subliniat de legionari ca *o finanţare din România a terorii împotriva aromânilor din Grecia*. Cîteva familii au fost masacrate în Pind, altele răsfirate şi bărbaţii arestaţi, iar mai mult de 190 de aromâni au fost internaţi în lagăre. În ochii tinerilor aromâni încadraţi în Mişcarea legionară, Duca şi Titulescu – dar mai ales Duca, pentru că era „grec" – aveau chipul nu numai al unor trădători, dar şi al unor ucigaşi. Cunoscuţi pentru verticalitatea lor morală, pentru spiritul de sacrificiu şi pentru cultul cinstei şi al onoarei, aromânii Belimace şi Caranica nu au avut nici un dubiu că, omorîndu-l pe Duca, fac un act de dreptate. Ei trăiau sentimentul că îndeplinesc o poruncă sfîntă, coborîtă din tradiţia de luptă pentru supravieţuire a acestei comunităţi: sînge pentru sînge. Motivaţia lor se găseşte în întregime într-un editorial publicat la 1 noiembrie 1933 în revista *Armatoli*: „Invocînd considerente de politică externă, oficialitatea românească *a stabilit legături de prietenie şi chiar de alianţă cu asupritorii noştri*, nesocotind drepturile noastre consacrate prin tratate. Acest lucru a stîrnit legitimele

noastre proteste. În cele din urmă însă ne-am resemnat cu singura mîngîiere că şi de data aceasta *sacrificiul* nostru serveşte la consolidarea statului român întregit. O nouă orientare şi-a făcut loc printre noi. Sub impulsul instinctului de conservare, ideea *repatrierii* a fost considerată ca singura salvatoare şi în concordanţă cu interesele statului şi neamului românesc. Şi am pornit pe drumul repatrierii. Se întîmpla însă un lucru curios. Aceeaşi oficialitate care, pentru aşa-zise raţiuni de stat, n-a putut lua măsuri de ocrotire pentru românii de peste hotare, ridica din prima zi o serie de obstacole, pentru *a împiedica* repatrierea lor. Vreme de 10 ani de zile am suportat consternaţi şi cu amărăciune acest tratament vitreg. În acest interval de timp am văzut cortegii rătăcitoare de refugiaţi aromâni aşteptînd zadarnic, luni de-a rîndul, pe cheiurile Salonicului învoirea de a intra în ţară sau degerînd în miez de iarnă în portul Constanţa, pînă cînd în cele din urmă, *actuala guvernare, înlăturînd orice sentiment de jenă, le-a interzis categoric dreptul de a se refugia în ţară*. Niciînd oficialitatea românească nu s-a pus într-o postură mai hidoasă. *Acei care au tolerat invazia în ţară a sutelor de mii de evrei galiţieni şi au permis reîntoarcerea la vetrele lor a tuturor delincvenţilor şi dezertorilor bulgari îşi iau îndrăzneala să privеze de dreptul refugiului pe cei mai oropsiţi dintre români*"[131]. Pe fondul antisemitismului latent din societate, argumentele aromânilor se înfăţişau ca foarte întemeiate, iar guvernanţii, ca nişte trădători. Vehicularea informaţiei că I.G. Duca s-a înţeles cu francmasoneria ocultă pentru emigrarea evreilor din Germania în şi prin România, în contrast cu interzicerea repatrierii aromânilor a constituit cea mai puternică proiecţie de imagine pentru justificarea morală a pedepsirii lui Duca în gara Sinaia: *nu numai asasinii se considerau îndreptăţiţi la acest act, dar şi mulţi cetăţeni, avizaţi de paradoxul selecţiei etnice operate de guvernanţi, au ajuns să vadă în moartea lui Duca un fapt de legitimă apărare*. Aşa se explică şi

[131] Evantia Bozgan, *Problema aromânească în perioada Statului Naţional Legionar. Ecouri în Presă*, manuscris în posesia autorului, p.1.

atitudinea de satisfacţie a populaţiei la aflarea morţii lui, consemnată în jurnalul său de Armand Călinescu, la 10 ianuarie 1933.

Rămîne în discuţie dacă regele Carol II a fost vinovat de moartea lui I.G. Duca. Indiferent dacă a ordonat asasinatul sau doar a ştiut de el, cînd crima se produce la nivelul prim-ministrului, şeful statului are întotdeauna o responsabilitate. În ţara lui s-au produs toate agresiunile şi nedreptăţile la adresa Mişcării legionare şi sub regimul lui au avut loc toate neglijenţele din jurul prim-ministrului, neglijenţe care i-au favorizat pe asasini. Oricum, nu trebuie să uităm că voinţa regelui Carol II era controlată de camarilă şi că în spatele acţiunilor sale trebuie să identificăm voinţa altei forţe. Istoricul german Joachim von Kürenberg introduce în atmosfera atentatului un element nou. El arată că în anul 1933 au avut loc mai multe tentative de asasinare a Elenei Lupescu. Într-o zi, primeşte la vila sa din Aleea Vulpache o bombă cu ceas, care însă îşi oprise mecanismul la timp pentru a fi inofensivă. Apoi, Elena Lupescu ar fi fost atacată în faţa casei de un legionar şi numai intervenţia poliţistului din gardă a scăpat-o. Cel de-al treilea atentat este şi mai ciudat: „Ofiţerii tocmai dădeau onorul regelui, care ieşise în balconul Palatului pentru a-i saluta, cînd în spatele lui au zărit-o şi pe doamna Lupescu, ceea ce a stîrnit mînia militarilor. Un căpitan a tras două focuri de armă în direcţia prietenei regelui, dar ambele şi-au ratat ţinta. În noaptea care a urmat acestui atentat, doi legionari vor încerca să escaladeze zidul vilei roşii şi să intre în dormitorul doamnei Lupescu. Ei vor fi prinşi şi arestaţi, apoi asasinaţi în închisoare"[132]. Ambele scene sunt cusute cu aţă albă. Vom începe să le demontăm cu cel de-al doilea caz, mai uşor, Legiunea nerevendicînd moartea în temniţă a celor doi atentatori, deşi nu au scăpat nici o ocazie să-şi înfăţişeze public martirii. În ceea ce priveşte „atentatul" din faţa Palatului, el este foarte important pentru descifrarea secretului acelei avalanşe de pericole la care era supusă Elena Lupescu. Toate au izul unor înscenări, pregătite din timp de

[132] Joachim von Kürenberg, *Carol al II-lea şi Doamna Lupescu*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 2000, p. 147.

Elena Lupescu şi puse în aplicare cu scopul unic de a-l încredinţa pe bolnavul de frică, rege Carol II, că viaţa lui şi, mai ales, a ei sunt în pericol. Garda Palatului regal, cea care dădea onorul, împopoţonată cu uniforme caraghioase – cum remarca Gafencu, asemănătoare cu ale şefilor de gară din Cehia – purta arme de paradă, fără muniţie. Aşa se întîmplă la toate gărzile de onoare din lume. Alte formaţiuni de gardă sunt acelea care poartă arme cu muniţie, subunităţi destinate apărării instituţiei. Acel căpitan care a deschis focul, presupunînd că a premeditat atentatul, nu-l putea viza decît pe rege, neavînd de unde să ştie că, în mod neaşteptat şi neobişnuit, va apărea Elena Lupescu. Chiar şi în acest caz, prezenţa femeii în spatele regelui, arată că un ofiţer nu putea executa focul s-o omoare pe ea, avîndu-l pe rege pe direcţia focului. Încă două amănunte. Distanţa de la care dădea garda onorul – din curte, în dreptul actualului gard – şi pînă la balconul regelui nu permite o precizie a focului de revolver. Trebuie să fi fost un ofiţer idiot, ceea ce nu corespunde cu realitatea selecţiei pe care o făcea Carol personal pentru militarii săi. Al doilea amănunt este că Elena Lupescu nu venea la Palat în anul 1933, ci era vizitată de Carol la vila ei din Aleea Vulpache. În sfîrşit, s-ar putea adăuga faptul că nici un contemporan avizat – Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Constantin Argetoianu sau Pamfil Şeicaru – nu menţionează în memoriile lor acest incident. „Atentatele" sunt însă perfect plauzibile dacă le raportăm la controlul psihologic pe care îl exercita Elena Lupescu asupra lui Carol II, care puteau declanşa decizia şi implicarea sa în asasinarea lui Duca. Poate că nu întîmplător, imediat după eliminarea lui Duca şi gonirea lui Puiu Dumitrescu de la Palat, a apărut din senin un înlocuitor, în persoana ofiţerului din garda regală, Ernest Urdăreanu.

În sfîrşit, I.G. Duca era francmason. Pornind de la activitatea sa europeană, cu ocazia conferinţei de la Lausanne dedicată rezolvării pe cale paşnică a litigiilor internaţionale, şi a asocierii sale timpurii cu Nicolae Titulescu în proiectul francmasonic al Societăţii Naţiunilor, imaginea sa publică a fost mereu împinsă – mai ales de A.C. Cuza şi de grupurile studenţilor cuzişti – către portretul unui

„agent" al intereselor francmasonice antiromânești, revenindu-i astfel și partea de „vinovăție" pentru presiunile și nedreptățile făcute României interbelice de Marile Puteri, precum și pentru adîncirea conflictului din jurul „chestiunii evreiești". În realitate, Francmasoneria română trecea în perioada 1932-1933 printr-o criză profundă, generată de disidențe – dintre care cea mai importantă va fi a grupării Mihail Sadoveanu – iar cercetarea istoriei acestei organizații în România arată, mai degrabă, o diminuare a influenței sale și o pierdere a rolului de factor ponderator luminat în echilibrul puterilor, fiind înlocuită de camarilă, ca centru ocult de putere în stat și asociat direct unor cercuri francmasonice internaționale. Lui Duca i-a fost fatală intrarea în acest dispozitiv de putere, exact în luna în care Hitler interzicea francmasoneria în Germania. Începea o luptă între coloși, în care proiectului noii ordini mondiale pacifiste i se opunea noua ordine revizionistă. În momentul impactului, România s-a prezentat ca un stat semicolonial, slab structurat și subdezvoltat economic, vulnerabil la orice schimbare de direcție produsă pe scena puterilor internaționale, plătind pentru slăbiciunile sale cu vieți omenești și teritorii. În plan politic, tentativa Mișcării legionare de a schimba această situație în mod radical a fost un eșec. În plan istoric, tentativa sa era complet acoperită moral. Asasinarea lui Duca a compromis și planul moral.

Retrospectiva tuturor datelor cunoscute asupra asasinării lui I.G. Duca conduce la concluzia că instigatorii atentatului au fost Nae Ionescu și Puiu Dumitrescu – din ordinul regelui – și că Mișcarea legionară a fost doar executantul.

O altă viziune asupra Mișcării legionare. Într-una din conferințele ținute în fața legionarilor, Nae Ionescu atrăgea atenția asupra relativității Istoriei, printr-un exemplu sugestiv: dacă pui un bob de grîu în pămînt, va răsări un fir de grîu. Aceasta este normal. Dacă va răsări o găină, asta ar fi anormal, deși găina răsărită din bobul de grîu ar putea fi perfect normală. Orice analiză asupra unui fenomen atît de complex ca Mișcarea legionară trebuie, obligatoriu, să facă apel și la opinia legionarilor, la felul cum văd, dar mai ales cum au văzut ei, evenimentele. De la început vom sublinia că activitățile

antistatale din anul 1923 şi, în primul rînd, tentativa de asasinat cunoscută cu numele de „Complotul din Dealul Spirei", dacă poate fi trecută de unii în rîndul „nebuniilor" tinereţii lui Corneliu Z. Codreanu, nu avea cum să treacă aşa uşor pe lîngă autorităţile statului, fără ca acestea să declanşeze cel puţin o operaţie legitimă de punere informativă sub observare. În al doilea rînd, cînd Mişcarea legionară a început să joace un rol pe scena politică românească, ea a fost infiltrată de serviciile secrete, pentru a putea fi monitorizată. Abia după 1933 – evenimentul de cotitură în istoria Mişcării – s-a pus în aplicare de către camarilă un plan de controlare şi dirijare ocultă a ei. Ajungem astfel la un criteriu fundamental pentru orice judecată de valoare asupra istoriei Mişcării legionare: nevoia de a o judeca în evoluţia sa, cu etape bine individualizate şi cu necesare distincţii. De exemplu, aşa cum legionarii înşişi se împart în codrenişti şi simişti (ai lui Codreanu şi ai lui Horia Sima) şi cercetătorul are obligaţia să semnaleze, cel puţin, că Mişcarea din timpul lui Codreanu – cînd n-a murit nici un evreu, de exemplu – nu este acelaşi lucru cu Mişcarea lui Horia Sima. Istoria ne învaţă că firme cu acelaşi text nu au şi acelaşi conţinut. Faza primului deceniu de activitate politică a Mişcării legionare nu poate fi egalizată cu faza sa finală, cînd a ajuns la putere, a provocat rebeliunea şi apoi s-a fărîmiţat, continuînd să supravieţuiască ideologic, prin unii membri şi simpatizanţi, în Partidul Comunist. Tot aşa, nu putem afirma generic că Mişcarea legionară a fost finanţată de Germania – de fapt, de filiera NSDAP, prin Himmler – decît după 1938, şi atunci cu certe dubii. Ceea ce poate fi demonstrat, şi este în deplinul asentiment al legionarilor, se compune din credinţa că acest fenomen nu a fost generat de fascism sau de nazism, ci a fost în întregime un produs românesc sau, mai bine spus, un produs al gravelor erori de construcţie ale sistemului democratic în România. De altfel, este uşor de observat că, în timp ce fascismul, pentru Italia, şi nazismul, pentru Germania, au fost apariţii de conjunctură, la un anumit moment socio-istoric al popoarelor respective – sărăcia în Italia; înfrîngerea din război, în Germania – Mişcarea legionară apărea şi evolua în continuarea unor fenomene politice naturale, de reacţie, ieşite – cum arăta Nae Ionescu

mai sus – din anormalitatea sistemului politic introdus la noi prin lovituri de stat succesive în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Parafrazînd un celebru dicton, dacă democraţia produce corupţie politică, slăbiciunile democraţiei produc corupţie politică în mod absolut, iar reacţia la corupţia în exces explică excesele absolutului său. Pînă la tentativa lui Carol II de a rezolva criza naţională prin soluţia antisemită a guvernului Goga-Cuza (altfel, inofensiv ca putere politică) şi pînă la declanşarea celui de-al doilea război mondial, Mişcarea legionară s-a războit cu politicienii români, cu „trădătorii de neam" şi cu Poliţia. Nu s-a atins de nici un evreu. Evreii apăreau doar pe fundal, ca iniţiatori ai trădării făcute de politicienii români. Gălăgia antisemită din presa legionară avea un cu totul alt scop: apelul la antisemitismul latent al populaţiei pentru arătarea unui vinovat şi pentru creşterea bazei de mase, de care Mişcarea, în toate dimensiunile ei de Dreapta, a dus mereu lipsă. Tragedia ei ideologică este tragedia conservatorismului românesc, care a rămas consecvent loial ideii de conducere a neamului prin elite. Pentru a se putea sprijini pe o bază multiplă, Mişcarea legionară trebuia să migreze spre Stînga, pentru că majoritatea populaţiei, aşa cum am descris-o în capitolul despre perioada interbelică, era puternic orientată social către Stînga. Ţăranului trebuia să-i rezolvi problemele lui imediate. Rezolvîndu-le, produceai o cîrpeală, adică un stat slab. De aici, repetarea la nesfîrşit a reformelor agrare. Dreapta era singura în stare să construiască un stat puternic, ca peste tot în ţările capitaliste dezvoltate, dar asta presupunea timp, suferinţă, program constant şi fără echivoc al unei voinţe politice. Dreapta noastră, deşi a avut în Eminescu pe geniul său creator, a fost fragmentată, lansată de Conservatori, preluată de liberali, abandonată de liberali, reluată în anii finali de Carp-Marghiloman-Argetoianu şi pierdută apoi definitiv după primul război mondial. În realitate, Mişcarea legionară a apărut pe un loc gol, nu în continuarea unui curent politic, slujindu-se doar de amintirea puternică a acestuia. Ea a continuat numai în nota *tradiţionalistă* ceea ce trebuia să aibă şi *realism*. Realism, la debutul României Mari, însemna conducerea programului de consolidare a statului

împotriva tendințelor stîngiste ale populației. Ionel Brătianu înțelesese acest lucru și îl manevra cu abilitate pe Averescu pentru a aplica măsurile de Dreapta acolo unde el nu putea să o facă. Poporul l-a adorat pe Averescu pentru rolul său din război și apoi l-a urît pentru regimul de forță și pentru reprimările dure ale oricărei mișcări populare. Dacă nu ar fi fost argumentul pericolului bolșevic, Averescu ar fi reprezentat în plan popular cea mai mare deziluzie, iar în istorie un crud dictator. Or, Mișcarea legionară, inițiată și condusă de niște tineri preocupați de starea spirituală a țăranilor, și-a găsit elitele foarte tîrziu, programul ei economic a întîrziat să apară, iar șansele de a veni la putere pentru a introduce principiile clasice ale Dreptei au fost împinse spre ultima buză a prăpastiei, guvernarea în numele ei durînd de aceea doar cinci luni, între septembrie 1940 și ianuarie 1941.

Modelele Mișcării legionare au fost, în plan filozofic, Eminescu și Vasile Conta, iar, în plan acțional, pandurii olteni și Avram Iancu. În ciuda opiniei larg răspîndite că Nae Ionescu a fost ideologul Mișcării legionare, ea pălește în fața constatării că filozoful român „era o fire contemplativă", în timp ce „Codreanu era, dimpotrivă, un intuitiv practic"[133]. Sub aspect fundamental, cauzal, rațiunea pentru care a apărut Mișcarea legionară era aceea de a face, nu de a vorbi. În consecință, nici nu prea avea nevoie de o doctrină elaborată și se ghida după niște documente de tip *Cărticica șefului de cuib*. În rest, Eminescu era suficient. Fuga de politicianism era și fuga de doctrine și de teorii sociale. Vasile Iasinschi – alt român! – farmacist și comandant legionar, vedea astfel sursele doctrinare ale Legiunii: „Mișcarea legionară este, după o jumătate de secol, *proiecția conservatorismului eminescian în domeniul vieții publice*. Poate că n-a fost timpul necesar pentru ca să se producă acea structurare, *ca fiecare să-și poată da seama de acest caracter al ei*. Asta nu înseamnă că ea este un nou Partid Conservator, opus unuia liberal sau altora, ci că noi ne susținem numai purtătorii *spiritului conservator*, a unor

[133] Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 101.

valori morale permanente"[134]. Observaţia de bun-simţ este făcută în 1957, retrospectiv, dar este valabilă şi aşa. Marele savant sociolog Traian Brăileanu, membru al Senatului Legiunii – aşadar, un om al elitei intelectuale – vedea lucrurile cu şi mai multă claritate: „Mişcarea legionară nu este şi nu poate fi revoluţionară, ci ea este *antirevoluţionară* şi *conservatoare*. Aşa a definit şi Eminescu mişcarea naţionalistă, concepută de el în ordinea *conservării tradiţiei* şi aşa este ea prin firea ei, deoarece este *expresia instinctului de conservare a naţiunii organizate politiceşte*. Ea se opune tendinţelor revoluţionare ale demagogilor de tot felul, cari, pentru a ajunge la putere, aţîţă antagonismele de clasă şi exploatează toate nemulţumirile mulţimii guvernate împotriva clasei politice guvernante"[135]. Sunt cuprinse în această definiţie lipsită de orice stridenţă ambele categorii de inamici ai românilor: comunismul (inclusiv cu componenta sa iudeo-masonică) şi partidele politice angrenate fără scăpare în democraţia de paradă. Definiţia, concentrată de Brăiloiu în cîteva rînduri, face, totodată, cît întreaga operă a lui Drăghicescu despre psihologia poporului român. La polul opus lui Brăileanu s-a aflat, în mod paradoxal, Mircea Eliade, care considera că Legiunea este o mişcare revoluţionară, dar care nu apelează la ideologia marxistă: „Mi se pare foarte natural să nu existe conştiinţă de clasă în România – cînd ştiu că limba română nu are dialecte, şi că poporul român s-a format în centrul unei vaste arii începînd din munţii Tatra şi sfîrşind în Balcani, fără aşa numitele «mişcări ciclonice». Mi se pare iarăşi natural ca revoluţiile sociale să se fi făcut în România firesc, «patriotic», oarecum în familie. Nu înţeleg de ce revendicările sociale, juste, să se susţină numai prin Karl Marx. Noi avem pe un Nicolae Bălcescu, pe un Bogdan Petriceicu Hasdeu, pe un Eminescu – care cereau reforme sociale pe temeiuri «rasiste» şi «patriotice»; se făceau, adică, exponentul ţărănimii autohtone împotriva fanarioţilor şi a străinilor (nemţi, ruşi, evrei, bulgari)"[136]. Eroarea, în plan politic, a lui Eliade

---

[134] În Dr. Şerban Milcoveanu, *op. cit.*, vol. I, p. 71.

[135] *Ibidem*, p. 77.

[136] Mircea Eliade, *Textele „legionare" şi despre „românism"*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 41, (ediţie îngrijită de Mircea Handoca).

venea din identificarea legionarismului exclusiv prin dimensiunile sale tradiționale, adică în lipsa dimensiunii realiste, așa cum o lansase Eminescu și o definise apoi teoretic Marghiloman. Crezul tînărului Eliade era însă atît de puternic ancorat în nevoia de schimbare a cursului nefast pe care naviga România, încît îl și considera realizabil: „Cred în destinul neamului românesc – de aceea cred în biruința Mișcării Legionare. Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă"[137]. Cu un Mircea Eliade, care vedea doar componenta spirituală a noii mișcări de Dreapta, și cu realitatea României atît din 1937, cît și din 2002 – „la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă" –, timpul a ajuns să-i dea dreptate lui Traian Brăileanu.

Dacă România mai are vreo șansă să devină un stat economic dezvoltat și cu civilizație avansată, atunci Mișcarea legionară a lui Corneliu Codreanu, operă a unor tineri aduși la disperare, nu trebuie judecată în cartea de Istorie numai prin crimele sale reușite, ci și prin ceea ce a ratat în planul schimbării politice.

Conform istoriografiei legionare, atît Mișcarea, cît și partidul ei, Garda de Fier, s-au încadrat, după 1930, în sistemul legal al vieții politice. În 1926, Codreanu candidase fără rezultat la alegeri în județul Putna. Apoi, atît el, cît și secundul său, Ion I. Moța, și-au terminat studiile de drept în străinătate. Moța își ia doctoratul la Grenoble cu teza *La sécurité juridique dans la Société de Nations*, în care arăta slăbiciunile acestei organizații, incapacitatea ei de a apăra statele mici, precum și pericolul ca Societatea Națiunilor să fie privită ca o oficină evreiască. Este important de subliniat că susținerea cu strălucire a acestei teze l-a pus în gardă pe Nicolae Titulescu, ale cărui teorii despre securitatea colectivă – bune pentru viitor – erau așezate sub un mare semn de întrebare. Ion Moța era un

[137] *Ibidem*, p. 63 (răspunsul la ancheta Bunei Vestiri).

intelectual rafinat şi de perspectivă, diferit de Corneliu Z. Codreanu. Oricum, prin prisma caracterului său dificil, *acest fapt personal* a stîrnit ura lui Titulescu împotriva Mişcării legionare. În 1934, pe cînd participa la Congresul Fascist de la Montreux, Titulescu a pus poliţia elveţiană să-l aresteze pe Ion Moţa şi să-i percheziţioneze locuinţa, denunţîndu-l ca terorist venit în Elveţia pentru atentate şi asasinate. După constatarea neseriozităţii denunţului calomnios, autorităţile elveţiene s-au văzut nevoite să îi prezinte scuze delegatului român, iar Moţa i-a trimis lui Titulescu o scrisoare de ameninţare: „România de mîine, a noastră, a tinerilor, care se va înstăpîni cu siguranţă şi, în curînd, va şti să spele toate aceste ofense de pe obrazul ţării"[138].

În 1927 au fost înfiinţate Legiunea Arhanghelului Mihail şi primul cuib legionar în Bucureşti. Pînă la lovitura de stat dată de Maniu şi Carol în 1930, Mişcarea legionară strînge adepţi din rîndurile studenţimii naţionaliste, din rîndurile clerului de jos şi îşi axează mesajul pe pericolul comunist. Dar cum în viziunea legionară comuniştii erau evrei, campaniile sale de propagandă au început să vizeze acele locuri sensibile unde ţăranii români intrau într-un conflict direct şi imediat de interese cu evreii. Evrei printre ţăranii români existau numai în Basarabia, Bucovina şi Maramureş. Primul incident s-a ivit la Borşa, unde protestele preoţilor ortodocşi şi unitarieni împotriva evreilor bogaţi au fost folosite pentru o înrolare masivă a ţăranilor în Legiune. S-a declanşat un conflict deschis, care a dus la arderea unei case. Ambele tabere se acuză reciproc. Vîntul puternic a răspîndit incendiul, dînd evenimentului un ecou naţional. Au fost arestaţi 50 de români şi 20 de evrei. Sub presiunea realităţii că incidentul iniţial fusese provocat de evrei şi sub presiunea presei cu patronat şi direcţiune evreieşti, toţi au fost achitaţi. Este însă de subliniat că incidentul de la Borşa a vizat evrei bogaţi, care „exploatau şi sfidau sărăcia ţăranilor români", fapt care contrazice presupusul motiv anticomunist al atitudinii legionarilor, cel puţin în

---

[138] Preot Ştefan Palaghiţă, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1993, p. 23.

acest caz. În ultima decadă a lunii iulie 1930, Mişcarea legionară organizează un marş impresionant în Basarabia, cu acordul şi îndrumarea ministrului de Interne, Alexandru Vaida-Voevod. Proiectul marşului fiind prezentat public de către legionari, acţiunea a fost blocată prin protestele şi agitaţia propagandistică a presei de Stînga, iar Vaida a fost schimbat din funcţie. Este evident că planificarea unor acţiuni propagandistice legionare în Maramureş, Bucovina şi Basarabia lovea periculos în una din problemele cheie ale „chestiunii evreieşti" din România. Codreanu, probabil conştient, ataca exact locurile unde statul român – prin diferite guvernări democratice – acceptase supravieţuirea evreilor, în aşteptarea momentului emigrării masive spre Palestina. Căpitanul nu făcea astfel decît să deschidă un conflict care fusese închis prin convenţa guvernelor liberale şi conservatoare din trecut cu marile organizaţii evreieşti internaţionale, în schimbul sprijinului pentru Unirea Principatelor, Independenţă şi România Mare. Cheia conflictului dintre legionari şi corpul politic al ţării era faptul că, după ce România se constituise în cămin pentru refugiaţii evrei – aceştia păstrîndu-şi în marea majoritate cetăţenia străină – după primul război mondial, evreilor refugiaţi li s-a acordat cetăţenia română, astfel că România a dobîndit peste noapte o minoritate oficială. De unde pînă atunci, implicarea masivă a evreilor în economia ţării putea fi tolerată, ca pasageră, în România Mare ea devenea o problemă de sistem. Decizia lui Codreanu de „a coborî în mase" prin atacarea directă a zonelor unde evreii intrau în contact cu ţăranii români a fost lipsită de inteligenţă, căutînd să folosească drept argument politic *numai* antisemitismul. România nu era în situaţia să poată tranşa această problemă la primul protest al „tineretului ţării". În plus, între timp se mai petrecuseră două fapte reprobabile. Un anume Beza, aromân revoltat de proiectul legii „Dobrogii noi" al ministrului Angelescu, pătrunsese în biroul acestuia şi trăsese cîteva focuri, fără să-l atingă. Presa de Stînga s-a grăbit să-l prezinte pe Beza drept legionar, individul fiind, în realitate, membru al unei grupări minuscule numite „Vlad Ţepeş", pe care Codreanu o considera „ceva neserios". Ofensat de acest

neadevăr, Codreanu îl va apăra în proces pe Beza. În decembrie 1930, legionarul Dumitrescu-Zăpadă, arestat aiurea şi batjocorit de presă după incidentul de la Borşa, pătrunde în cabinetul ziaristului şi liderului socialist Emanuel Socor şi încearcă să-l împuşte, fără succes. În urma acestui incident, Legiunea a fost interzisă prin ordinul noului ministru de Interne, Ion Mihalache. „S-au făcut percheziţii la toate organizaţiile, s-au ridicat toate scriptele, s-au sigilat sediile. Acasă, la Iaşi, precum şi la Huşi, mi s-au răscolit pînă şi pernele şi saltelele. Pentru a cincea oară mi se răvăşea casa, luîndu-mi-se tot ce era în legătură cu Mişcarea, pînă la cele mai mici însemnări pe care le aveam. Saci întregi, plini de acte, scrisori, hîrtii, au fost ridicate din casele noastre şi duse la Bucureşti. Dar ce puteau să găsească la noi ilegal sau compromiţător? *Noi lucram la lumina zilei şi tot ce aveam de spus, spuneam în gura mare.* Credinţa noastră ne-o mărturiseam tare în faţa lumii întregi"[139]. Tocmai aceasta era şi marea problemă a autorităţilor: Mişcarea legionară nu acţiona subversiv, nu-şi ascundea intenţiile şi îşi publica din timp toate programele şi proiectele politice. La procesul din 27 februarie 1931, completul de judecată a fost nevoit să-i achite pe legionari. Iată ce conţinea sentinţa: „Nu se constată însă că cei ce recrutau şi cei recrutaţi au întreprins vreo acţiune împotriva actualei forme de guvernămînt statornicite prin Constituţie şi nici nu au întreprins vreo acţiune din care să rezulte vreun pericol pentru Siguranţa Statului"[140].

Dispariţia cenzurii, deschiderea arhivelor şi tentaţia firească de a acorda atenţie şi circumstanţe unui subiect istoric interzis pînă acum nu trebuie să ducă la glorificarea Mişcării legionare. Ea se vede, de la nivel panoramic, ca un fenomen istoric controversat, încărcat de calităţi, slăbiciuni şi enigme, dar ca o pagină de istorie înscrisă totuşi în tipologia vieţii politice româneşti interbelice. Insistenţa publicisticii legionare pe puritatea doctrinei şi a liderilor săi se va umbri mereu cu aspectele întunecate ale unor fapte ale sale. Este

---

139 Corneliu Zelea-Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. SCARA, Bucureşti, 1999, p. 307.
140 *Ibidem*, p. 313.

adevărat că i s-au pus multe crime imaginare în spate, dar va fi greu să demonstrăm că o organizaţie paramilitară şi agresivă se înfiinţase şi acţiona pentru scopuri de binefacere. Dacă acum negăm caracterul ei străin – acuzat nedrept de duşmanii săi – suntem nevoiţi, tocmai de logica actului de obiectivitate, să acceptăm şi că Mişcarea legionară participa, în felul ei particular, la lupta murdară de pe scena politică românească, că-şi negocia statutul şi că liderii săi, în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, urmăreau şi interese politice personale. Ceea ce analizăm noi este ascensiunea Mişcării legionare prin erorile adversarului, ridicarea unui fenomen politic românesc provocat de slăbiciunile sistemului democratic din România şi care a atins un anumit succes datorită unei succesiuni de intenţii ratate de către stat, pe plan administrativ, juridic, economic şi social. Pe noi ne interesează în continuare raportul între stat şi societate, în care a intervenit la un moment dat Mişcarea legionară. De ce a avut succes mistica sa religioasă? Oare, nu cumva, nivelul slab de instrucţie publică şi de acumulare culturală – sarcini definitorii ale statului – dădeau naştere unor fenomene delirante, comic-primitive de genul Petrache Lupu? Programul anticorupţie al Mişcării legionare era o improvizaţie propagandistică sau combătea o realitate vizibilă, simţită de fiecare cetăţean? Ce se întîmpla cu Justiţia română, în toate deceniile în care liderii legionari au trecut prin procese intens mediatizate? Ce impact trebuie să fi avut asupra populaţiei raportul dintre rechizitoriile exagerate şi prost întocmite împotriva Mişcării legionare şi sentinţele care o scoteau din cauze mai curată decît era? Cum trebuie să fi privit „cetăţeanul turmentat" distanţa de la ameninţările legionarilor la adresa clasei politice, pînă la reacţiile contradictorii ale acesteia, îngăduitoare sau brutale, lipsite de orice direcţie principială?

Închis de mai multe ori şi achitat de tot atîtea ori, Corneliu Z. Codreanu atrage atenţia asupra lui şi produce un efect tipic de reflux al simpatiilor populare, românii ajungînd să creadă că această organizaţie are ceva de spus, dar, mai ales, că are dreptate. O scurtă privire a mecanismului acţiune-reacţiune: în primăvara lui 1931 Codreanu este judecat. Rezultat: la 31 august 1931, Codreanu este

ales deputat în Parlamentul României. În martie 1932, guvernul Iorga-Argetoianu dizolvă din nou Legiunea. Rezultat: la alegerile din iulie, Legiunea pătrunde în Parlament cu 5 locuri! În 1933 se declanşează campania de abuzuri şi crime împotriva Mişcării legionare. Rezultat: în 1937 ajunge al treilea partid al ţării, după PNL şi PNŢ. Era evident că, pe măsură ce Mişcarea legionară îşi conducea activitatea în interiorul sistemului politic legal al ţării, guvernele o interziceau stupid, iar acţiunile autorităţii răspundeau din ce în ce mai mult la solicitările presei de Stînga (evreieşti) şi pe măsură ce liderii Mişcării şi, în primul rînd Codreanu, nu reacţionau decît prin înfăţişarea abuzurilor, un relativ succes popular al legionarilor a devenit realitate. În aceşti trei ani de zile, de debut ai domniei lui Carol II sub conducerea camarilei, de criză economică acută şi de umilinţă în faţa finanţei mondiale, Mişcarea legionară intră categoric pe scena politică şi începe să joace un rol ce nu mai putea fi ignorat. În jurul său roiau tot felul de grupuscule naţionaliste, unele chiar fasciste şi naziste, tot felul de partidulete apărute peste noapte şi declarate de Dreapta, ba încercînd să reînvie Partidul Conservator, ba copiind modele externe, toate neavînd nici o şansă în zona influenţării procesului decizional al statului. N-ar fi avut nici gruparea lui Codreanu, dacă nu i se oferea martirajul de către o Putere minoritară etnic (camarila), de nişte guverne marionetă şi de o presă de Stînga sinucigaşă.

Anul decisiv 1933. Anul 1933 a debutat cu un incident semnificativ pentru imaginea pe care o proiectase deja Legiunea în societatea românească. La 24 ianuarie, de ziua Unirii, studenţii legionari depun o coroană de flori şi aşază o cruce la Monumentul Eroului Necunoscut din Parcul Carol. Numai că vizavi de acest monument sacru (cam pe unde, în perioada comunistă, a funcţionat un cinematograf) se aflau un bordel, o casă de pariuri şi un cazino patronate de prefectul Poliţiei Capitalei, Gavrilă Marinescu, tripoul fiind în realitate o sursă de venituri a regelui Carol. Dezvăluirea, pentru întreaga ţară, a sacrilegiului făcut de rege şi sluga sa a produs furie la Palat. Ceremonia a fost reprimată brutal şi, bineînţeles, ecoul ei în populaţie a fost major. Ea atingea, de această dată,

elementele de credință ale mesajului legionar, mai ales că întreaga solemnitate fusese condusă și oficiată de preoți ai Patriarhiei. Un nou val de agresiuni se revarsă asupra Mișcării în cursul anului 1933, legionarii fiind acuzați pe rînd și la grămadă că sunt „în slujba ungurilor", „în slujba Moscovei", că primesc bani de la evrei, apoi că primesc bani de la Hitler (care abia venise la putere și nu știa unde e România), că „au o fabrică de bancnote false la Rășinari" etc., toate acuzele fiind de o prostie patentată, adică oficializată prin girul acelorași publicații care pretindeau că informează corect și util populația. Vînați în acest fel, dar beneficiind și de impactul pe care l-a avut strecurarea publică a informației că Ambasada Japoniei din București îi oferă azil politic lui Codreanu, ca soluție pentru persecuțiile la care este supus, legionarii primesc în ochii populației imaginea bine conturată a unor victime. A fost o altă gravă eroare strategică împotriva acestui curent politic încă nefixat solid cu rădăcini electorale. Jucînd mai departe pe scena politică și dezvăluind involuntar precaritatea programului politic și slabele performanțe ale parlamentarilor legionari, Mișcarea ar fi fost obligată să aleagă una din două căi: să se deplaseze spre o posibilă unitate a Dreptei românești, în cadrul sistemului democratic – rezervă politică de tip clasic în fața ascensiunii național-socialismului european –, sau să treacă la acțiuni ilegale și teroriste, care ar fi epuizat-o rapid, mult înaintea războiului. Pe cînd așa, aura ei de victimă a avut foarte puține contraargumente. Acest tablou al evoluției de neoprit a Mișcării legionare în simpatia electorală a fost parte a calculului făcut în 1933 de camarilă pentru producerea unui eveniment dramatic, menit să-i oprească prin șoc ascensiunea – asasinarea prim-ministrului.

În interiorul Mișcării legionare se produceau în această perioadă cîteva fenomene importante. În primul rînd, Codreanu căuta o soluție pentru contracararea atacurilor venite pe adresa lui și a Legiunii, ca urmare a acțiunii neinspirate de abordare frontală a „chestiunii evreiești", în miezul ei exploziv din Maramureș și Basarabia. Au fost analizate trei soluții:

1. Emigrarea lui Codreanu în Japonia, pentru a putea fi protejat, și întoarcerea lui în momentul consacrării victoriei național-socialismului în Europa. Soluția a căzut, Codreanu refuzînd să părăsească țara.

2. Intrarea în ilegalitate și activitatea subversivă, soluție propusă lui Codreanu de către Iuliu Maniu[141], care încerca în acea perioadă să apropie, ca braț acțional al PNȚ, atît Mișcarea legionară, cît și Partidul Comunist din România, aflat deja în ilegalitate. Toate cele trei partide vor face cartel electoral sau „pacte" de neagresiune. În 1933 însă Codreanu nu înțelegea să intre în ilegalitate, așa că a respins propunerea lui Maniu.

3. „Acceptarea arestărilor și a condamnărilor, cîștigarea victoriei prin tăcere, suferință și răbdare și așteptarea împrejurărilor de politică mondială, cînd Mișcarea legionară va fi solicitată în lagăre și închisori, fiind singura capabilă de a apăra, în timp util și înainte de ireparabil, granițele și independența țării"[142].

Aceasta din urmă a fost soluția aleasă.

Ca cercetători în cîmpul istoriei, am putea fi tentați să credem că descrierea soluției găsite de Codreanu și de adjunctul său, inginerul Gheorghe Clime, a avut drept cauză teama de o pierdere rapidă a forței politice, ca urmare a represiunii, sau teama de o pierdere din mînă a controlului asupra Mișcării, prin apariția inevitabilă a extremismului violent și terorist în rîndul membrilor, sau teama personală a lui Codreanu că ar putea fi lichidat înainte să ajungă la putere. Totodată, descrierea soluției alese ar putea fi un reflex contemporan nostalgic al depozitarului acestei informații, istoricul legionar dr. Șerban Milcoveanu. Toate aceste ipoteze se prăbușesc însă, atunci cînd analizăm două concepte ale Mișcării legionare, adoptate în anul 1933. Este vorba de conceptul „perioadei de prigoană", lansat de conducerea legionară în fața agresiunii tot mai violente a autorităților, și de conceptul „echipele morții", care a avut

---

[141] Dr. Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, vol. I, p. 36.

[142] *Ibidem.*

un cu totul alt conținut decît cel dat de propaganda comunistă în lucrările de istoriografie antilegionare.

Perioada de prigoană – în care se află Mișcarea legionară și astăzi, în 2002! – a definit întreaga manifestare antilegionară, complexul injuriilor și calomniilor la adresa ei, precum și rata înspăimîntătoare a arestărilor, torturilor, deținerilor în închisori fără mandat, a asasinatelor și a exterminărilor la adresa Mișcării legionare, petrecute între 1933 și 1940, între 1941 și 1944 și între 1948 și 1965. Este interesant că, la vîrful Securității române din perioada Nicolae Ceaușescu, Mișcarea legionară fusese reabilitată complet, subiect pe care îl vom analiza în altă parte.

Echipele morții nu au fost înființate ca grupuri de asasini, organizate pentru a elimina adversarii politici. Aceasta este produsul propagandei comuniste. Ele au fost înființate pe principiul *sacrificiului de sine*, echipele fiind formate din legionari care *își asumau riscul morții*, de unde le-a venit și titlul neinspirat de echipe „ale morții". Așadar, era vorba de moartea celor angajați prin jurămînt în aceste echipe, nu de formațiuni pregătite pentru a da morții pe alții. Distincția prin nuanță este fundamentală. Înființarea *Echipelor morții* avea, de altfel, un scop imediat: erau grupuri de agenți electorali ai Legiunii, care știau că vor fi maltratați, arestați, omorîți în teritoriu pe timpul campaniilor electorale. De altfel, lucrurile chiar așa s-au întîmplat și comportamentul lor a respectat întocmai jurămîntul depus. La campania din 1933, *Echipa morții* a fost trimisă pe traseul București – Pitești – Rîmnicu Vîlcea – Tîrgu-Jiu – Turnu Severin – Oravița – Reșița, avînd drept suport „logistic" o camionetă numită *Căprioara* și 3 000 de lei pentru benzină. Dormeau și se hrăneau prin sate, din mila oamenilor. Reacția autorităților – între care se remarcă prin brutalitate Armand Călinescu – a fost de-a dreptul paranoică: „La Tg. Jiu, la Turnul-Severin, la Bazovici sunt urmăriți și atacați de poliție și jandarmi. Ei [legionarii, n.a.] se așază în genunchi în fața revolverelor, cu piepturile deschise, acoperind roțile mașinei [jandarmii primiseră ordin să împuște cauciucurile camionetei pentru a le opri deplasarea, n.a.]. La Oravița sunt așteptați cu mitraliere la marginera orașului și arestați. După o zi, procurorul

Popovici le dă drumul, negăsindu-le nici o vină. Pentru că ei nu fac nimic, nu vorbesc nimic, nu ţin întruniri. Merg şi cîntă. Atît"[143]. La Reşiţa, Codreanu este împiedicat să-şi ţină discursul electoral, apoi *Echipa morţii* a plecat mai departe, spre Arad. În satul Chier s-a petrecut un fapt semnificativ pentru descifrarea adevărului, jandarmii instigîndu-i pe ţărani cu diversiunea că legionarii sunt „bande de comunişti venite din Ungaria". Ca urmare a agresiunii făcute de ţăranii instigaţi astfel, legionarii sunt arestaţi şi trimişi în judecată „pentru rebeliune", deşi ei fuseseră pur şi simplu victimele acestei violenţe, fără să riposteze. Tribunalul îi eliberează, siderat la descoperirea adevărului, şi legionarii sunt primiţi în aclamaţii de populaţia românească a Aradului. De aici, Codreanu, patru dintre membrii *Echipei morţii* şi ţăranul călăuză Frăţilă pleacă pe jos, 140 de kilometri, pînă la mormîntul lui Avram Iancu de la Ţebea. Între timp, ceilalţi membri ai *Echipei morţii* ajung în satul-erou Mihalţ – unde se produsese în 1848 masacrul unguresc care a declanşat lupta lui Avram Iancu – şi jandarmeria a blocat exact podul care îi despărţise pe agresori de victime în anul revoluţionar 1848. Acest gest a trezit furia ţăranilor şi „s-a încins o luptă care a durat două ore". A fost împuşcat un ţăran şi omorît, iar trei legionari au fost grav răniţi. Ceilalţi membri ai *Echipei morţii* au fost duşi la Alba Iulia şi întemniţaţi – culmea! – inclusiv în celula unde fusese Horea. Am putea crede că guvernul era compus din imbecili, dacă a fost în stare să dea ordine atît de stupide şi să scoată din anonimat, direct în martiraj, un grup de tineri care cîntau şi făceau marşuri. În lungul şir al campaniilor electorale violente din România modernă şi contemporană, însoţite adesea de crime politice, cînd agenţii liberali, conservatori sau ţărănişti mureau pe rînd, funcţie de cine organiza alegerile, acţiunea *Echipei morţii* era un episod oarecare, de-a dreptul infantil. Mult mai importantă rămîne însă atitudinea legionarilor, pentru care ceea ce s-a întîmplat de data asta împotriva lor reprezenta o rupere a oricărei convenţii cu statul condus de

[143] Corneliu Zelea-Codreanu, *op. cit.*, p. 361.

camarila lui Carol II. Şi acesta este un alt punct de plecare al asasinării lui I.G. Duca.

În sfîrşit, la 10 iulie 1933, peste 200 de tineri legionari, veniţi pe jos din localităţile lor de origine, se adună în satul Vişani, de lîngă Rîmnicu-Sărat, pentru a construi un baraj în calea apelor revărsate ale Buzăului. Chemarea lor fusese făcută de farmacistul Aristotel Gheorghiu, care dorea să oprească inundaţiile devastatoare din regiune. Mişcarea legionară a trimis mai întîi la faţa locului ingineri hidrotehnişti şi specialişti în hidrologie, care apoi au întocmit planurile tehnice ale construcţiei. La 10 iulie urma să se deschidă tabăra de muncă şi să se inaugureze organizarea şantierului. Au fost atacaţi cu brutalitate de jandarmi din ordinul lui Armand Călinescu, subsecretarul de stat la Interne neinformîndu-se din timp că în rîndurile legionarilor se aflau foarte mulţi *elevi de liceu şi adolescenţi* voluntari, copii de 12, 14 şi 16 ani. Reprimarea a luat astfel forma unei violenţe barbare. Codreanu avea să declare: „Loveau în aceşti copii cu ura cu care ar fi lovit în cei mai mari duşmani ai neamului românesc". Revoltat de ceea ce s-a întîmplat la Vişani, Corneliu Z. Codreanu îi va scrie o scrisoare prim-ministrului Vaida-Voevod, în care va dezvălui că marele bărbat politic era mentor al Mişcării şi că el le recomandase să nu întreprindă nimic violent. În „chestiunea evreiască", tot Vaiva-Voevod le-a cerut să se întoarcă la îndemnul lui Eminescu, şi anume să combată prezenţa dominantă evreiască din economia românească prin muncă. De aici şi proiectul barajului de la Vişani. În scrisoare există şi o frază cumplită: „Vă voi spune numai că, de 10 ani, au obosit guvernele României Mari, lovindu-ne". Scrisoarea mai dezvăluia un amănunt important: *construcţia barajului de la Vişani fusese aprobată direct de prim-ministrul Vaida-Voevod, avea avizul Ministerului Lucrărilor Publice şi pe cel al comisiei tehnice a Ministerului Industriei şi Comerţului.* În aceste condiţii, este evident că represiunea de la Vişani a fost condusă de Armand Călinescu din ordinul camarilei, peste capul prim-ministrului şi al guvernului. Vaida a protestat, şi acesta este un alt motiv, la care s-a adăugat în parte şi intervenţia străină, al căderii guvernului său, precum şi al

aducerii lui Duca la Putere. Grigore Gafencu nu a ratat ocazia să remarce: „S-a vorbit de nevoia de a restabili ordinea publică. Or, dacă guvernul Vaida a avut vreun merit, e tocmai acela că a ştiut să potolească agitaţiile subversive şi să păstreze ordinea. Energic, cînd era nevoie, dar, de cele mai multe ori, liniştit şi înţelegător, dl. Vaida a ştiut să facă faţă şi tulburărilor de extrema stîngă şi celor de extrema dreaptă. S-a zis că ar fi sprijinit, cu îndemnuri şi bani, Garda de Fier. E inexact. Vaida a şi controlat de aproape Garda de Fier. Nu a intervenit cu brutalitate, fiindcă avea convingerea că o mişcare tinerească şi naţionalistă, oricare ar fi zelul ei de a se manifesta, nu poate fi îndreptată şi potolită cu brutalitate. A ştiut însă să o ţie în frîu. Şi, e mai mult ca sigur că din frîu el n-ar fi scăpat-o niciodată. S-au alarmat de primejdia naţionalistă unele cercuri străine şi unele cercuri jidoveşti. Francezii s-au temut ca gardiştii, fraţi buni cu hitleriştii şi fasciştii, să nu înstrăineze Franţei simpatiile române. Teamă neîndreptăţită, fiindcă *o mişcare naţionalistă, oricît de înrudită ar fi, prin modelele ei, cu mişcări similare din Germania şi din Italia, nu urmăreşte, şi nu poate urmări, pînă la sfîrşit, decît interesele naţionale ale ţării în care dăinuieşte*"[144]. Această însemnare a fost scrisă de Gafencu la aflarea morţii lui I.G. Duca. Mai putem constata şi amănuntul că acţiunea *Echipelor morţii* s-a petrecut în Banat şi Transilvania, ocolind zonele iniţiale propuse în obiectivele programatice, Basarabia şi Maramureşul. Se descifrează aici neîndoios influenţa lui Alexandru Vaida-Voevod, declarat „naş" al Legiunii, dar şi credibilitatea informaţiei că acesta avea o puternică influenţă asupra lui Corneliu Z. Codreanu, confirmîndu-ne pe deplin opinia lui Gafencu. În al doilea rînd, este de observat că principiile de sacrificiu suprem consfinţite în *Echipele morţii* au creat cu mare uşurinţă fanatici, aceştia fiind apoi facil de manevrat, ca în cazul Stelescu, *în afara* misiunilor nobile şi legale cu care fuseseră înfiinţate aceste echipe.

Asasinarea prim-ministrului I.G. Duca a reprezentat o cotitură pentru destinul principalilor actori ai vieţii politice româneşti şi a

144 Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 311.

trasat, pentru noi actori, noi destine. Nicolae Titulescu a fost acela care a insistat pentru îndepărtarea lui Puiu Dumitrescu şi a lui Nae Ionescu de la Palat, condiţionînd prezenţa sa în guverne de îndeplinirea acestei cerinţe. Într-o convorbire telefonică de la St. Moritz a ministrului de externe român cu Puiu Dumitrescu au fost înregistrate şi următoarele fraze: „Pune *placa* ca (sic!) să raportezi textual, nu voi schimba: Duca a fost omorît şi nu se ştie încă de cine, eu de voi fi omorît, va şti nu numai ţara, dar şi Europa *de cine*"[145]. Asupra detaliilor asasinatului, Nicolae Titulescu fusese informat de şeful Siguranţei, Eugen Cristescu, la o întîlnire confidenţială din ianuarie 1934, la care participase şi generalul de brigadă Ion Antonescu[146]. Prezenţa lui Antonescu într-un astfel de moment şi într-o astfel de companie era determinată de relaţiile sale informative, din poziţia de ataşat militar la Londra şi Paris, cu Titulescu, dar şi din calitatea de ofiţer de contrainformaţii, absolvent al şcolii de spionaj şi contraspionaj de la Versailles. Titulescu îl considera „omul" lui, şi pentru felul în care gestionase informaţiile din Franţa în legătură cu instalarea lui Carol Caraiman în străinătate şi pentru adeziunea lui personală la orientarea anglo-franceză a politicii româneşti. Antonescu chiar a avut probleme, fiind rechemat de la Londra în 1926 şi cercetat cu bănuiala de a fi simpatizant carlist. Este interesant însă că, într-o întrevedere cu Sabina Cantacuzino din decembrie 1940, Ion Antonescu îl va indica drept vinovat de ceea ce se întîmplase pe peronul Gării Sinaia pe Duca:

„**(Sabina Cantacuzino)**: Legionarii au înlocuit pe regele Carol al II-lea şi d-ta eşti şeful lor. Şeful unui partid de asasini. Ei au deschis în România era asasinatelor, necunoscută la noi.

(Ion Antonescu): Nu ei, Duca.

---

[145] Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei Ion C. Brătianu*, vol. II, Ed. Albatros, Bucureşti, 1996, p. 268. (*Placa*, aluzie la faptul că Puiu Dumitrescu înregistra pe placă toate convorbirile telefonice importante şi le prezenta apoi regelui.)

[146] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1995, p. 59.

(**Sabina Cantacuzino**): Cum, Duca! Numai fire de asasin nu avea Duca, şi de ar fi fost aşa, nu erai prieten cu el pînă a murit şi nu ai fi rămas bine cu d-na Duca după moartea lui."[147]

Trecînd peste amănuntul că Sabina Cantacuzino nu stătea bine cu Istoria, era asasinatelor în România fiind deschisă prin uciderea prim-ministrului Barbu Catargiu, în 1862, bănuiala căzînd mult timp asupra liberalilor, ar fi extrem de incitant să cunoaştem ce i-a informat Eugen Cristescu la întîlnirea secretă din ianuarie 1934 pe Titulescu şi Antonescu, de a ajuns viitorul mareşal să-l considere vinovat de crime pe I.G. Duca! Pare verosimil ca Ion Antonescu să fi interpretat asasinarea lui Duca drept un act de legitimă apărare din partea Legiunii, după ce el însuşi îl cunoscuse pe Codreanu. În martie 1937, îi va spune lui Argetoianu: „Toată lumea a fost indignată de omorîrea lui Duca, dar cum poţi să ceri Gărzii de Fier să nu lovească, cînd tu, autoritate publică, faci acelaşi lucru?"[148]

Iată, aşadar, o serie de evenimente premergătoare asa-sinatului din Gara Sinaia – care nu poate fi justificat oricum în faţa umanităţii şi a dreptului – dar care evenimente înfăţişează un corp de consecinţe ale gravelor erori de politică internă din perioada interbelică. Cînd facem bilanţul şi tragem linie, vom vedea că multe evenimente tragice din deceniul care va urma îşi au originea în performanţele scăzute ale democraţiei româneşti, în nenorocita lovitură de stat din 1930, în opera distructivă a camarilei şi în realitatea că „protecţia" pe care a asigurat-o României marea influenţă francmasonică din 1859 pînă la 30 ianuarie 1933 – cînd a venit Hitler la putere – s-a pierdut atunci cînd însăşi marea influenţă francmasonică a fost lovită direct de nazism. România a fost abandonată aşa cum era în 1933, un stat slab şi corupt, misiunea ei europeană reducîndu-se doar la salvarea evreilor. Numai Germania şi Rusia vedeau altceva în România – un spaţiu strategic, important

---

147 Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 297.

148 Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1999, p. 142.

pentru asigurarea sursei energetice (petroliere) în eventualitatea izbucnirii oricărui nou război în Europa.

Problema nu este că evreii ar fi vinovați de tragedia României interbelice, ci întîrzierea de a recunoaște faptul că supraviețuirea și afluxul populației evreiești ostracizate din Europa, în și prin România, s-a produs cu mari sacrificii din partea românilor. Atît timp cît această realitate nu va fi recunoscută, vor exista extremiști antisemiți în România, inclusiv în absența evreilor. Pe de altă parte, descrierea obiectivă și echilibrată a acestor evenimente nu poate să nu conducă la concluzia că momentul de criză antisemită din perioada 1938-1941 nu a apărut din senin, ci avea cauze adînci nu numai în antisemitismul latent al populației românești, generat de formele istorice ale „chestiunii evreiești", dar și în erori grave ale iudeo-masoneriei occidentale. După asasinarea lui Duca, a urmat un nou val de teroare asupra Mișcării legionare. Procesul Nicadorilor a fost însă un adevărat triumf pentru Corneliu Z. Codreanu, achitat împreună cu ceilalți acuzați de complot, iar pe cei trei asasini, condamnați pe viață, i-a proiectat în dimensiunea legendară. Cert este că, de la 30 000 de membri în 1933 – dintre care mulți simpatizanți țărani, pe hîrtie –, Mișcarea legionară ajunge în 1937 la peste 800 000 de membri și simpatizanți. Adevărați, cu istorie, partid și scopuri clare!

Mișcarea legionară și evreii

Din paginile de mai sus se izolează un aspect extrem de delicat, foarte rar abordat în analize, dar constant dominat de confuzie: în ce măsură legătura între milioanele de evrei răspîndiți de secole în lume și așa-numita iudeo-masonerie a fost o realitate funcțională. Chiar dacă pare o vremelnică îndepărtare de la subiectul dispariției violente a lui I.G. Duca, credem că abordarea acestei teme aici se înscrie firesc în problematica perioadei interbelice, iar anumite clarificări factologice ajută înțelegerea felului în care s-a ajuns la violență. În ultimă instanță, principala acuzație adusă lui Duca a fost

executarea unui ordin venit de la francmasonerie. Aşadar, a fost „obsesia" legionară a pericolului iudeo-masoneriei întemeiată pe o ficţiune? Este plauzibilă teza şantajului francmasonic ocult exercitat asupra lui Duca pentru a distruge Mişcarea legionară? Pentru a-şi da un răspuns, fiecare om interesat de acest subiect dificil trebuie să pornească de la o realitate măsurabilă, adică de la *rezultate*. Or, în planul rezultatelor, presupusa organizare mondială într-un guvern care dirijează procesele istorice din lume în favoarea evreilor se dovedeşte şi astăzi, după 11 septembrie 2001, un lung şir de catastrofe. Deşi constituirea formelor internaţionale de organizare centralizată ale evreilor se face simţită abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, activitatea aşa-numitei iudeo-masonerii nu prea lasă loc de succese: **1.** A ratat obţinerea drepturilor civile pentru evrei în momentul cel mai prielnic, anul 1848. **2.** Prin stridenţele cu care s-a manifestat în preajma Marilor Puteri pentru a exercita presiuni asupra tinerelor state naţionale, nu a reuşit să producă decît antisemitism. **3.** Sionismul, cea mai generoasă şi profundă misiune a oricărei structuri evreieşti dedicate emancipării naţiunii iudee, a avut foarte puţini adepţi şi mai mult a creat fracţiuni în unitatea iudaică. **4.** Nu a reuşit să convingă Marile Puteri – şi, în primul rînd, Marea Britanie – să deschidă Palestina evreilor, pentru a dezamorsa tensiunea germană. **5.** Nu a reuşit să salveze de la masacru 6 000 000 de evrei europeni în timpul celui de-al doilea război mondial. **6.** A creat statul Israel, care nici astăzi, după o jumătate de secol de la înfiinţarea sa, nu-şi poate exercita drepturile suverane naţionale, conflictul din Orientul Apropiat fiind în continuare deschis în jurul aceluiaşi subiect: dreptul de existenţă a statului evreu în dimensiunile sale teritoriale sacre.

Aceste precizări mi se par importante pentru a înţelege nuanţele de abordare ale prezentului studiu, atunci cînd demonstrează că **mai nocive pentru situaţia evreilor din România au fost intervenţiile din afară, decît o presupus-periculoasă activitate antiromânească a evreilor din ţara noastră.** Pe scheletul acestei demonstraţii se aşază atît aspectele extremist-antisemite ale Mişcării legionare – raportarea la iudeo-masonerie, ca inamic al României –, cît şi

legăturile discrete – financiare, umane şi chiar politice – pe care Mişcarea legionară le-a avut cu evreii autohtoni. Trecînd peste cele cîteva cazuri izolate de membri legionari evrei, analizarea raporturilor Mişcării legionare cu evreii, în alte coordonate decît cele generalizatoare şi stereotipe, poate da răspunsuri la situaţii paradoxale, cum este cea a întîlnirii de la sediul Mişcării legionare (Casa Verde) dintre Corneliu Z. Codreanu şi rabinul David Şafran sau cea a şocantelor opinii ale lui Felix Aderca (Edelstein) despre Căpitan. Iată descrierea întîlnirii de la 11 februarie 1937 dintre rabinul David Şafran şi Corneliu Z. Codreanu, la Casa Verde din Bucureşti:

„Intrasem în Casa Verde la ora 1 şi 20. Vorbeam de acum de peste două ceasuri. Eram decis să mai rămîn, pentru a pleca limpezit. Nu era o discuţie de cabinet, ci *s-au amestecat aici durerile lumii*. Ştiam că l-am pus într-o situaţie delicată. De afară, răzbăteau voci, care ne împiedicau să ne concentrăm. Adevărurile lui şi ale mele ardeau, chinuiau gînd şi suflet, cerşindu-şi răspunsuri, argumente, pentru a ne despărţi ca prieteni. Venisem la el cu sinceritate. Îl văd cum se ridică, îmi întinde mîna şi-mi spune: «Am avut mare plăcere de întîlnirea noastră. Nu ştiu dacă am rezolvat probleme, *dar am învăţat fărîme din taina infinită a credinţei*. Eu nu am venit să provoc ură sau răbufnire. Mi-e sufletul curat. Nu ştiu dacă toţi legionarii gîndesc ca mine. *Dacă un evreu a fost lovit sau rănit ori jignit pe plan moral, iartă-i pe răufăcători*. Ei nu-s decît oameni, poate chiar buni creştini. Nu pe omul superior încercăm noi să-l şlefuim, ci pe omul-om». Am plecat. Am cîntărit mult ultimul său răspuns. Am văzut în trăirea lui un început de logică. *Apoi a venit tăvălugul: Codreanu a fost ucis din ordinul lui Carol al II-lea*, în 1938"[149]. Ce concluzii putem trage din această mărturie surprinzătoare a unui rabin despre şeful Mişcării legionare? Fără a insista în analiza numeroaselor sensuri umane, putem afirma că, în 1937, adică după 18 ani de „practică antisemită", un rabin era primit la sediul Mişcării legionare şi discuta în termenii unei

[149] Duiliu Sfinţescu, *Din luptele tineretului român, 1919-1939 (culegere de texte)*, Ed. Buna Vestire, Bucureşti, 1993, p. 232. (Apud David Şafran, *Karl Marx antisemit*, Ierusalim, 1979.)

desăvîrşite politeţi cu „asasinul", „antisemitul", „fascistul şi nazistul", cu „omul încărcat de ură faţă de evrei". Iar cuvintele acestuia au fost de iertare pentru legionarii care au jignit *moral* sau rănit un evreu, numindu-i *răufăcători!*

Marea întrebare rămîne mai departe aceeaşi: deşi se acuză cu atîta patimă caracterul său antisemit, terorist şi criminal, cîţi evrei a omorît Mişcarea legionară pînă la venirea sa la putere din 1940, sub Horia Sima? Nici unul! Cum putem explica, uitînd pentru o clipă propaganda antilegionară de sorginte marxistă, părerea unui intelectual evreu de frunte, ca scriitorul Felix Aderca, despre Codreanu: „Aderca, pe care l-am întîlnit aseară la cercul sefard, unde am vorbit amîndoi despre Baltazar, într-un fel de şezătoare «festivă» – îmi spunea că deploră moartea lui Codreanu, *care a fost un mare om, o apariţie genială, o forţă etică fără seamăn şi a cărui «moarte de sfînt» este o pierdere ireparabilă*"[150]. După război, liderii Partidului Evreiesc au fost acuzaţi de comunişti pentru participarea la alegerile din 1937 în cartel electoral cu Mişcarea legionară: „În anul 1937, Mişu Benvenisti, care făcea parte din conducerea partidului evreiesc, cu ocazia alegerilor care au avut loc sub guvernarea Tătărescu, a acceptat iniţiativa lui Iuliu Maniu şi astfel *partidul evreiesc a încheiat un pact electoral din care a făcut parte* Partidul Naţional Ţărănesc, Partidul Liberal al lui Gheorghe Brătianu, Partidul Maghiar, *legionarii* şi *partidul lui Goga-Cuza*"[151]. Poate că aceste cazuri nu sunt exponenţiale, dar începe să devină din ce în ce mai clar că principalul adversar şi obiect al tematicilor antisemite ale Mişcării legionare din perioada codrenistă erau acele forţe denumite, generic, iudeo-masonerie, care, într-o viziune naţionalistă, acţionau pe plan extern împotriva intereselor României. Probabil că au fost multe exagerări în stilul de atacare publică a acestui adversar, probabil că şi sentimentele sau interesele filogermane ale unui om de mare influenţă publică, aşa cum a fost

[150] Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935-1944*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 195.

[151] Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Anchete şi procese uitate (1945-1960)*, vol. II, Ed. Fundaţiei W. Filderman, Bucureşti 2001, p. 712 (Sentinţa nr. 259 a Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti, Dosar nr. 593/954.)

Nae Ionescu, au contat, dar faptul că astăzi descoperim cu certitudine presiunile financiare şi economice exercitate asupra României în 1933, că I.G. Duca a acceptat distrugerea Mişcării legionare ca garanţie a unui şantaj şi că în politica externă românească se petreceau fapte grave, de profund dezechilibru, ne face să credem că, dincolo de oricînd-posibilele cauze personale, Corneliu Z. Codreanu căuta şi protejarea patriotică a unor interese strict naţionale. În această ecuaţie complicată şi cu multe necunoscute, comportamentul comunităţii evreieşti din România a înclinat întotdeauna spre integrare, inclusiv prin formarea unui partid politic evreiesc, spre înţelegerea problemelor României, spre asigurarea unei supravieţuiri liniştite pe acest pământ, spre finanţarea discretă a unor activităţi economice, sociale sau culturale cu scop progresist, şi, în final, prin contribuţia cu un sfert din efortul de război al României la eliberarea Basarabiei şi Bucovinei. Nenorocirea este că, în mai multe momente cheie ale destinului său românesc – 1878, 1919, 1940 –, această comunitate a fost nevoită să ceară ajutorul extern sau l-a cerut fără să calculeze prea bine consecinţele sale în timp. Prin contagiunea greu de împiedicat a influenţelor externe, comunitatea evreiască din România – solidară în majoritatea ei covîrşitoare cu capitalismul – a fost pusă inclusiv în situaţia de a fi asociată comunismului. Relaţia iudeo-masonerie – comunism s-a aflat la baza doctrinară a antisemitismului Mişcării legionare. Să încercăm să aflăm dacă avea dreptate.

Obsesia organizării oculte a puterii

Două planuri ale lumii exterioare României au preocupat istoricii. Primul se referă la evoluţia situaţiei internaţionale, a marilor actori şi a intereselor economice care le determinau atitudinile politice, plan în care ţara noastră avea un rol cu totul marginal; interesele ei naţionale erau ignorate sau subordonate unor scenarii superioare, funcţie de aderenţa puterii din România la acestea. Al doilea plan este acela al influenţei, considerate de unii

determinante, pe care au exercitat-o Marile Puteri în mod direct sau prin vecini ai noştri asupra statului românesc de la Gurile Dunării, context în care noi am intervenit în războiul balcanic, apoi am reuşit să jucăm un rol important în strategia primului război mondial. La sfîrşitul acestuia, România intra în plin paradox: pe de o parte atingerea idealului unităţii naţionale, pe de altă parte condiţionarea existenţei României Mari de subordonarea politică şi economică, prin cedarea controlului asupra bogăţiilor naturale (în primul rînd, petrolul), a căii principale de comunicaţie (celebra Comisie dunăreană) şi prin încetăţenirea a peste 250 000 de evrei, despre care iniţial, cu multe decenii în urmă, se convenise doar tranzitul spre Palestina.

Dacă asupra influenţei pe care au avut-o interesele Marilor Puteri în destinul României, acest studiu a arătat că oricît de dure au fost şi nedrepte, datoria noastră era să dezvoltăm un stat puternic – cu democraţie şi economie solide, în stare să susţină o armată care să pună la respect vecinii şi să descurajeze scenariile desenate pe spatele nostru –, în privinţa mersului lumii între războiul fraco-prusian şi primul război mondial, cu prelungirea sa în cel de-al doilea, ultimii ani dezvăluie informaţii importante, care fac evenimentele din România mult mai inteligibile. Pe unul din traseele urmărite de acest studiu, cel al istoriei francmasoneriei, s-au petrecut fapte semnificative, cu efect direct asupra evoluţiei Europei în secolul XX. Analiza este îngreunată de preocupările profane ale unor exaltaţi, precum şi de interesul altora de a vedea în tot ceea ce se întîmplă un scenariu bine pus la punct şi condus cu tenacitate şi atotputernicie de un guvern mondial, eventual dominat de evrei. Pe de altă parte, fascinaţi de aura misterioasă care pluteşte asupra francmasoneriei, unii încearcă să se apropie de ea pentru a gusta din beneficiile unui Centru de Putere, altul decît cel oficial. Paginile următoare au menirea de a arăta că subiectul *francmasonerie* trebuie tratat cu realism şi luciditate, în baza unei documentări obiective şi prin apelul la autoritatea recunoscută în materie. Ea este un fenomen istoric autentic, este adevărat că a elaborat scenarii grandioase şi le-a pus în aplicare, dar nu a fost şi nu este singură în lume. Pentru

această perioadă pe care o analizăm, francmasoneria ocultă s-a implicat major în cursul istoriei europene şi a influenţat-o indiscutabil, însă a produs şi reacţii, variante colaterale, multe şi dramatice eşecuri. Din cele trei produse ale sale: *Democraţie liberală*, *Comunism* şi *Naţionalism extremist*, ultimele două au fost catastrofale pentru omenire. Pentru a înţelege cum s-a ajuns aici şi, implicit, de ce au avut parte românii de trei dictaturi între 1930 şi 1990, să analizăm cîteva evenimente mai puţin cunoscute.

De la început, vom reaminti că francmasoneria pe care o analizăm aici este cea speculativă, îndepărtată, aşa cum am arătat în volumul 1, de francmasoneria originară, operativă. Chiar şi în condiţiile modernizării francmasoneriei, începînd cu sfîrşitul secolului al XVIII-lea, nu trebuie să uităm nici o clipă că a existat şi există francmasomerie de înaltă ţinută morală şi dedicată misiunii sale spirituale nobile şi francmasonerie ocultă, implicată în politică. Toată analiza care urmează se referă exclusiv la francmasoneria ocultă, implicată în politica europeană din perioada arătată mai sus.

În multitudinea de cărţi despre francmasonerie, care au fost tipărite după 1989 în România opinăm că doar două sunt un produs autorizat şi profesionist al subiectului: *Istoria Franc-Masoneriei (926-1960)* de Radu Comănescu şi Emilian M. Dobrescu şi *Ordinul Masonic Român*, de Horia Nestorescu-Bălceşti.

Eşecul revoluţiilor din 1848 a fost primit ca o lovitură în plin de francmasonerie, în calitatea sa de organizatoare. Marile imperii reacţionau acum prin reprimări violente, iar serviciile lor de informaţii au pornit activităţi metodice de cunoaştere şi infiltrare în scop distructiv, astfel că putem consulta liste de reacţionari sau şefi ai poliţiei printre masoni, fără a fi siguri că această calitate era cea sinceră. Fenomenul cel mai grav se producea însă în structurile francmasonice şi în interiorul lojilor, acolo unde eşecul revoluţiei democratice liberale a împărţit membrii în două tabere:

Adepţii scenariului naţionalităţilor fundamentate pe *democraţia liberală*, care să fie unite într-o Ligă sau Societate a Naţiunilor, pe proiectul mai vechi al Statelor Unite Europene, copie a experimentului reuşit peste ocean.

Adepții scenariului *comunist*, inspirat de Karl Marx și dedicat tot unei unificări mondiale, dar pe cale revoluționară, cu apel la terorism și crimă, avînd ca bază socială muncitorimea și păturile cele mai defavorizate, și implicînd distrugerea claselor „opresoare", a religiei și a statului capitalist.

Abia după primul război mondial, francmasoneria generează încă o ramură deviantă a sa, naționalismul fascist și nazist, care a pornit din zona socialismului marxist, a negat valoarea democrației liberale, ca și acela, dar și-a găsit un drum propriu, de inspirație păgînă și de esență profund distructivă. El a format o „Dreaptă", alta decît conservatorismul clasic, îmbinînd elemente doctrinare din naționalism și socialism, acceptînd capitalismul și unele elemente de religie, dar preluînd internaționalismul agresiv. Deși pare un amalgam doctrinar aberant, naționalismul extremist a avut succes timp de două decenii datorită unei conjuncturi favorabile și determinante. Concepțiile rasiste haotice ale lui Hitler din perioada sa vieneză au luat conturul unui *sistem* abia după ce austriacul a frecventat organizația ocultă *Thule*, dedicată demonstrării superiorității arienilor, dar al cărei Mare Instructor de Thule era evreul Erik Hanussen[152].

Tentativa de a salva scenariul francmasonic inițiat prin domnia lui Napoleon III se terminase și ea într-o catastrofă, la Sedan, producînd un dezastru și mai mare pentru societatea ocultă: apariția unui nou imperiu, cel german. Pe acest fond, ca urmare a ultimului puseu revoluționar francmasonic, cunoscut cu numele de Comuna din Paris, care a dezgustat cetățenii și societatea, „comuniștii se vor separa formal de Masonerie, creîndu-și organizații proprii, paramasonice. Ei preiau celebra deviză Libertate – Egalitate – Fraternitate, preiau principiul universalismului internaționalismului proletar), precum și diverse simboluri masonice (va deveni celebră steaua în cinci colțuri care radiază). În toate documentele comuniste se menționează anul 1870 ca anul în care Franc-Masoneria s-a

---

152 Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *Istoria Franc-Masoneriei (1926-1960)*, Ed. Tempus, București, 1992, p. 50.

transformat în societate reacționară"[153]. Apariția acestui fenomen din interiorul francmasoneriei a fost justificat de comuniști tocmai prin eșecurile repetate ale scenariului democratico-liberal, pe ideea că burghezia, odată instalată la putere, va exploata în continuare muncitorii și țăranii la fel ca și imperiile, dîndu-le doar iluzia cetățeniei. Francmasoneria comunistă pleda teoretic pentru o egalitate între toți cetățenii, dar căuta să producă o iluzorie dictatură a proletariatului, pe cadavrele cetățenilor aparținînd celorlalte clase. În final, comunismul urma să se extindă în toată lumea, creînd o societate fără stat în care fiecare primește ce are nevoie. După cum se observă, și comunismul începea doctrinar la fel de aberant și incoerent, revendicîndu-se de la opera unui individ dezrădăcinat și dezechilibrat moral, social și etnic, Karl Marx. Cum rațiunea nu poate admite rezultate coerente din incoerență, va trebui să acceptăm teza că cele două ramuri francmasonice oculte – destinate, așadar, gestionării puterii politice – s-au despărțit pentru că vedeau două căi diferite de obținere a puterii absolute și de dominație a lumii. Știm astăzi că, între comunism și nazism, a învins pînă la urmă scenariul democrației liberale, dar mai știm că orice altă opțiune se pedepsește cu bombardament strategic. Mai important însă este că cele două aripi au intrat în conflict, generînd tot felul de efecte secundare, de la sindicalism și socialism parlamentar (social-democrație), la național-socialism și excluderi rasiale. Pe fondul acestui conflict, a apărut, suplimentar, problema evreiască. Analiștii serioși ai fenomenului arată cu toții că francmasoneria nu a fost un produs evreiesc și că această organizație a evoluat fără problema evreiască mult timp. Ei sunt înclinați să confirme aderența evreilor la anumite ramuri ale francmasoneriei speculative, în interiorul cărora aceștia au găsit nu numai idealuri laice proprii, ci și o întreagă simbolistică și un întreg ritual aparent iudaic, dar fiind în realitate de extracție îndepărtată egipteană. Așa cum am arătat în primele două volume, evreii au avut întotdeauna organizații proprii, căutînd să se adapteze prin acestea societăților în care trăiau, realităților

[153] *Ibidem*, p. 36.

internaţionale, dar şi urmărind scopul legitim de a-şi regăsi identitatea naţională în interiorul unui stat propriu. Punîndu-se, în Europa şi în Statele Unite, bazele principiului naţionalităţilor, a doua jumătate a secolului al XIX-lea va cunoaşte şi apariţia naţionalismului evreiesc. Este absurd să nu admiţi dreptul poporului evreu de a-şi constitui o naţiune modernă, ceea ce presupune cunoscute elemente definitorii ale naţiunii, între care şi teritoriul. Rezistenţa imperiilor, precum şi rezervele şi limitele impuse de naţionalismul democratic liberal la cererea expresă a evreilor de întoarcere în teritoriul antic, au provocat un nou puseu antisemit, la mai puţin de un secol după dezorganizarea Inchiziţiei. Evenimentele care au potenţat naţionalismul evreiesc au fost afacerea Dreyfus şi pogromurile din Rusia[154]. Să nu uităm că programul panslavist al Imperiului ţarist avea ţinta finală în Ţara Sfîntă, pe care în nici un caz nu voia s-o cucerească pentru a o reda evreilor! În faţa acestei ofensive antisemite, cel mai puternic ordin francmasonic evreiesc – din care făceau parte numai evrei – celebrul *B'nai Birth* american („Fiii Alianţei") declanşează programul sionist. Sionismul nu trebuie confundat cu alte proiecte evreieşti moderne, pentru că a reprezentat exclusiv lupta poporului evreu de a-şi constitui statul propriu în Palestina. Deşi nu toţi evreii au fost sionişti, căutînd supravieţuirea în alte state, acceptînd asimilarea sau integrarea în alte naţiuni, sionismul a încetat aşadar abia în momentul apariţiei statului Israel, în 1948. Sionismul s-a organizat ca sistem odată cu Congresul Internaţional Evreiesc desfăşurat la Basel în 1897. Cuplat la metodologia francmasonică şi convins că, pe faţă, puterile europene nu se vor măcina în războaie coloniale împotriva arabilor şi de dragul evreilor, sionismul a hotărît la Basel să acţioneze ocult asupra centrelor de putere pentru a le determina să accepte înfiinţarea statului evreu în Palestina. Mijloacele erau diverse, fie politice, fie economice sau financiare, dar folosirea lor presupunea penetrarea structurilor care gestionau atunci puterea. Acestea, din păcate, nu erau guvernele, ci lojile care le dirijau din umbră. Astfel

154 *Ibidem*, p. 40.

se explică penetrarea masivă a lojilor de către evrei şi, pe fondul slujirii inclusiv a intereselor naţionale ale acestora, apariţia iudeo-masoneriei. Antisemitismul nu a întîrziat să constate fenomenul, dar ceea ce pare că a alimentat reacţia violentă a sa a fost constatarea că *evrei se găseau şi în francmasoneria democrat-liberală*, şi *în francmasoneria comunistă*. Pe aceasta din urmă, descoperind-o mult mai permisivă, dominînd-o categoric. Se construia astfel în creierul unor mari filozofi germani o imagine piramidală extrem de periculoasă: în dreapta – puterea ocultă democratică, în stînga – puterea ocultă comunistă, iar deasupra lor, conducîndu-le pe amîndouă, puterea evreiască. De aici, la ideea că evreii vor să domine lumea, să formeze ei guvernul mondial şi să dirijeze procesele internaţionale, nu a mai fost decît un pas. Suplimentar acestei teze incendiare, a fost formulat şi enunţul că evreii, fiind foarte uniţi şi urmărind în final acelaşi scop, comunică între ei organic, deşi se află aparent în cele două tabere francmasonice opuse. Altfel spus, evreul, cu toate că pare la prima vedere comunist sau liberal, este, în realitate, numai evreu şi îşi urmăreşte numai propriul interes. Tot propaganda antisemită arăta că, fiind foarte bine plantat în marea finanţă internaţională – prin calităţi proprii, spunem noi – evreul exponenţial avea acces şi la banii care mişcau marile reforme, revoluţiile şi războaiele. „Spion" în lojile din spatele democraţiei, conducător în lojile comuniste, „stăpîn" al banilor, evreul devine vinovat pentru nedreptăţile lumii. Tot de aici se explică şi de ce antisemitismul a apărut din ambele curente politice.

O pagină importantă a antisemitismului a fost difuzarea cărţii unui oarecare profesor rus S. Nilus, cu titlul *Protocoalele Înţelepţilor Sionului*, care pretindea că dezvăluie deciziile secrete luate de Congresul de la Basel. Textul, deşi s-a dovedit un fals grosolan, circulă şi astăzi ca material antisemit. Demonstrarea indiscutabilă a falsităţii sale face ca orice republicare să fie un act deliberat de antisemitism, ceea ce este interzis de Constituţiile statelor democratice. Dar atunci, în 1902, antisemitismul prindea un sol bun peste tot unde încerca să acţioneze comunismul: „O puternică sursă a antisemitismului în epocă o constituie, de asemenea, teama

imperiilor europene (Austro-Ungaria şi Rusia) faţă de socialismul radical şi de comunism. De la Karl Marx încoace mulţi lideri şi activişti comunişti şi radical-socialişti erau evrei franc-masoni. Pe atunci, lupta împotriva comunismului echivala cu atitudinea antisemită sau – invers vorbind – o atitudine filosemită denota convingeri politice de stînga. Iată, de exemplu, cum descrie A.S. Rappaport situaţia din Rusia ţaristă: «Nu exista nici o organizaţie politică în acest vast imperiu care să nu fi fost influenţată de evrei sau condusă de ei. Partidul social-democratic, partidele socialist-revoluţionare, partidul socialist polonez, toate aveau evrei drept conducători»"[155]. Trebuie însă arătat că, atît timp cît evreul este identificat prin religia sa, părăsirea stării rabinice şi adoptarea stării revoluţionare implică pierderea identităţii pure, pe care o invocau atît evreii sionişti, cît şi antisemiţii. Istoria a demonstrat că marii călăi comunişti nu au fost obligatoriu evrei, că printre marii lideri nazişti erau şi evrei şi că naţionalitatea a însemnat foarte puţin în imperiul crimei roşii, cu stea sau cu svastică. Nimeni nu a avut atunci timp şi interes să arate milioanele de evrei care trăiau în sărăcie, luptau în armatele ţărilor unde locuiau sau se chinuiau să-şi asigure supravieţuirea decentă în mijlocul unor regimuri xenofobe. Esenţa crimelor lui Hitler se află tocmai aici, pentru că tocmai *aceste* milioane de evrei fără putere au fost exterminate. El a făcut asta sub acoperirea imaginii de bolşevic, de iudeo-mason şi de Satana a evreului.

Deruta numeroşilor oameni de bună-credinţă şi a istoricilor a venit din faptul că, atît timp cît aplicau metodologia criminală a lui Karl Marx, evreii marxişti cereau cu insistenţă să fie consideraţi comunişti, să se facă abstracţie de originea lor etnică, iar atunci cînd au căzut în mîna Dreptei extremiste, au abandonat rapid culoarea lor politică şi au început să strige că sunt evrei. Cum la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, suprapunerea imaginii comunistului pe cea a evreului era desăvîrşită, criminalii comunişti evrei s-au sustras pedepsei, suportînd doar aspectele naţionaliste renăscute sub sistemul comunist: epurarea şi expulzarea. Aceasta este una din

155 *Ibidem*, p. 41.

marile diversiuni ale secolului XX şi, totodată, una din cauzele pentru care astăzi se consideră că atît nazismul, cît şi alte mişcări antisemite au avut şi *o bază raţională* pentru atitudinea lor. Teza se sprijină pe cîteva idei greu de combătut atunci, pentru că păreau foarte logice.

În primul rînd, atît fascismul, cît şi nazismul au fost o *reacţie* la pericolul bolşevic, definit nu atît prin victoria cuplului Lenin-Troţki în Rusia, cît prin faptul că Asociaţia Internaţională a Muncitorilor, înfiinţată în 1864 (Internaţionala I) şi autodizolvată în 1876, se reînfiinţase în 1919 la Moscova, de unde era condus scenariul de cucerire a lumii prin comunism. Caracterul antisemit luat de mişcările naţionaliste europene venea din faptul că, în spatele acestui proces, fusese identificată iudeo-masoneria. Scenariul era simplu: Rusia ţaristă a declanşat pogromurile sîngeroase împotriva evreilor, provocînd emigrarea a peste 2 000 000 de evrei „orientali" spre Vest, Vestul la rîndul său s-a opus „invaziei" şi a căutat să-i blocheze în ţările „tampon" – Ungaria, Polonia şi România – apoi evreii s-au organizat şi prin activităţi oculte, favorizate de guvernele occidentale interesate în blocarea emigrării, au finanţat, organizat şi desfăşurat revoluţiile bolşevice din Rusia.

În al doilea rînd, ideea de piramidă ocultă, avînd în vîrf mişcarea naţionalistă evreiască, atingea sensibilitatea uneia din mentalităţile moştenite de civilizaţia europeană din sursele sale culturale eline, care impunea o identificare precisă a inamicilor. Pentru asta, ca urmaşi ai structurilor juridice ateniene, europenii căutau mai întîi identificarea unei doctrine, a unui program, asocierea în jurul acesteia/acestuia şi apoi combaterea pe terenul luptei politice deschise. Aceasta era şi este baza parlamentarismului democratic. Proliferarea organizaţiilor oculte într-o multitudine de mici centre de putere, concurînd pentru o unificare subterană a puterii, obsesia mediocrităţii de a construi un alt tip de elită decît cel aristocratic şi confuzia în stabilirea exactă a taberelor au atras atenţia, cel puţin prin diferenţă, asupra coerenţei, unităţii şi eficienţei cu care opera naţionalismul evreiesc. Deşi se acţiona în numele democraţiei, iar modelul atenian era mereu invocat, difuzia periculoasă a taberelor

îndepărtase decisiv civilizaţia modernă europeană de una din Legile lui Solon, care îi obliga pe cetăţeni să-şi precizeze clar apartenenţa în momentul declanşării unui conflict. Solon (640 – 558 î.Ch.) „a făcut o lege specială pentru ei, anume că, cetăţeanul care, în timpul unei tulburări civile, nu se declară pentru un partid şi nu-i dă ajutor la rigoare chiar cu armele, să fie despuiat de onoruri şi scos din rîndul cetăţenilor"[156]. Exemplul ne permite să constatăm că, în mijlocul conflictului între curentul democratic liberal şi vechile structuri imperiale europene, *sistemul democratic ce se voia introdus avea foarte puţine legături cu democraţia autentică, ateniană*. Fascismul şi nazismul au observat imediat această anomalie şi au exploatat-o, propagînd larg ideea că ceea ce numeau democraţii *democraţie* era o improvizaţie la baza căreia se află alte interese decît principiile generoase ale libertăţilor fundamentale ale omului, pacea şi binele general al omenirii. Aşa a apărut teza că democraţia este un produs evreiesc şi, în consecinţă, mai toate curentele naţionalist-extremiste au legat strîns, în doctrina lor, combaterea democraţiei de antisemitism.

Enigma ascensiunii lui Adolf Hitler. Întrebarea care se pune tot mai des la începutul mileniului al III-lea, pe dureroasa temă a celui de-al doilea război mondial, este cum a reuşit un individ mediocru ca Adolf Hitler să ajungă liderul suprem al unei Mari Puteri şi, mai ales, să trezească fascinaţia şi admiraţia a milioane de oameni din afara Germaniei? Este de remarcat că toate fenomenele sintetizate mai sus au circulat *înainte* sau *mult înainte* de apariţia politică a lui Adolf Hitler. Ar mai fi de arătat că naţionalismul rasist a excelat înainte în Anglia, cu referire la populaţiile din colonii, şi că s-a răspîndit ca idee în Europa la sfîrşitul secolului al XIX-lea, mai ales prin opera scriitorului britanic Houston Stewart Chamberlain, ginere al lui Richard Wagner. Teoriile sale asupra superiorităţii rasei nordice, anglo-saxone, care puneau bazele filozofice ale unei alianţe germano-britanice pornind de la puritatea ei rasială, au avut cel mai mare impact asupra tînărului Hitler, englezul H.S. Chamberlain

156 Aristotel, *Statul atenian*, Ed. Antet, f.a, p. 27.

fiind considerat şi astăzi de biografii dictatorului de mai tîrziu drept prim şi decisiv mentor al evoluţiei sale politice. În anul 1905, cînd Adolf Hitler avea doar 16 ani, la Berlin se inaugura „Institutul pentru Puritatea Rasei", dar după modelul institutelor similare de la Londra şi Stockholm[157]. Povestea inventării naţionalismului rasial de către Hitler şi de către nazism ţine de propagandă. Hitler şi nazismul au transformat-o în sistem politic – asta este esenţa – şi felul cum au reuşit nu ţine de lupta politică dusă de Hitler şi acoliţii săi *înainte* de a lua Puterea – aceasta fiind preponderent socialistă şi populist-demagogică –, ci de hotărîrea lui Hitler de a aplica această politică *după* ce a ajuns la Putere, a dat lovitura de stat şi a primit susţinerea a 90% din populaţia germană. Această cronologie a ascensiunii politice a lui Hitler este obligatorie pentru a înţelege de ce a fost mult timp asociat mişcărilor socialiste din Germania şi abia tîrziu a lansat ideile sale de Dreapta. Această teză explică într-un fel şi modalitatea prin care a reuşit Hitler să „păcălească" Stînga germană, dominată de evrei, şi să ajungă la Putere, aşa cum am arătat, cu imaginea unui individ nepericulos, adept al unui socialism straniu, cu accente antisemite „declarative". Istoricul Emil Ludwig arată în cartea sa *Hindenburg* că în anul 1932 se înregistrează cea mai mare afluenţă de comunişti care trec în „secţiunile de asalt ale lui Hitler". Astfel de hitlerişti socialişti, trecuţi prin structuri francmasonice controlate de evrei, demagogi ai unor partidulete socialist-naţionale cu cîţiva membri, erau destui în Germania. S-a întîmplat să fie Adolf Hitler din Braunau. Primul său drum de tînăr provincial a fost la Viena.

Este interesant că în perioada decembrie 1912 – ianuarie 1913, la Viena activau simultan în subteranele politicii de Stînga, dar fără să se întîlnească, doi indivizi patibulari, un austriac şi un georgian, unul în vîrstă de 24 de ani, celălalt în vîrstă de 34 de ani. Prezenţa simultană în Viena cosmopolită a lui Adolf Hitler şi Iosif Stalin, tineri activişti ai ideilor socialiste, a fost interpretată ca anecdotică, dar este deja un fapt istoric confirmat[158]. Nu avem date că s-ar fi

[157] François-Georges Dreyfus, *Le IIIe Reich*, Ed. de Fallois, Paris, 1998, p. 25.
[158] Paul Marion, *Leur combat*, Ed. Fayard, Paris, 1939, p. 16.

întîlnit şi ar fi colaborat cumva, dar cunoaştem influenţa covîrşitoare pe care a avut-o această perioadă asupra destinului lui Hitler şi mai ştim că ea a lăsat urme în concepţia politică a lui I.V. Stalin. În decembrie 1912 – ianuarie 1913, Stalin scrie la Viena una din cele mai importante opere ale sale *Marxismul şi problema naţională*, a cărei temă centrală este, în realitate, problema evreiască. Mai întîi, Stalin arată că „valul de naţionalism războinic pornit de sus şi întregul şir de represiuni din partea «celor care deţin puterea», care se răzbunau pe regiunile de la periferie pentru «dragostea lor de libertate», au stîrnit un contraval de naţionalism de jos, care lua uneori formele unui şovinism brutal. Întărirea sionismului printre evrei, şovinismul crescînd în Polonia, panislamismul printre tătari, întărirea naţionalismului printre armeni, georgieni şi ucrainieni, înclinarea generală a micului burghez spre antisemitism – toate acestea sunt fapte cunoscute tuturor"[159]. Sionismul era privit de staliniști ca un „curent reacţionar naţionalist, care a avut adepţi în rîndurile burgheziei şi intelectualităţii evreeşti şi în păturile cele mai înapoiate ale muncitorimii evreeşti. Sioniştii căutau să izoleze massa muncitoare evreească de lupta comună a proletariatului"[160]. Teza aceasta, a pericolului reprezentat de conflictul între „naţionalismul" de sus şi cel de jos, îl duce pe Stalin la analiza operei lui Otto Bauer, lider şi teoretician al social-democraţiei austriece. Bauer considera că „autonomia naţională nu poate constitui o revendicare a muncitorilor evrei", deoarece „societatea capitalistă nu le dă (evreilor) posibilitatea de a se menţine ca naţiune" şi, în consecinţă, prin faptul că evreimii nu i se poate asigura un teritoriu propriu, ca atribut al naţionalităţii, evreii nu au decît soluţia asimilării. Stalin atrage atenţia că această teză a mai fost susţinută chiar de Karl Marx (*Zur Judenfrage*) şi de Kautsky. Ca o concluzie a analizei sale, I.V. Stalin lansează, încă din 1913, teza criminală că **singura salvare de la asimilare şi singura soluţie pentru supravieţuirea naţionalităţii evreieşti este internaţionalismul proletar,** preluarea

[159] I.V. Stalin, *Opere*, vol. 2 (1907-1913), Ed. P.M.R., Bucureşti, 1949, p. 306.
[160] *Ibidem*, p. 419.

organică de către evrei a comunismului de model sovietic. Stalin izolează o minoritate evreiască în zona burgheziei, pactizantă a capitalismului şi inamică a naţionalităţii evreieşti, şi arată că marea masă de milioane de evrei săraci şi comercianţi mărunţi, de mici afacerişti scăpătaţi şi intelectuali agresaţi de naţionalismele popoarelor în mijlocul cărora trăiesc nu au decît şansa victoriei comuniste în întreaga lume. Pe acest temei stalinist s-a lansat, ca reacţie anticomunistă şi antisovietică, teza naţionalismului extremist de Dreapta conform căreia comunismul este o creaţie evreiască sau starea politică naturală a evreilor. Redactînd în acelaşi an, 1913, *Notele critice asupra chestiunii naţionale*, Vladimir Ilici Lenin „reafirmă primatul luptei de clasă asupra oricărui alt principiu revoluţionar, apartenenţa la un popor fiind un lucru minor. **Marxismul este incompatibil cu naţionalismul, marxismul reclamă internaţionalismul, fuziunea tuturor naţiunilor într-o unitate supremă,** precizează el"[161]. Această teză fundamentală şi categorică, enunţată identic de Marx, Lenin şi Stalin, pusă în practică de ultimii doi, se opune categoric aberaţiei doctrinare a unor comunişti nostalgici de la noi, care au inventat nonsensul „socialism naţional", pentru a defini epoca lui Ceauşescu. Fenomenul de „naţionalism controlat" a apărut pentru a permite supravieţuirea comunismului în România unui popor conservator, naţionalist şi rusofob.

Acolo, în Viena anului 1913, fără să ştie, drumurile lui Adolf Hitler şi ale lui I.V. Stalin se întîlneau, cel puţin în problema crucială a relaţiei evrei-comunism.

Mişcîndu-se în lumea numeroaselor partidulețe şi a tot atîtea curente de Stînga germane, tînărul Hitler va întîlni numeroşi evrei la conducerea social-democraţiei, zonă politică spre care Hitler se credea natural înclinat. El va fi influenţat decisiv de liderul evreu Victor Adler, alături de care, majoritatea suprastructurii social-democrate vieneze era de origină evreiască. Alte două curente politice,

[161] Thierry Wolton, *Roşu-Brun. Răul secolului*, Ed. Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 2001, p. 226.

cel pangermanist condus de Schönerer şi cel social-creştin al lui Karl Lüger, îşi dezvoltau lupta politică vienează împotriva lui Adler prin apelul la antisemitism. Hitler a avut de ales. Cum Lüger devine primar al Vienei şi, în această calitate, îl ajută pe Adolf Hitler, scoţîndu-l din mizerie, tînărul austriac îşi asigură aderenţa politică printr-o teză la modă: iudaism egal marxism[162]. Subliniez din nou că Hitler nu are nici o contribuţie originală la aceste teze, nu este inventatorul curentului naţional-socialist, ci doar acela care, ajuns la Putere cu sprijinul complexului militar-industrial german, l-a transformat în sistem politic.

Paralel cu evoluţia anonimă a mediocrului Adolf Hitler, în Austria şi Germania interbelică se perpetuează un fenomen ciudat, venit cam de pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea, şi anume acela al antisemitismului promovat de personalităţi evreieşti. O seamă de personalităţi bancare, culturale sau ecleziastice creştine, de origină evreiască sau chiar de credinţă evreiască, se simt obligate (?) să se asocieze curentelor naţionaliste germane, legitimîndu-se ca germani, acuzînd evreimea de lipsă de patriotism şi de tare seculare şi angajîndu-se în tot felul de soluţii asimilatoare sau migraţioniste la adresa evreilor. Pastorii luterani de origină evreiască au fost cei mai vehemenţi, dar printre antisemiţii evrei s-au aflat şi un Walther Rathenau, ministru de externe în 1922, sau un bancher de talia şi notorietatea lui Meyer Carl Rothschild. Celebrul bancher avea să declare: „În ce priveşte sentimentele antisemite, evreii ei înşişi sunt de blamat şi agitaţia actuală trebuie atribuită aroganţei lor, vanităţii lor şi insolenţei lor indicibile"[163]. Parcă ar fi cuvintele lui Hitler de mai tîrziu.

Un om anume l-a influenţat pe Hitler într-o zonă greu de sondat, cea a francmasoneriei. Doctrinarul revoluţionar german Möller van den Bruck era principalul autor al tezei distrugerii Germaniei de către francmasonerie, teză pe care Adolf Hitler a asimilat-o încă din clipa pierderii războiului: „Francmasoneria dinainte de război a

---

162 Francois-Georges Dreyfus, *op. cit.*, pp. 53-54.

163 *Ibidem*, p. 26. (Şi noi avem un caz din aceeaşi tipologie: Vasile Alecsandri, aprig naţionalist şi antisemit de origină evreiască.)

pregătit încercuirea Germaniei. În timpul ostilităţilor ea a lucrat la ruinarea ei prin cea mai perfidă propagandă. Tot ea este aceea care a construit, la Versailles, centura de fier destinată să sugrume energiile poporului vecin. Ea este peste tot, în spatele tuturor *revoluţiilor* din istoria modernă şi contemporană"[164]. Însă, înainte să trăiască deziluzia înfrîngerii germane – şi nu întîmplător *înainte* –, Adolf Hitler făcuse parte din Societatea Thule (*Thulegesellschaft*), condusă de evreul Hanussen, societate care era branşa bavareză a Ordinului germanic fondat în 1912, ca succesor al ordinului rosicruciat francmasonic. Societatea Thule era, încă o dată deloc surprinzător, o copie germană a societăţii britanice *Golden Down*, fondată în 1887 tot pe tradiţie rosicruciană. Aceste două societăţi propovăduiau existenţa unei iniţieri transmise esoteric de un popor originar pur, nordic şi dominator, de fapt, de acelaşi complex rasial anglo-saxon ficţionar. Printre membrii Societăţii Thule conduse de *evreul Hanussen îi vom întîlni pe tinerii Hans Frank (viitorul* guvernator nazist al Poloniei), Rudolf Hess, Heinrich Himmler, Alfred Rosenberg, capii regimului nazist de mai tîrziu. Ce-o fi căutat evreul Hanussen să propovăduiască superioritatea rasei germane şi dreptul acesteia la supremaţie mondială, precum şi pregătirea unor cadre de nădejde ale rasismului german este foarte greu de înţeles! El ne este prezentat de apropiaţi ai lui Hitler, cum a fost Otto Strasser, ca un „Cagliostro al celuilalt medium care se numea Adolf Hitler"[165], ca un fel de mag al acestui grup. Cert este că, în momentul în care un alt membru al Societăţii Thule, Helldorf, ajunge prefect al Poliţiei sub Hitler, primeşte şi ordinul de a şterge urmele activităţii lor francmasonice: Hanussen este asasinat.

Nu există o confirmare bazată pe documente autentice, dar numeroşi biografi evocă originea evreiască a lui Adolf Hitler, prin bunicul său, Alois Schicklgruber, zilier itinerant, care îşi schimbase numele în Hiedler. Partea surprinzătoare din povestea arborelui genealogic al viitorului Führer este că tatăl său îşi schimbă în 1876

---

[164] Edmond Vermeil, *Doctrinaires de la révolution allemande (1918-1938)*, Ed. Fernand Sorlot, Paris, 1938, p. 133.

[165] Otto Strasser, *Hitler et moi*, Ed. Bernard Grasset, Paris, 1940, p. 34.

numele din Hiedler în Hitler, nume mult mai evreiesc decît cel purtat înainte! Cu toate că holocaustul evreiesc a cunoscut şi situaţii schizofrenice, cum este cea a marelui criminal nazist Reinhard Heydrich – prezentat de presa germană a anilor '90 drept evreu care şi-a distrus mormintele familiei din cimitirul iudaic şi a inventat un întreg şir de morminte ale familiei în cimitirul catolic din Halle –, este foarte greu de demonstrat că antisemitismul lui Hitler a fost consecinţa unui complex personal generat de presupusa sa origină evreiască. El ne dă de înţeles în *Mein Kampf* ce-l deranjase în tinereţe la evrei: „Faptele acuzatoare la adresa evreimii s-au adunat în ochii mei cînd am observat activitatea ei în presă, în artă, în literatură şi în teatru" şi „Cînd am descoperit că evreul era şeful social-democraţiei, a început să-mi cadă o pînză de pe ochi"[166]. Aşadar, „zugravul" austriac, ca şi „poetul" Marx, şi-au ridicat revolta din ratare. Rataţii ăştia au fost capabili să adune în jurul ideilor lor zeci de milioane de oameni, şi asta este, de fapt, marea problemă inexplicabilă a celor două catastrofe planetare ale secolului XX. În lupta sa împotriva conservatorismului creator de elite, marxismul a reuşit să mişte marea masa a mediocrităţii.

Hitler nu a inventat nimic. Biografia lui Adolf Hitler este dominată – paradoxal pentru ceea ce s-a întîmplat mai tîrziu – de evrei emblematici pentru un anume tip de comportament dominat de lipsa logicii. A fost publicată recent în România o carte tulburătoare – Brigitte Hamann, *Viena lui Hitler* – care, pe cît este de bine documentată, pe atît este de incendiară. Autoarea germană identifică precis agitatorii care au influenţat destinul politic al lui Hitler în anii de formare de la Viena şi ne dezvăluie că aproape toţi au fost evrei de o anumită factură.

Un anume **Guido List** îşi atribuise prin impostură particula de noblеţe *von* şi organizase la Viena în preajma anului 1900 o lojă de tip francmasonic, finanţată de evrei bogaţi, al cărei scop era – cu totul inexplicabil – elogiul vechii culturi germanice păgîne, demonstrarea existenţei „în timpuri imemoriale" a unui popor arian

166 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, vol. I, Ed. Beladi, pp. 73 şi 75.

(armani) în Nordul înghețat de unde au coborît în Europa din cauza frigului. Ei ar fi format o rasă nobilă, care se afla în secolul XX în război cu rasele inferioare: mongolii, slavii și... evreii. Chiar și după ce orbește în 1902, List continuă să influențeze cercurile naționaliste exaltate prin „viziuni" pangermaniste și antisemite, astfel că, în anul 1911, se înființează, cu destul de mulți adepți, organizația ocultă Höhe Armanen Offenbarung (HAO) – Înalta Revelație Armană, menită să propovăduiască ideile poporului germanic superior și dominant care trebuie să se purifice de infiltrațiile popoarelor inferioare, în primul rînd de evrei. Este interesant că acest List, care organizase o loja francmasonică și era finanțat de evrei, conducea în acei ani cele mai vehemente atacuri împotriva francmasoneriei, evreilor și Bisericii Catolice. Cînd moare, în 1919, organizația sa generează alte organizații de tip francmasonic, între care și Societatea Thule, dedicate aberațiilor despre rasa pură armană venită dintr-un imperiu al ghețurilor și care trebuie să extermine rasa iudaică. Faptul și mai straniu al acestor organizații pangermaniste de la care și-a adăpat Hitler toată ura este că vehiculau un sistem de simboluri compozit sau, mai corect spus, un talmeș-balmeș de semne politice în care se regăseau roșul comunist, albul conservator, negrul prusac și svastica păgînă. Credința unor oameni ai timpului în această amestecătură de simboluri ne conduce mai puțin la concluzia că a fost o improvizație a unui refulat și mai mult la ideea unui un act deliberat de diversiune.

După moartea lui List, activitatea publică de propagare a ideilor pangermaniste rasiale este preluată de un anume **Lanz von Liebenfels,** pe numele real Joseph Adolf Lanz, evreu ajuns călugăr cistercian. În 1900 părăsește Biserica și întemeiază „Ordinul neotemplier", după ce modifică numele și identitatea părinților săi. Principalele sale atacuri sunt îndreptate împotriva Bisericii Catolice, din care abia ieșise, accentuînd, pentru aderenții săi și pentru publicul vienez în derută, caracterul păgîn al purității germane. Și acest evreu se manifestă ca antisemit violent, așezînd evreii și preoții catolici în aceeași categorie de inamici ai rasei germanice. Mai importantă pentru biografia lui Lanz este înființarea revistei

OSTARA, sursa principală de informaţie a lui Hitler în formarea concepţiilor sale antisemite. Hitler nu a ţinut cont de faptul că acel Lanz, atunci cînd dadea exemple de indivizi ai rasei blonde arian-germanice din mediul vienez, numea mai tot timpul personalităţi evreieşti ale timpului, fapt care a trezit reacţia unor medici şi antropologi de ţinută ştiinţifică. Mai importantă, pentru biografia lui Hitler, de data aceasta, a fost o teză anume a lui Lanz, al cărei caracter era clar politic: „Noi o luăm spre Dreapta, evreii spre Stînga, nu vrem decît o separare netă"[167]. Peste ani, Hitler va da de înţeles că ostilitatea lui Liebenfels faţă de Biserica Catolică provenea din supunerea sa la practici homosexuale în timpul noviciatului său.

Un alt precursor al nazismului a fost **Hans Goldzier,** un evreu care conducea o campanie isterică despre rasa viguroasă germanică, dotată cu o energie divină superioară, şi care a născut poporul german creator, în contrast cu celelalte popoare parazite. Evreii erau identificaţi drept păduchi şi lipitori. De asemenea, citîndu-l pe Goldzier, Adolf Hitler va preciza că de la acesta a luat ideea, foarte importantă pentru comportamentul lui de mai tîrziu, că, în drumul său politic, „conducerea acestei lumi trebuie să o înfăptuim cu anglo-saxonii". În portofoliul concepţiei lui Hitler despre lume a intrat de timpuriu şi „opera" tribunului evreu **Otto Weininger,** convertit la protestantism. El considera că evreii sunt din aceeaşi rasă cu mongolii şi negroizii din Africa şi America şi că trebuie îndepărtaţi din viaţa publică, din cauza „inferiorităţii" lor. Autoarea Brigitte Hamann găseşte la Weininger cel mai clar exemplu de „criză de identitate iudaică", aşa numitul *morbus iudaicus*, în care evreul se converteşte religios şi devine acuzator violent la adresa originii sale. În plus, el se transformă în propovăduitor în exces al unor legende despre rasa pură, pe care le îmbogăţeşte cu fantezii noi şi mai extravagante, pentru a-şi legitima despărţirea de trecutul său iudaic. Cînd Weininger s-a sinucis la vîrsta de 23 de ani, în plină

---

[167] Brigitte Hamann, *Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator*, Ed. Vivaldi, Bucureşti, 2000, p. 379.

criză de identitate, notorietatea sa s-a transformat într-un adevărat mit, anume mitul slăbiciunii „genetice" a rasei iudaice. Citînd atacurile antisemite ale lui Weininger, Adolf Hitler va declara: „Eu sunt un adevărat prunc nevinovat în comparație cu aceste mărturisiri despre evrei făcute de evrei"[168].

Antisemitul de cea mai mare violență în epocă a fost totuși scriitorul vienez **Arthur Tubitsch**, care s-a retras în 1909 din Comunitatea Iudaică a Vienei declarînd categoric: „Nu sunt evreu, n-am fost și nici nu voi fi vreodată". Mai puțin preocupat de exaltarea rasei pure germanice, Tubitsch se ocupă de campanii feroce împotriva evreilor, pe care îi prezintă ca erotomani și nevrotici, atrăgînd atenția asupra unui „plan" iudaic de „infectare" a rasei germanice prin căsătorii dirijate între bărbați evrei și femei germane. Cum filiația la evrei este stabilită pe linie maternă, „planul" nu putea avea scopul supraviețuirii în exil a poporului evreu – cum clamau liderii acestuia, cerînd înțelegere și toleranță –, ci un act deliberat de „înlocuire" a poporului german, slăbindu-l și distrugîndu-l din interior. Această idee a unei minți bolnave, venită din partea unui evreu, a început să cîștige credibilitate, tocmai pentru că venea de la un evreu notoriu. Hitler s-a întîlnit cu Tubitsch la München și, impresionat de vehemența antisemită a acestuia, precum și de felul cum propovăduia ideile de „dominație mondială a evreilor" și „alianță a evreilor cu socialismul", îl propune pentru funcția de ideolog al partidului nazist, în locul lui Rosenberg[169]. În 1935, Hitler va recomanda apropiaților lectura operei lui Tubitsch: „Citiți cu atenție fiecare propoziție. I-a demascat pe evrei ca nimeni altcineva".

Acest curent ideologic aberant, care se pierdea în dezordinea ideologică a Vienei dar genera, pentru mai tîrziu, un nucleu decisiv de antisemiți provenind din mediile rataților, rămîne și astăzi inexplicabil, fără a se putea stabili dacă a fost vorba de o acțiune deliberată cu scopul de a naște o alternativă la Biserica Catolică, marele adversar al iudaismului și al francmasoneriei, sau a fost

[168] *Ibidem*, p. 396.
[169] *Ibidem*, p. 401.

rezultatul unei crize de identitate a cîtorva dezaxaţi, de tip Karl Marx. Pentru că, ceea ce au în comun toţi aceşti indivizi, dincolo de tezele rasiste, este asemănarea destinului lor personal cu cel al lui Karl Marx, evreul trecut la creştinism, devenit adulator exaltat al acestuia, respins şi batjocorit, pentru ca, în final, să caute răzbunare, ca orice refulat şi ratat, împotriva întregii lumi nerecunoscătoare. Nu ştim în ce măsură Hitler a fost urmărit de posibila sa origine evreiască – ea pare, în opinia noastră, puţin probabilă – dar trebuie să constatăm că, în căminul de nefamilişti din *Brigittenau* şi la azilul din *Meidling*, unde evreii reprezentau o minoritate, Hitler s-a asociat acestei minorităţi, deşi s-ar fi putut ataşa majorităţii germanice. Toate cercetările asupra biografiei sale, dar mai ales constatările Brigittei Hamann, îl plasează pe tînărul Hitler purtînd barbă şi părul lung în grupul evreilor Neumann, Löffner, Redlich, Robinson. El îşi vindea acuarelele numai negustorilor evrei Morgenstern, Landsberger, Altenberg. Este posibil ca, frecventînd acest grup, Hitler să fi dat de înţeles că este evreu în această perioadă şi de aici să vină legenda originii sale iudaice. Cu toate acestea, descoperind că azilurile respective nu erau evreieşti, iar evreii reprezentau acolo o minoritate redusă ca număr, întrebarea asupra aderenţelor „rasiale" ale lui Hitler din tinereţe rămîne fără răspuns. Este posibil însă ca secretul acestui anturaj să fie legat de ideile politice comune ale indivizilor din acest grup, adică de ceea ce putem numi „perioada de formare a concepţie sale politice". Cu toate acestea, ceea ce ştim noi că a fost şi reprezentat Hitler după 1933 şi pînă în 1945, deşi a fost puternic influenţat de trecutul său ideologic, se dovedeşte a fi determinat de ceea ce a simţit şi vrut naţiunea germană, în marea ei majoritate, la sfîrşitul primului război mondial.

Controversa Furet-Nolte. Lungul şir al revoluţiilor şi războaielor iniţiate de francmasoneria ocultă (1776, 1789, 1830, 1840, 1848, 1870, 1918) a creat o uriaşă masă de manevră dintr-o populaţie dominată de frustrări generate de noutatea şocantă a programelor revoluţionare republicane, de violenţa punerii lor în practică şi de reacţiile excesiv represive ale imperiilor. Aşadar, pericolul internaţionalizării bolşevismului, ca noul centru de putere

mondial, a permis ieşirea naţionalismului din limitele sale principiale, mai ales din caracterul său *raţional*, precum şi succesul la unele naţiuni puternice, drept a treia cale ideologică şi doctrinară. Cum ştim că a treia cale nu există între democraţie şi comunism, va trebui să acceptăm că nazismul s-a desprins din una dintre ele.

Tema se dezbate astăzi – mai mult la nivelul paritătii între vinovăţiile naziste şi comuniste asupra holocaustului dintre 1942 şi 1989 – şi şi-a atins vîrful în corespondenţa dintre François Furet şi Ernst Nolte. Căutînd să-l combată pe colegul său german, istoricul francez emite – pe fondul unei logici atrăgătoare, dar inevitabil socialiste – două idei surprinzătoare. Prima lansează teza că fascismul şi comunismul sunt produse ale liberalismului, deoarece „dezvoltă împreună, într-o manieră radicală, contradicţiile liberalismului"[170], evoluînd paralel în Europa pînă au ajuns să se confrunte. Geometric, este un nonsens, dar filozofic poate fi acceptat. A doua idee, care este totuşi legată de prima, arată că desfăşurarea cronologică a ideologiilor criminale – marxism, bolşevism, fascism, nazism – este o capcană, deoarece nu s-au condiţionat una pe alta cronologic. Adică, înşiruirea în timp a marxismului, după care a venit bolşevismul, fascismul şi apoi nazismul nu are nici o relevanţă, deoarece ar fi evoluat separat din liberalism. Oricum, pe tot excursul său epistolar François Furet foloseşte cu abilitate, dar speculativ, termenii marxism, comunism, bolşevism, socialism, ca şi cum ar fi ideologii distincte, şi nu acelaşi lucru în etape diferite. Filozofînd pe tema (nedemnă) a „fundalului melancolic al sfîrşitului de secol", în care gînditorii dezbat inutil comparaţiile între comunism şi nazism, Furet încearcă încă o dată să distragă atenţia de la o cronologie implacabilă şi sfîrşeşte prin a sugera că introducerea democraţiei şi a liberalismului în Europa, prin revoluţii sîngeroase şi războaie, a creat comunismul şi nazismul, lăsînd o dîră de sînge în istorie pe care trebuie s-o privim cu indulgentă detaşare. Pe de altă parte, teza vinovăţiei democraţiei pentru apariţia comunismului îl pune pe

[170] François Furet, Ernst Nolte, *Fascism şi comunism*, Ed. Univers, Bucureşti, 2000, p. 28.

Furet alături de Adolf Hitler, ale cărui baze doctrinare erau identice: „În Europa occidentală de astăzi, democrația este precursoarea marxismului, care nu poate fi conceput fără ea. Ea este, pentru această crimă mondială, terenul de cultură unde se poate propaga epidemia"[171]. Ernst Nolte rămîne însă lucidul acestei corespondențe esențiale și, citînd tot un francez, aduce lucrurile la o sinteză rațională: *fascismul a fost o încercare de a copia bolșevismul, fără teoria proletariatului, adică fără partea utopică a marxismului*[172]. Introducerea în sistem a libertăților fundamentale ale individului, a celor mai generoase principii ale drepturilor omului și ale democrației, făcîndu-se în subteranele politicii prin conspirații, organizații oculte, scenarii și planuri secrete împotriva unor imperii vetuste și ireformabile, a permis nu numai dirijarea unor procese politice, sociale și economice progresiste, dar și dezvoltarea pînă la maturizare a concepției comuniste negaționiste și distrugătoare, întemeiată pe terorismul permanent, adică pe violență la nivel de masă. Secolul XX a fost faza critică a unui proces întins pe trei veacuri, momentul de istorie în care scenariile au ieșit la suprafață și s-au confruntat sîngeros, cu zeci de milioane de victime. Dacă au existat două curente născute în secret și care s-au ciocnit în secolul XX, acestea nu au fost fascismul/nazismul și leninismul, ci marxismul și democrația liberală. Leninismul (stalinismul) și fascismul (nazismul) s-au confruntat pe față, militar. Dacă vei coborî la nivelul confruntării ideologice dintre ele, vei descoperii identități inconfundabile, care ar fi justificat alianța, nu conflictul. Așa s-a născut Pactul Molotov-Ribbentrop! Așa a gîndit Stalin pînă în ultima clipă a atacului din 22 iunie 1941.

Ne putem întreba, bineînțeles, cîți dintre oamenii politici români contemporani acestor procese au înțeles ce se întîmpla în plan ideologic și doctrinar în lume? Evenimentele conflictuale ale perioadei interbelice din țara noastră arată că, fie la Putere, fie în

---

171 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, vol. I, Ed. Beladi, București, 1997, p. 89.

172 Francois Furet, Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 93.

rîndurile Opoziției, grupările politice sau personalitățile vieții noastre publice au acționat mai degrabă din instinct. În același context, prezența unor personalități românești în lojile masonice nu era decît o mimă la iluzia că sunt implicați în deciziile mondiale. Este drama lui Titulescu. Acești factori de nesubstanțialitate au permis ca România Mare să pară o creație franceză, iar mai tîrziu Hitler să schimbe soarta teritorială a țării noastre într-o noapte. Noaptea cînd a descoperit documentele secrete ale francezilor, prin care ne angajam să aruncăm în aer cîmpurile petroliere și Porțile de Fier, de dragul lor.

Acum, la capătul acestei scurte analize asupra fenomenelor doctrinare și geopolitice din Germania interbelică, putem asocia Mișcarea legionară a lui Corneliu Z. Codreanu cu vreunul din curentele născute din lupta între diferite clone ale marxismului? Mai degrabă nu. A încercat să copieze cîte ceva din Stînga populistă și din Dreapta naționalistă, dar ceea ce l-a ținut în actualitate a fost *reforma morală*, ca expresie a nemulțumirii populației față de sistemul pseudodemocratic al țării, și *mistica ortodoxă*, ca vector al penetrării Mișcării în straturile cele mai de jos ale societății agrare românești.

Preocupată de satisfacerea vechilor sale mentalități semicoloniale, România se împărțea la începutul anului 1933 între starea uzată de anexă a politicii Franței și starea previzibilă de anexă a politicii italo-germane.

Doar anticomunismul ei rămînea statornic.

Polarizarea elitelor intelectuale

Sub umbrela nevăzută a conflictului între ideologii, în copilăria României Mari se ridica o generație de liceeni dotați cu sensul moral al răspunderii. În mai toate școlile medii ale țării se formaseră cluburi, grupări sau „frății" culturale, avide să preia moștenirea statului național unitar. Adaptați rapid contemporaneității postbelice, ei vor porni de la o certitudine: România Mare nu poate fi condusă de vechii politicieni și de vechile partide, așa cum a fost

condusă România Mică. Spiritul Genevei le inspira credința că, sub paza garanțiilor păcii, ei au o patrie de construit. Petru Comarnescu își amintea: „Ceream primatul inteligenței, muncii, cinstei, priceperii și ordinei; năzuiam ca țara să capete o importanță culturală, ce nu o avea din pricina politicienilor agramați și obtuzi, ce ne conduceau țara; voiam ca instituțiile să fie conforme specificității poporului, tradițiilor lui, dar totodată satisfacerii cerințelor vieții moderne. Moralitate nouă, metode loiale, pricepere la cei care conduc cultura și în genere viața țării, voiam selecția naturală a valorilor poporului nostru, luptînd împotriva nepotismului, ipocriziei, afacerismului"[173]. Primii lor mentori s-au găsit, mai degrabă, printre sociologi, economiști, arhitecți și ingineri, decît printre oameni de partid și, de aceea, modelul occidental de civilizație a fost acum mult mai tentant și intens decît în 1848. După primele atrocități ale experimentului comunist din Franța, Germania sau Rusia, filozofia care punea omul în centrul universului a început să fie interpretată ca o necesară mărturie a intelectualității individului, dar și împinsă în fundalul cultural, pentru a face loc credinței creștine. În cazul nostru, ortodoxe. Apelul la religie a fost cu certitudine o soluție morală împotriva corupției sistemului politic din România, iar îndreptarea către naționalismul luminat o formulă de cautare a unei baze doctrinare pentru acțiunea lor publică. Adolescenții din 1920 vor fi absolvenții de facultăți autohtone sau occidentale din 1933, urmăriți de realizarea personală și de desăvîrșirea comunitară, și viitorii deținuți politici din închisorile comuniste. Pe vremea cînd îl ascultau pe Nae Ionescu, Mircea Eliade și Mihail Sebastian nu erau legionari sau comuniști. Ei făceau parte dintr-o generație predestinată constituirii elitei cu care România Mare urma să devină un stat capitalist dezvoltat, major în plan regional și actor important al politicii europene. Acest proiect a eșuat, ca urmare a forței prea mari pe care o aveau „inamicii": slăbiciunile sistemului politic parlamentar; efectele în mentalități ale loviturii de stat din iunie 1930; concentrarea puterii executive

[173] Petru Comarnescu, *Jurnal, 1931-1937*, Institutul European, Iași, 1994, p. 12.

în mîna camarilei. Vremurile grele care au venit peste noi din exterior nu au făcut decît să întărească blocajul evolutiv al societății românești.

Deocamdată, la 1932 predomina intelectual spiritul Genevei și funcționa politic autoritatea Societății Națiunilor. În timp ce Iorga transforma școala de la Vălenii de Munte în centru cultural de importanță națională, iar la școala lui Nicolae Filipescu de la Mănăstirea Dealu se concentra un adevărat nucleu al elitelor, unde predau cei mai străluciți profesori ai țării, sociologul Dimitrie Gusti organiza la Fundația „Carol I" un centru de conferințe, frecventat de tinerii noii generații intelectuale: Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, istoricii Mihail Polihroniade și Alexandru Cristian-Tell, Vasile Voiculescu, Dan Botta, Emil Botta, Eugen Ionescu, Petru Comarnescu, Constantin Noica, Eugen Jebeleanu, Zaharia Stancu, arhitectul Haig Acterian, poetul Sandu Tudor. În jurul acestor bărbați, roia un număr de femei atrase de lumina gloriei, încurcîndu-le sau descurcîndu-le viața și întreținînd o atmosferă de grup restrîns, select și amical. Asupra lor își exercita influența decisivă Nae Ionescu. Numit convențional *Forum*, centrul de conferințe și dezbateri de la Fundația „Carol I" a devenit un pol de atracție pentru tineretul bucureștean, care, deși oarecum împărțit după vagi orientări politice diferite, găsea forța să se confrunte în plan intelectual și să păstreze urbanismul. În aprilie 1932, tinerii conferențiari au hotărît să transforme *Forum*-ul într-un „sindicat intelectual", denumire generică a unei asociații de filozofie, arte, litere, și au oscilat un timp între denumiri ca *Daphne*, *Argonauții*, *Criterion*. În mai 1932, asociația primește denumirea definitivă *Criterion* și funcționează pe sistemul conferinței asupra unei teme, urmate de dezbateri libere. Foarte rar, în cazul unor subiecte delicate, membrii asociației pregăteau dinainte detaliile desfășurării, de cele mai multe ori fiind suficient enunțul subiectului sau lipirea unui afiș pentru ca sala să fie arhiplină. După conferințe, grupul se întîlnea la cafeneaua Corso sau la berăria Gambrinus, unde continua discuțiile și făcea analiza dezbaterii. Mai toți membrii asociației publicau în ziarele și revistele vremii, asigurînd într-un fel

dezbaterilor o circulație mai largă. Uneori, la sfîrșitul săptămînii, grupul *Criterion* și femeile atașate făceau ascensiuni în Munții Bucegi. Un ciclu de conferințe a atras în mod deosebit atenția: „În duminica următoare, am căzut de acord asupra primelor personalități culturale și politice pe care le vom prezenta și discuta, din perspective diferite, dar complementare, patru sau cinci dintre noi: Gandhi, Lenin, Mussolini, Charlie Chaplin, Proust, Gide, Freud, Bergson, Picasso, Stravinski. Prevăzusem o altă serie de simpozioane, în jurul cîtorva probleme: romanul românesc contemporan, arta românească modernă, America și cultura americană, Asia văzută din Occident și alte cîteva"[174]. Unele conferințe au fost repetate, din cauza afluxului imens de participanți. „Prefectura Poliției fusese nevoită să trimită o duzină de sergenți și cîțiva comisari să asigure circulația în fața Fundației «Carol» și să apere intrările de îmbulzeală. Succesul acesta nemaiauzit neliniștise Ministerul de Interne, iritase o seamă de gazetari și scriitori, iscase tot felul de invidii și gelozii"[175]. În interior, grupul era măcinat de activitatea prozaică a femeilor, amețite și ele de succesul enorm al intelectualilor acestei generații de excepție. Au început să apară și primele incidente publice. Dintr-o eroare de calcul – după toate probabilitățile – Petru Comarnescu, principalul organizator al ședințelor și om de Stînga, plasează conferința despre Lenin la începutul ciclului, în seara de 13 octombrie 1932. Sala se va umple de indivizi dubioși, între care ieșeau în evidență chelnerii de la marile hoteluri și restaurante din centrul Capitalei, toți comuniști, aceiași chelneri care îl vor aresta pe mareșalul Ion Antonescu în august 1944, sub conducerea lui Emil Bodnăraș. Au fost invitați intelectuali de Stînga, printre care au fost identificați de Siguranță și Belu Zillber, condamnat în 1930 pentru spionaj în favoarea URSS, și Lucrețiu Pătrășcanu, cunoscutul membru al Partidului Comunist din România, agentură sovietică aflată în ilegalitate. Simpozionul, prezidat de profesorul C. Rădulescu-Motru, s-a desfășurat însă

---

[174] Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, Ed. Humanitas, București 1997, p. 232.
[175] *Ibidem*, p. 237.

într-o atmosferă civilizată, cu argumente şi contraargumente, fiind apoi repetat peste patru zile, datorită succesului său deosebit. Agitaţia din jurul acestui adunări a pus în alertă Siguranţa şi SSI-ul, semnalele trimise organizatorilor din această direcţie făcînd aluzii în termenii unei propagande mascate pentru comunism. Petru Comarnescu a fost contactat de inspectorul Vasile Parizianu cu următoarele cuvinte: „Domnule Comarnescu, nu vom uita niciodată că dumneata ai adunat pe comuniştii din Bucureşti în faţa Palatului Regal!". Simpozionul din 27 octombrie, dedicat lui Freud, a fost interzis, agenţii Poliţiei împiedicînd lumea să intre în sală. Organizatorii au protestat la cabinetul lui Armand Călinescu şi acesta a admis ţinerea şedinţei, începînd cu ora 21.30. De la următoarea temă de dezbatere, opera cinematografică a lui Charlie Chaplin (27 octombrie 1932), atmosfera din jurul grupării *Criterion* s-a degradat rapid. Chaplin era considerat evreu (în realitate, doar fratele său era, dintr-o altă căsătorie a mamei). În timp ce îşi prezenta discursul, Mihail Sebastian a fost interpelat din sală de un grup al organizaţiei de tineret cuziste: „Un ovrei despre un alt ovrei!", fapt care l-a iritat pe cunoscutul scriitor, dar nu l-a împiedicat să-şi continue expunerea. În ziua de 3 noiembrie, în timp ce profesorul Mihail Ralea prezida şedinţa despre André Gide, un grup de aproximativ o sută de studenţi cuzişti ia cu asalt intrarea în sală şi produce o încăierare, sub pretextul că Gide (fonetic *jid*) este prescurtarea de la „jidan". În realitate, Gide fusese de curînd în URSS şi dăduse declaraţii exuberante în favoarea bolşevismului. Presa naţionalistă, alimentată de Siguranţă, a declanşat un atac violent la adresa simpozioanelor de la *Criterion* şi acestea nu au putut continua decît în alte săli, cu un auditoriu mult restrîns. Presa de Stînga a răspuns şi ea în forţă. Fără îndoială că expunerea liberă a unor teze comuniste, prin intermediul unei dezbateri – altfel, cu argumente şi contraargumente – a fost doar un pretext pentru autorităţi în manevra de distrugere a grupării *Criterion*, care reprezenta un nucleu intelectual de incontestabilă autoritate, dar opus evident sistemului politic corupt al ţării. Ni s-a păstrat o mărturie decisivă pentru a înţelege, chiar ridicînd întregul eveniment cultural la

nivelul politicii mondiale, că cele două tabere intelectuale – naționaliști și comuniști – se apropiau și chiar se solidarizau într-un loc sigur: necesitatea schimbării sistemului politic din România anilor 1932-1933. La simpozionul din 13 octombrie, de exemplu, în momentul în care naționalistul Mihail Polihroniade „a amintit expresia lui Lenin, că statul burghez e un cadavru care va fi răsturnat dintr-o singură lovitură, a fost aplaudat atît de studenții naționaliști, cît și de grupurile de simpatizanți comuniști pe care îi adusese la Fundație prezența lui Lucrețiu Pătrășcanu"[176]. Reprezentînd în plan ideologic cele două mari curente politice care începeau să se confrunte atunci în lume, ambele căutînd să schimbe sistemul pseudodemocratic protejat prin Societatea Națiunilor, tinerii intelectuali ai generației *Criterion* deveniseră un pericol pentru structura coruptă de putere din România. Pentru a-i dezbina și a-i face inofensivi, liderii acestei generații au fost instigați unii împotriva celorlați, punîndu-li-se la dispoziție presa de scandal și mijloace materiale sau informativ-diversioniste. Atacul a pornit prin cîțiva ziariști de șantaj, între care a excelat Zaharia Stancu, și, pe fondul unor gelozii și invidii mărunte provenite din zona femeilor grupului, membrilor de frunte ai generației li s-a înscenat un scandal de homosexualitate, acuza planînd nedrept asupra întregului grup *Criterion*. Din acest episod dramatic și murdar provine expresia „cavalerii de Curlanda", preluată după revoluția din decembrie 1989 de săptămînalul *România Mare* și folosit împotriva membrilor „Grupului pentru Dialog Social", palidă tentativă de refacere a spiritului de la *Criterion*.

Apoi, prin alte mijloace, dar mai subtile, liderii generației au fost îndepărtați din București prin burse, călătorii de studii în străinătate, funcții bugetare. Așa a ajuns Mircea Eliade în India. Jucînd diversionist confruntarea de pe poziții politice de Stînga, pentru a acoperi misiunea primită de la Siguranță și șantajul pentru bani făcut împotriva unor emuli ai grupării *Criterion*, Zaharia Stancu, fost ucenic al lui Nae Ionescu, va trece în ochii lumii drept comunist. El va transforma două procese de calomnie, din care a fost scăpat de

[176] *Ibidem*, p. 238.

Siguranţă, în „agresiuni" ale burghezo-moşierimii împotriva curajului de a-i spune adevărul în faţă. După 23 august 1944, el va specula din plin această imagine şi îşi va asigura un loc sigur în nomenclatura Partidului Comunist. De cealaltă parte, liderii naţionalişti ai grupării se vor îndrepta spre formele practice ale naţionalismului. Ziaristul N. Carandino va înregistra momentul trecerii lor în Mişcarea legionară: „Îmi reamintesc explicaţiile practice ale prietenului meu, Mişu Polihroniade: «Sunt mai tari ca noi, sînt organizaţi, au curent în opinia publică şi, date fiind împrejurările europene, vor progresa vertiginos. *Le lipseşte un singur lucru: o elită intelectuală care să-i conducă. Le-o oferim noi*»"[177]. Anul de răscruce 1933, decisiv pentru viaţa politică a ţării, an al ascensiunii lui Hitler la putere în Germania, al proiectării publice în martiraj a Mişcării legionare şi an al asasinării prim-ministrului I.G. Duca, este şi cel al declanşării procesului de polarizare a elitelor intelectuale tinere ale ţării. Aici este de subliniat faptul că trecerea marilor valori intelectuale româneşti – Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Voiculescu, Mihail Polihroniade, Ernest Bernea, Aron Cotruş, savantul în fizica nucleară Gheorghe Manu, academicianul Horia Hulubei, istoricul Petre P. Panaitescu, membru corespondent al Academiei, profesorul Eugen Chirnoagă, diplomatul Mihail Sturdza, filozoful şi poetul Lucian Blaga, poeţii Dan Botta şi Ion Caraion, marele fiziolog Nicolae Paulescu, descoperitorul insulinei, reputatul filolog Sextil Puşcariu, filozoful Petre Ţuţea, poetul Tudor Arghezi, profesorul preot Dumitru Stăniloae ş.a. – în Mişcarea legionară sau identificarea unora dintre ei ca simpatizanţi de notorietate publică ai acesteia, se produce *după asasinarea lui I.G. Duca* din decembrie 1933, ca şi cum *actul de extremă violenţă ar fi fost un gest moral*, o reacţie la agresiunile făcute de acelaşi regim corupt împotriva unor victime – legionarii! La celălalt pol ideologic, în Stînga, se aşază doar doi intelectuali de substanţă, Mihail Sebastian şi Mihail Sadoveanu (care tocmai produsese o

[177] N. Carandino, *Nopţi albe şi zile negre*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1992, p. 153.

disidență în Marea Lojă Masonică a României), restul, între care Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu sau Radu Miron Paraschivescu, fiind niște mediocrități lansate drept personalități abia după instalarea ocupației sovietice. Exasperat în fața eșecului înregistrat de *Criterion*, Petru Comarnescu va lua și el decizia activismului: „În fața unor atari situații, am redevenit comunist, dorind să se termine odată cu această inegalitate și discriminare șovină, să se termine cu jandarmeria și polițianismul, cu militarismul acesta odios"[178].

Deși după război și-au negat apartenența, iar exegeții lor au adus un dubiu asupra ei, atît Mircea Eliade, cît și Lucian Blaga au fost membri ai Mișcării legionare. Mircea Eliade a făcut parte din cuibul „Axa", condus de istoricul Mihail Polihroniade, a candidat pe listele Partidului „Totul pentru Țară" (Garda de Fier) și a fost internat în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc, din ordinul lui Armand Călinescu[179]. Lucian Blaga a făcut parte din cuibul legionar de la Sibiu, condus de colonelul (r) Savu[180].

Raportul de forțe din interiorul elitei intelectuale tinere a țării era atît de dezechilibrat în favoarea naționalismului, încît chiar și numai simpla alăturare a numelor cu cele ale intelectualilor de Stînga produce un motiv serios de reflecție. Ca să putem înțelege acest dezechilibru pronunțat, dar mai ales să ne lămurim asupra resorturilor personale care au adus atîtea mari valori naționale în Mișcarea legionară, suntem obligați să înțelegem acest curent politic în ansamblul manifestărilor sale din perioada interbelică, să-i arătăm evoluția (de fapt, involuția) și să dăm la o parte prejudecățile formate de propaganda comunistă. Propunem oricărui cetățean contemporan un început: articolul de răspuns al lui Mircea Eliade la acuzațiile de fascism ale marxistului Miron Radu Paraschivescu, articol publicat la 24 martie 1935 și intitulat „Intelectualii e fasciști". Iată două fragmente: „Cînd cineva vine și îți spune că afirmarea autonomiei spiritului înseamnă «fascism»

---

178 Petru Comarnescu, *op. cit.*, p. 84.

179 V. în întregime Claudio Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea și noua Inchiziție*, Ed. Vremea, București, 2001.

180 Eugen Străuțiu, *Cămași verzi, stindarde roșii. Pagini din trecutul relațiilor româno-evreiești*, Ed. Continent, Sibiu, 1996, p. 113.

sau «escroci» (şi aceasta numai pentru că o asemenea atitudine este antimarxistă) aş vrea să ştiu cum am mai putea «discuta». Asta implică ori o extraordinară rea-credinţă, ori o ignoranţă fără margini. Să fi fost toţi filozofii lumii «fascişti» sau «escroci»? Să fi fost un Croce, un Bergson, un Russel, un Husserl – escroci şi lichele? Să fie oare întreaga psihologie contemporană – care verifică autonomia vieţii sufleteşti – o creaţie fascistă? Să fie fizicianul Heisenberg el însuşi un fascist sau un escroc? De! Mai ştii? Nu l-au scos marxiştii noştri pe Eminescu hitlerist şi pe Pârvan un huligan rasist? Într-o discuţie cu asemenea «revoluţionari» te poţi aştepta la orice. [...] Eu nu sunt obligat să ţin aici un curs de fizică, altul de psihologie şi altul de «filozofie», ca să completez cultura oricărui marxist care îmi iese în drum. Lucrurile acestea se învaţă acasă; şi se presupun ştiute într-o discuţie asupra «reabilitării spiritualităţii». Nu poţi discuta muzica lui Beethoven cu unul care n-a auzit în viaţa lui decît Titanic vals! După cum nu poţi explica unui analfabet, care te întreabă cum merg tramvaiele – legile curentului electric".

*

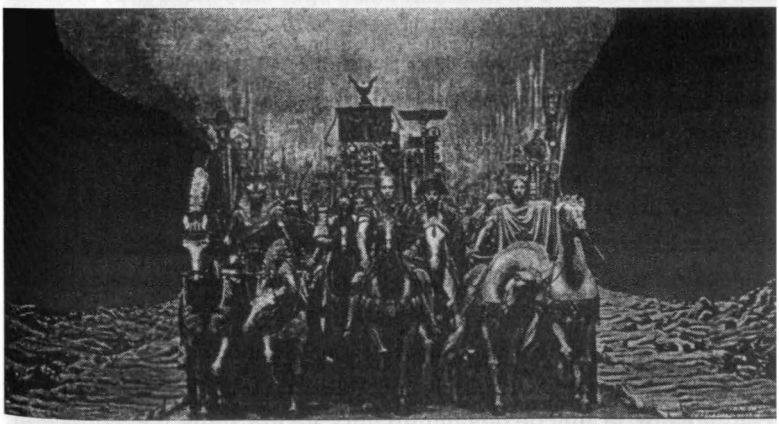

„Marşul dictatorilor" (*Les Conquérants*), pictură de P. Fritel, expusă la Salonul de Arte de la Paris 1892. Tabloul a impresionat prin asocierea îndrăzneaţă, dar sugestivă a dictatorilor din mai multe epoci – Cezar, Ramses al II-lea, Alexandru Macedon, Carol cel Mare, Napoleon, Timur Lenk –, în acelaşi marş sumbru printre mii de cadavre.

Capitolul III

LOVITURA MARILOR TRĂDĂRI
Intrarea României în faza terorismului de stat şi instalarea dictaturii regale
22 decembrie 1937 - 31 martie 1938

Moto:

Lovitura de stat presupune voinţa de-a guverna acum.

CORNELIU Z. CODREANU

Imaginea loviturii de stat date în ziua de 10 februarie 1938 de către regele Carol II se sprijină pe cîteva proiecţii rezistente în timp. Prima dintre ele porneşte de la ideea că fostul prinţ, revenit ilegal în România şi instalat pe Tron ca urmare a loviturii de stat din 7-13 iunie 1930, a urmărit de la început instituirea unei dictaturi personale şi a lucrat, între 1930 şi 1937, pentru distrugerea partidelor. A doua proiecţie – cea comunistă – îl prezintă pe Carol ca exponent al unor forţe reacţionare, capitaliste şi fasciste, pornite să distrugă România, să exploateze poporul român, muncitorii şi ţăranii, context în care regele s-a preocupat intens de jefuirea ţării în interes propriu. Al treilea stereotip apelează la pericolul reprezentat de „ascensiunea mişcărilor fasciste", în speţă a Mişcării legionare, fapt care l-a obligat pe Carol II să instituie o dictatură personală, pentru a salva statul de la anarhie sau de la dezintegrare teritorială, ca urmare a politicii revizioniste italo-germane. Nu o dată, fiecare din aceste argumente a fost prezentat, mai mult sau mai puţin convingător, în funcţie de unghiul din care era abordat evenimentul. Doar puţine tratate de istorie, apărute recent, subliniază faptul că cele trei proiecţii prin care s-a creat imaginea publică despre lovitura de stat din 1938 nu se exclud una pe cealaltă şi că părţi ale lor

constituie, împreună un corp de fapte istorice veridice. Totuşi, anumite fapte atîrnă mai greu decît altele. În plus, există privilegiul distanţei, al timpului trecut de la acele evenimente dramatice, precum şi apariţia noilor izvoare istorice, care ne stau la dispoziţie după 1989. Pe acest fond, abordarea obiectivă a loviturii de stat din decembrie 1937 – martie 1938 se află în faţa unei dileme epistemologice: scena politică românească era atît de fragmentată şi adversă, încît coborîrea cercetătorului la atmosfera contemporană, din timpul evenimentelor, 1: îl pune în situaţia de a fi partizanul unui curent împotriva altui curent sau 2: de a prezenta rece şi în alternanţă precisă opiniile şi faptele adversarilor, fapt care îl prăbuşeşte la nivelul unei simple cronologii. Există apoi riscul ca, de dragul obiectivităţii prin neintervenţie şi lipsă de comentariu, abordarea acestui moment din istoria României să se transforme într-o succesiune de documente şi citate, foarte utilă, dar numai pentru profesionişti. De aceea, în analiza actului petrecut la cumpăna dintre anii 1937 şi 1938, vom porni de la observaţia ochiului de astăzi, capabil să judece, în primul rînd, prin prisma rezultatelor, dar căutînd cu intensitate cauzele reale.

Aşa cum arătam mai sus, lovitura de stat care a instaurat dictatura regală în România este localizată în timp la data de 10 februarie 1938. Atunci a fost înlăturat guvernul Goga-Cuza şi înlocuit cu guvernul Miron Cristea. Această dată a fost aleasă, de către oameni politici contemporani şi de către istorici, pentru identificarea loviturii de stat datorită unor particularităţi din punctul de vedere al dreptului constituţional. Se poate extrage ca argument ideea că atunci a fost adus la putere un guvern personal, al regelui Carol II, format din oameni politici proveniţi din mai multe partide, guvern pe care însuşi suveranul îl numea „de uniune naţională". Problema este că şi guvernul schimbat, Goga-Cuza, era tot o formulă personală a regelui, ca rezultat artificial şi improvizat al alegerilor din decembrie 1937. Mai mult, acesta a primit mandatul în vacanţa parlamentară, în imposibilitatea de a fi confirmat sau infirmat de forul legislativ, deoarece „Corpurile legiuitoare sunt dizolvate cu mult timp înainte de data fixată pentru deschiderea lor, 17 februarie 1938. În acest fel sunt anulate şi alegerile generale din decembrie 1937,

întrucît, neîntrunindu-se şi operaţiile de validare neavînd loc, cele două Camere nu s-au putut constitui în mod legal"[181]. Aşadar, schimbarea guvernului personal Goga-Cuza cu guvernul personal Miron Cristea în ziua de 10 februarie 1938, adică încă în interiorul vacanţei parlamentare, nu este factorul decisiv al loviturii de stat, cu atît mai mult cu cît Carol II avusese pînă atunci tot un guvern personal, al lui Gheorghe Tătărescu, mascat sub titulatura de *liberal*. Nici schimbarea Cabinetului, în sine, nu a produs o agitaţie deosebită şi nu a atras atenţia prea mult, opinia publică aflîndu-se în starea de amorţeală civică, după o campanie electorală care marca eşecul pseudodemocraţiei româneşti. Cu totul alte manevre ale lui Carol II au provocat lovitura de stat şi ele s-au desfăşurat după un şir de preliminarii importante. La baza cunoaşterii lor se află informaţiile conţinute în memoriile şi jurnalele unor personalităţi contemporane, dintre care unele erau foarte bine informate (Armand Călinescu, Constantin Argetoianu), iar altele au consemnat evenimentul din perspectivă politică (Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Radu Rosetti, Zaharia Boilă, legionarii etc.).

Argumentele regelui Carol II

Cu toate că esenţial pentru înţelegerea resorturilor acestei lovituri de stat trebuia să fie jurnalul regelui Carol II, acesta – în forma publicată astăzi – este mutilat în partea sa decisivă. Au fost sustrase numeroase file de către Monique Urdăreanu, sau distruse de Elena Lupescu, înaintea unei tranzacţii cu statul român, astfel că din jurnal lipsesc 49 de pagini, exact cele referitoare la lovitura de stat[182]. Pe durata lunilor noiembrie şi decembrie Carol II nu a făcut intervenţii

[181] Ion Mamina, *Monarhia constituţională în România. Enciclopedie politică (1866-1938)*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2000, p. 297.

[182] V. „Cuvînt înainte" de prof. Ioan Scurtu la *Carol al II-lea, regele României. Însemnări zilnice*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1995 (Ediţie Viorica Moisiuc, Nicolae Rauş) şi Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, Bucureşti, 1995, p. 237 (Ediţie Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis Dorin Ion).

curente în jurnalul său, motivînd că „am avut atîtea de făcut, atîtea dificultăţi şi probleme politice de rezolvat, încît mi-a fost imposibil de a continua de a-mi face zilnic însemnări"[183]. Ştim, pe baza cercetării comparate şi a informaţiilor venite de la intimi, că regele Carol îşi camufla intenţiile şi chiar actele în jurnalul personal, convins că scrie pentru posteritate. Era interesat de imaginea sa în istorie şi, la fel ca mulţi lideri politici, căuta să lase o impresie bună. În al doilea rînd, cunoaştem că Elena Lupescu îi controla însemnările în fiecare seară, astfel că, dacă mai avea o fărîmă de demnitate, Carol îşi travestea jurnalul personal şi pentru amantă. Avînd însă în vedere că, pe desfăşurarea însemnărilor din 1937 şi pînă în 1939, Carol mai cunoscuse perioade în care povestea evenimente petrecute într-un interval de zile şi săptămîni şi nu zilnic, scuza lui poate fi plauzibilă. Oricum, însemnările pentru intervalul 2 noiembrie-31 decembrie 1937 reprezintă un rezumat al mişcărilor sale pe scena politică. Din păcate, ele conţin prea puţine indicii asupra intenţiilor şi mai mult o pledoarie pentru tema victimizării sale, ca rege pus de partide într-o situaţie limită şi nevoit să dea o lovitură de stat.

Mulţumit de guvernarea Tătărescu, Carol face apel la acesta pentru a continua cu un nou mandat, prin organizarea alegerilor şi cîştigarea acestora. Cum în România alegerile se cîştigau întotdeauna de guvernul care le organiza, Carol a crezut că Tătărescu se va angaja într-o campanie electorală violentă, motiv pentru care regele a şi făcut o remaniere la Ministerul de Interne, „cîştigătorul regulat" al alegerilor, şi l-a numit acolo pe Richard Franasovici, membru devotat al camarilei. Numai că, în acel an, 1937, organizarea unei campanii electorale violente – în genul clasic, cu bătăi, interdicţii, omorîrea agenţilor electorali – nu mai aducea în confruntare o Putere virilă şi o Opoziţie bleagă, lipsită de mijloace. Ideea că guvernul Tătărescu va reuşi să-şi impună mandatul prin violenţă se izbea de apariţia unui contracandidat serios la lupta în

[183] Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, Bucureşti, 1995, p. 230.

teren: Mişcare legionară. A crede că aceasta, cu liste prezentate în 72 de judeţe, cu organizaţii locale puternice şi cu „echipele morţii" la faţa locului, va sta să primească lovituri era o utopie. Tătărescu ştia şi intuia că riscă să iasă din alegeri, după o formulă contemporană, „cu capul spart". Acesta este motivul – pericolul pe care îl reprezenta o reacţie mult mai violentă a Mişcării – pentru care Tătărescu i-a cerut regelui o schimbare de echipă, pentru care Carol i-a cerut lui Tătărescu să organizeze alegeri libere, „curate", şi pentru care Iuliu Maniu a semnat un pact de *neagresiune* cu Mişcarea legionară. Pe fondul slăbirii autorităţii statului în teritoriu şi a infiltrării masive a ideilor Mişcării legionare în Armată, Poliţie şi Justiţie, orice agresiune de tipul celei din decembrie 1933, sub Duca, ar fi trezit o ripostă înzecit mai dură şi ar fi produs un rezultat electoral spectaculos pentru partidul Mişcării legionare. El candida de această dată sub denumirea „Totul pentru Ţară", după deviza marelui bărbat politic conservator Barbu Catargiu („Totul pentru ţară, nimic pentru noi"). Or, prin declaraţii publice, circulare interne şi mesaje particulare, Corneliu Zelea Codreanu anunţase că înţelege să se înscrie total în regimul constituţional şi legal al alegerilor, dacă nu se vor produce agresiuni sau interdicţii la adresa formaţiunii sale. Alegerile pentru Camera Deputaţilor s-au organizat în ziua de 20 decembrie 1937 şi rezultatele au fost următoarele: Partidul Naţional Liberal – 35,92%; Partidul Naţional Ţărănesc – 20,40%; Partidul „Totul pentru Ţară" (Garda de Fier) – 15,58%; Partidul Naţional Creştin (Goga-Cuza) – 9,15%; Partidul Maghiar – 4,43%; Partidul Naţional Liberal „Georgist" (Gh. Brătianu) – 3,89%; Partidul Ţărănesc Radical – 2,25%[184]. Partidul Evreiesc, semnatar al pactului de neagresiune cu Mişcarea legionară şi cu PNŢ, a obţinut doar 1,42%, fără acces în Parlament. Mişcarea legionară ocupa locul trei, din 63 de partide şi liste comune înscrise, devenind astfel a treia formaţiune politică a ţării, după ultimul mare partid tradiţional, PNL, şi după cel

[184] Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, Ed. Meronia, Bucureşti, 2000, p. 65.

mai popular partid de Stînga, PNŢ. La Bucureşti, Mişcarea legionară ocupa locul doi.

Criticînd dezamăgit prestaţia lui Franasovici, Carol II va consemna în jurnalul său: „Am impresia că nu şi-a dat prea multă silinţă, luînd drept scuză recomandările ca alegerile să fie cinstite şi rezultatul a fost că Guvernul a fost învins"[185]. Conform notelor sale, regele s-ar fi trezit într-o situaţie fără soluţie, deoarece Tătărescu nu putea continua, partidele mari nu voiau să formeze un guvern de coaliţie între ele, iar pe legionari nu-i putea aduce la guvernare, pentru că ar fi predat ţara Germaniei. Ar fi găsit atunci formula unui guvern PNŢ condus de Ion Mihalache, dar în înţelegere cu Vaida-Voevod, desprins din partid cu o aripă naţionalistă, însă Mihalache „face prostia că, plecînd de la mine dimineaţă, îşi insultă prietenii şi, fără a lua contact cu Vaida, refuză, seara, însărcinarea dată"[186] . În aceste condiţii – scrie mai departe Carol II – „mi-a rămas deci o singură soluţie constituţională, aceea de a face apel Naţional-Creştinilor lui Goga şi Cuza"[187]. Mai interesant este însă comentariul său la această desemnare: „Sunt perfect conştient că o guvernare cu aceste elemente, destul de hotărît antisemite, nu va putea fi una de lungă durată şi că după ace[e]a *voi fi liber să pot lua măsuri mai forte*, măsuri cari să [mă] descătuşească (sic!) atît ţara, cît şi pe mine, *de tirania, adesea atît de nepatriotică, a meschinelor interese de partid*"[188]. Este primul loc în care regele Carol II îşi demască intenţiile, conservate intact din aprilie 1930 şi notate în jurnal, cu ocazia vizitei pe care i-o făcuse Mihail Manoilescu la Paris, în pregătirea revenirii în ţară: „Concluzia, după ce îi declarasem că vreau să m-întorc, este că numai *par un coup* se poate face, avantajul e că viu neadus de nici un partid, că m[ă] impun singur

[185] Carol II, *op. cit.*, p. 233.

[186] *Ibidem.*

[187] *Ibidem*, p. 234.

[188] *Ibidem.* (Am arătat în mai multe locuri că regele Carol II nu stăpînea sintaxa limbii române şi topica frazei, prezentîndu-se însă posterităţii ca un semidoct cu aere de patron al artelor.)

şi sunt deci mult mai independent. *Am discutat nitel şi chestiunea dictatorială, el crede că ea este inevitabilă, mai ales pentru o vreme oareşcare, căci va trebui luat taurul de coarne*"[189]. Este uşor de observat că poziţia lui Carol, după revenirea în ţară, a fost aceea de „independenţă" faţă de partide şi, în primul rînd, faţă de PNŢ şi Maniu, care îi permiseseră venirea şi-l urcaseră pe Tron. Asupra „chestiunei dictatoriale" situaţia a devenit propice în decembrie 1937, aşa cum singur mărturisea: „voi fi liber să pot lua măsuri mai forte" împotriva partidelor politice.

În sfîrşit, principala misiune a guvernului Goga-Cuza, abia numit la 28 decembrie 1937, pare a fi emiterea legilor antisemite: „Prima măsură pe care vrea s-o iee este o revizuire a evreilor, cari, după 1919, au intrat în mod fraudulos în ţară; lor vrea să le ridice dreptul de cetăţenie. Cred că va atinge o foarte mică minoritate şi este, poate, o aruncare de lest folositoare în acest moment"[190]. Bănuim că opinia lui Carol II se sprijinea pe datele Institutului Central de Statistică, publicate cu ocazia recensământului din 1936, şi în care se arăta că în România trăiesc 758 000 de evrei, constituind 4,2% din populaţia ţării. Numărul refugiaţilor era de aproximativ 11 000, deşi asupra cifrei persistă o nelămurire, dacă era vorba de toţi refugiaţii clandestini în România, veniţi din toate părţile, sau numai de refugiaţii din Rusia. „Filderman a apreciat că numărul evreilor infiltraţi ilegal în România este de 10 000, şi el nu s-a împotrivit expulzării lor"[191]. Probabil că se referea tot la cei din Rusia. În realitate, legile antisemite date de guvernul Goga-Cuza în cele 44 de zile de existenţă ale sale au produs o masă de peste 300 000 de evrei fără cetăţenie în România, conform unui raport întocmit de Marele Stat-Major al Armatei române în 1942[192]. Actul antisemit, făcut sub patronajul lui Carol II, nu a avut alt efect, în sine, decît să aducă vechea „chestiune evreiască" în faza sa de criză. Atît prin

---

189 *Ibidem*, p. 147.

190 *Ibidem*, p. 235.

191 Jean Ancel, *Contribuţii la istoria României, Vol. I. Partea întîi. Problema evreiască (1933-1944)*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001, p. 79.

192 *Ibidem*, p. 81.

eliminarea evreilor din administrația și economia țării, cît și prin reacția lor organizată – retragerea masivă și lichidarea de conturi din băncile românești –, s-a produs un grav dezechilibru în sistemul economic al țării. Ne întrebăm, pe bună dreptate, ce rațiuni l-au determinat pe Carol II să permită unui guvern antisemit asemenea măsuri? Un posibil răspuns se află în marile mutații produse pe plan european, unde balanța puterilor înclina spre blocul italo-german. O scurtă privire asupra evenimentelor derulate numai în primele luni ale anului 1938, ne sugerează că regele Carol II căuta o adaptare la cursul accelerat al istoriei: la 4 ianuarie, „Londra anunța că *orice implicare a Palestinei în crearea unui cămin evreiesc trebuie amînată*, ceea ce provoacă atacuri teroriste pe parcursul lunilor următoare"[193]. La 23 februarie se descoperă marele zăcămînt de petrol din Kuweit, protectorat britanic desprins în 1906 din corpul Irakului, ceea ce provoacă orientarea guvernelor irakiene către Germania. În martie, Hitler anexează Austria. Realitatea importanței celui de-al treilea Reich doar a fost confirmată prin semnarea, la 10 octombrie 1938, a Acordului de la München, unde „Franța și Anglia au cedat sferei de influență a Germaniei tot spațiul sud-est al Europei"[194]. Încercînd să joace pe scena europeană, altfel decît jucase Titulescu, regele Carol II credea că face un pas înainte, dar făcea un pas tardiv, după ce România ieșise complet din orice cărți, și îl făcea grosolan și iresponsabil. Regele greșea și în planul gîndirii politice, deoarece resorturile ascensiunii Germaniei naziste în Europa anilor '30, așa cum certifică și istoriografia americană, nu țineau eliminarea evreilor, ci expansiunea economică și politică din calitatea de Mare Putere. Hitler se afla în faza Germaniei Mari: „După ce ajunge cancelar, Hitler se străduiește necontenit să-și legitimeze cel de-al «Treilea Reich» prin tradiția istorică a Sfîntului Imperiu Romano-German. În 1935 notabilitățile din Nürnberg îi dăruiesc o copie a spadei imperiale germane; el mulțumește pentru

[193] Rodney Castleden, *The concise Encyclopedia of World History*, Ed. Parragon, London, 1995, p. 541.

[194] Pamfil Șeicaru, *Istoria Partidelor Național, Țărănist și Național Țărănist*, Ed. VF, București 2000, p. 388.

acest simbol al puterii imperiale germane. În 1938, cînd este deja «Führer-ul Germaniei Mari» dă ordin să fie transferate, din trezoreria de la Viena la Nürnberg, vechile însemne imperiale, deci coroana lui Carol cel Mare, crucea imperială, globul imperial, spada imperială, pelerina ecleziastică purtată de Frederic al II-lea de Hohenstaufen, Sfînta Lance şi alte obiecte, pînă şi ciorapii purtaţi la încoronare"[195]. A fost reintrodusă folosirea în simbolistica oficială a culorii verde ottonian, provenind de la steagul de luptă al lui Otto cel Mare, iniţiatorul primului Reich german[196]. La acea dată, antisemitismul ameninţător al nazismului avea un caracter preponderent politic, anticomunist, acoperind prin aceasta intenţiile criminale expuse în *Mein Kampf*. Astfel s-a întîmplat că, cel puţin în România, unde afacerile marilor companii germane erau reprezentate de evrei – şi au rămas astfel, dar mascat, şi sub regimul Antonescu, cu nemţii în ţară – măsurile lui Carol II şi ale guvernului Goga-Cuza nu loveau doar interesele economiei româneşti, dat şi interesele germane. Situaţia din România era doar un aspect secundar al unui fenomen mult mai amplu şi profund paradoxal: aşa cum notează în cartea sa *În Zodia Satanei*, Carol ştia că renaşterea Germaniei se făcuse cu bani evreieşti: „... toată această chestiune s-a sfîrşit printr-o finanţare a Germaniei de către City şi Wall Street"[197]. Doar dacă privim mandatul încredinţat guvernului Goga-Cuza prin prisma datelor furnizate de Institutul Central de Statistică – adică, numai 10 000 de evrei clandestini – putem înţelege decizia unui rege panicat, altfel condus de o camarilă minoritară etnic. Din păcate, nici acest argument nu rămîne în picioare, deoarece Carol II a dat, pe mandatul guvernului său antisemit, un interviu ziarelor *Epoque* (05.01.1938) şi *Daily Herald* (10.01.1938), în care a anunţat

---

[195] Brigitte Hamann, *Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator*, Ed. Vivaldi, Bucureşti, 2000, p. 195.

[196] Folosirea tricourilor verzi de către echipa naţională de fotbal a Germaniei în timpul Campionatului Mondial din 1990 şi interpretarea cu versuri a imnului *Deutschland, Deutschland über alles* a trezit protestul unor organizaţii pacifiste, care, spre deosebire de marea masă a spectatorilor şi telespectatorilor lumii, ştiau care este semnificaţia acestor gesturi.

[197] Carol al II-lea, *În zodia Satanei*, Ed. Universitaria, Bucureşti, 1994, p. 29.

opinia publică internațională că evreii clandestini sunt aproximativ un sfert de milion. Rămîne astfel în picioare teza sacrificării siguranței civile a unui număr însemnat de evrei din România, pentru a putea asigura o apropiere tardivă de Germania. Calculul a fost, pur și simplu, idiot.

Lămurind și acest aspect, însemnările lui Carol II, legate de preliminariile loviturii de stat, se încheie. Să recapitulăm elementele tezei lui Carol II asupra evenimentelor: guvernul Tătărescu greșește organizînd alegeri libere, ticăloșia partidelor îl împiedică pe rege să formeze un guvern constituțional și țara intră într-o criză din care nu mai putea fi scoasă decît printr-un regim personal, autoritar. Lucrurile nu sunt atît de simple.

Preliminariile crizei politice

Anul 1937 era sfîrșit de mandat constituțional (4 ani) pentru guvernul Gheorghe Tătărescu. Cunoscut în lumea politică drept o slugă preaplecată a regelui, Gheorghe „Guță" Tătărescu formase între 5 ianuarie 1933 și 14 noiembrie 1937 trei guverne succesive, etichetate drept echipe personale ale regelui, sub acoperirea unui sprijin politic liberal. Această opinie își avea sursa în faptul că cele trei guverne suferiseră atît de multe remanieri, încît spiritul constituțional al modului de formare și funcționare a guvernului fusese încălcat pe ocolite. Primul guvern (5 ianuarie 1933-1 octombrie 1934) suferise șase remanieri; al doilea guvern (2 octombrie 1934-28 august 1936) cunoscuse șapte remanieri, iar al treilea guvern (29 august 1936-14 noiembrie 1937) alte șapte remanieri, între care cea din 23 februarie 1937 atinsese ministerele de forță, al Apărării Naționale, de Interne și de Justiție. În general, această perioadă a guvernării Tătărescu este privită ca moment al dezvoltării economice a statului român și redresării parțiale a situației sale financiare. Faptul că am putut avea o guvernare de continuitate, pe baza unui program gîndit de Constantin Argetoianu pentru eventualitatea unui regim autoritar și aplicat de regele Carol II cu amendamente personale, a permis

o anumită coerență economică și a produs efecte pozitive pînă la nivelul de trai al omului simplu. De regulă, atunci cînd se amintește traiul bun din perioada interbelică a României, la această perioadă se face referire. Conducerea Partidului Național Liberal aprecia politica economică a guvernării Tătărescu în termeni elogioși: „Ajutat de elemente active și dezinteresate ale Partidului, guvernarea d-lui Tătărescu a fost rodnică. S-a restabilit echilibrul bugetar, s-au făcut investiții importante în școli, biserici, primării, sanatorii, spitale, căi de comunicații și s-au pus în funcțiune instalații pentru apărarea țării"[198]. Este perioada de vîrf a activității marilor concerne industrial-financiare dominate de Malaxa și Auschnit, a primelor investiții sporite în înzestrarea și dotarea Armatei, dar și a marilor afaceri ilegale conduse de camarilă și de rege. Dezvoltarea economică permite și finanțarea substanțială a culturii, științei și sportului[199]. În plan politic însă, manevrele cuplului executiv Carol-Tătărescu, inspirate de camarila condusă de Elena Lupescu, provocau neliniștea partidelor și, în primul rînd, a celor aflate în opoziție. În toamna anului 1937, fidele principiilor democratice ale alternanței la Putere, *ambele* mari partide românești, PNL și PNȚ, se pronunțau pentru o schimbare în favoarea revenirii țărăniștilor la guvernare. Situația lor nu era însă atît de puternică încît să impună regelui o astfel de soluție politică, fiind fragmentate deja în aripi adverse și supuse unui bombardament permanent de intervenții oculte din partea camarilei și a regelui. Să nu uităm că guvernul fusese format cu un prim-ministru membru din rîndul trei al Partidului Național Liberal, producînd derută în rîndurile liberalilor și dificultăți în apropierea dintre corpul solid tradițional al partidului – „bătrînii", așa-numita Grupare H, a tinerilor liberali, și formațiunea independentă a georgiștilor: „Partidul Național Liberal din această perioadă nu mai poseda însă nici

---

198 C.I.C. Brătianu, *Amintiri* în C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *Amintiri. Documente. Corespondență*, Ed. Forum, București 1992, p. 19.

199 Vezi subcapitolul „Viața culturală" din Cap. XXIV, Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, Ed. Albatros, București, 1971, pp. 640-646.

puterea de influență și nici unitatea ce o avusese în deceniul anterior, cînd în fruntea lui se aflase Ion I.C. Brătianu. În conducerea partidului se manifestau disensiuni puternice, iar opțiunile președintelui Consiliului de Miniștri difereau în mare măsură de obiectivele conducerii tradiționale a național-liberalilor. Divergențele erau accentuate de faptul că în cabinet fuseseră cooptați, în general, liberali tineri, timp în care aparatul de conducere al Partidului Național Liberal continua să se afle în mîinile bătrînilor"[200]. Oricum, atît la guvern, cît și prin zona financiar-bancară controlată de partid, Partidul Național Liberal reprezenta atunci principala forță a Dreptei democratice, dedicată capitalismului românesc și, în parte, adică doar prin corpul partinic, parlamentarismului. În apropierea momentului de final constituțional al mandatului lui Tătărescu, C.I.C. Brătianu se pronunța pentru o venire a țărăniștilor la putere, cu scopul de a nu slăbi sistemul democratic și de a înfrîna pornirile autoritare ale lui Carol II: „După 4 ani de guvernămînt, opinia publică dorește schimbări. Ei i se pare totdeauna că o schimbare a conducerii Statului va fi folositoare. Știam acest lucru din timpul guvernărilor din trecut și de aceea am sfătuit pe domnul Tătărescu să se retragă și să cedeze locul unui alt partid politic"[201].

Președintele PNL se înșela. Alegerile din 1937 vor demonstra că populația era în cea mai mare măsură dezinteresată și dezamăgită de politică, nu mai reacționa la principiile democratice ale alternanței la putere și prefera, într-o doză mai mică de 40%, este adevărat, o guvernare autoritară sub mască democratică, o guvernare care le adusese un strop de bunăstare în buzunare. După șapte ani de domnie discrețională a lui Carol și după ce presa a reușit să-l convingă pe cetățean că în spatele tuturor acțiunilor regale se află o camarilă condusă de „evreica" Elena Lupescu, încrederea opiniei publice în sistemul democratic românesc scăzuse alarmant, mai

[200] Șerban Rădulescu-Zoner, coordonator, Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onișoru, Dumitru Șandru, Apostol Stan, *Istoria Partidului Național Liberal*, Ed. All, București, 2000, p. 229.
[201] C.I.C. Brătianu, *loc. cit.*, p. 19.

mult de un sfert din corpul electoral orientîndu-se către formaţiunile politice naţionaliste progermane. Raporturile reale ale naţiunii române cu regimul democratic aveau să fie sintetizate perfect de Archie Gibson, corespondentul lui *The Times* şi şef al rezidenţei Intelligence Service în România: „Această situaţie în care se găseşte România astăzi [1942, n.a.] derivă dintr-o *succesiune de evenimente care îşi au originea în decăderea sistemului parlamentar*. Obosiţi de convulsiile politice şi confuzionaţi de succesul regimurilor totalitare în Germania şi Italia, *românii au renunţat de bună voie la libertăţile lor*, acordînd puteri nelimitate regelui Carol al II-lea prin plebiscitul din februarie 1938. În ora fatală care a lovit România în 1940, regele şi-a aplecat capul în faţa presiunii ruseşti, în timp ce un regim parlamentar, responsabil în faţa electoratului, n-ar fi făcut probabil acelaşi lucru. Cedarea Basarabiei şi Bucovinei a fost primul dintr-o serie de dezastre care a rupt coloana vertebrală a României şi a tîrît-o în alianţă cu Germania, o ţară cu care ea nu avea nimic în comun. *Politicienii şi presa de partid sunt primii de blamat pentru compromiterea sistemului parlamentar şi pentru tîrîrea populaţiei româneşti spre totalitarism*. În Camera Deputaţilor şi chiar în Senat reprezentanţii naţiunii n-au făcut altceva decît să se injurieze unul pe altul, iar uneori au ajuns la bătaie. Principala preocupare a presei a fost să proclame cu glas tare bănuiala de corupţie a miniştrilor, senatorilor şi deputaţilor. Parlamentul şi presa au reuşit să creeze o falsă imagine a administraţiilor succesive prin exagerarea defectelor unor persoane care, deşi departe de a fi ireproşabile, reuşiseră totuşi să facă ceva pentru ţară"[202]. Părerea unui observator străin obiectiv, şef al spionajului britanic în ţara noastră şi reprezentant al unui ziar de autoritate internaţională, trebuie cel puţin să dea de gîndit analiştilor perioadei interbelice.

Situaţia Partidului Naţional Ţărănesc era mult mai grea. Dacă, în cazul PNL-ului, disensiunile veneau din conflictul între generaţii, la PNŢ problemele erau de natură structurală. De la formarea sa, la

[202] Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1991, p. 243.

10 octombrie 1926, PNŢ a cunoscut două tendinţe distincte, mereu vizibile, cea socialist-agrariană şi cea regionalistă ardeleană, ambele însă fidele sistemului democratic. Chiar dacă au existat accente anticonstituţionale în fiecare grupare, le putem pune pe seama politicianismului, PNŢ înscriindu-se activ în jocul politic, chiar din primul său deceniu de existenţă. Popularitatea sa şi statutul de partid mare s-au datorat însă exclusiv programului demagogic stîngist din perioada 1927-1929, program compus din largi promisiuni sociale, pe care apoi nu le-a putut onora. Eroarea făcută de Iuliu Maniu în iunie 1930 nu a produs consecinţe vizibile pe termen scurt, populaţia primind aducerea lui Carol II pe Tron cu speranţă. Nici eşecul tentativei lui Maniu de a înscrie domnia lui Carol II în sistemul democratic de partide nu a produs un tremur anxios în populaţie, regele fiind suficient de abil să obţină o sciziune în aripa ardeleană a PNŢ, aducîndu-l pe Alexandru Vaida-Voevod la putere în iunie 1932, încălcînd astfel ierarhia partidului. După ce s-a umilit în octombrie 1932 la Sinaia, primind de la Carol II şi Elena Lupescu o guvernare de trei luni, Iuliu Maniu va adopta o poziţie publică tranşantă împotriva camarilei, cu nominalizarea Elenei Lupescu, şi se va retrage din conducerea partidului, înconjurat de rudele şi adepţii săi fideli. După ce a fost de trei ori prim-ministru în numele PNŢ, Vaida-Voevod cade în 1933, pentru a fi aduşi, aşa cum am văzut, I.G. Duca şi liberalii. La începutul anului 1937, Partidul Naţional Ţărănesc cunoştea o *aripă naţionalistă dizidentă*, desprinsă în 1933 sub conducerea lui Vaida-Voevod şi regrupată în organizaţia minoră „Frontul Românesc", mai cunoştea o *aripă manistă*, adeptă a democraţiei clasice ieşite din principiul naţionalităţilor de la sfîrşitul primului război mondial, şi *corpul principal* al partidului, dominat de socialist-agrarierii lui Mihalache şi Madgearu. Dar şi în acest corp fragil al partidului se identificau trei tendinţe: *promanistă*, de rezistenţă anticarlistă, *stîngistă* de orientare socialist-comunistă, şi *centristă*, formată din personalităţi relativ tinere, dar apropiate proiectelor autoritare ale regelui Carol II. Între acestea din urmă, Armand Călinescu era cel mai răsărit. Fărîmiţarea partidelor, prin speculare oportunismului unor politicieni, îi permitea lui Carol II

să opereze combinații guvernamentale în care să poată infiltra oameni de încredere ai săi, cu misiunea de a aplica programul regal. În aceste condiții, de cerc vicios al oligarhiei politice, în care combinațiile se făceau cu mizã închisă pentru partide și cu mizã deschisă pentru rege, deranja doar Mișcarea legionară, care se pronunța violent împotriva unei stări de lucruri anormale. Pornind de la concepțiile sale antidemocratice – pe ideea că democrația este un sistem evreiesc – Mișcarea legionară ataca sistemul democratic din România și avea succes, deoarece slăbiciunile acestuia începuseră să devină extrem de vizibile. Codreanu arăta pseudodemocrația din România cu degetul și le spunea adepților și simpatizanților săi că așa arată democrația din întreaga lume. La fel va face și propaganda lui Göbbels în timpul războiului, cu ajutorul unui silogism aberant: „Anglia este o democrație / Anglia bombardează Germania / Deci democrația ucide copiii germani".

Începutul anului 1937 a adus o accentuare a crizei din Partidul Național Țărănesc. Ion Mihalache nu reușea să obțină garanții din partea regelui că la alegerile din toamnă va fi adus la putere partidul său, fără intervenții oculte și cuplaje ignobile. În timp ce Carol II se arăta tot mai mulțumit de guvernul Tătărescu, Mihalache își punea probleme de conducere. În ciuda zeflemelei cu care era tratat de majoritatea oamenilor politici, care nu vedeau „un izmenar pe scaunul lui Lascăr Catargiu", în ciuda tendințelor sale „revoluționar" stîngiste și a felului grosolan în care acționa uneori pe scena politică, Ion Mihalache a fost un om onest și responsabil față de partidul său. El sesizase simpatia lui Carol pentru Armand Călinescu, tip energic și brutal, și vedea un avantaj pentru partid din această legătură. Lider al centriștilor și, în repetate rînduri, subsecretar de stat la Interne, unde își formase o sursă de informații prin intermediul Siguranței și de unde acționase violent împotriva Gărzii de Fier, Armand Călinescu a văzut în organizația lui Corneliu Zelea Codreanu un inamic de moarte. Dincolo de aspectele politice ale ostilității sale față de legionari, ostilitate care îl va califica în fața camarilei, Armand Călinescu avea puternice resentimente personale față de Codreanu, mai ales după ce a aflat pe linie informativă că

Mişcarea legionară l-a pus pe lista neagră. La jumătatea lunii ianuarie 1937, şeful serviciului de informaţii al Marelui Maestru al Marii Loji Naţionale, Jean Pangal, şeful masoneriei naţionale, l-a informat pe Călinescu de hotărîrea legionarilor de a-l asasina în caz că este numit ministru de Interne în vreun guvern[203]. Avertismentul era foarte serios. Atunci cînd analizăm cu luciditate, fără *parti pris*, ura manifestă arătată de Armand Călinescu faţă de legionari şi ura reciprocă a acestora, pornită de la brutalitatea şi excesul de zel cu care îi atacase Călinescu în trecut, trebuie să luăm în calcul şi considerentele de ordin personal. Armand Călinescu şi Corneliu Z. Codreanu se urau şi acest sentiment a funcţionat din plin asupra acţiunii, atît atunci cînd primul a primit ordin de la Carol să-l suprime pe Codreanu, cît şi atunci cînd legionarii şi-au răzbunat Căpitanul.

La sfîrşitul anului 1936, grupul centrist al lui Armand Călinescu a căutat să provoace o dezbatere în partid pentru ca, pe baza unei reîntregiri parţiale, cu Vaida-Voevod, Partidul Naţional Ţărănesc să poată primi de la rege formarea viitorului guvern. Condiţia acestei înţelegeri era eliminarea lui Iuliu Maniu din partid, deoarece, pentru a se bucura de încrederea regelui, trebuia îndepărtat adversarul acestuia, pe subiect de moralitate. Ion Mihalache, preşedinte al partidului la acea dată, ezita să-l excludă pe Maniu din mai multe motive: se afla sub influenţa personalităţii acestuia, dorea o venire la guvernare a PNŢ, dar fără condiţii – ceea ce iar îl apropia de poziţia lui Maniu – şi se temea de o compromitere a partidului, în cazul acceptării infiltrărilor tipice de oameni ai Palatului în guvernul său. Această problemă a plasării de oameni proprii ai lui Carol II în guverne nu avea doar un aspect imagologic negativ, ci înfăţişa şi unul practic, oamenii regelui – cum făcuse Armand Călinescu sub guvernul Vaida în 1933 – nu ascultau de prim-ministru, ci de Palat, adică de camarilă şi de rege. Prim-ministrul părea astfel o marionetă, un caraghioz, şi, dacă era chiar preşedintele partidului aflat la guvernare – cum este uzanţa democraţiilor parlamentare – poziţia sa ridicolă se transfera asupra partidului său. Aşadar, rezistenţa lui

[203] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 332.

Mihalache la tentaţiile formulei oferite de Carol II pornea de la calcule politice sănătoase. PNŢ nu-şi putea permite formula acceptată de PNL, ca un lider de rang inferior să conducă guvernul, iar partidul să facă o opoziţie de paradă, pentru că soliditatea internă a ţărăniştilor era extrem de fragilă. O astfel de situaţie l-ar fi readus rapid pe Maniu la conducerea partidului, lucru pe care nu-l dorea nici unul din cei care aşteptau chemarea pentru formarea viitorului guvern. Pe linia planului regal de apropiere a lui Vaida de Mihalache, la 14 ianuarie 1937, prim-ministrul Tătărescu îl invită pe Armand Călinescu la o conversaţie în care îi dezvăluie intenţia de a se retrage în toamnă, îi confirmă dorinţa regelui de a forma un guvern PNŢ Mihalache-Vaida, cu excluderea lui Maniu din partid, precum şi intenţia sa de a sta doi-trei ani în opoziţie pentru a prelua conducerea Partidului Naţional Liberal. Întîlnirea a fost crucială pentru Armand Călinescu, acesta orientîndu-şi gruparea centristă şi acţionînd din acel moment numai pe linia acestui plan. El va manevra atît ca agent al regelui pe scena politică a ţării, cît şi ca trădător în interiorul partidului său. Pe fluidul aceluiaşi curs periculos în care intrase, Armand Călinescu se va întîlni cu marea lichea a regimului carlist, prefectul Poliţiei Capitalei, Gavrilă Marinescu, la începutul lui martie 1937. În această întrevedere confidenţială, ţinută acasă la Armand Călinescu, prefectul poliţiei îl va anunţa pe liderul centrist că „are de gînd *să suprime pe Codreanu şi vreo 30 gardişti principali.* Şi-a format *echipe de 200 puşcăriaşi*, cu care va da lovitura într-o noapte. E convins că, dacă nu-i suprimă el pe ei, vor cădea el şi Rex [regele, n.a.] apoi, victime"[204]. Nu cunoaştem informaţii certe despre pregătirea unor asasinate de acest tip din partea Legiunii, deşi ele sunt credibile şi ca zvon, dar ştim sigur că în programul politic al partidului „Totul pentru Ţară" intra şi formula punctului 84 din *Cărticica şefului de cuib*: „A doua zi după victoria legionară se va constitui Tribunalul Excepţional, care va chema în faţa lui şi va judeca pentru trădare de Patrie: a) Pe toţi jefuitorii banului public; b) Pe toţi cei ce-au primit mită, înlesnind

[204] *Ibidem*, p. 339.

afaceri; c) Pe toţi cei ce, călcînd legile fundamentale ale ţării, au persecutat, au închis, au lovit în legionari sau în familiile lor. Orice funcţie ar deţine, de la jandarm pînă la ministru, nimeni nu va scăpa acestei judecăţi. Prea şi-au imaginat aceşti domni că Ţara Românească este moşia lor, că legile s-au făcut pentru ca să le calce ei în picioare şi că noi suntem argaţii de pe această moşie, pe care să ne bată la spate cu biciul. Naţiunea română conştientă de drepturile ei va începe viaţa cea nouă prin *opera de pedepsire legală*. Acest ceas îl aşteptăm şi răbdăm". Este clar că o eventuală venire la putere prin alegeri libere în 1937 a Mişcării legionare ar fi produs o decimare pe cale juridică a majorităţii clasei politice româneşti. Cîţi nu jefuiseră banul public, nu primiseră mită, nu călcaseră drepturi constituţionale ale cetăţenilor? În ce priveşte agresiunile la adresa partidului Garda de Fier, Armand Călinescu şi Gavrilă Marinescu erau, probabil, capi de listă. Trecînd însă în planul realităţii şi avînd în vedere că şi Justiţia era coruptă, punerea în practică a programului legionar de apel la pedeapsa cu moartea pe cale juridică s-ar fi blocat undeva, unde interesele politice se combinau cu interesele economice. Mai rămînea aşadar calea asasinatului pe listă neagră, cu un număr restrîns de vinovaţi pentru abuzuri grave, unde prioritare erau cele împotriva Legiunii. Acest asasinat s-a produs în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, la închisoarea Jilava. Este important de subliniat aici că demnitarii asasinaţi la Jilava – între care şi Gavrilă Marinescu – urmau să fie judecaţi de regimul Ion Antonescu „pentru acţiuni antilegionare în timpul lui Carol al II-lea". Răzbunarea n-a mai avut răbdare şi nici bază juridică.

Totodată, intenţia de a-l suprima pe rege, ca şi dorinţa de a o omorî pe Elena Lupescu, porneau de la ideea că, în spatele demnitarilor asasini, se afla cuplul de la Palat, prin ordine directe. În aceeaşi întrevedere confidenţială, Gavrilă Marinescu îi va reproduce lui Armand Călinescu şi dialogul următor cu Carol: „... ceea ce se putea odată vindeca cu o cataplasmă, acum va trebui tratat cu bisturiul. Deci, *vor trebui cîţiva suprimaţi*. R[egele] a întrebat dacă e posibil în fapt. A mai spus aceasta în trecut Rex, dar

atunci s-a opus"[205]. Informația principală, cea privind pregătirea de către Gavrilă Marinescu a 200 de pușcăriași cu care să-i asasineze pe liderii legionari, este confirmată în jurnalul lui Carol II, la data de 12 martie: „Spre seară l-am chemat pe Gavrilă, pe chestiunea știrilor de la *H(ai)d(u)c*. Dă asigurări că este cu ochii în patru, îi lipsesc însă banii necesari de la O[rdinea].P[ublică]. Voiu interveni. Are vreo 200 de oameni gata la nevoie"[206]. *Haiduc* era numele codificat al principesei Lucia Caragea. Ea îl informase cu o seară înainte pe Carol că Mișcarea legionară pregătea o lovitură de stat pînă la sfîrșitul lunii martie și că, dacă nu va reuși, va declanșa o serie de asasinate. Informația era neserioasă, Codreanu declarînd în repetate rînduri și publicînd în manifestele sale că Mișcarea legionară respinge apelul la lovitură de stat: „Noi nu lucrăm pe plan prezent. Lucrăm pe planul viitor. N-am cerut și nu cerem guvernul. Mai mult: nici nu ne interesează cine vine la guvern. Ne este absolut indiferent. Pe noi ne interesează România de mîine, luînd, se înțelege, parte într-o anumită proporție – pentru școala noastră – la toate activitățile prezentului: parlament, ziaristică, știință, artă, etc.... Acest adevăr înlătură și minciuna, ce ni se pune obișnuit în sarcină în asemenea ocazie, că am urmări o lovitură de stat. *Lovitura de stat presupune voința de-a guverna acum*"[207]. Tactica de așteptare a lui Corneliu Z. Codreanu se sprijinea pe credința că evoluția Germaniei în balanța puterilor europene va duce la o victorie naționalistă pe continent, România intrînd într-o zodie favorabilă preluării puterii de către Mișcare legionară. Carol, Lupescu și ceilalți nu mai aveau unde să scape.

În mod paradoxal, dar numai aparent, în adoptarea tacticii așteptării – care, tocmai prin pasivitate, producea isterie la Palat – Corneliu Z. Codreanu se întîlnea pe aceeași undă cu Iuliu Maniu, chiar dacă acesta credea că în Europa va învinge democrația. Cei doi

---

[205] *Ibidem*.

[206] Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, București, 1995, p. 151. (Pentru cazul *Haiduc* vezi în același volum nota 131 bis.)

[207] Duiliu Sfințescu, *op. cit.*, p. 94. (Declarație din 4 decembrie 1933, repetată cu aceeași idee în circulara nr. 148/21 februarie 1938, v. același volum p. 105).

lideri politici aveau astfel o bază comună în credința că timpul și evenimentele externe vor conduce la căderea regimului carlist. Îi despărțea un amănunt: dacă liderul legionar adopta nonintervenția dintr-o credință mistică, Iuliu Maniu o făcea din calcul politic. În acest calcul intra și *folosirea* Mișcării legionare ca factor de presiune asupra camarilei și regelui. Felul în care a intrat Corneliu Z. Codreanu în legătură cu Iuliu Maniu este foarte legat de agitația de la începutul lunii martie 1937, agitație prezentă în toate jurnalele rămase de la principalii actori ai evenimentelor. Ea își are originea, după toate probabilitățile, într-o întîlnire secretă a lui Carol II cu Corneliu Zelea Codreanu. Informația ne vine prin intermediul memoriilor lui Zaharia Boilă. Acesta a fost contactat la sfîrșitul lunii februarie (cu puțin înainte de 1 martie 1937, dată la care, seara, Gavrilă Marinescu provoacă întîlnirea confidențială cu Armand Călinescu și îi dezvăluie planul de asasinare a capilor Mișcării legionare), de către un curier al lui Codreanu. Acesta îi comunică lui Zaharia Boilă că liderul legionar dorește o întîlnire secretă cu el. Boilă acceptă ca întîlnirea să aibă loc în casa inginerului legionar Eugen Ionică, doctor în științe fizico-chimice la Paris, în ziua de 11 martie 1937 (este ziua în care Carol II își notează în jurnal informația primită de la agentul *Haiduc*). Codreanu îi cere lui Zaharia Boilă să-i organizeze o întîlnire secretă cu Maniu, dar ruda acestuia îl informează că Maniu este de patru zile la Viena și apoi urmează să plece pentru mult timp în Franța. Iritat de faptul că serviciul său de informații nu a funcționat, Codreanu îi va solicita lui Boilă gestul unui comision epistolar, Căpitanul dorind să-i trimită lui Maniu o scrisoare cu un conținut extrem de important. Zaharia Boilă îi recomandă folosirea lui Aurel Leucuția, care urma să plece peste două zile la Viena și rămînea apoi tot timpul cu Maniu. În sfîrșit, presat de un anume pericol, Corneliu Z. Codreanu îi destăinuie lui Zaharia Boilă motivul cererii sale. Acesta îi solicită permisiunea să ia notițe, astfel că relatarea următorului dialog conține pe fond premisa veridicității:

„**(Codreanu)**: Pe mine m-a condamnat la moarte regele Carol II. (O clipă l-am privit uluit și am avut impresia că halucinez).

(Boila): Pe dv? Regele Carol II? E de necrezut.

(Codreanu): Şi totuşi aşa este. Am informaţii din cea mai bună sursă, asupra căreia nu încape nici o îndoială sau bănuială.

(Boilă): Iertaţi-mă, dar lumea, mai ales în urma evenimentelor din vara trecută, şi-a cîştigat convingerea că între regele Carol şi mişcarea legionară există cele mai bune raporturi...

(Codreanu): O fi aşa, dar – între timp – s-au întîmplat lucruri despre care lumea nu ştie şi d-tale ţi le spun, deşi sunt strict confidenţiale, dar trebuie să le transmiţi lui Maniu, căci numai astfel se explică înverşunata lui duşmănie faţă de mine. Mai acum cîteva săptămîni am fost chemat în audienţă la rege. Ea a avut loc noaptea, într-o casă particulară. (Probabil la Malaxa). Regele mi-a spus înainte de toate că simpatizează mult Mişcarea noastră şi că are de gînd să demită guvernul, să instaureze o guvernare absolutistă, personală, bazată pe Mişcarea legionară. Regele mi-a cerut să-l proclam «căpitanul mişcării», eu voi fi locotenentul său şi mă va numi şeful guvernului. I-am răspuns că sunt încîntat de bunăvoinţa lui cu privire la Mişcarea noastră şi că sunt extrem de măgulit de aprecierile sale favorabile, chiar exagerate, pe care le-a exprimat faţă de persoana mea, dar că totuşi nu pot să-i primesc oferta. Socot că nu sunt suficiente elanul şi disciplina pentru a ne asuma răspunderea guvernării, că *noi nu suntem încă pregătiţi*, că nu avem experienţă, iar în ceea ce priveşte chestiunea şefiei, noi considerăm pe regele ca un factor sus pus, arbitru peste noi toţi, dar nu-l putem considera un şef de Mişcare sau partid, că legionarii mi-au jurat numai mie credinţă şi nu altuia, că această credinţă, acest ataşament nu poate forma obiect de traficare politică. Carol II a încercat să mă convingă că văd greşit lucrurile, dar deşi mi-a vorbit mult, aducînd argumente în menţinerea tezei sale, nu m-a putut convinge.

(Boilă): Acum vă înţeleg perfect şi cred că într-adevăr regele v-a devenit un duşman neîmpăcat. L-aţi combătut în gîndirea sa cea mai intimă şi v-aţi pus deacurmezişul planurilor sale secrete. Totuşi, nu cred că ar îndrăzni să recurgă la o sancţiune extremă. Doar Maniu a făcut acelaşi lucru şi cred că Dv. cu organizaţia legionară sunteţi pus la adăpost.

(Codreanu): Să nu crezi. Maniu, da, este dușmanul lui, dar numai un dușman. *Pe cînd pe mine mă consideră rival. Regele crede sau presupune că noi, legionarii, suntem pentru un regim fascist, ca și el în definitiv. Două sâbii nu încap într-o teacă. Cît timp mișcarea noastră va exista și se va dezvolta, nu poate fi vorba de înscăunarea dictaturii regale.* Deci, înlăturarea, nu atît a Mișcării, cît a mea personală, devine indispensabilă.

(Boilă): Și legionarii vor admite așa ceva? Vor tolera ca regele Carol să vă extermine, fără nici o vorbă?

(Codreanu): Băieții sunt buni, disciplinați și țin la mine. Sunt sigur că m-ar răzbuna, dar de acuma însă, în public, nu pot vorbi deschis despre această problemă. Carol II însă sperase că împotriva mea și împotriva noastră va avea toată opinia publică așa-zisă «democratică» din Occident, firește pe comuniști, toți oamenii de stînga și bineînțeles partidele politice de la noi, care abia așteaptă să scape de un concurent periculos. Tocmai ținînd seama de aceste considerente, vreau să mă aliez cu Maniu. Cred că dacă regele ne știe aliați nu va îndrăzni să se atingă de noi.

(Boilă): O alianță cu Maniu?

(Codreanu): Da, știu că merge greu. Atît în Mișcare, cît și dl. Maniu în partidul d-sale va întîmpina mari obstacole. Între noi doi sunt deosebiri enorme de ordin tactic și ideologic. Totuși, pe o chestiune ne întîlnim: în lupta contra regelui Carol II.

(Boilă): Dv. uitați un lucru: Maniu nu mai este șeful partidului. Șeful este Mihalache, pe care dv. l-ați condamnat la moarte, ca și pe Madgearu, care este secretarul general al partidului. L-ați condamnat și pe Titulescu, cu care Maniu este perfect solidar.

(Codreanu): Condamnările acestea nu au decît sens teoretic sau, dacă voiți, simbolic. Dar altfel, asupra lor vom putea reveni.

(Boilă): Și vă rog să nu uitați că nu toți fruntașii din partid sunt de acord să ducă lupta contra regelui, alături de Maniu. Doar tocmai pe acest punct s-a produs și sciziunea în partid și a părăsit Maniu șefia.

(Codreanu): Toate acestea le știu, dar mai știu că opinia publică din partid este alăturea de Maniu, care nu va renunța la atitudinea

lui. Şi atunci, o tovărăşie cu mine ar fi, cred, utilă. De altfel eu, fiind pregătit pentru orice eventualitate, am lăsat un testament politic, scriind acolo: [...] Dacă nu voi mai fi, mergeţi la Maniu, care e singurul în stare să mă răzbune»"[208].

Zaharia Boilă s-a ţinut de cuvînt şi a trimis în scris lui Maniu, la Viena, conţinutul convorbirii cu Corneliu Z. Codreanu. Răspunsul ar fi venit însă peste trei luni, cînd Boilă s-a întîlnit cu Maniu la Karlsbad: „Comunică lui Codreanu că acum nu ne putem întîlni. Chestiunea nu este actuală. Dar la toamnă situaţia se va schimba radical şi atuncea ne putem vedea"[209]. Boilă l-a văzut din nou pe Codreanu la Predeal, iar acesta a acceptat înţelegerea: „Perfect. Eu văd situaţia la fel şi sunt mulţumit". Textul lui Zaharia Boilă conţine o inadvertenţă care demonstrează că, fiind vorba de *Memorii*, şi nu de un jurnal cu consemnări la zi, a introdus în redactare atît alteritatea informaţiei, generată de factorului timp, cît şi schematismul unor formule de partid. Cu toate acestea, o curăţire a textului de paraziţii memoriei ne-ar putea ajuta să extragem mica neconcordanţă pentru a salva conţinutul excepţional al sursei. Într-un singur loc se simte distanţa între eveniment şi consemnare: perioada de trei luni care ar fi trecut de la transmiterea mesajului către Maniu şi pînă la răspunsul său de la Karlsbad. Această perioadă presupune intervalul dintre jumătatea lui martie şi jumătatea lui iunie, or, de la jumătatea lui martie, aşa cum ne informează Armand Călinescu în jurnalul său, Iuliu Maniu se întorsese la Bădăcin. În plus, Maniu a participat la congresul PNŢ din 3-5 aprilie de la Bucureşti. Este imposibil ca Zaharia Boilă să nu-l fi abordat pe Maniu asupra unui răspuns pentru Codreanu. În momentul în care studiem cu atenţie însemnările lui Constantin Argetoianu vom constata însă că în ziua de 30 martie 1937 se găsesc informaţii preţioase despre înţelegerea Codreanu-Maniu. Mai întîi, Kalman Blumenfeld afirmă că Zaharia Boilă i-a încredinţat secretul întîlnirii sale cu Codreanu din 11 martie (ceea ce ne confirmă şi nouă veridicitatea

208 Zaharia Boilă, *Memorii*, apud Duiliu Sfinţescu, *op. cit.*, p. 237.
209 *Ibidem*, p. 239.

evenimentului), apoi este reprodusă reacţia regelui într-o întrevedere cu ambasadorul Franţei, Thierry: „Poftim, a spus regele, acum domnii de la Garda de Fier s-au unit şi cu Maniu!"[210] O altă confirmare vine de la fostul preşedinte al Uniunii Naţionale a Studenţilor Creştini Români, care precizează că la 12 aprilie 1937 a avut loc o întîlnire între Iuliu Maniu şi legionari, în prezenţa lui Zaharia Boilă, în casa Bianu din Cluj. „Implorăm pe Iuliu Maniu să reintre în viaţa publică" – îşi aminteşte preşedintele UNSCR. „Iuliu Maniu ne-a vorbit 4 ore."[211] Aşadar, Zaharia Boilă a scris greşit în memorii intervalul de trei luni, în loc de trei săptămîni, sau a ascuns o întrevedere secretă în ţară a lui Maniu cu Codreanu în care cei doi s-au înţeles asupra pactului electoral din toamnă. Această din urmă ipoteză este mai plauzibilă.

Revenind la subiectul analizei noastre – preliminariile şi argumentele lui Carol II pentru darea loviturii de stat – trebuie să ne oprim asupra cîtorva teme conţinute de stenograma întrevederii Codreanu-Boilă.

Tonul lui Codreanu denotă o anumită teamă personală, sentiment care l-a determinat să caute o apropiere de Maniu, din dialogul său cu nepotul acestuia lipsind considerentele de ordin politic, electoral sau elementele de calcul doctrinar şi ideologic. Este de presupus că, în acest stadiu al conflictului cu regele, Codreanu vedea *doar* o eliminare a sa, nu o exterminare a întregii elite legionare – cum plănuiau Gavrilă Marinescu şi Armand Călinescu – astfel că înţelegea să-şi pună Mişcarea şi partidul la adăpostul unei formaţiuni politice care să-i permită supravieţuirea. Presupusul „Testament politic" al lui Codreanu a ieşit la iveală abia în 1946, în timpul procesului mareşalului Ion Antonescu, cu ocazia interogatoriului şefului SSI, Eugen Cristescu: „Eu am avut mulţi informatori în Mişcarea Legionară, şi informatori adînci, care mi-au spus că testamentul lui Horia Sima (sic!), nescris, este următorul:

---

[210] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. II (1 ianuarie-30 iunie 1937), Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1999, p. 151.

[211] Dr. Şerban Milcoveanu, *Corneliu Z. Codreanu, altceva decît Horia Sima*, vol. I, Biblioteca „Învierea", nr. 7, Bucureşti, 1996, p. 106.

«După mine urmează, spune Horia Sima, inginerul Clime». **Preşedintele Tribunalului:** Codreanu, nu Sima! **Eugen Cristescu:** ...spune Codreanu: urmează inginerul Clime. După aceea venea încă o listă de 13 inşi. Dacă toţi aceştia cad, atunci să vină Horia Sima. Era o contestare..., contestaţie, dacă este dreptul lui Horia Sima sau dacă este dreptul lui Radu Mironovici, fiindcă era un lucru care nu se ştia decît de cîţiva intimi ai lui Codreanu. Nu interesează aceasta. Interesează faptul că Horia Sima a spus: «că dacă toată această listă va cădea, atuncea Legiunea să se adreseze lui Iuliu Maniu»" [212].

Este fundamentală pentru înţelegerea motivaţiei celei mai intime a loviturii de stat carliste opinia comună a lui Codreanu şi Zaharia Boilă că regele are un proiect de instituire a unui regim autoritar după modelul fascist, mussolinian. Reamintesc că acest model se sprijinea pe centralismul statal condus de un lider autoritar. deasupra unui partid unic de orientare economică socialistă (etatistă), şi că am arătat în capitolul precedent înclinaţia lui Carol *II* pentru acest model. Rezultatele economice spectaculoase obţinute de Mussolini în Italia îi făceau pe mulţi să privească favorabil un astfel de model. Codreanu îi va sugera lui Boilă că, în fapt, Carol II crede că şi Mişcarea legionară doreşte acelaşi lucru, ceea ce ar fi inexact – probabil pe considerentele de natură mistic-creştină – motiv pentru care, cît există Mişcarea legionară, regele nu poate instaura dictatura regală.

Codreanu confirmă existenţa unui plan de represalii legionare în cazul suprimării sale şi trimite în derizoriu aşa-numita „listă neagră" a politicienilor condamnaţi de Mişcarea legionară. Detaliul acesta ne permite să credem că, în 1937, Corneliu Z. Codreanu se maturizase politic şi începuse să joace pe scena politică a ţării cu un proiect propriu, astfel încît îşi permitea să observe că Legiunea nu este pregătită pentru guvernare, că tactica aşteptării era cea mai bună

---

[212] Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. I, Ed. Saeculum şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, p. 336. (Confuzia permanentă între Horia Sima şi Corneliu Z. Codreanu din depoziţia lui Eugen Cristescu vine din faptul că primise informaţia asupra Testamentului politic al Căpitanului chiar prin intermediul agentului său infiltrat în Mişcare, Horia Sima.)

şi că, pentru a atrage electorat nemulţumit de situaţia ţării, trebuie să îi ofere acestuia *iluzia* brutală a unei viitoare pedepsiri a politicienilor corupţi. Altfel spus, Codreanu le oferea cetăţenilor nişte vinovaţi pentru toate anxietăţile lor existenţiale: evreii, pe de o parte, şi plutocraţia românească, pe de altă parte.

Dar ce motivaţii atît de puternice avea regele Carol II, încît să iniţieze o întîlnire secretă cu Corneliu Zelea Codreanu în primăvara anului 1937? Pe cît de riscantă a fost acţiunea, pe atît de important trebuie să fi fost şi scopul ei. Oricît am încerca să intrăm în meandrele jocului politic făcut de Carol II, cunoscîndu-i scopul final şi metodele, tot ne va fi greu să credem că regele a putut concepe o numire a sa drept „căpitan" al Legiunii şi o cedare a acestei poziţii din partea lui Codreanu, în schimbul funcţiei de prim-ministru. Scenariul acesta nu i se potriveşte lui Codreanu, dar nici lui Carol. Trebuie să fi existat o motivaţie mult mai puternică şi credem că aceasta a fost panica. În luna februarie se petrecuse un fapt care schimbase complet optica regelui despre Mişcarea legionară şi-l umpluse de spaimă. De unde pînă atunci credea că legionarii sunt o grupare clandestină minoră, iar Corneliu Z. Codreanu un mediocru agent german, imaginea publică a Mişcării legionare se modifică în februarie 1937 radical.

La 13 ianuarie 1937 mor pe frontul anticomunist din Spania, în localitatea Majadahonda, comandanţii legionari Ion I. Moţa şi Vasile Marin. Mişcarea legionară intră în doliu şi hotărăşte să organizeze un fel de funeralii naţionale în memoria primilor luptători căzuţi în lupta împotriva comunismului. Pentru aceasta, sunt pregătite două vagoane speciale cu sicriele celor doi, care sunt ataşate unor trenuri ce urmau ruta prin Germania. La Berlin, trupurile lui Moţa şi Marin sunt expuse într-o capelă şi prin faţa catafalcului defilează trupe SA şi SS, precum şi oficialităţi germane, italiene şi falangist spaniole. Trenul special intră pe teritoriul României pe la Cernăuţi. Constantin Argetoianu va nota în acest moment: „O lume imensă la gară şi împrejur, se vorbeşte de 150 000 de oameni. La sosirea trenului, 50 000 de oameni au îngenunchiat şi au început să cînte. Mii de lumînări pe peron, care au fost apoi

înfipte pe vagoanele trenului mortuar. În Bucovina, Garda de Fier a prins"[213]. Observaţia finală a lui Argetoianu arată că nici el nu-şi imagina ce avea să urmeze la Bucureşti. Aducerea trupurilor celor doi legionari scoate în stradă o mulţime „enormă" – cum avea să noteze de mai multe ori tot Argetoianu – versiunile oscilînd între 200 000 şi 500 000 de oameni. La înmormîntarea lor au oficiat mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, mitropolitul Basarabiei, Gurie, şi episcopul Vartolomeu al Rîmnicului, împreună cu 200 de preoţi. La ceremonii au participat ambasadorii Germaniei, Italiei, Japoniei şi Iugoslaviei, reprezentanţi oficiali ai Poloniei şi ai guvernului spaniol franchist, ceea ce, din punctul de vedere al ambasadorilor, a reprezentat o încălcare a normelor diplomatice şi o intervenţie în treburile interne ale statului. Practic, a fost o demonstraţie de forţă din partea Mişcării legionare şi un prim semnal politic dat de Germania şi Italia României carliste. Despre modul cum s-a desfăşurat acţiunea legionară pe bulevardele Capitalei, Argetoianu consemnează: „Toţi cei care au văzut-o au găsit-o însă impunătoare, şi au fost adînc impresionaţi mai ales de disciplina morală concretizată în aspectul miilor de tineri care au defilat"[214]. De unde presa îi prezenta ca pe un grup de derbedei şi anarhişti, detaşamentele perfect aliniate şi echipate impecabil cu cămăşi verzi cu diagonală, dar mai ales deplasarea lor ordonată, deşi erau în număr foarte mare, au avut un impact major asupra populaţiei bucureştene. Carol II a urmărit defilarea legionară de la fereastra unui imobil din Bulevardul „Ion C. Brătianu", împreună cu Ernest Urdăreanu şi Mihail Manoilescu, „care dădea explicaţii şi răspundea la întrebări în calitatea sa de protector al Mişcării legionare"[215]. Ca detaliu necunoscut sau numai folosit diversionist, formaţiunile Mişcării legionare nu erau organizate astfel după modelul fascist sau nazist, ci după modelul Armatei române, Codreanu – fost elev la Mănăstirea Dealu – folosind intenţionat tipul de organizare şi instrucţia de front ale instituţiei noastre

213 Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. II, p. 60.

214 *Ibidem*, p. 68.

215 Dr. Şerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 97.

militare. Tocmai aceste aspecte de ordine şi disciplină, impactul lor asupra cetăţenilor, precum şi solidaritatea afişată de Germania şi Italia, au născut panica în rîndurile camarilei. Ambasadorul României la Varşovia, Duiliu Zamfirescu, autorul lui *Tănase Scatiul*, avea să-i spună lui Argetoianu: „N-am nici o legătură specială cu Zelea Codreanu, dar sunt în măsură să ştiu ce vor şi ce plănuiesc. N-au nici o intenţie să ucidă nici pe d-na Lupescu, nici pe rege, nici pe altcineva din preajma lor. Ştiu că au fost în panică la Palat şi că prostiile lui Tătărescu şi ale lui Iuca n-au fost decît repercuţiunile acestei panici"[216]. „Prostiile" prim-ministrului Tătărescu şi ale ministrului de Interne, Dumitru Iuca, erau intervenţiile pe care le avuseseră aceştia, împreună cu Armand Călinescu, în Parlament, protestînd împotriva prezenţei ambasadorilor la ceremoniile legionare. Pe cît de îndreptăţită era poziţia demnitarilor români, pe atît de grosolană şi ofensatoare a fost intervenţia lor. Armand Călinescu – înscris deja pe drumul morţii sale tragice – va folosi cuvinte ca „blam", „înfrîngere", „precedent periculos pentru ziua de mîine", „umilinţi", „a coborît demnitatea guvernului în fapt"[217]. Atît Hitler, cît şi Mussolini nu s-au lăsat impresionaţi de protestele guvernului României, făcînd doar mici gesturi de nemulţumire pe plan comercial. Carol II şi camarila s-au speriat şi mai tare, deoarece „din totalul exportului nostru de circa 11 miliarde, 5 şi $^1/_2$ sunt absorbite de Germania şi Italia"[218]. Argetoianu nota ironic: „Căci trebuie să fie cineva tîmpit să creadă că o ţară care a îngenunchiat Anglia în prestigiul ei mondial, care şi-a bătut joc de Franţa, rupîndu-i în nas clauzele cele mai esenţiale ale tratatului ce-i asigura paza graniţelor, că o ţară care de doi ani nu cunoaşte decît succese în toate ciocnirile cu cele mai mari Puteri ale lumii, era să se plece în faţa României!"[219]

Dar la 15 februarie 1937 se mai petrecuse un fapt pe care opinia publică nu-l cunoscuse în dimensiunile sale reale, dar pe

---

[216] *Ibidem*, p. 87.

[217] V. Armand Călinescu, *Discursuri parlamentare (1934-1937)*, vol. II, Ed. Quadrimpex, Bucureşti, 1993, pp. 346-357.

[218] Constantin Argetoianu, *op. cit*, p. 97.

[219] *Ibidem*, p. 96.

care Carol II şi oamenii săi de încredere îl aflaseră în detaliu. În dimineaţa acelei zile, la 48 de ore de la înmormîntarea lui Moţa şi Marin, un grup de legionari îmbarcaţi în două camioane s-a deplasat la închisoarea Văcăreşti, unde a încercat să forţeze intrarea pentru a-i elibera pe deţinuţii legionari. Garda penitenciarului s-a opus şi legionarii au intrat în negocieri cu directorul. Astfel, cu toate că era ora 4 a.m., legionarii au primit aprobarea să îşi decoreze confraţii cu o decoraţie iniţiată de Căpitan: „Deţinuţii gardişti, împreună cu camarazii lor din camioane au fost aşezaţi în curtea penitenciarului, într-un «careu» înconjurat de toate părţile de trupă, care forma astfel un al doilea «careu» în jurul celui dintîi. Un preot – venit şi el cu camioanele – a spus o scurtă rugăciune, apoi gardiştii toţi s-au pus în genunchi, şi cei deţinuţi au primit însemnele decoraţiei. *În momentul în care gardiştii s-au pus în genunchi, au îngenunchiat şi toţi soldaţii şi ofiţerii.* Pare că această *solidaritate a Armatei cu gardiştii* a speriat grozav stăpînirea [...]"[220].

O altă manevră inteligentă a lui Codreanu întărea şi mai mult panica Palatului. Căpitanul înfiinţase în octombrie 1936 *Corpul Muncitoresc Legionar* (CML), organizaţie menită să lărgească baza de mase a Mişcării legionare în vechea direcţie doctrinară încercată de Codreanu la Iaşi, în 1919. Un participant direct la acţiunile Mişcării legionare din acea perioadă, îşi aminteşte: „Odată, în timpul unei şedinţe de conducere, inginerul Clime, şeful suprem al Corpului Muncitoresc Legionar, ne-a prezentat un plan al Bucureştilor, cu dezvoltarea organizaţiilor muncitoreşti şi creşterea lor cronologică, ilustrată într-o grafică cu culori diferite. Cea mai puternică organizaţie era la STB (Societatea de Transport Buc.), care, numai ea singură, avea peste 1 000 de membri. Şi organizaţia Uzinei Metalurgice Malaxa, sub conducerea lui Smadea, era foarte puternică şi cuprindea aproximativ 15% din întregul personal"[221]. Gheorghe Clime era adeptul atragerii muncitorilor comunişti în organizaţiile CML, pe ideea că aceştia sunt iluzionaţi şi înşelaţi de

---

220 *Ibidem*, p. 105.

221 Ştefan Logigan, *Rumäniens Eisene Garde. Ein Legionär erinnert sich*, Ed. Universitas, München, 1996, p. 146.

celulele bolşevice din uzine (mai ales de la Atelierele Griviţa) şi că pot găsi în Mişcarea legionară acelaşi front antiburghez. Corneliu Z. Codreanu s-a opus, considerînd că natura atee a comuniştilor este incompatibilă cu ideologia fundamentală a Legiunii, dar opoziţia sa nu a atins nivelul de jos al procesului, începutul anului 1937 marcînd şi primele intrări masive de muncitori comunişti în structurile organizaţiei bucureştene a CML. Acest fenomen – care dăduse primele semnale chiar în timpul procesiunilor legate de înmormîntarea lui Moţa şi Marin – avea să-i trezească lui Carol II un nou semnal de alarmă. El ne confirmă peste timp şi ipoteza rivalităţii dintre rege şi şeful Mişcării legionare pentru controlul aceleiaşi baze doctrinare şi sociale necesare unei guvernări de tip fascist mussolinian.

Iată aşadar cîteva argumente serioase pentru a explica panica în care intrase Carol II şi resorturile care l-au împins spre o tentativă de înţelegere cu Codreanu. Întîlnirea trebuie să fi avut loc înainte de 26 februarie 1937, în casa lui Nicolae Malaxa din Parcul Bonaparte, pentru că la această dată Codreanu dă o circulară care pare perfect legată de conţinutul discuţiei sale cu regele:

„CIRCULARA Nr. 58

Către şefii de Regiuni

Rog comunicaţi legionarilor:

În urma înmormîntării mucenicilor Moţa şi Marin, *autorităţile s-au speriat, dar nu din cauza dezordinei, ci din cauza ordinei*, în adevăr impresionantă, care a domnit tot timpul.

Acum circulă zvonul că autorităţile ar voi să provoace cu orice chip, împrăştiind vestea că se pune la cale un complot legionar, că se vor face percheziţii şi arestări, căutîndu-se cămăşi verzi şi arme prin casele legionarilor.

Se poate ca aceasta să fie numai simple zvonuri de cafenea. Totuşi, eu am obligaţia să atrag atenţia legionarilor.

Niciodată Mişcarea legionară, pentru a birui, nu va recurge la IDEEA DE COMPLOT sau LOVITURĂ DE STAT.

Consider aceasta ca o prostie.

Mişcarea legionară nu poate birui decît o dată cu desăvîrşirea unui proces interior de conştiinţă a naţiunii Române. Cînd acest proces va cuprinde pe majoritatea Românilor, şi se va desăvîrşi, biruinţa va veni atunci automat, fără comploturi şi fără lovituri de stat.

Biruinţa pe care noi o aşteptăm în modul acesta, este atît de mare, atît de luminoasă, încît niciodată nu vom admite ca ea să fie înlocuită cu *o biruinţă ieftină şi trecătoare, născută din complot sau lovitură de stat.*

Bucureşti, 26 februarie 1937."[222]

Duminică, 28 februarie 1937, imediat ce s-a întors în Bucureşti de la Sinaia, regele Carol II l-a chemat pe Gavrilă Marinescu şi „i-a spus că s-a convins de primejdia Gărzii de Fier şi de necesitatea represiunii"[223]. De la această dată putem vorbi de o linie dreaptă a pregătirilor pentru lovitura de stat a lui Carol II şi, foarte clar din perspectiva mărturiilor, de trasarea dîrei sîngeroase a unor evenimente istorice, care se vor scurge în continuare cu viteză: asasinarea lui Corneliu Z. Codreanu şi a altor peste 250 de legionari în 1938; asasinarea lui Armand Călinescu în 1939; asasinarea a 292 de legionari, ca răzbunare pentru moartea lui A. Călinescu; asasinarea demnitarilor şi militarilor de la Jilava din 1940; „rebeliunea legionară".

Indiferent ce opinii avem despre Mişcarea legionară, suntem nevoiţi să recunoaştem că planuirea unui asasinat de o asemenea amploare – a lui Corneliu Codreanu şi a altor 30 de lideri ai unei formaţiuni politice româneşti – reprezintă un act de *terorism de stat*, care transferă asupra iniţiatorilor cunoscuţi: regele Carol II, Armand Călinescu şi Gabriel Marinescu calitatea de *criminali*, cu circumstanţe agravante prin natura funcţiilor lor publice. Actul de terorism iniţiat de conducerea

---

222 Duiliu Sfinţescu, *op. cit.*, p. 95.

223 Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 338.

statului pune foarte serios în discuție dreptul Mișcării legionare la legitimă apărare.

Ca o notă distinctă, generalul Ion Antonescu a fost parte a complotului politic care viza lovitura de stat, fiind implicat în negocieri și avizat din timp, motiv pentru care a fost numit în guvernul Goga-Cuza, dar s-a opus asasinării liderilor legionari. Pentru această atitudine, a fost destituit din guvern și exilat. Aceeași poziție o avea și inginerul Ion Gigurtu. Tot din aceleași motive, Antonescu nu a mișcat nici un deget în '40, atunci cînd legionarii pregăteau răzbunarea de la Jilava și a afirmat că acolo a pierit scursura vieții politice românești.

Antonescu, omul autorității depline în 1940, cunoștea dedesubturile acestei afaceri întunecate.

Manevre de culise

Dacă liberalii priveau cu oarecare resemnare plecarea de la guvern, în interiorul Partidului Național Țărănesc criza se accentua. Lui Ion Mihalache îi era imposibil să accepte o apropiere de Vaida, din cauza accentuării faliei între tendințele ideologice pe care le slujeau: Vaida se depărta tot mai mult spre Dreapta naționalistă, iar Mihalache, în absența factorului ponderator Maniu, aluneca tot mai accentuat spre Stînga socialistă, Madgearu formulînd în această perioadă partea de aberații economice prosovietice a operei sale, iar doctorul Lupu fiind suspectat chiar de spionaj în favoarea URSS. Carol II avea nevoie tocmai de naționalismul lui Vaida, pentru a înlocui cu ceva partea scenei politice pe care se instalase solid Mișcarea legionară și pentru a exercita un control indirect asupra acesteia, cum mai făcuse Vaida în 1933. Reamintim aici că atribuirea în epocă a poziției de Dreapta extremistă Mișcării legionare se făcea exclusiv datorită atitudinii sale antisemite, ceea nu corespunde principiilor doctrinare ale Dreptei. Pe de altă parte, Mihalache era strivit de greutatea deciziei pe care urma să o ia,

neprimind – în cel puţin cinci audienţe la rege – nici o garanţie, nici măcar că PNŢ va fi adus la putere, dar şi cu ameninţarea permanentă că o eventuală aducere se va face pe principiul „infiltraţiei" oamenilor regelui în guvern. Cu ocazia întrunirii delegaţiei permanente din 3 martie, el îşi prezintă demisia. Numai că în scenă intră tocmai acum Iuliu Maniu. Acesta atrage atenţia că mandatul Delegaţiei Permanente a expirat şi că va trebui aleasă alta, de către Congres. Cum în Congresul PNŢ, Iuliu Maniu avea majoritatea, Mihalache a înţeles să cedeze. Dar Maniu juca tare, el dorind – ca un politician versat ce era – un control total asupra partidului său, dobîndit după ce acesta eşuează în tentativele sale de a se alinia la proiectul de combinaţie politică a regelui Carol II. Ion Mihalache şi-a amînat demisia pînă la Congresul din 4 aprilie, cele două tabere împărţindu-se pe principiile rezistenţei la tentaţia Puterii sau a dorinţei de a veni la Putere.

Dacă ar fi să ne aşezăm cu maximă obiectivitate în situaţia regelui Carol II din primăvara anului 1937, va trebui să acceptăm că ceea ce s-a întîmplat la Congresul PNŢ din 2-5 aprilie 1937 nu-i mai lăsa nici o speranţă pentru a aduce acest partid la guvernare. De aici, probabil, şi insistenţa sa de a-l menţine pe Tătărescu încă un mandat. Depăşit complet de criza în care se afla partidul, Ion Mihalache decide cu onestitate şi demnitate să îi cedeze conducerea lui Maniu, crezînd că blocul solid al formaţiunii sale politice înclină spre o poziţie de rezistenţă, cu toate neplăcerile situării în Opoziţie – şi aici trebuie să vedem şi influenţele aripii sale socialist-comuniste – şi că grupul centrist şi procarlist, oricum minoritar, apelează la apropierea de Vaida dintr-un oportunism păgubitor pentru partid. Este posibil ca Mihalache să fi ştiut, aşa cum aflase şi Argetoianu, că Iuliu Maniu îşi pierduse popularitatea în Ardeal în detrimentul lui Vaida-Voevod, fenomen plauzibil pe fondul inactivităţii lui Maniu şi al orientării naţionaliste a lui Vaida. Pentru a masca adevăratele cauze, Mihalache invocă modificarea unor prevederi ale statutului şi, acestea nefiind acceptate, îşi prezintă demisia *irevocabil*. Totodată, îl recomandă pe Maniu la succesiune. Acesta însă oscilează, deoarece nu era convins că partidul îl va urma monobloc

împotriva regelui şi a camarilei. Tip cerebral şi tenace, Maniu înţelesese că o venire a sa la conducere putea însemna ruperea aripii centriste şi slăbirea partidului. În sfîrşit, după lungi insistenţe, Iuliu Maniu acceptă şi presa este anunţată că a fost ales preşedinte al PNŢ. În acel moment, speriat de consecinţele acestei alegeri, Carol II îl trimite urgent la Congres pe Ernest Urdăreanu, omul de încredere al Elenei Lupescu, care exercită asupra lui Mihalache presiuni pentru blocarea accesului lui Maniu la conducerea partidului. Regele Carol va recunoaşte în jurnalul său intervenţia: „Am autorizat pe Urdăreanu să vorbească, dar *à titre* personal şi fără a angaja întru nimica persoana mea. Vine şi Gr. Filipescu la Urdăreanu şi-i vorbeşte în acelaşi sens, că este o sinucidere a Partidului Naţional Ţărănesc dacă Maniu vine în frunte, şi se angajează să vorbească cu amîndoi. Seara vine ştirea că acţiunea unuia şi altuia ar avea sorţi de izbîndă. Mi se va putea pune întrebarea, dacă eu am ideea de dreapta (alias Vaida etc.), am lăsat să se facă aceste demersuri. E ca cu (sic!) Mihalache tot e mai uşor de manevrat şi, pe urmă, ruptura grupului centrist – Costăchescu, Ghelmegeanu, Călinescu, Potîrcă etc. – nu este destul de sigură, spre a aduce un aport (sic!) suficient lui Vaida în dauna lui Maniu"[224]. Probabil că, pentru salvarea situaţiei, Urdăreanu a făcut şi promisiuni şi ameninţări, astfel că, după ce presa fusese deja anunţată de alegerea lui Maniu, Mihalache revine asupra demisiei sale «irevocabile» şi reia şefia partidului. Maniu însuşi îi cere să rămînă. Armand Călinescu, membru activ al PNŢ şi delegat la Congres, povesteşte: „Aceleaşi persoane care alergau să convingă pe Maniu să accepte, veneau acum să-i ceară să renunţe (după mirosul fripturii)!"[225]. Doctorul Lupu, după ce a susţinut realegerea lui Mihalache, a început să-l înjure: „E un dobitoc, e un dobitoc – tot repetă simpaticul doftor, pe un ritm accelerat – e un dobitoc, trebuie să plece şi să vină Maniu, să i-o bagăm regelui, f... mama lui, pînă la cot!"[226]. Iuliu Maniu va ieşi dublu umilit din această situaţie. Dincolo de ceea ce-i făcuse Ion Mihalache, mai era şi faptul că

[224] Carol II, *op. cit.*, p. 163.
[225] *Ibidem*, p. 343.
[226] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 158.

apucase să transmită Palatului „«că va merge pînă la umilință față de rege» în interesul partidului"[227]. În spatele acestor oscilații, foarte departe, se afla interesul transparent al unor forțe influente din Franța, de care Nicolae Titulescu nu era străin. Fără îndoială că, în oricare perspectivă, Carol II avea de rezolvat marile probleme din partidul pe care voia să-l aducă la Putere. El nu a avut la dispoziție decît grupul centrist al lui Armand Călinescu, care a continuat să manevreze distructiv în interiorul PNȚ, amenințînd cu disidența și insistînd pe apropierea de Vaida-Voevod. Acesta, la rîndul său, a rămas ferm pe poziția excluderii lui Maniu.

Este perioada rolului istoric pozitiv jucat de Ion Mihalache, singurul său moment de vîrf, în care dă bătălia pentru salvarea partidului, pentru păstrarea demnității și forței sale în ochii electoratului, dar mai ales pentru conservarea unității. În această bătălie el n-a fost ajutat decît de presa socialistă și de loja francmasonică a lui Sadoveanu, ambele interesate în supraviețuirea pe scena politică a principalului partid de Stînga al țării, ca frînă a tendințelor naționaliste progermane ce se manifestau tot mai accentuat, dar și ca paravan pentru activitățile ilegale ale Partidului Comunist din România. Din luările sale de poziție înțelegem că socialismul agrarian pe care îl promova se opunea categoric bolșevismului, considerat un extremism la fel de periculos ca și nazismul, dar îi venea foarte greu să vadă același lucru și în fascismul lui Mussolini. Nu trebuie să uităm că în acea epocă realizările economice, precum și forța politico-militară în creștere ale Italiei și Germaniei trezeau îngrijorare doar în anumite cercuri oculte și că, în bună măsură, ascensiunea fascismului și nazismului agresiv s-a produs pe fondul unei anumite fascinații și admirații – în care au excelat americanii! – pentru succesele celor două state devenite în cîțiva ani Mari Puteri. Oricum, Mihalache rămînea fidel alianței franco-britanice și aducea în politica românească ideea apropierii de Statele Unite, dar era la fel de convins că România țărănească avea nevoie de un program economic socialist-agrarian după model cooperatist fascist. Oricît ni

227 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 343.

s-ar părea de respingător astăzi, din perspectiva a ceea ce ni s-a întîmplat sub comunism, chiar şi teoriile agrare prosovietice ale lui Madgearu aveau un sîmbure raţional, agricultura României fiind, prin înapoierea şi defectele sale administrative, mult mai apropiată de tipologia Estului. Fideli democraţiei, Mihalache şi Madgearu căutau o soluţie care să combine orientarea politică generală a ţării către Occident cu aplicarea unor proiecte economice socialiste. În plan politic – aşa cum am văzut – Ion Mihalache se dedica partidului, rezistînd presiunilor venite din exterior şi interior. El simţea că Iuliu Maniu face un joc propriu „cu oarecare perfidie"[228] împotriva sa, folosindu-l ca pe un pion al manevrelor sale de culise. Rămas drept, sprijinit în coloana sa vertebrală, Ion Mihalache va fi şi principalul perdant al evenimentelor: „El nu era omul cu două morale şi, în plus, nu se putea asocia cu Vaida «pentru ciolan», în detrimentul lui Maniu"[229].

Cunoaştem destul de puţine lucruri despre manevrele lui Iuliu Maniu din această perioadă. A călătorit lungi perioade în străinătate, locuind mult timp la Paris, şi s-a întîlnit destul de des cu Nicolae Titulescu. Relaţia lor este pusă de memorialişti în legătură cu încercările cercurilor financiare şi politice franceze de a opri extinderea accelerată a intervenţiei germane pe piaţa românească, odată cu sporirea influenţei sale economice în Balcani. Franţa, făcînd eroarea să trateze România ca pe o colonie politică a sa, a folosit doar canalele politice şi financiare pentru control şi s-a trezit complet descoperită în faţa expansiunii economice germane. Pentru a reechilibra situaţia, a mărit şi mai mult implicarea ocultă în politica partidelor şi a început să condiţioneze brutal sprijinul financiar, ceea ce a început să se vadă pînă şi la nivelul românului obişnuit. Este momentul în care Franţa îi refuză României comenzile de armanent şi îi blochează împrumuturile, apoi suspendă schimburile în franci ale leului românesc. În anul 1937, Franţa nu mai avea la dispoziţie decît Partidul Naţional Ţărănesc

[228] Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieţi*, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1999, p. 238.
[229] *Ibidem*, p. 240.

pentru o bază a revenirii controlului său asupra României, şi anume gruparea manistă, la care s-a ataşat şi Nicolae Titulescu. Pe corpul partidului sub Mihalache nu se aventura să mizeze, dovedindu-se slab la Congres, iar gruparea centristă era vizibil carlistă. Cum PNL avea problema participării mascate la o guvernare care permisese creşterea influenţei economice germane şi se mai întrezărea şi o preluare de către Tătărescu a partidului, Franţa nu avea altă cale decît refacerea legăturilor sale pline de interese reciproce din anii 1928-1930 cu Iuliu Maniu. Pe această ipoteză se aşază şi informaţia privind organizarea de către Titulescu şi Maniu a unui complot extern anticarlist.

Pe fondul ofensivei franceze pentru recîştigarea pieţei politice româneşti, au loc întîlniri succesive Titulescu-Litvinov, la Talloires, şi Titulescu-Maniu, la Cap Martin, în care se discută îndepărtarea regelui Carol II şi instalarea Marelui Voievod de Alba Iulia, Mihai I, în vîrstă de 16 ani, pe Tron. În decembrie 1937, în plină prăpastie politică, Iuliu Maniu va confirma, într-un context mai larg, această ipoteză, mărturisind că vrea s-o aducă înapoi pe regina-mamă Elena, pentru a sta „la dreapta sau la stînga voievodului". La stînga lui Mihai I însemna regenţă, la dreapta însemna republică. De altfel, Armand Călinescu era informat, în iunie 1937, că în cadrul uneia dintre întrevederile externe Maniu-Titulescu, Iuliu Maniu pusese în discuţie instaurarea republicii[230]. Constantin Argetoianu, deşi nu crede în acest complot, leagă proiectul instaurării republicii în România de participarea lui Litvinov, „ministrul de externe al URSS, la combinaţie cu Titulescu şi Maniu"[231]. Totodată, Argetoianu bănuia că în toate aceste manevre ameninţătoare la adresa lui Carol II se află un interes mult mai subtil al lui Maniu, care îi păcăleşte pe toţi pentru a-şi pregăti revenirea. Maniu va scrie o scrisoare politică unui anume Kerciu, încredinţîndu-i acestuia puternicele sale sentimente dinastice, cu scopul ca informaţia aceasta să ajungă la Palat. Kerciu, un petrecăreţ şi fustangiu notoriu, era ultima cucerire a Elenei Lupescu. La sfîrşitul lunii august 1937

230 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 351.

231 Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 270.

chiar izbucneşte un scandal ca urmare a informării regelui de către Ernest Urdăreanu că Elena Lupescu a participat la o partidă de sex în grup, cu acel Kerciu şi cu un alt petrecăreţ, Puşcariu, în staţiunea Eforie. În mod surprinzător – dar numai dacă privim situaţia prin ochiul normalităţii medicale – cel pedepsit de rege va fi Ernest Urdăreanu, pedeapsă ridicată însă repede, ca urmare a faptului că, fugit la Paris – unde era Titulescu şi legătura sa periculoasă cu presa – Urdăreanu luase asupra sa o serie de documente compromiţătoare pentru cuplul Carol-Lupescu[232]. Observaţiile lui Armand Călinescu asupra acestui episod ne fac să înclinăm însă spre o altă cauză a scandalului: „Kerciu şi-a luat rolul de mediator între d-na L[upescu] şi Maniu. Astăzi s-a întors de la Bădăcin şi a lansat printre prieteni zvonul în acest sens"[233]. Informaţia este confirmată de rege în consemnarea sa din 22 septembrie 1937, referitoare la o audienţă acordată lui Malaxa: „Cherciu l-a rugat [pe Malaxa, n.a.] să transmită că Maniu vrea să se împace, adică să vie la Canossa"[234]. Este evident că Maniu juca pe toate planurile. Dar, în ciuda semnalelor pe care le-a primit de la Maniu, dar şi avizat fiind în legătură cu apropierile separate ale acestuia de Titulescu, pentru un sprijin extern, şi de Garda de Fier, pentru asigurarea unui braţ intern activ al revenirii la Putere, Carol II va rămîne consecvent ideii unei formule Mihalache-Vaida. Cum aceasta întîrzia să se contureze, campania electorală îl va găsi tot fără soluţie.

Raportul de forţe în decembrie 1937

Combinaţiile politicii de culise din România acelui an nefast par astăzi extrem de complicate şi confuze. O urmărire a lor pas cu pas este şi obositoare, şi derutantă, dar un aspect se desprinde totuşi cu propriul contur: venise era marilor trădări. Maniu declara că-l

[232] Paul D. Quinlan, *op. cit.*, pp. 246-247.
[233] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 354.
[234] Carol II, *op. cit.*, p. 225.

susţine pe Mihalache, dar îl sabota în ascuns, se combina cu Titulescu pentru a-l speria pe rege, apoi îi transmitea discret lui Carol II dorinţa sa de împăcare. Armand Călinescu îşi trăda partidul, sacrificîndu-l pentru un regim autoritar. Tătărescu anunţa retagerea sa din guvern, dar îi cerea regelui să-l menţină, apoi se răzgîndea şi declanşa o acţiune de subminare a conducerii Partidului Naţional Liberal. Carol II promitea guvernul, pe rînd, lui Goga, lui Tătărescu, lui Mihalache, apoi revenea în ultimul moment la Tătărescu. În faza decisivă a loviturii de stat, aşa cum vom vedea, generalul Ion Antonescu se va uni cu grupul centrist al lui Armand Călinescu, va intra în guvernul Goga-Cuza al regelui, dar va lua legătura şi cu Corneliu Z. Codreanu la Predeal, împotriva regelui, iar după exilare îi va contacta pe liberali. Goga, adus de Carol la guvernare, este trădat de Carol după o lună şi jumătate, apoi regele îl aduce pe Patriarhul Miron Cristea, care va trăda şi democraţia, şi Mişcarea legionară. Aliat cu Codreanu în alegeri, Maniu îl va trăda imediat după aceea pentru o desemnare la guvern din partea regelui, apoi pentru o înţelegere cu liberalii lui C.I.C. Brătianu. Gheorghe Brătianu semnează pactul electoral cu PNŢ, apoi revine în PNL. Formaţiunea lui Goga-Cuza şi Mişcarea legionară semnează acelaşi pact cu Partidul Evreiesc, apoi se năpustesc, oficial şi neoficial, asupra evreilor. Toată această mişcare haotică se desfăşura în interiorul unui spaţiu închis, izolat de Parlament şi de corpul electoral al ţării, fiind, de fapt, expresia cea mai elocventă a fenomenului de *oligarhie politică* pe care l-am explicat mai sus. Degradarea sistemului politic, şi aşa pseudodemocratic, al României ajunsese într-o fază în care toţi actorii erau slabi. Carol II se iluziona că va putea compune un guvern Mihalache-Vaida, Maniu se iluziona că va putea readuce ţara la regimul parlamentar şi democratic clasic, pe care îl distrusese în 1930, iar Mişcarea legionară aştepta internaţionalizarea naţionalismului, într-o lume dominată de Germania şi fără evrei. Peste toate aceste scenarii pluteşte bănuiala că regele Carol II a avut de la început un plan de instalare a dictaturii personale. Asta nu o spun comuniştii, ci o spune Constantin I.C. Brătianu: „În timpul guvernului Tătărescu, regele

începuse opera sa de a slăbi partidele politice. Cu făgăduieli de a le da guvernul, despărţise pe dl. Vaida Voevod de dl. Maniu şi pe Goga de generalul Averescu. În loc să silească partidele politice să-şi păstreze unitatea ca să le poată da conducerea statului, el a creat o luptă între concurenţi, ca să-şi facă partizani, luptă mult mai aprigă între membrii aceluiaşi partid decît era între partide adverse. A putut astfel pretinde mai tîrziu că regimul partidelor politice provoacă frămîntări şi dezbinări, care tulbură unitatea politică a ţării şi că deci partidele trebuiesc desfiinţate"[235]. De la 9 noiembrie 1937, Carol II iniţiază o rundă de întîlniri cu liderii tuturor partidelor importante, fără Mişcarea legionară, cu scopul de a crea impresia unei consultări democratice în perspectiva desemnării cabinetului care să organizeze alegerile. El cere imperios lui Mihalache să accepte combinaţia cu Vaida-Voevod. Mihalache va întruni Delegaţia Permanentă în ziua de 13 noiembrie, dar aceasta se va pronunţă împotriva sugestiei regale. Ziarul *Dreptatea*, organul de presă al PNŢ, va publica un articol de importanţă istorică în ziua de 16 noiembrie: „Partidul Naţional Ţărănesc este conştient de rolul şi răspunderile lui. El nu înţelege să renunţe la programul şi la demnitatea lui pentru scaune în minister sau în Parlament"[236]. Articolul era inspirat de verticalitatea lui Ion Mihalache şi de credinţa tot mai puternică a acestuia că PNŢ trebuia să-l aducă din nou pe Iuliu Maniu la conducere. Poate fără să ştie, Ion Mihalache împingea partidul spre o recîştigare a statutului de formaţiune politică apărătoare a democraţiei, statut spre care se va îndrepta şi Partidul Naţional Liberal sub conducerea „bătrînilor". Lovitura de stat le va găsi pe aceeaşi poziţie, de apărătoare ale sistemului democratic, într-o convenţie politică unitară, simbol însă al slăbiciunii lor individuale, convenţie ce se va menţine pînă în 1997, odată cu formarea guvernului Victor Ciorbea.

---

[235] C.I.C. Brătianu, *Amintiri* în C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *Amintiri. Documente. Corespondenţă*, Ed. Forum, Bucureşti, 1992, p. 20.

[236] Ioan Scurtu, *Din viaţa politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Naţional-Ţărănesc*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 372.

Ion Mihalache va ieşi din scena politică şi va reveni doar pentru o noapte, 13 spre 14 iulie 1947, cînd la Tămădău va încerca să urce 30 de membri ai partidului într-un avion de două locuri. Iuliu Maniu va reveni în Bucureşti la 21 noiembrie, cînd se va întruni Comitetul Central Executiv al Partidului Naţional Ţărănesc. Aşa cum era de aşteptat, Mihalache îşi dă demnisia şi oferă conducerea lui Iuliu Maniu. Schimbul lor de replici rămîne pentru istorie o probă amară de ridicol, expresie teatrală a falsităţii relaţiei personale şi politice dintre ei: **Ion Mihalache**: „D-le Maniu, ia comanda şi dă poruncă!". **Iuliu Maniu**: „Dumneata eşti comandant. Dumneata ai dat o ultimă comandă: să ocup locul dumitale. Am ascultat întotdeauna comanda dumitale şi cînd nu-mi plăcea; trebuie să ascult şi această ultimă comandă"[237]. Aici intervine un amănunt straniu, care ar putea explica deciziile verticale ale lui Ion Mihalache şi hotărîrea sa de a preda şefia „Sfinxului de la Bădăcin". În notele zilnice ale lui Armand Călinescu există un pasaj care descrie audienţa lui Mihalache la Carol II din 13 noiembrie 1937, cu ocazia tentativei de a forma guvernul împreună cu Vaida: „Îmi spune [Mihalache, n.a.] că în audienţă Rex i-a arătat că pentru dînsul contează curentele. Oamenii şi partidele sunt instrumente de realizare a unui program regal. Îi adaugă că-l stimează pe Mihalache, şi de aceea *nu a întrebuinţat*..."[238]. În acest loc a fost distrus un cuvînt. Ce anume nu întrebuinţase Carol împotriva lui Mihalache, pentru că îl stima? S-ar potrivi cuvîntul *şantaj*, cu referire la Afacerea Skoda, pe care o întrebuinţase împotriva lui Maniu, dar poate fi şi *presiune* sau *forţă*. Oricum, era o ameninţare la care Mihalache a răspuns cu demnitate, Armand Călinescu notînd în acelaşi loc: „Mihalache, *pe baza acestor spuse*, încearcă să orienteze partidul spre o luptă constituţională". Adică alături de Maniu.

Imediat după preluarea conducerii PNŢ, Iuliu Maniu îl contactează pe Corneliu Z. Codreanu şi pune în aplicare vechea înţelegere, anunţînd pactul de neagresiune cu Mişcarea legionară. El

---

237 Ion Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 86. (Dialogul este reprodus după ziarul *Dimineaţa* din 25 noiembrie 1937.)

238 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 358.

a fost semnat în casa lui Dimitrie Gerotta de Maniu, Codreanu şi Gheorghe Brătianu. Pentru alegeri se formează cele două carteluri electorale: *Cartelul ţărănist* mascat sub denumirea de „pact" – PNŢ, Mişcarea legionară („Totul pentru Ţară"), Partidul Naţional Liberal „Georgist" (Gh. Brătianu), Partidul Agrar (C. Argetoianu), PNC (Goga-Cuza) şi Partidul Evreiesc (care a semnat pactul la 28 noiembrie prin preşedintele său, dr. Filderman), fiecare participînd pe liste separate; *Cartelul liberal* – PNL, Frontul Românesc (A. Vaida-Voevod) şi Partidul German, de orientare hitleristă. Asocierea haotică între partide democratice, anticarliste, şi partide procarliste din componenţa acestor carteluri electorale este şi ea o mostră a tipologiei sistemelor oligarhice. Paradoxul lor este cel mai bine identificat de istoricul Ioan Scurtu: „Datorită cartelurilor electorale încheiate de Tătărescu şi pactului de neagresiune semnat de Maniu, în campania electorală nu s-au confruntat forţele democratice şi cele dictatoriale, ci principalele partide democratice – Partidul Naţional Ţărănesc şi Partidul Naţional Liberal"[239]. Profitînd de injuriile pe care şi le-au adus reciproc în campania electorală cele două partide mari – au abundat acuzaţiile de „mare infractor", aluzie la implicarea lui Maniu în Afacerea Skoda, poreclele „Guţă-Puţă" pentru Tătărescu, „criminal" Maniu, „asasin" Tătărescu etc. – Carol II a lansat diversiunea cu imposibilitatea formării unui guvern de coaliţie PNŢ-PNL, rupînd astfel şi orice punte spre supravieţuirea regimului democratic în România. El a făcut asta după ce primise de la C.I.C. Brătianu un raport asupra situaţiei: „Regele avea trei soluţii pe care le putea adopta în mod logic. Făcînd apel la cele două mari partide, care avuseseră cele mai mari contingenţe în alegeri, să le ceară să constituie un *guvern naţional* pînă în toamnă, cînd ar dizolva Parlamentul şi ar face noi alegeri, sau să facă un *guvern compus din personalităţi din afară de partide* şi care, avînd îngăduirea partidelor politice, să gireze afacerile pînă la noi alegeri, sau să dea *guvernul Partidului Naţional Ţărănesc* cu mandatul de a face alegeri. Ultima soluţie ar fi fost cea mai bună, avînd în vedere

[239] Ion Scurtu, *op. cit.*, p. 88.

că un guvern nou poate totdeauna să obţină majoritate în alegeri"[240]. Regele însă a încercat să convingă lumea că rezultatul alegerilor pentru Cameră din 20 decembrie 1937 a demonstrat trei lucruri: 1. Dizolvarea corpului politic clasic al ţării. 2. Abandonarea interesului pentru partide al populaţiei. 3. Ridicarea periculoasă a Mişcării legionare pe locul trei în ierarhia partidelor. Pentru a-şi susţine teza, el s-a opus unor tentative de falsificare a rezultatului alegerilor, una propusă de ministrul de justiţie Vasile P. Sassu, prin interpretarea diversionistă a Articolului 2 din legea electorală, cealaltă tentativă aparţinîndu-i prefectului de Hotin, Marin Florescu, prin ţinerea în rezervă a voturilor sale „pentru a acoperi diferenţa pînă la 40 la sută"[241]. În tensiunea panicii, Carol II încearcă să provoace o nouă întîlnire cu Corneliu Z. Codreanu, prin intermediul lui Mihail Manoilescu. Codreanu refuză[242]. Tot acum, regele Carol II îi oferă generalului Ion Antonescu funcţia de prim-ministru al unui regim autoritar, dar acesta, prudent, refuză, retrăgîndu-se inteligent într-o poziţie secundară. Lipsit de soluţii viabile, regele a manevrat rapid pentru constituirea unui guvern de tranziţie, alegînd la 28 decembrie formula Goga-Cuza, menită să rezolve cîteva probleme pe care un guvern democratic nu le putea atinge şi să cîştige timp în vederea aplicării loviturii de stat. Omul de manevră a fost Armand Călinescu.

La exact o lună de la preluarea conducerii PNŢ de către Iuliu Maniu, Armand Călinescu ia decizia de a-şi trăda partidul, cu toate că votase pentru unitatea partidului, la 22 noiembrie, în momentul în care Partidul Naţional Ţărănesc semnase pactul de neagresiune cu Garda de Fier. El candidase la alegeri, profitînd de înţelegerea convenită, astfel că nu a fost împiedicat de legionari să obţină mandatul (teoretic) pentru viitorul Parlament. Iată însă că după o lună şi după ce rezultatul alegerilor devine cunoscut, Călinescu ia legătura cu generalul Condeescu, vechiul confident al regelui, şi-i cere să transmită suveranului întregul său devotament faţă de

---

240 C.I.C. Brătianu, loc. cit., p. 21.

241 Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, Ed. All, Bucureşti, 2000, p. 260.

242 Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 387.

Coroană, „nu din platitudine, ci din convingere". Ca urmare a acestui mesaj, în ziua de 23 decembrie 1937 Armand Călinescu este chemat acasă la Condeescu, unde se va întîlni cu Ernest Urdăreanu, omul de încredere al Elenei Lupescu: „Urdăreanu îmi cere cuvîntul de onoare asupra discreţiunii celor ce-mi va comunica. Partidul N[aţional]-Ţ[ărănesc] *nu va fi chemat la guvern cît va fi regele*, să ştiu că Rex se va lupta pînă la ultima limită. S-a hotărît să constituie imediat un guvern Goga cu concursul meu, Ghelmegeanu şi Potîrcă. Mă întreabă dacă primesc Ministerul de Justiţie. Răspund că sunt nemulţumit de politica lui Maniu, pe care o consider dăunătoare ţării şi Coroanei. Intenţionam să mă retrag din Cameră pe acest motiv. Primesc propunerea dacă: 1. Rex e hotărît ferm să susţină pînă la capăt; 2. dacă e compus guvernul din oameni serioşi; 3. dacă se adoptă în program satisfacerea nevoilor ţărănimii. Urdăreanu îmi enumeră cîteva puncte din programul de acţiune şi-mi spune că Rex *asigură o guvernare de patru ani*"[243]. Urdăreanu îi cere lui Armand Călinescu să se întîlnească urgent cu Goga, pentru a stabili detaliile formării noului guvern. Este cert că regele îl mintea şi pe el, pentru că nu putea să-i încredinţeze secretul caracterului pasager al guvernului Goga-Cuza, împiedicîndu-l astfel să realizeze cu toată convingerea ruptura Partidului Naţional Ţărănesc. Ne miră doar naivitatea lui Armand Călinescu în faţa unei posibile guvernări de 4 ani a unui guvern neconstituţional, fără sprijin parlamentar, fără perspectivă electorală şi format din bucăţi neomogene. În aceeaşi noapte, tot acasă la Condeescu, Goga se întîlneşte în secret cu Armand Călinescu şi viitorul prim-ministru îi prezintă programul său de guvernare. Acesta era expresia unui delir politic, fiind compus din măsuri împotriva evreilor, libertatea fabricării ţuicii şi ridicarea cenzurii. În ce privea lista guvernului, Călinescu era trecut la Interne, iar pentru Ministerul Apărării Naţionale era propus generalul de brigadă Ion Antonescu. Carol II s-a opus acestei numiri, considerîndu-l un „ambiţios nestabil", dar îl acceptă pentru Ministerul Comunicaţiilor. Totodată, Goga propunea înfiinţarea

[243] Armand Călinescu, *op. cit*, p. 362.

unei „armate de partid", numită *lăncierii*. Armand Călinescu, acceptă toate aceste aberații, concentrîndu-se în următoarele zile asupra încercărilor de a-i convinge pe partizanii săi să părăsească Partidul Național Țărănesc și luptîndu-se pentru menținerea lui Ion Antonescu pe lista guvernului. Implicat în combinația politică – pe care, dacă o numim complot pentru lovitura de stat, suntem obligați să-l trecem pe Antonescu drept coautor al acesteia! – generalul „nestabil" va condiționa prezența sa în Cabinet cu două cereri: nu acceptă decît Ministerul Apărării Naționale și nu acceptă o orientare a regelui în politica externă spre Germania[244]. Cererile i-au fost satisfăcute, prin intervenția comună a lui Goga și Călinescu. Este greu de înțeles ce a fost în capul generalului, dar putem presupune că dorea punerea în aplicare a unor proiecte proprii de reoganizare și înzestrare a Armatei. Constatăm însă și la el o naivitate dezamăgitoare și, pentru prima oară, o slabă pregătire politică. Ascultînd cuvîntarea de învestitură a noului premier Octavian Goga, academicianul Radu R. Rosetti avea să remarce: „Discursul lui Goga – plăcut de auzit de altfel și făcut pentru a înșela pe naivi – m-a izbit prin cuvintele folosite, foarte multe neologisme amintind jargonul jurnaliștilor evrei, contra cărora Goga duce o așa de strașnică campanie!"[245] Într-un discurs electoral ținut în Argeș, în fața unui banchet de 600 de tacîmuri, Armand Călinescu va declara partizanilor săi: „Niciodată un act nu a corespuns mai desăvîrșit spiritului și literei Constituțiunei noastre decît acesta. La o situațiune anormală, am avut o soluțiune absolut normală. Și astfel, nu schimbarea guvernului a adus după sine dizolvarea Parlamentului, ci, dimpotrivă, necesitatea dizolvării a impus schimbarea guvernului"[246]. În aceeași intervenție, Călinescu afirma că țara este condamnată la distrugere din cauza lui Iuliu Maniu și arăta rezultatul cel mai spectaculos al alegerilor din decembrie 1937: PNȚ fusese înfrînt în Ardeal, unde majoritatea voturilor fusese luată de Mișcarea legionară. Acesta era încă un mare subiect de

---

[244] *Ibidem*, p. 364.

[245] Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, București, 1993, p. 38.

[246] *Cine a fost Armand Călinescu; mărturii*, Ed. Presa națională, București, 1992, p. 29.

îngrijorare pentru oligarhia politică, deoarece, prin semnarea pactului electoral între Partidul Național Țărănesc și Mișcarea legionară, electoratul ardelean a fost pus în fața unei opțiuni de nuanță: „Apoi, dacă dvs. sunteți în pact cu alții, atunci este indiferent că votăm cu dvs. sau cu ei!"[247] În condițiile în care Partidul German a mers în cartel cu liberalii, este clar că cei care au votat în Ardeal cu Mișcarea legionară au fost românii.

Argumentele lui Armand Călinescu, ca și cele ale regelui, privind criza politică declanșată de alegerile din 20 decembrie 1937 se clatină în fața unor calcule simple. În memoriile lor, atît Radu R. Rosetti, cît și Constantin C. Giurescu sau Constantin I.C. Brătianu au arătat că exista o soluție constituțională, inclusiv pe fondul organizării alegerilor de către guvernul Goga-Cuza, deoarece în intervalul dintre decembrie 1937 și februarie 1938 se produsese o mișcare importantă în rîndurile principalului partid al țării. Convins de inutilitatea dizidenței sale, Gheorghe Brătianu hotărăște reîntregirea Partidului Național Liberal și formațiunea intră în noua campanie electorală cu manifeste și programe comune[248]. Împreună, ar fi atins pragul de 40%. Dar o victorie a partidului liberalilor, reîntregit sub conducerea „bătrînilor", nu convenea lui Tătărescu și tentativei sale de a-l sparge pentru a-l aduce în slujba regelui. O altă soluție normală, constituțională, era numirea unui guvern PNȚ cu sprijin parlamentar din partea partidelor cu care semnase pactul de neagresiune, cu scopul precis de a organiza noi alegeri. Această perspectivă nu-i convenea regelui, din motive *strict personale*, căci ar fi avut în Parlament un corp politic vădit ostil regimului său de camarilă și în plus un guvern pe care nu-l putea controla. Din aceste considerente private – care certifică intenția de a stabili o dictatură personală – Carol II îi folosește pe Gheorghe Tătărescu și pe Armand Călinescu drept „spărgători" ai Partidului Național Liberal și, respectiv, Partidului Național Țărănesc. Mai important în această manevră a fost Armand

[247] *Ibidem*, p. 30.

[248] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 261.

Călinescu, deoarece, fără ruperea produsă de el în PNŢ nu s-ar fi putut forma guvernul Goga-Cuza, „centriştii" constituind nucleul Cabinetului din 28 decembrie 1937. Alegerea ca om forte şi numirea sa în funcţia de ministru de Interne a aparţinut în întregime camarilei, Armand Călinescu fiind „exponentul intereselor trusturilor industriale în legătură cu Elena Lupescu"[249]. Proveniența sa din rîndurile stîngii naţional-ţărăniste – împreună cu Petre Andrei, Mihai Ralea, Mihail Ghelmegeanu – îi va întări poziţia de adversar ireductibil al Mişcării legionare, dar şi pe aceea de client al finanţării mascate operate prin Nicolae Malaxa.

Nu vom insista asupra performanţelor guvernului Goga-Cuza şi vom apela, pentru a sintetiza, la opinia unui istoric autorizat şi, totodată, martor al evenimentelor: „Guvernul Goga-Cuza, care îl avea ca ministru de Externe pe Istrate Micescu, remarcabilul jurist, dar instabilul om politic, nu fu în stare să domine situaţia. Partizanii guvernului, în special cuziştii, se dedară la excese dintre care unele, mai grave, în Transilvania, la Oradea şi la Cluj. Începu să se creeze o stare de nesiguranţă; avură loc retrageri masive ale depunerilor din bănci şi transferuri importante de capitaluri în străinătate. Oamenii de afaceri din ţară, marii industriaşi şi marii bancheri, întruniţi la *Clubul miliardarilor* din Calea Victoriei 163 – proprietatea fostei regine Elisabeta a Greciei – în seara zilei de 9 februarie 1938, ajunseră la concluzia că situaţia e gravă, că se impune îndepărtarea guvernului şi aduseră la cunoştinţa regelui – probabil prin Malaxa – opinia lor. A doua zi, la 10 februarie, guvernul Goga-Cuza îşi dădea demisia şi era înlocuit printr-un guvern prezidat de patriarhul Miron Cristea, dar în care rolul prim îl juca ministrul de Interne Armand Călinescu"[250]. Cauzele aparente ale căderii guvernului Goga-Cuza au fost, pe rînd: 1. Scăparea de sub control a organizaţiilor de tineret ale cuziştilor, care, transformate, teoretic, în lăncieri, „armată de partid" a guvernului, au iniţiat dezordini grave în teritoriu, inclusiv cu caracter antisemit. Este de subliniat aici că istoriografia

[249] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 392.

[250] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 261.

comunistă a folosit acest moment în mod diversionist pentru a pune dezordinile pe seama legionarilor, a „forțelor fasciste", sau pe seama unei formule aproximative de „legionari și cuziști", pentru a ascunde realitatea că *legionarii nu au avut nici o implicare* în aceste atacuri. 2. Eșecul tentativei de a convinge Marile Puteri democratice că legile antisemite date acum n-au caracter rasist și că sunt produsul unei necesități civice și economice. 3. Reacția capitalului străin legat de statele democratice, precum și a capitalului evreiesc, prin retragerile masive de pe piața românească, aruncînd astfel statul în criză economică. În plan politic, „problema evreiască" avea acum doi partizani puternici: „Evreii britanici exercitau continuu presiuni asupra guvernului lor pentru a protesta ori de cîte ori considerau că evreii din România erau obiectul vreunei măsuri discriminatorii. Ajutorul dat evreilor români nu era pe măsura celui ce venea din Statele Unite, dar guvernul englez se afla în fruntea protestelor împotriva orientării antisemite încurajate de guvernul Goga-Cuza"[251].

Întrerupem aici analiza pentru o precizare. Mare parte a propagandei antiromânești pe tema persecuției evreilor din această perioadă era condusă din sferele de influență ocultă britanice. Pe timpul regimului Antonescu, ca urmare a descoperirii activității informative antiromânești a unor grupuri de „ziariști" germani, Mihai Antonescu a ordonat o anchetă. Ceea ce știm pînă acum este că se căutau, prin toate mijloacele, dovezi ale persecuției evreilor, că multe erau inventate, trucate sau mult exagerate și că ele erau imediat difuzate prin publicațiile germane pentru a arăta că România aplică programul nazist împotriva evreilor. Imaginile și informațiile – între care și diversiunea cu „masacrul de la Abator" – erau apoi preluate de presa britanică și americană, ilustrînd aceeași temă defavorabilă României. Ancheta lui Mihai Antonescu a dus la ipoteza că întreaga acțiune este inițiată și condusă de Ungaria, cu scopul de a discredita România în ochii lumii. Canalele de transmitere a informațiilor defăimătoare se îndreptau spre nucleul

[251] David Britton Funderburk, *op. cit.*, p. 63.

antiromânesc şi revizionist stabilit în Anglia, format din refugiaţi unguri şi evrei unguri, nucleu care, după război, a creat mari probleme inclusiv Marii Britanii. Sunt revelatoare aici ca mărturii textele lui Ion Raţiu, sub titlul *Clive şi Ana*, precum şi lucrarea de referinţă a istoricilor Bruce Page, David Leitch şi Philip Knightley asupra cazului *Kim Philby*[252].

Dar adevăratele cauze ale căderii guvernului Goga-Cuza trebuie căutate însă în proiectul de instalare a dictaturii personale a lui Carol II, cu ajutorul unor politicieni corupţi. Pentru asta, Carol II avea nevoie de exagerarea pericolului legionar, de proiectarea unei imagini de „vînduţi Germaniei" asupra acestora şi de înlocuirea principalelor teme doctrinare ale Mişcării legionare cu preocupări naţionaliste sub control regal – lăncieri, în locul batalioanelor legionare, Străjerie în locul Frăţiilor de Cruce, legi antisemite tembele, în locul comerţului legionar, atitudini atee şi materialiste împotriva misticii legionare. În al doilea rînd, simţind că regele i-a oferit o guvernare de scurtă durată, cu care să-şi pună în aplicare planul mai vechi, Octavian Goga a încercat o apropiere de Corneliu Z. Codreanu, prin intermediul lui Ion Antonescu, în perspectiva formării unui bloc naţionalist, la care ar fi aderat ulterior şi Vaida-Voevod. Se putea forma astfel un nou corp politic, mai apropiat de orientarea generală a electoratului, dar extrem de periculos pentru rege şi camarilă.

Mecanismele loviturii de stat

Pentru a înţelege mai bine felul în care a fost dată lovitura de stat din 1938 va trebui să analizăm atît activităţile oficiale ale regelui Carol II, cît şi acţiunile oamenilor săi din interiorul guvernului Goga-Cuza. Au existat, fără îndoială, două planuri, cel al negocierilor politice şi cel al complotului.

---

[252] Bruce Page, David Leitch, Phillip Knightley, *Philby, the spy who betrayed a generation*, Sphere Books Limited, London, 1982 (v. mai ales capitolul „Commitment in Vienna").

Trebuie arătat mai întîi că una dintre sarcinile încredințate oficial de rege lui Goga a fost organizarea de noi alegeri la data de 2 martie 1938. Acesta ar fi un prim semnal de alarmă asupra intențiilor regelui, avînd în vedere că, în mod normal, Parlamentul își relua activitatea pe 17 februarie. Dar, sub imperiul rezultatului inedit al votului din decembrie, partidele și opinia publică erau înclinate să accepte o depășire a termenului prevăzut de Constituție. Partidele mari au fost păcălite cu argumentul că, printr-o nouă lege electorală, pragul vîrstei necesare pentru exercitarea dreptului de vot va fi ridicat la 30 de ani, pentru a micșora bazinul electoral al legionarilor. În momentul declanșării crizei guvernului Goga-Cuza, Constantin I.C. Brătianu a cerut o audiență regelui. „Personalități politice din diferite partide – își amintește liderul liberal – m-au autorizat să cer și în numele lor schimbarea guvernului și amînarea alegerilor, lucru pe care l-am cerut Majestății Sale, asigurîndu-l că va avea concursul tuturor pentru liniștirea țării. I-am recomandat un guvern care ar putea fi susținut de toate partidele politice, fără a-i indica persoane"[253]. Era o ultimă tentativă a partidelor de a salva sistemul parlamentar. Analiza datelor furnizate de Brătianu arată că liderii partidelor democratice au fost înșelați, pentru o perioadă de timp, în evaluarea corectă a situației, convinși că asistă la o criză politică majoră, că Mișcarea legionară reprezintă un pericol și pentru ei – să nu uităm programul radical al acesteia împotriva politicienilor corupți! – că linia tradițională a politicii externe este pe cale de a fi abandonată și că regele însuși este pus într-o situație grea atît de Iuliu Maniu, cît și de Codreanu. Pe fondul acestei stări psihopolitice, Brătianu se întîlnește cu regele după două zile de la audiența precedentă și primește asigurări că va fi constituit un guvern format din personalități politice „care au jucat un rol sub domnia sa", dar că va fi nevoit să modifice Constituția. Argumentul pentru acest gest era tot acela al ridicării pragului de vîrstă la 30 de ani. Cum modificarea nu putea fi făcută decît printr-o intervenție asupra Constituției, noile alegeri nu-și aveau rostul decît după

[253] C.I.C. Brătianu, *Amintiri*..., loc. cit., p. 21.

schimbarea ei. Brătianu i-a atras atenţia însă că o modificare a Constituţiei nu se putea face decît în modul arătat tot de Legea fundamentală, nu prin decret regal. În acest moment, dovedind o mare abilitate distructivă, Carol II i-a cerut lui C.I.C. Brătianu să suspende activitatea partidului său, pentru ca PNL să nu fie implicat în acţiunea anticonstituţională pe care intenţiona să o facă. Brătianu l-a crezut şi de data asta: „I-am făgăduit să mă abţin de la orice agitaţie, dar cer ca în noua Constituţie să respecte inamovibilitatea magistraturii şi stabilitatea funcţionarilor; să nu suprime partidele politice şi să ceară părerea partidelor politice asupra unui anteproiect ce-l va face înainte de a decreta modificările ce va crede necesare. Mi-a făgăduit că va ţine cont de observaţiile mele"[254]. Credincioşi ideii de Monarhie în general şi adepţi convinşi ai Monarhiei constituţionale, liderii politici – cu excepţia lui Maniu şi Codreanu – nu înţelegeau nici acum, după 9 ani de domnie, că au pe Tron un rege sperjur, o personalitate deviantă, un bărbat de stat cu viziuni fundamental antidemocratice. Liderii celorlalte partide au fost chemaţi pe rînd la Palat şi informaţi de Carol asupra intenţiilor sale şi asupra felului în care se va desfăşura noua campanie electorală. Doar Iuliu Maniu – al cărui rol politic major începe abia acum – i-a cerut în mod ferm să-i încredinţeze guvernarea, dezicîndu-se pentru asta de Mişcarea legionară.

Revenirea în scenă a lui Iuliu Maniu. Dacă în planul relaţiilor publice Iuliu Maniu a reuşit să convingă nu numai oameni simpli, dar şi istorici încercaţi, că ar fi avut vreun rol în lupta pentru Marea Unire, în planul performanţelor sale politice, lucrurile stau cu totul altfel. Dificultatea aprecierii operei lui Iuliu Maniu, nu vine aşadar, numai din imaginea pe care a reuşit să şi-o creeze, ci şi din faptul că, de la reintrarea sa în rolul de figură politică de prim rang şi pînă la moartea sa tragică nu a mai avut ocazia să aplice principiile şi soluţiile pe care le invoca teoretic. El reintră în forţă pe scena politică în anul 1938 şi devine apărătorul principal al sistemului democratic, fără să ştie că acesta va dispărea din România pentru

[254] *Ibidem*, p. 22.

mai bine de o jumătate de secol, mult peste durata lui omenească. Nu-i poate fi contestată credința sinceră în sistemul democratic. Dar, încastrat în memoria oficială drept un luptător moral, uităm că Iuliu Maniu a fost un om politic român implicat adînc în mecanismele imorale ale vieții politice românești din epocă, pe care le-a folosit din plin, însă cu particularitatea unică a inteligenței distructive tipice iezuitului. S-a spus că între Iuliu Maniu și Mișcarea legionară erau diferențe doctrinare atît de mari, încît pactul de neagresiune nu trebuie considerat decît un mijloc politic minor, o manevră izolată, de moment. Am văzut că înțelegerea dintre el și Codreanu era mult mai veche. A doua zi după ce a fost ales președinte al PNȚ, Maniu a semnat pactul cu Codreanu, surprinzînd pe toată lumea, în afară de cei cîțiva inițiați intimi. S-a arătat apoi că, imediat după ce Corneliu Z. Codreanu a făcut declarația celebră de adeziune la axa Roma-Berlin în 48 de ore de la victoria Mișcării legionare, Maniu a protestat și s-a dezis de pactul cu legionarii. Este fals. Codreanu a făcut acea declarație la *30 noiembrie 1937*, la numai o săptămînă de la semnarea pactului de neagresiune cu Maniu, *adică înainte de alegerile din 20 decembrie 1937*. Să mai citim o dată începutul pasajului din declarația Căpitanului, dinaintea celui referitor la alianța cu Roma și cu Berlinul: „Eu sunt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii balcanice, și n-am nici un atașament pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred"[255]. Cu o zi înainte, pe *29 noiembrie*, Codreanu legase direct viziunea sa politică de relația cu Maniu: „D-l Maniu este pentru democrațiile apusene, Mica Antantă și Antanta balcanică, Liga Națiunilor, eu sunt total împotriva acestora"[256]. La această profesiune de credință, total contrară celei clamate de Iuliu Maniu, liderul țărănist n-a avut nici o replică. A tăcut și și-a urmărit interesul din campania electorală. Dar nici după încheierea alegerilor, Maniu nu a denunțat pactul cu Mișcarea legionară, ci, dimpotrivă, l-a elogiat. Iată ce declara în ședința

[255] Preot Ștefan Palaghiță, *op. cit.*, p. 28.

[256] C. Neagu și D. Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. III, Ed. Politică, București, 1980, p. 125.

Comitetului Central Executiv al Partidului Național Țărănesc din *4 ianuarie 1938*: „Tot astfel trebuie să-mi exprim recunoștința pentru *tovarășii noștri cu care am legat pactul de neagresiune* în aceste alegeri, față de *conducerea partidului «Totul pentru Țară»* și a partidului d-lui George Brătianu și a partidului d-lui Argetoianu. (Aplauze). Trebuie să constat că toate aceste trei partide, în contactul pe care am avut plăcerea să am cu ele, au dovedit *o perfectă legalitate și o perfectă colegialitate*"[257]. Nu de aceeași colegialitate a dat dovadă Iuliu Maniu în particular. În memoriul pe care l-a adresat regelui Carol II pe 5 februarie 1938, memoriu în care îi cerea suveranului aducerea Partidului Național Țărănesc la Putere, același om copleșit de plăcerea de a contacta partidul lui Codreanu, scria: „Partidul «Totul pentru Țară», în urma politicei ce urmează, n-ar putea face față situației, căci doctrina sa prezintă pentru viața noastră două primejdii grave" și Iuliu Maniu enumera: „introducerea unui regim totalitar" în interior și pericolul de „reacțiune sovietică" în exterior[258]. După ce regele i-a refuzat oferta de a forma guvernul și a numit guvernul Patriarhului Miron Cristea, Iuliu Maniu a revenit la gînduri mai bune față de Mișcarea legionară: „Partidele și oamenii care au curajul să spună adevărul și să acționeze pentru *purificarea moravurilor și extirparea corupțiunei și abuzului* sunt persecutați, iar opinia publică, care (sic!) este alături de acești oameni și partide, este complet nesocotită"[259]. El declara la București: „Este direct criminal acel român care, direct sau indirect, vrea să ducă politica externă în orbita politicii germane"[260]. Iar la Alba Iulia va declara: „Orientarea în politica externă a Mișcării legionare s-a făcut de către Corneliu Codreanu din necesitatea de a constitui o rezervă pentru țară, în

---

[257] *Iuliu Maniu în fața Istoriei*, coordonator Gabriel Țepelea, Ed. Gîndirea românească, București, 1993, p. 173.

[258] *Ibidem*, p. 201.

[259] *Ibidem*, p. 221 (Discursul lui Iuliu Maniu la ședința Comitetului Central Executiv al PNȚ din 12 februarie 1938.)

[260] Ion Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p. 90.

eventualitatea că puterile Axei ar ieşi biruitoare"[261]. Fără îndoială că Maniu făcuse un calcul corect, că acela era argumentul de politică externă viabil, dar a manevrat public după maniera vremurilor.

O mărturie recentă şi demnă de atenţie şochează însă prin argumentaţia sa. Într-un text explicativ referitor la motivele semnării pactului electoral între Maniu şi Codreanu, binecunoscutul lider politic Corneliu Coposu avea să evoce şi alte pacte asemănătoare: „Pactul de la Ciucea", între Octavian Goga şi Partidul Maghiar; pactul făcut de partidul lui Carol – Frontul Renaşterii Naţionale – cu comuniştii, în 1938; pactul dintre comunişti şi Tătărescu (de la liberali) şi Anton Alexandrescu (de la ţărănişti), după 23 august 1944; pactul dintre guvernul comunist şi Mişcarea legionară a lui Nicolae Pătraşcu, sub tutela Annei Pauker; pactul Ribbentrop-Molotov; pactul încheiat la Moscova între Churchill şi Stalin pentru împărţirea Europei postbelice[262]. Problema este că toate exemplele date de Corneliu Coposu în apărarea pactului dintre PNŢ şi Mişcarea legionară sunt odioase!

În altă ordine de idei, poziţia lui Iuliu Maniu faţă de situaţia politică internă a României, prezentată ca rectilinie, oscila în realitate şi ea, în funcţie de interesele politice pe care le susţinea liderul ţărănist. În acelaşi memoriu trimis regelui, el afirma: „...sunt profund convins că prelungirea acestei guvernări expune ţara la dezordine şi la primejdia războiului, cu ameninţarea integrităţii teritoriale", iar după numirea guvernului Miron Cristea declara în forul de conducere al partidului său: „La noi nu este, în cazul concret, un pericol naţional şi nici o problemă specială şi urgentă de rezolvat". Aşadar, un dublu mesaj, tipic moravurilor politice româneşti din epocă. De fapt, Iuliu Maniu manevra pe scena politică pentru a aduce Partidul Naţional Ţărănesc la Putere şi pentru asta una îi scria regelui şi alta le declara partizanilor săi şi opiniei

---

[261] Constantin Papanace, *Evocări*, Ed. Fundaţiei „Buna Vestire", Bucureşti, 1997, p. 238, („Reflexii la moartea lui Iuliu Maniu").

[262] Corneliu Coposu, „Un moment de răscruce în lupta pentru apărarea libertăţilor democratice din istoria României: Pactul de neagresiune electorală al opoziţiei din noiembrie 1937" în *Radiografia Dreptei româneşti*, *loc. cit.*, pp. 396-397.

publice. În contextul mentalităţilor vremii, el nu poate fi condamnat. S-a încovoiat cînd a vrut puterea pentru partidul său, dar a avut însă forţa să-i reziste regelui atunci cînd acesta i-a mărturisit intenţia de a modifica Constituţia şi legea electorală şi, simţind că prin asta Carol II pregăteşte lovitura de stat, şi-a reluat poziţia publică rectilinie. El este de lăudat pentru că, în contextul prăbuşirii sistemului democratic din România, a fost printre cei puţini.

Ceea ce este îngrijorător în cazul personalităţii şi imaginii publice a lui Iuliu Maniu are o legătură, insolită, cu cel mai mare istoric al românilor, Nicolae Iorga. Scurtcircuitat de geniul său, care nu-şi găseşte altă explicaţie decît în intervenţia divină prin har, Iorga era capabil să memoreze volume întregi şi să reproducă, pagină cu pagină şi rînd cu rînd, orice fragment de conţinut, era în stare să scrie simultan cu ambele mîini două texte diferite – şi erau de Iorga! – şi putea vorbi ore întregi despre un subiect banal, făcîndu-l epocal. În viaţa publică era recunoscut pentru versatilitatea sa, pentru felul cum se împrietenea şi apoi se certa cu colegii, cum lăuda şi apoi denigra acelaşi gest, cum judeca oamenii după interese personale imediate, iubindu-i, urîndu-i cu aceeaşi patimă, în funcţie de o toană sau de o părere instantanee, cum cobora de la academismul enciclopedic la trivialitate. Pe legionari i-a crescut, i-a iubit, apoi i-a hulit, pentru ca imediat să-i apere şi apoi să-i denunţe, întorcîndu-se la iertare chiar şi atunci cînd era prea tîrziu. Despre fiecare personalitate intrată în contact cu acest geniu greu de înţeles în plan terestru vom găsi cuvinte de apreciere ale lui Iorga şi cuvinte de ocară, în egală măsură. Faţă de un singur om nu şi-a schimbat niciodată părerea – Iuliu Maniu. Este straniu şi unic la Nicolae Iorga. L-a considerat în permanenţă un pericol pentru statul român şi nu putem decît bănui că la baza acestei păreri negative s-au aflat informaţiile pe care le-a obţinut de la Budapesta despre trecutul ceţos al liderului ardelean. Este de aceea un mare semn de întrebare pentru posteritate şi un izvor de nelinişte pentru oricare român pasionat de istorie faptul că unul din ultimele textele scrise înainte de îngrozitoarea sa dispariţie, parcă lăsat cu limbă de moarte, este un portret al lui Iuliu Maniu intitulat *Viitorul*:

„Nu se poate revoluție fără un Robespierre.

Acesta rămîne totdeauna același vechi retor și bun avocat, care, lucrînd politic, iea atitudine înainte de toate morală.

E omul care nu are, nu poate să aibă păcate, figura de un galben imaculat, care crede că poate dovedi oricînd și oricui că el n-a păcătuit.

A trăit o viață întreagă, dar n-a făcut păcatul de a iubi o femeie, de a dezmierda un copil, de a-și alege un animal credincios, de a vărsa o picătură de apă florii din ghiveci. Cu atît mai puțin, a netezi o statuie, a se lumina înaintea unui tablou, a se înălța la acordurile sunetelor.

E rece, aspru, dominator și crud.

Nu va înțălege că a îmbătrîni fără a-ți fi întemeiat o casă și a fi zîmbit unui leagăn e în domeniul moralității bărbătești o mai mare greșeală pentru cel ce se servește de soțiile și fetele altora decît scăpătările obișnuite ale cui are o casă a lui.

Și nu va admite că a nu fi fost credincios niciunei prietenii și a nu fi făcut o jertfă nimănui e mai urît decît orice fel de cedare înaintea ispitelor ce umblă pe lume"[263].

Iuliu Maniu, ca și Armand Călinescu, cel implicat în acte de terorism statal, ca și Corneliu Z. Codreanu, fanatic al unei iluzii, nu trebuie idealizați. Mai ales în cazul lui Iuliu Maniu trebuie să-i acceptăm credința într-un proiect și să-i înțelegem convingerea cu care a încercat să-l aplice. De aceea, performanțele sale politice trebuie riguros analizate în oglinda realității: **autor al loviturii de stat din 1930, el a suportat consecințele faptei sale antidemocratice, ca victimă a loviturii de stat din 1938.** Omul care a călcat în picioare Constituția democratică din 1923 a apărat-o apoi cu riscul vieții. Este ciudat, dar este totuși o meandră omenească. Lupta sa pentru a repara consecințele nefaste ale actului din 1930 și lupta sa împotriva comunismului îl onorează și îi oferă locul binemeritat în Istoria națională, pentru perioada 1938-1953. Problema noastră

[263] N. Iorga, *Ultimele*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1978, p. 170.

este că, dincolo de recuperarea staturii morale a unei personalități, țara a avut de suferit, țara a trebuit să plătească pentru erorile sale. În perspectiva istorică, poate că invazia sovietică era inevitabilă, dar ea s-a produs peste o Românie a dictaturii militare, înaintea căreia fusese o dictatură regală, înaintea căreia a fost un proces de 8 ani în care bazele democrației au fost erodate decisiv și în care Iuliu Maniu a stat la Bădăcin, așteptînd să se prăbușească totul în jurul lui, pentru a demonstra că a avut dreptate. Tot din perspectivă istorică, faptul că soarta democrației în România a ajuns să țină de lupta unui singur om, oferă cea mai elocventă imagine a epocii.

Ieșirea din scenă a lui Corneliu Z. Codreanu. Dubla imagine cu care operează figura lui Iuliu Maniu în Istorie i se potrivește într-o anumită măsură și lui Corneliu Zelea Codreanu. Amîndoi au reușit să-și conserve intactă imaginea de incoruptibili. Dar formațiunea Căpitanului a fost una dintre susținătoarele urcării ilegale a lui Carol Caraiman pe Tronul României și, implict a loviturii de stat. Legionarii s-au manifestat atunci zgomotos în favoarea așa-numitei „Restaurații", care nu restaura nimic, însă glasul său a contat foarte puțin, Legiunea fiind în 1930 în fazele sale incipiente de organizare. În timpul crizei electorale din 1933 și după asasinarea lui I.G. Duca, s-au stabilit contacte secrete între Corneliu Z. Codreanu și camarilă, terminația legăturii fiind, de data aceasta, Elena Lupescu. Detaliile acestei relații nefirești sunt încă necunoscute, iar cititorul nu are la dispoziție decît pasajele selectate de Neagu Cosma și D. Marinescu, în lucrarea lor *Fapte din umbră*, din cîteva note informative ale serviciului de informații al Elenei Lupescu[264]. Aflăm astfel că apropierea a durat doar pentru cîteva luni ale anului 1934, cînd Codreanu era speriat de consecințele juridice ale asasinatului din Gara Sinaia și cînd a fost scos din cauză în proces, așa cum confirma peste timp colonelul Hotineanu. Notele informative dezvăluie însă și faptul că penetrarea camarilei la nivelurile de sus ale Legiunii a introdus tensiuni între liderii formațiunii, acesta fiind probabil și

[264] C. Neagu și D. Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. III, Ed. Politică, București 1980, pp.115.

momentul în care este racolat, ca trădător al Mişcării legionare, Mihail Stelescu. Defecţiunea acestuia corespunde cu perioada de contact, manevră care avea scopul să „călăuzească" Mişcarea legionară către o subordonare faţă de rege. Nu ştim în ce măsură acţiunea avea drept suport dorinţa camarilei de a se proteja de un atac violent al Mişcării sau proiectul regelui de a se aşeza în fruntea unei formaţiuni politice de orientare fascistă – este posibil să fie amîndouă – dar cert este că în vara anului 1934, Carol II, prim-ministrul Gh. Tătărescu şi jurnalistul Pamfil Şeicaru au pus la cale suprimarea lui Codreanu prin otrăvire[265]. Este de presupus că, fie din credinţa în steaua sa, fie din nevoia de a nu provoca un conflict deschis la vîrful Legiunii, Corneliu Z. Codreanu a înţeles să nu se conformeze planului de preluare a organizaţiei sale de către Carol II. Mihail Stelescu este denunţat de legionari drept trădător şi părăseşte gruparea, constituind, cu banii şi îndrumarea camarilei, o formaţiune nouă, obscură, numită *Vulturul Alb*, în care atrage cîţiva indivizi dubioşi, din punct de vedere al legăturilor lor cu Siguranţa sau camarila. Printre cei adunaţi de Mihail Stelescu în formaţiunea cu numele schimbat în *Cruciada Românismului* şi în redacţia ziarului cu aceeaşi denumire, ambele finanţate de camarilă, se aflau şi cîteva nume familiare: generalul Nicolae Rădescu, scriitorul Panait Istrati – l-a costat Premiul Nobel adeziunea asta –, informatorul Siguranţei din cazul Duca, Alexandru Talex, şi Gheorghe Beza[266]. Ei au susţinut o campanie violentă la adresa lui Corneliu Z. Codreanu şi a Mişcării legionare, consecinţa fiind asasinarea lui Stelescu pe 16 iulie 1936.

Există în literatura publicată pe acest subiect o nelămurire generată de intervalul mare de timp (doi ani) trecut de la trădarea lui Stelescu şi pînă la pedepsirea lui. De regulă, istoricii înclină să creadă că declanşatorul asasinării lui Stelescu a fost scrisoarea sa deschisă din 4 aprilie 1935, în care demasca legăturile lui Codreanu cu guvernul Vaida-Voevod – temă speculată larg de propaganda

[265] *Ibidem*, p. 117.

[266] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 140.

comunistă pentru a ilustra „cîrdășia" regimului burghezo-moșieresc cu fascismul – dar și acest motiv al crimei este despărțit de înfăptuirea sa prin mai bine de un an de zile. Stelescu atinsese la un moment dat și o coardă sensibilă a naționaliștilor legionari, prin dezvăluirea originii străine a lui Corneliu Z. Codreanu. Cu toate acestea, asasinarea lui de către Decemviri se produce tîrziu, altfel decît în cazul Duca, atunci cînd Mișcarea legionară a reacționat imediat la agresiunile prim-ministrului. Un posibil răspuns s-ar putea găsi în versiunea care mizează pe urmărirea informativă a lui Stelescu de către legionari și pe descoperirea că acesta pregătea o nouă tentativă de asasinare a lui Codreanu: „Spre surprinderea lor, vor afla că Stelescu se întîlnește într-o cafenea de pe strada Berzei, lîngă Cișmigiu, cu un bărbat, cunoscut ca intermediar al lui Urdăreanu. Legionarii intervin și găsesc în servieta lui Stelescu planul de asasinare a lui Codreanu"[267]. Fratele lui Corneliu Z. Codreanu, Cătălin, afirmă că asasinatul pregătit de Stelescu trebuia să se petreacă în gara Feteşti, dar ajuns în fața lui Corneliu, asasinul a căzut în genunchi și i-a cerut iertare[268]. Este însă posibil ca aceste versiuni să fie doar variante mult deformate ale tentativei de asasinat prin otrăvire din 1934. Oricum, perioada 1934-1937 este marcată, în subteran, de acest joc de-a șoarecele și pisica între Elena Lupescu și Corneliu Codreanu, cu amenințări și tentative de asasinat de ambele părți. Cursul acestui conflict de culise va avea momentul său de vîrf la întîlnirea secretă dintre Carol II și Corneliu Z. Codreanu, urmată de hotărîrea regelui de a-l suprima și de încercările lui Codreanu de a se proteja sub umbrela politică a lui Iuliu Maniu. Aici intervine paradoxul salturilor de comportament pe care le constatăm la Mișcarea legionară în anul 1937. Pe de o parte, participă la alegeri ca partid înscris în jocul politic democratic, dar respinge doctrinar democrația, iar, pe de altă parte, se înfățișează ca o amenințare la adresa regimului politic din România, în timp ce liderul și

---

[267] Joachim von Kurenberg, *Carol al II-lea și Doamna Lupescu*, Ed. Științifică, București, 2000, p. 155.

[268] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei românești (1927-1941)*, Ed. F.F. Press, București, 1996, p. 403.

formaţiunea sa trec din ofensivă în defensivă. Trebuie de aceea remarcat că, în momentul aplicării de către Carol II a primelor măsuri ale loviturii de stat din 1938, *reacţia cea mai slabă a aparţinut partidului Mişcării legionare „Totul pentru Ţară"*. Celelalte partide importante, PNL şi PNŢ, au protestat vehement, s-au întîlnit pentru construirea unei platforme comune, au pus în alertă presa internaţională. În faţa anulării alegerilor, a numirii guvernului marionetă Goga-Cuza, a numirii guvernului Miron Cristea, a anulării Constituţiei, a suspendării Parlamentului şi a introducerii stării de asediu, Corneliu Z. Codreanu se limitează să emită circulare, al căror conţinut nu arată decît deruta liderului legionar. Într-un ordin confidenţial din 18 ianuarie 1938, el transmitea membrilor săi informaţia: „Este aproape sigur că vor fi alegeri" şi le cerea să păstreze „o notă de mare demnitate. Nu se va deda în propagandă la mici răutăţi, la aluzii răutăcioase, calomnii, insulte etc."[269]. La 11 februarie 1938, a doua zi după lovitura de stat, Codreanu trimite Circulara nr. 145 în care le descrie legionarilor noul complot pus la cale de Armand Călinescu prin Istrate Micescu pentru asasinarea sa. Trei zile mai tîrziu, trimite Circulara nr. 146, prin care anulează circulara precedentă, pentru faptul că generalul Sichitiu, de la care aflase intenţia lui Călinescu, îşi retrăsese cuvintele. După alte trei zile compune o nouă circulară, nr. 147, în care le cere legionarilor „să facă post şi rugăciuni timp de o săptămînă"[270]. Este, fără îndoială, expresia unei derute. La 21 februarie 1938, prin circulara nr. 148, Corneliu Z. Codreanu anunţa desfiinţarea partidului „Totul pentru Ţară". Apoi, la începutul lui martie 1938, Corneliu Z. Codreanu cere paşaport pentru a părăsi ţara. La refuzul lui Armand Călinescu, liderul legionar înţelege că soarta sa este pecetluită. În faţa statului terorist, a unei serii lungi de comploturi pentru asasinarea sa, cel care cedează, aşadar, este liderul Mişcării legionare. Ne putem imagina, pe baza relatărilor unor apropiaţi, că Zelea Codreanu încerca o ultimă soluţie politică: aşteptarea momentului cînd

[269] Duiliu Sfinţescu, *op. cit.*, p. 98.

[270] *Ibidem*, pp. 102-103.

Germania va pătrunde decisiv pe scena politică din România. Ne putem imagina şi că, omeneşte, îi era frică. Protestînd împotriva unui articol injurios al lui Nicolae Iorga, va fi arestat pentru insultarea unei autorităţi – motivaţie cusută cu aţă albă de Armand Călinescu – şi apoi asasinat împreună cu Nicadorii şi Decemvirii. Menit, la un moment dat, să simbolizeze speranţa revenirii clasei politice româneşti cel puţin la moralitatea creştină, Corneliu Z. Codreanu va ieşi din această scenă strangulat într-un camion şi împuşcat apoi în spate, pentru a se înscena o fugă de sub escortă. De data aceasta, asasinii sunt cunoscuţi cu certitudine: Carol II şi Armand Călinescu. Acesta din urmă nici nu s-a sinchisit să ascundă, în jurnalul personal, pregătirile pe care le făcea pentru asasinat, iar în însemnarea din 13 noiembrie 1938 ne dezvăluie că şi Maniu era pe lista celor care trebuiau eliminaţi fizic.

Datarea loviturii de stat. Din punct de vedere instituţional, lovitura de stat a avut două etape: acţiuni întreprinse înainte de 10 februarie 1938 şi măsuri luate după această dată. Din punct de vedere al realităţii politice, ea este însă legată direct de lovitura de stat din 7-13 iunie 1930, ca o consecinţă a ei, regimul instituit de Carol II şi camarilă realizînd degradarea în timp a sistemului parlamentar, pînă la momentul în care atît dispariţia sa, cît şi intrarea ţării în stadiul de stat terorist nu au produs nici o tresărire în rîndurile populaţiei. Altfel spus, Constituţia din 1923 fusese lovită puternic în iunie 1930, intrase în comă şi fusese ţinută în viaţă artificial, pentru ca în februarie 1938 să fie decuplată de la sistemul democratic. Problema datării loviturii de stat din 1938 a fost lămurită de istoricul Al. Gh. Savu, în lucrarea sa *Sistemul partidelor politice din România, 1919-1940*. Dar mai întîi să urmărim cronologia evenimentului:

17 noiembrie 1937 – regele Carol II constituie un nou guvern Gheorghe Tătărescu, cu scopul de a organiza şi de a cîştiga alegerile, producînd pentru asta modificarea titularizărilor la ministerele de forţă; acţiunea s-a făcut cu încălcarea principiului desemnării prim-ministrului şi a constituirii cabinetului de către Partidul Naţional Liberal.

20-23 decembrie 1937 – guvernul Tătărescu pierde alegerile şi regele caută o soluţie convenabilă, care să excludă venirea la putere a PNŢ sub conducerea lui Maniu sau a Mişcării legionare.

28 decembrie 1937 – regele numeşte guvernul Goga-Cuza, trecînd peste toate uzanţele sistemului politic democratic; scopul acestei manevre fiind pregătirea prin anumite acte publice: un regim politic după model mussolinian, apoi asasinarea liderilor legionari şi canalizarea Mişcării spre o subordonare faţă de interesele camarilei; în al treilea rînd, regele caută să-şi asigure o ruptură decisivă în PNŢ, prin trădarea grupării lui Armand Călinescu, şi o slăbire substanţială a forţei partidului lui Maniu.

18 ianuarie 1938 – sunt dizolvate formal corpurile legiuitoare, care însă nu se putuseră întruni, ca urmare a alegerilor din decembrie 1937; este o acţiune pe hîrtie, care dizolvă listele cu deputaţii şi senatorii aleşi la ultimele alegeri, dar încă nevalidaţi; tot acum este confirmată data de 17 februarie 1938 pentru deschiderea, de regulă, a corpurilor legiuitoare şi datele de 2, 4, 5 şi 6 martie pentru noile alegeri; se observă că termenul legal pentru deschiderea lucrărilor noului Parlament (17 februarie) era încălcat prin fixarea datei noilor alegeri la începutul lui martie, dar corpul politic al ţării nu a reacţionat la această ilegalitate, admiţînd abaterea de la Constituţie, ca şi în alte dăţi, în ideea că lucrurile se vor reglementa prin rezultatul următoarelor alegeri.

7 februarie – este cooptat în complotul destinat loviturii de stat generalul Ion Antonescu.

9 spre 10 februarie 1938, noaptea, între orele 3.15 şi 6.30 – sunt convocaţi la Palat, în mod secret, Gheorghe Tătărescu şi Armand Călinescu; regele, Ernest Urdăreanu şi cei doi oameni politici examinează problema loviturii de stat şi fac în detaliu planul desfăşurării acesteia[271].

10 februarie 1938, dimineaţa – prim-ministrul Octavian Goga este chemat la Palat şi obligat să-şi prezinte demisia; patriarhul

[271] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 377.

Miron Cristea primește mandatul să formeze un nou guvern, înaltul ierarh acceptă, dar lista cabinetului va fi dată de către rege.

10 februarie 1938, după-amiaza și seara – sunt convocați la Palat liderii partidelor politice și personalități ale vieții publice, foști prim-miniștrii; Carol II le oferă soluția unui „guvern de uniune națională", menit să scoată țara din criză, și le cere să accepte ocuparea funcțiilor de secretari de stat fără portofoliu, ca expresie a unei alte formule politice inventate de rege: „Comitet de patronaj"; doar Iuliu Maniu refuză.

10 spre 11 februarie 1938, noaptea – se formează guvernul Miron Cristea cu un program politic redactat de Nicolae Iorga[272].

11 februarie 1938 – noul guvern – în fapt, regele Carol II și omul său de încredere, Armand Călinescu, – introduce starea de asediu, ordonă preluarea serviciului de ordine și siguranță a statului de către autoritățile militare, numește ofițeri activi și în rezervă în funcțiile de prefecți, reintroduce cenzura; corpul politic al țării nu reacționează, PNL-ul, de exemplu, acceptînd o suspendare a activității publice a partidului, pentru a permite noului guvern îndepărtarea pericolului legionar.

11-19 februarie 1938 – un grup de juriști condus de Istrate Micescu și avîndu-l ca mînă dreaptă pe un anume Măgureanu, secretar general al Ministerului de Justiție, elaborează proiectul unei noi Constituții, care să confirme instaurarea dictaturii regale; drept model pentru argumentația trecerii la dictatură este ales preambulul *Statutului* din 2 mai 1864, adică al loviturii de stat date de Alexandru Ioan Cuza în secolul al XIX-lea.

20 februarie 1938 – este lansată prin decret regal noua Constituție și tot prin decret regal se stabilește data de 24 februarie pentru un plebiscit care să legitimeze actul neconstituțional al loviturii de stat; noua Constituție „consacră principiul supremației regelui și suprimă separația puterilor"[273]; partidele sunt în continuare rezervate, PNL cerînd membrilor săi „o justificată

---

[272] Radu. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 39.

[273] Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia de Istorie a României*, Ed. Meronia, București, 2000, p. 17.

rezervă", iar pentru plebiscit, abţinerea; PNŢ luptă pentru stabilitatea sa internă şi pentru preluarea controlului total în structuri de către Iuliu Maniu.

21 februarie 1938 – Corneliu Z. Codreanu anunţă desfiinţarea partidului „Totul pentru Ţară"; liderul legionar îşi pregăteşte plecarea din ţară, pentru a se proteja de asasinare, dar este refuzat; el le cere legionarilor să înceapă o perioadă de post şi rugăciuni.

24 februarie 1938 – se desfăşoară un simulacru de plebiscit, despre care Radu R. Rosetti va scrie următoarele: „Fost la aşa-zisul plebiscit şi votat *nu*. De fapt, este o vastă farsă: funcţionarii sunt aduşi pe căprării cu liste nominale, toţi aceia care au nevoie de guvern – şi cine nu are? – sunt ameninţaţi într-un chip sau altul. Pentru a face presiuni asupra restului cetăţenilor, sunt ameninţaţi cu amenzi etc., dacă nu vin la vot"[274]; rezultatul plebiscitului este, de fapt, cheia înţelegerii esenţei loviturii din februarie 1938: din 4 303 064 de cetăţeni care s-au prezentat la vot, 4 297 581 (99,87%) au votat pentru dictatură regală şi 5 483 (0,13%) pentru regimul democratic.

27 februarie 1938 – noua Constituţie este promulgată şi publicată în *Monitorul Oficial* a doua zi.

2 martie 1938 – într-o audienţă acordată lui Armand Călinescu, regele Carol II recunoaşte că „avea de gînd să schimbe Constituţia la 8 iunie 1930", dovadă clară a existenţei planului de distrugere a sistemului democratic parlamentar, încă de la suirea lui pe Tron de către Iuliu Maniu.

6 martie 1938 – în Consiliul de Miniştri prezidat de rege, Nicolae Iorga cere dizolvarea cuiburilor legionare şi distrugerea Gărzii de Fier, regele propune înfiinţarea unui ziar, oficios al regimului dictatorial, condus de scriitorul de casă Cezar Petrescu, iar Armand Călinescu cere „*desfiinţarea partidelor* şi crearea organizaţiilor profesionale"[275].

20-29 martie 1938 – acţiunea de forţă a noului regim începe să scadă în intensitate, negăsind o bază reală în populaţie; Armand

---

[274] Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 42.

[275] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 382.

Călinescu îi semnalează regelui că „toată această situaţie a fost obţinută exclusiv cu măsuri poliţieneşti şi cu întreţinerea unei atmosfere de presiune" şi că în rîndurile guvernului se manifestă primele semne de disidenţă, cazul cel mai serios fiind cel al generalului Ion Antonescu; tot Armand Călinescu propune acum arestarea lui Corneliu Z. Codreanu şi a celor care s-ar solidariza cu el, prin proteste.

30 martie 1938 – lovitura de stat este definitivată prin constituirea celui de-al doilea guvern Miron Cristea, axat pe structura grupărilor conduse de Gheorghe Tătărescu şi Armand Călinescu, desprinse din PNL şi PNŢ; generalul Ion Antonescu este îndepărtat; foştii prim-miniştri numiţi secretari de stat fără portofoliu în primul guvern al dictaturii sunt numiţi acum în „Consiliul de Coroană", transformat în instituţie de stat printr-un decret regal; prin decretul nr. 1422 din aceeaşi zi sunt dizolvate partidele politice.

Aprilie 1938 – partidele democratice, prin Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu şi dr. N. Lupu, adresează un memoriu regelui Carol II, menit a fi *de protest* faţă de desfiinţarea partidelor, dar care este, literalmente, un scheunat de neputinţă; în acest memoriu, cei trei lideri politici recunosc negru pe alb că anularea Constituţiei democratice şi promulgarea Constituţiei dictatoriale „a fost o încercare pentru care nu aţi întîmpinat nici o rezistenţă activă din partea partidelor politice"[276].

Cu această cronologie în faţă, dovada faptului că introducerea regimului dictatorial în România a fost un proces întins pe opt ani a fost făcută. Istoricul Al. Gh. Savu, specializat în analiza loviturii de stat din 1938, subliniază: „Faptul că sistemul democraţiei parlamentare a fost sfărîmat treptat şi că regimul carlist s-a închegat, ca să spunem aşa, în «rate», nu este, deci, ieşit din *comun*. Dificultatea reală a datării în acest caz apare atunci cînd se face o comparaţie între evenimentele petrecute la 10/11 februarie şi acelea

[276] C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *Amintiri, Documente. Corespondenţă*, Ed. Forum, Bucureşti, 1992, p. 48.

survenite începînd de la 27 februarie pînă la sfîrşitul lunii martie 1938. Primele par să fi avut o însemnătate minimă în raport cu ultimele. Este interesant că opinia publică contemporană a avut revelaţia şocantă că se petrece o schimbare politică profundă, cu urmări grave pentru destinele democraţiei şi pentru viitorul ţării nu la 10 februarie, ci abia după lansarea textului noii Constituţii"[277].

*

Lecţia pe care o oferă lovitura de stat din 1938 este aceea că un astfel de proces politic nu este obligatoriu un şoc venit peste noapte, o acţiune desfăşurată într-o zi de un grup complotist. A existat în Istoria României, după cum vedem, o lovitură de stat pregătită timp de mai mulţi ani, compusă din manevre menite să destructureze sistemul democratic în esenţă, ajutată de ineficienţa şi corupţia partidelor politice, favorizată de pierderea treptată a încrederii populaţiei în sistemul democratic. Această lovitură de stat a fost pregătită prin tolerarea de către Justiţie a abuzurilor anticonstituţionale şi la legile ţării, prin lipsa de reacţie la acţiunile teroriste ale statului, în care regele Carol II şi asasini de tipul lui Armand Călinescu, poreclit *Monocles*, şi Gavrilă Marinescu planificau crime politice, funcţionari ai statului le organizau, iar Justiţia îi acoperea, şi, în sfîrşit, prin iertarea, ca urmare a jocului politic, a crimelor făcute, la rîndul ei, de Mişcarea legionară. Presa, puternic politizată şi deprofesionalizată, a pus umărul din greu la distrugerea încrederii populaţiei în democraţie. Compromiterea partidelor politice, astfel încît societatea să nu mai creadă în ele şi să fie uşor desfiinţate, a avut drept suport fenomenul instaurării *oligarhiei politice* – concentrarea sensului existenţei partidelor la interese personale şi de grup – şi al *corupţiei*, oamenii politici fiind interesaţi în deţinerea puterii pentru obţinerea de foloase din mediul economic şi bugetar. Concentrînd puterea la vîrf, în mîna lui Carol II şi a camarilei, grupul ocult

[277] Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România. 1919-1940*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 117.

condus de Elena Lupescu a devenit şi unica sursă a puterii în România interbelică, partidele politice şi politicienii, în mod individual, căutînd să se conformeze intereselor şi directivelor camarilei, în loc să o răstoarne. Făcînd figură aparte în acest joc, liderii Mişcării legionare vor fi eliminaţi fizic printr-un asasinat oribil, cu acordul şi sprijinul partidelor politice, acestea simţindu-se la fel de ameninţate de ascensiunea la putere a unei structuri înarmate cu cea mai eficientă armă demagogică – reforma morală.

*

Capitolul IV

NOAPTEA GENERALULUI
Lovitura de stat din 2-14 septembrie 1940

Moto:

Pentru un trăsnit şi un ticălos ca regele Carol, noi avem nevoie de unul şi mai trăsnit ca el, pentru a ne scăpa de dînsul.

IONEL POP, lider PNŢ

Condiţiile în care s-a produs prăbuşirea teritorială, politică şi morală a României în anul 1940 sunt, în general, cunoscute. Cauzele externe au fost prezentate pe larg în numeroase volume publicate înainte şi după revoluţia din decembrie 1989, fără să-şi altereze tonul şi esenţa. Românii şi-au format o imagine stabilă despre cum au devenit inutile garanţiile noastre de securitate, pe fondul eşecului temporar al Societăţii Naţiunilor de a se constitui într-o structură mondială a păcii, al tratării României Mari drept creaţia unui pact, şi nu a voinţei unanime a naţiunii române, eşec accelerat de succesul unei Ungarii tenace şi neobosite în a convinge Germania că ţara noastră este o realitate artificială. Pe plan intern am văzut, inclusiv în acest studiu, felul în care a fost slăbit statul şi cum naţiunea s-a desolidarizat de el, abandonîndu-l corupţiei şi privindu-l tot mai mult ca pe o organizaţie de instituţii subordonate intereselor unui grup privat. Pe linia acestui orizont, străbătut deja, de la 3 septembrie 1939, de fulgerele celui de-al doilea război mondial, naţiunea română îşi pierduse *unitatea de acţiune* cu care realizase în 1918 Marea Unire. Rămînea în sufletul fiecărui individ *sentimentul* unităţii naţionale, viu, dar imposibil de transformat din nou într-o formă de luptă, din cauză că acum se aflau la conducere un rege şi o camarilă corupte. Pentru salvarea neamului era nevoie de un lider care să propună lupta. Cu toate că se afirmă, nu lipsit de

un anumit temei, că Ion Antonescu a ajuns conducătorul statului datorită conjuncturii, văzut şi de neam ca o soluţie salvatoare pentru oprirea dezastrului ţării, noi am avut atunci doi luptători: Ion Antonescu şi Iuliu Maniu. Subordonaţi aceluiaşi proiect ideal, cei doi oameni politici români au ales căi diferite de a-l îndeplini. Dacă, în cazul lui Iuliu Maniu, poziţia politică este uşor de explicat, apariţia lui Ion Antonescu la conducerea statului nu se sprijină decît pe un singur argument: că era cel mai capabil general. Acest argument este, în realitate, discutabil, nu numai din considerente profesionale, ci şi pentru motivul că este sărac. Ion Antonescu a ajuns la putere mai degrabă din postura de om politic, decît din poziţia de general al Armatei române.

Cariera politică a lui Ion Antonescu

În memoriile sale, Constantin Argetoianu îl numeşte pe Ion Antonescu „omul lui Titulescu", pentru perioada primului deceniu şi jumătate al României Mari. Fără îndoială că, din calitatea de ataşat militar la Paris (1922) şi la Londra şi Bruxelles (1923-1926), Antonescu a lucrat oficial cu Nicolae Titulescu, în acel interval de timp – ministru plenipotenţiar la Londra şi apoi delegat permanent la Societatea Naţiunilor. Sunt ani în care colonelul Ion Antonescu îşi formează o opinie asupra democraţiilor occidentale şi, mai ales, se lasă cucerit de forţa economică, politică şi militară a acestora. Absolvent al cursului de contraiformaţii militare de la Versailles, pregătirea sa informativă a fost consolidată în timpul războiului balcanic, al primului război mondial, precum şi postbelic de experienţa sa de comandant, Ion Antonescu a fost familiarizat atît cu secretele operative, militare, cît şi cu mersul subteran al politicii europene. Aici, el a făcut, probabil, un cuplu ideal cu Titulescu, atît la Londra, cît şi la Bruxelles. De aceea prezentarea sa drept un general cazon, rigid şi dur nu atinge decît un aspect al comportamentului său complex. Prezenţa sa surprinzătoare în conciliabule politice alături de Titulescu, la fel ca şi chemarea de la post din

1926, sub bănuiala că este implicat în manevrele revenirii lui Carol Caraiman în țară, arată că Ion Antonescu intrase într-un anumit siaj politic, astfel că numirea sa ca subșef al Marelui Stat-Major al Armatei din decembrie 1933, luna asasinării lui Duca, nu pare deloc întîmplătoare. Tot astfel ne explicăm și atitudinea lui contrariantă față de asasinarea lui I.G. Duca – așa cum am arătat într-un capitol precedent – și participarea la o întrevedere secretă împreună cu Titulescu, Armand Călinescu și Eugen Cristescu. Va trebui să înțelegem mai bine epoca, pentru a accepta realitatea că generalii Armatei noastre se implicau în viața politică a țării, de la nivelul garnizoanelor pe care le aveau în subordine, unde interveneau în campaniile electorale, ajungînd pînă la partizanatul politic pentru obținerea unor avansări în grad sau a unor numiri în funcții superioare. Atît timp cît funcția de ministru al Apărării era ocupată de generali, numirea reprezenta, indispensabil, o atitudine politică. Doar odată cu urcarea pe Tron a lui Carol II miniștrii Apărării au început să fie numiți din rîndul generalilor loiali acestuia, chiar dacă erau propuși sau acceptați de partidele chemate la guvernare. Situația este valabilă și pentru alte funcții înalte ale ministerului și ale Marelui Stat-Major, iar în particular zona Inspectoratului și a Direcțiilor de înzestrare, pe unde se tranzitau afacerile regelui și ale camarilei, constituia un subiect de interes accentuat. În acest context, numirea generalului de brigadă Ion Antonescu în funcția de subșef al Marelui Stat-Major, din decembrie 1933, a fost în întregime opera liberalilor. La 14 decembrie 1934, cînd a intervenit în Parlament pentru a contesta destituirea lui Antonescu, președintele PNL, Dinu Brătianu avea să declare: „și anul trecut, aproape în aceeași perioadă, cînd a fost vorba să se numească un conducător al Marelui Stat-Major, Duca, împreună cu toți conducătorii partidului au recomandat la acest loc pe generalul Antonescu. De ce l-au recomandat? Din două motive: un motiv intern și un motiv extern. Motivul extern a fost că acest general avea încrederea aliaților noștri, cum s-a spus deja de la această tribună. Acest general, cu toate că gradul său nu era cel mai mare, era desigur personalitatea cea mai marcantă, recunoscută și în

străinătate, a armatei noastre"[278]. Drept motiv intern a fost invocat trecutul său remarcabil din timpul primului război mondial. Atunci se făcuse apropierea decisivă între acțiunea externă, al cărei creier a fost regina Maria, brațul politic, reprezentat de Ionel I. C. Brătianu, și brațul militar, reprezentat de Ion Antonescu, acțiune comună care a dus la Marea Unire. În timpul aceleași intervenții din Parlament, Dinu Brătianu a fost interpelat de Ion Mihalache: „Domnule Brătianu, se pare că atunci cînd a fost numit, v-ați amestecat", iar liderul liberal a răspuns: „La formarea guvernului de atunci, m-am amestecat desigur, fiind prieten și colaborator de aproape cu Duca. Duca fiind chemat să formeze cabinetul, desigur că m-am amestecat și eu"[279]. Sprijinul acordat de liberali lui Ion Antonescu pentru numirea într-o funcție pe care nu o putea ocupa legal, avînd un grad inferior față de subordonații săi, își are originea tot în intervențiile lui Titulescu. Cunoaștem deja că acesta s-a implicat direct și imperativ în numirea guvernului Duca, iar explicațiile privind imaginea internațională a lui Antonescu vin din același loc. Mai mult decît atît, intervențiile directe ale lui Nicolae Titulescu, după asasinarea lui Duca, intervenții care au fost și mai vizibile, conțineau și problema Antonescu. Ministrul de Externe român s-a întîlnit cu Dinu Brătianu, înainte de a se duce la Palat și a-i cere imperios regelui gonirea lui Puiu Dumitrescu, destituirea tatălui acestuia de la Jandarmerie, destituirea generalului Stîngaciu de la Siguranță, a lui Gavrilă Marinescu de la Prefectura Poliției Capitalei și înlocuirea ministrului Apărării, a generalului de divizie Uică Nicolae, cu generalul de brigadă Ion Antonescu[280]. Atît Titulescu, cît și Duca l-au vrut, de fapt, ministru al Apărării, care era o funcție politică și pe care generalul o putea îndeplini fără probleme, în contextul uzanțelor epocii. Este interesantă observația lui Gafencu referitoare la acest moment: „Ionel Antonescu, candidat la dictatură, deocamdată însă mulțumit să intre în guvernul constituțional Guță-Titulică, așteaptă cu arma la picior să fie chemat la Sinaia"[281]. Cu toate

[278] C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *op. cit.*, p. 33.
[279] *Ibidem*, p. 34.
[280] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 316.
[281] *Ibidem*, p. 317.

că regele a cedat la prima întrevedere cu Titulescu, la următoarea, ţinută la interval de două zile, Carol a refuzat să-l schimbe, cu Antonescu, pe generalul Uică. Motivul este simplu: Antonescu nu era omul regelui şi cu atît mai puţin al camarilei. În acea perioadă Ministerul Apărării Naţionale deţinea şi sarcini juridice, pentru că anumite cauze de interes naţional – în particular, atentatele la siguranţa naţională – erau judecate de tribunale militare şi aveau nevoie de girul direct, sub semnătură, al ministrului Apărării. Ion Antonescu, incoruptibil, nu putea fi manevrat, nici în domeniul juridic, pentru pedepsiri sau răzbunări politice sau personale, nici în domeniul afacerilor camarilei prin intermediul bugetului Armatei. Cum aducerea la putere a lui Duca implica reprimarea Mişcării legionare pe timpul campaniei electorale, Carol II risca un blocaj al ordinelor sale ilegale din partea generalului. În aceeaşi epocă, Ion Antonescu nu avea simpatii deosebite pentru Mişcarea legionară, dar o considera „tineretul ţării", observînd-o de la distanţă cu rezervă, însă şi cu atenţie. Chiar dacă putem înţelege contradicţia între viziunile sale filofranceze şi filobritanice şi interesul pentru legionari prin caracterul unui om integru, care pune fiecare lucru la locul lui, refuzul de a-l numi pe Ion Antonescu ministru al Apărării era legat direct de intenţiile oculte ale regelui. Aşa se face că generalul Ion Antonescu a fost numit, cu dispensă, subşef al Marelui Stat-Major, fără a avea un şef, din cauza incompatibilităţii regulamentare dintre gradul său militar şi cel al subordonaţilor săi, generali cu grade mai mari. Conform mărturiei lui Argetoianu, bazate pe relatarea tîrzie a generalului, numirea la Statul-Major General a fost făcută în cea mai bună înţelegere personală cu regele Carol II: „«Sire, va trebui să dau cu toporul», a spus atunci Antonescu regelui, iar acesta i-a răspuns: «Dă cu toporul!»"[282] Autor al unui proiect de reorganizare a Armatei şi pregătit să curețe locul de impostori şi corupţi, Antonescu primeşte de la Carol şi privilegiul de a-l informa direct, încălcînd regulile

[282] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. 1 (2 februarie 1935-31 decembrie 1936), Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1998, p. 27.

ierarhiei, trecînd peste prim-ministru şi ministrul Apărării. *Este clar că în acest moment, decembrie 1933, Carol II, văzînd în el un „om de forţă", a vrut să-l facă „omul lui" şi să-l includă în echipa sa de conducere autoritară a statului.* Caracter puternic, egocentrist, dar şi fanatic al regulamentelor militare, Ion Antonescu îi va mulţumi regelui pentru încrederea acordată şi în va cere permisiunea de a-l informa pe prim-ministru asupra întrevederilor sale directe cu suveranul. La începutul anului 1934 s-a văzut şi de ce Carol II nu l-a vrut pe Antonescu la Ministerul Apărării: titularul postului urma să dea o ordonanţa de trimitere în judecată a asasinilor lui Duca şi, pentru atentat la siguranţa ţării, a tuturor liderilor Mişcării legionare. Carol risca să piardă controlul asupra procesului sau ca acesta nici să nu înceapă, în ceea ce-l privea pe Corneliu Z. Codreanu. Cum la guvern a venit aproape imediat Constantin Tătărescu, pe baza unei susţineri mascate a liberalilor, Ion Antonescu a rămas şef la Marele Stat-Major. Acolo era vizitat de regele Carol, care se întreţinea cu el mai multe ore asupra problemelor militare. Vizitele lui Carol la Marele Stat-Major aveau un scop precis, pe care îl vom arăta mai jos.

După asasinarea lui Duca, noul prim-ministru, Gheorghe Tătărescu, a vrut să-l numească ministru de Interne, dar generalul a refuzat, înţelegînd că i se întinde capcana conducerii represiunii împotriva legionarilor. Propus din nou ca ministru al Apărării în guvernul Tătărescu, este evident că natura dură, energică şi chiar violentă a lui Antonescu a plăcut regelui Carol II şi că acesta a încercat folosirea lui în echipa sa[283]. Lansîndu-se în promisiuni de duritate şi măsuri de forţă, Antonescu dădea atunci înapoi – spunem noi, cu chibzuinţă – din faţa sarcinilor periculoase şi ilegale pe care i le oferea suveranul. De aici provine opinia lui Carol II, că Antonescu este un nestatornic şi un neserios.

În acest loc intervine şi o anecdotă binecunoscută, legată de opiniile generalului Antonescu faţă de Elena Lupescu. Se spune că, invitat la o ceremonie organizată de Palat, Antonescu a refuzat să se ducă, transmiţîndu-i regelui că acolo unde acesta stă cu amanta la

[283] *Ibidem*, p. 28.

masă el nu poate veni cu soţia. Versiunea aceasta, ca multe altele despre viitorul mareşal, porneşte de la un mic miez veridic, dar este construită după modelul bancurilor de la Radio Erevan. A existat o invitaţie, dar nu a regelui, ci a generalului Ilasievici; era vorba de un dejun, dar nu la Palat, ci la Ilasievici acasă; aflînd că vine şi Elena Lupescu, este adevărat că Antonescu a protestat, dar în final a spus: „Bine, sunt soldat, dacă e ordinul Majestăţii Sale, vin", şi s-a dus; la masă a fost aşezat lîngă Elena Lupescu, *tocmai datorită marii investiţii de încredere şi onoare pe care o acorda Carol lui Antonescu.* Însă generalul a ignorat-o, ceea ce a trezit furia Duduii. Astfel a pierdut Ion Antonescu şansa de a deveni prim-ministru la jumătatea anilor '30, şansa de a-l avea mai devreme angajat în viaţa politică, iar noi am cunoscut nefericirea de a-l avea Conducător al statului cînd nu mai putea face mare lucru pentru ţară. De la acel gest, regele nu l-a mai primit pe subşeful Statului-Major General timp de patru luni în audienţe confidenţiale, cum promisese.

Sfîrşitul anului 1934 marchează ruptura sa cu regele „pentru că nu voia să fie răspunzător de intervenţiile politice ale lui Carol al II-lea, susţinute cu mijloacele unei politici de forţă"[284]. Este destul de plauzibil ca această atitudine să fi fost determinată de cunoaşterea detaliilor secrete ale asasinării prim-ministrului Duca – în primul rînd, vinovăţia regelui – şi a limitelor implicării legionare. Crimele înfăptuite din ordin suprem împotriva legionarilor, atît în timpul campaniei electorale, dar mai ales după asasinat au trezit, fără îndoială, spiritul său de dreptate. Este însă greu de argumentat acum cu precizie că motivele reale ale conflictului ar fi fost legate cumva de simpatiile sale legionare. Aşa cum îl ştim pe Antonescu, din suma manifestărilor sale contradictorii, probabil că îl respecta pe Codreanu şi că privea cu interes mişcarea tineretului spre norma morală şi creştină, dar de o adeziune politică la Legiune încă nu putem vorbi. Mult mai atractivă este însă ipoteza care leagă destituirea din decembrie 1934 a lui Antonescu de criza care se

[284] Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail". Mişcare socială şi organizaţie politică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 342.

declanşase între Partidul Naţional Liberal şi rege, ca urmare a zvonurilor de aducere la putere a unui guvern Alexandru Averescu, avînd scopul să aplaneze nemulţumirile iscate în Armată de ministrul Uică, prin avansări şi numiri preferenţiale. O plecare de la guvernare a liberalilor sub Tătărescu punea foarte serios în discuţie revenirea partidului la poziţia antidinastică dinainte de 1930, precum şi perspectiva unei alianţe cu PNŢ. Atunci, spunea Gh. Tătărescu, „vom avea război civil"[285]. Începutul verii anului 1934 este dominat de contacte PNL-PNŢ la nivel înalt şi de zvonul că o coalizare a celor două partide va duce la detronarea lui Carol II. Din poziţia pe care o avea, dar mai ales în calitatea de fost *comandant al Diviziei 3 infanterie de la Piteşti* – forţa militară cu misiunea permanentă de intervenţie la Bucureşti, misiune planificată identic din secolul al XIX-lea şi pînă la revoluţia din decembrie 1989! – generalul Ion Antonescu, conducător al Marelui Stat-Major, devenea om cheie în cazul unui „război civil". Pe de altă parte, Antonescu intrase într-un conflict deschis cu noul ministru al Apărării, generalul Paul Angelescu, omul camarilei, din cauza afacerilor care se derulau prin Armată şi care împiedicau înzestrarea, echiparea şi pregătirea pentru luptă a militarilor. Problema afacerilor veroase ale Elenei Lupescu şi ale regelui în domeniul militar conţinea, dincolo de actul imediat al corupţiei, un element periculos pentru securitatea naţională. Din dorinţa de a cîştiga cît mai mulţi bani din afacerile cu furnituri, folosind acelaşi patent ca în cazul scandalului Armstrong-Fokker din 1925, Carol segmenta comenzile la mai mulţi furnizori străini sau români (Malaxa, de exemplu), astfel încît putea percepe comisioane din cît mai multe locuri. Aşa se face că în momentul declanşării celui de-al doilea război mondial Armata României era dotată cu o diversitate prea mare de armament şi muniţii, de producţie diferită şi incompatibile între ele. Se amesteca la unităţi armament uşor şi greu de proveniență cehoslovacă, poloneză, franceză, germană, britanică sau olandeză, situaţia cea mai gravă fiind în aviaţie, unde avioanele nu puteau fi ridicate de la sol din

285 Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 220.

cauza lipsei pieselor de schimb pentru opt pînă la zece tipuri diferite de aeronave. Încercarea de a produce la Braşov un avion de luptă românesc a fost sabotată sistematic pentru a împiedica încetarea afacerilor cu comenzi din străinătate (afacerea Carp). El îi declara lui Argetoianu că *întregul armament necesar înzestrării se poate fabrica în ţară*, ceea ce demonstra încă o dată că programele de achiziţionare de armament din străinătate nu erau decît o sursă de profituri ilegale. Ion Antonescu a cunoscut în detaliu tot acest fenomen şi a făcut tot posibilul să se opună: „Antonescu a făcut o analiză detaliată a situaţiei din Armată, după care a înaintat un raport preşedintelui Consiliului de Miniştri: «Putregaiul este aşa de mare, încît a mai rămîne în mijlocul lui înseamnă a-mi lega şi eu numele de un dezastru care este inevitabil, dacă continuăm cu metodele de lucru actuale. Acei care au adus oştirea în halul actual nu pot s-o îndrepte şi îi împiedică pe alţii să o facă. Aceasta trebuie să ştie naţiunea». Atitudinea lui I. Antonescu a nemulţumit adînc pe Elena Lupescu şi pe Carol al II-lea, care se simţeau «cu musca pe căciulă», în plus, bunele relaţii pe care generalul le avea cu N. Titulescu dăduseră de gîndit suveranului şi camarilei"[286]. De altfel, după consumarea întîlnirii sale cu Antonescu, Constantin Argetoianu avea să noteze: „Vorbeşte tocmai ca Titulescu. Influenţa e vizibilă"[287].

Teza complotului împotriva lui Carol II este confirmată şi dintr-o altă sursă. Într-o scrisoare pe care a trimis-o Elenei Perticari-Davila în 1937 – şi care se găseşte în fondul său de la Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Argeş – Antonescu se arăta exasperat de activităţile oculte ale camarilei: „În ce ţară trăim? Pe ce lume suntem? De ce patimi suntem orbiţi? Ce forţă ocultă din afară sau dinăuntru ne-a idioţit minţile, ne-a paralizat braţele? Ce ursită trage neamul nostru, acum, cînd de-abia a ajuns pe culme, în prăpastie? Nu s-a găsit nimeni să răspundă la această elementară întrebare. Nici Prim-Ministrul, nici un ministru, şi nici măcar acela al Apărării, zisă totuşi Naţională. Nici unul, deşi toţi şi-au rupt

[286] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999, p. 301.

[287] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 30.

genunchii, tîrîndu-se cu perfidie în vine şi cu minciuna pe buze la picioarele Tronului". Tonul patetic al generalului nu avea nimic retoric în particular, acesta fiind stilul său epistolar, cunoscut şi din alte corespondenţe, dar proiecta foarte bine imaginea unui om cinstit şi naiv, cu predilecţie. Dedicat propriei persoane – aşa cum se constată din observaţiile tuturor personalităţilor care l-au cunoscut – Antonescu se apropia de oameni interesanţi şi influenţi, dar păstra întotdeauna o rezervă în atitudini, ceea ce îi permitea să-şi menţină statura de incoruptibil. În aceeaşi scrisoare, el ne lămureşte atît asupra motivelor destituirii sale de la Marele Stat-Major, cît şi asupra nivelului legăturilor sale cu liberalii: „Nu cer, după cum se crede cu aceeaşi uşurinţă de mulţi, scuze de la nimeni. Aş fi prea prost dacă aş pretinde Capului Statului să iasă în stradă să mi le facă... Cer însă sancţiuni. Aveţi să vă întrebaţi, cu drept cuvînt, de ce nu le-am cerut pînă acum? Nu am făcut-o cînd trebuia, adică imediat, fiindcă şeful Partidului Liberal mi-a spus a doua zi după înlocuirea mea la Statul-Major, că «schimbarea s-a făcut fiindcă s-a spus Regelui, şi Regele a crezut că *complotasem în contra lui împreună cu Titulescu şi cu Stelian Popescu*». Acelaşi şef al aceluiaşi Partid mi-a mai afirmat şi mie şi «complicilor mei» că deţineau aceasta de la Prim-Ministru. Însă mi-a cerut să nu fac în nici un fel uz de această indiscreţie cît vor stat la putere". Sursele informaţiilor fiind atît de precis şi de direct numite, explicaţia se dovedeşte plauzibilă, dar numai pînă în punctul unde „cineva" l-ar fi bîrfit pe general la urechea regelui şi acesta s-ar fi grăbit să-l destituie. Trebuie să fi existat o bază informaţională mult mai serioasă în decizia regelui sau să fi căzut victimă unei dezinformări venite prin serviciile de informaţii, cum se întîmpla destul de des în acea epocă. Ion Antonescu era un şef incomod şi îşi făcuse mulţi duşmani în Armată. Dar, fie că Antonescu şi-a înaintat demisia, fie că regele a hotărît să-l înlăture, este important că exact atunci cazul lui a fost adus în Parlament. Liberalii l-au apărat, iar ministrul Apărării s-a justificat penibil. Dinu Brătianu a fost cel mai vehement, dar cînd, pe fondul dezbaterii aprinse asupra cazului, Opoziţia a cerut demisia guvernului Tătărescu, preşedintele

Partidului Național Liberal a abandonat rapid lupta, abandonînd și cauza lui Ion Antonescu.

Scandalul public din decembrie 1934, în jurul demiterii din funcția de subșef al Marelui Stat-Major al Armatei, cenzurarea ziarelor care îi luau apărarea, transformarea lui în victimă a camarilei și în apărător al intereselor naționale de securitate ale statului, au adus atunci, pentru prima oară, în atenția opiniei publice personalitatea generalului Ion Antonescu, altfel pierdut printre alți generali sau trecut deja în rîndul personalităților istorice, legate de eroismul din primul război mondial.

Între 1935 și 1937, generalul Antonescu intră într-un con de umbră, observînd însă cu atenție desfășurarea evenimentelor de pe scena politică românească și luînd contact cu cercurile care se arătau nemulțumite de regimul carlist, de guvernarea lui Tătărescu sau de ascensiunea de neoprit a Germaniei. În toate aceste cercuri, dar mai ales în cel privat al familiei Brătianu, Antonescu și-a conservat și chiar amplificat imaginea de victimă a mașinațiilor camarilei și de ofițer care a încercat să oprească degradarea catastrofală a situației Armatei și a țării. În același interval, regele Carol II îi sugerează prin emisari solicitarea unei audiențe, scopul fiind „remontarea" generalului la planurile suveranului. Antonescu refuză de fiecare dată. Totuși, cunoscînd caracterul regelui Carol II, aceste sugestii repetate pentru o întîlnire cu Ion Antonescu au ceva atipic și ascuns. Carol nu obișnuia să ofere încrederea sa unor adversari, dar au mai fost cazuri cînd a apelat la ei pentru rezolvarea unor situații de criză. Va trebui să speculăm aici o serie de amănunte extrase din mici aluzii și nuanțe existente în mărturiile rămase de la Carol II și de la Ion Antonescu, unul despre celălalt. De exemplu, apelul la doamna Elena Perticari-Davila, căreia Antonescu îi făcea niște confidențe cam nepermise unui om de onoare – dezvăluirea declarațiilor confidențiale ale lui Dinu Brătianu –, nu par de loc întîmplătoare. Fosta doamnă de onoare a reginei Elisabeta și una din frumusețile celebre ale României, ajunsă la 72 de ani în 1937, Elena Perticari-Davila nu

era o femeie oarecare. În jurnalul său, Carol II o prezintă ca „o foarte veche prietenă a noastră" şi, mai ales că „aproape face parte din casă", ceea ce îi conferea un acces direct şi influent la Capul Statului. Aşadar, Antonescu îi scria venerabilei doamne *ca să afle cine trebuie* poziţia sa. De aici devin explicabile atît invitaţiile mediate la Palat, cît şi readucerea în actualitate a unei înalte funcţii de stat, chiar în 1937, în timpul campaniei electorale. „Aşa se face că, la 11 decembrie 1934, generalul Antonescu pleacă de la Marele Stat-Major, *rămînînd în continuare comandant al Diviziei a 3-a* pînă la 1 noiembrie 1937, cînd este numit comandant al Comandamentului 4 teritorial, pe care îl conduce pînă la 28 decembrie 1937. În timp ce se găsea în fruntea acestui Comandament a fost avansat general de divizie la 25 decembrie 1937"[288]. Este evident că, în perspectiva numirii în funcţia de ministru al Apărării, Antonescu şi-a negociat avansarea. Oricum, generalul îşi păstrează legăturile cu C.I.C. (Dinu) Brătianu, în anturajul căruia se implică în unele combinaţii politice minore din interiorul Partidului Naţional Liberal. În general, el este văzut ca partizan apropiat al liberalilor; a fost, indiscutabil, lansat de liberali pe scena politică românească, dar a rămas dominat de steaua sa proprie. Unul din puţinii săi apropiaţi, generalul Ion Gheorghe, avea să constate: „În ciuda înaintării sale în grad, sau tocmai din această cauză, a crescut prestigiul generalului. El a început să-şi dezvolte relaţii politice, astfel, mai ales cu Octavian Goga, şeful Partidului Naţional Creştin, şi cu Stelian Popescu, directorul publicaţiei naţionale *Universul*. A luat contact şi cu Corneliu Codreanu"[289]. Conform mărturiei sale indirecte, prin lucrarea *Pe marginea prăpastiei*, Ion Antonescu a intrat în contact cu Corneliu Z. Codreanu în iarna dintre anii 1935-1936. Prietenul său, Nicolae Mareş, a negociat cu generalul Zizi Cantacuzino întîlnirea celor doi.

Aici intervine un aspect secundar al vieţii politice româneşti, dar important pentru filonul cercetării noastre asupra evoluţiei

---

[288] Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, vol.1, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, p. 51.

[289] *Ibidem*, p. 58. (Reamintim că Stelian Popescu era parte a reţelei de informaţii de care se servea Nicolae Titulescu.)

curentului de Dreapta în România. Un grup de oameni politici, adepți ai conservatorismului clasic, a încercat să reînvie Partidul Conservator al lui Lascăr Catargiu și Petre P. Carp, sub denumirea de Liga „Vlad Țepeș". Antonescu îi considera „intelectuali de vază ai fostului Partid Conservator" și îi privea cu condescendență și interes, generalul avînd el însuși puternice credințe de Dreapta – naționalismul civic, realismul politic, principiul moral, anticomunismul și calitatea sfîntă a proprietății. Eșecul Ligii „Vlad Țepeș", determinat de infiltrările necontrolate ale unor tineri radicali, de tip Beza, de contradicția dintre doctrina conservatorismului clasic și extremism și de compromiterea publică a formațiunii, i-a convins pe intelectualii de Dreapta să încerce chiar reconstituirea vechiului Partid Conservator. Sub președinția provizorie a lui Grigore Filipescu – fiu al marelui patriot Nicolae Filipescu –, partidul avea două ținte: negocierea unei fuziuni cu Mișcarea legionară, pentru reconstituirea polului politic clasic de Dreapta al țării, și găsirea unei personalități energice și de mare prestanță pentru preluarea conducerii acestui nou, dar totodată vechi, partid românesc. *Partidul Conservator a hotărît în toamna anului 1935 că acest om este generalul Ion Antonescu.* Proiectul era generos și benefic, succesul lui modificînd probabil sau influențînd cumva traseul greșit al țării. Principalul său atu era *caracterul istoric filogerman*, loc unde doctrina sa se apropia de cea a Mișcării legionare, de nevoile imediate ale economiei românești, dar și de tendința politică generală a Europei. Alegerea lui Ion Antonescu la conducerea Partidului Conservator era favorizată de intențiile generalului de a se retrage din Armată, pe fondul unei mari dezamăgiri. Antonescu mai avusese crize grave de depresie, cu ocazia unor evenimente dureroase pentru el, cum au fost amînarea avansării sale în gradul de colonel, înscenarea unei delapidări de fonduri într-una din unitățile militare pe care le comandase sau în cazul scandalului de bigamie înscenat de Carol II și de șeful SSI, Mihail Moruzov. După destituirea de la conducerea Statului-Major General, coborîrea sa la eșalonul inferior al conducerii unor divizii echivala cu o „degradare" și cu o cădere în cariera militară, ceea ce pentru el părea, pe bună

dreptate, lucruri foarte grave. El chiar va aminti în timpul anchetei procesului din 1946 că „aceasta a fost umilire"[290]. Pe parcursul anului 1935, Antonescu va da de înțeles că își pregătește ieșirea din Armată, pentru că i s-a făcut o nedreptate. „Părăsirea cadrelor active ale Armatei era așteptată din zi în zi, și de amicii, și de dușmanii săi. În așteptarea acestui eveniment, care nu s-a produs, prietenii și binevoitorii *Gărzii* au întreprins acțiunea arătată mai sus, al cărei fir îl reluăm din nou"[291]. Legarea contactului Antonescu-Codreanu de tentativa de reconstituire a Partidului Conservator a fost confirmată la ancheta din 1946 chiar de mijlocitorul întîlnirii, Nicolae Mareș, care subliniază și implicarea lui politică:

„**(SĂRACU)**: Dar cînd ați făcut apropierea lui Codreanu de mareșalul Antonescu, se urmărea o anumită legătură politică?

(N. MAREȘ): Eu am făcut politică toată viața.

(SĂRACU): Ce intenții aveați?

(N. MAREȘ): Refacerea Partidului Conservator.

(SĂRACU): Mareșalul Antonescu nu făcea politică la acea dată?

(N. MAREȘ): Făcea, dar nu era afiliat nici unui partid politic.

(SĂRACU): Dar un om care face politică trebuie să se reazime pe cineva, pe un partid politic.

(N. MAREȘ): Antonescu se rezema numai pe el. Acesta era Antonescu. El mi-a spus: «Vreau să-l cunosc pe Codreanu»"[292].

Prima întîlnire între Ion Antonescu și Corneliu Z. Codreanu a avut loc în locuința din București a lui Nicolae Mareș, probabil în ianuarie 1936. „A fost o ședință de sondaj", spune Antonescu, „ședință" care a durat totuși cinci ore. Cu ocazia acestei întrevederi politice suspecte, din punct de vedere legal, generalul va evalua personalitatea Căpitanului, pe care îl va a considera încrezut, rigid

---

290 *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 307.

291 *Ion Antonescu și „Garda de Fier"*, vol.1, Ed. ROM-EDITION, Tîrgu-Mureș, 1991, p. 31. (Sub acest titlu a fost publicat primul volum din *Pe marginea prăpastiei*, cu note și comentarii de Serafim Duicu.)

292 *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 558.

şi greşit orientat în anumite privinţe, dar totuşi un om de acţiune, excelent organizator şi realizator, foarte bun cunoscător al pregătirilor Germaniei pentru război. Proiectul refacerii Partidului Conservator a căzut în momentul în care preşedintele interimar, Grigore Filipescu a semnat o alianţă cu PNŢ, principalul partid de stînga, ideea fiind compromisă definitiv[293].

Alte două sau trei întîlniri Codreanu-Antonescu au avut loc la Predeal, unde generalul avea o vilă. La un moment dat, între ei s-a produs şi următorul dialog:

„(**Antonescu**): D-le Codreanu, eşti pregătit d-ta să vii la putere?

(**Codreanu**): Nu doresc acest lucru acum!

(**Antonescu**): Atunci de ce agiţi masele? Cine să ia puterea? Dacă împingi ţara la revoluţie, vei avea roadele culese de Kerenski, fără ca d-ta să fii un Kerenski; nu ai nici cultura şi nici talentul lui oratoric.

(**Codreanu**): La putere vreau să veniţi d-stră! La adăpostul d-stră doresc să-mi organizez partidul şi abia după aceea voi cere conducerea treburilor statului"[294].

Dialogul acesta a fost reprodus de multe ori în literatura de specialitate şi chiar într-o operă de ficţiune (*Incognito*, de Eugen Barbu), dar nu i s-a explicat contextul. Era vorba de proiectul reconstituirii Partidului Conservator, avîndu-l pe Ion Antonescu la suprafaţă şi pe Codreanu în umbră. Liderul legionar urmărea acest proiect mai de mult. El văzuse mai întîi un tandem cu A.C. Cuza şi apoi îşi pusese în aplicare proiectul prin numirea generalului Zizi Cantacuzino la conducerea Gărzii de Fier. Dar, în anul 1935, generalului Cantacuzino i se depistează un cancer gastric inoperabil. Generalul erou din primul război mondial, faimos anticomunist şi decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", va muri la 9 decembrie 1937, vegheat de generalul Ion Antonescu. Scenariul lui Codreanu reprezenta o soluţie pentru conflictul de imagine la care era supusă

[293] Este interesant că în 1999 un grup de intelectuali de Dreapta a încercat reînfiinţarea Partidului Conservator sub denumirea Uniunea Forţelor de Dreapta, acesta eşuînd lamentabil într-o alianţă cu acelaşi PNŢ în campania electorală din 2000.

[294] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, vol. 1, p. 31.

Mişcarea legionară, prin faptul că ataca violent corpul partinic al ţării, corupţia tuturor partidelor şi a vieţii politice româneşti, dar se înscria în regimul parlamentar corupt, participa la alegeri şi la activităţile Parlamentului. Aici se găseşte explicaţia pentru faptul că Zelea Codreanu a creat în realitate două structuri: Mişcarea legionară, ca *formaţiune civică* declarată public apolitică şi subordonată proiectului creştin de renaştere morală a poporului român, şi *partidul politic* – mai întîi „Garda de Fier" şi apoi „Totul pentru Ţară" – înscris ca actor pe scena politică a ţării. Într-un interviu acordat revistei *Lumea Magazin* în anul 1995, dr. Şerban Milcoveanu ne dă cîteva detalii ale întîlnirii de la Predeal, din decembrie 1936, de data aceasta Codreanu fiind chemat de Ion Antonescu: „La parterul vilei se aflau soţia generalului, Maria Antonescu, şi d-na Suzana Stanovici, de la care am aflat ceea ce vă relatez acum: de la etaj se auzeau răcnetele lui Antonescu; Corneliu Zelea Codreanu nu spunea nimic, din cîte se părea. Cînd generalul a coborît, toată lumea l-a întrebat ce s-a întîmplat, cu ce l-a supărat Codreanu de ţipa atît de fioros? Răspunsul lui Antonescu, aşa cum mi l-a relatat dna Stanovici: «Auzi, imbecilul ăsta de Codreanu zice să facem alianţă cu nemţii, pentru că numai ei ne pot apăra de ruşi! Da' unde sunt englezii, unde sunt francezii, aliaţii noştri fireşti? Auzi! Cînd i-am spus că nu există ofiţer român care să accepte alianţa cu Germania, mi-a răspuns că armata este subordonată ţării; dacă Parlamentul decide alianţa cu Berlinul, armata trebuie să urmeze voinţa poporului! Auzi, imbecilul!» Acestea sunt cuvintele pe care le-a spus atunci Antonescu, adică exact invers decît a făcut, pentru că *în vara lui 1940 şi-a dat seama* că *Franţa şi Anglia ne vor vinde ruşilor* şi că singurii care au interes să ne apere de ruşi sunt nemţii"[295].

A crede că Ion Antonescu putea juca rolul lui Zizi Cantacuzino-Grănicerul a fost însă o mare naivitate din partea iniţiatorilor acestui proiect. Noul Partid Conservator se va prăbuşi în anonimat.

---

[295] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei româneşti (1927-1941)*, Ed. FF. Press, Bucureşti, 1996, p. 374.

Şi, dintr-o dată (!), în 24 decembrie 1937, Ion Antonescu este solicitat de Octavian Goga pentru guvernul personal al regelui, în funcţia de ministru al Comunicaţiilor. „La observaţia că relaţiunile lui cu regele nu justificau o astfel de alegere, i se răspunse [lui Antonescu, n.a.] că se va împăca cu regele după depunerea jurământului. Refuz categoric. «Atunci cere-i o audienţă.» «N-am nici un cuvînt, de doreşte să mă vadă, să mă cheme, sunt militar şi mă voi duce.» Şi plecă la Predeal. A doua zi, doamna Goga soseşte cu automobilul la Predeal şi insistă pînă a vărsa lacrimi"[296]. Ştim acum că Antonescu a condiţionat participarea lui la guvern de ocuparea funcţiei de ministru al Apărării şi de păstrarea orientării profranceze a politicii noastre externe. Ambele cereri i-au fost acceptate, dar numai prima a fost pusă în practică. Iniţiind jocul său de pendulare între Berlin şi Paris, Carol II încerca, speriat, să repare ce stricase Ministerul de Externe român în ultimii cinci ani. Dacă punem numirea surprinzătoare a lui Ion Antonescu în funcţia de ministru al Apărării în guvernul Goga-Cuza doar pe seama calităţilor sale militare, riscăm să nu fim credibili. Tot ceea ce a reprezentat implicarea regelui în politica ţării demonstrează că nu făcea numiri la întîmplare şi că nu-şi ierta adversarii. Antonescu a fost cerut cu insistenţă de către Octavian Goga şi a reprezentat una din condiţiile acceptării mandatului. La rîndul său, generalul Antonescu a intrat într-o combinaţie politică proprie, negociind prin Mihai Antonescu aducerea lui Gheorghe Brătianu în acelaşi guvern şi formarea unei baze politice mai largi pentru noul Executiv. Fiul lui Ionel Brătianu a refuzat. Într-o scrisoare din 28 decembrie 1937, Antonescu îi cerea iertare lui Goga pentru greşeala de a conduce din proprie iniţiativă o serie de negocieri politice[297]. Documentul reprezintă o altă probă indubitabilă a implicării de timpuriu în politică a generalului Antonescu, act ilegal, dar pregătitor pentru ascensiunea sa din septembrie 1940.

---

[296] Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei Ion. C. Brătianu*, vol. II, Ed. Albatros, 1996, p. 274. (V. dialogul reprodus la Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti 1999, p. 327.)

[297] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, p. 32.

Deocamdată, în 1937, regele Carol II îl va chema la el şi îi va cere să uite trecutul, aluzie la înscenarea procesului de bigamie, care fusese de fapt un proces de bi-andrie, inculpatul fiind Maria Antonescu, acuzată pe nedrept că are doi soţi. Apoi îi va porunci să preia Ministerul Comunicaţiilor. Antonescu se va ţine tare, pretextînd că numirea lui acolo va produce scandal, pentru că va rade corupţia din minister, şi a cerut portofoliul de la Apărare, lucru ce a fost acceptat. Cu aceeaşi ocazie se înregistrează o înţelegere secretă între Antonescu şi regele Carol, suveranul oferindu-i guvernul în schimbul distrugerii legionarilor prin folosirea forţei militare. Din amănuntele pe care le-a dat sub anchetă, rezultă că Antonescu căzuse în propria sa capcană, îndemnîndu-l pe rege să facă apel la partidele istorice sau să ia un om şi să facă ce vrea cu el. Carol a înţeles astfel că Ion Antonescu se oferea drept braţ înarmat al dictaturii, dar, cînd i-a acceptat oferta, iar Antonescu a înţeles ce i se cere, combinaţia a eşuat. Şi din aceasta afacere de culise, Carol a tras concluzia că Antonescu este instabil.

Secretul numirii lui Antonescu s-ar putea afla în relaţia privilegiată pe care o stabilise cu Veturia Goga, soţia prim-ministrului. Fostă cîntăreaţă de operă, cu mare succes în Transilvania, Veturia Mureşan se căsătorise mai întîi cu un preot, Triteanu, şi făcuse o nobilă figură în timpul primului război mondial, la Crucea Roşie[298]. Recăsătorită cu marele poet ardelean, Veturia Goga, acum trecută de 50 de ani, intrase din 1936 în combinaţia progermană a soţului ei, după ce Octavian Goga avusese două întîlniri secrete la Berlin, cu Alfred Rosenberg şi cu Adolf Hitler. Cu această ocazie, Octavian Goga a primit misiunea de a conduce o campanie progermană în România, de a înfiinţa un partid care, ajuns la putere, să semneze tratatele politice şi economice cu Germania, în schimbul sumei de un milion de mărci: „Schön mi-a spus că un prim acont de 300 000 de mărci în bancnote germane – interzise la export – pe care le numărase şi împachetase chiar el, a fost trimis cu un curier special în Elveţia şi depus la o bancă indicată de Goga. Legătura

[298] Cella Delavrancea, *Dintr-un secol de viaţă*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1988, p. 459.

între Goga şi A.P.A. urma să se ţină prin corespondenţă, doamna Goga scriind doamnei Schickendanz şi viceversa"[299]. Veturia Goga se va implica în următorii ani în activităţi de agentură, dublînd, pînă la moartea prematură a lui Octavian Goga, activitatea acestuia de agent de influenţă german, apoi continuînd-o de una singură. Conform unei voci autorizate – istoricul Florin Constantiniu – numirea neaşteptată a lui Ion Antonescu în cabinetul Goga-Cuza a avut drept raţiune păstrarea unui echilibru între opţiunile de politică externă, prezenţa generalului urmînd să ofere garanţii Franţei şi Angliei că România nu va derapa de la legăturile sale tradiţionale. Un amănunt de ordin personal vine să completeze tabloul relaţiei Goga-Antonescu, aceştia fiind vecini la Predeal şi obişnuiţi să comenteze situaţia politică în acord, pe timpul celor doi ani de inactivitate 1936-1937. Se conturează astfel un complex de ţinte pe care intenţiona să le atingă regele Carol II prin această formulă: apropierea de Germania pe calea strîngerii legăturilor economice, conservarea relaţiilor privilegiate cu ţările Antantei şi rezolvarea problematicii evreieşti. Simptomatic pentru acest ultim demers, în ziua loviturii de stat, Octavian Goga şi-a încheiat cuvîntarea de la radio, prin care îşi anunţa demisia, cu strigătul: „Israel, ai învins!"

Generalul Ion Antonescu a rămas ministru al Apărării Naţionale în mandatul prim-ministrului Octavian Goga (29 decembrie 1937-10 februarie 1938), dar şi sub primul mandat al guvernului Miron Cristea (11 februarie-29 martie 1938), *fiind astfel complice la lovitura de stat dată de Carol II*. Nu sunt dubii asupra acestui fapt – el a fost consultat şi pus pe lista secretă a loviturii de stat încă din 7 februarie[300]. De altfel, generalul Ion Antonescu va recunoaşte el însuşi complicitatea sa la lovitura care a introdus dictatura în România, în memoriul pe care dorea să-l înainteze regelui în iunie 1940: „... fac aluzie la lovitura de stat din februarie 1938, cînd, cu naivitate, dar

[299] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, p. 125. (A.P.A. = *Aussenpolitisches Amt*, Biroul de Politică Externă al partidului nazist).

[300] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 376.

cu bună-credință, *m-am făcut părtaș la o operă care a mărit catastrofa* în loc s-o înlăture"[301].

La începutul lui martie 1938, în plină campanie de asasinate și arestări în rîndurile Mișcării legionare, generalul Ion Antonescu își manifestă, în cadrul guvernului, opoziția față de aceste abuzuri și este imediat considerat nesigur. În momentul înscenării de către Armand Călinescu a procesului de ofensă adusă autorității, prin scrisoarea de răspuns a lui Codreanu la manifestările antilegionare ciudate ale lui Iorga, Ion Antonescu își exprimă dezacordul în guvern și amenință cu demisia, considerînd acțiunea lui Iorga (Călinescu) un „abuz de putere". Oricum, îndepărtarea lui din guvern este hotărîtă în timpul audienței lui Armand Călinescu la rege, în ziua de 4 martie, în schimbul trimiterii la misiunea diplomatică din Franța. El va respinge posibilitatea implicării sale în politică, atunci cînd a depus mărturie în favoarea apărării la procesul lui Corneliu Z. Codreanu, dar va ataca direct, în stilul său caracteristic, principalul cap de acuzare. La întrebarea lui Codreanu: „Mă crede dl. General capabil de trădare?", Antonescu va răspunde: „Din elementele pe care *le-am avut* și *le am*, pot spune că nu poate fi acuzat de trădare. Generalul Antonescu nu stă de vorbă cu trădătorii"[302]. Este însă clar că depoziția lui Antonescu se baza pe *informațiile avute în calitatea oficială de ministru al Apărării Naționale*, nu din postura de cunoscut al lui Codreanu, ceea ce dădea cuvintelor sale o altă greutate. Să nu uităm că Antonescu dobîndise pregătirea de specialitate în contrainformații militare și avea capacitatea de a înțelege, interpreta și folosi informația secretă! Pe de altă parte, prezența lui în calitate de martor al apărării, precum și atitudinea lui publică în favoarea lui Corneliu Z. Codreanu au trezit suspiciuni asupra simpatiilor sale legionare. Adevărul îl aflăm din același memoriu pregătit în 1940. În timpul alegerilor din decembrie 1937, între Antonescu, deja ministru al Apărării, și Codreanu intervenise o înțelegere, ca urmare a responsabilităților de

---

[301] *Ion Antonescu și „Garda de Fier"*, p. 47.

[302] Duiliu Sfințescu, *op. cit.*, p. 345.

ordine şi siguranţă internă pe care le avea generalul. Atonescu i-a spus atunci lui Codreanu că orice acţiune violentă va fi reprimată dur de el. „Datorită insistenţelor mele, Codreanu a consimţit să se retragă din campania electorală, în urma sîngeroaselor începuturi ale unei lupte electorale care ne împingeau direct în prăpastie. Cu această ocazie, *Codreanu mi-a luat cuvîntul că voi sări în ajutorul lui în cazul cînd, dezarmat fiind, va fi la discreţia totală a autorităţilor.* Avînd cuvîntul lui Goga şi al lui *Armand Călinescu*, şi fiind de bună credinţă, i l-am dat."[303] Aşadar, relativa atitudine paşnică a Mişcării legionare din timpul alegerilor îşi avea sursa în această înţelegere. Este de aceea simptomatic să subliniem din nou că, în aceste condiţii – total contrare propagandei comuniste, care a inventat agresiunile legionare – Mişcarea lui Codreanu a obţinut 800 000 de voturi reale, aproape o treime fiindu-i furate de Ministerul de Interne, prin Armand Călinescu, aşa cum avea să declare Eugen Cristescu la sfîrşitul războiului: „Mişcarea legionară a obţinut circa un milion de voturi; în realitate cifra era de 800 000. Circa 300 000 de voturi erau escamotate de Ministerul de Interne"[304]. În al doilea rînd, gestul de solidaritate al generalului Ion Antonescu faţă de Corneliu Z. Codreanu venea din respectarea unei promisiuni de onoare, onoare pe care omul de represiune al dictaturii regale, Armand Călinescu, n-o mai avea de mult. Pe aceeaşi tendinţă trebuie înţelese şi unele atitudini prolegionare de mai tîrziu ale generalului, urmărit de cuvîntul pe care şi-l dăduse şi nu şi-l putuse respecta.

Este interesant că, abia schimbat la 29 martie, odată cu formarea noului Cabinet Miron Cristea, Ion Antonescu este propus, la începutul lui mai, pentru a deveni membru al Academiei Române (!). Deşi era vorba de primirea sa la Secţia ştiinţifică, este încă neclar pe ce operă ştiinţifică se baza propunerea, care, de altfel, l-a şi iritat pe rege. Cineva îl propulsa pe acest general în zonele superioare ale statului şi am fi mulţumiţi dacă ne-am putea convinge că în ţara traficului de influenţă, a corupţiei generalizate şi a birocraţiei

---

[303] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, p. 52.

[304] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii (1916-1944)*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, p. 317.

suverane cineva s-a gîndit la meritele autentice ale lui Ion Antonescu, văzînd în el o valoare de care ţara mai avea încă nevoie. Oricum, din această perioadă se conturează interesul vădit şi insistent al Veturiei Goga faţă de generalul Ion Antonescu, agenta de influenţă văzînd în el soluţia ideală pentru un regim pus sub control german. Este şi vremea constituirii unei relaţii stabile şi solide de prietenie între Veturia Goga şi Maria Antonescu, soţia generalului, cele două formînd un cuplu feminin care mai tîrziu va influenţa decisiv comportamentul mareşalului. Deocamdată însă, deşi Veturia Goga organizase mai multe întîlniri confidenţiale între Antonescu şi Fabricius, Germania nu miza pe generalul filoantantist, care umbla cu o uniformă cu tăietură britanică şi folosea cravaşa de cavalerist drept baston de ofiţer din colonii, aşezînd-o la subraţ în timpul instrucţiei sau inspecţiei de front, atitudini care încălcau regulamentele Armatei române. Cu toate că s-a speculat destul de mult pe seama contactelor sale de la Predeal şi Bucureşti cu Corneliu Z. Codreanu, ele nu s-au mai produs din iniţiativă proprie, ca acte de implicare politică a unui ofiţer de rang înalt, ci din ordinul sau la rugămintea primul-ministrului Goga sau a colegului de Cabinet, Armand Călinescu. Cu toate acestea, unii istorici legionari afirmă că Antonescu a avut mai multe întrevederi cu Codreanu, de natură politică, în scop de colaborare. Ele însă nu puteau fi decît cu caracter informativ şi de sondare, preotul Ştefan Palaghiţă reproducînd chiar o reacţie elocventă a Căpitanului după întîlnirea cu generalul: „Feriţi-vă de Antonescu. E periculos!"[305]

Atitudinea intransigentă a generalului Ion Antonescu îşi avea sursa în patriotismul său autentic, dublat de sentimentul responsabilităţii faţă de Armată. El era martorul disperat al lipsei de pregătire pentru război a României, un război mai previzibil ca oricînd, şi era vocea autorizată care solicita abrupt şi dur o reformă rapidă a instituţiei militare. Un detaliu al biografiei sale va fi mereu important:

---

[305] Preot Ştefan Palaghiţă, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1993, p. 160.

generalul Ion Antonescu, militarul care își începuse cariera ca sergent, dîndu-i ofițerului său cu Regulamentul de Ordine Interioară în cap, va avea întotdeauna mari dușmani în interiorul Armatei, generali și ofițeri care îl invidiau, îl urau sau, pur și simplu, îl considerau nebun. El va trebui să înfrîngă și acest handicap major, în afara obstacolelor pe care urma să le treacă în cariera politică. Ceea ce i-a impresionat pe contemporani, în epoca aceea delirantă, a fost caracterul său: „Ion Antonescu era un ambițios, dublat de un megaloman. Avea o excelentă părere despre sine, despre capacitățile lui profesionale și politice. Fusese în Statul-Major al generalului Prezan, în timpul războiului pentru reîntregirea statului, condusese apoi Școala de Război – azi Academia Militară – fusese atașat militar în străinătate, ajunsese general de divizie și ministru în guvernul patriarhului Miron Cristea. Era, incontestabil, un ostaș de seamă, dar, în același timp, și un temperament dificil. Fire mîndră, încrezută, își crease dușmani în rîndurile Armatei. Ofițerii de la școala de Război îl porecliseră *Cîinele roșu*, pe de o parte, din cauza firii lui, pe de altă parte, din cauza culorii părului roșcat. Avea o placă de platină în moalele capului: o știu chiar din gura lui: mi-a spus-o la Predeal, unde vila noastră pe Cioplea era peste drum și puțin pieziș față de vila lui, aceasta fiind de proporții mult mai mari. Din ce pricină trebuise să i se aplice acea placă de platină, nu știu."[306] Ion Antonescu, om lovit și de prieteni, și de viață, suferise un accident extrem de grav în manejul școlii de cavalerie din Sibiu, al cărei comandant era în anul 1921. Forțînd calul, pentru a-și dovedi pregătirea superioară față de elevii săi, animalul face o mișcare violentă și îl proiectează cu capul într-o structură de beton a manejului. Suferă astfel o fractură la baza craniului, care va avea drept consecințe dereglarea centrilor echilibrului din cerebel, dar și paralizia feței și a mîinii drepte. „În urma acestui accident, Antonescu are o convalescență de 6 luni și rămîne cu o sensibilitate la frig și cu un tic facial, interpretat uneori de oameni care nu-i

[306] Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, Ed. All, București, 2000, p. 293.

cunoşteau suferinţa drept «o crispare a muşchilor feţei», «un semn de mare concentrare», sau «un acces de furie abia stăpînită».“[307]

Marcîndu-şi apariţiile publice cu mult zgomot şi protestînd violent la gravele erori ale dictaturii carliste, mai ales după cedările teritoriale, generalul Ion Antonescu este pus la dispoziţia Ministerului Apărării la 6 iunie şi va fi trecut în rezervă la 12 iulie 1940. El îşi înaintase demisia, pe motiv că nu fusese avansat general de corp de armată, o repetase în scris, dar, pînă la acea dată, nimeni nu i-o aprobase. Scos din Armată, el va intra din plin în politică. Uitîndu-se că Ion Antonescu *nu mai era ofiţer activ al Armatei în momentul loviturii de stat* din 2-14 septembrie 1940, numeroşi comentatori şi chiar istorici mizează în continuare pe calitatea sa de general, care l-ar fi adus la conducerea statului. Pe această idee, aducerea lui la conducerea statului are un singur autor: Germania! Dincolo de calitatea sa de civil, trebuie amintit încă o dată faptul că el avea mari probleme de autoritate în Armată, majoritatea generalilor fiindu-i ostilă, datorită comportamentului său incoruptibil şi intransigent. Numai analizîndu-l pe Antonescu din postura de actor pe scena politică – ceea ce şi era – vom putea vedea în el o soluţie românească, aşa cum l-au văzut şi Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, în acel an nenorocit. Aşa cum vom observa mai jos, Ion Antonescu a fost solicitat de Iuliu Maniu să încerce o lovitură militară încă de cînd era în cadrele active ale Armatei, dar generalul a refuzat din motive lesne de înţeles. Eliberat de jurămîntul militar şi beneficiar al libertăţilor oferite civililor, el nu va întîrzia să acţioneze în plan politic, fără menajamente. Un fapt trebuie subliniat cu tărie: *numirea lui ca prim-ministru de către regele Carol II şi acţiunile sale pentru preluarea Puterii depline s-au produs din calitatea de civil şi om politic, nu în calitate de general*. Din aceste motive, lovitura de stat din 2-14 septembrie 1940 nu a fost un puci, o lovitură dată de Armată sub conducerea unui general

---

[307] Alex Mihai Stoenescu, *Armata, mareşalul şi evreii*, Ed. RAO, Bucureşti, 1998, p. 473. (Pentru cazul medical Ion Antonescu vezi întregul subcapitol, pp. 470-485.)

al ei, ci a debutat ca o lovitură de palat şi a sfîrşit prin instituirea statului naţional-legionar.

Scurtă istorie a dezastrului

De cîteva decenii bune, Procesul de la Nürnberg nu mai reprezintă un moment crucial al istoriei şi este din ce în ce mai mult evitat, marginalizat şi criticat în operele de sinteză dedicate celui de-al doilea război mondial. Reintrarea Germaniei în circuitul de valori universale, recunoaşterea statutului ei de Mare Putere (G8), precum şi rolul dinamic pe care îl are în economia globală au permis o anumită detaşare de imaginea clasică a statului agresor din 1939, reprezentant al Satanei pe pămînt. Trecerea timpului şi izolarea conflagraţiei mondiale dintre 1939 şi 1945 în categoria evenimentelor din trecut, între copertele Istoriei, tendinţa tot mai pronunţată a politicii oficiale a Marii Britanii de a privi războiul doar prin intervalul său beligerant, fără trimiteri la premise şi preliminarii, restrîngerea interesului pentru holocaustul evreiesc doar la nivelul unor istorici evrei, restul lumii căutînd să se depărteze cît mai repede de acest subiect, încheierea Războiului rece şi apariţia unei noi conflagraţii mondiale, împotriva terorismului, contribuie, toate, la manifestarea publică a unor serioase rezerve asupra vinovăţiei germane totale, la estomparea rolului său în declanşarea celui de-al doilea război mondial. În ultimii doi ani de zile, postul de televiziune *Discovery*, cu foarte mare audienţă şi credibilitate, difuzează şi redifuzează o serie de filme dedicate nazismului în care strecoară cu subtilitate, dar uneori şi cu evidenţă, argumente *raţionale* ale comportamentului Germaniei din perioada 1933-1945. Sunt aduşi în faţa ecranului tot mai mulţi supravieţuitori nazişti care nu regretă nimic sau care, indirect, pledează pentru măreţia Germaniei naziste. Saturaţi de propaganda holocaustului, telespectatorii sunt mult mai atenţi la ceea ce spun, în premieră, ceilalţi. Deocamdată, este o tendinţă perceptibilă mai intens la nivelul istoriografiei, cu o oarecare agitaţie la nivelul politologiei –

pe fondul dezbaterii nazism-comunism – dar cu consecinţe în educaţia globalizantă şi antinaţionalistă a generaţiilor tinere din Occident. Pe acest fond apar excesele izolate ale unor grupări anarhice, care pretind, ficţionar şi incult, o reconsiderare a hitlerismului, precum şi fenomene culturale dintre cele mai periculoase, cum este punerea sub semnul întrebării a cauzelor şi dimensiunilor reale ale holocaustului evreiesc, prin speculare unor exagerări şi informaţii false conţinute în propaganda antifascistă. Tema fenomenului recent este învăţarea unei lecţii a Istoriei, cu scopul de a nu repeta erorile trecutului. Paradoxul acestei teze este că erorile nu se găsesc atît în intervalul de beligeranţă (1939-1945), cît în preliminariile lui. Ignorîndu-le, cu scopul de a obtura greşelile făcute de regimurile democratice şi de învingătorii primului război mondial, se face loc spiritului antiglobalist. În momentul în care acest curent va reuşi să-şi extindă argumentele, folosind din plin ceea ce ni se ascunde încă despre erorile trecutului, noul proiect internaţionalist al globalismului va avea mari probleme, inclusiv de natură violentă. Iată, aşadar, de ce analiza catastrofei prăbuşirii României Mari trebuie să iasă din manierismul raportării reflexive la ascensiunea nazismului în Europa, ca unică sursă a nefericirii noastre.

La numai 16 ani de la execuţia prin spînzurătoare a liderilor nazişti, Raymond Cartier, importantă personalitate a serviciilor de informaţii franceze, avea să scrie: *„Nuremberg fut un instrument de vengeance nécessaire et peut-etre légitime à l'époque et dans les circonstances où il se déroula. Mais il ne fut qu' une parodie de tribunal"*[308]. Autorii celei mai cunoscute analize asupra Procesului de la Nürnberg, Heydecker şi Leeb – editate şi în limba română, în două ediţii, din care ultima, necenzurată – trag şi ei aceeaşi concluzie. Motivul pentru care se dărîmă cu atîta precizie imaginea celui mai răsunător proces şi pentru care recentul proces al lui Slobodan Milosevic este privit cu mari reţineri se găseşte în numeroasele

[308] Raymond Cartier, *Hitler et ses généraux. (Les secrets de la guerre)*, Ed. Fayard, Paris, 1962, p. 7. (*„Nürnberg a fost un instrument al răzbunării, necesar şi probabil legitim în epocă şi în circumstanţele în care s-a derulat. Dar el n-a fost decît o parodie de tribunal."*)

dovezi ale slăbiciunilor, compromisurilor şi erorilor Marilor Puteri democratice, descoperite cu ocazia derulării Procesului de la Nürnberg şi după. În principal, pe noi ne interesează momentul dezvăluirii, în mijlocul procesului, a existenţei Protocolului secret adiţional la Pactul Molotov-Ribbentrop, adică a unui act semnat între un învingător şi un învins, act decisiv, pentru că a stat la baza declanşării celui de-al doilea război mondial, URSS şi Germania nazistă împărţindu-şi atunci sferele de influenţă şi hotărînd, faptul cel mai important din perspectiva declanşării conflagraţiei, atacarea Poloniei. „Documentul semnat de Molotov şi Ribbentrop se încheie cu cuvintele: «Acest protocol va fi ţinut strict secret de către ambele părţi». În fapt, el rămîne secret pînă în martie 1946. Cam pe atunci află de existenţa lui apărătorii germani de la Nürnberg. Zvonul se împrăştie la Palatul de Justiţie, în birourile avocaţilor face senzaţie. Pentru jurişti, aceasta înseamnă: una din naţiunile judecătoare este învinuită de o faptă care se reproşează acuzaţilor – pregătirea războiului de agresiune! Iar dacă se reuşeşte să se dovedească participarea Uniunii Sovietice la războiul de agresiune al lui Hitler, întregul proces va trebui să se prăbuşească răsunător..."[309] Băgînd capul între umeri, marile democraţii s-au făcut că nu văd vinovăţia evidentă a URSS şi nu s-au mai preocupat decît de garantarea controlului lor asupra a ceea ce mai rămăsese neocupat de URSS în Europa – Vestul. Din acea clipă, practic, Procesul de la Nürnberg s-a transformat într-o parodie, cu nimic diferită în fondul ei de comedia tragică a spînzurării de picioare a lui Mussolini în piaţa din Milano. În acest context, a mai vorbi despre vinovăţiile Franţei şi Marii Britanii faţă de soarta României devine jenant pentru foştii noştri aliaţi şi garanţi, prin intermediul Societăţii Naţiunilor. Acest studiu a arătat deja cîteva dintre subteranele concepţiei politice a celor două Mari Puteri faţă de noi. Cam tot ce a fost gîndire de Dreapta românească din această perioadă, unde îl plasăm şi pe Ion Antonescu, a pornit de la premisa corectă că Franţa trădează

[309] Joe Heydecker, Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Ed. Orizonturi, Bucureşti, 1990, p. 280.

România pentru o înțelegere cu Rusia, cu sacrificarea Basarabiei, fapt care trebuia să declanșeze o apropiere sistematică și inteligentă de Germania.

Căutînd retrospectiv sursele contextului european în care România Mare și-a pierdut integritatea teritorială și a căzut dintr-o dictatură regală, într-o dictatură militară și apoi într-una comunistă, vom observa existența unor evenimente mai puțin comentate de istoriografia noastră.

Trădarea lui Hitler. Dacă acceptăm teza conform căreia ascensiunea partidului nazist la putere în Germania a modificat substanțial evoluția politicii europene și a fost începutul procesului care avea să ducă la război, atunci trebuie arătat că istoria partidului nazist a cunoscut un moment cheie, atît ideologic, cît și din punct de vedere pragmatic. Toamna anului 1930 ascundea ochiului public, dar și membrilor NSDAP (Partidul Național Socialist German al Muncitorilor), existența unor contacte secrete și a unor înțelegeri bine negociate între Adolf Hitler și grupările politice, financiare și industriale de Dreapta ale aristocrației germane. Conducător al unui partid de sorginte marxistă care refuza importul revoluției bolșevice din Rusia în Germania, dar căuta să facă o revoluție comunistă germană, Adolf Hitler va trăda, de fond, ideologia și doctrina partidului său și va da mîna cu inamicul de clasă. I se repartizează doi lideri conservatori pangermaniști pentru perfectarea înțelegerilor, Hjalmar Schacht, fost președinte al Băncii Germaniei, și un anume Hugenberg, șeful propagandei de Dreapta. Acestui prim grup i se alătură, din partea lui Hitler, un alt revoluționar marxist, Josef Göbbels, iar din partea aristocrației, Herman Göring. Astfel se conturează nucleul opțiunii politice național-socialiste, un amalgam de socialism și conservatorism, dar care se sprijinea fundamental pe forța economică și financiară a aristocrației. Gruparea a fost sprijinită din două direcții externe: *marea finanță americană și britanică* (unde dominau evreii), care căuta să plaseze mari investiții de capital în industria germană, datorită mîinii de lucru ieftine și a căderii monedei germane, și *spionajul britanic*, care, mai mult sau mai puțin oficial, căuta un stat capabil să dezvolte o luptă grea

împotriva Rusiei sovietice, pe care o pierduse din sfera sa de influență ca urmare a loviturii de stat din 7 noiembrie 1918. Pentru acest al doilea tip de sprijin, spionul britanic Sidney Reily (Sigmund Rosenblum, născut la Odessa din părinți româno-evrei) va fi acela care va face prima legătură secretă, în anii '20, între grupusculul marxist al lui Hitler și grupusculul militarist al mareșalului Ludendorff. Momentul trecerii lui Hitler de la comunism la național-socialism, pentru a beneficia de sprijinul logistic al Dreptei conservatoare este crucial spre înțelegerea ascensiunii sale. „La Harzburg, spre sfîrșitul anului 1931, s-a constituit Frontul național-socialiștilor, al pangermaniștilor, al Căștilor de Fier (din care fracțiunea tînără singură era cîștigată în secret de partea Frontului Negru), al S.A. și al Landbund-ului, sub direcția comună a lui Hugenberg, Hitler și Schacht. Membrii acestui Front își disputau întîietatea între ei și nu erau de acord decît asupra unui singur punct: răsturnarea cancelarului Brüning și forțarea președintelui, generalul Feldmarechall Hindenburg, să constituie un guvern de Dreapta."[310] În confuzia creată de amestecarea aparent haotică a banilor evreiești cu interesele politice britanice, cu socialismul și naționalismul german, pe fondul unei baze oculte capitalist-militariste, dar cu manifestări publice de stînga populistă, Hitler ajunge la putere prin alegeri libere.

Constituirea bazelor hitlerismului. Reacția tîrzie a cercurilor de afaceri și a structurilor politice și mediatice evreiești la venirea lui Hitler la putere – așa cum am arătat mai sus – prin boicotul internațional al comerțului Germaniei, a ridicat, dincolo de marea eroare a devoalării, problema conflictului de interese între această forță și aristocrația complexului militar-industrial german. Hitler s-a făcut exponentul acestui conflict și, sub acoperirea vechilor teze antisemite, precum și a transformării pericolului bolșevic (adică importul de revoluție din Rusia) în pericol comunist generalizat, a dat lovitura de stat prin care a suprimat sistemul legislativ al Germaniei și a introdus dictatura personală. De aici au pornit cele

[310] Otto Strasser, *Hitler et moi*, Ed. Grasset, Paris, 1940, p. 150.

două direcţii principale ale hitlerismului: eliminarea forţei economice, financiare şi comerciale evreieşti de la influenţa asupra conducerii treburilor Germaniei şi recucerirea sau cucerirea pieţelor pe care Germania le avusese sau le rîvnea înainte de înfrîngerea sa din primul război mondial. Mişcările sale economice şi politice în România deceniului patru erau parte a acestui plan. Pe scena continentală, Hitler nu putea ajunge la aceste rezultate decît prin modificarea statutului Germaniei în sistemul european consemnat prin tratatele de la sfîrşitul primului război mondial. De aici, revizionismul, dar şi imaginea rezonabilă că interesele germane în România erau preponderent economice.

Germania nazistă pe scena politică românească. O analiză serioasă asupra intervenţiilor Germaniei naziste în politica internă a României în perioada 1933-1938 nu-şi poate refuza un hohot de rîs. Naziştii, prin Alfred Rosenberg, i-au contactat pe rînd pe Ştefan Tătărescu, fratele prim-ministrului, care era preşedintele Partidului Naţional Socialist Român, omolog aşadar al NSDAP-ului, apoi pe Octavian Goga, preşedintele Partidului Naţional Agrar şi pe profesorul A.C. Cuza, preşedintele L.A.N.C. Partidul lui Ştefan Tătărescu avea 5 membri („Ionel Matac, colonel Lupaşcu, Petrescu, fost magistrat, un gazetar, Bogdan, şi persoana şefului"[311]). Aşadar, partidul nazist din România şi primul partid finanţat şi sprijinit de Hitler în ţara noastră încăpea într-un taxi. Partidul agrarian al lui Goga se compunea, practic, din Goga însuşi. Acesta a avut abilitatea să se deplaseze în locurile unde se desfăşurau greve sau mitinguri ocazionale, şi, fiind imediat recunoscut şi primit cu căldură, să se fotografieze în fruntea unor mulţimi, fotografii pe care le trimitea presei naţionaliste din Germania şi Italia, cu explicaţia că mulţimea aceea este partidul lui. A.C. Cuza a ezitat mult timp să se asocieze infiltrărilor germane în România, văzînd cît sînt de neserioase, şi a refuzat să facă o fuziune cu Goga, pentru că acesta nu era antisemit, ci filosemit. În plus, secretarul general al L.A.N.C., fiul său, Gheorghe Cuza, se opunea constituirii unei forţe politice

311 Radu Lecca, *op. cit.*, p. 86.

progermane fără un anumit preţ. Primind de la germani 400 000 de lei ca să-şi construiască o casă, Gheorghe Cuza renunţă subit la toate rezervele sale şi astfel, la 14 iulie 1935, apare pe scena politică românească Partidul Naţional Creştin, exponent al intereselor economice şi politice germane. Folosind numele său cu ecou istoric, A.C. Cuza a organizat o mare adunare la Cernăuţi, unde au participat aproximativ 100 000 de ţărani, aduşi acolo cu credinţa că fiul sau nepotul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, nu se ştia prea bine, a venit să le dea pământ.

În ceea ce priveşte Mişcarea legionară, aşa cum am mai arătat, Germania nu îi acorda nici un credit. Pentru a nu lăsa dubii asupra acestei realităţi, vom reproduce fragmetele semnificative ale corespondenţei secrete dintre Legaţia Germaniei la Bucureşti şi Capitala Reichului. La 17 mai 1938, cînd începea procesul înscenat lui Corneliu Z. Codreanu, ministrul german la Bucureşti, Fabricius, transmitea Ministerului său de Externe: „[Armand Călinescu, n.a.] vrea însă ca noi să ştim că guvernul român, apreciind faptul că **noi ne-am silit să păstrăm o atitudine de extremă rezervă faţă de Garda de Fier** (... *Zurückhaltung Eisener Garde gegenüber befleissingten*), doreşte să evite tot ce ar putea implica întrucîtva Germania în proces; în această privinţă se veghează în special asupra presei. În toate cercurile, această chestiune este la ordinea zilei şi se încearcă să se sondeze atitudinea noastră. **Eu păstrez în continuare o rezervă deosebită** (*Ich bewahre weiter ausseordenliche Zurückhaltung*), deşi Garda de Fier încearcă să îl cîştige pe ambasadorul italian şi pe mine pentru o intervenţie"[312]. La această telegramă, ajunsă în biroul său pe 20 mai, îi răspunde pe 7 iunie 1938 secretarul de stat în Ministerul de Externe german, von Weizsäcker:

„Secret. 207 Berlin, 7 iunie 1938
Curierul de astăzi
Ref. L.R. BussePol. IV 3465.

[312] Constantin Papanace, *Evocări*, Ed. Buna Vestire, 1997. Autorul reproduce în întregime în germană şi română Telegrama nr. 112/17.5.1938, din *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik – 1918-1945, Seria D (1937-1945)*, vol.V.

Dragă domnule Fabricius,

La scrisoarea Dv. din 20 mai a.c. doresc a vă răspunde că noi nu numai că aprobăm rezerva Dvs. față de Garda de Fier și față de procesul – acum încheiat – contra lui Codreanu, dar o și considerăm, în sensul politicii noastre externe, ca obligatorie. **(Nu ne-am gîndit niciodată să întreținem oarecare relații cu Garda de Fier – și nu o facem nici acum – ca pe această cale să influențăm asupra desfășurării evenimentelor din România).** După cum ați observat, nici presa noastră nu a mai manifestat nicidecum vreo simpatie deosebită pentru Codreanu și a sa Gardă de Fier. Asemănarea ideologiilor nu ne poate permite să ieșim din această rezervă și să ne amestecăm în treburile interne ale României.

Un amestec evident ar fi dacă am vrea să atragem atenția regelui că din acțiunea sa împotriva Gărzii de Fier ar rezulta și pentru el primejdii. De aceea n-aș vrea să mă folosesc de prințul de Hohenzollern în sensul propus de Dvs. De altfel – ca și după raportul Dvs. – avem impresia că în România nu numai Garda de Fier formează un dig împotriva bolșevismului și respinge o legătură cu Rusia Sovietică; se pare că și alte cercuri ar avea o atitudine asemănătoare în această privință.

Cu salutări prietenești și Heil Hitler!

Al Dumneavoastră,

(St.S)"[313]

Teza sprijinului financiar și logistic al Germaniei naziste pentru Mișcarea legionară condusă de Corneliu Z. Codreanu este zdruncinată din temelii de aceste dovezi. Chiar și un dușman înverșunat al legionarilor, Eugen Cristescu, va evoca în procesul său din 1946 legăturile subterane dintre naziști și legionarii lui Codreanu, dar nu va fi în stare să producă nici o dovadă. Întrebat de anchetator despre probe, el va face apel la legenda descoperirii de către Armand Călinescu a unui document incriminator cu ocazia

[313] *Ibidem*, p. 62

arestării lui Codreanu din 1938. Dar în faţa lui Fabricius, Armand Călinescu va recunoaşte că nu posedă nici o dovadă.

Cronologia evenimentelor din 1938. Invadarea Austriei de către Germania a părut pentru mai toate statele Societăţii Naţiunilor o agresiune, parte a planului expansionist al lui Hitler. Dincolo de considerentele de ordin personal ale austriacului Hitler, ocuparea Austriei din 12-13 martie avea un scop strategic precis: împiedicarea reconstituirii structurii austro-ungare sub control italian. Profitînd de mobilizarea trupelor cehoslovace din 20 mai, ca o presiune venită din est în sprijinul manevrelor franceze din vest, Hitler va deschide problema sudeţilor şi va forţa reglementarea internaţională a crizei. Între 29 şi 30 septembrie 1938 se perfectează Acordul de la München, prin care marile democraţii cedează în privinţa dreptului Germaniei de a ocupa regiunea sudetă după data de 1 octombrie, gest care distruge baza teoretică şi strategică a Societăţii Naţiunilor. Din acest moment, construcţia pe care se sprijineau garanţiile de securitate şi integritate teritorială ale României se prăbuşeşte. Regele Carol II va răspunde acestui dezastru cu o serie de vizite în capitalele europene importante, la Londra (15-18 noiembrie), la Paris (19-21 noiembrie) şi în 24 noiembrie la Hitler. Rezultatul acestui demers a fost nul, Franţa şi Anglia arătîndu-se foarte puţin dispuse să protejeze România şi mai mult ferindu-se să se angajeze în vreun fel pentru supravieţuirea regimului de la Bucureşti, iar Hitler dovedindu-se foarte reticent la combinaţiile politice ale regelui Carol. Ordinul de asasinare a lui Corneliu Z. Codreanu şi a liderilor legionari, dat de Carol încă din trenul de întoarcere, dar executat de acoliţii săi, Armand Călinescu şi Gavrilă Marinescu, numai după ce regele a ajuns la Sinaia, pentru ca responsabilitatea să nu cadă exclusiv asupra lor, l-a pus în gardă pe Adolf Hitler asupra preţului pe care trebuie să-l pună pe cuvintele suveranului român. Simţind pericolul, Iuliu Maniu îi trimite lui Carol un lung memoriu prin care îi cere revenirea la sistemul democratic constituţional. Spre finalul acestuia, el va scrie: „Nu o schimbare de guvern se cere acum, ci o schimbare de regim radicală. Nu guvernele personale, ci naţiunea însăşi poate încă să-şi păstreze şi

să-şi găsească prieteni care s-o apere"[314]. A doua zi, la 16 decembrie 1938, Carol II îşi va vedea visul cu ochii, înfiinţînd Frontul Renaşterii Naţionale, partidul unic din România, cu pretenţii de reprezentare naţională, dar, în realitate, o caricatură a corpului politic, şi faţă de democraţie, dar şi faţă de fascism, pentru că în Italia partidul lui Mussolini avea consistenţă.

Cronologia evenimentelor din 1939. Începutul anului este marcat de moartea patriarhului Miron Cristea şi de numirea ca prim-ministru a lui Armand Călinescu, omul de bază al statului terorist. Proiectat ca victimă şi mare personalitate în opinia publică de sub regimul comunist prin intermediul revistei *Magazin Istoric*, Armand Călinescu nu a fost decît instrumentul docil al dictaturii regale, cu nimic mai puţin sîngeros decît Carol II. În lupta pentru putere, el nu s-a dat în lături de la crima politică şi de la abuzurile cele mai stridente în folosul camarilei, care, de altfel, îl şi crease ca lider politic. Ultimele cercetări legate de asasinarea sa, după ocuparea Cehoslovaciei de către Germania (15 martie), semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop (23 august) şi declanşarea războiului (3 septembrie), conduc opiniile istoricilor către ipoteza unei implicări minore a Germaniei. Carol II şi Armand Călinescu îndepliniseră toate condiţiile Germaniei şi, prin regimul dictatorial de represiune instaurat, controlau statul cu autoritate. Asasinarea lui Armand Călinescu trebuie văzută ori prin prisma punerii în aplicare a programului de refugiere şi protecţie în România a evreilor din Germania, Cehoslovacia şi Polonia, ori prin dorinţa legionarilor de a răzbuna asasinarea lui Codreanu şi a celor 13 camarazi închişi la Rîmnicu Sărat, precum şi torturarea altor membri ai Mişcării legionare, pe cînd era ministru de Interne, sau asasinarea altor 19 (ultima cifră cunoscută), sub aceleaşi mandate. Carol II va schimba apoi alte trei guverne: generalului Gheorghe Argeşeanu (21 septembrie) care avea misiunea de a extermina Mişcarea legionară: vor fi asasinaţi în lagăre, în localităţile de

[314] Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940)*, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000, p. 96.

reşedinţă şi în Bucureşti cel puţin 252 de legionari, între care şi membrii ai elitei culturale. Apoi, guvernul Constantin Argetoianu (27 septembrie) şi guvernul Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie) în tentativa de a suplini rolul de „mînă de forţă" a dictaturii regale, căzută prin dispariţia lui Armand Călinescu.

Soluţia Ion Antonescu

Încă înainte de prăbuşirea teritorială din iunie-septembrie 1940, dar influenţată direct de izbucnirea războiului, problema nivelului de pregătire a Armatei României a ajuns în atenţia mărită a clasei politice şi a grupurilor de influenţă. Regel Carol II continua să lanseze, propagandistic, imaginea unei armate puternice, deoarece era implicat direct în haosul din domeniul înzestrării, şi o dezbatere publică asupra crizei l-ar fi incriminat transparent. Aici se află miezul aversiunii arătate lui Ion Antonescu. Pe fondul crizei sistemului de apărare naţională, România dictaturii regale se afla într-o situaţie paradoxală: pe de o parte, juca politic alături de Franţa şi Anglia, principale furnizoare de echipament, armament şi muniţie, iar, pe de altă parte, acţiona accelerat în raporturile economice cu Germania, încercînd o înarmare din această nouă sursă. A face o astfel de schimbare de direcţie în plin război mondial este o aberaţie. Înarmarea şi pregătirea unei armate pe un anumit tip de strategie, care să ţină cont de alianţele stabilite prin activitatea politicii externe, este un proces de lungă durată. El produce şi anumite grade de dependenţă în domeniul înzestrării militare. A brusca acest proces prin schimbarea profilului înzestrării, supravieţuind politic alături de Franţa, dar înarmîndu-se de la inamicul acesteia, a reprezentat o altă eroare de proporţii a dictaturii regale. Preocuparea pentru situaţia Armatei a devenit astfel o cursă a marilor întrebări fără răspuns.

Privind lumea românească a anului 1940 cu ochiul critic de astăzi observăm că ascensiunea lui Ion Antonescu la Putere a beneficiat de un complex de factori favorizanţi, între care – dînd la o parte starea de fapt a dictaturii regale, falimentul partidelor şi

dispariţia fizică a liderilor legionari – cel mai important se dovedeşte a fi mixtura de sentimente dominante ale populaţiei, între *abandonarea interesului* pentru sistemul democratic şi *teama* de război. Deşi s-a demonstrat prin numeroase opere istoriografice că România era complet descoperită la exterior, trebuie spus că ea era la fel de descoperită şi la interior. Factorii de coeziune îşi diminuaseră intensitatea, iar idealul României Mari trecuse din faza proiecţiei, prin faza entuziasmului, ajungînd în faza inerţiei. Niciodată spiritul fatalist nu a acţionat mai acut ca în anul 1940. Situaţia devenise foarte grea în timp. Doar cîteva minţi luminate şi bine informate aveau o imagine bine actualizată asupra realităţii. Una dintre ele era a academicianului Radu R. Rosetti. Avansat general în 1924, el va deveni academician în 1934, avînd avantajul de a păstra o legătură directă atît cu instituţia militară, cît şi cu elita culturală şi ştiinţifică a ţării din calitate de „cel mai important cercetător al istoriei militare a poporului român"[315]. Radu R. Rosetti a depăşit însă cu mult această calitate, fiind una dintre personalităţile solide, neimplicate politic şi, mai ales, lucide ale momentului. Jurnalul său ne oferă cîteva detalii credibile ale frămîntărilor anului 1940. La 14 martie afla că generalul Florea Ţenescu, şeful Statului-Major General, „n-are prestigiul necesar nici faţă de comandanţii de corp de armată, nici chiar faţă de subalternii săi"[316]. A doua zi, într-o discuţie cu Victor Slăvescu, fost ministru de Finanţe şi şef al Departamentului Înzestrării Armatei; primeşte alte cîteva informaţii interesante pentru analiza noastră de astăzi: „Slăvescu, căruia îi vorbesc de primejdia unei reduceri prea mari a efectivelor, mi-o justifică prin următoarele cauze: costul mare al ţinerii sub drapel a atari efective, nevoia lucrului cîmpului, marea reducere a efectivelor trupelor ruseşti, ungureşti şi bulgăreşti, la graniţele noastre. Îmi spune că în armată e un curent contra generalilor (Iosif) Iacobici – foarte capabil – şi Ilcuş, pentru că au

[315] Cristian Popişteanu, Marian Ştefan, Ioana Ursu, „Un istoric militar şi un cronicar contemporan", studiu introductiv la Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, Bucureşti, 1993, p. 9.
[316] Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 127.

fost ofiţeri austro-ungari (ardeleni în armata austro-ungară). Nu crede ca Rusia să ne atace"[317]. Secvenţa pune în lumină o situaţie cu care Armata română se va confrunta timp de multe decenii, pînă în perioada 1995-2000, cînd s-a constata că principiul apărării naţionale prin efective mari – adică pe criterii cantitative – nu mai este viabil şi trebuie trecut la principiul forţelor reduse numeric, calitative şi foarte mobile. Efectivele mari de infanterie erau prost dotate şi înzestrate, consumau fonduri exagerate şi se dovedeau greu de manevrat în relieful accidentat al ţării, folosirea lor în cîmpie fiind şi ea ineficientă în faţa unei invazii produse de forţe net superioare, ca cele ale URSS. Slăvescu amintea şi de „nevoia lucrului cîmpului", zeci de mii de fii de ţărani fiind scoşi din circuitul agricol pentru exerciţii şi manevre la care, de multe ori, se foloseau puşti de lemn, în loc de arme adevărate. În ce priveşte atitudinea faţă de generalul Iosif Iacobici, aici Victor Slăvescu atingea un punct extrem de sensibil. Generalul de divizie Iosif Iacobici avea o pregătire superioară în armele moderne şi în operaţiile războiului din mişcare, fusese comandantul Şcoalei de Înalt Comandament (care pregătea ofiţerii superiori pentru funcţiile de înaltă comandă), subşef al Marelui Stat-Major şi secretar de stat în Ministerul Apărării. Superior ca pregătire lui Ion Antonescu, Iosif Iacobici avea dezavantajul că, spre deosebire de rezervistul antantofil abia intrat în politică, Germania miza pe el. Dominat de concepţii moderne şi autor al primului tratat asupra *Războiului carelor de luptă*, la competiţie cu generalul german Erwin Römmel, generalul de divizie Iosif Iacobici era marginalizat tocmai pentru că se bănuia, cu temei, că este vizat de germani pentru un viitor rol. Generalul Ion Ilcuş(u), deşi nu atingea nivelul de pregătire al lui Ion Antonescu, fusese cadru didactic la Şcoala de Război, iar în trecut fusese membru în Consiliul Naţional Român de la Viena şi deputat al Marii Unirii. A afirma despre acest general că este dubios, mai ales după ce fusese numit ministru al Apărării în 1939, era absurd, dar cu atît mai mult devenea interesant pentru Legaţia germană de

[317] *Ibidem*, p. 128.

la Bucureşti. Din păcate pentru el, generalul Ilcuş s-a compromis în cursul anului 1940, cînd, din postura de ministru al Apărării, a adus elogii publice stridente, de ordin propagandistic, lui Carol II, şi steaua lui a apus rapid. Destinul celor doi generali este important pentru a căuta să descifrăm felul în care un general în rezervă şi proantantist a ajuns să fie nominalizat de Germania pentru conducerea statului român, în timp ce Germania avea cu totul alte opţiuni în zona militară.

În sfîrşit, la 4 aprilie 1940, generalul Ion Antonescu îi face o vizită lui Radu R. Rosetti. Cu această ocazie el prezintă academicianului următoarea stare a Armatei: „Armata e nepregătită; singură infanteria are armament bun şi complet (afară de tunurile antitanc); fortificaţiile pe frontul de Vest nu sunt ceva serios; colonelul Vasiliu e un teoretician; celelalte fortificaţii sunt inexistente. *Crede în izbînda anglo-francezilor.* După dînsul, nemţii au acum 181 de divizii şi mai pregătesc 20; francezii ar avea 100, iar englezii n-au în Franţa decît 16 divizii. La toamnă, anglo-francezii vor avea o covîrşitoare superioritate aeriană. Se întreabă ce vrea Mussolini? Ce vor ruşii? Situaţia internă de la noi îl îngrijorează, mai ales că ea corespunde cu o criză externă pentru noi"[318]. Viziunea generalului Ion Antonescu despre război suportă o observaţie de fond: el vedea finalul conflictului prin prisma raportului între numărul de divizii pe care le aveau cele două tabere şi estima că anglo-francezii vor deţine în toamna anului 1940 o superioritate aeriană covîrşitoare. Este îngrijorător să constatăm că imaginea „celui mai capabil general al ţării" despre realităţile războiului era complet falsă. Franţa şi Anglia nu au putut forma o alianţă militară unitară şi, la numai două luni de la aprecierile lui Antonescu, se va produce dezastrul de la Dunkerque (4 iunie 1940), diviziile britanice părăsind continentul într-una dintre cele mai tragice retrageri din istoria lor militară, lipsite complet de apărare aeriană şi decimate pe litoral şi pe mare în timp ce se refugiau în bărci de pescari. Cît

318 *Ibidem*, p. 137.

despre superioritatea aviației franceze în toamna anului 1940, nici nu se poate comenta.

La 7 aprilie, Rosetti este vizitat de generalul Ilie Șteflea. Acesta îi confirmă a serie de informații: „Țenescu nu e la înălțimea situațiunii, dar ce socotește el că ar fi culmea nenorocirei ar fi dacă s-ar amesteca cel de sus [adică regele], cum s-a amestecat în martie 1939, impunînd plasări și deplasări de batalioane. Socotește pe D. Motaș ca foarte bun, tot buni, Florescu și Iacobici; Ilasievici, foarte slab. *Ca și mine, crede că singurul pregătit pentru postul de șef de stat-major general sau de comandant de căpetenie este I. Antonescu, cu toate anume defecte.* Spune că caută (sic!) a face să intre în convingerera tuturor că oricine dă înapoi fără ordinul comandantului de căpetenie, trebuiește împușcat"[319]. Asprimea deciziei din finalul acestui citat își avea rațiunea în una din problemele generalului Antonescu și anume punerea la îndoială a autorității sale de către mulți generali. Unul dintre puținii oameni care-i erau apropiați sufletește și pe care îl va trimite în postul cheie de la Berlin, generalul Ion Gheorghe, identifică cu precizie profilul omului care avea să devină în cîteva luni Conducătorul statului: „Generalul Antonescu credea sincer în rolul și chemarea sa istorică. Este lesne de înțeles că ambiția sa era corespunzător de mare. Sentimentul propriei sale valori era justificat, chiar dacă nu atît în privința intelectuală, cît mai mult în privința morală și dinamică. Încă din tinerețe Antonescu era plin de un dispreț aproape suveran pentru conducătorii militari și politici de atunci. Fără îndoială că el s-a ridicat cu mult deasupra slăbiciunilor acelora. Antonescu a fost un fenomen incontestabil apărut în mijlocul unei societăți al cărei caracter consta, de fapt, în lipsa sa de caracter"[320]. Este tot mai evident – pe baza mărturiilor tot mai numeroase – că generalul Ion Antonescu se impunea mai degrabă prin caracter și prin tăria cu care rezistase corupției din Armată și din societate. Militarii care îl cunoșteau și oamenii politici care îi sprijiniseră cariera tindeau să-i

[319] *Ibidem*, p. 140.

[320] Generalul Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit: Mareșalul Antonescu*, Ed. Machiavelli, București, 1996, p. 113.

recunoască sau să-i exagereze meritele militare, dar şi să recunoască propria lor neputinţă. În culmea dezastrului politic şi teritorial al ţării, Ion Antonescu se vedea şi era drept, iar poziţia sa era a celui care avusese dreptate. În faţa unei crize majore şi extrem de periculoase, tot mai mulţi actori ai scenei socio-politice româneşti înclinau să vadă în personalitatea generalului Ion Antonescu o soluţie pentru restabilirea ordinii, disciplinei şi forţei combatante a Armatei, precum şi un posibil instrument politic. Cel puţin din perspectiva voinţei unite a celor două partide mari, PNL şi PNŢ, generalul Ion Antonescu părea soluţia de forţă pentru atingerea obiectivului pe care ele nu reuşiseră să-l îndeplinească pe cale politică: îndepărtarea regelui sperjur Carol II. Ei nu au încetat să vadă în el, *deficiente conditione*, pe generalul care să-l răstoarne pe Carol II, să preia conducerea Armatei pentru a o aduce în stare de luptă şi care să le ofere lor puterea politică, astfel încît tot ei să readucă ţara la regimul parlamentar democratic din trecut. Cum generalul Iacobici, cel mai capabil militar al momentului, era filogerman, grupul de presiune politică liberalo-ţărănist nu putea miza pe el. În schimb, „omul lor" era antantofil. Proiectele diferite ale partidelor politice din România şi ale Germaniei în România nu erau decît prelungiri ale unor proiecţii total diferite pe solul răscolit al ţării, expresii ale distanţei de la ficţiune la realism, simboluri ale unui conflict de interese – naţionale şi, respectiv, internaţionale – în care Ion Antonescu figura pentru ambele părţi ca simplu instrument.

Din aceste perspective, informaţiile conţinute în jurnalul lui Ioan Hudiţă, secretar general adjunct al PNŢ şi urmaş desemnat al lui Iuliu Maniu, vin să întregească reconstituirea mişcărilor politice ale lui Ion Antonescu din anul decisiv 1940, mişcări asupra cărora nu avem prea multe date. În prima săptămînă a lunii februarie 1940, are loc o întîlnire între Iuliu Maniu şi generalul Ion Antonescu. „Acesta [Antonescu, n.a.] continuă să creadă că foarte curînd se va limpezi situaţia lui Carol, fie că va abdica de bună voie, fie că va fi silit. Întrebat de Maniu pe ce se bazează convingerea lui, Antonescu i-a spus «că ştie precis că Germania nu e dispusă să colaboreze cu el şi

că acest lucru va deveni public foarte curînd»."[321] Maniu a bănuit, cu temei, că sursa acestei informaţii era ministrul german la Bucureşti, Fabricius, dar nu a pus prea mare preţ pe ea, pentru că îl considera pe Ion Antonescu cam fanfaron. La 13 februarie, cu ocazia unei informări asupra întrevederii Maniu-Antonescu, Ionel Pop, alt lider PNŢ şi nepot al lui Maniu, avea să declare: „În orice caz, aşa cum este, nestatornic, trăsnit şi cam lăudăros, pe altul mai bun decît Antonescu noi nu avem. El se bucură în armată de reputaţia unui bun militar şi a unui om integru. Noi trebuie să-l cultivăm şi să nu scăpăm nici o vorbă rea despre el, care ar putea ajunge la urechile lui. Pentru un trăsnit şi un ticălos ca regele Carol, noi avem nevoie de unul şi mai trăsnit ca el, pentru a ne scăpa de dînsul"[322]. Cu aceeaşi ocazie, s-a aflat că pe 11 februarie, la scurt timp după întrevederea cu generalul, Maniu i-a solicitat lui Dinu Brătianu „dacă el n-ar putea găsi printre militarii superiori o persoană mai potrivită decît acesta". Sunt cîteva concluzii de tras din aceste mărturii:

La începutul anului 1940, deşi încă ofiţer activ al Armatei, generalul Ion Antonescu avea contacte secrete, neoficiale, dar şi ilegale cu şeful Legaţiei Germaniei la Bucureşti. Încă nu ştim dacă aceste contacte se făcuseră printr-o întîlnire directă sau dacă fuseseră mediate de Veturia Goga, de Mihai Antonescu sau de altcineva.

Ce ştim cert este că a avut cel puţin o întîlnire la fel de secretă, neoficială şi ilegală cu Iuliu Maniu în care i-a încredinţat – cu scop politic – informaţia obţinută de la Fabricius.

La această dată, februarie 1940, Iuliu Maniu nu vedea soluţia Antonescu, motiv pentru care a apelat la „patronul" politic al generalului, şeful Partidului Naţional Liberal, Dinu Brătianu, să găsească pe altcineva.

Încă de la începutul acestui an, Partidul Naţional Ţărănesc ajunsese la concluzia că regele Carol II trebuia detronat prin forţă şi era în căutarea unei soluţii, fie printr-o mare manifestaţie populară, fie

---

[321] Ioan Hudiţă, *Jurnal politic (1 ianuarie 1940-6 septembrie 1940)*, Ed. Institutului European, Iaşi, 1998, p. 67.
[322] *Ibidem.*

printr-o acţiune din Armată. La acest plan, conducerea partidului hotăreşte să menţină în proiect relaţiile cu generalul Antonescu.

După o tentativă eşuată de a-i contacta pe sovietici prin intermediul comuniştilor Lucreţiu Pătrăşcanu şi P. Constantinescu-Iaşi – unul dintre ei a informat Siguranţa – liderii ţărănişti vor încerca să folosească, într-un fel destul de vag, trecerea lui Ion Mihalache în Frontul Renaşterii Naţionale, partidul unic al lui Carol, pentru a determina o revenire la Constituţia din 1923 şi o aducere a PNŢ-ului la putere, situaţie în care renunţau la condiţia abdicării regelui. Maniu era însă cel mai sceptic, dar şi cel mai hotărît să răstoarne de pe Tron propria sa creatură. În şedinţa Biroului Politic din 9 martie 1940, Iuliu Maniu va da un contur şi mai clar nivelului relaţiei cu generalul Ion Antonescu: „Am crezut un timp că generalul Antonescu va întreprinde ceva cu ajutorul Armatei, în rîndul căreia se bucură de un anumit prestigiu. L-am rugat, l-am îndemnat, i-am asigurat tot sprijinul meu. N-a făcut nimic, pentru că e neserios, ambiţios şi nestatornic în idei"[323]. Aici, opinia lui Maniu este cumva discutabilă, dar numai din perspectivă istorică şi din punct de vedere al principiilor democratice pe care le apăra. Ca general al Armatei române, Ion Antonescu nu putea da un puci, adică o lovitură de stat militară, pentru că ar fi încălcat toate credinţele cărora Antonescu le era supus. Aşa cum îl ştim, a da o lovitură militară, chiar dacă aceasta ar fi vizat înlăturarea unui rege ticălos, era peste puterile lui şi împoriva concepţei fundamentale despre viaţă şi onoare. Dezvăluirea informaţiei că Iuliu Maniu i-a cerut să facă un puci, vine încă o dată, şi mai mult, să sublinieze că Antonescu a acţionat în 6 septembrie 1940 ca civil şi om politic, avînd în spate o bază politică: internă, prin sprijinul PNŢ şi PNL, şi externă, prin sprijinul Germaniei. Dar pînă acolo, mai este. Pe noi ne interesează în ce context a ajuns tocmai el să unească aceste interese, atît de divergente la începutul anului şi atît de convergente în septembrie.

---

[323] *Ibidem*, p. 85.

La sfîrşitul lunii mai, Iuliu Maniu îşi va informa colegii de partid că „la Palat se pregăteşte o altă formulă de guvern, prezidat de un om acceptat de Fabricius, ca Prezan, Vaida, Gigurtu sau chiar generalul Antonescu. Acesta a fost întrebat, chiar ieri dimineaţă [23 mai 1940, n.a.], dacă ar putea forma un guvern în care să intre şi cîţiva legionari, bineînţeles, dacă este agreat de Fabricius"[324]. Două zile mai tîrziu, prin intermediul informatorilor săi, prinţul Nicolae sau Alice Sturdza, Maniu află că „formula Antonescu a căzut ieri la prînz *din cauza opoziţiei lui Fabricius*". În aceeaşi zi, şeful PNŢ-ului se va întîlni cu Antonescu acasă la Alice Sturdza. La prima vedere, am fi tentaţi să credem că respingerea candidaturii lui Antonescu la funcţia de prim-ministru de către Fabricius era dictată de filoantatismul generalului. Suntem însă lămuriţi tot de Hudiţă, în însemnarea din 29 mai, că înţelegerea din acest stadiu între Antonescu şi Fabricius a căzut din cauza faptului că *Germania nu garanta graniţa de Est a ţării*. Nici nu avea cum, deoarece semnase Protocolul secret adiţional al Pactului Ribbentrop-Molotov.

În acest moment, atît liderii PNŢ, cît şi Antonescu, la fel ca şi regele Carol II au avut convingerea că Acordul semnat la 23 august 1939 între URSS şi Germania nazistă conţinea şi o prevedere secretă pentru ocuparea Basarabiei de către sovietici.

Faptul aruncă o lumină decisivă asupra comediei jucate de Carol II în Consiliul de Coroană care a cedat provinciile de Est ale ţării. În acelaşi context, cunoscînd din timp realitatea, Ion Antonescu nu putea accepta preluarea unui guvern care să cedeze în faţa agresiunii sovietice. În complexitatea şi întortocherea gîndirii sale, Antonescu vedea totuşi clar că soluţia căutată de Carol şi Fabricius împreună, prin cooptarea legionarilor lui Horia Sima la guvern, era o formulă progermană, care să înghită fără nici o reacţie pierderile teritoriale în favoarea URSS, dar să menţină influenţa germană la conducerea statului. În fond, trebuie să-şi fi pus o întrebare elementară: ce vine

[324] *Ibidem*, p. 165.

după? ce se va întîmpla cu guvernul şi cu România după o astfel de cădere? În nici un caz el nu putea supravieţui. De aceea, Antonescu va căuta în următoarele luni o şi mai mare apropiere şi colaborare cu partidele mari. În lunile dinaintea loviturii sale de stat, Ion Antonescu se va găsi în faţa unor alternative politice destul de subţiri. Pe de o parte, legăturile sale principale cu liberalii se vor dovedi inutile, dualitatea Tătărescu-Dinu Brătianu slăbind prestigiul partidului şi unitatea sa de acţiune. Poate din acest motiv, PNL intră în această perioadă într-o stare de letargie şi, în bună măsură, la remorca lui Maniu. Pe de altă parte, toate însemnările apropiaţilor lui Iuliu Maniu demonstrează că acesta avea o părere foarte proastă despre general şi nu miza pe el. După pierderea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, mai mulţi lideri politici, între care şi Maniu, au solicitat pe 3 iulie 1940 o audienţă la rege. Politicienii i-au cerut lui Carol să nu renunţe la garanţiile franco-britanice, mobilizarea generală, masarea trupelor la graniţa cu Ungaria şi revenirea la sistemul democratic parlamentar. Carol II i-a refuzat categoric, hotărît să meargă pînă la capăt pe cartea Germaniei. Furios pe suveran, Maniu le va spune colegilor săi de partid: „Răsturnarea acestui nemernic de pe Tron n-o poate face decît un general, sprijinit de o unitate militară şi acest general nu-l văd". Atunci, Nicolae Lupu a pronunţat numele generalului Antonescu. „E un om neserios – a replicat atunci Iuliu Maniu – foarte ambiţios şi mie nu-mi inspiră încredere; în timpul din urmă, am impresia că el şi-a făcut unele relaţii printre legionari şi că s-a văzut cu Fabricius în cîteva rînduri."[325]

Intervenţia partidelor era tardivă. De la 27 iunie, Basarabia şi nordul Bucovinei erau ocupate de URSS printr-o agresiune militară la care România nu a răspuns, regele Carol II şi cîţiva politicieni din Consiliul de Coroană trădîndu-şi ţara. Spre deosebire de liderii partidelor politice, generalul Ion Antonescu acţionase deja. El i-a cerut regelui, încă de la sfîrşitul lunii iunie, o audienţă cu intenţia de a-i depune un memoriu de protest. Nu a reuşit să-l termine, atunci cînd evenimentele i-au luat-o înainte şi s-a produs pierderea

[325] *Ibidem*, p. 227.

teritorială din Est. Audienţa a fost fixată pentru dimineaţa de 1 iulie, dar, venind la Palat, Antonescu a fost chestionat, conform protocolului, asupra conţinutului audienţei de către Ernest Urdăreanu. Exasperat, generalul va pleca strigînd: „Ţara se prăbuşeşte şi dv. vă ţineţi de protocol!" Aflînd, Carol II îl cheamă înapoi în după-amiaza aceleiaşi zile. El va nota în jurnalul său: „După declaraţii de devotament şi asigurarea că nu are nici o legătură cu legionarii îmi spune că ţara este în pragul dezastrului, că armata este complet demoralizată şi dezorganizată şi că trebuie rapid făcut ceva spre a pune lucrurile în mînă. Cam în alte cuvinte, doreşte să se facă un guvern cu el şi cu bătrînii"[326]. Ceea ce se dovedeşte interesant în dialogul dintre suveran şi general, dincolo de dramatismul situaţiei, este că, la o prezentare din partea lui Carol a condiţiilor în care s-a produs cedarea Basarabiei, *Ion Antonescu acceptă ideea cedării*, dar opinează că trebuia procedat altfel: „Majestate, trebuia, cel puţin, să se pună condiţii ca cedarea să se facă în termen mai lung, în 20 de zile, de exemplu, în loc de patru, adică în ordine, cu socoteală, în aşa fel încît nici moralul armatei să nu sufere, nici pierderi mari de materiale să nu avem"[327]. Ne întrebăm cu justificată surprindere ce anume l-a făcut pe generalul patriot să fie atît de conciliant în faţa acestei catastrofe? Un posibil răspuns ar fi dezvăluirea de către Carol II a presiunilor exercitate de Legaţia germană de la Bucureşti, sursă şi a sprijinului acordat lui. Într-un volum apărut recent, doi istorici îl indică pe Ion Antonescu drept negociator în Italia al cedării către Ungaria a unei fîşii din teritoriul Transilvaniei, dar probabil că este o confuzie a autorilor cu fostul ministru de Externe, Victor Antonescu[328].

Pentru a înţelege cît mai bine că cedarea teritoriilor din 1940 a reprezentat **un act de înaltă trădare,** ne vom opri cu analiza asupra

---

[326] Gheorghe Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, vol. 1, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, Cronologie XIX.

[327] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, p. 38.

[328] Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940)*, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000, p. 226 (v. şi „Indice antroponimic", p. 543).

unui aspect aparent tehnic, dar nu mai puțin important. În acest loc se deschide posibilitatea studierii unei motivații mult mai serioase și credibile a conflictului Ion Antonescu-Carol II. Este vorba despre un secret de stat, care îi unise în trecut pe cei doi, dar fusese și cauza despărțirii lor. În urmă cu aproape un deceniu, în 1993, doi ofițeri superiori ai Armatei române publicau la Editura Academiei de Înalte Studii Militare un volum dedicat carierei militare a mareșalului. Tirajul redus și absența unei difuzări publice au făcut ca informații și comentarii interesante să nu ajungă la cititor și să nu fie folosite de istorici. Generalul Mircea Agapie și căpitanul de rangul 1 Jipa Rotaru arată că, în afara planificării curente a apărării pentru anul 1934, generalul Ion Antonescu, șef al Marelui Stat-Major în acel moment, întocmise și un plan suplimentar de apărare, codificat „Bogdan". „În esență, acesta lua în considerare o acțiune contra Ungariei (în eventualitatea declanșării de către aceasta a unei agresiuni) în cadrul convențiilor militare în vigoare și presupunea o siguranță oarecare de neutralitate pe celelalte fronturi."[329] Ion Antonescu punea problema ca, în cazul unui atac al Ungariei la granița de vest, România să-și asigure prin diplomație neutralitatea la celelalte granițe pentru a putea declanșa o operație de contraofensivă, cu ducerea luptelor pe teritoriul ungar și ocuparea Budapestei[330]. Pentru operaționalizarea acestui plan, Marele Stat-Major a elaborat Directiva nr. 1 a Armatei de Vest și Instrucțiunile privitoare la intrarea în dispozitiv a acesteia, precum și planul de dotare a trupelor. Mai mult decît atît, generalul Ion Antonescu a condus Conferința de la București a Statelor-Majore ale țărilor din Mica Înțelegere, unde s-a convenit întocmirea proiectului de operații nr. 4 C.G., unde C.G. însemna „conflict generalizat". El pornea de la premisa „că Ungaria constituia în strategia Germaniei fasciste (sic!) un stat-satelit ce putea fi întrebuințat pentru a lovi din

[329] Mircea Agapie și Jita Rotaru, *Ion Antonescu. Cariera militară. Scrisori inedite*, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 36.

[330] Este doar o coincidență că în același an, 1993, un ofițer superior al Cursului în profil unic al A.Î.S.M își întocmea lucrarea de absolvire cu aceeași temă, stîrnind o furtună la conducerea Academiei infestate cu foști activiști de partid. Intervenția unui profesionist, marele pedagog col. Tăicuțoiu, va atrage atenția „specialiștilor" că proiectul fusese abordat în trecut chiar de Antonescu.

spate (pe) oricare dintre țările Micii Înțelegeri la momentul considerat a fi oportun, pentru dezlănțuirea unei agresiuni a celui de-al treilea Reich în estul și sud-estul Europei"[331]. Toate conducerile armatelor statelor Micii Înțelegeri vedeau în Ungaria pionul expansiunii germane în Europa centrală și estică și distrugerea acestui focar agresiv devenea un obiectiv comun. Planul pornea de la presupunerea că Ungaria va ataca din spate Cehoslovacia sau Iugoslavia în momentul unei invazii germane asupra acestor țări, rolul României fiind acela de a zdrobi rapid Ungaria în timp ce forțele acesteia sunt angajate în agresiunea asupra Cehoslavaciei sau Iugoslaviei. Armata de Transilvania a României a avut întotdeauna capacitatea de a conduce singură lupta pînă la Budapesta, beneficiind doar de sprijin logistic de la București. Atît Ungaria, cît și Germania au cunoscut acest plan și de aceea Hitler a căutat să nu implice armata lui Horthy în invaziile sale din Centrul Europei, cu toate că Horthy a insistat mereu să intervină, și chiar a făcut-o, pentru a-și asigura preluarea unor teritorii străine de la vecini. Partea și mai interesantă a proiectelor de apărare ale lui Ion Antonescu este aceea în care observăm că nici chiar el nu punea mare preț pe eficacitatea apărării comune. De aceea, pentru Planul de campanie pe 1935 el a prevăzut și situația în care România trebuie să se apere singură împotriva atacului simultan pe trei direcții strategice – dinspre Ungaria, dinspre URSS și dinspre Bulgaria. Au fost prevăzute trei situații: 1. Acoperirea granițelor de sud și vest și ducerea luptei contra URSS (Planul „Mircea"). 2. Acoperirea granițelor de sud și est și ducerea luptei contra Ungariei (Planul „Mihai"), la care se adăuga Planul „Basarab", care proiecta ocuparea Ungariei, în cazul în care la celelalte frontiere nu există pericolul de conflict. 3. Acoperirea granițelor de est și vest și ducerea luptei cu Bulgaria (Planul „Rareș")[332]. În plus, planul cel mai important

[331] Mircea Agapie și Jipa Rotaru, *op. cit.*, p. 38.

[332] *Ibidem*, p. 37. (Prin „acoperirea granitei" se înțelege operațiunea militară de apărare a unei frontiere de stat, blocarea inamicului și împiedicarea pătrunderii acestuia spre interior, cu scopul de a asigura posibilitatea de trecere la contraofensivă atunci cînd statul înaintează cu procedurile de mobilizare, deplasare a forțelor și rezolvare a problemelor diplomatice. Ea se va aplica la granițele de est și de vest și în timpul revoluției din decembrie 1989).

elaborat de generalul Ion Antonescu rezolva, pe hîrtie, situaţia cea mai grea: *rezistenţa statului român la o agresiune venită simultan din partea URSS, Ungariei şi Bulgariei. Acest plan, numit „Traian", era cel care trebuia folosit în 1940.* Carol II ştia de el. Pentru asta se deplasa foarte des în 1934 la Marele-Stat Major, unde Ion Antonescu îi făcea prezentări detaliate ale planurilor de operaţii. După întocmirea tuturor acestor planuri de apărare, Antonescu a descris şi nevoile de dotare ale Armatei pentru a putea asigura în practică apărarea ţării. Aici s-a lovit de afacerile regelui şi a intervenit ruperea bruscă a relaţiilor între Carol II şi şeful Marelui Stat-Major. Pentru acelaşi motiv, Ion Antonescu era îndreptăţit să considere atitudinea regelui Carol II în 1940 drept **înaltă trădare,** ştiind bine amîndoi că se putea rezista contra agresiunii sovietice. Ajutat de un alt trădător, generalul Florea Ţenescu, Carol II a jucat comedia Consiliului de Coroană.

Acest secret de stat, dacă nu-l ştiau doar Antonescu şi regele, oricum îl ştiau foarte puţini. De aceea, discuţia din timpul audienţei din 1940 trebuie să fi fost extrem de violentă. Ion Antonescu nu era omul care să se lanseze în aventuri, astfel că, în acele momente, centrul de greutate al demersurilor făcute de Antonescu s-a găsit în cererea de a i se încredinţa guvernul. Acum există şi o raţiune pentru acest demers extravagant: punerea în aplicare a planurilor de apărare a ţării întocmite de el, astfel încît să nu se producă alte cedări de teritorii. Cum vom vedea mai jos, acest demers luminează o serie de mărturii pe care le avem şi nu le explicăm pînă acum decît prin ostilitatea sau frica lui Carol II faţă de Ion Antonescu. Cunoaşteam acum că Antonescu scrisese iniţial un memoriu, pe care nu l-a terminat, şi că a înaintat regelui o scrisoare – aşadar, un alt document decît memoriul – care sugera un singur lucru: predarea puterii executive în mîna sa. „Acum trebuie să ne întrebăm: ce facem?; şi avem datoria să strîngem rîndurile. Abandonăm totul şi ne răfuim între noi? ori încercăm chiar şi imposibilul? Aceasta trebuie să facem; *opera va fi grea, dar nu imposibilă.* Trebuie să o încercăm. [...]. În faţa catastrofei, am uitat totul. Sunt gata să-mi dau concursul, dar la atitudine cinstită, trebuie să mi se răspundă cu

atitudine cinstită. Nu mă voi răzbuna şi nu voi răzbuna pe nimeni. *Voi încerca numai să salvez ce mai este cu putinţă de salvat* din Coroană, din ordine şi *din graniţe*."[333] Aşadar, dacă memoriul neterminat era un protest, scrisoarea era, de fapt, o cerere. Ea se întemeia pe angajamentul lui Ion Antonescu de a apăra graniţele de vest şi sud, împotriva unui atac militar care să sprijine pretenţiile teritoriale ale Ungariei şi Bulgariei. **Cererea de încredinţare a guvernului avea drept scop apărarea militară a Transilvaniei şi Cadrilaterului.**

Textul cererii ne obligă la cîteva concluzii nuanţate, care se desprind prin logică de imaginea propagandistică în care Antonescu este prezentat ca adversarul intransigent al regelui, ca acuzatorul nedispus la concesii. Cel puţin pentru începutul lunii iulie, Ion Antonescu nu arată intenţia de detronare a lui Carol II şi, în al doilea rînd, nu pare a juca pe cărţile partidelor politice, ci pe cartea sa. Pare mai degrabă convins că a venit momentul lui. El dă asigurări de devotament faţă de rege şi aruncă vina pe „forţele oculte" din anturajul său, apel transparent la rolul nefast jucat de camarilă în prăbuşirea ţării. De altfel, în mai toate demersurile sale la suveran, Ion Antonescu va începe prin a prezenta istoricul prăbuşirii şi va continua prin a-i arăta regelui că l-a prevenit în numeroase ocazii. De altfel, conform relatării lui Antonescu, ultima audienţă s-a terminat cu următorul schimb de replici: „**(Carol)**: Ai fost întotdeauna foarte brutal cu mine! **(Antonescu)**: Poate brutal, da, Majestate, dar întotdeauna loial şi sincer". Deşi scena a fost ridiculizată de unii autori, datorită patetismului desuet şi izului de ridicol pe care îl degajă, regăsim în această scurtă secvenţă de dialog şi comportamentul feminin al regelui – invocat de Argetoianu şi Pamfil Şeicaru în amintirile lor – şi fanfaronada generalului Antonescu, evocată de mai toţi cei care l-au cunoscut. Ne putem însă imagina, fără să fabulăm prea mult, că Antonescu l-a acuzat „brutal" de înalta trădare de ţară. Ieşirea lui Antonescu, în care putem vedea şi rezultatul combinaţiei sale politice cu partidele, nu putea avea alt rezultat decît o dare afară

[333] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, pp. 53-54.

din Armată a generalului. Cu toate asigurările de loialitate, decizia de arestare şi izolare a lui Ion Antonescu la mănăstirea Bistriţa a fost luată de Carol II după ce s-a convins sau a fost convins de anturaj că, dincolo de cererea personală de a i se încredinţa guvernul, generalul este exponentul forţelor politice interne şi externe care îi puneau în pericol Tronul. Ion Antonescu ne dă soluţia exactă a motivului pedepsirii sale de către rege cu atîta violenţă. După primirea mandatului, omul de încredere al lui Antonescu, Rioşanu – infiltrat de general în rîndurile legionarilor – îi va cere să se întîlnească în ascuns cu Horia Sima. Întîlnirea a avut loc într-o casă conspirativă, pe care Antonescu nu o cunoştea, şi a fost dominată de un dialog identic celui purtat în trecut cu Codreanu: generalul îi cerea să nu mai agite apele, pentru că nu e pregătit să ia puterea, iar Horia Sima îi răspundea: „Dvs. aveţi să fiţi". În final, Horia Sima îşi va informa legătura sa superioară informativă, pe Moruzov, asupra acestei întrevederi, „turnîndu-l" practic pe general la regele Carol. Suveranul a crezut atunci că nu este vorba doar de salvarea statului, ci şi de detronarea lui. Acesta ar fi motivul real al sancţiunii.

Oricum, este de subliniat că în tot acest demers complicat, Ion Antonescu s-a comportat ca un om politic cu puţină experienţă. Nefiind versat şi ticălos, a pus interesul statului deasupra aspiraţiilor personale, ceea ce l-a făcut vulnerabil în faţa lui Carol. Pe de altă parte, este incontestabil că, deşi nu condusese niciodată o unitate militară în luptă – cum am arătat în detaliu în cartea mea *Armata, mareşalul şi evreii* – Ion Antonescu era un as al planificării pe hartă a operaţiilor militare de anvergură, ceea ce nu-i diminuează cu nimic valoarea. Aceşti oameni se numesc strategi.

Aici, analiza situaţiei de criză care a dus la lovitura de stat din 2-14 septembrie 1940 trebuie să reintre în planul cronologic. Audienţa generalului Ion Antonescu a avut loc la 1 iulie şi nu a avut consecinţe imediate, regele părînd a ignora solicitările patetice ale militarului. După două zile însă, la 3 iulie, aşa cum am arătat, primeşte cererea de audienţă a liderilor partidelor politice. Ea trebuie să fi avut legătură cu decizia regelui din acea dimineaţă de a forma un guvern Gigurtu împreună cu legionarii. Invitaţi la Palat,

politicienii sunt rugaţi să aştepte, suveranul întreţinîndu-se cu şeful Legaţiei germane la Bucureşti, Wilhelm Fabricius. Motivul amînării întîlnirii cu politicienii era dublu: aflarea poziţiei Germaniei faţă de intenţia numirii noului guvern şi credinţa regelui că liderii partidelor au venit pentru a-i acorda sprijinul, în acel moment de criză gravă, prin acceptarea formării unui guvern de uniune naţională, tot sub conducerea lui Gigurtu şi cu legionarii în soluţie. Cînd a ieşit din întîlnirea cu Fabricius, Carol, „roşu şi congestionat", va avea parte de un nou şoc, liderii partidelor făcîndu-i un aspru rechizitoriu. Nici vorbă să-şi strîngă rîndurile cu el şi cu Gigurtu, cum propusese mai devreme Antonescu. Pe acest fond tensionat, Carol II va ordona cenzurarea acţiunilor publice ale liderilor politici şi reţinerea generalului Ion Antonescu în domiciliu forţat, atunci cînd află că a avut o întrevedere secretă cu Horia Sima. Nu ştim în ce măsură Antonescu a vorbit acolo despre detronarea regelui sau Sima a pus ceva de la el, ca orice informator patentat. Aici, conform mărturiei valoroase a Sabinei Cantacuzino, s-a produs un decalaj în timp, faţă de amintirea clasică a incidentului. Conform fiicei lui Ion C. Brătianu, generalul Antonescu a fost mai întîi consemnat la domiciliul său din Predeal, în ziua de 4 iulie 1940. Ea ne informează că la 4 iulie Dinu Brătianu a protestat la Ministerul de Interne: „Mai vă atrag luare-aminte asupra greşealei de a aresta pe generalul Antonescu, ofiţerul nostru de frunte, în împrejurările de faţă. *Îi creaţi o aureolă* şi revoltaţi întreaga Armată"[334]. Preşedintele PNL vedea lucid situaţia, decizia regelui Carol II de a-l ostraciza pe nervosul general aducînd personalitatea lui în poziţia de principal opozant, fără ca acest lucru să se fi conturat în planul realităţii. Amănuntele acelor zile de la începutul lunii iulie arată că mişcările regelui au fost, pe rînd: respingerea demersului partidelor politice (3 iulie), formarea guvernului Ion Gigurtu (3 iulie, după-amiază), reţinerea generalului Ion Antonescu în domiciliu forţat la vila sa de la Predeal (4 iulie),

[334] Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei Ion. C. Brătianu*, vol. 2, Ed. Albatros, Bucureşti, 1996, p. 287.

arestarea şi deportarea la mănăstirea Bistriţa, jud. Vîlcea (9 iulie, dimineaţa) şi trecerea sa în rezervă (12 iulie).

Scena arestării lui Antonescu este relatată de Sabina Cantacuzino cu dramatism: „La 9 iulie, la Predeal, orele 6, generalul Antonescu este vizitat de procuror şi pretor ca să-l aresteze. Le cere mandatul de arestare; răspund că după noua legislaţie nu se mai dă mandat, ci numai ordin. Refuză a se supune şi se retrage pentru a-şi face toaleta. Peste o oră coboară şi găseşte un ofiţer şi 4 jandarmi, care reprezentau forţa armată destinată să execute ordinul ministrului. Se urcă – nu cum fusese invitat în *auto*-ul jandarmilor, de teama unui asasinat – ci într-al procurorului şi pornesc urmaţi de *auto*-ul lui cu doamna Antonescu şi Mihai Antonescu, aflat la Predeal, şi de un *auto* cu servitoarele. La Sinaia, cortegiul oficial se opreşte şi le face semn să treacă înainte. Se supuse, dar cînd se uită înapoi, cele două *auto*-uri nu se mai vedeau"[335]. Generalul fusese răpit. Speriaţi, Maria Antonescu şi Mihai Antonescu se grăbesc spre Bucureşti, pentru a-l alerta pe prim-ministrul Gigurtu, prieten cu Antonescu. Acesta nu ştia nimic de arestarea generalului, se interesează şi află că arestarea se făcuse „din înalt ordin direct". În acest loc, mai multe surse vorbesc despre intenţia lui Carol II de a-l asasina pe Ion Antonescu. Cunoscînd caracterul sanguinar al regelui şi antecedentele sale criminale – I.G. Duca; conducerea legionară în frunte cu Corneliu Z. Codreanu; sutele de legionari asasinaţi după eliminarea Căpitanului; alte sute de legionari asasinaţi după dispariţia lui Armand Călinescu; bănuiala că din ordinul său a fost otrăvit Nae Ionescu – apropiaţii lui Antonescu au încercat să facă o cît mai mare agitaţie în jurul incidentului. Mihai Antonescu l-a contactat pe prim-consilierul Legaţiei germane, Gerhard Stelzer: „El m-a rugat, m-a implorat chiar, să intervin în numele reprezentanţei germane la rege în favoarea generalului arestat, deoarece acesta, prezentat de Mihai Antonescu ca «singura speranţă a naţiunii române», era în pericol de a fi lichidat. Mihai Antonescu era adînc mişcat, în timp ce adresa această rugăminte, repetînd mereu că

[335] *Ibidem*.

numai generalul Antonescu ar fi fost în stare să salveze România şi s-o conducă în strînsă alianţă cu Germania. Ca motiv al arestării el invoca faptul că generalul era considerat de rege ca fiind cel mai de temut adversar politic"[336]. La acea dată, 4 iulie 1940, Legaţia germană trăia satisfacţia numirii guvernului filogerman Gigurtu şi relaţia sa cu regele Carol II nu cunoştea un conflict deschis. Prim-consilierul Stelzer s-a arătat destul de rezervat faţă de cererea lui Mihai Antonescu, dar a hotărît să-l informeze pe Fabricius asupra cazului. Şeful Legaţiei l-a sunat pe mareşalul Palatului, Ernest Urdăreanu, şi s-a interesat, cu titlu privat, ce se întîmplă cu generalul Antonescu. Carol II face o criză, dar le comunică germanilor că viaţa lui Antonescu nu este în pericol. Prim-consilierul Stelzer a rămas convins că tentativa de asasinare a generalului a fost reală: „Forma în care a fost făcută aceasta comunicare ducea la concluzia că bănuiala generalului că va fi lichidat a fost de la început justificată"[337]. Alţi apropiaţi ai lui Ion Antonescu au acţionat în alte locuri: „În timp ce Mihai Antonescu se adresa ministrului plenipotenţiar Fabricius, Mircea Cancicov, fostul ministru al economiei, şi generalul Rozin, l-au rugat pe însărcinatul special cu probleme economice, dr. Hermann Neubacher, să intervină pentru salvarea «celui mai bun bărbat al naţiunii». Neubacher, care nu ştia de acţiunea paralelă a ministrului plenipotenţiar Fabricius, a făcut la rîndul său, din proprie iniţiativă, un demers particular, rugîndu-l pe generalul Dombrovschi, primar general al Bucureştiului, să-i aducă la cunoştinţă lui Urdăreanu părerea sa, a lui Neubacher, că un «accident întîmplat generalului Antonescu ar face o impresie foarte proastă la Cartierul General german»"[338].

Să nu trecem cu uşurinţă peste acest amănunt! Cum adică „o impresie foarte proastă la Cartierul General german"? Hermann Neubacher introduce aici, pentru prima oară, ideea unui interes

---

[336] Rolf Pusch/Gerhard Stelzer, *Diplomaţi germani la Bucureşti*, Ed. All, Bucureşti, 2001, p. 122.

[337] *Ibidem.*

[338] Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944)*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 110.

direct *militar* al structurii superioare de comandă *militare* a Germaniei asupra generalului Ion Antonescu. Concluziile pe care le putem trage din această intervenţie sunt că atît germanii, cît şi Carol II, mizau pe un conflict armat cu URSS, că toate cedările acceptate de Carol erau legate de această perspectivă şi că, în mod fundamental, bătălia politicii germane în România nu se ducea în jurul întrebării *ce?*, ci în jurul întrebării *cine?*. De aici putem extrage şi o raţiune pentru insistenţa cu care a căutat partea sovietică să afle în timpul Procesului de la Nürnberg de cînd datează pregătirile Germaniei pentru atacarea URSS, precum şi insistenţa cu care au căutat să afle anchetatorii sovieticilor de la Bucureşti de la ce dată ştia Antonescu de atacul asupra Uniunii Sovietice. Ei încercau, de fapt, să-şi justifice propriile pregătiri de război şi agresiunile repetate, împotriva Finlandei, Poloniei şi României, printr-o „măsură de prevenire". Marile Puteri occidentale au înghiţit gălușca asta.

Dar observaţia cea mai interesantă este tot a prim-consilierului Stelzer: „Insolitul imixtiunii germane în această afacere rezidă, înainte de toate, în aceea că *pe atunci generalul Antonescu n-avea încă nici o însemnătate politică pentru Germania*"[339]. O explicaţie plauzibilă s-ar găsi într-o observaţie, care nu poate fi niciodată întîmplătoare, a principesei Martha Bibescu în *Jurnalul* ei. Referirile la „cazul Antonescu" au o doză de ciudăţenie, deoarece sunt datate surprinzător. În consemnarea din 5 iunie 1940 – aşadar, cu o lună înainte de arestare – Martha Bibescu evocă vizita pe care i-a făcut-o doamna Fabricius, soţia şefului Legaţiei germane, şi îngrijorarea acesteia pentru soarta generalului Ion Antonescu: „În afară de soţul meu, ar trebui ca cineva de pe aici, o voce aparţinînd acestei ţări, să-l avertizeze pe rege că nu face bine vrînd să-l lichideze pe Antonescu. Va avea nevoie de Armată şi Antonescu e singurul general bun de care dispune. Acum e din nou la închisoare. E absurd. Armata se va răzvrăti. Dacă vrea cu adevărat să-l ucidă pe Antonescu, regele se lipseşte exact de instrumentul care-i va fi necesar pentru a ţine în mînă Armata"[340]. Ciudăţenia

[339] Rolf Pusch/Gerhard Stelzer, *op. cit.*, p. 123.

[340] Martha Bibescu, *Jurnal politic (1939-1941)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1979, p. 179.

acestei consemnări vine şi din faptul că, întrebată fiind de principesă care sunt motivele tentativei de asasinat, doamna Fabricius va preciza acţiunea politică ilegală a generalului: „Mi se pare că generalul Antonescu a luat prînzul cu Maniu şi cu Stelian Popescu şi că l-au vorbit de rău pe rege"[341]. Analiza acestor informaţii, atît de interesante, are nevoie de o sistematizare:

Este posibilă o confuzie de datare din partea principesei şi să fie vorba de 5 iulie, nu de 5 iunie, fapt care s-ar explica ori printr-o greşeală de redactare înaintea publicării, ori prin transcrierea *post factum* a amintirilor pe caiete, de pe file separate.

În consemnare intervin cel puţin trei informaţii inexplicabile, pentru data de 5 iunie: că Antonescu ar fi *din nou* în închisoare (nu cunoaştem alte arestări şi închideri ale generalului), că regele voia *cu o lună în urmă* să-l asasineze şi că Wilhelm Fabricius ar fi atras *deja* atenţia regelui asupra importanţei generalului (Legaţia neagă acest lucru, înainte de 4 iulie).

În al treilea rînd, relaţia Fabricius-Antonescu se dovedeşte a fi foarte timpurie (aşa cum anunţă mereu Ioan Hudiţă în *Jurnalul* lui), iar rezervele germanilor, relativa surpriză şi aparentul dezinteres nu au fost decît un joc actoricesc, menit să sublinieze neintervenţia Germaniei în probleme interne ale României, dar şi să mascheze realitatea că aducerea lui Ion Antonescu la conducerea statului a fost o creaţie a Germaniei naziste.

În cazul unei erori de datare, relatarea se leagă, firesc, cu celelalte informaţii, dezvăluid însă şi o cauză posibilă a arestării şi intenţiei de asasinat: generalul Ion Antonescu conspira împreună cu Maniu şi acelaşi Stelian Popescu (din vechea echipă a lui Titulescu), la fel de toxică pentru rege ca şi înţelegerea cu Horia Sima.

În mod cert, regele Carol II nu era un prost. El a înţeles că, din toţi inamicii care complotau să-l detroneze, numai generalul Antonescu putea fi un pericol, din momentul în care guvernul Gigurtu adusese legionarii la Putere, împiedicînd astfel o lovitură

[341] *Ibidem*, p. 180.

dată de celălalt adversar periculos, Horia Sima. Iuliu Maniu sau Dinu Brătianu păreau, în continuare inofensivi.

Aici este locul să punem în discuţie şi ipoteza ca afirmaţiile lui Iuliu Maniu despre Ion Antonescu – „nesigur", „neserios", „instabil" etc. – să fi avut acelaşi rol diversionist, cu scopul de a abate atenţia de la principalul instrument al detronării. Era în spiritul perfect al iezuitului Maniu, tipic pentru felul lui ascuns, prefăcut, dar şi inteligent de a face jocul politic. Dacă lucrurile stau aşa, atunci această manevră subtilă ar fi *singura în care un proiect al lui Maniu s-a îndeplinit*.

În sfîrşit, cunoscînd natura criminală a regelui Carol II nu putem exclude intenţia de a elimina un martor greu al atitudinii sale de înaltă trădare.

Generalul a fost dus la mănăstirea Bistriţa. Ion Antonescu va sta acolo pînă la 27 august, cînd se spune că a evadat. În realitate, regele Carol II hotărîse eliberarea sa, la insistenţele grupului de presiune Fabricius-Neubacher, condiţionîndu-i eliberarea de stabilirea în domiciliu forţat din nou la Predeal. În afară de vizitele soţiei sale, Antonescu primise la Bistriţa diferiţi emisari ai partidelor şi pe Mihai Antonescu, ales să ţină legătura cu Fabricius, fostul general devenind subit un tip interesant pentru nemţi, iar pentru români ca un adversar autentic şi o soluţie viabilă în vederea detronării regelui.

La 17 iulie, Martha Bibescu revine asupra „cazului Antonescu", furnizîndu-ne noi informaţii interesante. Doamna Fabricius a vizitat-o din nou şi i-a spus: „Armata dv. trebuie să fie gata de război şi el este cel mai bun general pe care-l aveţi. Chiar dv. mi-aţi spus că aşa îl apreciază şi francezii, care cunosc Armata dv. Tocmai de aceea regele face o nebunie trimiţîndu-l la puşcărie. Dacă-l omoară, e o mare pierdere; dacă nu-l omoară, Antonescu va ieşi din închisoare în fruntea unei grupări de militari, pentru a-l izgoni pe Carol de pe Tron..."[342] Pare, mai degrabă, încă o tentativă de a-l proteja pe Ion Antonescu, dar şi un prilej pentru a vorbi despre

[342] *Ibidem*, p. 196.

intrarea României în război. Şi, cum este invocată opinia franceză despre fostul general, aluzia soţiei şefului Legaţiei Germaniei la Bucureşti nu poate fi decît la un eventual război cu URSS. Tema conflictului germano-sovietic, deşi pare prematură la jumătatea lunii iulie 1940, era totuşi un subiect central al preocupărilor regelui Carol II. El aştepta un atac asupra URSS din partea Germaniei, cu angajarea României, astfel încît să-şi salveze Tronul şi să iasă din situaţia critică de după cedarea Basarabiei, putînd invoca un calcul realist şi inteligent la cedare, urmînd să recucerească teritoriile româneşti din Est în scurt timp. Germania însă a atacat în Vest – terestru, în Franţa şi aerian, în Anglia, amînînd lupta cu comunismul. Carol II n-a supravieţuit acestei amînări.

Ar mai fi de lămurit o problemă controversată, care ţine de imaginea viitorului mareşal. S-a pus întrebarea legitimă: cum a fost posibil ca Ion Antonescu, un general notoriu antantofil, să devină „omul Germaniei" în cîteva zile? Sigur că se poate invoca oricînd doza de compromis politicianist în faţa accesului la Putere, compromis care i-a adus apoi şi pe toţi civilii şi militarii ce au participat la salvarea sa de la asasinare în funcţii publice, după lovitura de stat. Dar credem că Ion Antonescu nu a renunţat niciodată la credinţele sale naţionaliste puternice, faţă de care raporta orientările externe ale ţării şi ale lui. Este simplu să spunem că interesul naţional, precum şi condiţia concretă în care ajunsese ţara în 1940, împingeau inevitabil România către Germania, iar acest lucru se întîmpla obligatoriu cu abandonarea filoantantismului. Dincolo de faptul că Ion Antonescu s-a considerat mereu subordonat unei datorii patriotice, el concretiza această datorie prin obligaţia de a gestiona statul în condiţiile date. Acestea nu sunt, de fapt, scuze pentru atitudinea lui aparent filogermană. Ion Antonescu trebuie înţeles ca personaj complex şi, mai ales, ca general sau civil a cărui infrastructură mentală a fost întotdeauna, pînă la sfîrşit, una de militar. De aceea, răspunsul la enigma trecerii aparente a lui Antonescu de la filoantantism la colaborarea deplină cu Germania poate fi găsit la un om din imediata lui apropiere. Gheorghe Barbul, confident şi şef de cabinet al lui Antonescu la Ministerul de Externe,

arată că viitorul mareşal „era de acord [încă din 1937, n.a.] cu ideea că, dacă *alianţa franco-rusă* ar deveni un fapt împlinit, *România trebuia să ia o poziţie hotărîtă alături de Germania*, singura putere europeană care putea, în caz de război, să bareze drumul Armatei Roşii către inima continentului"[343]. Aşadar, atitudinea lui venea dintr-o gîndire strategică, pe scheletul unei concepţii militare, dar cu aplicabilitate politică. Fundamental în înţelegerea schimbării de orizont a lui Ion Antonescu a fost pericolul comunist reprezentat de tendinţele expansioniste ale URSS. Gîndirea lui a fost corectă în plan strategic; nu dicutăm aici erorile politice pe care le-a făcut mai tîrziu. Dar trebuie subliniată concordanţa dintre concepţia strategică a acestui general şi temerile lui Nicolae Titulescu din anii precedenţi: **Franţa folosea România ca obiect de manevră în relaţiile ei cu URSS, iar România pierdea Basarabia în ambele scenarii – de mînă cu Franţa sau cu mîna sucită la spate de Germania.** Nerezolvarea la timp a problemei Basarabiei, prin legitimarea definitivă şi recunoscută de URSS a stăpînirii noastre, prin întărirea economică, politică şi socială a apartenenţei sale la Patria Mamă a fost eroarea noastră. Aşa s-a făcut că, în loc să se producă o revoltă generală a populaţiei Basarabiei împotriva invaziei sovietice, românii au fugit peste Prut în debandadă, iar o minoritate rusofonă şi o mînă de evrei comunişti i-au gonit cu pietre. Poate că şi unii şi alţii meritau pedeapsa cuiva. S-a întîmplat să-l cheme Antonescu, dar putea să-l cheme Iacobici sau Ilcuş. L-a chemat însă precis Antonescu, pentru că dintre aceşti trei generali, numai unul a acţionat şi în plan politic.

Credem că vechiul tandem Titulescu-Antonescu a fost legat, încă din anii '20, de multe şi mari secrete, pe care noi încă nu le cunoaştem. Mai credem că omul politic Ion Antonescu a intrat de timpuriu în complotul pregătit de partide pentru răsturnarea lui Carol II şi că în toate rundele a jucat numai cartea sa. Patriot incontestabil, bărbat intransigent şi atins de paranoia luptătorului

---

[343] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea Om al Axei*, Ed. PRO Historia, Bucureşti, 2001, p. 39.

care îşi strigă dreptatea în faţa unui loc rămas pustiu, el îşi va atinge limitele foarte repede.

Jurnalul loviturii de stat

Istoriografia română nu are dubii atunci cînd afirmă că detronarea regelui Carol II a avut drept cauza principală pierderea nord-vestului Transilvaniei prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Oricîte informaţii şi detalii noi descoperim, această impresie rămîne şi este, fără discuţie, imprimată în harta destinului tragic al României, hartă după care călătorim şi astăzi prin Istorie. Felul cum a fost dezmembrată România în acel an nefericit este cunoscut. Istoricii sunt din ce în ce mai uniţi în a recunoaşte că aceste pierderi teritoriale au fost favorizate de marile erori politice ale regimului carlist, produse pe fondul distrugerii sistemului democratic al ţării şi al pierderii capacităţii de a mai juca eficient pe scena diplomatică europeană. Simptomele acestor boli s-au arătat din timp şi au fost prezentate pe larg în studiul de faţă. Criza decisivă s-a manifestat pe masa de operaţie a Consiliilor de Coroană din 30 şi 31 august 1940. România a fost „operată" atunci cu mîinile oamenilor noştri politici şi s-a dat jos schilodită, cu membrele amputate, slăbită şi umilită.

Este de remarcat că la Consiliu de Coroană convocat în data de 30 august, la ora 3.00 dimineaţa, au fost prezente, ca urmare a invitaţiei regelui, şi cîteva personalităţi care nu făceau parte, oficial, din instituţia Consiliului de Coroană, aşa cum fusese ea decretată la 30 martie 1938. Acest fapt este important – aşa cum observă foarte bine istoricul Ion Mamina – deoarece au votat şi persoanele care nu făceau parte din instituţia Consiliului de Coroană[344]. Felul în care s-au adunat persoanele la Palat în noaptea aceea şi faptul că toată lumea a votat conduc la o singură concluzie: decizia de acceptare a Dictatului de la Viena a fost ilegală. Ea s-a luat în afara prevederilor legale – fie ele chiar şi dictatoriale, impuse prin Constituţia din 1938

[344] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 230.

şi prin decrete-legi abuzive – şi nu vedem alt scop al acestei încălcări a legilor date tot de el, decît că regele Carol II a căutat să-şi asigure o majoritate în favoarea acceptării Dictatului. Vaietele din jurnalul lui plin de diversiuni nu pot impresiona decît o fire prea romantică. Carol II este principalul vinovat al acestei catastrofe şi atitudinea partidelor politice mari, a militarilor şi a opiniei publice, care îl condamnau pentru această ultimă crimă, este pe deplin justificată.

Au fost în această adunare ilegală 19 de voturi pentru acceptarea Dictatului, 10 împotrivă şi o abţinere, a unui oarecare Sidorovici, care umbla în pantaloni scurţi. Se desprind ca vinovaţi de cedarea teritoriului, printre cei care au votat pentru, cîţiva generali, între care şi şeful Statului-Major General, Gheorghe Mihail, care avea antecedente de laşitate din timpul primului război mondial, cînd şi-a înscenat sustragerea de la îndatoririle militare. Un singur general s-a opus, demn, vertical şi, ironia soartei, de origină germano-evreiască: Arthur Văitoianu (Weithofer). Intervenţia lui, pe cît de scurtă, este un exemplu de atitudine patriotică, aşezată ferm pe coloana vertebrală: „Sire, ascultîndu-i pe toţi cei care au vorbit pînă acum, am impresia că ne găsim în situaţia unui popor căruia i se cere să fie ucis, umilit, sfîşiat, cu buna sa voie. În asemenea condiţiuni, Măria Ta, nu pot accepta să mă închin, nu pot accepta arbitrajul"[345]. Punct! Impresionantă, prin claritatea viziunii sale transtemporale, a fost şi poziţia mitropolitului Nicolae Bălan: „Un popor care nu este în stare să se apere şi să aducă jertfe pentru aspiraţiunile sale este menit pieirii. A accepta arbitrajul înseamnă a intra în necunoscut"[346]. S-au mai opus C.I.C. Brătianu, Ion Mihalache, Mihail Popovici, Victor Iamandi, Victor Antonescu, A.C. Cuza, Gheorghe Angelescu şi Silviu Dragomir. Adunarea a durat aproximativ o oră, sub presiunea celor ce se petreceau la Viena, fără ca participanţii să cunoască detaliile Dictatului. Abia a doua zi, la ora 20.00, „a sosit Alexandru Romalo, ministrul României la Berlin,

[345] *Ibidem*, p. 238.
[346] *Ibidem*, p. 241.

care a adus documentele semnate la Viena, protocolul şi textul Dictatului"[347]. Trădătorii au cedat Ungariei 42 243 km² din teritoriul ţării, locuit de 2 607 007 cetăţeni români. Au urmat masacrarea unei părţi a populaţiei româneşti, deportarea şi maghiarizarea forţată a supravieţuitorilor, distrugerea proprietăţii româneşti, distrugerea bisericilor ortodoxe şi ostracizarea preoţilor, înrolarea tinerilor români în Armata Ungariei şi trimiterea lor pe front, în linia întîi, pentru a fi decimaţi. Autorul imoral din afară al acestei drame româneşti este Germania nazistă, care are încă o mare datorie neplătită faţă de noi.

După confruntarea cu realităţile dureroase ale Dictatului, regele Carol II convoacă un nou pseudoconsiliu de Coroană, la miezul nopţii de 30 spre 31 august, cu scop informativ, răul fiind deja făcut. La această întrunire au fost invitaţi şi Iuliu Maniu şi Gheorghe Brătianu şi a apărut şi Nicolae Iorga, pe care evenimentele îl surprinseseră la Băile Herculane. Carol i-a întîmpinat în stilul său agramat şi demagogic, cu un text desprins din propaganda carlistă a ultimilor ani, menit să-i salveze Tronul: „Eu, ca cîrmaci (sic!) şi ca cîrmaci (sic!) credincios datoriei sale, orice vom avea de îndurat şi de plîns, voi sta fără şovăire să ţiu cîrma dreaptă şi să duc ţara la limanul cel bun"[348]. Iorga l-a pălmuit primul, subliniind şi ilegalitatea consfătuirii din seara precedentă: „Votul unui tînăr, mai mult sau mai puţin chemat, a putut sta alături de votul generalului Văitoianu şi al altor persoane, care au jucat un rol de căpetenie în constituirea României, aşa cum este". Apoi l-a călcat în picioare Iuliu Maniu: „Procedura de arbitraj este o judecată convenită, prin urmare, hotărîrea de acolo izvorăşte şi din voinţa noastră. Or, ceea ce trebuia cu orişice preţ înconjurat este că orice hotărîre s-ar aduce, să nu aibe aparenţa că izvorăşte şi din voinţa poporului şi a statului românesc. [...] Maiestate, eu, în numele poporului român din Ardeal, protestez contra ruperii integrităţii Ardealului, protestez împotriva alipirii acestor părţi către Ungaria şi protestez în contra

[347] *Ibidem*, p. 251.
[348] *Ibidem*, p. 252.

procedurii care s-a observat, care dă aspectul că această ciuntire a acestei părţi a Ardealului se întîmplă oarecum cu învoirea noastră, printr-o judecată convenită de noi". În finalul intervenţiei sale muşcătoare, Iuliu Maniu îi va spune regelui în faţă şi marele adevăr: guvernele care au semnat cedările teritoriale au fost *nereprezentative*, pentru că îşi aveau izvorul într-o lovitură de stat dictatorială, şi nu în sistemul politic democratic al ţării, care adusese acele teritorii la Patria Mamă. Cu alte cuvinte, Iuliu Maniu atrăgea atenţia că o revenire la Constituţia democratică şi la sistemul parlamentar al ţării nu va mai recunoaşte cedările teritoriale şi va lupta pentru anularea lor. Această viziune politică sănătoasă a lui Iuliu Maniu corespundea intenţiilor sale imediate de acţiune pentru revenirea la democraţie, sperînd că regele va ceda măcar în ultimul moment. Carol însă l-a oprit cu formula clasică a imbecililor: „Vă rog să nu faceţi politică internă". Iuliu Maniu nu s-a lăsat: „Acestea le spun nu pentru a face politică internă, ci pentru a arăta *în viitor* că hotărîrea care se aduce pentru dezlipirea Ardealului *nu are izvoarele de drept*, pe care ar trebui să le aibă". Se contura atunci noul proiect politic al preşedintelui Partidului Naţional Ţărănesc, pe care îl va urma cu tenacitate pînă la moarte, ridicîndu-şi o binemeritată aureolă deasupra capului care gîndise pînă atunci şi multe prostii. Atitudinea lui din acea adunare de la sfîrşitul lui august 1940 este importantă pentru a înţelege toate celelalte manevre pe care le-a imaginat şi condus, şi la detronarea lui Carol II, şi la negocierile cu Antonescu, şi la momentul trecerii Prutului, şi la grava eroare a trecerii Nistrului, şi la 23 august 1944 şi după.

Şedinţa acestei consfătuiri informative, declarată, impropriu, Consiliu de Coroană, s-a ridicat la ora 2.15 din ziua de 1 septembrie 1940. Avem convingerea că Iuliu Maniu a plecat de la această întîlnire cu hotărîrea de a-l detrona pe Carol prin orice mijloace. Dar să încercăm o reconstituire a evenimentelor, ca şi cum am citi jurnalul unui personaj care a avut la dispoziţie toate informaţiile cunoscute:

27-28 august 1940. La mănăstirea Bistriţa se prezintă colonelul Baiulescu împreună cu comandantul Legiunii de

Jandarmi Vîlcea şi îl anunţă pe Ion Antonescu: „Sunteţi liber, am venit să vă iau"[349]. Deţinutului, această veste i s-a părut suspectă, fiind conştient că regele Carol organiza asasinate politice prin intermediul Jandarmeriei şi ţinînd minte că aceeaşi manevră se petrecuse şi la arestare. Maicile, atrase de partea fostului general prin intermediul femeilor din anturajul său, se opun şi ameninţă cu baricadarea mănăstirii. A doua zi, Ion Antonescu este transportat la moşia Florica a familiei Brătianu, unde îl aşteptau mama şi soţia sa, împreună cu Mihai Antonescu. Familia Brătianu îi oferă protecţie, conştientă că regele nu va îndrăzni să violeze acea proprietate sacră şi istorică, fără a provoca un scandal internaţional. Ion Antonescu însă, ca fost militar cu onoare, hotărăşte să se supună ordinului de a-şi stabili domiciliul forţat la Predeal, evitînd astfel, tot cu demnitate, să-şi expună prietenii liberali la o agresiune. Odată ajuns la Predeal, Antonescu va fi contactat în dimineaţa zilei de 29 august de către Mihai Antonescu, pentru a-l aduce la Bucureşti.

29 august 1940. Seara, în jurul orei 19.30, cîţiva lideri importanţi ai PNŢ se întrunesc în absenţa lui Maniu, aflat la Cluj, şi comentează zvonul că se pregăteşte la Viena un arbitraj româno-ungar, patronat de Germania şi Italia. Bănuielile lor sunt întărite de telefoanele insistente primite de la Ernest Urdăreanu, care solicita prezenţa lui Maniu la Consiliul de Coroană din noaptea aceea. Îngrijoraţi de ideea că ar putea avea loc o cedare de teritoriu în Transilvania din partea regelui Carol, liderii ţărănişti Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihai Popovici şi Ioan Hudiţă pun în discuţie detronarea regelui şi instituirea republicii. Ei îl văd ca preşedinte al Republicii pe Iuliu Maniu, care va reintroduce sistemul democratic şi va putea „să lase guvernul unui om mai tînăr"[350]. Nu ştim mai nimic despre Ion Antonescu, mărturiile epocii considerîndu-l încă arestat la Bistriţa sau eliberat şi ţinut cu domiciliu obligatoriu la

[349] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 330. (În continuare e aceeaşi sursă).
[350] Ioan Hudiţă, *op. cit.*, p. 297.

Predeal. Mai multe surse vorbesc despre două întîlniri cu Wilhelm Fabricius petrecute în ultimele zile ale lunii august. Aflat încă din decembrie 1939 în contact informativ cu şeful Abwehr-ului, amiralul Canaris, şeful SSI, Mihai Moruzov, pregăteşte o vizită în Italia, pentru a evalua stadiul înţelegerii secrete asupra înfiinţării şi funcţionării unor unităţi de informaţii şi pază germane pe teritoriul României şi asupra măsurilor luate în vederea protejării cîmpurilor petroliere. Totodată, Moruzov aştepta să fie informat despre poziţia Germaniei în diferendul româno-ungar.

30 august 1940. De la ora 3.00 pînă la ora 4.00 dimineaţa se desfăşoară întrunirea de la Palat în care se hotărăşte cedarea în faţa Dictatului de la Viena. La ora 10.20 are loc o şedinţă a Biroului Politic al PNŢ, condusă de Iuliu Maniu. Acesta face un portret al crizei printr-un portret al regelui Carol: „Dezastrul de azi este opera unui dezechilibrat care de zece ani a folosit avantajele care i le-a dat Tronul pentru a corupe oamenii politici, exploatîndu-le ambiţiile şi pasiunea pentru avere. Această clică de ticăloşi, în cap cu Carol, poartă cea mai mare răspundere pentru nenorocirile care s-au abătut asupra ţării. Bineînţeles, şi noi, ceilalţi, care l-am combătut, avem şi noi o parte de răspundere pentru a nu fi reuşit să-l înlăturăm de la Tron mai de mult"[351]. Totodată, liderul ţărănist lansează teza unei înţelegeri secrete între Carol II şi germani, care ar cuprinde acceptarea Dictatului de la Viena în schimbul garanţiilor de securitate italo-germane şi a menţinerii sale pe Tron. Chiar în timpul intervenţiei sale, Ernest Urdăreanu sună la telefon şi anunţă că regele îl invită pe Iuliu Maniu într-o audienţă la ora 17.00. De la ora 12.00 şedinţa Biroului Politic al PNŢ se ridică şi Iuliu Maniu pleacă la Dinu Brătianu, pentru a se înţelege asupra atitudinii comune faţă de regele Carol. Grupului de conducere al ţărăniştilor care merg pe varianta instaurării Republicii i se alătură şi doctorul Nicolae Lupu. În continuare nu ştim nimic de Ion Antonescu. În jurul orei 13.30, Ioan Hudiţă, secretarul adjunct al PNŢ, are o întîlnire confidenţială

351 *Ibidem*, p. 300.

cu generalul David Popescu, ministrul de Interne în guvernul Ion Gigurtu. Generalul Popescu confirmă, cu titlu de certitudine, informaţia privind înţelegerea Carol-Fabricius asupra cedării teritoriale în schimbul păstrării Tronului: „Toată păpuşăria tragică de la Viena – a continuat generalul – este pusă la cale de Urdăreanu, încă de o săptămînă în urmă, împreună cu Fabricius; eu ştiu precis acest lucru, căci am citit cu ochii mei telegrama acestuia către Ministerul lui de Externe; cînd va veni timpul, voi dovedi cu acte afirmaţia mea"[352]. Această temă, încă foarte controversată, are privilegiul de a fi enunţată din cel puţin două surse diferite, Maniu aflînd de ea din surse proprii, iar ministrul de Interne al ţării confirmînd-o independent. Întors de la Dinu Brătianu, Iuliu Maniu i-a cerut lui Ioan Hudiţă să-l contacteze din nou pe generalul David Popescu şi să-l roage să-i pună la dispoziţie telegrama lui Fabricius către Ministerul său de Externe, „document de o mare importanţă pentru acţiunea noastră în contra lui Carol". Maniu s-a dus la ora 17.00 la Carol, unde a stat 35 de minute. Conform relatării proprii făcute în faţa colegilor săi de partid, în aceeaşi seară, Iuliu Maniu i-ar fi cerut în final regelui „să abdice şi să lase Tronul voievodului Mihai". Regele a încheiat brusc audienţa, declarînd că-şi asumă „toată răspunderea în privinţa apărării intereselor noastre". În sînul conducerii PNŢ s-a ridicat din nou problema instaurării Republicii, proiect la care numai Iuliu Maniu se opunea, dar decisiv. Totodată, în deplasările sale la Cluj, Iuliu Maniu sondează *varianta unei Transilvanii independente*, proiect al său mai vechi, ca soluţie acceptată de Anglia şi folosită în alternativă cu ocuparea Ardealului de Nord de către unguri. Cine urmăreşte cu atenţie intervenţia lui Maniu la pseudoconsiliul de Coroană din 31 august, va constata că liderul ţărănist a făcut aluzie în repetate rînduri la acest proiect personal. Reamintim că în timpul Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 poziţia lui Iuliu Maniu a fost în favoarea unui stat transilvănean independent pe o perioadă de zece ani, timp în care să-şi negocieze alipirea la Regatul României.

[352] *Ibidem*, p. 301.

31 august 1940. După miezul nopţii se desfăşoară la Palat consfătuirea informativă a regelui cu lideri militari şi politici, sub titulatura de Consiliu de Coroană. Descriind a doua zi dimineaţa colegilor săi poziţia pe care a adoptat-o în timpul întrunirii de la Palat, Iuliu Maniu îi va minţi, spunînd că ar fi propus, de faţă cu toată lumea, „abdicarea lui Carol imediat şi trecerea Coroanei fiului său, Mihai"[353]. Din stenograma întrunirii de la palat nu se poate desprinde nici măcar o aluzie. Publicînd în aceeaşi zi un comunicat lămuritor asupra poziţiei PNŢ faţă de cedarea Transilvaniei, Maniu nu aminteşte nimic de cererea de abdicare[354]. Începînd cu ora 12.00 în Bucureşti se desfăşoară o mare manifestaţie populară la statuia lui Mihai Viteazul. Se estimează că au participat aproximativ 10 000 de oameni şi că, dintr-o adunare de protest faţă de Dictatul de la Viena, ea s-a transformat repede într-o manifestaţie anticarlistă. Mulţimea s-a îndreptat apoi spre Palatul Regal, dar a fost barată de cordoane ale Poliţiei. Demonstranţii se duc în faţa casei lui Iuliu Maniu şi fac acolo un act public de solidaritate. Liderii ţărănişti sunt tot mai convinşi că între Carol II şi Wilhelm Fabricius, adică Hitler, există acea înţelegere secretă privind supravieţuirea pe Tron în schimbul cedării teritoriale fără opoziţie şi că în combinaţie au intrat şi legionarii lui Horia Sima.

Această teză are nevoie de o scurtă analiză lămuritoare, deoarece este subiectul unei controverse între cei mai cunoscuţi istorici. Cercetătorii atenţi ai evenimentelor din vara anului 1940 nu ezită să prezinte raptul teritorial ca pe o agresiune a Uniunii Sovietice, Italiei şi Germaniei. Se despart însă atunci cînd analizează cauzele şi identifică vinovaţii. În versiunile de ultimă oră ale istoricilor intră, fără îndoială, şi condiţionările politice, în sensul temerii ca opiniile lor să nu fie interpretate şi folosite cu scopuri politice în România anului 2002. Subiecte de interes strict istoric, cum sunt cazul Ion Antonescu sau problema Monarhiei, continuă să joace un rol activ şi direct pe scena politică actuală.

---

353 *Ibidem*, p. 303.

354 Ion Mamina, *op. cit.*, p. 276.

Istoricul doreşte întotdeauna să-şi păstreze detaşarea de politic, pentru a da operei sale o greutate ştiinţifică.

Autorul acestor rînduri nu are prejudecăţi. De aceea, problema cedărilor teritoriale ca urmare a unui complot între Carol II şi Germania va fi tratată cu aparatul logic. Pentru început, este de semnalat că *Jurnalul* lui Ioan Hudiţă degajă sentimentul unei isterii anticarliste, pigmentate cu apelative de tip „bestie", „dezechilibrat", „descreierat". În al doilea rînd, *Jurnalul* are şi un evident scop istoriografic, urmărit de autor şi controlat de Maniu, vizînd o cronică eroică a activităţii Partidului Naţional Ţărănesc, în viziunea exclusivă a acestuia. De aici, numeroasele accente de subiectivitate şi diferitele informaţii vădit false. Privită numai din această perpectivă, teza complotului Carol-Fabricius pare mai degrabă o exagerare a grupării ţărăniste, cu scopul de a-l discredita pe suveran, dar şi cu ţinta precisă de a-i găsi o vină atît de gravă, un act de trădare atît de ticălos, încît detronarea lui să se prezinte drept justificată. Partidul Naţional Ţărănesc avea această problemă – pe care noi o cîntărim astăzi cu detaşarea oferită de factorul timp – pentru că acest partid îl detronase pe regele Mihai I în 1930 şi tot el îl urcase pe Carol Caraiman pe Tron. Bîntuit de proiectul republican, datorită puternicei sale componente de Stînga, PNŢ risca să rămînă în Istorie drept antimonarhic. De aici şi rezistenţa lui Iuliu Maniu la proiectul republican, la care trebuie să adăugăm şi calculul firesc al posibilităţii de a controla un rege tînăr şi neexperimentat. Adept al inexistenţei complotului Carol-Fabricius, istoricul Dinu C. Giurescu consideră că „Acuzaţiile erau absurde. Dar în acele zile, nimic nu mai oprea resentimentele şi duşmăniile să se exprime pe faţă"[355]. Opinia reputatului istoric se bazează pe constatarea că „Prăbuşirea hotarelor *nu avea nici o legătură cu regimul intern din România*. Oricare ar fi fost acesta, ultimatumul sovietic şi cererile teritoriale formulate de Budapesta şi Sofia veneau inevitabil, în săptămînile dintre 10 mai şi 22 iunie 1940"[356]. La polul opus al acestei teze se

[355] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Ed. All, Bucureşti, 1999, p. 41.
[356] *Ibidem*.

află opinia istoricului Gheorghe Buzatu. Distinsul profesor ajunge la concluzia că, în faptul declanşării celui de-al doilea război mondial, în care s-au înscris şi pierderile teritoriale ale României, au contat doi factori: *forţele profunde* şi *personalitatea omului de stat*. Forţele profunde erau: factorii geografici, condiţiile demografice, forţele economice, cele financiare, sentimentul naţional, naţionalismele, sentimentul pacific (la care noi adăugăm forţele politice oculte). Rolul personalităţii omului de stat, a conducătorului de naţiune, a contat atît prin felul în care a reacţionat la acţiunea forţelor profunde, cît şi prin felul în care a reuşit el să le influenţeze pe acestea. În final, omul de stat a contat prin decizie. „Calchiate pe o atare schemă, raţiunile şi desfăşurările evenimentelor anului 1940, precum şi intervenţiile variilor personaje ne conving, finalmente, că în evoluţia cazului decisiv s-a dovedit rostul omului de stat, în cazul României – al regelui Carol al II-lea (*cu voinţa-i nestrămutată de a-şi păstra situaţia cu orice preţ, inclusiv aceea de a admite prăbuşirea graniţelor României Mari*)"[357]. O altă personalitate a istoriografiei române contemporane, Florin Constantiniu, constată că „Dacă Maniu, Antonescu şi legionarii apăreau ca soluţii politice ale catastrofei, cel care întrunea unanimitatea urii era regele Carol al II-lea. Fideli nu-i mai rămăseseră decît Duduia şi cîţiva membri ai camarilei, înspăimîntaţi la gîndul că se apropie ceasul socotelilor. Între cedarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei şi cea a Ardealului de Nord, *Carol crezuse că poate îmbuna pe Hitler*, reconciliindu-se cu legionarii"[358]. Din păcate, opera publicată a istoricului de mare rigoare Ioan Chiper, în care face o preţioasă analiză asupra relaţiilor României cu Germania nazistă nu depăşeşte nivelul anului 1938, informaţiile pe care le prezintă ajutîndu-ne doar să constatăm că, pînă la un punct (vara anului 1940), Germania s-a comportat corect faţă de noi, că noi i-am întors spatele iresponsabil, fără a juca

---

[357] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999, p. 382.

[358] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 357.

echilibrul în balanța Puterilor, și că propaganda privind finanțarea Mișcării legionare a lui Corneliu Z. Codreanu este mincinoasă.

De fapt, versiunile istoricilor români se însumează, nu se exclud. Este cu totul obiectiv ca, privind din punctul de vedere al lui Carol II, lupta sa pentru a-și păstra Tronul să i se pară normală. Carol este judecat pentru ducerea nivelului de compromis dincolo de limita sa rațională, pentru că un regim politic democratic, un Parlament și un guvern constituțional ar fi preluat în mod organic și formal funcția principală de a răspunde pentru decizii de această natură gravă. Nu știm ce ar fi hotărît Parlamentul României în fața ultimatumurilor sovietice și italo-germane. Poate ar fi cedat și el, după lungi și sforăitoare declarații patriotice. Or, Carol credea că, salvînd prezența pe Tron salvează și țara, statul fiind el. În realitate, Carol II a căzut în capcana pe care și-a întins-o singur, iar inactivitatea partidelor și nepăsarea populației au contribuit la construirea ei. Preluînd întreaga putere a statului, Carol II a preluat și întreaga responsabilitate a catastrofei. El nu mai avea nici pe cine să dea vina, nici cu cine să găsească soluții salvatoare. Singurul lucru pe care l-a făcut, în prelungirea unei gîndiri aberante cu care fusese exersat încă din tinerețe, a fost să joace subteran de partea Angliei, organizînd împreună cu aceasta distrugerea cîmpurilor petroliere și, în același timp, de partea Germaniei, acceptînd fără rezistență proiectele ei strategice în România. Cînd Hitler a pus mîna pe planurile secrete de distrugere a accesului său la petrolul românesc, Carol II n-a mai reprezentat decît o piedică, nicidecum un partener de negociere. În aceste condiții, la care trebuie să adăugăm Directiva secretă a lui Hitler din 31 iulie, prin care își anunța intimii că a hotărît atacarea URSS în primăvara anului 1941, ceea ce s-a întîmplat cu România în august-septembrie 1940 nu a mai fost decît o conducere mascată a politicii interne și externe a țării noastre din sediul Legației Germaniei la București. Wilhelm Fabricius va impune guvernul filogerman al lui Gigurtu, îl va proteja pe Ion Antonescu și va negocia cu el, apoi va coordona mișcările lui Horia Sima. De aceea, peste tot unde se iau decizii personale – la Palat, la Bistrița sau la Predeal, la Brașov, unde era Horia Sima, sau la Ploiești, unde

opera Moruzov – vom întîlni același personaj cheie: Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei în România, fie consultat, fie făcînd recomandări imperative.

Revenind la evenimentele din 31 august 1940 și la mișcările Partidului Național Țărănesc, vom observa că principala preocupare a lui Iuliu Maniu era să poată conduce el jocurile, folosindu-se de informații și indivizi în scop propriu. El este unul dintre cei patru actori care au contat pe cîmpul de luptă, alături de Carol II, Fabricius și Antonescu. Fiecare avea proiectul său și toți interacționau în jurul unei singure ținte – deținerea Puterii cu scopul de a-și pune în aplicare proiectul:

Iuliu Maniu voia detronarea lui Carol, urcarea lui Mihai I pe Tron și revenirea la regimul democratic, pe care îl vedea de orientare anglo-saxonă. Cu Parlamentul reinstaurat, el dorea să formuleze un protest internațional împotriva pierderilor teritoriale și o prezentare a fostei puteri politice, care le acceptase, drept ilegitimă (guvern rezultat din lovitură de stat, Constituție votată printr-un referendum înscenat, decizii luate ilegal de Consiliul de Coroană, acesta fiind, de fapt, doar un organism consultativ). Din perspectiva istorică pe care ne-o oferă timpul, proiectul lui pare irealizabil, fantezist, dar cunoscîndu-i spiritul iezuit, probabil că ar fi găsit o formulă de mijloc prin care să fie conservată ideea nedreptății făcute României. Asta în cazul în care n-ar fi fost asasinat de germani, mult înaintea comuniștilor. O supraviețuire a lui Maniu, care n-ar fi admis niciodată trecerea Nistrului, și o întărire a relațiilor privilegiate ale PNȚ cu Uniunea Sovietică – *Jurnalul* lui Hudiță dezvăluie în cîteva locuri aceste legături – ar fi permis o soartă mai bună pentru țară. Din păcate, ipoteza aceasta ține numai de uchronie.

Wilhelm Fabricius avea o misiune clară. El trebuia să asigure dominația intereselor strategice germane în România, să controleze factorul politic și, mai ales, să asigure îndeplinirea cît mai rapidă și exactă a prevederilor Dictatului de la Viena. Pentru acest din urmă ordin el avea nevoie de un guvern stabil și hotărît, care să supraviețuiască stării de nemulțumire și de aversiune antigermană a populației după cedările teritoriale. S-a orientat către o formulă

militară, singura capabilă să facă faţă valului protestatar şi cea mai uşor de atras, prin perspectiva înarmării moderne metodice a Armatei române de către Germania. Omul la care s-a oprit iniţial – formulă confirmată şi de *Jurnalul* lui Hudiţă – a fost mareşalul Prezan. Acesta avea atunci 80 de ani. Prezan a refuzat, indicîndu-i lui Fabricius cu insistenţă formula Ion Antonescu, fostul său colaborator şi prieten din ultimul sfert de secol. Cum varianta unui mareşal Pétain în România căzuse, iar generalul Iacobici nu avea platformă politică, Ion Antonescu a devenit rezerva strategică a soluţiei germane. Oricum, principala misiune a lui Fabricius între 30 august şi 14 septembrie 1940 a fost **găsirea unui om care să asigure îndeplinirea rapidă a prevederilor Dictatului de la Viena,** astfel încît trupele germane să aibă un acces imediat la zona petrolieră şi să poată reacţiona la o eventuală intervenţie sovietică peste Prut. La acea dată, cînd Hitler prezentase Directiva pentru atacarea URSS, ideea strategică germană era că *pierderile teritoriale ale României şi imaginea proastă a Germaniei în ochii poporului român sunt sacrificii vremelnice*, pe care Hitler le va putea remedia după atacarea Uniunii Sovietice. Pe acelaşi calapod încerca să se muleze şi planul lui Carol II. Considerat vinovat de cedări şi urît de popor, el nu mai putea duce pînă la capăt proiectul germanilor. Era nevoie de un om cu autoritate – Ion Antonescu.

Carol II urmărea să-şi menţină Tronul. În faptul distrugerii sistematice a oricăror mijloace politice, diplomatice şi militare de apărare ale ţării, el trebuia să-şi joace cartea condiţionat de mişcările celui mai puternic. Cînd a simţit că adversarul este slab, l-a atacat fără menajamente: a spart partidele, extrăgînd tot felul de oameni politici veleitari din ele, i-a combinat şi i-a despărţit pînă n-au mai avut nici o credibilitate; l-a asasinat pe I.G. Duca, atunci cînd acesta a avut slăbiciunea să nu-i opună nici o rezistenţă şi să-i execute ordinele murdare; l-a asasinat pe Corneliu Z. Codreanu, prinzîndu-i momentul de slăbiciune din decembrie 1937, cînd s-a crezut învingător pe scena politică; l-a aruncat pe „chiorul ăla" de Armand Călinescu în gura lupului, pînă a fost şi lichidat; a ordonat otrăvirea lui Nae Ionescu, atunci cînd acesta nu mai reprezenta nimic; a plănuit asasinarea lui Ion Antonescu, crezînd că acesta n-are pe nimeni în spate. Avea! Cînd

Carol a simțit că în spatele lui se află nemții, a cedat, feminin și laș, apoi s-a aruncat în brațele acestuia. Crezînd că atacă un om slab, el a nimerit tocmai în ghearele celui mai puternic. Asta i-a fost fatal.

Ion Antonescu voia Puterea pentru că era convins că este singura personalitate care întrunește condițiile optime de pregătire politică și militară pentru salvarea țării din catastrofa în care căzuse. Eliberat de rigorile uniformei, el va trece la o evaluare prudentă, dar largă a perspectivelor sale. Înțelege foarte repede că mare lucru nu are de așteptat de la partidele mari, pentru că acestea nu aveau la dispoziție decît soluția unei revolte populare care să conducă la o lovitură de stat. Or, dacă era să dea cineva lovitura de stat în septembrie, Ion Antonescu voia s-o dea el. În plus, la fel ca și în cazul legionarilor lui Horia Sima, „calea revoluționară" era respinsă categoric de viitorul mareșal, pentru că îi repugna și pentru că ar fi adîncit prăpastia țării. Și în tratativele cu legionarii și la ancheta sa din timpul procesului postbelic, Antonescu va afirma același lucru: orice mișcare „revoluționară" în România ar fi provocat o intervenție militară străină și o cădere a granițelor și, implicit, a statului. În aceste condiții, el putea opta pentru o înțelegere cu Carol II, pe Tron sau alături de el, sau pentru o înțelegere cu mîna de forță a afacerii – Germania. Mișcările lui din primele zile ale lunii septembrie arată nu numai prudența cu care s-a lansat în proiectul său, dar și oscilația între cele două opțiuni finale. Sub această constelație de interese, Ion Antonescu se duce în audiență la regele Carol II în ziua de 1 septembrie.

1 septembrie 1940. Conform unei versiuni, Ion Antonescu ar fi fost „eliberat" de la Bistrița și adus în audiență la Carol în dimineața acelei zile. Necunoașterea mișcărilor lui Ion Antonescu induce multă confuzie. Mai plauzibilă este ipoteza că fostul general a părăsit mănăstirea Bistrița la 27 august și s-a instalat la vila sa din Predeal, de unde a intrat în contact cu Fabricius, fie direct, fie prin intermediul lui Mihai Antonescu. Viitorul Conducător va menționa în timpul anchetei că a primit vizita lui Valer Pop, din partea regelui, și că i-a încredințat acestuia gîndurile sale prodinastice și că atunci a fost perfectată audiența din 1 septembrie. Țăraniștii știau și ei că

Antonescu se văzuse cu regele şi cu Urdăreanu, într-o întrevedere de două ore şi jumătate, şi urmăreau să afle mai multe detalii cu ajutorul unui colonel, Mişu Marinescu. După o altă versiune, în acea zi Ion Antonescu s-a văzut şi cu Iuliu Maniu. Întîlnirea a vut loc la Ploieşti, în maşina doamnei Alice Sturdza, care reuşise să-i păcălească pe agenţii Siguranţei. Dialogul celor doi – care nu trebuie confundat cu cel de la întîlnirea din 2 septembrie, tot de la Ploieşti – are cea mai mare greutate pentru înţelegerea poziţiilor. „Convorbirea – spune Ion Antonescu – a fost cum să schimbăm regimul politic, în cap cu regele, fără catastrofă pentru neamul românesc."[359] Pentru asta l-a îndemnat pe Maniu să acţioneze în stradă. Acesta însă nu s-a arătat prea încîntat de idee. Iniţiativa a fost luată atunci de legionari. Cert este că cei doi au luat un contact solid, cu decizii, pentru că a doua zi, pe 2 septembrie, este perfectată deja o nouă întîlnire între Maniu şi Antonescu la Ploieşti.

*

Omul de legătură între Ion Antonescu şi Iuliu Maniu a fost ofiţerul de justiţie Tuliu (Tutu) Goruneanu. Posesor al unei cariere strălucite de magistrat, ploieşteanul Tuliu Goruneanu devine la începutul anilor '30 prim-procuror al judeţului Prahova. Acum o cunoaşte pe Anişoara Constantinescu, mătuşa mea, cu care se căsătoreşte. Tutu Goruneanu, pe care l-am cunoscut bine pînă la moartea sa din 1975, a fost implicat în multe activităţi conspirative alături de Maniu, pe care îl cunoştea din Transilvania[360], a fost transferat apoi de la Timişoara la serviciul juridic al SSI, asigurînd relaţia informativă între Maniu şi Antonescu, iar după 6 martie 1945 a fost consilier juridic al lui Petru Groza. A făcut puşcărie politică sub comunişti. Soţia sa, Anişoara Goruneanu, a murit în 1999, în vîrstă de 90 de ani. Amîndoi mi-au confirmat cu titlu personal că întîlnirea de la hotelul „Berbecul" a decurs în sensul unei înţelegeri pentru detronarea lui Carol, dar făcută

[359] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 332.

[360] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, p. 440.

de celălalt. Antonescu nu voia să-şi ia această sarcină, iar Maniu nu avea mijloace. Acesta din urmă încă mai credea că Ion Antonescu poate da un puci, iar generalul miza pe o manifestaţie ţărănistă care să-l oblige pe Carol să abdice. Ion Antonescu era de părere că este suficientă o mare manifestaţie pentru a se putea prezenta la rege şi a-i spune: „Ţara o cere, maiestate!". Conform mărturiei lui Tuliu Goruneanu, în calitate de ofiţer magistrat bine informat în mediile militare, chiar el i-a semnalat lui Iuliu Maniu că Ion Antonescu nu poate da o lovitură militară, decît după ce va face curăţenie printre adversarii săi din Armată. De aici provine şi proiectul comun al celor doi oameni politici, ca Antonescu să preia mai întîi Ministerul Apărării. Tuliu Goruneanu a avut întotdeauna aceeaşi opinie despre situaţia exactă a lui Ion Antonescu în septembrie 1940: majoritatea generalilor îl considera nebun (din acest mediu a pornit zvonul că sănătatea lui Antonescu este iremediabil afectată de un sifilis netratat în tinereţe), o altă parte din generali se temea de el şi foarte puţini, foşti colegi sau subalterni de-ai lui, îl apreciau. Radu Lecca confirmă această situaţie: „Eu l-am întrebat pe Antonescu atît în timpul rebeliunii, în 1941, cît şi la Jilava, în mai 1946, de ce nu a format un guvern militar. El mi-a spus că avea prea mulţi duşmani în rîndul generalilor"[361]. Aşadar, în privinţa controversei asupra celor două întîlniri de la Ploieşti şi a întrebării cine a trădat pe cine, opinia noastră este că Ion Antonescu şi Iuliu Maniu au convenit asupra detronării lui Carol II, dar fiecare aştepta să o facă celălalt. Maniu a promis o manifestaţie de stradă – redusă pînă la urmă la mişcările legionarilor – iar Antonescu a promis o forţare a abdicării. În faptul istoric limitat la această controversă, ambii s-au ţinut de cuvînt.

*

Audienţa lui Antonescu la rege poate fi legată şi de poziţia tot mai tranşantă a Mişcării legionare de sub conducerea lui Horia

[361] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, p. 138.

Sima. Legionarii pregătesc în această zi o rezistență armată împotriva aplicării Dictatului de la Viena și se formează în acest scop liste cu ordinea de bătaie, pe formațiuni de batalioane constituite din ardeleni. Ca aspect interesant, trebuie subliniat că subunitățile de legionari pregătiți să lupte contra ocupantului maghiar se vor forma și vor intra în luptă abia după 23 august 1944, intervenind în Transilvania, executînd horthyști și asasini de români. Numeroși legionari vor lua atunci jurămînt de moarte și îi vom regăsi după război în organizația *Sumanele Negre* și printre luptătorii din munți. Deocamdată, la 1 septembrie, legionarii răspîndesc „circa 2 000 de manifeste, care îndemnau populația la revoltă, cerîndu-i totodată monarhului să abdice"[362].

O confirmare a audienței din 1 septembrie se găsește în primul interogatoriu al mareșalului la procesul său din 1946. Întrebat în ce au constat tratativele pe care le-a avut înainte de 6 septembrie 1940, Ion Antonescu întrerupe o frază care ne-ar fi lămurit deplin. El răspunde: „Am fost chemat patru zile după ce am..., am fost chemat de rege"[363]. „Patru zile după..." nu poate fi decît intervalul de la 27 august la 1 septembrie. De altfel, Antonescu mai dă și o explicație: „Mi-a cerut să uit tot ce-a fost între noi, mi-a spus chiar să-l iert și după aceea mi-a cerut să fac guvernul". Evident o astfel de formulă din partea regelui nu se putea rosti decît la o primă întîlnire după surghiunul de la mănăstirea Bistrița. Cert este că regele Carol II i-a cerut în această audiență să încerce formarea guvernului cu partidele istorice, fără legionari. În virtutea noului mandat, Antonescu se va întîlni la Ploiești cu Maniu și Dinu Brătianu.

2 septembrie 1940. La ora 8.00 dimineața, Ioan Hudiță îl informează pe Maniu asupra audienței lui Antonescu la Palat. „Cînd am trecut la chestiunea Antonescu, el a surîs. Maniu dispune de multe căi de informare pe care le știe numai dînsul. Convingerea lui este că Antonescu este înțeles cu Fabricius, ceva mai de mult, poate chiar

---

[362] Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei românești (1927-1941)*, Ed. F.F. Press, București, 1996, p. 259.

[363] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 1, Ed. SAECULUM și EUROPA NOVA, București, 1995, p. 251 (Ediția îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă).

înainte de a fi internat la Bistrița, și că întrevederile lui cu Carol sunt o urmare a acestor legături. Maniu mă previne că azi, la ora 3 p.m., el are o întîlnire secretă cu Antonescu la Ploiești, la care mă roagă să merg și eu."[364] În ecuația ultimelor zile intră și țărănistul Valer Pop. Numit ministru plenipotențiar în tratativele cu Ungaria, ajunge actor al Dictatului de la Viena și primește subit o inexplicabilă încredere din partea regelui Carol II. Vizitele sale dese la suveran sunt interpretate de colegii săi din PNȚ drept o dovadă a complotului pentru cedarea Ardealului de Nord în schimbul rămînerii pe Tron. Valer Pop este suspect și pentru faptul că, de cînd s-a întors de la Viena, intră mereu la rege și îl anunță îngrijorat același lucru: creșterea nemulțumirii populare și adîncirea crizei. Toi în această zi, informațiile primite despre Mișcarea legionară a lui Horia Sima devin alarmante. Ei pregătesc o „revoluție", o serie de acțiuni cu scopul de a-l îndepărta pe suveran. Dintre toți, singurii decișI să facă ceva par legionarii și nu-și ascund intențiile.

La ora 15.00 are loc întîlnirea dintre Ion Antonescu, Dinu Brătianu și Iuliu Maniu în apartamentul proprietarului hotelului și restaurantului „Berbecul" din Ploiești. Ioan Hudiță ne asigură că reproduce exact conversația, iar noi trebuie să-l credem, pentru că nu avem alte surse directe. Ion Antonescu, fiind inițiatorul întîlnirii, îl informează pe președintele PNȚ că l-a văzut pe Urdăreanu de două ori de la ieșirea sa de la Bistrița și îi confirmă că a avut o conversație de două ore cu regele Carol II. „După impresia lui, se urmărește formarea unui guvern de militari, care să execute evacuarea Ardealului, conform cu Arbitrajul de la Viena, guvern din care ar trebui să facă și el parte."[365] Acesta era însă proiectul german și motivul pentru care Fabricius îl curta pe mareșalul Prezan. În continuare, Antonescu relatează că regele era preocupat de măsurile concrete ale retragerii din Ardealul cedat și i-a împărtășit temerea că Iuliu Maniu și PNȚ ar putea face o opoziție violentă, cu mișcări de stradă. Totodată, Carol l-a sondat asupra

[364] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 307.
[365] *Ibidem*, p. 308.

loialității sale și a măsurii în care este hotărît ca, în calitate de membru al guvernului de militari, să reprime în forță orice revoltă. Avînd în vedere că a doua zi urma să se întîlnească din nou cu regele Carol, Ion Antonescu i-a cerut părerea lui Maniu despre Dictatul de la Viena. Cererea era cît se poate de stranie. La acea dată, Maniu își făcuse publică poziția și a crede că cel care se considera reprezentantul românilor ardeleni va sta cu mîinile legate, era un act de mare naivitate. Practic, așa cum este prezentată informația, Antonescu îndeplinea misiunea lui Carol de a afla dacă Maniu intenționează să facă ceva sau, eventual, se interesa dacă va trebui să tragă în țărăniști. Bineînțeles, exista și varianta de onoare de a refuza intrarea în guvern, dacă pentru asta ar fi trebuit să ordone deschiderea focului împotriva celor care protestau împotriva actului de nedreptate de la Viena. Iuliu Maniu ar fi rămas intransigent pe poziția lui: „abdicarea lui Carol în favoarea lui Mihai și un guvern național, care să refuze aplicarea arbitrajului și să propună noi discuții cu ungurii și cu protectorii lor, Hitler și Mussolini". În mod surprinzător, sau poate că nu, Antonescu îi dă dreptate pe toată linia. Asta înseamnă că fostul general accepta două lucruri esențiale: abdicarea regelui și anularea Dictatului de la Viena, inclusiv rezistența armată. Nu avem soluții certe în privința veridicității acestei poziții, din trei motive: 1. Ori Antonescu făcea pe prostul și încerca să scoată cît mai mult de la Maniu, ori, prin firea sa instabilă, trecea din tabăra germană în tabăra democraților cu mare ușurință. 2. Cu întreaga sa experiență militară Antonescu nu putea crede că cineva, chiar și el, ar putea declanșa un război împotriva Germaniei, opunîndu-se apropierii strategice a trupelor Wehrmacht-ului de zona Ploiești, iar în timpul acesta URSS să stea cu mîinile în sîn. 3. Din perspectiva atitudinii sale ulterioare, Antonescu pare mai degrabă înclinat să-și respecte declarațiile de loialitate față de rege, iar, dacă acceptăm totuși că-și dorea firesc detronarea „ticălosului" care-i pusese viața în pericol, atunci în mod sigur el aștepta ca detronarea s-o facă alții, țărăniștii sau legionarii, dar fără prea mare agitație. Aici nu este exclus ca Antonescu să fi știut ce pregăteau legionarii. În continuare, Antonescu l-a întrebat pe liderul țărănist cum vede

viitorul guvern. Maniu i-a prezentat o viziune clasică: guvern de uniune națională, în care Ion Antonescu să fie ministrul Apărării. N-a spus nimic de legionari, ca și cum puteau fi ignorați. Generalul în rezervă s-a arătat „perfect de acord, angajîndu-se să-i ceară lui Carol abdicarea «la prima ocazie»"[366]. Președintele PNȚ l-a informat în final că pleacă în Ardeal pentru a organiza rezistența și că la București vor continua manifestațiile de stradă. Antonescu n-are nici o replică și se despart.

Deși s-a pus mare preț pe această întîlnire și a fost exploatată, cînd în favoarea lui Antonescu, cînd în favoarea lui Maniu, întîlnirea a avut doar un rol exploratoriu. Cea mai puternică versiune este că Antonescu a început atunci întîlnirile de sondare în vederea constituirii unui guvern de uniune națională sub conducerea lui, ca alternativă la soluția oferită de germani – guvern militar. A fost un joc de-a șoarecele și pisica între el și Maniu, unul încercînd să afle cît de departe va merge celălalt, iar celălalt să forțeze mîna celui dintîi pentru a fi chiar mîna care răstoarnă coroana de pe capul regelui sperjur. Plecînd de la Ploiești, Maniu îi va spune lui Hudiță „că lui nu-i inspiră generalul nici o încredere". Ironia sorții a făcut ca, pînă la 6 septembrie, dar în condiții speciale, nici unul dintre ei să nu își poată pune planul în aplicare.

3 septembrie 1940. La scurt timp după miezul nopții, Ion Antonescu este prevenit că rămînerea sa acasă în acea noapte este riscantă, întrucît legionarii s-au pus în mișcare și orice fel de ripostă este de așteptat. La 1.00 Ion Antonescu pleacă pe jos prin București, împreună cu soția sa și cu Mihai Antonescu și se refugiază toți trei la o adresă conspirativă. Căutat de colonelul Rusescu din partea regelui, dispariția sa este consemnată de Carol în jurnalul său: „Acuma alt bucluc, persoana în chestiune trebuie găsită, din cauza tulburărilor el rămîne ascuns". La ora 8.45, Hudiță are o nouă întrevedere cu ministrul de Interne generalul David Popescu. Acesta îl informează că pe 2 septembrie după-amiază a avut loc o ședință a Guvernului, la care a participat și el, și care i-a întărit convingerea

366 *Ibidem*, p. 309.

că „totul a fost aranjat dinainte între Palat şi Fabricius şi că, departe de a forma guvernul naţional propus de Maniu, în momentul de faţă se urmăreşte formarea unui guvern de militari «după indicaţiile Legaţiei germane»"[367]. David Popescu avea şi impresia că, după şedinţa de guvern, Ion Gigurtu şi-a prezentat demisia. Între timp, Mihai Antonescu îl informează pe Maniu că Ion Antonescu este chemat la Palat la ora 12.00. În ţară încep manifestaţiile, mai ales în Ardeal, care sunt, după toate aparenţele, organizate împreună de legionari şi ţărănişti.

Însemnările trucate ale regelui Carol ne ajută foarte puţin. El dă impresia că s-a văzut cu Antonescu abia în această zi de 3 septembrie, dar ne confirmă căutarea lui prin intermediul lui Valer Pop. Acesta l-a găsit prin Mihai Antonescu. Audienţa a durat două ore. Ieşind de la Palat, Ion Antonescu dă o scurtă declaraţie presei prin care anunţă că a fost însărcinat cu formarea guvernului, fără a preciza ce tip de guvern urmează să conducă. Ziarele cred că este vorba de un guvern militar. Ziaristul Soreanu (Haim Schar), informator al SSI şi om de legătură între Serviciul Secret şi Maniu, îi informează pe ţărănişti că Ion Antonescu s-a deplasat de la Palat direct la Marele Stat-Major, unde a lucrat ceva mai mult de o oră, apoi a plecat la Ministerul de Externe. Pentru ţărănişti aceste mişcări ale lui Antonescu au fost semnalul că pregăteşte formarea unui guvern care să asigure urgentarea retragerii din Transilvania a trupelor şi autorităţilor române. Hudiţă va consemna: „Înseamnă că Antonescu nu respectă angajamentul precis luat faţă de Maniu şi Dinu Brătianu, de a nu primi nici o însărcinare fără abdicarea lui Carol"[368]. La 20.30 însă Maniu este sunat de Ion Antonescu şi îi fixează o întrevedere pentru a doua zi la ora 9.00.

La Bucureşti se produce o defecţiune importantă în rîndurile Partidului Naţional Ţărănesc. Ion Mihalache şi Virgil Madgearu, care primiseră misiunea din partea partidului să organizeze o mare manifestaţie, dispar pentru a nu se implica şi acţiunea de presiune

[367] *Ibidem*, p. 310.
[368] *Ibidem*, p. 314.

ţărănistă eşuează. Seara însă încep mişcările legionarilor – la care probabil că s-au asociat spontan şi grupuri ţărăniste – mişcări pe care le coordona Horia Sima de la Braşov. Poziţionarea sa acolo avea raţiunea, pe de o parte, de a putea conduce eventualele acţiuni de rezistenţă armată în Ardealul cedat şi, pe de altă parte, de a dirija mişcările protestatare din ţară. Conform altei versiuni, alegerea Braşovului avea drept scop posibilitatea de a fugi mai repede în caz de eşec. Braşovul devenise, în acel moment absurd, cel mai important oraş la graniţa dintre Regat şi teritoriul transilvănean dat Ungariei prin Dictatul de la Viena. Pentru acţiunea de răsturnare a regelui Carol, Horia Sima făcuse apel la un personaj încă foarte controversat, Dumitru Groza: „Cîteva zile înainte de 1 septembrie, Sima l-a chemat din nou pe Groza, comunicîndu-i că s-a hotărît să facă revoluţie, pentru care i-a cerut concursul. Groza i-a pus la dispoziţie o echipă de 11 legionari înarmaţi, pentru a da atacul la Braşov, în frunte cu Sultan Donat şi cu Sălceanu, care au şi murit în acea acţiune"[369]. În aceeaşi zi de 3 septembrie, Dumitru Groza se deplasează la Bucureşti, apoi seara organizează manifestaţia şi planifică un asalt asupra Palatului. Numeroşi analişti ai momentului şi chiar unii dintre simpatizanţii legionari – ca Nichifor Crainic, de exemplu – minimalizează „revoluţia", „tentativa de lovitură de stat" sau „puciul" legionarilor din noaptea de 3 spre 4 septembrie. Se afirmă, de regulă, că a fost o mişcare „de atmosferă", organizată de Legaţia germană, în înţelegere cu Antonescu, avînd rolul de a forţa abdicarea regelui. Datorită faptului că a eşuat lamentabil, ea este ridiculizată şi astăzi. Totuşi, la Bucureşti grupurile organizate ale legionarilor au pătruns în clădirea postului de Radio pentru a-l prelua sub controlul lor, dar n-au reuşit decît să oprească emisia. O altă echipă a atacat Palatul Telefoanelor şi tăiat cablurile Palatului. „Groza a pătruns în curtea Palatului Regal şi a aruncat două grenade în ferestre, în care a tras şi cu revolverul. Groza, rănit la braţ, a scăpat totuşi nearestat."[370] Informaţia este confirmată, cu

[369] Preot Ştefan Palaghiţă, *op. cit.*, p. 137.
[370] *Ibidem.*

titlu general, de regele Mihai: „Toată noaptea, am auzit strigăte şi focuri de armă. Această zi marchează începutul unei mişcări de insurecţie împotriva lui Carol al II-lea, orchestrată de credincioşii Gărzii de Fier, asociaţi cu partizanii generalului Antonescu"[371]. Carol II aminteşte emoţionat în jurnalul său că, la un moment dat, l-a găsit pe voievod înarmat şi pregătit să-şi apere tatăl.

La Braşov, cîţiva membri ai echipei legionare au fost arestaţi pe şoseaua Braşov-Sf. Gheorghe, duşi de jandarmi în localitatea Cicsereda, unde au fost împuşcaţi. Un alt grup a intrat într-un schimb de focuri cu garda militară a postului de radio şi relee de la Bod, pierind şi aici cîţiva dintre ei.

La Constanţa, echipa legionară sub conducerea unui anume Jorjoaia, cu misiunea să ocupe Poşta, a atacat, dar a fost nevoită să se retragă cu pierderi. Principala acţiune viza joncţiunea echipei legionare conduse de Eugen Teodorescu, la cazinoul ofiţerilor, cu un detaşament al Marinei Militare condus de căpitanul Isbăşescu. Dar la ora 21.00, cînd trebuia să se producă joncţiunea şi „fraternizarea", pentru emiterea unei declaraţii comune care să ceară abdicarea regelui, Eugen Teodorescu nu a apărut. În oraş, echipa legionară condusă de Chircu a ocupat Legiunea de Jandarmi şi a dezarmat aproximativ 100 de soldaţi. La cazinou au apărut totuşi mai mulţi ofiţeri implicaţi în acţiune, cu titlu personal, şi locotenentul Radu Constantin cu o companie din Regimentul 34 Infanterie. Toată această desfăşurare de forţe nu pare o „revoluţie", dar în nici un caz nu poate fi tratată ca o înscenare. Ea are mai degrabă aspectul – indicat cel mai bine de regele Mihai – al unei *insurecţii*, pentru că, oricum, a avut un plan bine definit şi o desfăşurare în teren, dar nu şi-a atins misiunea. Tentativele de ocupare a posturilor de Radio, tăierea comunicaţiilor Palatului, implicarea unor subunităţi militare, ocuparea Legiunii de Jandarmi din Constanţa, angajarea în lupte cu arme de foc, cu morţi şi răniţi de ambele părţi, au fost acţiuni atît de vizibile şi de violente, încît nu pot fi trecute în contul unei înscenări.

---

[371] Philippe Viguié Desplaces, *O domnie întreruptă*, Ed. Libra, Bucureşti, 1995, p. 77. (Ion Antonescu nu avea partizani. Probabil că M.S se referă la ţărănişti.)

În aceste acţiuni şi-au pierdut viaţa cinci legionari, la Braşov, şi trei la Constanţa[372]. În plus, dacă era vorba de o presiune directă asupra regelui, era suficient asaltul Palatului Regal din Bucureşti. Dar dacă legionarii ocupau posturile de Radio şi Palatul Telefoanelor, ce ar fi urmat? Probabil că ar fi folosit undele pentru a face acelaşi anunţ pe care au apucat să-l facă doar la Constanţa: „... a fost dată o lovitură de stat de către Garda de Fier şi generalul Antonescu". Ca şi în cazul „Republicii de la Ploieşti", insurecţia legionară din 3 septembrie 1940 rămîne cu imaginea sa de eveniment minor, ridiculizat de unii şi exagerat de alţii. Drept concluzie pentru ziua de 3 septembrie constatăm că regele Carol II încerca să formeze un guvern care să aplice prevederile Dictatului de la Viena, care să oprească mişcarea contestatară şi care să-i conserve poziţia pe Tron. El apelează la Antonescu pentru formarea unui guvern de uniune naţională, cu partidele democratice şi, eventual, Mişcarea legionară. Ion Antonescu se deplasează însă la Marele Stat-Major, unde „lucrează" cîteva ore şi nu vedem alt motiv al acestei atitudini decît încercarea de a evalua situaţia Armatei după cedările teritoriale, dorinţa de a-şi asigura sprijinul acesteia pentru un guvern pe care l-ar conduce şi *emiterea unor ordine pentru evacuarea Ardealului de Nord.* Apoi îi contactează pe liderii politici pentru a relua tratativele în vederea formării noului guvern.

4 septembrie 1940. La întrevederea de la ora 9.00 între Ion Antonescu şi Iuliu Maniu, prim-ministrul desemnat a cerut Partidului Naţional Ţărănesc participarea la guvernul său, solicitare pe care Maniu a refuzat-o pînă ce nu este răsturnat de pe Tron regele Carol II. De acolo Antonescu s-a dus la preşedintele Partidului Naţional Liberal, C.I.C. Brătianu, care i-a dat acelaşi răspuns. S-a mai văzut cu Gheorghe Brătianu, cu A.C. Cuza şi cu Alexandru Vaida Voevod. „Au refuzat să discute programul, au refuzat să-şi dea concursul şi răspunsul lor a fost: «Abdicarea, după aia vorbim»."[373] Pe Horia Sima nu l-a găsit. Este important de subliniat

---

[372] Preot Ştefan Palaghiţă, *op. cit.*, p. 138.

[373] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol.1, p. 251.

că, pe durata acestor negocieri, Ion Antonescu a fost dominat de o problemă de conştiinţă şi de onoare, anume conflictul între faptul că mandatul îi fusese încredinţat de rege şi credinţa, poate şi dorinţa, personală că acesta nu trebuie să rămînă pe Tron. Tot la proces el a afirmat la un moment dat, cu referire la agitaţiile legionare, că „aceste tulburări puteau să ia amploare mult mai mare, ceea ce ar fi dus la prăbuşirea..., continuarea prăbuşirii *dinastice*". Era clar că nu-şi asuma sarcina detronării. Din acest context s-a format şi opinia că agitaţiile legionare erau organizate de Legaţia germană, la cererea lui Antonescu, astfel încît să nu fie pus în situaţia de a-şi călca onoarea şi cuvîntul dat suveranului. Era în firea lui să procedeze astfel. După turul politic din acea zi, el revine la Palat în jurul orei 18.00 şi depune mandatul. „M-am jenat să-i spui regelui că toată lumea cerea abdicarea..." va recunoaşte el la proces. Carol II i-a cerut atunci să formeze un guvern numai cu legionarii. Informaţia este plauzibilă, dacă ne amintim că regele a folosit în permanenţă metoda spargerii unei „coaliţii" potrivnice prin oferirea puterii unuia dintre membri. Rezistenţa partidelor este legată tocmai de prevenirea acestei manevre. Antonescu însă i-a răspuns ferm: „Cu Horia Sima nu duc (medieri), dacă nu pot să fac guvern de uniune naţională". Atunci, regele i-a cerut să ia măsuri de reprimare. Antonescu i-a răspuns „că nu se poate conta pe comandanţi"[374], informaţie de extremă importanţă care certifică teza autorităţii discutabile a lui Antonescu în Armată. Numeroşi comandanţi şi ofiţeri aveau simpatii legionare. Carol i-a prelungit atunci mandatul pînă la 12 noaptea.

Între timp, la ora 19.00, ţărăniştii află de la ministrul de Interne, generalul David Popescu, că refuzul legionarilor de a intra în contact cu Antonescu sau de a participa la guvern de datorează unei condiţii puse de Horia Sima lui Fabricius: predarea regelui Carol şi a Elenei Lupescu în mîinile lor pentru a fi judecaţi de Tribunalul legionar şi executaţi: „Germania trebuie să le dea capul lui Carol, ucigaşul lui Codreanu şi al atîtor alţi fruntaşi"[375]. Toate aceste

[374] Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, vol. 1, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, p. 76.
[375] Ioan Hudiţă, *op. cit.*, p. 316.

amănunte ne fac să tragem concluzia că Antonescu nu era înţeles cu legionarii în mod direct şi că manevrele erau conduse din umbră şi independent de Legaţia germană. Wilhelm Fabricius îşi urmărea cu tenacitate misiunea pe care o primise de la Berlin: grăbirea punerii în aplicare a prevederilor Dictatului de la Viena. De aceea, el nu i-a lăsat lui Antonescu nici un spaţiu pentru echivoc. În seara zilei de 4 septembrie, prim-ministrul desemnat s-a întîlnit cu Fabricius, i-a prezentat stadiul negocierilor pe care le ducea cu partidele şi l-a informat că intenţionează să-şi depună din nou mandatul. Fabricius a fost însă foarte categoric şi dur: „Sub nici un motiv *nu-i este îngăduit* să procedeze astfel. Dacă nu va prelua acum puterea, se va dezlănţui haosul. *Unele unităţi ale Armatei, sub comanda unor generali iresponsabili, se vor opune înaintării ungare*, care urma să înceapă în ziua următoare, iar în interior va începe din nou împuşcarea gardiştilor, al căror puci eşuase. Regele trebuie să-i acorde *depline puteri dictatoriale*, să nu se grăbească să formeze un cabinet, ci să ordone miniştrilor să rămînă la posturile lor pînă ce, după cîteva zile, se va fi orientat suficient pentru a putea forma un guvern eficient"[376]. Tonul imperativ al diplomatului german şi faptul că Ion Antonescu a executat acest ordin ne face să constatăm:

Aducerea la putere a lui Ion Antonescu în septembrie 1940 a fost cu preponderenţă opera Germaniei. Alegerea lui, în pofida sentimentelor sale dinastice, legaliste şi filoantantiste, a avut drept temei şi misiune îndeplinirea fără ezitări a prevederilor Dictatului de la Viena, retragerea trupelor şi administraţiei româneşti din Transilvania şi cedarea Cadrilaterului. Antonescu a acceptat şi a îndeplinit această misiune, cu gîndul că după terminarea crizei va putea reconstitui statul sub conducerea sa.

La miezul nopţii dintre 4 şi 5 septembrie, Ion Antonescu se prezintă la rege şi îi oferă varianta lui Fabricius sub aspectul unei

---

[376] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 130. (Hillgruber citează raportul din 11 septembrie al lui Fabricius către Ministerul său de Externe.)

soluţii personale: „Majestate, nu mai pot să primesc a treia oară [mandatul n.a.], decît dacă reluăm formula care am discutat-o în '38, adică să renunţi la prerogativele regale"[377]. Este prima cerere de încredinţare a puterilor depline, după care Antonescu se duce acasă să se culce. Sfătuindu-se cu apropiaţii săi, Carol II hotărăşte să încerce din nou prelungirea mandatului, urmînd ca represiunea să fie făcută de generalul P.A. Teodorescu. Totodată, suveranul se sfătuieşte cu Urdăreanu, Tătărescu şi generalii Mihail şi Argeşeanu asupra posibilităţii unei lovituri militare, fără Antonescu sau cu eventuala arestare a acestuia, ca urmare a bănuielii că este înţeles cu legionarii şi cu Fabricius.

5 septembrie 1940. Pentru dimineaţa devreme a acestei zile avem două informaţii care se bat cap în cap, cu toate că sunt legate de un moment decisiv al loviturii de stat. Sub presiunea grupurilor legionare, care au acţionat sporadic pe timpul nopţii, trăgînd focuri în diferite colţuri ale Palatului pentru a da impresia că regele este asediat şi înconjurat, Carol II hotărăşte să forţeze încredinţarea unui nou mandat lui Ion Antonescu. Conform Comunicatului nr. 92/5 septembrie 1940, dat de mareşalul Curţii Regale, „la ora 3.50 a depus legiuitul jurămînt în faţa MAJESTĂŢII SALE REGELUI Domnul General Ion Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri"[378]. Documentul este autentic, dar reproduce o informaţie falsă. La ora 3.50 Ion Antonescu dormea tun. El chiar a precizat la proces că a fost sculat din somn la ora 4.00 chiar de către rege şi că i-ar fi răspuns acestuia: „Majestatea Voastră este obişnuită să piardă nopţile, eu nu le pierd, eu sunt om normal, lucrez ziua şi noaptea dorm"[379]. Carol a interpretat acest răspuns drept o forţare a mîinii pentru încredinţarea puterilor depline şi, strîns cu uşa, acceptă întocmirea de către Mihai Antonescu şi Ernest Urdăreanu a unui document de trecere a prerogativelor regale de şef al statului către Ion Antonescu. La Articolul 1, avînd în vedere Decretul-lege nr. 3052/5 septembrie 1940 prin care Constituţia din

---

[377] *Procesul mareşalului Antonescu*, vol. I, p. 252.
[378] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 83.
[379] *Procesul mareşalului Antonescu*, vol. I, p. 252.

1938 era suspendată, se prevedea învestirea cu puteri depline a lui Ion Antonescu[380]. Acesta va depune jurământul și va porni la o nouă rundă de negocieri cu partidele. Le-a spus: „Pleacă regele, nu mai are acuma posibilitatea să facă absolut nimic, a pierdut și puterea executivă, și puterea legislativă, și Justiția din mînă, și Armata". De fapt, în conformitate cu informațiile venite de la țărăniști, în acea dimineață Ion Antonescu a încercat din nou formarea unui guvern de uniune națională, dar de data aceasta s-a adresat direct unor lideri ai celor două partide mari, oferindu-i lui Ion Mihalache Ministerul de Interne și lui Gheorghe Brătianu Ministerul de Externe, ocolind negocierea cu liderii partidelor, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu. A fost o tentativă de a-i „smulge" din unitatea de opinie a partidelor lor și de a-și salva cuvîntul dat și jurămîntul față de rege. Ambii oameni politici au refuzat. Cu ocazia întrevederii dintre Gheorghe Brătianu și emisarul prim-ministrului, confidentul său, Mihai Antonescu, acesta din urmă l-a informat că regele Carol II caută cu disperare să se înțeleagă cu legionarii și că se arată „dispus să aprobe orice sancțiuni celor găsiți vinovați de aceste crime; drept primă dovadă, el i-a cerut demisia lui Urdăreanu, sub motiv că «a fost prost informat». Dacă legionarii s-ar preta la acest joc – i-a spus Gh. B[rătianu] – atunci Carol ar fi gata să-i sacrifice pe toți colaboratorii săi răspunzători de aceste crime, în cap cu Tătărescu, Iamandi, Urdăreanu, Gavrilă Marinescu, generalul Argeșeanu și toți ceilalți ofițeri din Inspectoratul Jandarmeriei"[381]. Ceea ce ne șochează la această listă de complici la asasinate ai lui Carol II, și pe care acesta se pregătea să-i predea legionarilor pentru a fi executați, este că ea corespunde, cu excepția lui Tătărescu, listei personalităților arestate și închise la Jilava, asasinate apoi în noaptea de 28 noiembrie 1940. Conform lui Mihai Antonescu, arestarea imediată a acestor foști demnitari a fost împiedicată de Ion Antonescu, acesta

---

[380] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 85. (De notat aici că, prin Decretul-lege nr. 3052, Constituția din 1938 a fost *suspendată*, că la 30 august 1944, regele Mihai I a reintrodus Constituția din 1923, fără s-o *anuleze* pe cea din 1938, astfel că, teoretic și hilar, *Constituția din 1938 este în vigoare și astăzi*.)

[381] Ioan Hudiță, p. 317.

intervenind pe lîngă tatăl lui Corneliu Z. Codreanu şi cerîndu-i să nu lase ca guvernarea sa să înceapă cu un asasinat politic. Cum sacrificarea complicilor n-a reuşit, legionarii lui Horia Sima au reluat în acea seară atacurile şi au organizat din nou o manifestaţie, de data aceasta în Piaţa Teatrului Naţional. La ora 21.30 Ion Antonescu intră din nou în audienţă la rege, prezentîndu-şi demisia, dar subliniind că orice continuare a mandatului său implică cererea de abdicare. Audienţa se încheie la ora 23.00 în ideea că Antonescu îi oferă regelui posibilitatea de a se consulta cu cine doreşte pînă a doua zi. La ieşire, îl vede pe voievodul de Alba Iulia, Mihai, şi îi spune în treacăt: „Mareşalul Antonescu asigură situaţia". Parafrazînd titlul unui cunoscut film de război, începea „noaptea generalului". Convinşi că regele va încerca o contralovitură în acea noapte, liderii Partidului Naţional Ţărănesc se ascund la diferite adrese conspirative, fără a comunica între ei şi cu consemnul de a se întîlni a doua zi dimineaţă, la o altă adresă conspirativă. Antonescu se instalează la sediul guvernului şi începe să dea ordinele necesare retragerii din Ardeal.

În această zi se produsese cea mai importantă declaraţie politică din străinătate referitoare la România. Luînd cuvîntul în Camera Comunelor, prim-ministrul Marii Britanii, Winston Churchill, va declara: „România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gînd să recunoaştem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acelea ce s-ar produce cu liberul consimţămînt şi cu bunăvoinţa părţilor interesate"[382]. Această declaraţie, întărită apoi de Charta Atlanticului semnată împreună cu SUA, era garanţia că pierderea Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ardealului de Nord nu erau recunoscute de Marile Puteri occidentale. Ion Antonescu nu va ţine cont de această poziţie şi, mai mult, va declara la procesul din 1946 că nu a auzit de ea, ceea ce reprezintă o gravă incriminare la adresa mareşalului.

---

[382] Ioan Scurtu, *Viaţa politică din România (1918-1944)*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1982, p. 235.

Imediat după miezul nopții, prevenit asupra intențiilor criminale ale regelui, Ion Antonescu evită să se mai ducă la Palat și îl va trimite pe locotenent-colonelul Elefterescu, aghiotantul său, cu cererea fermă de abdicare. Regele se vede mai întîi cu generalul Baliff, care însă este ezitant. Apoi, îi convoacă pe generalii Teodorescu și Mihail, care îi propun atragerea lui Antonescu la Palat și omorîrea lui. Fiind imediat informat de un ofițer loial, Antonescu ordonă arestarea celor doi la ieșirea din Palat. În sfîrșit, regele îl cheamă la el pe Mihail Manoilescu. Acesta îl găsește pe suveran plîngînd. La întrebarea: „Ce mă sfătuiești să fac?", Manoilescu îi răspunde: „Nu este vorba ca Majestatea Voastră să abdice astăzi, fiindcă Majestatea Voastră a abdicat ieri [...], cînd a făcut actul decisiv al abdicării tuturor puterilor în mîna generalului Antonescu". Ultimul cu care se vede regele este generalul David Popescu, ministrul de Interne, care, imediat ce iese din audiență, îi informează pe țărăniști asupra situației de la Palat.

6 septembrie 1940. Din însărcinarea lui Carol, Manoilescu se duce la 1.30 noaptea la Fabricius. Acesta îl convinge că nu există altă soluție decît abdicarea și amîndoi se sfătuiesc asupra modalităților de scoatere a regelui din țară. Fabricius a optat pentru varianta unui automotor care să-i ducă pe Carol și pe Elena Lupescu la Constanța, de unde să plece cu iahtul regal „Luceafărul". După toate probabilitățile, această soluție oferită de Fabricius era o capcană: la Constanța, Armata fraternizase cu legionarii și cei doi ar fi intrat în zona cea mai periculoasă pentru ei. Dacă versiunea conform căreia Fabricius a promis capul lui Carol legionarilor este adevărată, trimiterea lui la Constanța este legată de această promisiune. Șeful Legației germane l-a mai anunțat că ministrul de externe Ribbentrop așteaptă și el comunicarea de la București privind abdicarea regelui Carol.

De la Fabricius, Manoilescu se va duce la prim-ministrul Ion Antonescu. „Antonescu mi-a spus – își va aminti celebrul economist – că nu vede altă soluție decît abdicarea, că nu a vrut să i-o smulgă regelui în mod brutal, ci i-a lăsat timp să mediteze fără a-i fixa

măcar o anumită oră"[383]. De aici, Manoilescu se întoarce la Palat unde constată deja că regele își face bagajele, astfel că aleargă din nou la Antonescu. Acesta îi spune, hotărît: „Dacă nu primesc nimic, îi voi scrie eu o scrisoare și îi voi cere formal să abdice". Avînd în vedere că regele refuza să emită un astfel de document și nu accepta formularea propusă de Mihai Antonescu, prim-ministrul îi trimite la ora 4.00 o scrisoare ultimativă:

„Sire,

M-am angajat cu cinstea și cu viața mea să apăr trecutul, țara și Tronul.

Încercările mele de a găsi oameni cu adevărat patrioți și pricepuți, cu care să fac o echipă nouă de redresare a Statului și de reînfrățire a Majestății Tale cu țara, au eșuat.

Toți cer abdicarea Majestății Tale.

În fața acestei situații și a agitațiilor pe care eu nu pot să le înec în valuri de sînge, pentru a arunca țara într-un război civil și a determina ocupația străină, sunt dator să supun și în scris Majestății Tale glasul țării.

Cine afirmă altfel face o crimă.

Atrag însă serios atenția Majestății Tale în privința răspunderilor grave care vor apăsa pe vecie asupra Majestății Tale, dacă nu dă ascultare imediat și fără ezitare cererii mele, care este a Armatei și a țării.

General Ion Antonescu"

Autorii interesați de glorificarea mareșalului Antonescu uită de fiecare dată să prezinte contextul în care a fost dată publicității această scrisoare. Din dorința de a nu știrbi cu nimic imaginea istorică a mareșalului, ei nu menționează niciodată preambulul care a însoțit publicarea acestei scrisori, în care viitorul mareșal recunoștea încălcarea jurămîntului militar și a cuvîntului dat regelui. Iată acest preambul:

---

[383] Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu*, p. 93.

„Români,

Pentru întîia oară în viaţa mea a trebuit să înşel, să mint şi să calc un jurămînt solemn, cerînd abdicarea regelui căruia îi jurasem credinţa.

Am făcut-o pentru a scăpa naţia de o îngrozitoare umilinţă şi de o totală şi inevitabilă catastrofă.

Am făcut-o deschis, arătîndu-i în scris abdicarea.

Dumnezeu, voi şi istoria mă veţi judeca.

Pentru ştiinţa voastră a tuturor, public textul scrisorii ce am trimis-o fostului suveran, la ora 4 dimineaţa de 6 septembrie"[384] (urmează textul scrisorii de mai sus).

Practic, acesta este documentul central al loviturii de stat, lovitură pe care Ion Antonescu şi-a asumat-o în întregime şi care, în mod cert, îi aparţine. Prin caracterul igienic al îndepărtării infecţiei pe care o reprezentau Carol II şi camarila sa, gestul de încălcare a principiilor morale şi a jurămîntului a fost trecut într-un plan secundar, ca nesemnificativ.

Ultimatumul a fost de două ore. Regele va semna un manifest către ţară în care va evita cu bună ştiinţă cuvîntul *abdic* şi va folosi formula *„trecînd* astăzi fiului meu, pe care ştiu cît de mult îl iubiţi, grelele sarcini ale domniei"[385]. La acea oră, voievodul de Alba Iulia şi viitorul rege prin procură „plîngea ca un căţelandru", după cum ne informează principesa Martha Bibescu în jurnalul său: *Er weinte wie ein Schlosshund*[386]. Tot Martha Bibescu reproduce informaţia primită de la doamna Fabricius, care confirmă înţelegerea timpurie a lui Ion Antonescu cu Germania: „De mai bine de o săptămînă, soţul meu n-a mai închis ochii. Nici Antonescu... În sfîrşit, astă noapte, la ora două, soţul meu a putut să-i telefoneze lui Ribbentrop că *el* a abdicat"[387]. Situaţia juridică şi aşa neclară a Monarhiei române, amplificată de acest compromis neconstituţional, se va

---

[384] *C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu. Amintiri. Documente. Corespondenţă*, Ed. Forum, Bucureşti, 1992, p. 111.

[385] *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, Ed. ROM-EDITION, Tîrgu-Mureş, 1991, p. 58.

[386] Martha Bibescu, *op. cit.*, p. 206.

[387] *Ibidem.*

încurca şi mai mult în viitor. La 23 august 1944, Carol II va pretinde din nou Tronul, sub pretext că l-a părăsit vremelnic şi sub ameninţarea forţei, şi va intra în negocieri cu sovieticii.

Fuga din ţară a regelui Carol II – sau gonirea din ţară, nu are importanţă – şi preluarea decisivă a conducerii statului de către Ion Antonescu în ziua de 6 septembrie au reprezentat doar vîrful tensionat şi cel mai important al loviturii de stat. Ea a fost definitivată la 14 septembrie, odată cu instituirea statului naţional-legionar.

Consecinţele imediate ale loviturii de stat

Situaţia Monarhiei. După ora 8.00 din dimineaţa zilei de 6 septembrie 1940 regele Mihai I va depune un jurământ neconstituţional în faţa lui Ion Antonescu, devenit un fel de Conducător al statului, a patriarhului şi a preşedintelui Curţii de Casaţie şi Justiţie. Textul jurământului era improvizat. Conform Constituţiei din 1923, regele ales trebuia să depună jurământul în faţa Camerelor reunite ale Parlamentului cu următorul conţinut: „Jur a păzi Constituţia şi legile poporului român, a menţine drepturile lui naţionale şi integritatea teritoriului" (Art. 82). Regele Mihai nu a îndeplinit această obligaţie, pentru că nu exista Constituţie. Nu mai punem la socoteală că nici tatăl său nu se potrivea cu acest jurământ, mai ales în partea sa finală, cea cu „integritatea teritorială". Paradoxul, dar şi amarul situaţiei, au făcut ca şi Constituţia din 1938 să conţină acelaşi jurământ, la Articolul 39, şi tot cu obligativitatea de a fi rostit în faţa Parlamentului. Pe cale de consecinţă, cu atitudinea cea mai obiectivă şi într-un total respect faţă de suveranul aflat încă în viaţă, trebuie să constatăm că domnia regelui Mihai I între 6 septembrie 1940 şi 30 august 1944 a fost ilegitimă. Produs al unei lovituri de stat, la care tînărul rege nu a avut nici o contribuţie, domnia lui Mihai I s-a situat sub semnul improvizaţiei şi a unei limitări vizibile chiar şi a simbolului pe care îl reprezenta Monarhia. Principalul său biograf, Arthur Gould Lee, va nota: „El a urmat tatălui său, care compromisese monarhia. Avea doar o vagă ideea asupra

îndatoririlor sale"[388]. Noul conducător al statului va sublinia în prima sa proclamaţie către ţară că este vorba de „un nou regim", iar regelui Mihai I îi va declara încă de la prima audienţă că urcarea lui pe Tron este urmarea a „două lovituri de stat, date în zilele de 5 şi 6 septembrie". Ion Antonescu considera ziua desemnării sale ca prim ministru cu puteri depline drept moment al loviturii de stat. De fapt, el are dreptate, fuga regelui fără să abdice fiind aici un act cu totul secundar. Aşadar, mai corect ar fi să acceptăm că lovitura de stat s-a produs în ziua de 5 septembrie 1940. Ca mişcare de profunzime în straturile mentalităţii colective şi ca mod de administrare a statului, România se apropia prea mult de Republică.

Poziţia partidelor politice. Întruniţi acasă la Ioan Hudiţă, liderii ţărănişti au evaluat situaţia, în lumina informaţiilor pe care le deţineau asupra celor petrecute peste noapte. Ei au constatat mai întîi ca nu a fost vorba de o abdicare, ci de o *detronare* şi că meritul principal în istorie îi revine lui Ion Antonescu. Aflînd de la David Popescu faptul că cei doi „complici" din „complotul" regelui pentru cedarea Ardealului de Nord în schimbul rămînerii pe Tron – Mihail Manoilescu şi Valer Pop – au avut şi ei o atitudine intransigentă în favoarea abdicării, ţărăniştii nu încearcă să conteste această teză, ca nerealistă, ci ajung la concluzia că au trecut de partea nemţilor (!) şi că „Antonescu n-a fost decît un agent de execuţie al nemţilor şi al legionarilor". Nicolae Lupu îşi va exprima regretul că noul conducător al statului nu l-a lăsat pe prinţul moştenitor să plece împreună cu tatăl său şi că n-a proclamat Republica. Maniu va rîde. Oricum, la această întrunire s-au conturat două direcţii de urmat pentru atitudinea politică a Partidului Naţional Ţărănesc:

1. Varianta Ghiţă Pop, Nicolae Lupu, Ionel Pop mergea pe *ideea neimplicării* în guvernare şi acceptării constituirii unui guvern de militari. „Noi, partidele politice, stînd deoparte, rămânem libere să protestăm în contra Arbitrajului de la Viena şi

[388] Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera şi ciocanul. Povestea regelui Mihai al României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 29.

astfel națiunea nu mai poartă nici o răspundere pentru executarea acestui arbitraj, impus cu forța..."[389]

2. Varianta Iuliu Maniu și Ioan Hudiță ar fi fost atunci de *total angajament* la guvernare: „Ne trebuie să constituim imediat guvernul național, așa cum mă înțelesesem cu Antonescu și să decretăm mobilizarea generală a Armatei; pe unguri îi invităm să părăsească zona ocupată, în termen de 24 de ore, altfel le tăiem retragerea, ocupînd valea Tisei; iată ce trebuie spus lui Antonescu să facă, dacă este un om corect, un bun patriot și nu un instrument în mîinile lui Fabricius"[390].

Ceva nu este în regulă cu consemnările lui Ioan Hudiță în *Jurnalul* său. Fără îndoială că textul este dominat de dorința expresă de a glorifica figura lui Maniu, de a-l scoate imaculat din toate situațiile și de a identifica întotdeauna greșelile la alții. Consemnarea lungă și detaliată a zilei de vineri, 6 septembrie 1940, pare de multe ori o operă *post factum*, un comentariu subiectiv al unor fapte îndoielnice. Prin urmare, într-un asemenea joc, informațiile ajung să se contrazică, fiindcă altfel nu avem cum să ne explicăm contradicția dintre decizia de a se ascunde în noaptea de 5 spre 6 decembrie, fără a comunica între ei, și abundența informațiilor despre ce au făcut ei sau Antonescu în aceeași noapte. Sursa lor principală, generalul David Popescu, este dubioasă, fiind vorba de un ministru de Interne aflat de săptămîni întregi în contact cu țărăniștii, de multe ori primindu-i în cabinetul său pentru consultări, fără ca cineva din guvernul Gigurtu să-l tragă de mînecă. Semnul de întrebare pus deasupra atitudinii partidului de la începutul guvernării antonesciene este cu atît mai mare cu cît, deși opțiunea PNȚ ar fi fost cea a lui Iuliu Maniu (Varianta 2), în realitate, partidul a pus în practică Varianta 1 – neimplicarea la guvernare! În plus, proiectul lui Maniu era foarte frumos și patriotic, dar punerea lui în practică implica o serie de decizii foarte rapide, între care demisia lui Ion Antonescu și renunțarea la calitatea de Conducător al statului, formarea unui

[389] Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 323.
[390] *Ibidem*, p. 324.

guvern de uniune națională condus de Maniu, trecerea trupelor române la contraatac în Ardeal și împingerea trupelor ungare dincolo de granița, anularea Dictatului de la Viena, renunțarea de către Adolf Hitler la planul de aducere a trupelor sale în apropierea zonei petroliere și, pentru că acest plan era legat de Directiva din 31 iulie, schimbarea planului strategic de atacare a URSS, oprirea sovieticilor de a ataca dincoace de Prut și recunoașterea oficială a României ca neutră. Nu ne putem duce cu imaginația atît de departe încît să credem că ipoteticul guvern Maniu ar fi trecut țara de partea Aliaților, declarînd război Germaniei. În afară de aceste măsuri, guvernul de uniune națională nu avea cum să rezolve problema Mișcării legionare a lui Horia Sima, organizație care ar fi refuzat categoric participarea la acest guvern și ar fi trecut și mai înverșunată la atacuri violente. Din toate aceste considerente se desprinde destul de clar ideea că proiectul lui Iuliu Maniu era cel puțin nerealist, dacă nu cumva a fost consemnat în jurnalul lui Hudiță doar pentru imaginea liderului și a partidului.

În fond, ce argumente invoca Iuliu Maniu pentru refuzul de a forma guvernul de uniune națională cerut tot de el și acceptat de Ion Antonescu? Liderul țărănist îi va reproșa lui Ion Antonescu faptul că s-au înțeles la 2 septembrie pentru formarea acelui guvern, în care noul prim-ministru să ocupe fotoliul de ministru al Apărării. Mai gravă pare acuzația că a pus în aplicare imediat măsurile impuse la Viena și că a retras trupele și administrația din Ardeal. Hillgruber afirmă că „Sarcina cea mai urgentă a lui Ion Antonescu era retragerea trupelor române din Transilvania de Nord și din intrîndul secuiesc, care trebuia efectuată în ordine, deși unii comandanți se opuneau. Într-adevăr, evacuarea s-a efectuat între 5 și 13 septembrie fără incidente importante"[391]. Apoi a semnat acordul de la Craiova prin care s-a retrocedat Cadrilaterul. Iuliu Maniu a arătat foarte rar – în una sau două ocazii – că tragedia României din 1940 a fost consecința unor grave erori ale guvernelor interbelice și numai în protestul său din 1934 a amintit vag că este autorul aducerii lui

[391] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 132.

Carol pe Tron. Dar indiferent cît de vinovate erau partidele şi mai ales ce uriaşă responsabilitate avuseseră oamenii politici în prăbuşirea treptată, ca un mal surpat lent de ape infiltrate, a atributelor statului naţional unitar, situaţia din 1940 avea nevoie de soluţii. Or, în septembrie 1940 statul nu avea decît două soluţii. Una din ele era conducerea după directive germane de către un om care se sacrifica, la Putere, şi concentrarea corpului partinic democrat în Opoziţie, cu scopul de a constitui rezerva politică, în eventualitatea că la sfîrşitul războiului soarta ţării va fi din nou hotărîtă de Marile Puteri. Era posibil ca omul sacrificat să fi fost Gheorghe Brătianu, personalitate filogermană de anvergură, sau Mihail Manoilescu, dar nici unul dintre ei nu avea autoritatea de a îndeplini prevederile Dictatului de la Viena, făcînd Armata şi administraţia să execute ordinele nenorocite şi să nu reacţioneze. Ion Antonescu însă, prin insistenţa cu care se făcea apel la calitatea sa de general, da.

A doua soluţie era formarea unui guvern proaliat, care să zdrobească prin forţă Mişcarea legionară a lui Horia Sima, act care să producă apoi o ocupaţie a trupelor germane, ocupaţie însoţită de măsurile naziste cunoscute asupra oamenilor politici responsabili. În această variantă, România devenea un stat ocupat de Germania şi suporta toate consecinţele ocupaţiei militare. *Trebuie să fie foarte clar că în această situaţie, în afară de liderii politici democraţi, şi întreaga populaţie evreiască a României pierea.* Iată de ce, chiar de la venirea lui Antonescu la Putere, putem vorbi despre o salvare a evreilor în România. Nu analizăm aici soarta evreilor din afara graniţelor impuse de invazia sovietică şi de dictatul de la Viena. Pentru a se constitui într-o rezervă politică viabilă, partidele istorice au adoptat o poziţie de sprijin a regimului Antonescu, în direcţia rezolvării problemei legionare, o atitudine declarativă de protest faţă de pierderile teritoriale şi au stabilit legături secrete, inclusiv de spionaj, cu Aliaţii. Dar, pentru a putea pune în aplicare acest program, ele au avut nevoie de protecţia lui Antonescu, de autoritatea lui şi de compromisurile făcute de el germanilor. În toată această situaţie extrem de complicată, Iuliu Maniu a acţionat cu abilitate, trădînd atunci cînd trebuia, înţelegîndu-se în secret cu

Antonescu, lucrînd pe canalele spionajului cu Anglia şi conservîndu-şi nealterată imaginea de opozant. Dacă ar fi triumfat Anglia în România, Iuliu Maniu ar fi fost liderul necontestat şi eroul autentic al războiului. Ţara ar fi avut un alt destin. Pe cînd aşa, trădat la rîndul lui de principalul său aliat, Anglia, Iuliu Maniu şi statul român vor fi zdrobiţi de ocupaţia sovietică.

Mişcarea legionară a lui Horia Sima. După cum s-a observat, autorul acestui studiu face o distincţie voită între organizaţia lui Codreanu şi ceea ce cunoaştem sub aceeaşi denumire, de Mişcarea legionară, sub Horia Sima. Mişcarea legionară a fost decimată în doi ani succesivi de asasinate, 1938 şi 1939, iar la conducerea rămăşiţelor ei a fost propulsat de către Moruzov, şeful SSI, un agent al său, Horia Sima. De altfel, în momentul septembrie 1940, poziţia lui Horia Sima la conducerea Legiunii nu era încă definitivată, organizaţia cunoscînd regrupări în nuclee şi centre răspîndite prin ţară şi fenomene de localizare pronunţate. O serie de lideri îi contestau poziţia, principalul corp supravieţuitor orientîndu-se către tatăl lui Corneliu Z. Codreanu. Numeroşi lideri legionari îl acuzau pe Sima pentru violenţele declanşate fără ordin, pe timpul cît Codreanu era în închisoare, cu scopul de a provoca asasinarea acestuia. Este de aceea suficient de elocvent faptul că Horia Sima afirmă în amintirile sale că ar fi fost desemnat succesor al lui Codreanu pe 6 septembrie de către un For Legionar, numit tot de el, în timp ce istoricii legionari afirmă că Sima nu a fost niciodată ales şef al Legiunii de către Forul conducător al acesteia, numirea sa la conducere fiind făcută de Ion Antonescu prin decretul din 14 septembrie[392]. Forul Legionar, cel constituit sub prigoană după moartea lui Codreanu, nu va valida niciodată prezenţa lui Horia Sima la conducerea Legiunii şi din aceste motive organizaţia a cunoscut numeroase convulsii interne, dar a permis şi supravieţuirea ideii că Mişcare legionară condusă de Codreanu este altceva decît cea condusă de Horia Sima. Elita sa intelectuală, care a cuprins cele mai strălucite minţi ale României interbelice şi care dădea conţinut ideologic profund naţionalismului

[392] Preot Ştefan Palaghiţă, *op. cit.*, p. 139.

clamat de organizaţia lui Corneliu Z. Codreanu, va dispărea asasinată sau îndepărtată de Legiune. Diferenţa este făcută pentru istorie, cu inspiraţie şi precizie, de Armin Heinen: „Garda nu mai era o mişcare populară. Aceasta s-a observat şi în legătură cu conducerea ei. Căpitanul a fost un idol, o personalitate care i-a fascinat nu numai pe adepţii mai apropiaţi. Sima poseda alte «calităţi». El era dominat de «filozofia bombei» şi reprezenta aripa radicală, teroristă, care a hotărît politica gărzii în urma evenimentelor din 1938. Codreanu a oscilat între diferitele fracţiuni ale Legiunii, asigurîndu-şi astfel independenţa. Sima nu-şi putea permite un asemenea mod de comportare. Exista mai mult decît un gardist care putea ridica pretenţia că reprezintă, asemenea lui, «adevărata învăţătură». Numai dacă se baza pe sprijinul aripii extreme, el se putea apăra în faţa atacurilor"[393].

Numai din septembrie 1940 putem vorbi despre caracterul terorist explicit al Mişcării legionare. Vor exista întotdeauna îndoieli asupra faptelor de violenţă personală şi colectivă din trecut, dar şi noi informaţii asupra felului cum au fost provocate.[394]

Imediat după detronarea lui Carol II, Ion Antonescu a avut o întrevedere cu Horia Sima. Cu această ocazie, Conducătorul statului a remarcat cu insistenţă faptul că Mişcarea este dezorganizată şi că nu poate emite pretenţii la formarea unui guvern monocolor. Antonescu invoca nevoia de a opri haosul din administraţie şi de a pune ordine în conducerea treburilor statului. Ion Antonescu se afla atunci în perioada de negocieri cu PNŢ şi PNL, în tentativa de a forma guvernul de uniune naţională. Sima a avut un program minimal:

---

[393] Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail". O contribuţie la problema fascismului internaţional*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 411.

[394] Alex Mihai Stoenescu, *Armata, mareşalul şi evreii*, Ed. RAO, Bucureşti, 1998, p. 146. (Eu însumi am confruntat documente şi mărturii noi care ridică semne de întrebare asupra dreptului la ripostă al legionarilor, dar reacţiile lor nu vor putea fi scoase niciodată din contextul lor juridic alterat de intervenţii politice.)

o serie de măsuri care să răzbune asasinarea lui Codreanu şi să-i pedepsească pe cei care erau vinovaţi de dezastrul ţării. Dacă acceptăm teza complicităţii lui Horia Sima la asasinarea Căpitanului, atunci acest program minimal avea un singur scop: confirmarea poziţiei sale de conducător al Mişcării legionare prin punerea în aplicare a unui plan de răzbunare care să le ofere satisfacţie credincioşilor lui Codreanu. Antonescu a fost de acord cu acest program, în ideea că el se va încadra în politica sa generală de restabilire a ordinii statale. Adică, pe cale legală. El va lua şi primele măsuri în Armată, trecînd în rezervă un număr mare de generali, între care pe Gheorghe Argeşeanu (asasinul legionarilor din 1939), Gheorghe Mihail (confidentul regelui şi iniţiatorul asasinării lui Antonescu), Florea Ţenescu (coautor la retragerea din Basarabia), Ioan Ilcuş (compromis prin declaraţii linguşitoare în favoarea regelui), apoi C. Ilasievici, Grigore Cornicioiu, Ioan Bengliu (implicat brutal în torturarea legionarilor), Victor Dombrovschi (primarul Bucureştilor), amiralul Petre Bărbulescu, Gheorghe Liteanu, Constantin Atanasescu ş.a., unii fiind îndepărtaţi pentru incompetenţă. Au fost arestaţi imediat Mihail Moruzov, Gabriel Marinescu, Gheorghe Argeşeanu, Ioan Bengliu, precum şi o serie de subofiţeri, ofiţeri inferiori şi superiori, toţi implicaţi în asasinatele împotriva legionarilor. De asemenea, au fost reţinute cîteva personalităţi politice considerate vinovate de prigoana antilegionară. Prim-ministrul va ordona şi o anchetă asupra proceselor politice din ultimii opt ani, precum şi o cercetare a activităţii magistraţilor. Se combina astfel nevoia imediată a lui Antonescu de a face curăţenie la conducerea Armatei, Ministerului de Interne şi Jandarmeriei, de a-şi asigura el însuşi, prin oamenii săi, controlul asupra instituţiilor de forţă, cu cererile exprese ale lui Horia Sima. Fără îndoială că la baza înţelegerii Antonescu-Sima a stat perspectiva guvernării comune, fără a se intra în prea multe detalii, la început, pe fondul eşuării negocierilor cu partidele democratice. Cu toate că au existat întotdeauna nuanţe în felul de a trata relaţia sa cu legionarii, la finalul destinului său lumesc atît de agitat şi tragic Ion Antonescu va afirma fără echivoc: „Horia Sima reprezenta baza

politică a țării în acele momente"[395]. Baza economică era reprezentată de programul enunțat de Mihail Manoilescu în diferite epoci și ocazii, pe care l-am rezumat și noi aici, în primul capitol, și care se sprijinea fundamental pe structurile capitaliste liberale, puse în funcțiune în condițiile unui regim politic dictatorial de Dreapta. S-au adăugat, ca factori perturbatori sau ruinători la proiectul românesc al redresării statului, conflictul pentru Putere din interiorul guvernării, participarea la război și influența nefastă a Germaniei naziste asupra politicii externe a țării. Nu putem omite de pe această listă un aspect care ne interesează în particularitatea analizei noastre, și anume conservarea și pe alocuri amplificarea propagandei și cultului personalității, care, *profundum maris*, va întări sentimentul soluționării paternaliste a tuturor problemelor patriei.

Conform legilor Istoriei, lovitura de stat începută la 2 septembrie 1940, prin propulsarea în destin a lui Ion Antonescu, prin configurarea complotului Maniu-Antonescu și prin intervenția decisivă a Legației germane, se va finaliza la 14 septembrie prin instituirea statului național-legionar, având o conducere dualistă conflictuală, Ion Antonescu-Horia Sima, ca de multe alte ori în istoria noastră: Cuza-Catargiu în 1862, Carol I-Ion C. Brătianu în 1866, Carol II-Iuliu Maniu în 1930, regele Mihai I-Petru Groza în 1945, Anna Pauker-Gheorghiu Dej în 1948, Nicolae Ceaușescu-Alexandru Drăghici în 1965, Ion Iliescu-Dumitru Mazilu în 1989. Este incitant de observat că mai toate loviturile de stat sau revoluțiile României moderne și contemporane au avut această problemă a raportului conflictual între liderii învingători. Oare de ce întotdeauna schimbările regimului politic din România au adus la conducere cupluri, nu un singur autor, și că imediat după victorie a urmat conflictul între partenerii aflați la vîrful Puterii și glorificarea învingătorului final?

Răspunsul s-ar putea găsi în profunzimile mentalității tranzacționale a națiunii române, subiect analizat în termeni moderni, după Drăghicescu și Rădulescu-Motru, de o singură personalitate marcantă a culturii române, academicianul Răzvan Theodorescu:

---

[395] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 1, p. 188.

„Aflată în spațiul unei tradiții ortodoxe și al ruralității, cu al său corolar nobiliar, civilizația românilor a cunoscut recurent, în epoca primei sale modernități, atitudini de autoritate monarhică *venind să compenseze, adeseori, slăbiciuni politice și crize morale* – cazul fanariot e notoriu, unind piscuri intelectuale și abisuri etnice, în ceea ce a fost socotită o formă evidentă și primară de colaborationism – ilustrînd însă și clipe de glorie națională (între toate, se cade citat, mai nou, episodul Cuza). Atitudini reluate cu mai mult sau mai puțin succes, cu mai multă sau mai puțină dexteritate culturală, în ceea ce a fost – ba chiar riscă să fie încă – un cult sau, dacă nu, măcar o exacerbare a rolului liderului, un mesianic «homo magnus». În perimetrul românesc el s-a putut numi succesiv, în secolul al XX-lea – ce-și trage seva din cele trei precedente – Carol al II-lea, Corneliu Zelea Codreanu, Gheorghiu-Dej sau Ceaușescu, cu portretele lor arborate de la batista de mătase a jandarmilor, pînă la lugubre ceremonii camaraderești sau pînă la uriașele panouri de stadion ale serbărilor din «Cîntarea României». [...] Nu mai puțin, atașamentul modern față de soteriologicul lider arătător de drum are legături directe cu ceea ce abia am denumit «mentalitatea tranzacțională», putîndu-se plasa fie în aureola unei supremații spre care acela a fost propulsat prin felurite tranzacții, fie, pe neașteptate – prin alte tranzacții, sinonime cu eventuale pioase abandonuri – în umbra unei rapide, violente, dacă nu chiar fatale căderi"[396]. În faptul celei de-a treia modernități a românilor (perioada României Mari) și pînă astăzi, în pragul celei de-a patra modernități (intrarea în NATO și UE), fenomenul cuplului rezultat dintr-o mișcare politică majoră și decisivă a fost reflexul reprezentării în cei doi lideri a forțelor paternaliste externe pe care vulgul le intuia deasupra țării. În cazul Cuza-Catargiu din 1862 erau Franța și Imperiul Otoman, în cazul Carol I-Ion C. Brătianu din 1866 erau Germania și Franța, în cazul Carol II-Iuliu Maniu din 1930 erau fascismul și Societatea Națiunilor, în cazul regele Mihai I-Petru Groza din 1945 au fost

[396] Răzvan Theodorescu, *Despre prima modernitate a românilor* (Discurs de recepție), Ed. Academiei Române, București, 2001, pp. 22-23.

Occidentul şi URSS, în cazul Gheorghiu Dej-Anna Pauker din 1948, ca şi în cazul Nicolae Ceauşescu-Alexandru Drăghici din 1965 erau naţionalismul şi internaţionalismul, iar în cazul Ion Iliescu-Dumitru Mazilu din 1989 erau percepţia unei lupte subterane pentru influenţă în România, aşa cum vom vedea în volumul patru al acestui tratat, între URSS şi SUA.

*

Capitolul V

TENTATIVA DE LOVITURĂ DE STAT DIN 20-23 IANUARIE 1941 Rebeliunea legionară

Moto:

Eu spuneam: „Aveţi răbdare". Tactica mea era ca să fie discreditaţi, pentru că făceau orori, şi lumea să fie contra lor.

ION ANTONESCU

La 8 septembrie 1940, preotul şi istoricul român Paul Mihail nota în jurnalul său: „E Duminica Învierii noii organizări a statului român. E sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului. Se nasc către o nouă viaţă şi organizare statul şi neamul românesc"[397]. Credinţa sinceră a cunoscutului preot basarabean în transformarea pe care a adus-o situaţiei României venirea la putere a lui Ion Antonescu poate fi considerată ca exponenţială pentru majoritatea populaţiei. Dan Zamfirescu consideră că momentul de vîrf al misiunii istorice pe care a primit-o Ion Antonescu prin destin a fost tocmai în septembrie 1940, astfel că rolul său benefic, naţional, a fost de foarte scurtă durată: „În ce mă priveşte, consider că unicul merit major şi indiscutabil al mareşalului Antonescu, cel care-l răscumpără de toate păcatele şi-i justifică statuia ridicată la Slobozia, este acela de *a fi salvat România ca stat*, aşa ciuntită cum era în ceasul cînd destinele ei au fost apucate de mîinile sale. Fără Antonescu, soarta României ar fi fost pecetluită, ea ar fi fost încorporată în Uniunea Sovietică pentru ţinutul dintre Carpaţi şi Nistru şi în Germano-Ungaria pentru Transilvania, lăsîndu-ne şi fără Dobrogea,

---

[397] Paul Mihail, *Jurnal (1940-1944)*, Ed. Paideia, Bucureşti, 1999, p. 18.

doar cu Cîmpia Dunării. Şi sunt sigur că, *spre deosebire de Polonia, nimeni nu s-ar fi luptat pentru reînvierea României.* Antonescu este omul care a prevenit această lichidare a statalităţii româneşti şi care, prin însăşi căderea lui, a permis jocul politic al altor forţe în stare să continuie această statalitate, cu oricîte tragedii, pînă azi"[398]. Aceste observaţii interesante şi care conţin mult şi dureros adevăr permit înţelegerea unor fenomene subtile care au însoţit regimul antonescian. În cazul dictatorului Ion Antonescu, spre deosebire de Carol II, de Gheorghiu-Dej şi, într-o anumită măsură, de Nicolae Ceauşescu, componenta personalizată a faptelor istorice, influenţa coordonatelor personale ale liderului asupra desfăşurării generale a evenimentelor, este posibil să fi fost mai importantă decît în celelalte cazuri. Carol II era dirijat din umbră de camarilă, Gheorghiu-Dej avea în spate legitimarea puterii militare şi politice sovietice, Ceauşescu se sprijinea pe un partid creat practic de el în interiorul unui lagăr bine închis; Ion Antonescu era singur. Partidele politice i-au refuzat colaborarea directă, formula la care împingeau ele – guvern militar – era, după cum bine a observat chiar Antonescu, ultima soluţie la care trebuie să apeleze un popor – şi a făcut-o la 23 august 1944 – Germania vedea în el doar formula autoritară menită să asigure logistica războiului antisovietic, iar Mişcarea legionară de sub conducerea lui Horia Sima căuta atunci un drum propriu, distructiv şi sîngeros, răzbunător şi încă şi mai îndepărtat de bazele sale doctrinare constructive. De aceea, ideea lui Dan Zamfirescu, conform căreia rolul real şi limitat al lui Antonescu a fost acela de a salva statalitatea României în anul 1940, pare extrem de atrăgătoare. Privind din perspectiva şanselor pe care ni le oferă distanţa şi răceala sentimentelor faţă de eveniment, putem observa eforturile incontestabile şi chiar eroice pe care le-a făcut personajul nostru pentru „a aduna ţara" din dezordinea şi disoluţia în care căzuse. De altfel, într-o scrisoare trimisă lui Constantin I.C. Brătianu în 1942, Ion Antonescu va recunoaşte:

---

[398] Dan Zamfirescu, *Regele şi Mareşalul*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, p. 20.

„Rolul meu trebuia să fie terminat la 7 septembrie 1940"[399]. Apoi, după ce statul s-a stabilizat într-o situaţie clară – satelit al Germaniei naziste –, cînd Antonescu a trecut la gestionarea lui, din calitate de salvator, a şi început să facă greşeli. Aici, teza conform căreia Ion Antonescu trebuie analizat ca om politic, nu în calitate de general, devine foarte necesară. Trecut în rezervă şi intrînd în acţiune ca om politic, el îşi va satisface orgoliul personal şi nevoile sufleteşti cele mai acute rechemîndu-se singur în cadrele active ale Armatei (16 septembrie 1940), avansîndu-se apoi succesiv în gradele de general de corp de armată (tot la 16 septembrie 1940), general de armată (la 18 februarie 1941, după numai cinci luni) şi, în final, ca mareşal (după alte şase luni). Chiar dacă pentru cititorul civil nu este atît de important, pentru militari este bine să ştie că Ion Antonescu a ajuns din general în rezervă la gradul suprem de mareşal în mai puţin de un an. Apoi a îmbrăcat cămaşa verde a unui partid şi a dus bătălia pentru a fi şeful acestuia. Ca general de divizie însă, Ion Antonescu putea salva statul în momentul său cel mai greu şi se putea retrage în preocupările sale militare, fie ca strateg, fie ca ministru al Apărării. Îşi dorea însă prea mult Puterea şi era prea convins că numai el are soluţiile de salvare a situaţiei. Oricît de neplăcute sunt aceste consideraţii, trebuie spus însă că în 1941, după cele două victorii – preluarea Puterii şi înfrîngerea rebeliunii legionare – omul Ion Antonescu a avut o cădere, serios consumat fizic şi psihic, cu sănătatea zdruncinată şi cu capacitatea de a gîndi elastic, specifică omului politic, foarte pronunţat alterată. Această realitate fizică, dincolo de numeroasele mărturii rămase de la apropiaţi, este confirmată şi de faptul că prima perioadă a regimului său (14 septembrie 1940-22 ianuarie 1941) a fost dominată de efortul de a păstra un echilibru politico-social, în rezonanţă cu efortul de a-şi conserva echilibrul personal. Muncea zilnic pînă la epuizare, se ocupa de toate şi ţinea discursuri kilometrice, umbla mult prin ţară, dus-întors în cîteva ore, dormea pe apucate în timpul

[399] *Antonescu. Mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, vol. 2, Ed. Nagard, Cannaregio Veneţia, 1988, p. 271.

zilei, mereu trezit de probleme, cînd importante, cînd minore, preluarea întregii autorităţi de către el avînd efect în aruncarea pe braţele sale a tuturor problemelor ţării. Idealul lui politic, precum şi gesturile sale tipice din această perioadă, pot fi ilustrate prin transferul metaforic sugerat de părintele Stăniloae într-o alegorie a sa: „Omul echilibrat este ca vizitiul unei trăsuri care frînează caii mai iuţi şi îi îndeamnă pe cei zăbavnici. El are mereu o *supraprivire* peste toţi şi ţine legătura între ei, ştiind că, dacă îi lasă pe unii să îi covîrşească pe ceilalţi, trag în şanţul de la margine şi o nimicesc şi pe ea, şi pe el. Căci el e cel ce mînă caii şi în acelaşi timp e purtat de ei. Dacă nu-i mînă ţinîndu-i în unitate, e dus în prăpastie"[400]. Cam în acest loc se afla dedesubtul cel mai adînc al relaţiei Ion Antonescu-Horia Sima în primele luni de regim naţional-legionar.

De ce l-or fi numit naţional-legionar, nu prea este clar! Formula era, din punct de vedere ideologic, pleonastică. Să fi folosit cu insistenţă termenul *naţional*, pentru a arăta că soluţia politică la care se ajunsese era un produs natural românesc, nu credea nici ultimul preot din sat. El vedea doar o soluţie de salvare la înghesuială. Mai degrabă formula îi aparţine lui Ion Antonescu pentru a arăta, cu o anumită subtilitate, că baza sa politică are şi componente tehnice democrate, dar, mai presus de orice, că la conducere se află o personalitate cu misiune naţională, adică deasupra oricăror regrupări politice. Este, foarte probabil, expresia acelei *suprapriviri* de care amintea părintele Stăniloae. Pe noi ne interesează însă faptul că, voit sau nevoit, Ion Antonescu îşi va continua, cel puţin pînă la momentul declanşării operaţiilor pentru eliberarea Basarabiei, cariera sa politică şi că principala bătălie a primei perioade a regimului său a fost dominată de lupta pentru constituirea şi controlul bazei politice. Putem accepta oricînd ideea că Ion Antonescu, perfect încadrat în coordonatele sentimentelor sale naţionaliste, a gîndit protejarea partidelor istorice, astfel încît ele să poată reveni la rolul lor politic de conducere. Credem însă că mai degrabă n-a avut încotro. Aşa

[400] Dumitru Stăniloae, *Reflecţii despre spiritualitatea poporului român*, Ed. Elion, Bucureşti, 2001, p. 43.

cum arătam deja, ideea lui principală pe tema bazei politice era apelul la guvernul militar numai în ultimă instanță. Ideea aceasta face parte și astăzi din uzanțele națiunilor, și pînă și Constituțiile cele mai democratice prevăd apelul la Armată în situațiile de criză generalizată, în situații de război, cînd se constituie Cartierul General (sau sinonime ale acestuia) și țara este, practic, condusă de șeful Statului-Major General sau prin Consilii militare. Iuliu Maniu și Dinu Brătianu vedeau lucrurile exact invers. Ei considerau, cu destule argumente, că pe timp de război nu numai că se poate apela la militari, dar și că acest lucru este obligatoriu. În momentul încheierii păcii, rezerva politică supraviețuia intactă (credeau ei) și putea acționa în favoarea țării din poziția de forță democratică. De aceea, ei au folosit singurul instrument care le stătea la dispoziție pentru a putea controla ceva: refuzul public. În secret, liderii partidelor istorice erau legați total de Conducătorul statului. Urmărit în continuare de ideea sa – apelul la soluții politice – Antonescu a căutat să folosească drept bază politică Mișcarea legionară a lui Horia Sima, sub rezerva controlului său asupra organizației. Credința că trebuie să exercite un control efectiv asupra Legiunii se întărea pe zi ce trece, după 6 septembrie, pe măsură ce slăbiciunile acesteia deveneau tot mai vizibile. Conducătorul era conștient că orientarea Mișcării legionare a lui Horia Sima către extremism și violență publică nu punea în discuție doar autoritatea sa, stabilitatea țării și eforturile de redresare, ci împingea statul cu viteză către ultima sa soluție – dictatura militară. Totodată, Antonescu dorea să-și ofere timp pentru redresarea stării Armatei, refacerii spiritului combativ, mai ales după ce fusese obligată să se retragă în dezordine din Basarabia și în totală demoralizare din Ardealul de Nord, fără să tragă un foc. Perspectiva unei treceri la contraatac alături de Germania, cu beneficiul eliberării teritoriilor românești din Est, era un alt calcul al lui Ion Antonescu, destinat de asemenea stării Armatei. Mai trebuie spus că, în septembrie 1940, Antonescu ori dădea o nouă lovitură de stat, suprimînd imediat Mișcarea legionară a lui Horia Sima (arestarea liderilor simiști era suficientă), ceea ce ar fi provocat reacția Berlinului, ori se înțelegea cu Horia Sima, ceea

ce era pe placul Berlinului. Din această ecuație un lucru e sigur: gradul de libertate al lui Ion Antonescu era limitat în orice direcție de Germania. Prin Germania trebuie să înțelegem forța care îl salvase de la moarte, Marea Putere care se instalase deja în poziția dominantă în Europa și în România, economia care rezona cu cea românească, singura armată în stare să oprească invazia sovietică în Europa de Est. Tot Germania însemna însă și Marea Putere care răpise Ardealul de Nord și se înțelesese cu URSS asupra răpirii Basarabiei, dar oferea speranța recuceririi. În plus – și aici este lucrul cel mai important – națiunea ta nu mai reacționează, asistă impasibilă la degradarea vieții politice, renunță fără ezitare la instrumentele de exercitare a drepturilor publice, se distanțează decisiv de instituțiile sale, pierde teritoriu și populație în absența oricărei forme organizate de rezistență. Este, practic, imposibil să judeci în alb și negru performanța conducătorului unui stat aflat în această situație, aplicînd regulile normalității, să judeci deciziile unui om, atunci cînd pînă și poziția geografică joacă un rol în destinul unei națiuni.

În acest loc ne vom permite o digresiune necesară, din sfera criticii comparative, pentru a înțelege că la fenomene similare există întotdeauna ceva care generează soluții diferite, ca în oricare paradox al materiei.

Modelul franchist al intrării, ieșirii și supraviețuirii în și din condiții de război

Dacă Ion Antonescu poate fi asemănat cu cineva în privința proiectului politic, el trebuie comparat cu conducătorul Spaniei, generalul Franco. Urmărind similitudinile izbitoare între cei doi militari vom constata rolul determinant pe care l-a avut, în momentul cheie, poziția geografică. Situat în Est, *El Caudillo* ar fi avut aceeași soartă cu Ion Antonescu. Situat în Vest, Conducătorul României ar fi condus țara la un transfer pașnic al Puterii către o Monarhie solidă, un regim parlamentar democratic și o economie

de piaţă prosperă, fără să fie nevoie ca România să aibă coordonatele morfologice ale teritoriului Spaniei. Ba, din contră. De aceea, aşa cum vom arăta, vinovăţia lui Antonescu nu va fi niciodată totală.

Este interesant că din zecile de mii de ofiţeri spanioli activi în primele decenii ale secolului XX, a fost ales drept salvator al patriei Francisco Franco (1892-1975), cu toate că, în repetate ocazii, în prim-planul vieţii politice spaniole navigaseră destui generali. Întreaga bibliografie care se ocupă de cazul Franco, de la hagiografi la detractori, admite că viitorul *El Caudillo* („Conducătorul") s-a remarcat „simplu şi fără a fi contestat prin superioritatea sa militară şi morală absolută" încă de tînăr ofiţer. El va fi observat ca ofiţer de elită încă din timpul incidentelor marocane dintre 1912 şi 1916 şi, la fel cum a procedat Ferdinand cu Ion Antonescu pe fronturile din Bulgaria şi Moldova, regele Spaniei îi va acorda tînărului locotenent Francisco Franco „numirea la comandă prin decizie specială". Cariera de ofiţer a lui Franco va fi marcată, prin merite personale, ca şi în cazul lui Antonescu, de avansările peste rînd, de numirile în funcţii militare importante „prin dispensă", astfel că atît ofiţerul de elită spaniol, cît şi cel român au făcut parte din categoria numită de francezi atît de plastic *toujours le plus jeune de son grade*. Erau vremuri militare şi astfel de cariere ieşeau în evidenţă nu numai prin teoria lui Clausewitz asupra legăturii cauzale între politică şi război, ci şi prin aprecierea lucidă a oamenilor politici că, în balamucul parodic cu care ieşiseră armatele europene din perioada Romantismului, era nevoie stringentă de apelul la militari competenţi. La fel cum se petrecuse în Moldova contraofensiva Armatei române din primul război mondial, armata spaniolă va trece la contraofensivă după dezastrul de la Anoual, din iulie 1921. Este prea şocant ca să nu observăm că în timpul acestei contraofensive, lozinca militarilor spanioli era: „Nici un pas înapoi!", un „Pe aici nu se trece!" iberic. În 1930, Franco este numit, ca şi Antonescu la Şcoala Superioară de Război din Bucureşti, şef al Şcolii Militare Superioare de la Saragosa. Apoi, pentru ca privirea în oglindă să fie aproape perfectă, Franco este trimis la aceeaşi şcoală de comandă şi

stat major de la Versailles, unde Antonescu făcuse cursul de contraspionaj. Revenit în țară – iată încă o coincidență surprinzătoare – Franco este contactat de lideri politici de Dreapta, care îi oferă conducerea unui eventual partid politic compus din regruparea formațiunilor mai mici conservatoare. Ca și Antonescu, Franco intră în negocieri secrete, apoi refuză. Ei bine, ca fenomen aparent inexplicabil în plan terestru, dar posibil în planul mișcării inperceptibile a Europei spre un nou război, în iarna 1933-1934, în timp ce prim-ministrul I.G. Duca îi cerea generalului Ion Antonescu să preia conducerea Marelui Stat-Major pentru a face reforma în armată, ministrul de Război spaniol, Gil Robles, îl chema pe generalul Franco la conducerea Statului-Major de la Madrid, cu misiunea „de a reconstrui armata"[401]. La sfîrșitul acestor mandate, Ion Antonescu va ajunge cu domiciliu forțat la mănăstirea Bistrița, iar Franco exilat în Insulele Canare. Nu voi insista asupra similitudinilor izbitoare între falangiștii spanioli ai lui José-Antonio Primo de Rivera și legionarii lui Corneliu Z. Codreanu. Să spunem doar că au avut de la început același program politic: lupta contra materialismului marxist și contra vechilor partide democratice, că s-au format inițal dintr-un nucleu de studenți și muncitori naționaliști și că tipul ideal pe care îl promovau era tînărul creștin, trăind în austeritate, curaj și caritate. Bineînțeles, José-Antonio Primo de Rivera este arestat de prim-ministrul Cesares Quiroga (un Armand Călinescu spaniol) și omorît în închisoarea din Alicante, doi ani înaintea lui Corneliu Codreanu. Cu armata dezorganizată din cauza războiului civil, Spania începe să vadă în generalul Franco soluția pentru redresarea statului. O opinie deloc întîmplătoare se potrivește perfect cu teza funcției politice acordate de români lui Antonescu: *„Franco n'a pas vaincu seulement comme général, mais aussi comme politique et comme réformateur"*[402]. Pe fondul răscoalei naționaliste a falangiștilor, sub deviza „războiului sfînt", conducînd armata spaniolă spre un *pronunciament* (intervenția armatei în

[401] Paul Marion, *Leur combat*, Ed. Fayard, Paris, 1939, p. 38.
[402] *Ibidem*, p. 282.

preluarea puterii), sprijinit logistic şi militar de Germania nazistă, Franco instaurează dictatura militară şi se autointitulează Conducător. Invocînd pierderea a peste 410 000 de oameni omorîţi în luptă sau executaţi în timpul Războiului Civil şi peste 200 000 de oameni omorîţi de foame sau de epidemii, invocînd aşadar dezastrul ţării, generalul Franco face o cotitură spectaculoasă în traseul ţării sale şi cere Germaniei naziste să accepte statutul de neutralitate al Spaniei. Îl obţine cu preţul unui partizanat discret, dar iese din al doilea război mondial pe picioare şi inatacabil în plan juridic. La întîlnirea sa cu acel Hitler care îl ajutase să învingă, Franco întîrzie 45 de minute, „apoi, scepticismul pe care Franco îl opuse tuturor declaraţiilor de entuziasm ale acestui Hitler învingător, şiretenia tradiţională a Spaniei imperialiste pe care *El Caudillo* o folosea cu un rafinament aproape oriental sfîrşiră prin a-l aduce pe Führer într-o asemenea stare de furie, încît apropiaţii lui se temeau să nu facă vreo nebunie cu consecinţe supărătoare pentru interesele germane în Mediterană"[403]. Aşadar, spre deosebire de Antonescu al românilor, care nu a avut timpul să folosească arma interesului german pentru petrolul românesc, Franco şi-a negociat la sînge avantajele strategice ale ţării sale. Cînd şeful serviciilor de informaţii îi va aşeza pe birou nota prin care îl anunţa că la începutul lunii august 1945 se va pune în discuţie la Londra trimiterea sa în judecată la Procesul de la Nürnberg, Franco va avea o replică blazată: „Stai liniştit, zăpăciţii ăia de americani m-au confundat cu Frank, guvernatorul Poloniei". Pictura *Guernica* a lui Picasso va rămîne o capodoperă admirată într-un muzeu din Madrid şi atît, eviscerată de orice funcţie politică, pe care o avusese în intenţie celebrul ei autor. După ce a lichidat Stînga marxistă şi a pus bazele saltului economic al Spaniei, Franco va anunţa, în 1969, că a hotărît ca ţara să revină la Monarhie după moartea sa.

---

[403] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al Treilea Om al Axei*, Ed. PRO Historia, Bucureşti, 2001, p. 54.

Putea obține Ion Antonescu o cotitură politică de o asemenea importanță în 1940? Mai mult ca sigur, nu. Credem însă că o putea încerca în 1941, înaintea gestului nefericit de a trece Nistrul.

Programul politic

Prim-ministrul Ion Antonescu a moștenit un stat dezorganizat, ciopîrțit teritorial, o națiune demoralizată și o Armată umilită. Este semnificativ că, din toate instituțiile statului moștenite de la dictatura carlistă, doar Ministerul Propagandei funcționa bine și a și intrat imediat în acțiune, ocupîndu-se de împiedicarea transformării nemulțumirii populației în revoltă, oprirea oricăror proteste împotriva pierderilor teritoriale și glorificarea ca salvator a lui Ion Antonescu. De altfel, Ministerul Propagandei a fost apreciat de Conducător și pus la lucru în regim de urgență, emițînd apeluri către țară, către fiecare strat social și către străinătate cu frecvență aproape cotidiană. În Apelul către Armată din 6 septembrie 1940, se afirma: „În aceste vremuri de zbucium și frămîntare, inimile noastre se liniștesc, unite în nădejdea pe care un neam întreg o pune în noua domnie". În aceeași zi, este emis un Apel către națiune, care era, de fapt, un îndemn către legionari să nu se răzbune: „Nici o violență, contra nimănui, cu atît mai puțin contra nevinovaților soldați sau gardieni aflați la datorie". La 7 septembrie a fost publicată o *Chemare către țară*, în care Antonescu anunța însă pedepsirea vinovaților, dar nu prin răzbunare: „Am început totala înnoire a statului nostru. Am decis cercetarea trecutului, pentru ca aceia care ne-au dus la umilire și la pierderea granițelor, la sărăcie și la risipă, să-și primească răspunsul faptei". Tot în 7 septembrie emite un alt Apel către țară în care cerea populației să se roage în biserici și să arunce „blestemul nostru asupra marilor vinovați". Două zile mai tîrziu, Ministerul Propagandei dădea publicității un nou apel, de data asta cam disperat, în care Conducătorul îi ruga pe cetățeni, „din inima lui îndurerată" să uite totul și să treacă la muncă. Apoi s-a emis un

comunicat al Conducătorului către organele de poliție și jandarmerie în care funcționarii acestor instituții erau mustrați pentru abuzurile din trecut, erau îndemnați să-și folosească autoritatea, dar să-i trateze pe vinovați cu înțelegere și sentimente „profund umane". La 11 septembrie, Antonescu dă *Apelul la ordine și muncă*, apel în care abundă combinația stilistică de fraze lungi, explicative, și propozițiile scurte de tip: „Ajutați-mă și ascultați-mă", „Am uitat. Să uitați", „Fiți siguri că eu nu dorm, nu mă plimb și nu petrec". Tot în 11 septembrie, încă un *Apel către țară* atrage atenția că „în țară, și mai ales în capitală, au început să se agite unele mișcări cu caracter anarhic". Generalul Antonescu – cum se autoprezenta prim-ministrul, vorbind despre el la persoana a treia – venise la Putere ca „să facă tuturor dreptate; să dea tuturor putința să trăiască omenește; să facă să înceteze dezmățul sus și și să înceapă bunul trai jos". A doua zi, pe 12 septembrie, urmează un nou apel către legionari: „Îngenunchiați și cinstiți cu pietate ziua Căpitanului vostru de ieri. Jertfa lui o merită cu prisosință". A doua zi se împlineau 41 de ani de la nașterea lui Corneliu Z. Codreanu și numai enunțul simplu al vîrstei pe care ar fi împlinit-o, încă foarte tînăr, era un motiv de căutare a răzbunării.

Ion Antonescu a condus treburile țării în perioada 6-14 septembrie cu un Cabinet constituit pe scheletul ultimului guvern Gigurtu. Pentru a înțelege mai bine situația pe care trebuia s-o gestioneze Conducătorul statului, va trebui să analizăm temele primei ședințe a Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940. Trei probleme de fond au fost abordate direct de Ion Antonescu: stilul de conducere, evaluarea statului și gestionarea crizei instituționale pentru repunerea în funcțiune a statului.

Stilul de conducere. Ion Antonescu a venit la conducerea statului cu o anumită experiență de *comandă* și *conducere*. Între cei doi termeni există o deosebire, ceea ce face că fraza de mai sus să nu fie expresia unei sărăcii de limbaj, ci o formulă tehnică din teoria și practica actului de conducere a sistemelor politice. Fără a intra în detaliile și terminologiile complicate și ermetice ale acestei teorii, vom arăta că *actul de conducere* se sprijină fundamental pe ideea

deciziei, a forței politice care ia decizii, iar *actul de comandă* preia decizia și o *execută*, pe principiul aparatului tehnic care dă, la rîndul său, ordine regulamentare în sistem. Procesul poate fi observat și înțeles foarte ușor în domeniul militar, unde aparatul de conducere (ministrul civil și politic), ia decizii, provenite din politica generală a guvernului sau a statului, iar conducerea superioară a Armatei (Statul-Major General) pune în aplicare aceste decizii prin ordine date în Armată. Simultan și independent, Statul-Major General funcționează în structurile Armatei pentru menținerea capacității de luptă și eficiența instituției, prin măsuri curente specific militare, Statul Major General exercitînd efectiv actul de comandă. Ca ofițer, dar mai ales ca general, Ion Antonescu dobîndise toate aptitudinile necesare exercitării actului de comandă, inclusiv la nivelul cel mai înalt, fiind pe rînd șef al Marelui Stat-Major și al Ministerului Apărării. Avea, așadar, o experiență de comandă care îi permitea să abordeze problema conducerii (a deciziilor la nivel de stat) dintr-o perspectivă profesionistă. În general, conducătorii militari ai structurilor de vîrf sunt foarte bine informați asupra stării națiunii, asupra tuturor aspectelor economice, sociale, diplomatice și strategice, deoarece misiunea de apărare națională implică cunoașterea resurselor, a posibilităților de acțiune și a limitelor acțiunii economice, sociale, diplomatice sau strategice ale unui stat. Ca om politic implicat în culisele vieții politice din România, ca martor al involuției regimului parlamentar și ca bun evaluator al realității partidelor, Ion Antonescu avea și privilegiul privirii de ansamblu asupra statului și societății românești. Criza performanței în *leadearship*-ul său nu a venit din capacitatea de a cunoaște problemele țării, ci din maniera de a le rezolva, atît coordonatele personalității sale cît și situația generală a statului împiedicîndu-l să aibă supleţea care transformă actul de conducere în artă.

Cu aceste explicații în portofoliul analizei, vom observa că, în prima ședință a Consiliului de Miniștri, Ion Antonescu va preciza de la început – profesionist și foarte bine orientat – cum înțelege el să conducă statul: „Nu pot da altceva decît directive generale. Aceste directive se execută cu energie, cu credință, inteligență și cinste. Nu

vreau ca la fiecare pas să fiu întrebat cum văd problema cutare şi nu vreau ca nici mai jos să se petreacă acelaşi lucru"[404]. Intervenţia prim-ministrului prezenta, în esenţă, stilul de conducere propriu unui anumit tip de guvernare. Ştiind că a condus o dictatură, suntem înclinaţi să vedem decizii arbitrare peste tot, dar în realitate stilul de conducere ales de Antonescu atunci era cel britanic. Un prim-ministru are la dispoziţie două modalităţi de a conduce: **1.** Încearcă să conducă puterea executivă prin *implicarea personală directă* în procesul administrativ, bazîndu-se, de regulă, pe pregătirea profesională de specialitate – juridică sau economică, de exemplu. Un astfel de prim-ministru ajunge să se amestece în toate problemele, să-şi consume energia şi timpul în soluţionarea tuturor problemelor, de la Sănătate la tunderea oilor, excelînd în zona competenţei sale reale şi făcînd cele mai mari erori în domeniile pe care nu le stăpîneşte. La un astfel de prim-ministru – cum au fost toţi premierii României între 1990 şi 2002! – miniştrii Guvernului caută să împingă responsabilitatea către acesta, derobîndu-se de la propria răspundere. Ei se limitează la a invoca sau executa ordinele, chiar şi pe cele proaste, ale şefului lor. **2.** Al doilea stil de conducere, cel britanic, îl aşază pe prim-ministru în poziţia precisă de *şef al miniştrilor săi*. El nu conduce decît miniştri, nu procese administrative, economice etc. Aici, prim-ministru dă ordine miniştrilor, pe linia mandatului său politic, iar miniştrii execută. Nu execută bine şi cu rezultate, sunt schimbaţi. Răspunderea imediată pentru rezolvarea problemelor statului revine astfel ministrului de resort, şi numai răspunderea politică generală, prim-ministrului. Dar, pentru a fi un astfel de premier trebuie să stăpîneşti *arta de a conduce oameni*, nu procese. Ion Antonescu ştia bine acest lucru, avea coordonatele necesare şi, în consecinţă, a ales anume stilul de conducere britanic. Pentru a aplica acest principiu de conducere, Antonescu avea nevoie de libertatea deciziei. Astfel se explică de ce, în aceeaşi şedinţă inaugurală, el a ţinut să sublinieze relaţia sa cu Monarhia: „Palatul nu se

---

[404] *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 1, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 1997, p. 1 (ediţie întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu şi Bogdan Florin Popovici).

va mai amesteca în nici o problemă a statului, şi acel ministru sau funcţionar al statului ce va fi prins de mine, va fi destituit imediat şi sancţionat. [...] Regele semnează un singur decret: este Înaltul Decret de numire a prim-ministrului. Toate celelalte mi-am rezervat să le semnez eu, de ce să mai pierdem timpul cu contrasemnări. [...] Regele rămîne ca un simbol. El nu are dreptul să se amestece şi nu are dreptul, chiar dacă va fi o capacitate. Regele de mîine – dacă această instituţie se va mai păstra, în furtuna care a răsturnat toate Tronurile din Europa –, el trebuie să rămînă în cadrul pe care l-am hotărît". În contextul acestor principii, Ion Antonescu explica „deplinele puteri" pe care le primise de la Carol II, în faptul loviturii de stat din noaptea de 5 septembrie, cu următoarea formulare: „Domnilor, aceste puteri eu nu le-am luat dintr-un instinct bestial – să zic aşa – de a porunci unui popor şi de a da directive în stat, de a abuza de putere sau de a mă împodobi cu un absolutism oriental. [...] Ele nu se opresc la mine, ele merg la dvs. şi merg pînă jos de tot. pe treapta ierarhică şi înţeleg prin aceasta ca dvs. să vă ocupaţi şi să executaţi, să nu veniţi la mine cu orice chestiune, ci să aveţi curajul de a vă lua răspunderea unei acţiuni". Natura explicită a declaraţiei sale ne scuteşte de alte comentarii.

Evaluarea stării naţiunii. Ca om politic de Dreapta, Ion Antonescu a descris cu precizie natura statului pe care îl moştenea: *stat birocratic*. Slăbiciunile structurii sale au fost prezentate cu o acurateţe desăvârşită: „Dacă un alt stat, cu altă structură la bază, cu o pătură burgheză mai puternică, ar fi fost supus acestui examen, el ar fi fost capabil să reziste la această furtună mai mulţi ani, chiar dacă în timpul unei generaţii ar fi avut o conducere nefastă, cum am avut noi timp de 10 ani. [...] În trecut, un rău de care a suferit Statul acesta birocratic a fost că toate problemele erau rezolvate după ce problema nu mai exista. Pentru ca problema să ajungă la rezolvare, se ivea un decalaj extraordinar şi, în tot acest timp, acest monstru birocratic, cu mii de capete, lucra, se mişca şi apoi, cînd ajungea jos, totul se năruia ca un castel de cărţi, soluţia nu mai era oportună, nu mai era de actualitate". Este o descriere a României bugetare şi birocratice înfiinţate de Alexandru Ioan Cuza, o identificare precisă

a decalajului dintre stat şi societate, aşa cum îl semnalase vizionar Ion Luca Caragiale, şi cum încercăm noi, prin volumele de faţă, să arătăm, că încă suntem prizonierii acestui sistem. Bineînţeles, principala trăsătură a statului birocratic era, şi este, corupţia. În timp ce un ministru avea o leafă de 40 000 de lei şi un general de corp de armată avea 54 000 de lei, diferiţi funcţionari din regii ale statului, din bănci şi consilii de administraţie ridicau lunar 900 000 de lei. Mai toate afacerile legate de înzestrarea Armatei erau surse de cîştiguri ilicite fabuloase. Antonescu a mai semnalat atunci şi un fenomen extrem de nociv, acela al fondurilor secrete ale ministerelor şi Serviciului de Informaţii, din care se alimenta corupţia, neveste de generali semnînd angajamente de informatori, turnîndu-şi soţul pentru un venit suplimentar de 30 000 de lei pe lună sau înţelegîndu-se împreună cu acesta ce informaţii să dea pentru a încasa sumele. Problema gravă era că, prin sistemul fondurilor secrete, realismul muncii de informaţii era distrus, dosarele SSI-ului conţinînd – fapt constatat şi de noi astăzi – mormane de informaţii suspecte, culese de pe la berării sau din combinaţii de amor năduşit. Cum să afli cu certitudine că în dimineaţa zilei de 27 iunie URSS te va invada?

Pe de altă parte, politizarea actului de Justiţie şi a autorităţii administrative, în condiţiile în care dictatura regală oficializase controlul sistemului centralizat corupt asupra puterilor statului, făcuse din sistemul de guvernare a ţării o ficţiune. Ţara se conducea după mecanisme care ocultau legea, şi care îşi aveau izvorul în interesele camarilei şi în deciziile arbitrare ale regelui, iar cetăţeanul nu avea altă preocupare decît să se adapteze cît mai repede la procedeele corupte ale birocraţiei. Fenomenul a contat enorm în procesul de acceptare tacită şi de adaptare a naţiunii române la sistemul comunist de mai tîrziu.

Conştient de gravitatea acestor probleme de sistem de guvernare, Ion Antonescu a căutat să obţină o întărire a autorităţii statului. Pe această doctrină, el a luat o serie de măsuri care astăzi sunt prezentate drept simptome ale unui regim dictatorial, dar care reprezentau tentative de restabilirea a autorităţii. Cazul particular a fost acela că a interpretat autoritatea statului drept autoritatea sa

personală, revărsînd asupra statului nu numai valul beneficiilor imediate (stabilitatea țării, redresarea economică, refacerea graniței de est etc.), ci și fluxul erorilor sale personale.

Gestionarea crizei generale a statului. Ion Antonescu a trasat măsuri imediate destinate straturilor sociale, dublate cu tentativele de restrîngere și reorganizare a aparatului birocratic. Multitudinea domeniilor pe care le-a abordat în perioada 6-14 septembrie arată și dimensiunea crizei: țăranii, școala, Străjeria, Biserica, Justiția, impozitele, Comunicațiile, aprovizionarea populației, prețurile, Educație Națională, Cultele, problema evreiască, chiriile, construcțiile de locuințe. După cum se observă, Ion Antonescu intrase într-un mecanism de conducere în care alegerea sistemului de guvernare era perfectă, dar îl condiționa pe Conducător de capacitatea, voința și credibilitatea miniștrilor lui Gigurtu de a executa deciziile sale. Altfel spus, el dădea ordine, dar se îndeplinea numai ce se putea din ele. Sistemul se schimbase la vîrf, dar rămăsese corupt în corpul său. Lovitura de stat schimbase conducerea, dar nu și regimul. De aceea, deși a încercat aceasta operație mascată, formula la care a ajuns nu a avut dimensiunea unei revoluții care să modifice regimul statului birocratic corupt, ci a reușit doar să înlocuiască o conducere centralizată coruptă (camarila) cu o conducere centralizată în vîrful căreia se afla un om moral și bine intenționat. Nereușita din programul administrativ central, conflictul pentru putere cu legionarii lui Horia Sima și nevoia de a stabiliza decizia în perspectiva războiului l-au condus pe Ion Antonescu spre regimul militar din 1941, adică spre ultima soluție a statului.

Prima eroare politică. În toate declarațiile sale referitoare la soluția politică, Ion Antonescu va opune condiției sale de dictator același argument: am oferit în repetate rînduri Puterea, ba lui Horia Sima, ba lui Maniu, din 1940 și pînă în august 1944 de mai multe ori. Problema acestei oferte aparent generoase și care l-a fixat în Istorie drept un om ce nu se crampona de Putere este că *el nu avea voie, de drept, să cedeze Puterea.* Conform principiului fundamental de drept public *Delegata potestat non delegatur* („Puterile delegate

nu pot fi redelegate sau transmise"), puterea pe care i-a transmis-o Carol II prin decret regal nu putea fi transferată altcuiva de către Ion Antonescu. Un prim-ministru nu poate hotărî el trecerea funcţiei unui alt prim-ministru. Normele de drept îl puneau numai pe regele Mihai I în această calitate şi acesta a exercitat-o la 23 august 1944. Ataşat principiilor de drept şi om politic experimentat, Iuliu Maniu refuza mereu preluarea Puterii nu din laşitate, ci din credinţa că o eventuală numire a sa ca prim-ministru n-ar fi avut legitimitate. O eventuală demisie sau destituire a lui Ion Antonescu echivala cu trecerea în fapt a autorităţii reale de la Conducător la rege, ceea ce ar fi produs, automat, şi o schimbare a regimului, fiindu-ne imposibil să credem că regele Mihai I putea conduce un regim dictatorial legionar sau militar. Prin urmare, teza cedării benevole a Puterii de către Antonescu este cel puţin nerealistă, dar reprezintă şi un detaliu semnificativ al colţului în care fusese înghesuită România politică. România suverană, România beligerantă.

Sursele conflictului pentru putere

Studiul mărturiilor vremii ridică astăzi o întrebare legitimă, în contrast cu imaginea curentă pe care o avem despre viaţa noastră politică. Ne întrebăm: în ce măsură partidele, în sensul imaginii clasice, istorice, enciclopedice, au supravieţuit cataclismului Carol II? Activitatea lor organizatorică a fost interzisă oficial din 1938, posibilitatea de a se manifesta public a fost blocată, vocea oficioasă a fiecărei formaţiuni a fost serios diminuată. Au rămas nucleele de conducere din filiale şi de la centru, cîteva ziare care publicau mascat atitudini şi opinii despre care nu se ştia prea bine cît de autentic partinice sunt. Masa membrilor de partid – atît cît putem vorbi de mulţimi legitimate sau înregistrate în evidenţe – pierduse legătura cu organizaţiile judeţene şi doar vag mai avea posibilitatea de a urmări performanţele liderilor. Observăm în această perioadă o concentrare a puterii Partidului Naţional Ţărănesc în jurul lui Iuliu Maniu, prin prezenţa covîrşitoare a rudelor sale în funcţiile de

conducere, semn că numeroasele pierderi din ultimii ani lăsaseră urme. Nicolae Carandino, ca sursă foarte bine informată, arăta însă că „oamenii din jurul lui [a lui Maniu n.a.], așa-zisa «camarilă», despre care atîția ani scrisese presa liberală și «liberaloidă», nu prea număra valori de mîna întîi. Fidelitatea răscumpăra adesea multe slăbiciuni, dar tot ea putea prilejui și a prilejuit erorile cele mai grave"[405]. Însemnările critice ale lui Grigore Gafencu arată efectele negative ale erorilor de conducere asupra organicității Partidului Național Țărănesc. Căderea Ardealului de Nord sub horthyști a produs și ea o diminuare substanțială a bazei politice a țărăniștilor. La liberali, C.I.C. (Dinu) Brătianu, în vîrstă de 75 de ani, era considerat un lider slab, iar criticii săi îl declarau senil. Partidul Național Liberal supraviețuia însă prin structura sa solidă din societate, unde vechimea activității politice dădea o anumită stabilitate, prin personalități care aveau dublă funcție socială, și politică și culturală, dar mai ales prin stratul subțire, dar loial, al burgheziei române. Obișnuința dintotdeauna de a activa în cluburi mai mult sau mai puțin oficiale a păstrat nucleele intacte. O analiză obiectivă asupra Partidului Național Liberal ar putea explica supraviețuirea acestui partid, cel mai vechi din România, prin aderența sa la structurile instituționale ale țării și, probabil, prin constanta caracterului său național. Lovit la fel de regimul de camarilă, de dictatura regală, de cea militară și de comunism, PNL a avut tăria sau inteligența de a fi prezent în guvernarea carlistă, sub guvernele tătărești, în structurile tehnice din timpul regimului național-legionar, a dictaturii militare, s-a autosuspendat sub regimul comunist și a reapărut ca cel mai popular partid democratic după 1989, ca și cum generațiile tinere născute în comunism preluaseră în mod inexplicabil o tradiție pe care nu aveau practic cum s-o primească[406]. Din această perspectivă, nu trebuie să ne mire tentativa lui Ion Antonescu de a forma guvernul încă din septembrie 1940 cu Gheorghe Brătianu și amănuntul că Mihai Antonescu era în realitate membru PNL. De

[405] N. Carandino, *op. cit.*, p. 258.

[406] Vom reveni pe larg asupra fenomenului liberal în volumul 4, *Deceniul libertății anarhice*, care va analiza revoluția din decembrie și perioada 1990-1999.

altfel, celebra problemă a sprijinului tehnic acordat de partidele istorice guvernelor lui Ion Antonescu a fost inflamată pentru că a existat procesul înscenat de comuniști Partidului Național Țărănesc, cu scopul precis de a distruge rezidența britanică din România. Comuniștii au încercat în primul rînd să demonstreze sprijinul acordat de PNȚ regimului antonescian și au fost neașteptat de rezervați în privința PNL-ului. Însă, pe fond, sprijinul acordat de liberali lui Antonescu a fost și substanțial și multiplu, depășind cu mult, covîrșitor, contribuția țărănistă, liberalii dominînd toate funcțiile economice instituționalizate, marile întreprinderi private și sistemul financiar-bancar din perioada antonesciană. La ancheta din 1946, Ion Antonescu va declara fără rezerve: „Tot ce era parte economică, în guvernarea mea, era liberală"[407]. Din această realitate se desprinde și opinia analiștilor străini ai perioadei antonesciene, conform cărora regimul încercat de Antonescu a avut baze economice liberale, baze capitaliste în situație de război și de semiprotectorat german, și a fost marcat de o înțelegere tacită între PNL și Ion Antonescu, prin intermediul decisiv al lui Mihai Antonescu. Să nu uităm că toată cariera mareșalului a fost legată de acest partid. În sfîrșit, discreția liberalilor din această perioadă a fost și un ecou al situației Franței, pricipalul lor sponsor material și politic. Poate că este un fapt secundar, însă putem sublinia că, în corpul principal al conducerii comuniste românești a existat un lider de proveniență liberală, Ion Gheorghe Maurer, cel care a și avut inițiativa de a relua relațiile României cu Franța. Un alt om cheie, Emil Bodnăraș, a avut o evoluție surprinzătoare către ideile liberale, după ce a intrat în francmasonerie.

Ambele partide plăteau și prețul părăsirii organizațiilor de către numeroși membri care se înrolau, de nevoie, în Frontul Renașterii Naționale și în Partidul Națiunii ale lui Carol II.

Așadar, atunci cînd Ion Antonescu afirma că baza politică a țării erau legionarii lui Horia Sima, se referea la înțelesul clasic al unui partid cu manifestări politice vizibile. Insistența Germaniei de a crea

---

[407] *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 361.

un corp politic solidar între Ion Antonescu şi Legiune a determinat aspectele concrete ale raporturilor dintre cele două forţe aflate la Putere. Mişcarea legionară sub Horia Sima suferea de aceleaşi simptome structurale ca şi partidele istorice, dar ca urmare a prigoanei, decimărilor şi decapitării conducerii. Fostul legionar Ştefan Logigan povesteşte revenirea sa la începutul lui septembrie în Bucureşti şi faptul că, în sediul central al Legiunii, cîţiva tineri încercau foarte stîngaci să refacă listele de membri ale organizaţiei prin completarea de formulare tipizate[408]. Arhivele Legiunii fuseseră distruse sau ridicate de Siguranţă în mai multe valuri, iar documentele cele mai secrete – cazul „ordinii de bătaie" a organizaţiilor orăşeneşti şi judeţene – erau şi au rămas şi astăzi ascunse în diferite locuri din ţară, legionarii responsabili sub jurămînt de aceste documente preferînd să ia cu ei în mormînt secretul localizării[409]. Metoda refacerii forţei Mişcării legionare prin completarea unui formular a permis popularea organizaţiei cu mii de indivizi incontrolabili, care se legitimau doar cu dorinţa de a se răzbuna pe cineva pentru nefericirile lor materiale sau spirituale, cu statutul de oprimaţi sub regimul carlist sau, pur şi simplu, cu atitudinea de admiraţie pentru liderul Horia Sima. Ca un blestem pentru naţiunea română, ceea ce ştim că s-a întîmplat la Televiziune în timpul revoluţiei din decembrie 1989, se mai întîmplase la Radiodifuziune în 1940. Nichifor Crainic, preşedinte al Radiodifuziunii în acea perioadă, îşi amintea: „O turbulenţă haotică a luat locul oricărei ordini. S-a introdus şi un aşa-zis corp de gardă [al Radiodifuziunii, n.a.], în locul jandarmilor, alcătuit din mucoşi înarmaţi cu revolvere,

---

[408] Ştefan Logigan, *Rumäniens Eiserne Garde. Ein Legionär erinnert sich*, Ed. Universitas, München, 1997, p. 322.

[409] Personal, cunosc două astfel de locuri, între care unul este sub scena de spectacole a unui liceu dintr-un important oraş al României. Listele cu ordinea de bătaie a Mişcării legionare conţin imaginea reală a acestui fenomen, care nu a cunoscut doar aderenţele publice ale unor mari personalităţi intelectuale, ci şi apartenenţa a numeroase alte personalităţi care nu şi-au dezvăluit niciodată identitatea legionară, personalităţi de mai tîrziu şi de astăzi ale vieţii culturale şi ştiinţifice, a căror supravieţuire sub comunism se datorează şi modului în care a fost conservat acest secret.

care terorizau pe oricine venea acolo. [...] Fiece semidoct avea ceva de comunicat poporului român. Inteligența era cotată după cum cineva fusese în lagăr, la închisoare sau nu"[410]. Metoda ne este cunoscută, principiul valoric fiind înlocuit cu legitimarea prin anii de pușcărie. Numeroși condamnați de drept comun s-au declarat atunci legionari și victime ale regimului carlist, au fost primiți în Legiune și au făcut apoi mult rău imaginii acesteia. Tot acest fenomen se producea fără ca Horia Sima să refacă *structural* Legiunea, astfel că ea a continuat să rămînă profund divizată, atomizată și lipsită de program. Poveștile comuniste despre legionari sunt în cea mai mare măsură legate de această perioadă. Tema grupelor de asalt legionare copiate după cele naziste se spijinea pe un eveniment real petrecut în septembrie 1940. Ștefan Logigan povestește că fostul șef al organizației studențești bucureștene din 1937, Bartolomeu Livezeanu, a primit misiunea de a constitui o „Gardă legionară" – de aici confuzia voită a comuniștilor cu Garda de Fier – care trebuia să fie înarmată de guvern și să acționeze ca trupe paramilitare ale partidului: „Drept model au servit SS-ul (Schutz-Staffel) al partidului nazist german și milițiile fasciste italiene. Livezeanu ne-a spus că Legiunea are neapărată nevoie de aceste trupe de asalt, deoarece, pentru păstrarea ordinii interne (a țării) nu se mai poate pune bază pe actuala Poliție și Jandarmerie"[411]. De la această idee a pornit inițiativa înființării celebrei „Poliții legionare", subiect al propagandei comuniste prin care se arunca o imagine de criminali, homosexuali și dezaxați asupra întregii Mișcări legionare și asupra întregii sale istorii. Însă spiritul care domina acum Legiunea, sub conducerea lui Horia Sima, era, evident, vindicativ. Ion Antonescu a înțeles bine acest lucru și a căutat să canalizeze acest curent spre o zonă unde și el avea suficiente resentimente, admițînd necesitatea pedepsei, dar în limite juridice. Fără îndoială că nu se putea sustrage modelului

[410] Nichifor Crainic, *Zile albe – Zile negre. Memorii*, vol. 1, Ed. Gîndirea, București, 1991, p. 328.
[411] Ștefan Logigan, *op. cit.*, p. 321.

politic ce domina Europa atunci şi avea o prezenţă dominantă în ţară, astfel că a mers pe formula partidului unic de tip totalitar.

Bănuindu-l acum de inteligenţă şi calcul pe Ion Antonescu, va trebui să observăm că decretul semnat de regele Mihai I şi prin care se instituia statul naţional-legionar avea nişte şicane. Astfel, la articolul 2 se arăta că Mişcarea legionară este singura „mişcare" recunoscută în noul stat. Nu se spunea că este „singurul partid" sau „partidul unic". Or, calitatea de mişcare devenise foarte vagă atunci, pentru că altfel mişcări civice sau chiar politice mai existaseră. Este însă important că Ion Antonescu a ştiut să negocieze acest pasaj, protejînd mai departe partidele, care, în fapt, îşi aveau reprezentanţii în punctele cheie din guvernarea sa. Şi apoi, tot la articolul 2, care era misiunea desemnată pentru Mişcarea legionară? Scrie acolo că are drept ţel „ridicarea morală şi materială a poporului român şi dezvoltarea puterilor lui creatoare". Acestea nu erau funcţii politice explicite şi, în plus, defineau nişte limite pe care Mişcarea legionară nu le putea depăşi. Antonescu îşi lua încă de pe acum măsuri. Vom înţelege şi mai bine manevra lui, urmărind prevederile articolului 3, unde „Domnul general Ion Antonescu este conducătorul statului naţional-legionar şi şeful regimului legionar". Calitatea de Conducător este clară; nu se înţelege ce anume este un „regim legionar". Dacă această locuţiune simbolizează regimul politic, atunci Ion Antonescu îşi rezerva şi aici rolul de conducător politic al statului. Asta face ca articolul 4: „Domnul Horia Sima este comandantul Mişcării legionare" să îl trimită pe agentul lui Moruzov în rîndul doi, deoarece, aşa cum am explicat mai sus, funcţia de comandă se subordonează funcţiei de conducere. Aşadar, nu întîmplător în textul decretului apare cuvîntul *comandant* şi nu conducător al Mişcării legionare. Antonescu reproducea în plan politic mecanismul relaţiei dintre ministrul şi şeful Statului-Major General din Armată, relaţie în care ministrul poate dispune destituirea, îndepărtarea, subordonatului său comandant. Nu ne îndoim că Horia Sima a priceput foarte bine chestiunea asta şi că din ea a extras singura soluţie pe care o avea la dispoziţie: formula lui Codreanu, repetată şi de el generalului: la Putere vii dumneata şi la umbra dumitale îmi organizez partidul cu

care apoi iau puterea, dîndu-te pe dumneata jos! În fața acestui pericol, Ion Antonescu se preocupă de asigurarea bazei sale de putere, a forței pe care să se poată sprijini – Armata.

În timpul acesta, Horia Sima avea mari probleme de legitimitate și autoritate în interiorul Mișcării legionare. El se pare că a încercat înființarea unui lagăr pentru legionarii codreniști[412]. După transformarea „Gărzii legionare" în Poliție legionară, el va numi la conducerea acesteia un bulgar pe nume Ion Boian, cu pseudonimul Moisescu, a cărui pregătire nu depășea o clasă de liceu industrial și care este autorul asasinatelor de evrei din timpul rebeliunii legionare, asasinate efectuate în colaborare cu oamenii lui Himmler de la Legația germană din București. Apoi, Horia Sima va încerca să-l contrapună lui Ion Antonescu pe regele Mihai I. Dincolo de ciudățenia ideii, ea este o ilustrare a lipsei de mijloace politice. Voievodul de Alba-Iulia fusese implicat de tatăl său în mișcarea Străjeriei, care era o tentativă de contrapondere la Frățiile de Cruce legionare, și mai multe jurnale de actualități îl prezentaseră pe tînărul prinț defilînd în rîndul întîi și salutînd cu salutul legionar. De fapt, era copia acestui salut. În sfîrșit, Sima a încercat să-l atragă pe proaspătul rege în organizația lui, într-o calitate dubioasă de patron simbolic sau șef onorific. Pentru asta a folosit ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, zi a sfîntului patron al Legiunii și totodată onomastică a regelui, cu scopul de a produce evenimentul scontat. Printr-o decizie surprinzătoare, dar numai pentru profani, regele a hotărît să-și serbeze ziua onomastică la Iași. În realitate, totul fusese pregătit pentru intrarea tînărului suveran în Mișcarea legionară, act pe care, aparent, îl agrea și generalul Antonescu. În dimineața de 8 noiembrie, orașul își arăta hainele de sărbătoare, toate instituțiile și întreprinderile statului încetîndu-și activitatea, iar școlile supunîndu-se unui program special dedicat suveranilor, mamă și fiu. Presa din acea dimineață conținea zeci de poeme, imnuri și lozinci în onoarea regelui Mihai, precum și anunțul solemn: „Regele coboară astăzi în rîndurile Mișcării". După un *Te-deum* la catedrala mitropolitană, Mihai I s-a

412 Preot Ștefan Palaghiță, *op. cit.*, p. 143.

dus la cel mai celebru fotograf al Iaşiului, unde s-ar fi fotografiat în cămaşă verde. Oricum, martorii oculari afirmă că pe clădirea Liceului Naţional din Iaşi era arborată o imagine imensă a regelui Mihai I în uniformă legionară[413]. Mulţimea în delir l-a însoţit pînă la palat, unde, împreună cu mama sa, a binecuvîntat drapelul verde şi a declarat Iaşiul „Oraşul Mişcării Legionare". Au urmat o defilare a batalioanelor legionare şi cuvîntări sforăitoare pigmentate cu expresii de genul „regele primăverilor româneşti", „regele, Arhanghelul nostru", „regele Mihai se bucură de încrederea nemărginită a întregului popor". Spre seară, oficialităţile şi sărbătoritul, împreună cu reprezentanţii Italiei fasciste şi ai Germaniei naziste, s-au retras la Căminul legionar de la „Rîpa Galbenă", unde a fost dată o recepţie. Să ne mai mirăm că în „Oraşul Mişcării legionare" a avut loc cel mai mare pogrom de pe teritoriul României, în 1941?

Sigur că posibilitatea ca regele Mihai I să fi îmbrăcat cămaşa legionară nu ne mai produce o mare surpriză, iar faptul că a îmbrăcat-o şi Ion Antonescu devine derizoriu. Important pentru noi este ce a urmat după ceremoniile de la Iaşi. Chiar imediat după plecarea regelui şi a lui Ion Antonescu, disputele la nivelul conducerii legionare au izbucnit cu şi mai mare violenţă, Horia Sima dorind să profite de succesul manifestaţiei pentru a obţine recunoaşterea sa decisivă ca lider necontestat. În noaptea de 8 noiembrie el a vrut să provoace o întrunire a Forului legionar pentru a obţine excluderea lui Ion Zelea Codreanu, tatăl Căpitanului. Acesta însă era în posesia unor documente secrete şi mărturii compromiţătoare despre Sima şi se pregătea să lanseze o campanie publică pentru demascarea acestuia. Reveniţi la Bucureşti, Ion Zelea Codreanu şi partizanii săi încearcă, în ziua de 12 noiembrie, ocuparea sediului central şi instalarea sa ca şef al Legiunii. Garda sediului se opune şi incidentul degenerează printr-un schimb de focuri în care doi dintre însoţitorii lui Codreanu sunt ucişi. Pentru a-şi putea asigura supremaţia în Mişcare, Horia Sima face apel tot mai intens la elementele radicale

[413] Lavinia-Dacia Dumitraşcu, „Un moment al luptei politice din România: Iaşi, 8 noiembrie 1940" în *Radiografia Dreptei româneşti*, Ed. FF Press, Bucureşti, 1996, p. 422.

şi extremiste ale organizaţiei şi acordă o mai mare importanţă Corpului Muncitoresc Legionar, infuzat de muncitori comunişti şi infiltrat de agenţi sovietici. Fenomenul principal din interiorul Legiunii este observat de Armin Heinen: „În timpul guvernării sale, Legiunea a fost o forţă neomogenă, rebelă, a cărei aripă extremă a cîştigat un plus de importanţă prin numeroase înscrieri noi"[414].

Tot în această perioadă, legăturile Mişcării legionare cu Biserica încep să scadă în intensitatea lor organică, dar fenomenul s-a datorat mai puţin exceselor extremiste, cît ofensivei lui Ion Antonescu de a scoate Biserica de sub influenţa Legiunii. Mişcarea înfiinţase *Ajutorul legionar*, care era, în intenţie, o asociaţie de binefacere pentru săraci, în care preoţii erau implicaţi pentru diferite iniţiative caritabile şi se constituiseră într-un canal de legătură directă cu păturile cele mai nevoiaşe ale ţării. Biserica Ortodoxă vedea în acest organism şi o armă de luptă împotriva prozelitismului practicat de alte culte, mult mai bogate. Proveniența lucrurilor împărţite de Biserică era însă cunoscută: sub acoperirea legilor de rechiziţii şi deposedare date de Ion Antonescu, *Ajutorul legionar* practica un jaf nesistematizat, care lua o direcţie organizată doar în momentul cînd intra în sistemul de caritate ecleziastic. Tot din ordinul lui Ion Antonescu, ca urmare a înţelegerilor secrete cu Federaţia Comunităţilor Evreieşti, activităţile *Ajutorului legionar* au fost limitate, împiedicate, sabotate şi în final compromise. Pe de altă parte, sub regimul naţional-legionar s-a constat o deplasare a interesului şi combativităţii preoţilor de ţară legionari sau simpatizanţi ai Legiunii către problematica evreiască, această deplasare devenind o preocupare unilaterală, un motiv de agitaţie pe fondul tezei abia apărute a „momentului prielnic". În contextul conflictului Antonescu-Sima, o serie de înalţi ierarhi s-au îndepărtat de Mişcare şi procesul a coborît pînă la nivelul median al Bisericii. Pe de altă parte, suferinţa provocată de pierderea Ardealului de Nord şi informaţiile tot mai precise despre atrocităţile comise de horthyşti în teritoriul ocupat au dus şi la o stare de neunitate în corpul de diferite confesiuni al preoţilor legionari. Este mai puţin cunoscut

[414] Armin Heinen, *op. cit.*, p. 417.

că, dincolo de preponderența covîrșitoare a preoților ortodocși, Mișcare legionară reușise, încă de pe vremea lui Corneliu Z. Codreanu, să constituie un corp confesional de diferite religii, greco-catolici, catolici și musulmani. Dăm aici o listă a personalităților ecleziastice legionare, chiar dacă unele dintre ele neagă apartenența lor, numai pentru a vedea componența confesională: Marin Firmilian, mitropolit al Olteniei, Nicolae Corneanu, mitropolit al Banatului, Antonie Plămădeală, mitropolit al Ardealului, Visarion Puiu, mitropolit al Bucovinei, Nicolae Mladin, mitropolit al Ardealului și instructor legionar, episcopul Nicolae Popovici, episcopul Vartolomeu Stănescu, episcopul Valerian Trifa (eroul celebrului scandal din America), Bartolomeu V. Anania, episcopul de Cluj și Feleac, arhimandrit Ștefan Lucaci, arhimandritul ortodox al Americii de Sud Roman Braga, arhimandrit Benedict Ghiuș, monseniorul Vaticanului, Pamfil Carnatio, monseniorul catolic Ignat, monseniorul catolic Goia, monseniorul catolic Ioan Dan, episcopul greco-catolic Vasile Zăpârțan[415]. Șeful organizației legionare Banat era preotul greco-catolic Pușcașu, iar șeful organizației legionare Severin era preotul greco-catolic Cornel Zaloți. La alegerile din 1937, peste 10% din alegătorii greco-catolici a votat cu partidul „Totul pentru Țară"[416]. Preoții ortodocși, greco-catolici și catolici vor lupta împreună în munți în timpul ocupației sovietice. Motivul pentru care unii înalți ierarhi nu-și recunosc apartenența sau aderența la Mișcarea legionară vine din cunoașterea diferenței dintre Mișcarea codrenistă și cea simistă și din detașarea categorică de crimele înfăptuite după 1938.

Problemele de legitimitate ale lui Horia Sima își aveau sursele și în compromisul făcut cu regele Carol II, prin acceptarea intrării în guvernul Gigurtu. Apoi, supraviețuirea sa ca lider politic, precum și rămînerea lui în viață, după ce structurile informative ale țării l-au identificat drept terorist, după ce a încercat o lovitură de stat în iarna 1938-1939 și a fugit în Germania, după ce s-a întors clandestin și a fost prins, sunt puse pe seama calității de informator a lui Moruzov.

---

[415] Apud Flor Strejnicu, *Creștinismul Mișcării legionare*, Ed. Imago, Sibiu, 2001, p. 220.

[416] *Ibidem*, p. 225.

Argumentul nu este suficient. Mai degrabă, supraviețuirea lui Horia Sima sub Carol II și sub Ion Antonescu s-a datorat credinței celor doi șefi ai statului că Horia Sima reprezintă, politic, Germania în România. În Nota Corpului Detectivilor din 19 mai 1940, autorii informării făceau și următoarea precizare: „... ne rezervăm dreptul de a crede că toată acțiunea lui Horia Sima, din trecut și cea viitoare, este inspirată de către un stat străin"[417]. Pe cînd se afla în Germania în 1939, Horia Sima hotărîse linia simplă a politicii sale, iar la București, în timpul anchetei, a reprodus-o întocmai: „Partizani ai Germaniei și continuarea acțiunii de răzbunare"[418]. Chiar Ion Antonescu, cînd a constatat lipsa de pregătire a lui Sima în administrarea treburilor statului, l-a întrebat cu ce s-a ocupat în Germania. Sima i-a răspuns că a făcut politică, ceea ce era un indiciu că stabilise relații operative cu structuri ale aparatului nazist. Carol II nu putea risca suprimarea lui, cum făcuse cu Corneliu Z. Codreanu, repetarea asasinatului împotriva șefului Legiunii putînd să-l pună, cu siguranță în bătaia unei puști germane, cu deget legionar pe trăgaci. Așadar, fie că se întemeia pe o legătură reală, fie că specula acest zvon în interes personal, Horia Sima a folosit din plin impresia că este sub protecția Germaniei. În perioada de debut a regimului național-legionar el a reușit cîteva mutări promițătoare, în perspectiva programului său: participarea la guvern și controlul informativ prin miniștrii săi a activității lui Ion Antonescu; victoria asupra adversarilor săi din Legiune; constituirea Poliției legionare, instrument cu care intenționa să aplice răzbunarea; aducerea în prim-planul strategic a Corpului Muncitoresc Legionar, ca trupă de asalt.

Deteriorarea relației Antonescu-Sima

Felul în care s-a ajuns la confruntarea din ianuarie 1941 își are explicația în ansamblul de probleme ale statului pe care erau nevoiți să le rezolve cei doi protagoniști, ca doi legatari ai unei moșteniri

---

417 *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 2000, p. 71.
418 *Ibidem*, p. 139.

pline de datorii, dar şi în dualitatea Puterii. Ion Antonescu a făcut la început o eroare de fond, în aprecierea căilor de rezolvare a problemei conducerii statului, crezînd că îşi poate rezerva responsabilitatea guvernării, în timp ce Horia Sima poate acţiona paralel pe tărîm politic. Legea de bază a guvernării arată că factorul politic şi cel administrativ sunt obligatoriu legaţi şi trebuie să concure atunci cînd se doreşte o reformă substanţială a statului.

O mînă întinsă de Antonescu. Ion Antonescu pornea de la un principiu generos, dar inoperant: „Eu am un principiu pe care l-am aplicat toată viaţa. Un om, orice informaţii am avut asupra lui, l-am socotit de bună-credinţă, atîta vreme cît am avut convingerea aceasta, dar odată ce am avut convingerea că este invers, de rea-credinţă, l-am dat la o parte şi nimeni, nici regele, n-a putut să mă întoarcă la un om de la care m-am întors eu"[419]. Apelul era adresat lui Horia Sima, care se afla de faţă. Analiza stenogramelor şedinţelor guvernului Antonescu în regim naţional-legionar dezvăluie procesul tensionat care a dus la rebeliune. În primul rînd, trebuie arătat că prim-ministrul nu a putut să aplice principiile sale de guvernare, enunţate în şedinţa din 7 septembrie. Pe paginile de stenogramă nu se va înşira, între 18 septembrie şi pînă la cutremurul din 10 noiembrie, decît nesfîrşita intervenţie a lui Ion Antonescu în treburile cele mai mărunte. De unde afirma că vrea să conducă numai miniştrii, el ajunge să stabilească preţul de vînzare a cailor, să standardizeze ţigla, să împartă varul în judeţul Vîlcea, să cîntărească gramajul la pîine şi să o înlocuiască cu mămăligă, să retragă sau să dea burse unor persoane particulare, să vîndă boii împreună cu pielea şi să asigure cultura crapului de icre. Este evident că, oricît de clară era viziunea sa guvernamentală, sistemul nu reacţiona, ministerele nu funcţionau, iar miniştrii nu puteau sau nu voiau să-şi asume responsabilitatea execuţiei. În al doilea rînd – şi aici se pune prima cărămidă a conflictului – Ion Antonescu încerca să introducă un principiu de guvernare metodică: „Generalul Antonescu nu a

[419] *Stenogramele şedintelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 1, p. 103.

atacat încă toate problemele mari în stat, fiindcă eu am această şcoală a tacticianului şi strategului, care ştie că, dacă atacă pe toţi inamicii în acelaşi timp şi cu forţe reduse, este menit a fi doborît. Şi atunci, eu n-am atacat problema masoneriei, n-am atacat problema evreiască, nici problema comunistă în Ţara Românească"[420]. Or, acestea erau temele *imediate* ale legionarilor lui Horia Sima. Şeful Legiunii ar fi trebuit să urmeze programul lui Antonescu, nu programul său, care avea nevoie de confirmări urgente. Situarea la putere implica atacarea frontală a proiectelor legionare, introducerea „ordinii" legionare, rezovarea problemei evreieşti şi răzbunarea pe autorii crimelor antilegionare. Pus de Antonescu în situaţia de a aştepta un curs oficial, juridic şi legislativ al măsurilor, Horia Sima risca pierderea credibilităţii şi scăparea de sub control a aripii radicale pe care se sprijinea.

Tot din stenograme aflăm că Antonescu era înţeles cu Horia Sima asupra pedepsirii celor care erau vinovaţi de dezastrul ţării – aici intrau foştii agresori la adresa Mişcării legionare, politicieni corupţi şi militari trădători – precum şi asupra descongestionării economiei de elementul străin. Nu mai avem astăzi dubii că Antonescu a aprobat aplicarea pedepsei, dar voia ca aceasta să se desfăşoare într-un cadru legal organizat, *abuziv şi el*, desigur, dar nu prin execuţii sumare. De aceea, în şedinţa din 21 septembrie 1940 el îi atrage atenţia lui Horia Sima că „violenţa apare, în primul loc, în presă, şi trebuie evitată, fiindcă apare imediat replica în domeniul economic şi ne doboară şi pe noi". El va încheia şedinţa cu următoarea directivă: „Noi scoatem din aparatul de stat tot ce este minoritar, dar în mod progresiv şi nu prin măsuri violente, care să-mi creeze o situaţie grea". În şedinţa următoare, din 26 septembrie, lucrurile devin categorice: „Îi dăm afară de peste tot, îi aruncăm fără mijloace de existenţă, îi dăm afară din şcoli, din situaţii sociale, din profesiunile libere, tot ce este profesionist liber nu mai poate cîştiga existenţa decît în mediul evreiesc". Pentru a pune în aplicare programul de epurare – care îi viza şi pe unguri şi bulgari, nu numai pe

420 *Ibidem*, p. 69.

evrei – Ion Antonescu dă un ordin fatal: „Aveţi toată latitudinea, dublaţi toate elementele de Siguranţă, de Poliţie, dublaţi cu legionari, să poarte cămaşă albastră, verde, n-am nimic de spus, dar să facă parte din aparatul oficial"[421]. A fost una din deciziile grave ale lui Ion Antonescu, care atîrnă greu la judecata istorică a personalităţii sale. El a fost interpretat ca un ordin de „mînă liberă". Curînd, va regreta ordinul, atitudine care, de fapt, a grăbit conflictul armat din ianuarie 1941. O altă decizie nesăbuită a fost intervenţia în actul de justiţie. Ion Antonescu înfiinţase Comisia pentru cercetarea averilor marilor demnitari, aceasta începuse deja să „studieze" foşti demnitari corupţi şi, pentru a grăbi pronunţarea sentinţei, Conducătorul statului a dat ordin să fie judecaţi prin jurisdicţia specială, în regim de urgenţă, ceea ce a dus la verdicte influenţate de factorul politic. Acest procedeu a dat legionarilor impresia că demnitarii arestaţi şi închişi la Jilava – asasinaţi mai tîrziu – erau deja condamnaţi la moarte şi doar îşi aşteptau execuţia.

Schimbarea la faţă a Legiunii. Intrarea în acţiune a Poliţiei legionare, ca instituţie a statului, a declanşat, încă de la începutul lunii octombrie, un val de abuzuri însoţite de violenţe. Poliţia legionară a fost înfiinţată cu consultanţa SD-ului german (Sicherheit Dienst), nu a reprodus întocmai structura organismului de represiune german, dar a folosit cîteva dintre metodele acestuia. Echipe de legionari simişti pătrundeau în magazinele evreieşti, dar şi în magazine româneşti care aveau o firmă străină a cărei semnificaţie n-o înţelegeau, şi, sub pretextul legilor de românizare, al controlului gestiunii, le devastau sau jefuiau. S-au înregistrat cîteva cazuri de violare a domiciliului şi de confiscare de bunuri, mai ales autoturisme şi arme. Pe acolo unde liderii organizaţiilor locale făcuseră lagăr sau închisoare din cauza unor denunţuri, unde existaseră conflicte personale vechi şi duşmănii politice, au fost înregistrate acte de răzbunare, inclusiv crime. La Iaşi, „Oraşul Mişcării legionare", s-au înregistrat abuzurile cele mai grave, intensitatea agresiunilor la adresa evreilor fiind proporţională cu

[421] *Ibidem*, p. 112.

forța comunității evreiești din localitate. Un caz anume, în care șeful comunității evreiești a putut demonstra corupția controlorilor legionari, a fost rezolvat prin sinuciderea legionarului corupt, dar și prin creșterea aversiunii populației românești la adresa evreilor, neștiindu-se dedesubturile afacerii. Sentimentul dominant era că venise momentul răsplatei pentru toate agresiunile la adresa Mișcării legionare și că anumiți vinovați vor plăti pentru dezastrul țării. Ca și în alte situații – așa cum observăm din toate analizele istoriografice asupra perioadei – populația românească nu reacționează sau, dimpotrivă, aprobă actele de violență, nu neapărat din xenofobie sau din ura pe guvernanți, ci din sentimentul combinat al setei de dreptate și al satisfacției că vinovații sunt întotdeauna alții. Ca și în alte situații istorice, echipele care intrau cu pistolul în mînă prin magazine, companii și case particulare produceau implicit o identificare a vinovaților pentru nefericirea fiecărui român și o degajare de sindromul vinovăției personale. Cînd fenomenul s-a extins și a intrat în zona haosului, a senzației de neguvernare și abuz, cetățenii și-au îndreptat privirile către Ion Antonescu. În ședința din 14 octombrie, el va avea primele reacții de protest la adresa acestor abuzuri: „Ascultați-mă pe mine – se adresa el legionarilor din guvern – că sunt bătrîn. N-am nici o ambiție personală. Cînd un om a ajuns ceea ce am ajuns eu, ce să mai ajungă. Doar nebun nu sunt să mă fac rege în Țara Românească sau în Rusia. Ascultați-mă pe mine, pentru că eu lucrez în folosul dvs. Nu mai puneți oameni nepregătiți. Pot fi nelegionari, pentru că îi formăm noi. Sectarismul este tot ce se poate mai rău. O să vedeți dvs. ce vă spune g-ralul Antonescu: «Dacă mergeți așa, în trei luni nu mai reprezentați nimic în Țara Românească»"[422].

Trei luni din octombrie 1940 însemna ianuarie 1941. Precizia acestei previziuni nu poate fi încă explicată. Legionarii din exilul postbelic și unii din cei rămași în țară îl acuză pe Antonescu de provocarea evenimentelor din ianuarie. Unii dintre ei nici nu recunosc termenul de „rebeliune" și merg convinși pe ideea unei lovituri de stat date de Antonescu împotriva lor. Să încercăm o altă explicație.

---

[422] *Ibidem*, p. 247.

Eşecul reformei economice rapide. Ion Antonescu judecat numai după apelurile şi chemările publicate în presă şi după activitatea intensă a propagandei pare un caraghioz. La o cercetare atentă a intervenţiilor sale din şedinţele de guvern vom observa că avem de-a face cu un conducător de stat bine pregătit pentru actul de conducere şi foarte bine informat asupra realităţilor ţării. Cu toate acestea, ar fi de reţinut şi faptul că, de cîte ori vrea să dea exemple comparative, el apelează la experienţa sa militară. Expresia „eu, cînd eram la Statul-Major" făceam şi dregeam, devine la un moment dat obsesivă. Cultura sa cazonă şi felul propriu de a fi au contribuit la atingerea rapidă a limitelor sale. Pe de altă parte, o ţară care a funcţionat după sistemul corupt de guvernare, ca stat bugetar şi birocratic, de la formarea sa şi pînă în 1940, o ţară care atinsese deja criza finală a sistemului său politic, nu avea cum să se transforme peste noapte într-un mecanism viu. În finalul şedinţei de Guvern din 17 octombrie el va face o radiografie tulburătoare a situaţiei în care se aflau el şi statul român. Va identifica atunci două cauze: **1.** Moştenirea dezastruoasă lăsată de vechiul regim şi **2.** Criza agravată de regimul naţional-legionar. Dacă în privinţa moştenirii lăsate de vechiul regim greutăţile erau exclusiv de natură economică, ţara fiind abandonată de Carol II într-o gravă criză de sistem, greşelile făcute în prima lună de guvernare naţional-legionară erau şi multiple, şi grave. Ion Antonescu va recunoaşte atunci că schimbarea radicală în unele domenii economice, ca urmare a ordinelor sale pripite, a fost o greşeală cu consecinţe vizibile, că măsurile de românizare forţată „produc un vid pe care nu-l putem umple de pe o zi pe alta", că intervenţia sa pe piaţa preţurilor a dus la dispariţia produselor şi ameninţa cu foametea anumite categorii sociale. În sfîrşit, un punct anume al analizei sale autocritice a fost reţinut în particular şi cu mare interes de către Horia Sima: boicotul şi sabotajul evreilor împotriva măsurilor economice. Aici, exemplu Germaniei naziste, care reacţionase la boicotul economic evreiesc prin asaltul general al statului împotriva evreilor, prin lagăre şi deportări, nu reprezenta o soluţie pentru Antonescu, dar îi surîdea lui Sima. În plus, criza economică nu ajuta cu nimic, ba, dimpotrivă, îngreuna folosirea

avantajelor strategice în relațiile cu Germania. De aceea, *din acest moment Ion Antonescu hotărăște încetinirea reformelor*, folosirea realităților economiei românești, așa corupte cum erau, pentru păstrarea păcii sociale și potolirea zelului legionarilor. Tot din acest moment, Horia Sima va transmite în rîndurile Legiunii că Ion Antonescu a trădat „revoluția" legionară, că „s-a dat cu francmasonii" și va lansa zvonul că are mama evreică și că este mason. Drept soluție pentru rezolvarea crizei, Ion Antonescu face un apel la bună-credință, muncă și patriotism. Tragedia lui începea să se contureze. Deși probabil a înțeles că în 1940 vechiul stat românesc burghez se prăbușise definitiv, el a încercat să-l facă să funcționeze în regim de avarie și, de aici, observația lui Dan Zamfirescu, conform căreia Ion Antonescu a salvat statul de la dezintegrare, devine mult mai consistentă. Insistențele lui Ion Antonescu pe caracterul nou al regimului și al statului ilustrau proiectul și încercau să sintetizeze o viziune de viitor care să țină loc unei realități catastrofale. A treia dimensiune a crizei era de natură externă. Germania va propune preluarea misiunii de apărare a României în schimbul orientării economiei românești către nevoile sale logistice. Chiar Ion Antonescu, precizînd la începutul guvernării sale că nu-l cunoaște pe Hitler, va reproduce totuși „consemnul" acestuia: „Să-l ajutăm pe g-ralul Antonescu să reușească, căci altfel se prăbușește situația politică din România"[423].

Supravegherea Mișcării legionare a lui Horia Sima. Aplecat aproape complet asupra problemelor redresării economice, care să permită și satisfacerea nevoilor germane – moneda sa de schimb pentru refacerea teritorială – conducătorul statului se va sprijini pe șeful SSI, Eugen Cristescu, și pe Alexandru Rioșanu, subsecretar la Ministerul de Interne pentru Poliție și Siguranță, pentru a controla informativ Legiunea. Mai toate informațiile pe care le avem, ca și mărturiile unor legionari și nelegionari implicați în evenimentele sfîrșitului de an 1940, arată că Ion Antonescu a calculat o relație cu și față de Mișcarea legionară a lui Horia Sima în perspectiva

[423] *Ibidem*, p. 336.

compromiterii acesteia în opinia publică şi în ochii germanilor. În timpul anchetei pentru procesul său din 1946, mareşalul a subliniat că presa nu ar fi suportat un regim foarte strict al cenzurii şi că opinii contrare regimului – adică legionarilor – au putut fi citite în ziare. Este în discuţie dacă Ion Antonescu a tratat cu naivitate relaţia cu legionarii şi s-a trezit în ultimul moment să pună ordine, sau a avut un plan bine calculat de distrugere a credibilităţii lor. Chiar în momentul cel mai dramatic, în timpul asediului clădirii guvernului în timpul rebeliunii, Antonescu va spune colaboratorilor săi: „Aveţi răbdare. Tactica mea era ca să fie discreditaţi, pentru că făceau orori, şi lumea să fie contra lor"[424]. Ceea ce pare o tactică abilă a unui militar încercat este, în fapt, o dovadă a responsabilităţii vinovate pe care o are faţă de victimele civile şi militare ale rebeliunii. Mai trebuie spus că cercetarea organelor competente şi analizele Siguranţei arată că unele din violenţele puse pe seama legionarilor din această perioadă erau exagerate sau inventate şi că presa a continuat să fie un vehicul al acestor deformări ale realităţii, deşi se afla sub cenzură. Este un indiciu că Ion Antonescu juca pe cartea prăbuşirii Legiunii cu orice preţ şi că victimele asasinate, jefuite, stropite cu benzină şi incendiate au fost pierderi previzibile, dar şi consecinţe ale algebrei sale politice.

Alexandru Rioşanu a fost un personaj din umbră al acestor evenimente. Ion Antonescu îl prezintă ca om al său infiltrat în Mişcarea legionară, apoi aşezat într-o poziţie strategică în Ministerul de Interne şi în serviciul de informaţii al acestuia. Ulterior, el va îndeplini o serie de sarcini de natură financiară confidenţiale ale mareşalului, gestionînd fonduri secrete sau obţinînd fonduri din surse neoficiale, cu care îndeplinea anumite ordine ale lui Ion Antonescu. O bună parte a acestor fonduri era îndreptată către fundaţiile patronate de Maria Antonescu, de unde li se pierdea urma, subiect al anchetei deschise împotriva soţiei mareşalului şi a Venturiei Goga după război.

---

[424] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 389.

De Eugen Cristescu se leagă însă lupta subterană împotriva legionarilor. Aşa cum ştim, Eugen Cristescu fusese cooptat în grupul de consultanţă ad-hoc organizat de Nicolae Titulescu după asasinarea lui I.G. Duca. În urma succesului loviturii de stat din 5 septembrie, Ion Antonescu făcuse apel la colonelul Nicolaid pentru a prelua Serviciul Secret de Informaţii de la Mihail Moruzov, dar acesta păstra tăcerea asupra faptelor de violenţă ale Mişcării legionare. Curînd, Conducătorul statului şi-a dat seama că este lipsit de informaţii tocmai de la sursa oficială cea mai importantă şi că riscă să intre într-un blocaj informaţional, în faţa frontului de negaţie creat de Horia Sima şi de miniştrii săi din Guvern. Aceştia prezentau violenţele legionare drept acte de justiţie, dar exagerate de presă, şi accentuau ideea că la baza acţiunii este lupta împotriva sabotajului şi boicotului evreiesc. La începutul lunii noiembrie 1940, Eugen Cristescu, pe atunci şef al Direcţiei de personal a Ministerului de Interne, găseşte calea accesului la Ion Antonescu prin intermediul lui Alexandru Rioşanu, prezentîndu-i o imagine ameninţătoare a crizei produse de acţiunile legionare în ţară. Totodată, el arată că cele două grupări ale legiunii, simiştii şi codreniştii, se sprijină pe o relaţie directă şi subterană cu Gestapoul şi, respectiv, Abwehrul. „Criza informativă în care se zbătea conducerea statului şi pericolul pe care Rioşanu îl prevedea, determină pe acesta să îi ceară lui Antonescu schimbarea conducerii SSI, singurul organ de stat care putea să-i mai informeze"[425]. Numirea la 15 noiembrie 1940 a lui Eugen Cristescu, cunoscut antilegionar, în funcţia de şef al SSI este gestul care ne asigură că, înaintea primei sale întîlniri cu Adolf Hitler, Ion Antonescu a pornit o acţiune de control a activităţilor lui Horia Sima. Vizita la Berlin are legătură cu trecerea Mişcării legionare sub observaţie. Înainte să plece, chiar în Gara Mogoşoaia, Conducătorul dă ordine precise lui Cristescu: „Sunt apoi invitat de Antonescu în vagonul său – Horia Sima rămînînd pe peron – unde-mi

425 Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii 1916-1944*, Ed. R.A.I. şi Roza Vînturilor, Bucureşti, p.151.

dă instrucţiuni să urmărească îndeaproape toate mişcările legionarilor, în lipsa sa, şi să informez pe Mihai Antonescu şi Rioşanu de măsurile ce trebuie să ia, în caz cînd vor încerca să dea vreo lovitură ca să ia conducerea statului în mîna lor"[426].

Prima întîlnire Hitler-Antonescu. La Berlin, în timpul primei întrevederi, din 22 noiembrie, Ion Antonescu a reuşit să-i sugereze lui Hitler, printr-o aluzie, că Mişcarea legionară nu este pregătită pentru actul de conducere şi că „trebuie reorganizată, pentru că toţi conducătorii ei fuseseră zvîrliţi în închisori de foştii onducători"[427]. La această provocare, Adolf Hitler, care oferise azil şi pregătire lui Horia Sima pe timpul regimului carlist, îi dă un răspuns surprinzător: „Pentru opera de reconstrucţie este important un partid puternic, care să-i fie absolut devotat lui [Antonescu]"[428]. Răspunsul încă nu echivala cu mandatul de a prelua conducerea Mişcării legionare, dar a reprezentat un semnal de alarmă pentru legionarii aflaţi în delegaţia română. De aceea, în ziua de 23 noiembrie, cînd Ion Antonescu a solicitat şi primit o audienţă de rămas-bun cu Hitler, membrii legionari ai delegaţiei au intrat în panică, întrevederea avînd loc între patru ochi. Situaţia era pe muchie de cuţit, nici Antonescu, nici legionarii nefiind lămuriţi asupra orientării lui Hitler în privinţa conflictului intern din România. După prima întîlnire, Ion Antonescu se interesase de opiniile demnitarilor naziști din structurile afacerilor externe şi aflase de la Gheorghe Barbul că Schickendanz, subsecretar de stat în Departamentul de Externe al partidului nazist, îi atrăsese atenţia că „istoria" convorbirii Hitler-Carol, urmată de asasinarea lui Codreanu, nu trebuie să se repete. Informaţia anula substanţa răspunsului încurajator al lui Hitler. Intrat într-o uşoară agitaţie, Ion Antonescu îi va telegrafia în ţară lui Mihai Antonescu, cerîndu-i să-i contacteze pe sovietici pentru a le preciza că aderarea României la Pactul Tripartit nu este îndreptată împotriva URSS, iar acolo, la Berlin, va solicita întrevederea de rămas-bun. Audienţa în

---

[426] *Ibidem*, p. 152.

[427] *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944)*, vol.1, Ed. Cozia, Bucureşti, 1991, p. 38.

[428] *Ibidem*, p. 43.

doi a durat, în loc de o jumătate de oră, o oră şi jumătate, spre exasperarea membrilor delegaţiei române. Minuta întocmită de Paul Schmidt nu spune prea multe, este scurtă şi repetă, în rezumat, exact ce se discutase la prima întrevedere. Ea nu reflectă, nici pe departe, o oră şi jumătate de dialog şi este foarte suspectă în privinţa conţinutului. Legionarii din delegaţie erau foarte interesaţi să afle dacă la întrevedere participă şi Ribbentrop – nu participa – apoi au fost surprinşi să vadă un Hitler şi un Antonescu ieşind ca buni prieteni din cabinetul Führerului. Hitler părea foarte satisfăcut de Antonescu şi, de faţă cu toţi, i-a spus două lucruri aparent protocolare, dar care s-au dovedit importante în viitor: că îl va ajuta în probleme de politică *internă* şi că îl poate vizita oricînd, punîndu-i la dispoziţie avionul său personal.

Obişnuiţi cu strîngerile de mînă cordiale, cu zîmbetele şi îmbrăţişările călduroase ale unor lideri politici mondiali, urmate de un cuţit înfipt în spate, ne întrebăm ce valoare practică putea avea atitudinea prietenoasă a lui Hitler faţă de Antonescu. Fără îndoială că Führerul cîntărise bine situaţia internă din România, ştia şi ce-i trebuie din ţara noastră şi cine este cel mai potrivit să-i dea. Există însă nişte amănunte ale regimului nazist cu care cititorul român nu este familiarizat şi care au contat în relaţia Hitler-Antonescu. Nu este cunoscut, de exemplu, că regimul nazist nu avea un Guvern propriu-zis, constituit din miniştri şi aşezat pe o structură executivă clasică. Întreaga putere de decizie izvora de la Hitler, direct, prin intermediul unui cabinet personal compus din cinci secretariate. Şefii acestor secretariate, al căror nume nici măcar nu au fost reţinute de istorie, transformau ordinele şi deciziile lui Hitler în documente oficiale ale statului. Führerul se consulta cu intimii săi, foşti camarazi de luptă politică, care primiseră de la el anumite misiuni de comandă în domenii diferite. Aşa se face că Göring răspundea de aviaţie, Göbbels – de propagandă, Speer – de construcţii etc., dar ei erau doar executanţi ai ordinelor Führerului. Şefii celor cinci secretariate preluau minutele întrevederilor, îşi extrăgeau partea care privea domeniul lor de activitate şi întocmeau documentele pe care apoi Hitler le semna. Doar viteza şi precizia

activității acestor secretariate făcea ca ordinele să fie simultane cu punerea lor în aplicare de către liderii naziști. Doar în domeniul politicii externe, regimul nazist a fost nevoit să instituie funcția de ministru, care era însă dublat de șeful Departamentului de politică externă al partidului nazist. Cînd trata probleme militare, Hitler se sfătuia cu generalii din OKW. Pentru analiștii celui de-al doilea război mondial, eficiența sistemului de lucru al conducerii regimului nazist continuă să fie o enigmă, din cauza absenței unei structuri executive și a refuzului sau fricii de a admite că întreaga răspundere a deciziilor îi aparținea lui Adolf Hitler. Concentrată la vîrf în acest fel, puterea aducea o ordine care era a ordinii gîndirii liderului suprem și se degrada, ajungînd la genocid și dezastru, tocmai pentru că era condiționată de procesele mentale ale unui singur om. O organizație fanatică și sîngeroasă, SS-ul, asigura controlul asupra modului în care erau executate ordinele Führerului.

În ce-l privește pe Ion Antonescu, Hitler a fost fascinat de „naționalismul patetic" al acestuia, în care regăsea ardoarea fanatică a anilor săi de debut politic. Asta i-a și fost fatal lui Antonescu. Nu felul cum l-a apreciat dictatorul nazist contează la judecata Istoriei, ci realitatea că *dictatorul român a fost călăuzit în actele sale de patetism naționalist, și nu de naționalismul autentic, care este realist și rațional.* De aceea, comparațiile frecvente între Hitler și Antonescu au un sîmbure de adevăr, dar par, în continuare, stridente pentru că nu explică diferența fundamentală dintre sistemul de gîndire comun al celor doi dictatori – naționalismul patetic, întotdeauna extremist – și ideologia Dreptei clasice, naționalismul autentic, întotdeauna rațional. Tot din această ușurință analitică s-a putut ajunge la aberația confundării Dreptei cu antisemitismul.

În ce privește România, țara noastră a căzut în mijlocul conflictelor pentru întîietate în fața lui Hitler dintre Ministerul de Externe, condus de Ribbentrop (ostil), și șeful Departamentului de politică externă al NSDAP, Rosenberg (favorabil), între structurile informative controlate de Himmler (prolegionare) și Abwehr (pro Antonescu). În perspectiva războiului cu URSS, Ion Antonescu mai avea un aliat – conducerea Armatei germane. Momentul pe care

picase Antonescu, la prima sa întîlnire cu Hitler, era dominat de tentativa insistentă a Germaniei de a atrage URSS în Pactul Tripartit (ceea ce ar fi încheiat războiul prin victoria categorică a Germaniei în Europa Occidentală) şi de nevoia de a interveni în Balcani (Grecia) pentru a bloca intervenţia militară britanică. Pentru a trece trupele prin România, Hitler avea nevoie de stabilitate politică şi de suport logistic, pe care numai Ion Antonescu îl putea asigura. Horia Sima a mizat, aşadar, pe relaţia privilegiată, dar subterană şi lipsită de acordul explicit al lui Hitler, cu structurile politice şi informative naziste. Reproducînd bătălia care se ducea pentru întîietate în faţa lui Hitler între structurile politice şi de stat din Reich, gîndirea strategică a lui Horia Sima se axa pe conducerea unei lupte care să aducă Mişcarea legionară pe primul plan în ochii Germaniei. Un plan secund şi încă greu de luminat este împingerea Legiunii către comunism.

Evenimente decisive la sfîrşitul anului 1940. Imediat după întoarcerea de la Berlin, au avut loc asasinatele de la Jilava. Conform unor mărturii secundare, odată cu revenirea lui Ion Antonescu s-a răspîndit în Legiune şi zvonul că vizita la Hitler a fost un eşec. Sursa acestei informaţii eronate nu poate fi decît Ribbentrop, care a trecut pasajul întîlnirii între patru ochi dintre Antonescu şi Hitler în categoria evenimentelor fără importanţă, deoarece nu participase la el. Ştim din mărturiile vremii că Ribbentrop, dacă nu era chiar cretin, era, cu siguranţă, foarte orgolios. Cum naziştii trăiau convinşi că deciziile importante ale Reichului nu se puteau lua fără a fi informaţi, Ribbentrop, ca şi oamenii lui Himmler, nu au înţeles că atracţia dintre doi naţionalişti patetici valora mai mult decît poziţia lor în regim. Probabil că această impresie de eşec a vizitei lui Antonescu a contribuit la decizia de a declanşa asasinatele politice, acoperite de zvonul că generalul intenţionează să-i salveze pe indivizii acuzaţi de crime antilegionare în perioada regimului carlist. În lumina informaţiilor pe care le avem pînă acum – sub rezerva unor date conţinute de arhivele sovietice – este posibil ca gruparea radicală a Legiunii, intrată în contacte serioase cu sovieticii, să fi trecut la acţiune din alt

ordin decît al lui Horia Sima. Dar la fel de bine, asasinarea foştilor demnitari slujea şi interesele exterminatoare ale naziştilor şi interesele diversioniste ale sovieticilor. Asupra preliminariilor actului de răzbunare, care era, de fapt, o provocare la tema centrală a stabilităţii politice din România, avem o mărturie spectaculoasă, dar destul de neclară. Vom porni de la ea, precizînd că problema infiltrării comuniste în Mişcarea legionară a lui Horia Sima rămîne deschisă.

În însemnările sale, Gheorghe Barbul, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Ion Antonescu, ne dezvăluie o serie de informaţii şocante, cu care nici istoricii români nu au fost familiarizaţi. El afirmă că, la aproximativ trei săptămîni de la prima întîlnire cu Hitler, Ion Antonescu a cerut prin Fabricius o nouă întrevedere, avînd drept scop exclusiv lămurirea conflictului cu Legiunea. Această nouă întîlnire, secretă şi de care au ştiut foarte puţini, s-ar fi petrecut la Berchstesgarden, în reşedinţa privată din munţi a lui Hitler. Ea nu putea să aibă loc decît în intervalul 13-17 decembrie, cînd şedinţele de Guvern se suspendă inexplicabil, deşi pînă atunci avusese şi două pe zi. Înainte să plece, Ion Antonescu şi-a chemat cei mai apropiaţi colaboratori, Mihai Antonescu şi Gheorghe Barbul, şi le-a pus la dispoziţie trei documente. Primul era un memoriu semnat de Dinu Brătianu şi Iuliu Maniu, care trebuie să fie cel prin care liderii partidelor istorice se desolidarizau de aderarea României la Pactul Tripartit şi îi subliniau că inamicul României este URSS. În legătură cu acest document, Ion Antonescu a precizat intimilor săi: „N. Lupu [vicepreşedinte al partidului lui Maniu, n.a.], care mi-a adus în această dimineaţă documentul, n-a uitat să mă roage să-mi iau toate precauţiile pentru ca germanii şi legionarii să nu afle despre el; «este destinat pentru mai tîrziu», îmi explică el cu naivitate: «pentru istorie». «Pentru procesul meu, îi replicai eu» [Ion Antonescu]. «Te bucuri de toată încrederea noastră, îmi răspunde el»[Nicolae Lupu]". Dialogul are toate atributele veridicităţii, fiind o confirmare a strategiei cunoscute a lui Iuliu Maniu. Al doilea document era un raport al serviciului de informaţii al Marelui Stat-Major, care îl anunţa pe Conducător că aripa radicală a Legiunii a decis constituirea unei

„echipe a morții", de fapt o echipă de criminali care nu avea nimic în comun cu semnificația originară a acestei formule, cu misiunea să-l asasineze. Fusese un vot în unanimitate și în acel moment căutau mijloacele și momentul acțiunii.

Al treilea document este și cel mai interesant. Era „o dare de seamă amănunțită a unei consfătuiri între legionarii de stînga și Petru Groza, șeful simpatizanților comuniști din România. Dezbaterile se purtaseră mai ales asupra problemelor de politică externă, dar și asupra problemelor de ordin intern. În urma unor îndelungi discuții, Garda de Fier se angaja să se opună intrării de noi trupe germane în țară și acceptă să procedeze, într-un mod propice din punct de vedere economic, la colectivizarea mijloacelor de producție. În schimb, Petru Groza se angajă în numele stîngii să sprijine Garda de Fier împotriva generalului Antonescu și să-i aducă sprijinul Moscovei"[429]. Informațiile din această notă sunt halucinante. Avem temeiuri să credem că Petru Groza s-a întîlnit cu Nicolae Pătrașcu, mîna dreaptă a lui Sima, iar biografia ulterioară, plină de întîmplări ciudate, a lui Pătrașcu, toate legate de relația cu Moscova, vine să confirme o anume predilecție. Infuzia de muncitori de la Uzinele Malaxa și de la S.T.B. în Corpul Muncitoresc Legionar, pornită de inginerul Clime, se accelerase după septembrie 1940. Ideologic, doctrinar, politic și chiar metodologic, apropierea este de neînțeles. Nu mai punem la socoteală povestea aceea cu colectivizarea mijloacelor de producție. Cu acest tablou în fundal, documentul prezentat de Ion Antonescu intimilor săi pare o diversiune, construită din mici adevăruri și umflată cu pericole exagerate. Ca să-l acceptăm drept reflex al unei realități, va trebui să tragem concluzia că Horia Sima lucra pentru Uniunea Sovietică. Nu avem deocamdată date să putem susține așa ceva, chiar dacă există o serie de atitudini ale fostului lider legionar care trezesc suspiciunea. Punctul central al documentului era însă angajamentul de a împiedica sporirea numărului de trupe germane în România. Acest subiect constituia principala preocupare a Uniunii Sovietice.

---

[429] Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 68.

Ei bine, Ion Antonescu dorea să-i prezinte lui Hitler aceste documente, drept probe ale pericolului pe care îl reprezenta Mişcarea legionară. Pe parcursul lunilor noiembrie, decembrie şi ianuarie, tema aranjamentului legionari-comunişti a dominat manevrele lui Antonescu, dar şi pe măsură ce activitatea Legaţiei sovietice la Bucureşti şi a agenturii comuniste a sporit. Trebuie să înţelegem din atitudinile lui Antonescu, legate de relaţia cu Germania, că marea preocupare şi teamă a lui era o nouă înţelegere între Hitler şi Stalin peste capul României. Hitler dorea cu putere o intrare a URSS în Pactul Tripartit şi amîna punerea în aplicare a Directivei pentru atacarea imperiului de la Răsărit. Pentru Ion Antonescu, la fel cum fusese şi pentru regele Carol II, un conflict germano-sovietic era singura şansă pentru o modificare a situaţiei teritoriale a României ciopîrţite şi, încă o dată, Dan Zamfirescu are dreptate: conducătorii României ştiau că nimeni nu va pleda pentru ţara noastră la sfîrşitul războiului, aşa cum se va pleda pentru Polonia. Ca să înţelegem încă o dată gravele erori ale politicii externe româneşti din perioada interbelică, vom arăta că la momentul păcii pe noi trebuia să ne apere Franţa. Cum s-a vazut, ea nu a contat. La prima întîlnire cu Hitler, Antonescu a forţat cît se putea pe tema atacării Uniunii Sovietice, dar s-a lovit de un zid. Hitler a fost prudent, iar înţelegerile privind dizlocarea trupelor germane în România s-au referit, cel puţin pînă în decembrie, la intervenţia în Grecia. Din această situaţie se poate extrage explicaţia şi pentru sentimentul legionarilor că vizita lui Antonescu a fost un eşec, şi pentru insistenţa Conducătorului de a arăta pericolul sovietic, la graniţe şi în interiorul Legiunii. Începutul întîlnirii secrete de la Berchtesgaden se profila pentru Gheorghe Barbul ca un eşec şi mai mare. „Generalul era în alertă, în timp ce Hitler nu părea deloc dispus să admită existenţa unor afaceri urgente. De la înălţimea la care se afla, părea să dispreţuiască toate grijile zilnice. Am observat aerul vădit descumpănit al lui Antonescu, în timp ce cancelarul făcea tot ce era posibil pentru a îndepărta întîlnirea de orice caracter oficial"[430]. Au urmat aproximativ 15 minute în

[430] *Ibidem*, p. 71.

care cei doi lideri au rămas singuri, apoi au revenit în salon alături de Barbul şi Manfred von Killinger. Aici a avut loc un schimb de replici între Hitler şi Antonescu în care cancelarul german a rostit clar mesajul îndepărtării fanaticilor, ca adepţi ai revoluţiei permanente. Totuşi, el a subliniat că „un stat fără o mişcare ideologică este un stat fără suflet". Prin urmare, substanţa mesajului lui Adolf Hitler era îndepărtarea conducerii legionare şi aşezarea generalului Ion Antonescu în fruntea partidului naţionalist. Este posibil ca Gheorghe Barbul să fi încurcat temele de discuţie de la întrevederile din decembrie 1940 şi ianuarie 1941 sau numai datele şi locul, întîlnirea în cauză fiind numai cea din ianuarie. Nu excludem în întregime posibilitatea ca întîlnirea de la Berchtesgaden să fi existat, transformată de Hitler într-o simplă audienţă de vacanţă, fără abordarea unor subiecte politice. Ceea ce derutează cel mai mult este precizia cu care Barbul descrie locul întîlnirii şi detaliile atmosferei acestei enigmatice a doua întîlniri.

La cîteva zile după această întrevedere, dr. Petru Groza îi cere o audienţă lui Ion Antonescu sub pretextul minor că nu i se eliberează paşaportul pentru o călătorie în Ungaria. Ion Antonescu şi Petru Groza se cunoşteau de mult şi aveau o relaţie amicală, preţuindu-se unul pe celălalt şi consultîndu-se în mai multe rînduri pe timpul dictaturii regale. Discuţia privată a durat aproximativ o oră şi suntem siguri că nu s-a referit la paşaportul pentru Ungaria. Mai important este că, punîndu-i Gheorghe Barbul în faţă documentul întîlnirii Groza-Pătraşcu, Ion Antonescu îi va da ordin să-l ardă[431]. Aşa cum îl cunoaştem pe general, un astfel de ordin de distrugere a unui document atît de important pentru el şi pentru stat nu se poate explica decît prin cunoaşterea faptului că era un fals fabricat pentru a-l impresiona pe Hitler sau prin convingerea că el conţinea exagerări fără temei. Secretul schimbării de atitudine a Fuhrerului în favoarea lui Ion Antonescu a fost dezvăluit lui Barbul de Mihai Antonescu peste alte cîteva zile. Hitler primise de la Horia Sima o scrisoare-denunţ la adresa lui Ion Antonescu în care şeful Legiunii

[431] *Ibidem*, p. 77.

încerca să-i dovedească anglofilia generalului cu ajutorul unui discurs ţinut de acesta la Legaţia română din Londra în 1925, în care afirmase că Marea Britanie va fi întotdeauna învingătoare. Führerul s-ar fi convins astfel că Horia Sima este un idiot, „căci numai un om cu o inteligenţă redusă ar fi putut presupune că el, Hitler, ar acorda vreo importanţă unui discurs de circumstanţă". La cîte discursuri comuniste ţinuse liderul nazist în viaţa sa politică, atitudinea de Dreapta din ultimii ani ar fi fost cît se poate de suspectă în ochii colaboratorilor săi. Nu avem garanţia că relatarea acestor amănunte este identificată precis în legătură cu vizita secretă de la Berchtesgaden, şi nu este cumva o confuzie cu vizita din ianuarie, de la Obersalzberg, unde subiectul conflictului cu Horia Sima a apărut în aceeiaşi termeni ca şi la întîlnirea precedentă. Există o contradicţie între relatarea lui Gheorghe Barbul şi înregistrarea făcută de Paul Schmidt la întrevederea Hitler-Antonescu din 14 ianuarie, document mult mai credibil. Or, încredinţaţi de Gheorghe Barbul că Hitler a tranşat conflictul încă din decembrie, iar Antonescu a dat ordin să fie arsă mărturia alianţei legionari-comunişti, reluarea subiectului de către general cu ocazia vizitei din ianuarie nu mai pare justificată. În textul oficial al înregistrării, tema are acelaşi conţinut: „Prima greşeală a legiunii – admiterea în rîndurile sale a unor elemente inferioare – a avut ca rezultat infiltrarea comuniştilor în organizaţia legionară. Aceasta constituie noua metodă bolşevică de penetraţie în alte ţări. Nu se mai înfiinţează partide comuniste, iar comuniştii intră în număr mare în rîndurile organizaţiilor politice existente în ţară"[432]. Fenomenul era real, valabil şi pentru partidele istorice, în care au pătruns sau din care au fost recuperaţi mai tîrziu mai toţi liderii comunişti români. Noi înclinăm să credem că, mai degrabă, liberalul Ion Gheorghe Maurer sau ţărăniştii Gogu Rădulescu şi Leontin Sălăjan, de exemplu, au fost mai întîi membrii ai acestor partide, identificaţi apoi ca adepţi ai ideilor marxiste şi puşi să spioneze partidele din

[432] *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944)*, Ed. Cozia, Bucureşti, 1991, p. 67.

interior. Rezervele lui Stalin față de ei explică importul masiv de cadre din URSS după 23 august 1944.

Infiltrația comunistă în Mișcarea legionară

Analiza atentă a documentelor care descriu acțiunile premergătoare rebeliunii și cele ale rebeliunii în curs dovedesc existența unei puternice influențe sovietice în interiorul Mișcării legionare. Ciudat la prima vedere este că Horia Sima a favorizat și sprijinit această facțiune ai cărei lideri aveau antecedente comuniste și ale căror „trupe" erau formate din muncitori de la Griviția, S.T.B., Malaxa. Încă din decembrie 1940 avusese loc un contact între lideri legionari și unii șefi comuniști din lagărul de la Caracal în vederea unei alianțe. Se pare că ateismul comuniștilor a reprezentat o piedică, dar și faptul că șefii comuniști abordați erau din „garda veche" a socialismului (Constantinescu-Iași, Mihail Gh. Bujor, Ilie Cristea). Gruparea muncitorească legionară era organizată în Corpul Muncitoresc Legionar, format în octombrie 1936, dar cu puțini membri. Abia la începutul anului 1940, Corpul Muncitoresc Legionar se infuzează rapid cu peste 20 000 de muncitori, al căror fief principal era la S.T.B. Vechi celule de partid, active la Atelierele Griviția în timpul grevelor din 1933 și la Uzinele Malaxa (viitorul „23 August"), trec la propagandă prolegionară, subliniind caracterul revoluționar al Mișcării, grupuri și grupuscule de la alte întreprinderi adună adeziuni. În ședința Consiliului de Miniștri din 29 octombrie 1940, ministrul de interne legionar îi raporta Conducătorului statului: „... de multă vreme avem informația că se produce o penetrație de comuniști în Mișcarea legionară. Am informat și conducerea Mișcării. Pe acești comuniști îi urmărim îndeaproape."[433] Serviciile de informații atrăgeau atenția că „în cuiburi se face teorie și aplicații pentru lupta de stradă după cursul

[433] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 1, p. 363.

predat în şcoala de propagandă din Moscova."[434] Un raport al Grupei I din Corpul Detectivilor din 30 iulie 1941 ne expune unele detalii asupra acestui fenomen: „Elementul muncitoresc comunist aduce în Mişcarea legionară un însemnat aport, muncitorul fiind un om încercat şi curajos, în genere bine pregătit pentru lupta politică, stăpînind o dialectică cu efect asupra nehotărîţilor din masa muncitorească, chemată sub drapelul verde. Aşa se explică că elementul terorist al Mişcării şi-a recrutat şi îşi recrutează elementele din rîndurile C.M.L. Argumentaţia că mai toate atentatele înscrise în istoria legionarismului au fost făcute de intelectuali, nu anulează valabilitatea acestei constatări, fiind un fapt bine stabilit că echipele speciale, de sacrificiu sau teroriste, bine organizate şi prevăzute cu argumentul necesar, s-au întîlnit uneori în cadrele acestei organizaţiuni [C.M.L.]; iar rebeliunea şi desfăşurarea evenimentelor au dovedit că legionarismul n-a reuşit să asimileze elementul comunist. Educaţia comunistă, tehnica şi tactica propagandei s-au dovedit superioare copiei imperfecte împrumutate de legionarism. Nu numai că n-au putut fi asimilaţi, dar comuniştii au reuşit să impună Mişcării legionare directivele sădite în sufletele lor de Internaţionala a III-a, din ordinul căreia se bănuieşte că s-au infiltrat în Mişcarea legionară. Astfel, au fost identificaţi fruntaşi şi conducători de unităţi muncitoreşti legionare, care în trecut au suferit pedepse pentru activitate comunistă"[435]. Raportul asupra rebeliunii înaintat generalului Antonescu conţinea afirmaţii surprinzătoare pentru noi: „Cadrele rebele erau de mult pregătite, nu însă complet; punerea în aplicare a planurilor, prin ocuparea autorităţilor publice, încadrarea în «alcazaruri» şi lupta de stradă, s-a desfăşurat după principiile trotchiste"[436]. Afirmaţii de acest tip, publicate de Antonescu în cartea sa, sunt şi astăzi violent contestate de legionarii simişti. Ele ne apar foarte bine plasate în manevra generalului de a compromite

---

[434] *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941*, vol. 1, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992, p. 30.

[435] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii 1916-1944*, Ed. R.A.I şi Roza Vînturilor, Bucureşti, pp. 68-69.

[436] *Pe marginea prăpastiei*..., vol.1, p. 34.

Legiunea. Există însă o probă peste timp care nu poate fi contestată şi care vine să întărească versiunea antonesciană.

Ziarele legionare ale vremii abundau în provocări revoluţionare, al căror sens ni se pare astăzi, după decenii de comunism şi propagandă antidemocratică, cît se poate de familiar: „Dacă în zilele de apreciere a aurului s-a ajuns la dominaţia capitalismului, la dominaţia exploatatorului, în această lume nouă de apreciere a muncii se va ajunge la dominaţia cinstită a muncitorului. Pentru prima dată biruie producătorul muncii peste exploatatorul ei. Aceasta este prima mare biruinţă a dreptăţii. Pentru această biruinţă a mobilizat Căpitanul muncitorimea. Pentru desăvîrşirea acestei biruinţe, fiinţa ne este stăpînită de acelaşi îndemn al Căpitanului: La luptă, muncitori!"[437] După cum se observă uşor, nu se poate înţelege ce căutau mesajele propagandei comuniste în ziarul Mişcării legionare. Raportul generalului Antonescu chiar menţiona acest aspect: „revista «Muncitorul legionar» are unele capitole întregi de cel mai curat comunism"[438]. Într-adevăr, cititorul de astăzi care ar face efortul să parcurgă presa legionară şi, mai ales, *Muncitorul legionar*, poate avea o mare surpriză: va găsi acolo toate poncifele propagandei comuniste, limba de lemn şi poezia de „angajament". Iată cîteva exemple, pentru a înţelege mai bine ce s-a întîmplat cu noi nu numai în regimul comunist, ci şi înainte, subliniind astfel şi legătura invizibilă dintre cele două forme de totalitarism:

LA LUPTĂ, MUNCITORI

În trudă ne-am bătut şi-n umilinţă,
Tiranii pîinea ne-au luat...
Destul ne-am încleştat în suferinţă,
Cu Neamu-ntreg am sîngerat!...
Din greu şi aspru vuiet de ciocane,
Încovoiaţi de foame şi nevoi,

[437] *Muncitorul legionar*, nr. 5 din 15 ianuarie 1941, p. 1.
[438] *Pe marginea prăpastiei*... vol. 2, p. 65.

Din sgurà de furnale şi cazane
Flàmînzi ne ridicàm şi goi.

REFREN
La luptà, muncitori!
Veniţi, Legiunea ne adunà.
La luptà, muncitori!
Veniţi în crîncena furtunà!
La luptà, muncitori!
Zidari de veacuri viitoare,
Cu frunţile în soare
Ne-nàlţàm biruitori!

Din fabrici, din uzine şi din minà,
Din toiul beznelor adînci,
Am izbucnit, nàprasnic, spre luminà
Ca o nàvalà grea de stînci
Càlcàm cu paşi de flàcàri spre Dreptate!
Pe drum de foc şi cer isbàvitor!
Un clopot sfînt în pieptul nostru bate,
S-aprind pe umeri aurori...

Pentru dreptatea noastrà legionarà
Şi pentru'ntregul Neam sàrac,
Din fulger vom clàdi o nouà ţarà
Pe nicovale mari de veac!
Ca viforul vom trece prin prigoane,
Marin şi Moţa ne veghează-n cer...
Din jertfe şi din tràsnet de ciocane
Ne-om fàuri Destin de fier!

Radu Gyr[439]

[439] *Muncitorul legionar*, anul I, seria II, nr. 1 din 8 noiembrie 1940, p. 4. (Radu Gyr a fost un remarcabil poet, neocolit de compromisuri artistice. Conform mărturiei lui Eugen Ionescu, transmise de Mihail Sebastian, Radu Gyr a fost una din personalităţile legionare de origine evreiască; v. Mihail Sebastian, *Jurnal*, pp. 303-304.)

Această revistă cu coperte verzi nu se prezintă doar ca o publicație aparte, scoasă de gruparea comunistă ca un act de inițiativă izolat și nereprezentativ, deoarece ea a primit încă de la început „girul" conducerii Mișcării legionare. Horia Sima, Vasile Iasinschi, Ștefan Palaghiță și alții semnau articole și editoriale. Deteriorarea mesajului inițial al Căpitanului este vizibilă chiar din paginile primului număr, unde este publicată Circulara de înființare a Corpului Muncitoresc Legionar din 25 octombrie 1936: „Se vor lua cele mai severe măsuri cu privire la recrutarea noilor elemente, în așa fel încît să nu pătrundă decît acelea capabile de credință în Dumnezeu". Vasile Iasinschi, care era deja ministrul muncii, publica un articol substanțial intitulat „Lupta poporului român", în care afirma: „Pentru că întreaga clasă conducătoare de la noi era exploatatoare sau cîștigată de partea celor ce exploatau poporul, Mișcarea legionară, ridicîndu-se din mijlocul poporului și pentru popor, a însemnat în primul rînd lupta poporului român împotriva propriei sale clase conducătoare."[440] Așadar, era vorba și de lupta de clasă! Istoricul Keith Hitchins constata că: „Garda a făcut, de asemenea, mult caz de intențiile sale de a stabili o nouă ordine socială în care burghezia ar fi eliminată și exploatarea capitalistă ar dispărea în consecință"[441]. Dar articolul cel mai interesant, cu certe aspecte programatice, făcea o analiză comparativă între comunism și legionarism, ajungînd la concluzia că bolșevismul a căzut pe mîna evreilor și din această cauză a fost deturnat de la misiunea sa sfîntă: „Muncitorimea din toate țările a trăit pînă acum în necontenite frămîntări, a îndurat mai mult decît oricine, pe spatele ei s-au zidit palate pentru alții și s-au sprijinit toate huzururile lumii și n-a putut, cu tot sîngele vărsat, să cîștige dreptatea pe care o merită, pentru că de o sută de ani a luptat pe un drum greșit. Pentru că din vina conducătorilor ce i-a avut, muncitorimea nu s-a putut ridica din mocirla sufletească a burgheziei capitaliste, care a exploatat-o pînă azi. [...] Astfel, burghezia exploatatoare vorbea în numele democrației, adică în numele

---

[440] *Ibidem*, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, p. 9.

[441] Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 491.

poporului, exploatînd, pe de altă parte, fără cruțare muncitorimea și poporul. [...] Marx a înțeles foarte bine spiritul hrăpăreț și exploatator al democraților de pe vremea sa pentru acesta era tocmai spiritul jidovesc care cuprinsese toată lumea. Marx a înțeles ce vrea să spue libertatea democratică, pentru că formula «libertate, egalitate, fraternitate» este de origină francmasonică și jidovească, dar ca evreu nici el nu s-a putut ridica la o concepție mai înaltă, creatoare de dragoste, nu a putut ieși din mocirla materialismului jidovesc." Și, mai departe, acest articol intitulat „Capitalistul și Comunistul" și semnat George Macrin ajunge la o concluzie stupefiantă: „Comunistul e mai sincer; el luptă împotriva Bisericii pe față!"[442]

Conducătorul Corpului Muncitoresc Legionar era un individ extrem de controversat, Dimitrie Groz(e)a. Notele informative ale SSI îl prezintă pe acest Dimitrie Groza ca eliberat în septembrie 1939 din închisoarea de la Chișinău, unde executa o pedeapsă pentru *activitate comunistă*, și care a stat o lună de zile în Munții Făgăraș, unde este posibil să fi primit misiuni precise. Dimitrie Groza a contestat cu vehemență după 1989 apartenența sa comunistă, fără să dea însă detaliile cele mai importante. El s-a prevalat de confuzia care a persistat mult timp, atît la SSI, cît și la Legația germană, că este una și aceeași persoană cu dr. Petru Groza, ale cărui contacte cu Mișcarea legionară din aceeași perioadă au condus probabil la derutarea surselor. Este însă interesant că și astăzi continuă acuzațiile foștilor și actualilor legionari codreniști la adresa lui Horia Sima, pe care îl consideră pactizant cu comunismul. Legionarul preot Ștefan Palaghiță îi făcea un portret de cameleon: „A lucrat cu germanii precum a lucrat și cu comuniștii, iar atunci cînd n-a putut parveni la putere – singurul mobil al acțiunilor lui – a luptat și contra germanilor, așa precum afirmă azi că ar fi și contra comuniștilor."[443]

Este greu de afirmat că Horia Sima ar fi fost un comunist sub deghizament. El se prezintă în istorie drept un individ venal care a încercat să se folosească de orice forțe disponibile pentru a ajunge

---

[442] *Muncitorul legionar*, anul I, seria II, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, pp. 14-15.
[443] Preot Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Ed. Roza Vînturilor, București, 1993, p. 45.

la puterea absolută. Liderii fasciști din țările europene neocupate oficial de Germania au avut aceleași atitudini, asociindu-se cu toți cei înclinați spre rezolvări violente. De altfel, numirea lui Dimitrie Groza la conducerea Corpului Muncitoresc Legionar și participarea legionarilor comuniști la rebeliune era ilustrarea practică a alianței sovieto-germane, o transpunere în teren a Pactului Molotov-Ribbentrop, România fiind încă o dată experimentul coincidenței sau confruntării de interese între două mari puteri. Aparent aliate, Germania și URSS continuau să-și ducă lupta în România: una, pentru ocupație stabilă și control asupra resurselor (mai ales petroliere), cealaltă, pentru împiedicarea acestei strategii și pentru trecerea statului român în sfera de influență sovietică. Distrugerea statalității române era un plan mai vechi. Ambele surse documentare citate în acest studiu – ca opinii venind de la inamici, în scopul definirii datelor asupra cărora concordă – arătau că Uniunea Sovietică se pregătea de un atac împotriva României și era prevenită asupra dezordinilor ce urmau să apară la București și în țară. Mai multe rapoarte ale SSI din perioada guvernării Antonescu vor aduce explicații plauzibile asupra strategiei sovietice de infiltrare în mișcările anarhice din Europa: „Statul sovietic, încă de la constituirea sa, a urmărit consecvent ca, exploatînd și încurajînd mișcările politice sau sociale cu tendințe radicale, chiar acelea bazate pe o doctrină naționalistă, ca, de pildă, mișcarea chineză Kuomintang, bulgară, D.R.O. etc., să accentueze manifestările acestora, în scopul de a provoca în țările respective frămîntări cît mai adînci, care să ducă la răsturnarea ordinii stabilite, la revoluții și la crearea condițiunilor favorabile pentru extinderea regimului comunist. [...] Partidul comunist are în directivele sale permanente de propagandă, ca o axiomă, îndemnul de a profita de orice mișcare cu caracter social spre a produce confuzie în credința maselor și de a-și introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere al partidului comunist, care să militeze foarte activ și care să creeze fracțiuni extreme“[444]. Într-un

[444] Cristian Troncotă, „Între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluție în Țara Românească“, în *Magazin istoric*, nr. 1/1994, p. 42.

studiu apărut la Paris în 1934, era prezentat rolul principal al activităţilor G.P.U. în lume: „Misiunea generală a G.P.U. este spionajul şi pregătirea revoluţiei mondiale. Dar punerea în aplicare diferă în fiecare ţară în funcţie de condiţiile locale. În Statele Unite, de exemplu, efortul revoluţionar se duce asupra celor 12 milioane de negri, în vreme ce în China se limitează, pentru scopurile revoluţionare, la coruperea cîtorva generali. În America de Sud, G.P.U. exploatează mişcarea amerindiană, dar în Europa şomajul este unealta cea mai indicată. Nici o ţară nu este uitată: Peninsula Balcanică, ea însăşi, a înghiţit într-un an nu mai puţin de 5 milioane de dolari. [...] Această activitate nu a întîrziat să-şi arate roadele : încăierările pe drumul public, grevele, un asasinat politic ocazional contribuie la ceea ce se numeşte în Rusia *producerea stării de spirit revoluţionare.* Aceste manifestări sunt întotdeauna urmate de rapoarte circumstanţiale trimise [de G.P.U.] la Moscova, care anunţă invariabil revoluţia ca iminentă"[445]. Ar fi o naivitate să credem că Uniunea Sovietică stătea în timpul ăsta cu mîinile în sîn şi se uita cum intră trupele germane în România. De asemenea, ar fi o naivitate să credem că, pentru a sabota penetraţia germană în ţara noastră, ar fi fost suficient să apeleze la membrii Partidului Comunist din România, cei cîţiva ambuscaţi politic adunaţi prin închisori sau lagăre sau la cei lăsaţi în libertate pentru că deveniseră informatorii Siguranţei. Avantajul experienţei comuniste pe care am trăit-o ca sistem ne arată că toate simptomele infiltraţiei comuniste în Mişcarea legionară erau premeditate şi sunt cît de poate de plauzibile. Că nu a fost vorba doar de o folosire de către sovietici a izbucnirii rebeliunii legionare pentru a-şi pune în aplicare propriile planuri şi că avem de-a face cu o infiltrare în corpul ideologic şi doctrinar al Legiunii, ne-o dovedeşte mărturia unui legionar care descrie pregătirea ce se făcea de către comandanţii legionari în şedinţele de cuib. În august 1941, Ion Buducea avea să reproducă

[445] Essad Bey, *Histoire du Guépéou. La Police Secrčte de l'U.R.S.S (1917-1933)*, Ed. Payot, Paris, 1934, p. 232.

misiunile pe care le primea de la superiorii săi după instalarea regimului naţional-legionar :

„Nimic nu aparţine nimănui, totul este al comunităţii.

Recomandarea unirii la orice fel de fapt, bun sau rău, moral sau imoral, încredere oarbă în şefi, deşi cei mai mulţi sunt certaţi cu morala, disciplina, onoarea.

Dispreţul pentru elita societăţii, a neamului nostru, dispreţul pentru cultură. Neamul n-a avut niciodată o elită, aceasta ar fi prima.

Ura împotriva averii, oricum ar fi cîştigată, chiar în mod cinstit sau chiar modestă.

Ura împotriva intelectualităţii, funcţionărimii, ofiţerilor etc.

Ura împotriva progresului omului. Toată lumea este egală şi trebuie să rămînă egală, nu trebuie să existe selecţie, numai elecţie.

Ura, principiu de viaţă colectivă. Intriga ridicată la valoarea de ţinută morală. Singura ierarhie este aceea care corespunde unui dispozitiv mai dinainte aranjat şi care trebuie să satisfacă unele interese particulare. Ea trebuie învăluită în secret, mai ales de mister.

Dispreţul pentru orice alt dispozitiv de ordine [chiar şi cel german]. Dispreţul contra Armatei [de aceea sunt aşa de mulţi dezertori]."[446].

Dacă această mărturie ar fi fost înregistrată după război sau după instalarea sistemului comunist în România, am fi putut spune că este partizană, patetică şi dubioasă. Dar este un document scris în Germania, în 1941, la cîteva luni de la rebeliune. El însumează principalele elemente doctrinare definitorii ale comunismului. Cînd a făcut analiza rebeliunii legionare, Lucreţiu Pătrăşcanu a dorit să accentueze teza că prezenţa muncitorească în Mişcarea lui Horia Sima a fost cu totul accidentală şi că a fost vorba de lumpenproletariatul român, nu de clasa muncitoare. El a pus la dispoziţie o statistică a legionarilor condamnaţi de Tribunalul militar după rebeliune – statistică preluată şi analizată excelent de istoricul

[446] *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, Ed. Evenimentul Românesc, Bucureşti, 2000, p. 220.

german Armin Heinen – din care se observă însă că peste 80% erau muncitori, țărani, șoferi și diverși meseriași. Fără îndoială că la rebeliune nu a participat întreaga clasă muncitoare, pentru că probabil ar fi avut altă finalitate, dar acest fapt statistic nu ține de calitate, ci de cantitate – atît fuseseră legionarii și comuniștii capabili să mobilizeze – la care trebuie să adăugăm importanța procentului zdrobitor de proletari în grupul răsculat. Lucrețiu Pătrășcanu face în cartea sa, *Sub trei dictaturi*, o operă de diversiune, un fals, care a putut fi acceptat numai pentru că venea de la un intelectual de Stînga, al cărui stil literar părea cuceritor. În cuvintele scrise de el la 1941 se regăsesc „direcția de acțiune" a propagandei comuniste de mai tîrziu și temele falsurilor despre Mișcarea legionară cu care vor fi acoperite informațiile despre colaborarea dintre cele două organizații extremiste. Chiar premiza era falsă: „Cea mai mare parte din cadrele Gărzii, din jurul lui Horia Sima și în frunte cu acesta din urmă, erau aceiași oameni care formau conducerea mișcării pe vremea lui Codreanu"[447]. Numai sub regimul de teroare comunistă putea fi acceptată o asemenea enormitate, altfel orice om liber îi putea răspunde că întreaga conducere legionară codrenistă fusese asasinată odată cu Codreanu, în lagărul de la Miercurea Ciuc, în închisorile lui Carol II sau în preajma Bucureștilor, cum se întîmplase cu Sterie Ciumetti sau Nicoleta Nicolescu, arsă la crematoriul „Cenușa", încă vie. Cît despre Horia Sima, ca lider în jurul lui Corneliu Z. Codreanu, afirmația nici nu mai merită comentată. Armin Heinen constată însă realitatea cea mai profundă a deosebirii fundamentale dintre Mișcarea legionară a lui Codreanu și cea condusă de Sima, și anume că *baza politică a organizației părăsise mediul rural*, țărănimea română, și se instalase la o minoritate urbană și semiurbană muncitorească, în parte comunizată, în parte anarhică[448]. Ceea ce se uită, de regulă, atunci cînd se contestă apropierea legionar-comunistă din preajma rebeliunii – iar Lucrețiu Pătrășcanu nu putea recunoaște –, este că *aceeași minoritate*

[447] Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Ed. Forum, București, 1944, p. 185.
[448] Armin Heinen, *op. cit.*, p. 437.

muncitorească urbană şi semiurbană a constituit şi prima bază de mase a comunismului instalat în România odată cu ocupaţia sovietică din 1944. Muncitorimea măruntă şi slab profesionalizată a mahalalelor bucureştene, ţăranii urbanizaţi de o generaţie şi lumea interlopă minoritară etnic au reprezentat cel dintîi nucleu al bazei populare a comunismului stalinist, ceea ce face ca, împotriva părerii cvasiunanime a criticii literare româneşti, prezenţa capitolelor „comuniste" din capodopera *Groapa* a lui Eugen Barbu să nu fie întîmplătoare şi nicidecum un corp străin impus de cenzura comunistă. Contactul timpuriu al acestui strat social cu ideile legionare va permite şi aderenţa sa rapidă la pseudonaţionalismul dejist şi ceauşist.

Revenind la tema analizei noastre – conflictul pentru Putere între Ion Antonescu şi Horia Sima, între autoritatea statului şi Mişcarea legionară, conflict românesc dublat, în subteran, de conflictul între diferitele organizaţii naziste reprezentate în România anului 1940 – vom observa că, dincolo de poziţiile personale tranşant opuse, exista şi o diferenţă esenţială de doctrină. Aşa cum arătam, Ion Antonescu a văzut lucid, la un moment dat, eşecul reformei economice rapide şi a înţeles că tocmai redresarea economică este principalul său atu în relaţia cu Adolf Hitler. În plan politic, Ion Antonescu era adeptul statului poliţienesc – aşa cum îl şi depistase Hitler şi i-o spusese la Berchtesgaden[449] – în timp ce Horia Sima împingea Mişcarea legionară spre acţiuni anarhice, iar în fundal enunţa principiile unui regim socialist de amestecătură fascisto-comunistă. „Gîndirea politică a lui Antonescu rezulta dintr-o concepţie conservator-autoritară despre stat. Siguranţa, ordinea de drept, un anume pluralism urmau să constituie baza pentru o activitate economică constructivă. În raport cu aceasta, Legiunea căuta să extindă sfera statală în toate domeniile vieţii sociale. Nu putea accepta forţe care concurau alături de ea. Partidele vechi trebuie dizolvate, cerea ea, presa trebuie dirijată în mod unitar, dar, în special, economia nu trebuie să fie privată de influenţa

[449] Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 74.

politică"[450]. Dacă în Mişcarea legionară a lui Codreanu se puteau identifica influenţe de Stînga provenite din tentativa de a adapta socialismul italian în România, dar rămînea, pe fond, un curent politic de Dreapta, Mişcarea legionară de sub conducerea lui Horia Sima, fie că o făcea conştient sau nu, împingea România spre comunism.

Desfăşurarea tentativei de lovitură de stat

Ceea ce numim în mod curent *rebeliune* a fost o tentativă de lovitură de stat. Ion Antonescu a folosit ambii termeni, insistînd pe caracterul ei anarhic, pentru a pune evenimentul în contrast cu principiul de ordine pe care îl reprezenta el. Toate datele duc însă spre concluzia că nu anarhia a fost dominanta acţiunii, ci caracterul ei organizat. Fenomene anarhice s-au înregistrat cu totul marginal în actele de jaf din cartierele mărginaşe, dar pe fondul unor atacuri premeditate împotriva prăvăliilor evreieşti. Ţinînd cont de faptul că Mişcarea legionară era recunoscută drept unică forţă politică în stat, participa la guvernare şi ocupa o serie de instituţii ale statului, acţiunea sa împotriva lui Ion Antonescu avea caracteristicile clasice ale loviturii de stat. Dar pentru că nu a reuşit, a rămas doar la stadiul de tentativă. Publicaţii ale unor legionari simişti subliniază şi astăzi că în ianuarie 1941 ar fi avut loc o lovitură de stat dată de Antonescu împotriva Legiunii, dar teoria aceasta nu se poate susţine cu probe. În primul rînd, Antonescu nu voia să distrugă Legiunea, ci să o pună sub controlul său, să devină şeful ei. Este adevărat că generalul a schimbat prefecţii şi l-a destituit pe ministrul de Interne, dar nu a format un alt guvern, gonindu-i sau arestîndu-i pe ceilalţi miniştrii legionari, decît după consumarea evenimentelor. În sfîrşit, în acel moment, reprezentanţii Legiunii *dublau* funcţiile din administraţia centrală şi locală a statului, iar procesul de instalare efectivă a regimului naţional-legionar nu atinsese faza maturităţii, fiind încă

[450] Armin Heinen, *op. cit.*, p. 415.

un proces în derulare, încetinit şi obstrucţionat de contradicţia dintre sarcina politică pe care o primise Legiunea şi rolul de guvernare pe care îl avea Ion Antonescu. Aceasta a fost şi esenţa politică a tentativei de lovitură de stat: preluarea puterii economice şi administrative de la şeful Guvernului. Aşadar, termenul de rebeliune este circumstanţial şi reflectă doar viziunea lui Ion Antonescu asupra tentativei de lovitură de stat, în care el identifica inamicul în persoana lui Horia Sima şi a cîtorva lideri „comunizaţi", iar în ce priveşte participarea considera că aceasta a avut un caracter limitat, s-a compus dintr-un grup de rebeli şi nu a atins corpul social.

Este locul aici să urmărim opinia generalului Ion Antonescu faţă de conflictul său cu legionarii. În răspunsurile sale la interogatoriile din 1946, fostul Conducător al statului arăta întregul proces de dublare de către legionari a instituţiilor statului, precum şi tendinţa funcţionarilor de rang înalt, a unor ofiţeri şi oameni politici de a-l considera pe Horia Sima drept victorios în conflictul cu Antonescu: „Eram şeful statului şi, cu toate acestea, la Horia Sima era bîlci, şi la mine nu venea nimeni. Toată lumea credea că el va învinge. După rebeliune s-au găsit, la el în birou, tot felul de scrisori adresate lui, de militari şi oameni politici, cu tot felul de cereri"[451]. Identificăm aici obiceiul nenorocit al partizanatului pentru satisfacerea unor interese personale, carierismul şi fariseismul dintotdeauna, de la Cuza la Carol II. Eugen Barbu îi numea pe aceşti indivizi *şarle* (de la prenumele Charles, un fel de Mitică francez). Primul conflict major a fost cel legat de foştii demnitari şi militari vinovaţi de crime sub regimul carlist, pe care Horia Sima dorea să-i omoare: „Vroiau să-i judece justiţia legionară. Pe lîngă armata legionară, pe lîngă poliţia legionară, venea acum şi justiţia legionară. Bineînţeles, n-am admis – va explica Ion Antonescu. După multă luptă, am reuşit să aduc pe aceşti oameni la Jilava, crezînd că sunt păziţi bine. Sima i-a spus lui Mihai Antonescu: «Degeaba încearcă g-ralul Antonescu să-i scape, nu se poate. Căpitanul trebuie să fie răzbunat». Mi-a spus şi mie"[452].

---

[451] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 382.

[452] *Ibidem*, p. 382.

Am avea astfel încă o probă că asasinatele de la Jilava, Snagov şi Strejnic au fost premeditate, iar Horia Sima a ştiut de ele. Ion Antonescu, un om foarte hotărît de felul său, a ezitat mult timp înainte să tranşeze disputa sa cu Horia Sima. Argumentul său principal era acela că o victorie a legionarilor ar fi dus inevitabil la declararea ţării drept *protectorat german*, conducerea statului fiind preluată de Berlin, cu consecinţe previzibile. Nu numai Antonescu, dar şi ţara se afla atunci într-o dilemă, iar momentul acesta este extrem de important pentru înţelegerea destinului României în următoarele decenii.

În iarna 1940-1941 România s-a aflat la o răscruce. Ori conducea Ion Antonescu ţara, căutînd să protejeze cît mai mult populaţia, să redreseze economia şi să obţină o revenire a teritoriilor pierdute la Patria-Mamă (cu consecinţele pe care le cunoaştem), ori România se transforma în protectorat german, cu preţul exterminării populaţiei evreieşti şi a liderilor politici proaliaţi, dar cu avantajul că era considerată ţară ocupată, la sfîrşitul războiului, iar atitudinea ei antialiată considerată ca impusă de ocupant.

La sfîrşitul războiului, România n-ar mai fi avut statutul de agresor, ci de victimă a unei ocupaţii militare care i-a impus comportamentul. Alegînd varianta Antonescu, am ales compromisul care a dus la refuzarea statutului de cobeligeranţă şi la identificarea României drept inamic al Puterilor Aliate din al doilea război mondial, statut pe care îl avem şi astăzi. Iuliu Maniu, în primul rînd, a fost cel care a mizat teoretic pe varianta a doua şi avem obligaţia să credem că era conştient că salvarea statutului României implica dispariţia sa fizică, atitudine pe care, tot teoretic, şi-o asuma cu demnitate.

La 3 decembrie 1940 izbucneşte un nou scandal, care însă a rămas izolat în sălile Consiliului de Miniştri. Sunt descoperite transporturi ilegale de arme pentru Legiune şi dovada că ele sunt furnizate de Germania – de fapt, de către partidul nazist. „Am stabilit că fuseseră

cumpărate din Elveţia – avea să declare Ion Antonescu – şi transportate prin Bavaria, Saxonia, Praga, la noi. S-au găsit, odată, arme în cisternele goale de petrol, care se întorceau din Germania"[453]. Armele erau repartizate prin ministrul de Interne, Petrovicescu, intrat în conflict cu Ion Antonescu încă din timpul dezordinilor provocate de echipele Poliţiei legionare. De altfel, la 9 decembrie 1940, Conducătorul desfiinţează Poliţia legionară prin decret, ca urmare a numeroaselor proteste şi denunţuri primite de la personalităţi române şi de la liderii comunităţilor evreieşti, jefuite de echipele legionare. Încercînd să-şi argumenteze decizia, Antonescu le-a cerut să formuleze în scris cererile de despăgubiri şi să prezinte oficial dimensiunea prejudiciului, dar şi românii, şi evreii, prea speriaţi şi laşi, au refuzat, astfel că Antonescu a rămas singurul expus la represalii. La 13 decembrie 1940, ca urmare a intervenţiilor insistente ale lui Horia Sima, prin intermediul ministrului de externe Mihail Sturdza, Wilhelm Fabricius, şeful Legaţiei germane la Bucureşti este revocat din funcţie, pe motiv că ar fi adeptul lui Antonescu şi că ar denigra Legiunea. Adevărul este, aşa cum se desprinde din documentele arhivelor germane, că şi Fabricius şi Neubacher, ataşatul economic, transmiteau în permanenţă la Berlin semnalul de alarmă că „diletantismul" legionarilor compromite şansele României de a mai reprezenta o bază economică şi logistică pentru Germania. Ei se pronunţau, oarecum surprinzător, împotriva politicii de românizare transformate în jaf. Atitudinea lor nu poate fi înţeleasă dacă nu subliniem că peste tot unde Germania a ocupat sau influenţat o ţară, a existat o colaborare secretă cu evreii bogaţi, pe care i-a protejat împotriva deportării sau asasinării, pornind de la principiul că sunt capitalişti, nu comunişti, în timp ce restul populaţiei, milioanele de evrei săraci sau cu ceva avere erau considerate baza comunismului în Europa. Pentru România lucrurile sunt mai clare, existînd dovezi ale unei colaborări între grupuri avute evreieşti şi Legaţia germană, inclusiv de natură informativă, pînă în ultima clipă a prezenţei germane la Bucureşti. La 17 decembrie –

[453] *Ibidem*, p. 377.

probabil, după întoarcerea de la Berchtesgaden – Ion Antonescu are un nou schimb dur de opinii cu Horia Sima şi începe primele negocieri cu adversarii acestuia din Legiune. Avînd informaţii că se urmăreşte eliminarea tuturor oamenilor politici în noaptea de Anul Nou printr-un *Sfîntul Bartolomeu* legionar, el îi cere subsecretarului de stat Rioşanu să trimită Ordinul telegrafic nr. 6 087 din 29 decembrie 1940, în care se preciza: „Ministerul, avînd informaţii că în ajunul Anului Nou şi în noaptea Anului Nou s-a hotărît executarea oamenilor politici ai vechiului regim din judeţul dumneavoastră, vă invită ca de urgenţă, împreună cu Comandamentul garnizoanei şi Comandamentul Legiunii de Jandarmi, să luaţi cele mai severe măsuri pentru garantarea vieţii tuturor acestor oameni politici ce sînt în acel judeţ."[454] Conflictul intrase în faza sa acută, fapt demonstrat şi de hotărîrea lui Horia Sima, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, de a trimite imediat o telegramă care anula ordinul lui Rioşanu: „Pe baza unei informaţii false s-a transmis un ordin din partea Ministerului de Interne prefecţilor de judeţ, ca să vegheze la viaţa foştilor oameni politici ai vechiului regim, care ar fi ameninţată. Ordinul, în forma aceasta, trebuie considerat nul şi neavenit"[455]. Fie cu puţin înainte de data de 29 decembrie 1940, fie în ziua de 30 decembrie, Ion Antonescu a fost anunţat de Hitler că a hotărît să atace URSS [456]. Convins că nu va putea atrage Uniunea Sovietică în Pactul Tripartit, în vederea unei împărţiri a lumii împreună cu aceasta, Hitler va înţelege că nu mai are timp de pierdut şi că proiectul său din 31 iulie 1940 trebuie pus cît mai repede în aplicare. Ion Antonescu devenea nu atît foarte important pentru acţiunile militare, cît mult mai important decît Horia Sima pentru efortul de război. La 18 decembrie 1940, Adolf Hitler semna Directiva *Barbarosa*.

În noaptea de 6 spre 7 ianuarie Ion Antonescu primeşte un mesaj alarmat din partea lui Voicu Niţescu, în care fostul ministru îi relata felul în care fusese jefuit de legionarii din Braşov şi îi fusese

---

[454] *Pe marginea prăpastiei*, vol. 1, p. 111.
[455] *Ibidem*, p. 112.
[456] Armin Heinen, *op. cit.*, p. 430.

terorizată familia. Ajuns la limita răbdării şi convins, spre deosebire de cazul evreilor, că este vorba de un fapt cert de agresiune, Ion Antonescu îi va cere ministrului de Interne Petrovicescu demisia. Acesta refuză să şi-o dea şi îl informează pe Horia Sima, care vine la Consiliul de Miniştri. Aici va avea loc un schimb violent de cuvinte între Antonescu şi Sima, Conducătorul statului ameninţînd cu organizarea unui plebiscit care să aleagă între el şi legionari. Descumpănit, Horia Sima va încerca să obţină totuşi supravieţuirea lui Petrovicescu în cabinet, dar Ion Antonescu, enervat şi mai mult de prezenţa lui, îl dă pur şi simplu pe uşă afară. Conform mărturiei liderilor implicaţi în evenimentele din ianuarie 1941, în ziua de 7 ianuarie 1940 Ion Antonescu şi Horia Sima s-au văzut pentru ultima oară. Şeful Mişcării legionare va părăsi definitiv clădirea Guvernului şi va da ordinul de punere în stare de alarmă a detaşamentelor legionare pregătite din timp. Singurele grupuri înarmate ale Legiunii erau cele ale fostei Poliţii legionare şi ale Corpului Muncitoresc Legionar. Secvenţele filmelor de propagandă comunistă de mai tîrziu, în care se prezentau muncitori cu arme ascunse acasă sau depozite secrete de arme şi muniţii pregătite pentru insurecţia din 23 august, erau inspirate din fapte reale ale rebeliunii legionare din 1941 şi nu aveau nici o legătură cu presupusa participare a clasei muncitoare la lovitura de stat din 1944. La 11 ianuarie, Antonescu află pe cale informativă că „toate formaţiunile legionare erau alarmate"[457]. Într-o şedinţă a conducerii legionare cu şefii de cuiburi şi detaşamente, Nicolae Pătraşcu, figura cea mai suspectă de colaborare cu Uniunea Sovietică din panoplia liderilor legionari simişti, anunţă că momentul ruperii definitive a relaţiei de Putere cu Ion Antonescu este foarte aproape şi informează că au la dispoziţie peste 20 000 de arme, precum şi sprijinul unui număr însemnat de ofiţeri tineri din Armată. Şedinţa a avut loc pe 16 ianuarie. Două zile mai tîrziu, generalul Antonescu dă un decret prin care desfiinţează aşa-numitele „comisii de românizare", autoare ale abuzurilor şi jafului prin care procesul de naţionalizare a economiei româneşti era

457 Armin Heinen, *op. cit.*, p. 431.

deja compromis. Termenul de *naţionalizare* va fi folosit apoi impropriu de comunişti în 1945, pentru un act de etatizare, schimbînd complet sensul pe care îl avusese în doctrina economică a lui Mihail Manoilescu. Actul lui Ion Antonescu nu era îndreptat doar împotriva a ceea ce părea a fi noua bază economică a Legiunii, ci avea, în primul rînd, menirea de a controla procesele economice, astfel încît statul să iasă din criză şi să poată îndeplini cerinţele de război ale Germaniei.

În acea săptămînă dinaintea rebeliunii se află secretul resortului care a declanşat acţiunea antistatală a Mişcării legionare. Ce anume l-a făcut pe Horia Sima să declanşeze o revoltă de stradă împotriva generalului Antonescu în momentul în care Hitler hotărîse atacarea URSS, iar, pentru România, întreaga atenţie şi colaborare a Germaniei se îndreptase vizibil către generalul din fruntea statului? Aceasta este o întrebare fundamentală la care nu avem un răspuns covingător, deoarece Horia Sima a explicat apoi, în repetate rînduri, că a pierdut controlul acţiunilor desfăşurate în stradă, iar comportamentul brutal al germanilor împotriva legionarilor refugiaţi apoi în Germania nu are nici astăzi o explicaţie. Ce i-a determinat pe Sima sau pe Dimitrie Groza să pornească o tentativă de lovitură de stat în momentul în care Ion Antonescu primise toată încrederea germanilor? Întrebarea este importantă pentru că, dacă voiau să-l îndepărteze pe Ion Antonescu, legionarii aveau la dispoziţie lovitura de palat, arestarea sau suprimarea lui în clădirea Consiliului de Miniştri, unde erau chiar miniştri legionari şi mişunau gărzile legionare ale Guvernului. A fost o răzbunare personală? Ea poate fi luată în calcul, dacă studiem comportamentul şi firea lui Horia Sima, dar este complet anormală în raport cu interesele şi ordinele subordonării sale germane. Oricum am privi resorturile rebeliunii, niciodată nu vom putea demonstra că cineva din Germania – chiar şi Himmler – ar fi dorit o destabilizare a vieţii publice din România, cu mult zgomot şi asasinate, şi punerea sîngelui între două persoane, ambele aliatele sale. Avem sentimentul că ceva ne scapă în toată această tulburare internă ilogică şi că nu putem găsi altă explicaţie decît în formula clasică *cui prodest*. Cui îi

putea folosi o acţiune violentă care să pună Armata României şi formaţiunile înarmate ale unui partid în stare de luptă în stradă, cu devastări în cartierele evreieşti *sărace* – atenţie la celebrul articol *Oraşul măcelului* de Brunea Fox![458] – cu incendierea unor clădiri de instituţii ale statului şi cu o largă prezentare internaţională a tulburărilor din România? În nici un caz Germaniei. În lumina informaţiilor pe care le avem despre implicarea sovietică în rebeliunea legionară din ianuarie 1941, răspunsul începe să fie ceva mai puţin neclar. El este legat de o problemă controversată a celui de-al doilea război mondial, dezbătută îndelung şi în publicistica românească în deceniile şapte şi opt ale secolului XX, şi anume în ce măsură Stalin a avut un informator de mare valoare în imediata apropiere a lui Hitler. Bănuielile au dus mult timp la Martin Borman, au oscilat în privinţa lui Canaris, apoi subiectul a fost abandonat din cauza opacităţii autorităţilor sovietice. Accelerarea activităţii trupelor sovietice de la graniţa poloneză şi română din iarna anului 1940-1941 şi intensificarea activităţilor informative, de spionaj şi sabotaj în România şi Iugoslavia au fost legate de posibilitatea ca Stalin să fi aflat aproape imediat de existenţa planului Barbarosa. În acest context, problemele pe care le-a avut Germania în Iugoslavia şi România (rebeliunea legionară) au aspectul unor întîrzieri strategice menite să permită Uniunii Sovietice pregătirea apărării. Sau a atacului, deoarece numeroase opinii ale istoricilor occidentali arată că URSS se pregătea sa atace prima. Ştim că, în timpul vizitei făcute de V. Molotov la Berlin între 12 şi 13 noiembrie 1940, Uniunea Sovietică a cerut Germaniei toată Bucovina şi dreptul de a trimite trupe în Bulgaria. Dacă am încerca măcar o clipă să ne punem în locul sovieticilor – dînd la o parte orice resentiment şi situîndu-ne într-o postură obiectivă – vom constata că invitarea intempestivă din ianuarie a lui Antonescu de către Hitler nu putea fi pusă în legătură decît cu decizia Germaniei de a interveni în ceea ce URSS înţelegea prin „sfera sa de influenţă",

[458] F. Brunea-Fox, *Oraşul măcelului*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1997, p. 53. (Autorul articolului atrage atenţia că toate centrele evreieşti bogate ale Bucureştilor au fost ocolite de legionari.)

România şi Bulgaria. În termeni strategici, Germania nu intervenea în Balcani doar pentru a „împinge" Marea Britanie din Mediterana, ci şi pentru a-şi asigura flancul drept în cazul unui război cu Uniunea Sovietică. Odată ocupată Grecia, frontul încă invizibil care despărţea cele două Mari Puteri totalitare cobora de la Cercul Polar la nordul Africii. Pe axa acestui front, Horia Sima reprezenta un punct abia vizibil pentru Germania, însă o posibilă „linie de întrerupere" pentru URSS.

Conform versiunii lui Andreas Hillgruber, întrevederea a fost provocată de Ion Antonescu printr-o cerere formulată în jurul datei de 10 ianuarie. Ea ar fi avut drept cauză invitarea lui Horia Sima la Berlin de către lideri ai partidului nazist. Versiunea pare plauzibilă, deoarece Antonescu era hotărît să tranşeze problema legionară, fie pentru că nu reuşise la presupusa întrevedere secretă de la Berchtesgaden, fie pentru că ajunsese la limita răbdării. Invitaţia oficială a sosit la 12 ianuarie, dar pentru ambii lideri români. „Iniţial, Conducătorul statului a respins ideea de a călători împreună cu Sima. El s-a declarat de acord abia cînd i s-a spus că la Berghof se pune preţ pe prezenţa lor concomitentă. Dar nici Sima nu voia să meargă împreună cu Antonescu. El a declarat că acest plan este un aranjament al celor doi Antonescu [Ion şi Mihai] şi nici ministrul plenipotenţiar german n-a reuşit să-l determine să-şi schimbe hotărîrea, deşi, la un moment dat, părea că acceptă. În seara zilei de 13 ianuarie Sima a anunţat că nu va pleca"[459]. Refuzul lui Horia Sima de a se duce la Berlin, unde putea miza pe sprijinul puternic al NSDAP, al SS-ului şi al serviciilor secrete pentru a cîştiga partida sau pentru a obţine măcar un armistiţiu mediat, este şi el inexplicabil. Putem presupune că îi era teamă să nu fie arestat din ordinul lui Hitler, dar atunci declanşarea rebeliunii rămîne încă o dată fără explicaţii, fiindcă nu putem concepe un succes al revoltei fără un acord al lui Hitler, adică al aceluia despre care presupunea că vrea să-l aresteze în Germania. Ion Antonescu a plecat la Hitler în dimineaţa zilei de 14 ianuarie şi, ajuns în faţa Führerului, a atacat

[459] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 155.

direct problema Legiunii. Nota lui Schmidt – care este întotdeauna mai rezervat în relatarea conversației – arată că Antonescu a fost, într-adevăr, tranșant și a propus preluarea conducerii Legiunii: „În concluzie, el poate afirma că-și va asuma el însuși sarcina de a organiza legiunea, întrucît a devenit evident în ultimele 4 luni că ea este incapabilă să facă aceasta prin propriile sale eforturi"[460]. Deși pare o concluzie, aceasta a fost trasă de Antonescu abia după fraza respectivă. În ultimul pasaj al stenogramei cu referire la problema legionară, Ion Antonescu îl atenționa pe Hitler că el este ales de poporul român în funcția de conducere și că pe temeiul acestei legitimări este hotărît să-și salveze țara „cu legiune, fără legiune sau chiar împotriva legiunii". Om al situațiilor limită, Ion Antonescu a riscat enorm atunci, putînd fi el cel arestat și reținut în Germania, iar Horia Sima numit la București prim-ministru. Hitler însă a dat un răspuns surprinzător – mai ales pentru noi, cei de astăzi – care ridică alte noi întrebări asupra relației româno-germane, dar și asupra autenticității tezei clasice despre corespondența ideologică dintre nazism și Mișcarea legionară: „Prin urmare, *colaborarea germano-română nu depinde de existența unei organizații române identice sau adaptate după Partidul național-socialist*. Dacă aceasta ar fi o condiție preliminară, în multe cazuri colaborarea dintre Germania și alte țări ar fi complet imposibilă. Dacă generalul Antonescu anticipează un rezultat favorabil de pe urma ruperii relațiilor dintre Partidul național-socialist și mișcarea legionară, aceasta nu va însemna pentru Germania un sacrificiu"[461]. Fie că făcuse declarația asta din diplomație, fie că era, pur și simplu, opinia sa politică nedisimulată, pentru Hitler Mișcarea legionară a lui Horia Sima, ca și pe vremea lui Codreanu, nu reprezenta mare lucru. Însă un nou argument, și mai greu de această dată, vine să mărească și mai mult semnul de întrebare ridicat deasupra rebeliunii. Întors în țară la 15 ianuarie împreună cu Ion Antonescu, Fabricius „a comunicat conducătorilor legionari, prin intermediul unor oameni de încredere,

---

[460] *Antonescu-Hitler. Corespondență și întîlniri inedite (1940-1944)*, vol. 1, Ed. Cozia, București, 1991, p. 68.
[461] *Ibidem*.

rezultatul convorbirilor de la Berghof: *guvernul Reichului dorește ca legiunea să se subordoneze generalului Antonescu*, asigurînd astfel liniștea și ordinea în țară, de care trupele germane au neapărata nevoie"[462]. În aceste condiții, nu ne putem reprima impulsul de a întreba încă o dată: de ce a mai fost declanșată rebeliunea legionară? Din orgoliul personal al lui Horia Sima? În acest caz, cum credea el că se poate menține la Putere și împotriva Armatei române, și împotriva Germaniei? Este total ilogic. Știind că pregătirile pentru acțiunea armată a echipelor fostei Poliții legionare și a Corpului Muncitoresc Legionar erau declanșate de mult, nu avem decît două soluții pentru răspuns: ori Horia Sima n-a mai putut controla acțiunea, pentru că ordinele asupra acestor formațiuni veneau din altă parte, ori făcea jocul Uniuni Sovietice în mod deliberat. Dacă adăugăm și întrebarea pusă mai sus: cui îi folosea rebeliunea cel mai bine?, vom observa că toate cele trei argumente logice se îndreaptă către enigma care frămîntă istoricii ultimilor ani: implicarea URSS în declanșarea rebeliunii legionare din 20-23 ianuarie 1940. După ce este înfrîntă mișcarea din România, izbucnește la sfîrșitul lui martie rebeliunea sîrbă în Iugoslavia. Din acest moment începe și finanțarea de către URSS a mișcării de rezistență comuniste din Grecia și Bulgaria.

La întoarcerea din Germania, Ion Antonescu a aterizat la Brașov și s-a retras la vila sa din Predeal, epuizat. Gestul pare nefiresc, atunci cînd ne gîndim că la București avea mari probleme de rezolvat, și cu statul, și cu legionarii, dar probabil că a mizat pe stabilitatea dată de prezența trupelor germane în țară și pe asigurările generalilor loiali din Armată. Pe de altă parte, Conducătorul era după patru luni de efort fizic și psihic intens, urmărit și de sechele ale vechilor sale boli, iar regimul său alimentar frugal nu-i dădea energia să continue în același ritm. De acolo îi scrie o scrisoare lui Horia Sima, datată 15 ianuarie, al cărei miez este evidențierea programului comun, dar și a metodei diferite de aplicare a acestuia. Antonescu îi scria: „Sunt și eu pentru luarea

[462] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 156.

bunurilor evreieşti, dar operaţia trebuie să se facă într-un cadru legal, în etape, deci cu metodă şi trebuie să se facă numai în folosul colectivităţii. [...] Sunt şi eu pentru distrugerea masoneriei şi înlăturarea masonilor din viaţa publică"[463]. Dar tot de la Predeal este chemat urgent în Capitală şi informat că noul diriginte al Poştei Centrale a observat în clădirea Gardienilor Publici înarmarea legionarilor chiar de către conducerea militară a instituţiei. Cu aceeaşi ocazie, inspectînd clădirile din jurul Guvernului, Antonescu constată existenţa unor cuiburi legionare înarmate şi amenajate pentru luptă. Faptele trebuie să se fi petrecut în preziua datei de 19 ianuarie, cînd la Bucureşti este asasinat pe stradă maiorul Döring de la Misiunea militară germană pentru Armata de uscat. Conducătorul statului îl cheamă pe ministrul de Interne Petrovicescu şi îi cere demisia, dar acesta se duce la Horia Sima şi împreună stabilesc să nu asculte ordinul lui Antonescu. Pentru a putea contracara argumentul Conducătorului că Petrovicescu este responsabil pentru moartea ofiţerului de informaţii german, dar mai ales pentru a-i convinge pe germani că poporul este cu ea, nu cu Antonescu, Legiunea organizează în zilele de 19 şi 20 ianuarie demonstraţii de stradă în cinstea Germaniei naţional-socialiste şi a Italiei fasciste. Cum la 20 ianuarie Ion Antonescu hotărăşte să nu mai aştepte acordul lui Horia Sima pentru schimbarea lui Petrovicescu şi îl numeşte ministru de Interne pe generalul Dumitru Popescu, manifestaţia din acea zi organizată în Piaţa Universităţii ia şi un caracter politic direct: „Aici ţin discursuri, se împart manifeste şi se răspîndesc cuvinte de ordine: Vrem guvern legionar; Trăiască Horia Sima, comandantul Legiunii; Moarte masonilor şi jidanilor"[464]. Practic, aceste trei puncte strigate în Piaţa Universităţii reprezintă singurul program politic cunoscut al Mişcării legionare de sub conducerea lui Horia Sima.

Problema cu masoneria revenise la modă, publicaţia *Sfarmă Piatră* ocupîndu-se de dezvăluiri senzaţionale despre activităţile

---

[463] Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, p. 183.

[464] *Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941*, vol. 1, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992, p. 158.

lojilor, ca urmare a capturării, în urma unor descinderi, a arhivei acestora. În același an, 1941, va fi publicată lucrarea *Conspirația lojilor* a lui Toma Petrescu, dar informațiile și documentele circulaseră prin presă. Au avut un oarecare impact la populație fotografiile cîtorva documente autentice, între care jurămîntul masonic în limba română, ce conținea și următoarea frază: „să execut orbește și cu fanatism și fără replică și fără comentarii ordinele ce le voi primi de la Francmasoneria Națională Română, oricare vor fi ele, pentru a ajunge la scopurile pe care le urmărește"[465]. Mai erau apoi probe ale controlului extern asupra francmasoneriei speculative române și dovezi ale folosirii în scopuri oculte a francmasonilor aflați în funcții publice importante. Ele se refereau, în principal, la perioada 1929-1930, de maximă activitate francmasonică destinată aducerii lui Carol Caraiman în țară și, nu întîmplător, Toma Petrescu atacă violent în cartea sa „defunctul Partid Național Țărănesc" în al cărui program politic se afla un text masonic[466]. Adevărul este că Marea Lojă Națională Română intrase în adormire încă din februarie 1937, că Marele Maestru Jean Pangal părăsise de mult țara și că mai întruneau *ținute*, sporadic, loja Meșterul Manole condusă de Victor Eftimiu, loja condusă de Valentin Bibescu, soțul Marthei Bibescu, și loja lui Mihail Sadoveanu. Într-un discurs masonic ținut la ședința solemnă din 27 ianuarie 1935, Mihail Sadoveanu afirma că „nimeni nu poate pretinde să impună altora o părere ori o soluție, nimeni nu poate, prin chiar definiție, să antreneze pe tovarășii săi de atelier la o acțiune cu caracter colectiv în domenii materiale"[467]. De s-ar fi ținut de cuvînt!

---

[465] Toma Petrescu, *Conspirația lojilor*, Ed. Sfarmă Piatră, București, 1941, Anexa 2. (Semnalăm că în exemplarele din bibliotecile publice, precum și într-o bună parte a tirajului s-a intervenit după 1944 pentru distrugerea anexelor care conțineau documentele autentice ale lojilor. Fenomenul distrugerii a continuat și după 1989, cum este cazul exemplarelor din revista *Paza*, care conțineau informații despre activitatea lojilor.)

[466] *Ibidem*, p. 57.

[467] Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *Francmasoneria. O nouă viziune asupra istoriei lumii civilizate*, vol. 1, Ed. Valahia, București, 1991, p. 159.

Revenind la subiectul nostru, trebuie arătat că noua campanie viza compromiterea lui Ion Antonescu, pe care îl şi puseseră la poziţia 43 din lista generală a masonilor, pe locul unde era, în realitate, actorul Victor Antonescu. Apoi, au lansat zvonul că mama sa, care era aromână, ar fi fost, de fapt, de origină albaneză, apoi că era evreică. Relaţiile apropiate între Conducătorul statului şi Willi Fildermann, precum şi înţelegerile survenite între aceştia pentru protejarea evreilor din ţară, au condus la acuzaţia că generalul s-a vîndut iudeo-masoneriei. În sfîrşit, facilitarea fugii mareşalului polonez Edward Rydz-Smigly în decembrie 1940, pentru a putea forma guvernul polonez în exil, la Londra, acţiune secretă aprobată de Ion Antonescu în baza unei înţelegeri cu reprezentanţii Marii Britanii în România, au întărit credinţa spionajului nazist că noul Conducător al României nu a renunţat la simpatiile sale filobritanice. Lozincile acestei diversiuni au circulat prin mai toate oraşele în care Legiunea lui Horia Sima a organizat manifestaţii în ziua de 20 ianuarie 1941. Începînd încă de seara, dar şi pe tot timpul nopţii, legionarii aflaţi în funcţii publice primesc ordinul să se baricadeze în instituţiile respective. Celorlalţi li se ordonă să se înarmeze şi să apere sediile şi clădirile legionare. Pe străzi rămîn doar detaşamentele Corpului Muncitoresc Legionar, fapt extrem de semnificativ, care ridică noi bănuieli asupra intenţiilor lui Horia Sima, în condiţiile în care el îi blochează practic în clădiri pe toţi legionarii vechii gărzi, filogermane, deşi nimeni nu-i ataca. Ion Antonescu a reuşit să adune ceva forţe loiale în clădirea Guvernului, însă prost înarmate, şi a căutat să afle care este situaţia trupelor din ţară. Reuşise să îndepărteze doi generali, pe Dragalina la Braşov şi pe Coroamă la Iaşi, care aveau simpatii legionare, în rest influenţa legionară în Armată rămânea destul de puternică, mai ales printre tinerii ofiţeri. Aici trebuie subliniat că dominanta atitudinii lor filolegionare era problema evreiască, ofiţerii considerînd că evreii sunt vinovaţi, prin maşinaţiile de culise, pentru pierderile teritoriale şi pentru umilirea Armatei. Acest sentiment va conta la momentul trecerii Prutului. Totuşi, îngrijorat de extinderea teritorială a acţiunilor legionare violente – în primul rînd, tentativele de a ocupa

clădiri guvernamentale – Ion Antonescu îi destituie în noaptea de 20 ianuarie pe toți prefecții și numește militari în locul lor. În multe locuri, aceștia și-au putut lua în primire fără probleme noua funcție, dar au fost și reședințe de județ unde prefecții militari au luat clădirile cu asalt și, după o scurtă luptă, au intrat în exercițiul funcției. Incidentele din țară despre care se scrie uneori și se exagerează în literatura legionară actuală sunt legate de acest aspect limitat. Apoi, sigur, cu comandanții militari la conducerea județelor, unitățile Armatei dislocate în județe au acționat unitar și destul de repede pentru înăbușirea componentei teritoriale a rebeliunii. Conform declarațiilor lui Ion Antonescu, pe străzile Bucureștilor se aflau peste 300 000 de oameni, legionari și cetățeni, și nu putea deschide focul împotriva lor, urmărit fiind de amintirea măcelului pe care îl făcuse în 1907 la Galați. Dar în acea dimineață, grupuri ale Corpului Muncitoresc Legionar (CML) au început să deschidă focul asupra militarilor care păzeau clădiri ale unor instituții de stat și s-au înregistrat primele victime. În fața evidenței asupra rebeliunii legionare, Ion Antonescu va trece la aplicarea tacticii sale: să-i lase pe legionari să se compromită în stradă, dîndu-le în mod deliberat timp pentru înfăptuirea de atrocități, și folosind el însuși acel timp pentru a aduce trupe combatante în București, conduse de ofițeri loiali lui, astfel încît contraatacul său să conducă la distrugerea completă a organizației teroriste. Mărturiile sale, ca și cele ale unor oameni apropiați arată că Ion Antonescu a vrut atunci să nimicească definitiv conducerea Mișcării legionare a lui Horia Sima, spînzurîndu-i pe toți liderii acesteia și împușcîndu-i pe luptătorii de rînd. Probabil că această intenție i-a determinat pe conducătorii Legației germane să caute febril o negociere de ultimă oră cu grupurile rebele. Așadar, zilele de 21 și 22 ianuarie, în care se descriu, de regulă, acțiunile violente ale Corpului Muncitoresc Legionar pe străzile Bucureștilor, sunt, de fapt, zilele în care Ion Antonescu a lăsat deliberat, cum recunoaște singur, să se desfășoare rebeliunea legionară. La acea dată el se bucura de sprijinul lui Hitler, trupele loiale ajunseseră în jurul Capitalei (deja celebra Divizie 3 Infanterie de la Pitești), iar el rezista cu succes în clădirea Guvernului și

reușise să stabilească toate legăturile cu unitățile militare prin intermediul telefoanelor de campanie și a stațiilor de radiolocație mobile. Acoperind foarte bine aceste manevre, Ion Antonescu a căutat să cîștige timp și să lase impresia unei slăbiciuni care să provoace ceea ce în termeni militari poartă denumirea de „descoperirea forțelor". Deși istoriografia îl prezintă drept un asediat în clădirea guvernului, imagine pe care a întreținut-o și el pentru a-și asigura calitatea de victimă agresată, Ion Antonescu nu a făcut altceva decît să aplice tactica „pregătirii pentru contraatac", obligîndu-i pe legionari să-și descopere numărul și puterea de foc a forțelor, amplasamentul și misiunile (în speță, devastările din cartierele mărginașe populate de evrei). El a constituit apoi o „pungă" în zona centrală a orașului, în care să atragă detașamentele CML ce acționau în stradă și a desemnat forțe speciale de asalt, dotate și cu blindate, pentru asedierea clădirilor baricadate. În ziua de 22 ianuarie, Ion Antonescu îl cheamă pe Fabricius la Guvern și îi cere să ia legătura cu Hitler. Fabricius va vorbi la telefon cu Ribbentrop, dar în spatele acestuia se afla chiar Führerul. Conducătorul român va afirma la procesul din 1946 că nu a înțeles ce vorbeau, pentru că era în germană, dar mărturiile germane arată că atunci Hitler a intervenit și i-a dat mînă liberă. Conform versiunii lui Armin Heinen, convorbirea telefonică a lui Fabricius cu Berlinul și primirea sprijinului categoric al lui Hitler pentru Antonescu s-ar fi produs în ziua de 22 ianuarie, în jurul prînzului. Ea este urmată de o telegramă explicită, din care reproducem doar punctajul cu mesajul principal:

„Ministrului personal București, nr. 165
Telegramă
(Cifrată)

În continuarea convorbirii telefonice, efectuate chiar acum:
Recomandăm generalului Antonescu următorul mod de procedare:
Întrucît între generalul Antonescu și Legiune a curs sînge, nu mai este loc pentru jumătăți de măsură. Numai măsuri radicale pot duce la țintă.

Generalul Antonescu, ca şef al statului, ar trebui să îi proclame pe legionarii rebeli ca rebeli şi să declare că nu tratează cu rebelii.

În afară de aceasta, generalul ar trebui să ceară retragerea imediată şi dizolvarea tuturor formaţiilor legionare. În cazul cînd acest lucru nu se realizează, el trebuie să-şi asigure cu toate mijloacele de forţă pe care le are la dispoziţie, dominaţia în Capitală şi în ţară.

Încă din această noapte generalul ar trebui să proclame starea excepţională şi să ordone arestarea tuturor capilor participanţi la rebeliune.

Generalul Antonescu ar trebui să se proclame imediat conducător al Legiunii [...]"[468]

Ion Antonescu a căutat în permanenţă să „tragă" informaţiile spre postura sa eroică şi spre portretul de salvator al neamului, rămas singur şi decis să-şi asume responsabilitatea conducerii statului într-un moment foarte greu. S-a afirmat că răspunsul venit prin telefon şi confirmat prin telegrama lui Ribbentrop au constituit un fel de ghid pentru Conducătorul român, acesta îndeplinind recomandările de la Berlin punct cu punct. Telegrama a fost expediată tîrziu, la 23 ianuarie, ora 3.00, oră la care Antonescu epuizase toate şansele acordate lui Horia Sima. Ea nu a schimbat realitatea raportului de forţe şi adevărurile tacticii lui Antonescu, pentru că, deşi avea confirmarea intervenţiei diferiţilor demnitari germani pe lîngă Horia Sima pentru a opri rebeliunea, Conducătorul a ordonat declanşarea contraatacului în dimineaţa de 23 ianuarie, ora 5.00, aşa cum era pregătit.

Evenimentele din oraş sunt descrise de cîţiva martori oculari, dintre care am selectat trei, pentru poziţiile diferite în care se aflau şi pentru orientarea lor politică distinctă:

Ioan Constantinescu Mărăcineanu, lider al tineretului liberal în acea perioadă şi om de ireproşabilă ţinută morală şi politică astăzi, îşi aminteşte: „Urmăream în centru coloanele în delir ce mărşăluiau dinspre Prefectură către Palatul telefoanelor, printre

[468] Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, p. 191.

masele de curioşi. În faţa Prefecturii şi a Hotelului Grand un pluton de tanchete patrula printre manifestanţi. Cîteva elemente temerare încercau să blocheze turelele cu pături smulse de la ostaşi. Cîteva rafale de mitralieră trase cu catuşe oarbe pentru intimidare şi descongestionarea Căii Victoriei au dat prilej tanchiştilor să-şi asigure securitatea. [...] Ca diversiune, agitatorii au lansat zvonul că-n tanchete se aflau comunişti travestiţi în uniforme militare. Comandantul plutonului de tanchete a comis imprudenţa să iasă din turelă, să liniştească puzderia de gură-cască de pe trotuar. A fost strivit sub picioare. Nebunia căpătase proporţii, ordinul de replică din partea comandamentului militar întîrzia să vină"[469]. Aflat, probabil, încă sub impresia celor văzute în timpul revoluţiei din decembrie 1989, martorul va descrie o scenă din dreptul bisericii Zlătari astfel: „Un pieton lovit mortal de-un glonte rătăcit zăcea pe-un strat de flori în faţa bisericii. Agitatorii îl declaraseră erou, deşi făcea parte ca şi mine din masele de gură-cască. Pentru ei, vinovaţii erau ostaşii care aşteptau în linişte ordinul de intervenţie. Puhoaiele demenţei îşi defilau ura şi dezaprobarea într-un pelerinaj cu lumînări aprinse organizat în jurul corpului neînsufleţit, prilej de propagandă prin cultul morţilor, pentru orbirea naivilor care bîjbîiau în confuzie şi teamă. Pe Calea Dudeşti, Calea Văcăreşti şi Calea Rahovei se devasta şi se jefuia la drumul mare. Înarmaţi cu rângi şi tîrnăcoape, guşterii, cot la cot cu infractorii de drept comun, cu ţiganii avizi de jaf, confiscau mărfurile din magazinele evreieşti şi ale celor bănuiţi ca ostili"[470].

Ştefan Logigan, legionar participant la rebeliune, avea misiunea de a apăra Primăria Capitalei, împreună cu alţi 14 legionari înarmaţi. Imediat după miezul nopţii de 21 spre 22 ianuarie, colegul său, un anume Bălănescu, vine la Primărie cu un taxi şi îi raportează că în cartierul Dudeşti se petrec scene groaznice de devastare şi crime împotriva evreilor, că poliţia cartierului a dispărut, că întregul cartier este înconjurat de trupe militare, dar că acestea, deşi martore

---

469 Ion Constantinescu Mărăcineanu, *Cuibul cu bibelouri*, vol. 1, Ed. Vasile Cârlova, Bucureşti, 2000, p. 389.

470 *Ibidem*, p. 390.

ale violenţelor, nu intervin. Lui Bălănescu îi era teamă „că întreaga vină va cădea asupra Legiunii"[471]. Ştefan Logigan ia o grupă de legionari înarmaţi şi se deplasează cu două maşini la faţa locului. Aceasta este ceea ce a văzut şi făcut: „Scena care se petrecea în cartierul Dudeşti era zguduitoare. Sute de femei, copii şi bărbaţi, evrei şi neevrei, fuseseră scoase în acea noapte din locuinţe şi aduse în stradă. Acolo, oamenii erau păziţi de trei sau patru indivizi în uniforme verzi legionare. Între timp, nenumăraţi indivizi, majoritatea beţi, jefuiau casele şi gospodăriile evreilor şi neevreilor. Obiectele jefuite erau transportate cu cărucioare de mînă, camioane şi căruţe. Era o larmă de nedescris, un ţipăt şi un plînset. Cîţiva evrei, care încercaseră să se opună, fuseseră doborîţi cu bastoane de cauciuc şi revolvere şi fuseseră lăsaţi să zacă pe caldarîm. Femei şi copii ţipau, dar nimeni nu-i putea ajuta. Oamenii mei erau toţi în uniforma legionară: scurtă de piele neagră, cizme înalte, negre, cămaşă verde şi căciulă de blană neagră. Pentru a mă putea face auzit, le-am ordonat mai întîi să tragă o salvă în aer. Apoi am înaintat cu un megafon – ca la meciurile de fotbal – pentru a opri jaful. Am întrebat cu voce tare cine sunt acei legionari şi din al cui ordin porniseră această nemernică acţiune. Cei mai mulţi dintre acele cămăşi verzi s-au risipit imediat. Am reuşit să prindem doar doi, în stare de ebrietate, şi pe unul dintre jefuitori şi le-am pus cătuşele. A doua zi am fost nevoit să le dau drumul"[472]. Mărturia, dominată de acurateţe şi simplitate, vine să confirme tezele recente asupra aspectelor nebuloase ale acestei rebeliuni. Verificînd după încă o zi apartenenţa celor arestaţi, în condiţiile în care, aşa cum am arătat mai sus, participase în septembrie 1940 la refacerea listelor organizaţiei legionare Bucureşti, Ştefan Logigan constată că respectivii erau muncitori, dar că nu figurau în nici o evidenţă. Niciunul nu a putut sau nu a vrut să spună de unde are cămaşa verde. Reamintesc: toată zona centrală a Capitalei, locuită de evrei bogaţi şi străbătută trei nopţi la rînd, în voie, de detaşamente legionare

[471] Ştefan Logigan, *op. cit.*, p. 379.
[472] *Ibidem*

înarmate, rămîne neatinsă, cum observa şi Brunea-Fox. Sunt devastate cartierele mărginaşe şi sărace, obiect tipic al tuturor acţiunilor diversioniste instigate şi conduse de G.P.U., după cum arată toate istoriile acestei organizaţii, pentru a asigura caracterul de clasă al agresiunii şi pentru a mobiliza apoi masele nevoiaşe la răzbunare. Nichifor Crainic ne furnizează o informaţie interesantă pe această temă: „După rebeliune, m-a vizitat un personaj german, care venea de la Roma şi s-a recomandat consul general. Venise să-mi comunice că rebeliunea a fost instigată şi subvenţionată de Soviete prin lucrătorii comunişti încadraţi în Legiune. El mi-a dat amănuntele următoare: Sovietele, prin luarea Basarabiei şi a Bucovinei nordice, au pus mîna pe două miliarde de lei, pe care le-au negociat fără succes pe piaţa Berlinului şi a Romei. Această sumă ar fi fost pusă la bătaie pentru a stimula tulburarea din ianuarie"[473]. Un document din arhiva SSI, scos la lumină de istoricul Cristian Troncotă, arată că „în ziua de 12 ianuarie a.c., la Cernăuţi, funcţionarii sovietici răspundeau celor ce voiau să vie în România să nu mai insiste, căci în curînd vor putea trece fără autorizaţie, deoarece între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluţie în ţara românească, iar URSS va ocupa o mare parte din teritoriul românesc. De altfel, înşişi militarii sovietici răspîndeau ştirea că URSS va ocupa România, motiv pentru care ţineau atîtea trupe în Bucovina"[474]. Ca argument suplimentar aducem faptul că uniforma legionară (cămaşă verde, diagonală, suman etc.) se putea cumpăra liber de la magazinele de pe Lipscani, ca orice produs de confecţii textile, unele magazine care vindeau uniforme legionare avînd chiar proprietari evrei.

Mihail Sebastian, scriitor român de origină evreiască, implicat în activitatea ilegală a Partidului Comunist din România, a fost surprins de rebeliune în centrul Capitalei. În seara de 22 ianuarie, el a consemnat în jurnalul său: „Se trage mereu. Se aud puşti,

---

[473] Nichifor Crainic, *Zile albe – Zile negre. Memorii*, vol. 1, Ed. Gândirea, Bucureşti, 1991, p. 332.

[474] Cristian Troncotă, „Între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluţie în Ţara Românească" în *Magazin istoric* nr. 1/1994, p. 46.

mitraliere şi uneori lovituri de tun. Dimineaţa, zgomotele erau depărtate, păreau că vin de la marginea oraşului. Pe urmă s-au apropiat de centru. Pe la 1, cînd am coborît eu, autobuzele nu mai mergeau. Am avut cîteva momente de ezitare: să mă duc, sau nu, spre Antim? Dincolo de bulevardul Elisabeta circulaţia nu mai era posibilă. M-am întors deci la mine, hotărît să nu mai ies. Am mai apucat să dau un telefon acasă şi să spun că nu vin – pe urmă au amuţit toate telefoanele. Strada totuşi era încă vioaie, aproape normală"[475]. În după-amiaza de 22 ianuarie, schimburile de focuri au renăscut într-un oraş cu străzile pustii şi magazinele închise cu obloane. „Totul a durat o oră – avea să noteze mai departe cunoscutul dramaturg. Pe urmă manifestanţii s-au depărtat cîntînd – fără să-mi pot da seama dacă spre Ateneu, respinşi, sau spre Finanţe, trecînd peste cordon". În zilele următoare, Sebastian va afla şi detaliile devastărilor şi crimelor din cartierele evreieşti. Astăzi suntem mai bine informaţi asupra asasinatelor metodice de evrei, şi anume cazurile particulare ale rebeliunii – Pădurea Băneasa şi Abator. Asasinatele din Pădurea Băneasa au fost făcute de fostul şef al Poliţiei legionare, acelaşi Ion Boian (Moisescu), la instigarea ataşatului de Poliţie german Geissler, care l-a şi înarmat şi ajutat să săvîrşească acele crime[476]. Este interesant că acest Boian a fost trecut clandestin în Bulgaria de către SS, s-a refugiat în Germania, de unde a venit din nou în ţară, în condiţii neelucidate, în anul 1942 sau 1943, a fost arestat imediat şi închis. Este eliberat de Lucreţiu Pătrăşcanu la 23 august 1944, iar „în 1952 sau 1953 s-a infiltrat în armata partizanilor din Munţii Făgăraşului conduşi de ing. Ion Gavrilă şi împuşcat ca agent al Securităţii de Stat"[477]. Crimele de la Abator au fost făcute în altă parte, cîteva cadavre au fost aduse intenţionat acolo, agăţate în cîrligele pentru carne şi li s-a atîrnat o pancardă pe care fusese scris în batjocură „carne caşer". Este

[475] Mihail Sebastian, *op. cit.*, p. 289.

[476] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994, pp. 145-149.

[477] Dr. Şerban Milcoveanu, *Corneliu Z. Codreanu altceva decît Horia Sima*, vol. 2, Biblioteca „Învierea" nr. 7, Bucureşti, 1996, p. 53.

important de subliniat că la această scenă au ajuns primii fotoreporterii publicațiilor germane acreditate la București sub conducerea spioanei Edith von Koller, înainte ca autoritățile să afle de caz. Cînd fotografiile de la Abator au început să circule prin lume, fiind preluate pentru prima oară în mod neașteptat *din presa nazistă de către presa americană și britanică*, Mihai Antonescu a ordonat o anchetă care a stabilit – așa cum am mai arătat în acest volum – că acest grup germano-maghiar avea misunea de a compromite România, ca stat asasin de evrei. Cercetările Procuraturii au demonstrat că a fost vorba de o înscenare.

În timpul rebeliunii, conform declarațiilor lui Ion Antonescu, s-a petrecut și un fapt straniu, care rămîne și astăzi foarte delicat de abordat, deoarece îl privește pe regele Mihai I. Aghiotantul regal, lt.col. Tomescu, simpatizant legionar, s-a deplasat la Sinaia împreună cu doi legionari și l-au rugat pe rege să vină în București pentru a prelua Puterea. Nici regele, nici regina-mamă nu l-au informat pe Antonescu asupra acestui demers. În mod surprinzător, cu toate că literatura regalistă vorbește de o „răpire", suveranul abia „coborît în rîndurile Legiunii" la Iași a hotărît să vină la București. Informat prin intermediul serviciilor speciale, Antonescu sună la Sinaia și îi cere regelui Mihai să nu facă greșeala de a se amesteca. Trebuie să fie totuși ceva adevărat cu „răpirea", altfel nu se poate explica de ce regele Mihai I, chiar și după acest avertisment, pleacă spre București împreună cu cei trei legionari. În timpul anchetei din 1946, Ion Antonescu a părut foarte afectat de acest incident. Îl vom reda, subliniind însă cuvintele și pasajele care dau nuanța evenimentului:

„(Antonescu): Și atunci a rămas stabilit să nu plece de la Sinaia; a trecut cîtva timp și cineva m-a informat că *regele a plecat spre București, cu 2 legionari și cu Tomescu*. Rioșanu era lîngă mine; i-am spus imediat să caute să îl oprească pe rege. *A reușit să-l prindă la Cîmpina*, la podul peste apă. I-a comunicat: «D-l general vă roagă să vă înapoiați la Sinaia, altfel riscați să pierdeți Tronul». *Regele s-a înapoiat.*

(Anchetator A. Bunaciu): Ceilalți doi legionari ce au făcut, *s-au opus*?

(Antonescu): Nu ştiu ce s-a petrecut. I-am spus, categoric, M.S. Regina că dacă nu era găsit, nu puteam *să-l scot din mîna legionarilor* şi că, în viitor, să rezolve cu mai multă seriozitate problemele de natură politică.

(Bunaciu): Care a fost răspunsul ei?

(Antonescu): Mi se pare că mi-a spus că alţii au stăruit şi că nu a cunoscut *hotărîrea* regelui. Astfel a eşuat şi tentativa legionară de a pune pe rege pion în jocul lor (...)"[478].

Rămîne fără răspuns cum a fost posibil să se întoarcă de la Cîmpina, în timp ce era luat cu forţa, răpit de legionari!

În noaptea de 22 spre 23 ianuarie, Ion Antonescu se retrage din cabinetul său şi se culcă pentru a-şi reface condiţia fizică şi psihică. La 3 dimineaţa se trezeşte şi, bine odihnit, întocmeşte planul de contraatac, pe care îl dă generalului Sănătescu să-l execute. În acel moment, Mihai Antonescu îl informează telefonic pe Neubacher, ataşatul economic al Germaniei, de iminenţa atacului. În jurul orei 4.00, Neubacher se duce la sediul conspirativ în care se afla Horia Sima şi îl convinge că nu are nici o şansă. „Neubacher a dictat ordinul de evacuare a baricadelor, pe care Sima l-a semnat"[479]. După încă o oră, în jurul orei 5.00, Ion Antonescu dă ordinul de atac, ceea ce, după versiunea germană, i-a făcut pe legionarii lui Sima să creadă că înţelegerea a picat. Luptele cele mai înverşunate se duc în această dimineaţă, cu avantaj tactic de partea Armatei în toate privinţele, cuiburile legionare fiind obosite, derutate şi cu muniţia împuţinată. Informat că Ion Antonescu este pornit să lichideze toată conducerea Legiunii şi să distrugă organizaţia, funcţionarii nazişti ai Legaţiei vor hotărî transportarea lor urgentă în Germania, prin Bulgaria şi Iugoslavia.

În după-amiaza de 23 ianuarie 1940, Ion Antonescu era stăpîn pe situaţie şi cîştigase adeziunea populară, domică oricînd de linişte după o criză de proporţii. Armata primea un prim semnal încurajator

---

[478] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, p. 392.

[479] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 158.

de revenire la imaginea sa pozitivă. Oamenii obişnuiţi, mai ales evreii, erau fericiţi că scăpaseră dintr-un coşmar, care nu ameninţa neapărat prin ceea ce se întîmplase în stradă, cît prin perspectiva foarte vie a instalării unui regim de teroare fără altă doctrină decît teroarea. Deoarece replica a fost deja publicată, dar mai ales pentru savoarea sa, vom îndrăzni să înlocuim concluzia noastră cu „teribila vorbă spusă în gura mare, la o repetiţie, de Natasa Alexandra, teribilă mai ales pentru că Marietta [Sadova, simpatizantă legionară, n.a.] era de faţă: «Unde e Generalul, să-i pup coaiele, să-i sug pula, că ne-a scăpat de legionari». Maximum de entuziasm!"[480]

*

[480] Mihail Sebastian, *op. cit.*, p. 301.

Capitolul VI

CEA DIN URMĂ GAFĂ
Lovitura de palat şi puciul din 23 august 1944

Moto:

Supravieţuirea unui popor şi stăruinţa sa de a continua, chiar în cele mai grele împrejurări, sunt preferabile unei „morţi eroice".

DINU C. GIURESCU

La 23 august 1944 vechiul regim democratic al românilor a ratat şi ultima şansă de a ieşi din istorie cu fruntea sus. O lovitură de palat dată sub semnul panicii a zădărnicit pregătirile partidelor politice de a reveni la regimul democratic parlamentar, în înţelegere cu mareşalul Antonescu, printr-o acţiune politico-militară programată pentru 26 august. Schimbarea regimului politic de către partidele democratice – în alianţă cu Partidul Comunist din România – ar fi acordat ţării privilegiul păstrării suveranităţii pînă la semnarea Tratatului de Pace şi, oricum, un armistiţiu cu alţi termeni, negociat de un guvern legitim şi trecut prin Parlamentul reinstaurat. Deşi statul român era desfiinţat brutal de ocupantul sovietic, România ar fi terminat războiul în picioare. În plus, o astfel de ieşire din război ar fi legitimat partidele politice cu lupta lor în opoziţie şi cu principiul că România s-ar fi aflat în imposibilitatea de a-şi exercita suveranitatea, mareşalul Ion Antonescu fiind doar exponentul vremelnic al „ocupantului" german. Ştim astăzi că această teorie nu s-a putut pune în practică, dar ea era suficientă cît să delimiteze clar regimul antonescian de naţiunea română, identificînd în partidele democratice pe liderii şi reprezentanţii acesteia. Pe cînd aşa, la 23 august mişcarea camarilei regale a reuşit să redea demnitatea unui rege

tînăr, dar nu s-a putut autosusține printr-o reprezentare națională. Ne-am lămurit astăzi cu precizie că ceea ce s-a numit mulți ani „insurecția armată" sau „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă" a fost în realitate un **puci**, o lovitură militară precedată de o **lovitură de palat.** Au urmat trei guverne conduse tot de militari. Reamintesc că și puciul și lovitura de palat sunt subcategorii ale **loviturii de stat**, așa cum am arătat în primul volum.

Incapabilă de guvernare și autoare a marii gafe, camarila (Niculescu-Buzești, Mocsonyi-Styrcea, Ioanițiu, Aldea, Sănătescu) a apelat la armată pentru rezolvarea crizei de putere și a pus în sarcina regelui cele mai nefericite decizii. În *Proclamația Majestății Sale Regelui* către țară din 23 august 1944 se afirma: „România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite". Aceste două fraze au aparent un conținut unitar, parte a aceluiași text oficial, dar ilustrează două realități distincte, pe care populația de atunci nu le-a înțeles și cunoscut. Prima este o afirmație falsă, deoarece ceea ce i se oferise României era doar **capitularea necondiționată,** iar armistițiul menit să reglementeze acest act nu fusese convenit și nu exista ca document de drept internațional. Termenii săi nu fuseseră negociați decît în lungi tratative la Cairo, rămase fără rezultat și abandonate de Aliați. A doua frază este o eroare de proporții, România punîndu-se la dispoziția Uniunii Sovietice fără cel mai elementar exercițiu diplomatic, fără a folosi cel mai accesibil drept la suveranitate. România depunea armele și aștepta să i se decidă soarta. Gestul în sine echivalează cu o abandonare a statului în mîinile învingătorului prin cedarea totală a dreptului de suveranitate în mîinile unor puteri suzerane. În acest timp, erau luați prizonieri 130 000 de militari fără a fi capturați în luptă, aliatului german i se întorceau armele în față, iar trei milioane de români din Basarabia și nordul Bucovinei își pierdeau instantaneu cetățenia.

Vina aruncată pe umerii regelui Mihai este discutabilă. Suveranul a fost încredințat că în spatele măsurii de arestare a lui

Ion Antonescu şi a membrilor guvernului său se află partidele politice responsabile, Maniu şi Brătianu. Documente şi mărturii produse după 1989 arată nemulţumirea liderilor politici pentru felul cum s-a dat lovitura de palat. **Aceasta a eliminat de fapt componenta politică a schimbării de regim în România** şi a făcut ca Uniunea Sovietică să ocupe un stat dictatorial şi nu unul democratic, chiar dacă ar fi avut o „vechime" de cîteva zile. În 1990 s-ar fi putut vorbi de o revenire la regimul democratic după o perioadă de ocupaţie şi dominaţie sovietică, impusă de Marile Puteri la sfîrşitul războiului. Totodată, ar fi existat o cît de mică legitimitate a regelui Mihai, figura istorică cea mai chinuită din rîndul ultimilor lideri ai României precomuniste.

Mistificarea acestei ieşiri ruşinoase din război a început înainte de declanşarea propagandei comuniste despre „actul istoric de la 23 august". Ea este conţinută în *Declaraţia* din aceeaşi zi a primului guvern gen. Sănătescu, unde lanţul de minciuni oficiale ne umple astăzi de dezgust: „În domeniul politicii externe, prima măsură luată de guvern a fost acceptarea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Prin reprezentanţii autorizaţi, guvernul Uniunii Sovietice şi guvernele din Marea Britanie şi Statele Unite **au garantat independenţa României** şi, în cadrul suveranităţii respectate, neamestecul lor în viaţa noastră de stat." Această funestă minciună ne-a ţinut loc de istorie timp de 45 de ani şi ne mai urmăreşte şi astăzi prin acte aflate în cancelariile Marilor Puteri învingătoare. Acolo, statutul juridic al ţării noastre este în continuare acela de stat învins la sfîrşitul războiului, fiind tratat ca atare pînă la apariţia unui nou acord internaţional. Ocazia a fost pierdută din nou în perioada 1990-1992, cînd Polonia a beneficiat de Tratatul 4+2 semnat de Marile Puteri învingătoare, a încheiat consecinţele celui de-al doilea război mondial şi i s-au oferit garanţii de securitate. Ungaria şi Cehoslovacia şi-au reglementat statutul printr-un tratat cu Rusia, apoi au putut fi primite în NATO.

Se pune mereu întrebarea: ce rost mai are acest amănunt de la 23 august, dacă oricum România ar fi fost cedată Uniunii Sovietice? Iată că Istoria statelor creştine nu funcţionează cu jumătăţi de secol

şi proiecţia în timp a unor evenimente are consecinţe dintre cele mai surprinzătoare. Legitimitatea partidelor democratice din România de astăzi este foarte îngustă şi se duce cu autenticitatea ei mult în urmă, în secolul al XIX-lea şi în primele trei decenii ale secolului XX. Revenirea lor la putere după aproape 60 de ani descoperă mari diferenţe de substanţă între baza lor politică de atunci şi electoratul lor de astăzi. Actul de la 23 august 1944 a reprezentat suspendarea statului român şi supravieţuirea unei entităţi statale incerte, aflate la dispoziţia totală a învingătorilor. Aceştia au decis termenii aşa-zisului armistiţiu (semnat abia la 12-13 septembrie 1944), în condiţiile în care ţara era aproape complet ocupată de trupe sovietice. Prin încheierea Tratatului de Pace, învingătorii au hotărît şi geografia noului stat (cu Transilvania, dar fără Basarabia şi nordul Bucovinei). Ceea ce numim noi Regatul României între 1944 şi 1948 a fost în realitate o stare de dependenţă totală a fostului stat român faţă de învingători, Marea Britanie şi Statele Unite retrăgîndu-se rapid din autoritatea aliată în favoarea unei autorităţi sovietice depline, sancţionate ca atare prin documente internaţionale succesive emise între 1946 şi 1989. În decembrie 1989, deşi trecuseră 45 de ani, Statele Unite găseau legitimă o intervenţie militară a Uniunii Sovietice în România. Temeiul juridic al dreptului de intervenţie al URSS, recunoscut de SUA, era Tratatul de Pace de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial.

Pot fi identificaţi vinovaţii pentru gafa de la 23 august 1944? Fără îndoială că da, numai că ei nu sunt doar membrii camarilei regale, iar vinovăţia nu se limitează la acţiunea unor indivizi pe durata unei zile. Actul de la 23 august 1944 este doar ultima catastrofă dintr-un lanţ de erori politice grave care a distrus în timp bazele statului democratic român. El este şi astăzi foarte controversat pentru că a fost revendicat pe rînd sau simultan de toţi actorii săi, iar în perioada 1948-1989 a fost inundat şi înghiţit de mareea propagandei sovietice, care vedea în el actul de legitimare a instalării sistemului comunist în România. După 1989, încercările de contestare a rolului comuniştilor, dar mai ales tentativa de a-l pune pe regele Mihai I în centrul acţiunii, legată cu exagerarea

rolului PNŢ în răsturnarea lui Ion Antonescu, au menţinut subiectul în sfera politizării, pentru a fi folosit ca argument politic curent. Au mai intervenit în procesul de îndesire a ceţii din jurul actului de la 23 august 1944, reuşita forţelor politice de extremă stîngă de a-l opune pe rege lui Ion Antonescu – primul, ca vînzător al ţării ruşilor, al doilea ca erou sacrificat de rege şi de camarila sa – precum şi opacitatea arhivelor sovietice. Totuşi, istoricii au început recent să abordeze direct şi ceva mai obiectiv acest eveniment, sub rezerva lipsei de concluzii. Aceste concluzii, fiind extrem de grave şi dureroase, vor întîrzia încă mulţi ani. Fără a urma o cronologie precisă, şi care este şi foarte densă şi complicată, vom căuta să răspundem la întrebările care domină incertitudinea publică asupra acestui eveniment decisiv. Iată temele care nasc aceste întrebări: 1. Motivele întîrzierii ieşirii României din războiul împotriva Aliaţilor. 2. Rolul partidelor politice din Opoziţie. 3. Rolul Monarhiei; regina-mamă şi regele Mihai I. 4. Erorile mareşalului Ion Antonescu; ce i se poate reproşa în faţa datelor obiective ale Istoriei. 5. A fost 23 august 1944 un act benefic sau o catastrofă pentru ţară?

Motivele întîrzierii ieşirii României din războiul împotriva aliaţilor

Arătam în analiza asupra istoriei francmasoneriei în România că revoluţionarii noştri paşoptişti au ştiut să folosească regulile structurilor masonice oculte pentru a putea păstra secretul, într-o ţară unde totul se află cu aproximaţie şi se răspîndeşte prin zvon mai repede decît orice adevăr. Dizolvarea sistemului democratic, prin dispariţia juridică sau desfigurarea instituţiilor fundamentale ale statului de drept a eliminat din viaţa naţiunii reperul autorităţii politice şi l-a înlocuit cu voinţa unui om. De şase ani Presa era mai mult oficială decît liberă. Pe acest fond, cuvîntul zvonit a circulat mai repede decît documentul oficial, iar structurile informative ale statului au devenit un centru de putere şi influenţă la care se lega

majoritatea actorilor principali şi secundari ai demersurilor de ieşire a României din războiul cu Aliaţii. Se producea, aşadar, un fenomen invers decît cel din secolul al XIX-lea, cantitatea imensă de informaţie „secretă" vehiculată pe căile neoficiale mai repede şi mai mult decît informaţia selectă a condus la mărirea dificultăţii de a identifica adevărul de ficţiune. În toate grupările politice implicate existau informatori ai părţii adverse, unii dintre ei informîndu-i pe rînd pe toţi. SSI devenise un colector de colportări, iar Ion Antonescu se hrănea din ele, din ce în ce mai convins că sunt inofensive. La rădăcina acestui paradox se afla realitatea că regimul antonescian se definea el însuşi din punct de vedere politic prin legătura permanentă între Ion Antonescu, guvernul său şi „Opoziţie", prin colaborarea directă sau mediată de structurile informative între toate forţele politice, prin raporturi ale tuturor factorilor politici (guvernul, opoziţia democrată, comuniştii şi organizaţiile evreieşti) cu Legaţia germană, lucrînd în acelaşi timp împotriva ei, susţinînd pe faţă războiul alături de Germania şi complotînd în secret pentru schimbarea partenerilor. În acest scurtcircuit de interese şi laşităţi, linia dreaptă a gîndirii politice a lui Ion Antonescu ne apare ca cea mai clară, deşi cea mai nefericită. Limitîndu-ne la concluzia că, în final, sterilitatea numeroaselor combinaţii de culise a fost spartă de intervenţia abruptă a unui conflict între interese personale – Ion Antonescu, să nu-şi păteze onoarea întorcînd armele împotriva germanilor, iar regele şi camarila să nu fie arestaţi de germani, cum se întîmplase în Ungaria cu Horthy – vom constata că este obligatoriu să privim cu obiectivitate, dar separat, atît complicatele manevre interne şi externe ale lumii politice, cît şi influenţa factorului personal în conturarea unei imagini mai realiste a evenimentului de la 23 august 1944. Acest tip de abordare ne permite să explicăm de ce s-a ieşit dintr-o combinaţie de culise, în care erau implicaţi toţi şi de aceeaşi parte a intenţiilor, printr-un şoc care a opus brutal două din părţile participante la combinaţie – arestarea guvernului Antonescu de gruparea regală cu care colaborase pînă atunci. Altfel spus, dînd la o parte propaganda pro sau contra de sorginte politică, trebuie să ne lămurim cum s-a ajuns

ca regele şi camarila sa să-l aresteze pe cel care le proteja conspiraţia, o cunoştea în detaliu şi chiar o favoriza. Ne propunem, de asemenea, să arătăm că României îi era imposibil să iasă din conflictul mondial, atît timp cît nu cunoştea un conflict intern, toate forţele implicate politic, cu o singură excepţie: agentura sovietică, comunicînd între ele permanent, ajutîndu-se şi protejîndu-se, colaborînd pentru a găsi o soluţie favorabilă ţării. Înainte de a analiza demersurile lor comune, să identificăm aceste forţe, în esenţa acţiunii lor politice:

Ion Antonescu participa activ la război alături de trupele germane pe teritoriul Rusiei, dar ducea tratative secrete cu Aliaţii; ţinea legătura cu „Opoziţia" democrată şi îi facilita acesteia găsirea unei soluţii de ieşire din război, dar îşi rezerva dreptul de a decide în final; tot cuplul antonescian a iniţiat şi contactele cu comuniştii din ţară şi le-a permis activitatea; pentru legăturile neloiale cu „Opoziţia", guvernul Antonescu plătea germanilor cu şi mai multe compromisuri, care făceau soluţia şi mai greu de atins.

Partidele democratice mizau pe forţa lor politică şi electorală, dar fictiv, ele nefiind decît nişte nuclee restrînse de supravieţuitori ai regimului democratic; opoziţia lor era declarativă, de paradă, colaborînd din plin cu regimul Antonescu, coordonîndu-şi acţiunile cu serviciile de informaţii româneşti şi anglo-americane şi informînd mai mult sau mai puţin corect Legaţia germană asupra mişcărilor sale; în negocierile externe, partidele democratice reprezentau şi regimul Antonescu, încercînd, pe fond, să scoată ţara din criză împreună cu acesta, nu împotriva lui.

Regele a fost în permanenţă marginalizat, considerat şi de Antonescu şi de Maniu drept un suveran imatur, apoi doar un instrument simbolic al restabilirii regimului democratic; regele a fost pînă în ultima clipă aliatul lui Ion Antonescu, considerînd că acesta este o personalitate responsabilă, un patriot şi un conducător care ştie să gestioneze problemele majore ale ducerii războiului şi care are şi obligaţia de a găsi o soluţie pentru ţară, de vreme ce s-a substituit funcţiei de şef al statului; a fost implicat în toate

manevrele de culise conduse împreună de Ion şi Mihai Antonescu şi de partidele din „Opoziţie".

Partidul comunist era dezmembrat, o parte a conducerii sale aflîndu-se în închisoare (gruparea Gheorghiu-Dej), o altă parte în libertate (gruparea Ştefan Foriş), aceasta din urmă colaborînd informativ cu serviciile de informaţii româneşti şi străine (germane şi britanice); acţiunea Partidului comunist a fost paralizată pînă în momentul în care conducerea sa a fost preluată, în libertate şi cu protecţia tacită a SSI, de către agentura sovietică (gruparea Pîrvulescu, Bodnăraş, Rangheţ) şi aceasta şi-a subordonat aripa sa politică (Pătrăşcanu şi Constantinescu-Iaşi), desemnată să o reprezinte în negocierile cu partidele democratice, cu Ion şi Mihai Antonescu şi cu regele; doar agentura sovietică era interesată în distrugerea regimului antonescian, căutînd înlocuirea lui cu ocupaţia militară sovietică, acţionînd în consecinţă ca o veritabilă Coloană a V-a a inamicului în spatele frontului sovietic; întreaga activitate a Partidului comunist din această perioadă s-a desfăşurat sub supravegherea apropiată a serviciilor de informaţii româneşti, care însă nu au intervenit.

Se pune întrebarea: de ce nu reacţiona Legaţia germană la multitudinea de manevre de pe scena politică românească şi din capitalele europene neutre? Iniţiativa unor legături cu Aliaţii a aparţinut, încă din 1940, lui Iuliu Maniu. Acesta a căutat să-şi normalizeze relaţiile cu Marea Britanie, prin încetarea reproşurilor adresate şefului Legaţiei la Bucureşti pentru colaborarea acestuia cu Carol II, precum şi cu Legaţia americană. Apoi, la 16 octombrie 1940, Maniu se întîlneşte la locuinţa doctorului Nicolae Lupu cu un anume Şarov, rezidentul TASS la Bucureşti, recomandat de Lupu drept legătura NKVD în România. Cu această ocazie, Iuliu Maniu încearcă să transmită la Moscova mesajul că atitudinea sa faţă de URSS este neutră, şi nu ostilă. Mişcările liderului ţărănist sunt însă limitate atît de realitatea regimului naţional-legionar şi de autoritatea generalului Antonescu, cît şi de frămîntările tradiţionale ale partidului său. Pentru a preveni o nouă adeziune a factiunilor

colaboraţioniste la guvernarea Antonescu, Iuliu Maniu ia şi iniţiativa sondării germanilor din România, desemnîndu-l pe apropiatul său, Zaharia Boilă, să dea de înţeles Legaţiei naziste de la Bucureşti că PNŢ este dispus să colaboreze. Relaţia secretă a lui Iuliu Maniu cu Legaţia germană de la Bucureşti s-a dezvoltat începînd cu 1943, atît prin contactele directe ale liderului ţărănist cu von Rittgen, şeful Serviciului de informaţii politice al SS-ului în ţara noastră, şi cu ziaristul Fritz Theil, probabil agent sub acoperire, cît şi prin Zaharia Boilă[481], cu scopul de a se proteja de eventuale represalii pentru activitatea sa rezistentă, pentru a-i intoxica şi pentru a culege eventuale informaţii necesare conducerii programului său politic.

Liderii comunităţilor evreieşti – Filderman şi Şafran – erau prooccidentali şi, mai ales, filobritanici. Ei au fost, pe fond, aliaţi ai „Opoziţiei" şi au întreţinut o relaţie strînsă cu Antonescu, facilitînd în multe rînduri legăturile externe ale guvernului cu Aliaţii occidentali. Dar anumite organizaţii evreieşti din România, ca cele ale lui Willman Grünberg, Nandor Gingold sau A.L. Zissu, colaborau direct cu Legaţia germană, atît pe linie informativă, cît şi economic, fie reprezentînd interese ale firmelor germane în România, fie mijlocind afaceri ilegale cu bunuri – de regulă, tablouri, obiecte preţioase, covoare, aur. Prin efectul corupţiei dirijate, reprezentanţii cei mai periculoşi ai SS-ului şi Gestapoului: von Rittgen, apoi căpitanul SS Gustav Richter, comisarul pentru evrei al Germaniei naziste – căsătorit în România cu o evreică, avînd casă şi proprietăţi – precum şi noul ataşat al Poliţiei, colonelul SS Böhme, cumpărat cu bani, casă şi obiecte de Patrimoniu, s-au adaptat unei realităţi politice, economice şi sociale româneşti care a împiedicat aplicarea „soluţiei finale" aici. Prezentarea – fie numai în rezumat, subiectul fiind de-a dreptul vast şi spectaculos – a colaborării unor grupări importante ale comunităţilor evreieşti din România cu reprezentanţii nazismului nu are însă doar rolul de a da

[481] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1998, p. 250.

o explicație pentru salvarea evreilor, ci și de a prezenta un motiv plauzibil pentru relativa libertate cu care diferite grupări politice au manevrat „sub nasul germanilor" și cu acoperirea mareșalului Ion Antonescu. Acest fenomen ne poate surprinde, dar numai datorită faptului că noi nu am avut acces pînă acum la o serie de informații, cum sunt cele referitoare la existența în Germania a unei categorii de evrei „prețioși economiei naționale", așa numiții *Wirtschaftlich Wertvoller Jude*[482]. Celebra „listă a lui Schindler" funcționase în acest context. Pentru România este vorba de cîteva sute de „liste ale lui Schindler", adică de cîteva sute de mii de evrei. Sub acoperirea tezei „dominației" evreiești în economia românească, regimul Antonescu a reușit să salveze aproape întreaga comunitate. În plus, să mai subliniem că șeful Legației germane la București, celebrul Killinger, hotărîse să se stabilească definitiv în România, pe una din proprietățile sale, și să-și deschidă o firmă proprie. Bineînțeles, după victoria Germaniei în război. Cum viața diplomaților în România era un adevărat rai – bani, aur, romînce frumoase, vile luxoase, spectacole, croaziere, vînătoare, baluri și mese bogate – nu trebuie să ne mire că 23 august 1944 i-a luat prin surprindere, deși aveau suficiente informații, unele date chiar de colaboratorii lor români, că se pregătește o lovitură politică de forță. Singurul moment de criză a fost în aprilie 1943, cînd Hitler a fost informat de negocierile lui Mihai Antonescu la Madrid și Berna cu reprezentanții Aliaților occidentali. Se ajunsese acolo ca urmare a unei explozii de contacte neoficiale făcute de diferiți particulari români în Occident, pe parcursul anului 1942, astfel că spre sfîrșitul acestui an, diplomația americană a căutat să contacteze ea oficialitățile române pentru a da sens unei posibile defecțiuni în blocul Axei. Primul contact s-a produs la Stockholm, cel mai probabil în decembrie 1942, în timpul bătăliei Stalingradului și cu puțin timp înaintea Conferinței de la Casablanca, care se va ține la 14-24 ianuarie 1943 cu participarea lui Roosevelt, Churchill, Giraud și De Gaulle și va consacra principiul

[482] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, București, 1994, p. 177.

nefast al „capitulării necondiționate". Contactul inițial de la Stockholm a părut doar ca un sondaj discret și modest, dar a atras atenția lui Mihai Antonescu asupra unui aspect extrem de important: la acea dată, președintele Roosevelt era preocupat „care va fi viitoarea linie de demarcație între trupele sovietice și cele americane, după înfrîngerea Germaniei"[483]. În capul lui Mihai Antonescu s-a născut ideea unei implicări în negocieri germano-anglo-americane menite să ducă la o pace în Occident și la continuarea războiului împotriva URSS, astfel încît România să poată ieși onorabil din grava eroare în care o băgase Ion Antonescu și să împiedice invazia sovietică în Europa. La această viziune contribuiau și informațiile primite de Ion și Mihai Antonescu pe linia spionajului sau de la Iuliu Maniu, că Anglia are un proiect de debarcare în Balcani, menit să aducă Turcia de partea Aliaților și să permită atacarea trupelor germane angajate în Rusia din spate, obligîndu-le să se retragă și să conducă la o capitulare rapidă a lui Hitler. Acest proiect a existat, a fost real și cu adevărat susținut de Churchill, dar avea un mare dezavantaj strategic: risca să conducă la o înțelegere rapidă între Hitler și Stalin, cum mai avuseseră în 1939, sau să degajeze trupele sovietice de presiunea ofensivă germană, astfel încît să ajungă mai repede în Europa. Cum capacitatea forțelor aliate occidentale de a pătrunde prin Turcia, Bulgaria și România spre Ucraina – depășind mai multe masive muntoase importante, un fluviu și mai multe rîuri majore – era redusă, iar campania presupunea intrarea Turciei în război, trecerea Bulgariei și României de partea Aliaților prin revolte interne și întoarcerea armelor împotriva Germaniei, trebuie să afirmăm că proiectul avea de la început șanse foarte mici de reușită. El era construit, de fapt, exclusiv pentru a asigura refacerea intereselor britanice în zonă, pe fondul pierderii previzibile a influenței lor coloniale, și a fost ușor dat la o parte de americani, care începuseră să joace cartea marilor Superputeri cu URSS. În acest calcul, Statele Unite înțelegeau că există riscul unei înaintări sovietice rapide în

[483] Liviu Valenaș, *Mareșalul Antonescu și frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, Ed. Vremea, București, 2001, p. 39.

Europa, astfel încît linia de demarcaţie între trupele aliate să nu poată fi garantată la poarta care despărţea Europa de Orient – România. Şi Ion Antonescu şi Mihai Antonescu s-au agăţat de proiectul nerealist al deschiderii frontului în Balcani, dar trebuie să-i înţelegem, pentru că se aflau într-o situaţie fierbinte, pe realităţi istorice imediate şi cu răspunderea pe capul lor. Ce n-au înţeles ei la timp a fost faptul că *Aliaţii au transformat la un moment dat proiectul debarcării în Balcani într-o* ***diversiune*** *menită să acopere debarcarea adevărată din Normandia*, şi au trăit pînă în după-amiaza zilei de 23 august cu speranţa că acel front balcanic se va deschide cumva, fie şi numai cu cîţiva paraşutişti.

În primăvara anului 1943 se constată o anumită agitaţie diplomatică în prelungirea catastrofei militare de la Stalingrad. Şi Ion, şi Mihai Antonescu ajunseseră la concluzia că Germania caută prin canale discrete o înţelegere fie cu Aliaţii occidentali, fie cu URSS. Bănuiala cea mai mare cădea asupra unor contacte cu britanicii ale lui Ribbentrop în Spania, dar se adăuga şi atitudinea necombatantă, cu încetarea operaţiunilor sau retragerea fără luptă din anumite sectoare ale frontului de Est. Din ordinul mareşalului, Mihai Antonescu va căuta să extindă contactele româneşti la Madrid cu reprezentanţii americani, însă va adăuga la acestea o notă personală prin tentativa de a transforma contactele bilaterale într-o negociere făcută de români între Germania şi anglo-americani. Fiind informat despre autoritatea pe care şi-a arogat-o Mihai Antonescu, Hitler îi va chema la el pentru o explicaţie pe Conducătorul român şi pe ministrul său de externe. În ziua de 12 aprilie 1943 Führerul a făcut o criză de isterie războinică, acuzîndu-i pe cei doi români de trădare, dar mai ales de prostie, el fiind hotărît să ducă războiul pînă la capăt, război al cărui final nu ar permite decît două posibilităţi: „ori o victorie clară, ori o exterminare deplină“[484]. De fapt, dacă stăm să analizăm cele cîteva nuanţe din criza de furie a lui Adolf Hitler, vom constata că ceea ce declanşase mînia sa era marea gafă a lui Mihai

[484] *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944)*, vol. 2, Ed. Cozia, Bucureşti, 1991, p. 63.

Antonescu de a intra în negocieri cu anglo-americanii în numele Germaniei, prezentînd-o pe aceasta drept slabă şi dispusă să cedeze la un compromis. Hitler ar fi primit un mesaj din Spania, în care un general spaniol îi cerea să „limiteze acţiunile trimisului român la Madrid, deoarece din activitatea acestuia rezultă că Germania ar fi la capătul posibilităţilor materiale şi că şi-a pierdut încrederea în victorie"[485]. Mihai Antonescu, individ urmărit de himera rolului de pion al politicii mondiale, nu înţelegea că Hitler – şi oricare alt lider al unei Superputeri aflate în dificultate – n-ar fi intrat în negocieri serioase decît de pe o poziţie de forţă, cu atuuri importante în mînă şi pe baza unei atitudini ofensive. El trebuia să ofere pacea, nu s-o ceară. Pentru asta îşi retrăgea trupele din Est pe poziţii mai solide, unde putea rezista sau declanşa o contraofensivă majoră. Mareşalul Ion Antonescu, în calitate de militar cu experienţă, înţelegea foarte bine aceste manevre şi le subordona unei viziuni strategice sănătoase, care intenţiona să pună capăt războiului înainte ca trupele sovietice să pătrundă în spaţiul civilizat al Europei. Hitler însă îl înşela, lăsîndu-i impresia că este binevoitor păcii şi cerîndu-i să reziste pînă la capăt, ajutîndu-l astfel să obţină acea poziţie tare de pe care putea negocia. Aşadar, gafa lui Mihai Antonescu era enormă, dar nu neapărat inocentă. După cum arătam mai sus, în cadrul mentalităţii tranzacţioniste, Mihai Antonescu acţiona legătura cu anglo-americanii din ordinul lui Ion Antonescu, dar informa Legaţia germană de la Bucureşti asupra mişcărilor sale. El a întocmit un memorandum către Ribbentrop în care „enumera toate contactele pe care le avusese cu neutrii sau le propusese acestora şi în special cu Spania, Portugalia şi Turcia. El implora Reich-ul să-i încredinţeze misiunea de a trata cu anglo-saxonii"[486]. Mihai Antonescu va prezenta acest memorandum lui Killinger, care îl va aproba. Încurajat de succesul primului gest, ministrul de Externe român va întocmi şi un al doilea memorandum, care conţinea de data aceasta informaţii secrete, inclusiv acele anumite propuneri făcute de el în numele

[485] *Ibidem*, p. 70.

[486] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al Treilea Om al Axei*, Ed. Pro Historia, Bucureşti, 2001, p. 160.

Germaniei. Aceasta trebuia să se retragă din anumite zone ale Europei de vest, iar englezii şi americanii să debarce liniştiţi în sudul Franţei[487]. În faţa acestui delir paranoic, Hitler a răspuns pe măsură, cu propriul său delir de grandomanie. Culmea este că, în pline urlete, Hitler va „agita în mîna dreaptă o bucată de hîrtie. Era, după cum afirma el, o depeşă a Departamentului de Stat semnată Cordell Hull, descifrată de serviciile criptologice germane. Destinatarii erau miniştrii Statelor Unite în capitala ţărilor neutre ale Europei. «Sprijiniţi iniţiativa lui Mihai Antonescu», spunea textul"[488]. Dacă într-adevăr Mihai Antonescu a jucat un rol mondial, atunci el a fost acela de a compromite o posibilă încheiere a păcii în Vest.

Mareşalul Ion Antonescu a sărit în apărarea colaboratorului său. Hitler însă i-a răspuns, pe bună dreptate, că „dacă România a crezut că este oportun să se ocupe de politica mondială, să-şi asume şi riscul unui război pe toate fronturile"[489]. În acest context se poate înţelege cunoscuta declaraţie de politică externă a lui Ion Antonescu: „Eu rămîn deci la poziţia mea din decembrie 1941, aliat al Reich-ului contra Rusiei, neutru între Germania şi Marea Britanie şi aliat al Statelor Unite împotriva Japoniei". Expresie a fantasmagoriei tipice politicii externe româneşti, această viziune trebuie să fi produs cel puţin un hohot de rîs la Londra şi Washington, unde tocmai se pregăteau bombardamente masive împotriva zonei petroliere din Prahova, de unde Ion Antonescu aproviziona aviaţia germană cu combustibilul necesar raidurilor Luftwaffe în Anglia, expresie a „neutralităţii" sale între Germania şi Marea Britanie. În particular la Washington trebuie să se fi produs o extinsă rumoare aflînd că are un „aliat" pe malul Dîmboviţei pentru războiul său din Pacific împotriva Japoniei. „Ostracizat" de Hitler, Mihai Antonescu va ieşi din această criză ca victimă a dorinţei sale de pace, şi nu a amatorismului, astfel că liderii „Opoziţiei", Maniu şi Dinu Brătianu, l-au rugat insistent să nu demisioneze din guvern şi să-l secondeze mai departe pe mareşal. Drept recompensă, în eventualitatea unei plecări

---

487 *Ibidem*.
488 *Ibidem*.
489 *Ibidem*, p. 161.

de la guvern, regele Mihai I i-a oferit postul de Mareşal al Curţii Regale[490]. Demersurile lui Mihai Antonescu au continuat, astfel că la 29 octmbrie 1943, Scarlat Grigoriu, prim-secretar de Legaţie la Madrid, transmitea că a fost contactat de un agent al serviciilor militare americane care l-a asigurat că SUA nu au luat nici o decizie în ce priveşte soarta României, că preşedintele Roosevelt va lua toate măsurile să blocheze interesele sovietice în Europa şi că va acorda ţării noastre „o garanţie americană secretă". După război, Gheorghe Barbul a avut inspiraţia să cerceteze arhivele americane pentru a se lămuri asupra demersului american de atunci. În realitate, prin telegrama nr. 5250 din 19 noiembrie 1943, ambasadorul american la Madrid informa Departamentul de Stat că a transmis românilor un singur mesaj clar: capitulare necondiţionată[491]. Induşi în eroare probabil de Scarlat Grigoriu sau păcăliţi de diplomaţii americani, Ion şi Mihai Antonescu îl trimit la Madrid pe Camil Demetrescu, avînd asupra sa împuternicirea de a cere „o debarcare masivă anglo-americană în Balcani, în direcţia României, şi intrarea Turciei în război"[492]. Pare o nebunie să crezi că americanii ar fi îndeplinit aceste condiţii, dar trebuie să ne transpunem în situaţia liderilor români, care căutau cu disperare o ieşire onorabilă din război. Ei chiar au propus americanilor să convină asupra unei declaraţii de capitulare necondiţionată, care să fie încredinţată Turciei spre păstrare, în secret, şi care să fie dată apoi publicităţii în momentul în care începe debarcarea în Balcani. Turcia a refuzat acest serviciu, pentru că o împingea la angajarea în conflict, iar Ion Antonescu a înţeles în sfîrşit că americanii ne întinseseră o capcană, voind să „provoace un conflict între noi şi nemţi şi să oblige Turcia să intre în război"[493].

Din acest moment, decembrie 1943, mareşalul Antonescu şi-a concentrat întreaga atenţie şi interesul politic asupra manevrelor făcute

---

[490] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 3, Ed. Saeculum, Bucureşti, 1998, p. 31.

[491] Liviu Vălenaş, *Mareşalul Antonescu şi frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001, p. 43.

[492] *Ibidem*, p. 44.

[493] *Ibidem*, p. 47.

de Germania. El interpreta toate incidentele ciudate şi informaţiile secundare întîmplate pe frontul de Est – de exemplu, negocierile locale între militari sovietici şi germani pentru reglementarea unei situaţii practice de război sau anumite nuanţe din declaraţiile oficialilor de la Moscova şi Berlin – drept argumente ale bănuielii că Hitler pregăteşte pacea cu Stalin sau că încearcă să oprească înaintarea Armatei Roşii pentru a avea libertatea de negociere în Vest.

Principalul motiv al rezistenţei lui Ion Antonescu la tentativele de ieşire din războiul împotriva Aliaţilor, precum şi cea mai importantă cauză a întîrzierii acestui act a fost teama că Hitler se va înţelege cu sovieticii, peste capul României, la fel ca în cazul Pactului Molotov-Ribbentrop. În al doilea rînd, a fost credinţa că Germania se va înţelege cu anglo-americanii şi că o pace separată este posibilă în orice moment, cu scopul de a bloca invazia comunistă în Europa civilizată. El a interpretat în permanenţă accelerarea atacurilor aeriene naziste asupra Angliei, precum şi dezvoltarea armelor secrete V1 şi V2 drept argumente ale dorinţei lui Hitler de a se prezenta pe o poziţie tare în negocierile de pace. În această perpectivă, era extrem de important pentru mareşalul Ion Antonescu dacă România va fi dincoace sau dincolo de graniţa care va despărţi zona de ocupaţie occidentală de cea căzută sub ocupaţie sovietică.

Încărcat cu acest tip de gîndire, mareşalul Ion Antonescu va considera demersurile lui Mihai Antonescu şi ale „Opoziţiei" la Cairo, Ankara şi Istanbul drept un fenomen secundar, util doar momentului cînd se va trece la formalităţile diplomatice ale armistiţiului, precum şi necesităţii de a asigura ţării o rezervă politică în stare să reprezinte şi să apere ţara la Conferinţa de Pace.

Activitatea partidelor politice

Acel final de capitol din Istoria României a fost dominat de intrarea lui Iuliu Maniu în rolul de personalitate centrală a naţiunii

române. Ultimul deceniu al carierei şi vieţii sale a adus la calitate şi realitate legenda personalităţii acestui om politic controversat căruia i se atribuia ficţionar un rol major în lupta pentru unitate naţională. Adept al autonomiei Transilvaniei pe o durată de 10 ani, timp în care să-şi negocieze integrarea în Regatul României, Iuliu Maniu va înfiinţa un partid regional în 1918, folosind abil numele vechiului Partid Naţional din Transilvania, fapt care a permis contopirea imaginii între cele două structuri politice şi revendicarea de către PNŢ a trecutului de luptă al fostei organizaţii naţionaliste a românilor. Conducător al acestui partid regional şi regionalist, Maniu va încerca să întîrzie integrarea politică şi să-şi conserve bazinul electoral din Transilvania, prin accentuarea diferenţelor din mentalitatea românilor de pe cei doi versanţi ai Carpaţilor meridionali, apoi va forţa fuziunea cu un partid de stînga, Partidul Ţărănesc, a cărui doctrină de clasă l-a adus în preajma socialismului. Autor al unor grave erori politice, care au influenţat negativ evoluţia României Mari, bruscînd sistemul politic prin mişcări de stradă violente, pe baza unui program populist pe care nu l-a putut aplica la guvernare şi producînd cea mai gravă criză structurală a statului prin lovitura din iunie 1930, acţionînd apoi ocult din Opoziţie împotriva intereselor de stabilitate ale ţării, Iuliu Maniu va întîlni destinul său abia în deceniul cinci al secolului XX – lupta anticomunistă. În ciuda imaginii istorice de evoluţie liniară şi ascendentă, dar şi extrem de vulnerabilă, a personalităţii sale politice, readucerea la lumină a informaţiilor despre labirintul activităţii sale vine să ajute şi mai mult la definirea rolului său major în lupta anticomunistă, proces în care, rămas singur, a performat cu autentic patriotism şi curaj. Lui Mihai Pelin, un cercetător tenace, i se datorează publicarea unui document important pentru înţelegerea rolului jucat de Iuliu Maniu în timpul războiului şi în perioada postbelică – dosarul întocmit liderului ţărănist de Eugen Cristescu, din ordinul lui Ion Antonescu. De la început vom preciza, pentru identificarea calităţii surselor, că opera recentă a lui Mihai Pelin este dominată de un paradox unic. Autorul a publicat trei cărţi de documente inedite, de cea mai intensă valoare, însoţindu-le însă

de comentarii care se bat cap în cap cu actele oficiale prezentate în volum, astfel că intenţia autorului de a arăta slăbiciunile Securităţii prin lucrarea *Din culisele spionajului românesc* ajunge să dezvăluie performanţele remarcabile ale acesteia, iar dorinţa de a demonstra inexistenţa atacurilor evreilor împotriva Armatei României în timpul retragerii din Basarabia, prin lucrarea *Legendă şi adevăr*, se transformă în text într-una din cele mai concludente dovezi ale implicării evreilor comunişti în agresiunea Uniunii Sovietice din 1940. Bănuind că este vorba de o manieră rafinată, de unică subtilitate literară, vom sublinia că lucrarea *Iluziile lui Iuliu Maniu* este prezentată de autor drept o dovadă a amatorismului şi nerealismului liderului ţărănist, dar este, în realitate, cea mai interesantă pledoarie pentru rolul politic major jucat de Iuliu Maniu în lupta pentru salvarea României din groapa în care căzuse din cauza lui Ion Antonescu. Revenit în ţară de la întîlnirea din 12-13 aprilie 1943 cu Hitler, mareşalul îi va ordona lui Eugen Cristescu să întocmească un raport asupra activităţii opoziţioniste a lui Iuliu Maniu. Pe fond, şeful SSI va arăta că liderul ţărănist urmăreşte două scopuri: 1. Să-i convingă pe anglo-americani că România este un stat ocupat de Germania. 2. Să transforme nucleul de politicieni din jurul său, precum şi din partidele democratice aliate – PNL şi PSD, în rezervă politică a ţării pentru preluarea puterii la sfîrşitul războiului.

Teza ocupaţiei germane. Încă din octombrie 1940, odată cu intrarea primelor trupe germane în România sub acoperirea calităţii de instructori pentru Armata română, Iuliu Maniu va declara că „armata germană ocupă România; că de aici înainte trebuie să ne considerăm un stat la discreţia absolută a forţelor militare ale Reichului. [...] România a fost constrînsă cu forţa să se alăture războiului dus de puterile Axei"[494]. În primăvara anului 1941, Iuliu Maniu stabileşte o relaţie privilegiată cu ambasadorul SUA la Bucureşti, Franklin M. Gunther, care, trăind în ţară, era bine documentat asupra realităţilor româneşti şi ne simpatiza, înţelegînd soarta nefericită în care ne găseam. „În cîteva întrevederi, în note

[494] Mihai Pelin, *Iluziile lui Iuliu Maniu*, Ed. Viitorul Românesc, Bucureşti, 2000, p. 32.

scrise şi în mesagii, Maniu îşi dezvoltă tema sa: România trebuie socotită în rîndul ţărilor ocupate, ca şi Belgia, ca şi Olanda, ca şi Polonia. Guvernele anglo-saxone n-o pot trata decît în consecinţă: *ţara nu e răspunzătoare de politica unui guvern impus cu forţa de germani*. Dimpotrivă, ţara are simpatii notorii pentru puterile care au ajutat-o să-şi realizeze idealul naţional."[495] Momentul acestui demers nu era întîmplător ales. El avea menirea să atenueze impactul produs de rezultatul plebiscitului organizat în ziua de 2 martie 1941, după rebeliunea legionară, în care 99,9% din votanţi (2 960 298 din 2 963 294) aprobaseră politica lui Ion Antonescu[496]. Pentru a putea întări ideea că ţara nu urmează politica progermană a lui Antonescu, Iuliu Maniu va arăta partenerilor săi anglo-americani că rezultatul zdrobitor al plebiscitului, care se desfăşurase în deplină libertate, era numai expresia solidarităţii naţiunii faţă de cel care o scăpase de legionari şi o formă de recunoştinţă restrînsă şi pasageră generată de ieşirea cetăţenilor din marea teroare produsă de Horia Sima. Avînd, în bună măsură, dreptate, Iuliu Maniu va fi pus din nou într-o situaţie critică atunci cînd România se va angaja în războiul germano-sovietic, la 22 iunie 1941, decizie a lui Ion Antonescu certificată încă o dată de un plebiscit cu rezultat copleşitor. Pentru a-şi putea susţine teza diferenţierii naţiunii de regimul care o conduce, liderul ţărănist va provoca la 12 iulie 1941 o întîlnire „secretă" la vila lui Mihai Popovici din Braşov, la care vor participa Franklin M. Gunther, ambasadorul Turciei, Suphi Tanrioer, Maniu, Mihai Popovici şi Ghiţă Popp. Maniu a ţinut să explice diplomaţilor străini că România este nevoită să participe alături de Germania la atacul asupra URSS pentru că a fost pe nedrept deposedată de judeţele sale răsăritene şi pentru că este îndreptăţită să le elibereze, act care este cerut de întreaga naţiune. Intuind decizia eronată pe care intenţiona să o ia Antonescu, Iuliu Maniu va încerca să-i prevină într-un fel pe diplomaţii străini: „chiar dacă armatele române depăşesc Nistrul,

---

[495] *Ibidem*, p. 48.

[496] *Pe marginea prăpastiei (21-23 ianuarie 1941)*, vol. 2, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992, p. 172.

nu trebuie să fim socotiți în conflict cu Anglia și America"[497]. La 23 iulie, după întrevederea Gunther-Mihai Antonescu, liderul țărănist va reveni cu insistență printr-o notă informativă, în care va sublinia apăsat că „Guvernul american trebuie să facă o deosebire netă între guvernul român, care se află la discreția absolută a Germaniei, și statul român, *ocupat militărește de trupele Axei* și pus în neputința de a reacționa"[498]. Fără îndoială că demersurile lui Iuliu Maniu erau forțate, greu de argumentat cu altceva decît cu vechea temă tocită a sentimentelor tradiționale filoanglo-franceze, dar ele reprezentau un fel de luptă politică, singura, pe care o ducea un lider aflat în imposibilitatea de a influența cu ceva acțiunile statului român. Pentru a-și completa argumentația, liderul țărănist va face apel la declarațiile anglo-americane din Charta Atlanticului, prin care nu se recunoșteau achizițiile teritoriale făcute prin presiune și intervenție militară, Maniu oferindu-le sovieticilor scuza că au fost nevoiți să ocupe Basarabia și nordul Bucovinei „ca o măsură de siguranță împotriva unei eventuale agresiuni germane". Astăzi a devenit mult mai clar că atacul german din 22 iunie 1941 a prevenit un atac sovietic asupra altor zone europene, între care și Moldova pînă la Carpați, atac programat pentru data de 6 iulie 1941. În plus, deși se vorbește și se scrie cu ușurință despre „atacarea Uniunii Sovietice", trebuie arătat că ceea ce au atacat Germania și România începînd cu 22 iunie 1941 nu era Uniunea Sovietică, ci erau teritoriile străine pe care aceasta le ocupase prin forță și prin înțelegerea secretă, ilegală, cu Germania nazistă. Așadar, cu toate că presiunile lui Iuliu Maniu asupra anglo-americanilor par fanteziste și chiar ridicole, ele aveau la bază dreptul internațional și o solidă realitate istorică. Faptul că ea nu a fost recunoscută și respectată la sfîrșitul războiului nu are nici o legătură cu dreptul popoarelor și cu adevărul istoric, ci cu obiceiul nefast al transformării dreptului învingătorului în abuz, fapt care a permis tragedia sutelor de milioane de oameni rămași sub ocupație sovietică și suferințele

[497] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 51.
[498] *Ibidem*, p. 54.

Războiului rece. Insistențele lui Maniu primesc o anumită confirmare din partea Statelor Unite, atunci cînd acestea decid să nu răspundă la declarația de război a lui Ion Antonescu, ci doar să ia act de aceasta. Folosind drept argument scrisoarea trimisă de președintele Roosevelt Congresului american, Maniu va difuza în mediile politice și publicistice românești informația că „Roosevelt recunoaște că România nu se află în situația de a proceda potrivit cu voința ei, deoarece se află sub stăpînirea lui Hitler"[499]. Ceea ce este mult mai important în toată lupta lui Iuliu Maniu de a apăra națiunea de o previzibilă catastrofă și de a împiedica pedepsirea României pentru greșelile lui Ion Antonescu s-a dovedit a fi nuanța pe care au folosit-o mult timp Statele Unite în relațiile cu România, în vreme ce Marea Britanie s-a comportat intransigent cu noi. America se va opune pînă aproape de sfîrșit împărțirii grosolane a sferelor de influență în Europa, va prezenta mereu rezerve față de dominația sovietică în România, luînd în considerare cu maximă seriozitate acțiunea opozițională, chiar și debilă, a grupării din jurul lui Iuliu Maniu, inclusiv oferindu-i acestuia posibilitatea de a fugi în SUA, unde să formeze un guvern în exil. Împotriva înțelegerii superioare pe care America o arăta României a acționat propaganda mincinoasă sau exagerată care a lansat în lume imaginea de holocaust al evreilor sub regimul Antonescu, propagandă instigată și plătită de lobby-ul maghiar din Statele Unite, favorizată de evreii comuniști din țară și mereu alimentată de naziști, pentru a demonstra că România se aliniază politicii „soluției finale". În timpul acesta, zeci de mii de evrei se refugiau din Ungaria în România, iar Antonescu se făcea că nu vede.

Marea Britanie a cerut mereu fapte, împingînd gruparea manistă la acțiunea de răsturnare a regimului Antonescu. Aici trebuie afirmat clar, încă o dată, că prețul pentru acceptarea României drept stat ocupat de Germania era exterminarea populației evreiești, închiderea sau asasinarea liderilor democrați, trecerea statului sub autoritate germană, cu toate consecințele de sînge și exploatare

[499] *Ibidem*, p. 79.

economică previzibile, şi asta în timp ce soldaţii români ar fi murit mai departe, în număr şi mai mare, pe frontul din Rusia sovietică. Marea Britanie era conştientă de acest sacrificiu, dar, dupa principiul său cinic cu care sacrificase evrei în multe alte locuri din Europa, căuta să obţină o scurtare a războiului cu orice preţ. În raporturile sale cu România, Marea Britanie aplica „strategia acţiunilor indirecte" elaborată de Liddell Hart în 1941[500]. Atît Ion Antonescu, cît şi Maniu nu au acceptat compromisul oferit de britanici şi rămîne o datorie a istoricilor şi oamenilor politici de astăzi sau din viitor să judece cu dreaptă măsură dacă acea opţiune a fost corectă sau nu. Poate că, dacă Ion Antonescu se dădea la o parte iar Maniu murea într-o închisoare a Gestapoului, Horia Sima ar fi plătit în istorie aşa cum au plătit toţi quislingii de pe continent şi se salva imaginea ţării. Oricum, evreii care îi acuză azi pe români de holocaust n-ar mai fi trăit să o facă. Ca un răspuns la demersurile lui Iuliu Maniu, ministrul de Externe britanic, Eden, declară la 5 iulie 1942 în Camera Comunelor „că situaţia României va depinde de modul în care poporul român – şi nu guvernul – va şti să acţioneze în favoarea cauzei aliate"[501]. Era o invitaţie la răsturnarea prin forţă a regimului antonescian, cu asumarea tuturor riscurilor. Tot ce a putut face Iuliu Maniu „în favoarea cauzei aliate" a fost să devină agent de infuenţă plătit al serviciilor secrete britanice şi să-l convingă pe Ion Antonescu să-i acorde libertatea de a negocia cu Aliaţii.

Teza rezervei politice. Aşa cum am arătat în capitolele precedente, între Ion Antonescu şi Iuliu Maniu a existat atît o controversă, cît şi o înţelegere privind supravieţuirea unui nucleu politic desemnat a se constitui în rezervă politică pentru stat. Reamintesc că Iuliu Maniu dorea şi în septembrie 1940, şi în februarie 1941 un guvern militar, adecvat situaţiei de război, astfel încît soluţia politică să nu fie compromisă total. Antonescu vedea invers lucrurile, considerînd că România nu a epuizat soluţiile politice, în particular pe cea a guvernului de uniune naţională, astfel încît ultima soluţie la

---

[500] Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, p. 220.

[501] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 79.

care apelează un stat – Armata, să nu fie folosită prematur. Prin refuzul constant de a se angaja explicit la guvernare, dar şi prin acceptul tipic tranzacţionist de a ajuta regimul cu „tehnicieni" ai partidului său, Iuliu Maniu şi-a rezervat dreptul de a constitui din cioburile fostelor partide o rezervă politică pentru ţară. A pornit în această misiune cu încredere şi tenacitate, declarînd mereu cu încăpăţînare că Partidul Naţional Ţărănesc nu a murit şi că exprimă interesele marii majorităţi a populaţiei, deşi era conştient că acest enunţ este fals. Din PNŢ nu mai rămăseseră decît nucleul restrîns al rudelor şi prietenilor săi personali, un Ion Mihalache înclinat spre colaborationism nu numai proantonescian, dar şi progerman, şi doctorul Nicolae Lupu, mai comunist ca oricînd. Conducerea Partidului Naţional Liberal agoniza în plan politic, dar supravieţuia economic prin implicarea în guvernare. Şi aici existau fracţiuni, Gheorghe Brătianu fiind pe faţă proantonescian şi progerman, iar Gheorghe Tătărescu fiind repudiat şi lăsat de capul lui în afara organizaţiei. Partidul Social Democrat al lui Titel-Petrescu locuia tot într-o casă, de unde ieşea în oraş în aceeaşi maşină. Chiar în septembrie 1940, Iuliu Maniu va proclama supremaţia şi autoritatea Partidului Naţional Ţărănesc în Opoziţie: „Legat printr-o afinitate ideologică cu lumea anglo-saxonă, şi încredinţat că poate reface graniţele ţării odată cu victoria Angliei şi Americii, el rămîne *o mare rezervă a naţiunii*, pentru momentul în care situaţia internaţională va fi fundamental schimbată"[502]. Pe timpul frămîntărilor apărute în gruparea sa spre sfîrşitul lunii octombrie 1940, cînd o parte a amicilor săi politici a cerut reorganizarea partidului fără comunişti, francmasoni şi evrei, Iuliu Maniu rămîne calm şi provoacă o reacţie prin care i se recunoaşte, încă o dată, supremaţia în partid. Din această poziţie el cere o reorganizare a partidului pe principiile muncii conspirative, apoi iniţiază legăturile informative cu Legaţia germană şi se implică în activităţile de spionaj ale anglo-americanilor. Simultan, liderul ţărănist va stabili contacte informative cu legionarii şi comuniştii marxişti, pentru a surprinde la timp orice

[502] *Ibidem*, p. 29.

mişcare pe scena opoziţiei politice. Profitînd de slăbiciunile conducerii PNL, Maniu îşi va asigura iniţiativa şi dominaţia asupra acţiunilor opoziţioniste ale liberalilor, căutînd şi reuşind să obţină o recunoaştere tacită a rolului său de lider al rezervei politice democratice a ţării. Într-un interviu acordat de Corneliu Coposu ziarului „Dreptatea" la 20 august 1946, liderul ţărănist declara: „În ajunul sărbătorii Paştelui 1941, dl. Dinu Brătianu în numele partidului liberal, a investit (prin declaraţie verbală solemnă) pe dl. Maniu să acţioneze în interesul superior al Naţiunii, şi în numele partidului liberal"[503]. Felul cum a navigat Iuliu Maniu printre pericolele unei reacţii violente germane sau a unei toane a instabilului Ion Antonescu, felul cum a ţinut echilibrul între contactele sale externe cu cei trei mari Aliaţi, precum şi felul cum a ştiut să-şi ţină secunzii în ascultare şi să ridice din morţi partide şi grupări politice ale vechiului regim parlamentar românesc, rămîn o piesă de artă politică de excepţională valoare. Aici, în adîncul muncii conspirative sau pe scena discretă a luptei politice opoziţioniste, Iuliu Maniu a pus în operă, de data aceasta benefic, toată experienţa sa iezuită şi întreaga inteligenţă personală cu care fusese binecuvîntat de Dumnezeu. Dacă România ar fi avut şansa păstrării tradiţiei sale politice, cu două partide puternice, unul de Dreapta la guvernare şi unul de Stînga în opoziţie, am fi ajuns departe în această zonă a Europei. Iuliu Maniu ar fi fost acea mare personalitate de Opoziţie de care aveam nevoie, întreţinînd viu focul sistemului democratic prin permanenta hărţuire legală dar loială a guvernării, mai exagerînd, mai complotînd, dar asigurînd mersul spre progres al societăţii. Pe plan doctrinar, el va declara la 25 iulie 1942: „M-am străduit să păstrez partidul *la stînga partidelor burgheze, şi ca formă constituţională, şi ca fond politic de reforme practice*"[504]. *Textul are o importanţă deosebită faţă de alte declaraţii ale lui* Maniu, deoarece el era o sinteză a programului politic al Partidului Naţional Ţărănesc pentru anii de după război: aşezarea partidului în

[503] Gh. Buzatu, *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei*, vol. 2, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990, p. 293.
[504] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 80.

mod ferm pe poziţia sa doctrinară clasică (Stînga), opţiunea pentru Republică („forma constituţională") şi trecerea la sistemul agricol cooperatist după vechea teorie a nefericitului Virgil Madgearu („reforme practice"). De altfel, la 9 decembrie 1942, Iuliu Maniu face cunoscut noul program politic al Partidului Naţional Ţărănist cu care intenţiona să guverneze după război, program politic de esenţă clar socialistă, căruia îi lipsea foarte puţin pentru a nu fi comunist: „Exproprierea agrară generală, un nou regim de proprietate urbană, naţionalizarea marii industrii, generalizarea asigurărilor sociale, carnetul de muncă şi minimum de salariu, crearea unui regim de stat pentru exploatarea bunurilor expropiate, un nou sistem agrar pentru a asigura în comun exploatarea micilor proprietăţi, ce vor rămîne totuşi bunuri private"[505]. Este proiectul cooperativizării agriculturii şi etatizării industriei pe care îl vor pune în aplicare comuniştii sub ocupaţie sovietică, doar cu amendamentul că, prin intervenţia Anei Pauker, păstrarea dreptului de proprietate a terenurilor colectivizate va fi doar formală. Maniu simţea că România nu se va putea sustrage influenţei Uniunii Sovietice după război şi de aceea a cerut să fie informat – încă o dată, după acţiunea din anii '20 – asupra performanţelor agriculturii sovietice. I s-a spus că acolo este o fericire printre ţărani. El mai spera că supravieţuirea Opoziţiei democratice în formula ei restrînsă, a unei mîini de oameni mai puţin compromişi, precum şi serviciile de informare şi spionaj pe care le asigura britanicilor îi vor permite să conducă o Românie mult mai puternic socializată, dar democratică. Acest proiect pe cît de generos, pe atît de pragmatic şi lupta sa pînă la pieire pentru a-l pune în aplicare fac gloria adevărată a omului politic Iuliu Maniu, nu fanteziile despre trecutul său ireproşabil şi nu îngroparea marilor sale erori din perioada interbelică în propagandă politicianistă.

Un aspect aparte al activităţii lui Iuliu Maniu a fost spionajul în favoarea Marii Britanii. În acelaşi interviu din 1996, Corneliu Coposu făcea imprudenţa să recunoască public, drept un merit, legăturile de spionaj cu Londra ale lui Maniu, cauza adevărată a ostracizării sale

[505] *Ibidem*, p. 89.

de mai tîrziu. Coposu va arăta că Maniu a fost acela care a solicitat stabilirea unei legături conspirative cu Intelligence Service, legături care au atins un dublu scop: asigurarea canalului de comunicaţii pentru negocierile privind ieşirea din războiul împotriva Aliaţilor şi facilitarea activităţilor propriu-zise de spionaj. „Conferinţa a avut loc în 27 aprilie 1941 – declara Coposu – la sediul Legaţiei britanice, cu participarea d-lui Maniu, a d-lui Reginal Hoare şi a d-lui Gunther. Cu acest prilej s-au stabilit toate măsurile ce urmau să fie luate după întreruperea relaţiilor diplomatice cu Anglia şi U.S.A. Astfel: Constituirea a două grupuri de legătură, între «opoziţia unită» din România şi o reprezentanţă autorizată a guvernului englez; aceste grupuri urmau să fie înzestrate cu mijloace sigure şi moderne de comunicare (emisie-recepţie) şi cu bază materială de activitate, precum şi cu cifru. Pentru acoperirea cheltuielilor legate de acţiune s-a afectat disponibilul Soc. «Unirea» de Petrol. S-au luat toate măsurile destinate reînnodării legăturilor, în cazul cînd reţelele ar deveni indisponibile (trimiterea de oameni instruiţi şi înarmaţi cu material adecvat, direct din Anglia)"[506]. De la Bucureşti acţionau inginerii Rică Georgescu şi Ion Popovici, iar corespondenţii lor la Istanbul erau Archibald Gibson, fostul reprezentant al ziarului *The Times* în România, şi De Chastelain, fostul director comercial al Societăţii „Unirea". Acţiunea de spionaj a fost „descoperită" la 5 februarie 1943, ea fiind, de fapt, cunoscută de Ion Antonescu încă de la început şi lăsată să curgă, însă atunci a fost depistată de germani şi prezentată de aceştia guvernului. La întîlnirea din aprilie, Hitler îi va arunca în faţă lui Antonescu şi dovezile activităţilor de spionaj ale lui Maniu, cerîndu-i capul acestuia. Analiza comunicaţiilor axate pe negocierile politice ale lui Maniu cu britanicii arată că la sfîrşitul anului 1942 şi începutul anului 1943 acesta lucra solidar cu Ion Antonescu, în timp ce partenerii britanici forţau un conflict între cei doi lideri români. Ca urmare a unor lungi memorii explicative trimise de Maniu în noiembrie şi decembrie 1942, el primeşte un răspuns neaşteptat din

506 Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 293.

partea Comandamentului britanic din Cairo: „situația României ar putea fi luată în considerare numai dacă s-ar ridica cu armele împotriva Germaniei"[507]. Şocat de brutalitatea cererii, Iuliu Maniu va solicita o intervenție a factorilor politici aliați, conștient că aceştia decid asupra „punctului de vedere militar", şi arătînd că rezultatul unei „ridicări cu armele împotriva Germaniei" va fi înlăturarea guvernului Antonescu şi înlocuirea acestuia cu un regim legionar. Liderul țărănist va profita de ocazie pentru a sublinia că se află personal în pericol de a fi asasinat de către germani. Britanicii îi cer să plece urgent din țară pentru a se salva. Primul semn al trădării lui Maniu de către Anglia se produce la începutul anului 1943, cînd centrul de spionaj de la Istanbul primeşte acceptul lui Maniu de a se refugia la Londra pentru a forma un guvern românesc în exil. Mizînd pe spiritul de sacrificiu şi pe curajul bătrînului politician, ca şi pe faptul că mai refuzaze în trecut să-şi părăsească țara, Anglia se va vedea pusă în fața unei decizii care să-i dezvăluie adevăratele intenții şi sentimente față de agentul său principal din România. Răspunsul primit de la britanici explică cel mai bine condiția inferioară, distantă şi strict contractuală cu care îl trata Anglia pe Maniu, ca pe unul dintre numeroşii spioni plătiți care îi face un serviciu, fără nici o implicare sentimentală, răspuns ce reprezenta şi sinteza situației în care se afla atunci România: „Un guvern românesc liber la Londra n-ar fi oportun în momentul de față, ianuarie 1943. El ar putea să creeze dificultăți în relațiile anglo-sovietice"[508]. Maniu, ca de altfel mai devreme Ion Antonescu, trebuie să fi înțeles că toate legăturile britanicilor cu el şi toate tratativele conduse cu Mihai Antonescu prin diferite capitale neutre nu urmăreau decît scopul strategic de a produce Germaniei o defecțiune în spatele frontului, cu orice preț, dar mai ales cu sacrificarea conștientă a evreilor şi a aliaților săi români. Cu toate acestea, amîndoi au încercat cu încăpățînare să obțină o soartă mai bună pentru România.

---

[507] Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 96.

[508] *Ibidem*, p. 99.

Acţiunea Carol II-Gheorghe Tătărescu. Una dintre dovezile care atestă slăbiciunea Opoziţiei strînse în jurul lui Maniu, dar şi interesul Aliaţilor occidentali pentru oricine poate să le îndeplinească scopurile a fost uşurinţa cu care a reuşit fostul prim-ministru Gheorghe Tătărescu să se amestece în negocierile externe şi să aibă un oarecare succes. Abia pe la sfîrşitul lunii martie 1943, Tătărescu se trezeşte parcă dintr-un vis urît şi constată că Germania a pierdut războiul, iar România ar trebui să facă ceva. El va trimite prin intermediari şefilor PNL şi PNŢ o propunere de înfiinţare a unei „Uniuni Sacre", propunere care îi aparţinuse încă din 1940 lui Nicolae Iorga[509]. Iuliu Maniu respinge oferta şi îi transmite fostului şef al guvernelor personale ale lui Carol II mesajul că îl consideră principalul vinovat de dezastrul ţării, atrăgîndu-i totodată atenţia că vinovăţia nu va rămîne nepedepsită pînă la urmă. Convins că la mijloc este o neînţelegere, Tătărescu se va retrage la Poiana, în judeţul Gorj, unde va compune un memoriu justificativ, intitulat *Politica noastră externă* în care va încerca să arate condiţiile în care s-a produs degradarea capacităţii ţării de a se apăra împotriva agresiunilor militare şi cauza pierderilor teritoriale din vara anului 1940. Memoriul a fost ignorat de liderii PNL şi PNŢ. În aceste condiţii, Tătărescu găseşte posibilitatea să-i trimită, în cursul lunii mai 1943, un mesaj fostului rege Carol II, aflat în Mexic. Scrisoarea, ajunsă la Carol abia în 5 iulie, trezeşte speranţele fostului suveran, astfel că va nota în jurnalul său: „Mă întăreşte şi mai mult în ideea că trebuie să fiu activ în acest ucigător război, trebuie să fac ceva, nu numai un gest, care să-mi ridice prestigiul"[510]. Într-adevăr, prestigiul lui Carol II era la pămînt, el refugiindu-se tocmai în Mexic pentru că fusese gonit de peste tot unde încercase să se stabilească împreună cu Elena Lupescu. Deşi se vehiculează în unele analize informaţia despre legăturile sale cu ambasadorul sovietic din Mexic, Umanski, acesta îl ignora sau îl trata cu ostilitate, după ordinele primite de la Moscova. Carol se

---

[509] Petre Ţurlea, *Partidul Naţional Liberal-Tătărescu*, Ed. Libra, Bucureşti, 2001, p. 20.
[510] Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice, vol. 4 (1943-1945)*, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000, p. 78.

împrietenise, în schimb, cu ambasadorul american, George Messersmith, care nu putea face prea mult pentru el, decît să-l invite din cînd în cînd la un *party*. La 6 iulie 1943, Carol II va nota în jurnalul său că „trebuie, cu orice preţ, să găsesc un mijloc de a intra în legătură cu prietenii de acasă". Legătura cu Tătărescu se va stabili pe linie francmasonică prin Jean Pangal şi Richard Franasovici, care se aflau în Elveţia. Totodată, fostul suveran va iniţia demersuri pe lîngă ambasadele sovietică şi americană din Mexic pentru a primi viză şi a se putea deplasa în ţările respective. În faţa unui dublu refuz, Carol va încerca atunci să obţină vizele pentru Elena Lupescu, în America, sub motivul că trebuie să participe la nişte acţiuni ale Crucii Roşii, iar în URSS sub motivul că vrea să-şi viziteze rudele din partea mamei, mama sa fiind rusoaică[511]. Scopul ambelor cereri era de a-i permite Elenei Lupescu să contacteze oficialităţile americane sau sovietice şi să ofere colaborarea lui Carol II pentru răsturnarea regimului de la Bucureşti. Exista atunci între Carol II, Viorel Tillea de la Londra şi alţi membri ai emigraţiei române o organizaţie mai mult simbolică numită „România Liberă", paravan pentru încercarea fiecăruia dintre aceşti refugiaţi de a controla fondurile româneşti blocate în băncile americane, sub pretextul finanţării acţiunilor subversive din România. Carol II dorea, evident, să se pună în fruntea acestei acţiuni şi pentru asta presa în vederea obţinerii vizei americane, stabilirii în Statele Unite şi a preluării fondului de 40 de milioane de dolari aflat acolo. Gheorghe Tătărescu avusese şi abilitatea de a media corespondenţa personală între regele Mihai I şi tatăl său, dar fără nimic spectaculos. Mai importantă a fost însă tentativa lui Tătărescu de a-i contacta pe sovietici, acelaşi canal francmasonic ducîndu-l la fostul preşedinte al Cehoslovaciei, Eduard Beneş, în iunie 1943[512].

În sfîrşit, la refugiul său din Mexic se întîmplă ceva şi cu fostul rege: americanii se hotărăsc să-l folosească drept sursă de informaţii pentru acţiunile militare împotriva României. Prin intermediul

---

[511] Reamintim că Elena Lupescu nu se considera evreică, declarînd în permanenţă, chiar şi după război, că mama ei era rusoaică, iar tatăl, român.

[512] Petre Ţurlea, *op. cit.*, p. 29.

ataşatului militar SUA în Mexic, generalul Harris, un anume colonel Goss din serviciul de informaţii al Statelor Majore Americane Reunite îl contactează pe Carol şi perfectează împreună cu el o colaborare informativă. Fostul suveran va cere să fie angajat în armata americană cu grad de general şi trimis în misiune în Balcani. Pentru asta, el trebuia să facă un efort în direcţia schimbării imaginii dezastruoase pe care o avea în presa internaţională, motiv pentru care angajează o firmă de *public relations* condusă de un anume Birdwell. Acesta îl „exploata în orb", după terminologia serviciilor secrete, punîndu-l să completeze tot felul de chestionare despre el şi despre România, din care se extrăgeau, de fapt, informaţii necesare acţiunilor de spionaj şi sabotaj pe teritoriul ţării noastre. În sfîrşit, la 3 noiembrie 1943, colonelul Goss începe să lucreze operativ cu fostul rege Carol II, dezvăluindu-i că misiunea sa este de a se deplasa la centrala de la Istanbul, de unde va declanşa operaţiuni pe teritoriul românesc. Pentru verificarea bazei sale documentare, Goss îi arată lui Carol două liste, una „albă" şi una „neagră", cu amici şi, respectiv, inamici români ai Statelor Unite. „Se înţelege că pe cea albă erau, în majoritate, ţărănişti şi liberali, în cap cu Maniu şi Dinu Brătianu, erau şi nume cari îmi conveneau – Tătărescu, Ghelmăgeanu, Ralea, Mitiţă Constantinescu, Haiduc – şi mulţi necunoscuţi"[513]. A doua zi, pe 4 noiembrie, Carol se va ocupa de lista „neagră", atrăgîndu-i atenţia lui Goss că Maniu „nu este un om de acţiune şi că făcuse cartel cu Garda de Fier împotriva mea; pentru o misiune ca a lui trebuiesc oameni de acţiune, nu opoziţionişti profesionali"[514]. Îi va completa apoi lista „neagră" cu cîteva nume din rîndul duşmanilor săi şi îi va pune la dispoziţie cîteva parole secrete cu care să-i poată contacta pe prietenii săi. „De pildă, pentru Tătărescu i-am scris la maşină versurile ce le-a pus în scrisoarea ce mi-a trimis-o". După amănuntele pe care le dă Carol II şi după metodele cunoscute ale serviciilor secrete, Goss a făcut două liste în care a înşiruit mai multe nume credibile, dar fără interes operativ, între care însă a strecurat şi

513 Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 127.

514 *Ibidem*, p. 129.

numele agenţilor români folosiţi de americani şi britanici în România. Carol a fost provocat să comenteze listele şi, fără să vrea, a dat indicaţii importante despre încrederea pe care pot s-o aibă spionii americani în agenţii lor sau în alte persoane la care se putea eventual apela. Ceea ce este cert din toată această poveste dezgustătoare cu liste „albe" şi „negre" o reprezintă faptul că, arătîndu-i-le, în mod sigur nu intenţionau să-l folosească pe Carol II în acţiunile lor. Nimeni nu deconspiră reţeaua în faţa unui agent pe care îl trimite în misiune. Mult mai importantă a fost însă continuarea acţiunii de către Gheorghe Tătărescu. Primind din partea francmasoneriei, din timp şi cu precizie, informaţia că soarta României va fi hotărîtă de către Uniunea Sovietică şi că ţara noastră fusese cedată zonei de influenţă a acesteia, Tătărescu va trece peste toată ura care i se arăta şi, la 18 decembrie 1943, îi va propune lui Maniu să plece împreună la Moscova „spre a trata cu guvernul sovietic ieşirea României din război"[515]. Bineînţeles, a fost refuzat. În următoarele luni, în prima jumătate a anului 1944, Gheorghe Tătărescu va încerca cu disperare să-i convingă pe Maniu, pe Mihai Antonescu şi pe regele Mihai I că soarta României fusese deja decisă şi că trebuie să intre de urgenţă în legătură directă cu sovieticii, fără să mai piardă timpul cu Aliaţii occidentali. La fel ca în legenda antică a Cassandrei, care prevestea exact viitorul şi nu era crezută, Tătărescu nu era ascultat, fiind mereu bănuit că încearcă o manevră personală pentru a reveni la Putere. Iritat de insistenţele fostului prim-ministru carlist, Iuliu Maniu va face o eroare de proporţii, deschizînd problema judecării criminalilor de război români după încheierea păcii. Ioan Hudiţă îşi va asigura colegii că „procesul pe care vrem noi să-l facem nu îi vizează decît pe acei care au făcut parte din guvernele acestor dictatori sau au ocupat posturi administrative importante"[516]. Din dorinţa de a se răzbuna pe adversarii săi politici şi pentru a-şi pune în practică ura cu care îi urmărea pe anumiţi politicieni, în primul rînd Tătărescu, Maniu va

[515] Petre Ţurlea, *op. cit.*, p. 23.

[516] Ioan Hudiţă, *Jurnal politic (1 ianuarie 1944-24 august 1944)*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1997, p. 343.

deschide Cutia Pandorei şi va permite gravele abuzuri provocate de legile pentru urmărirea criminalilor de război date imediat după 23 august 1944. Astăzi, orice comunist va putea să justifice arestările abuzive din perioada 1944-1947 prin iniţiativa nefericită a lui Iuliu Maniu, transformată de Lucreţiu Pătrăşcanu în legi semnate apoi de regele Mihai I.

Reorganizarea agenturii sovietice din România. Figura cheie a activităţii comuniştilor din România în această perioadă a fost agentul sovietic Emil Bodnăraş. Fost ofiţer care a dezertat şi a fugit în URSS, Bodnăraş va primi cetăţenia sovietică în 1936, în timp ce se afla într-o închisoare din România. Detenţia lui trebuia să expire la 2 noiembrie 1942, ca urmare a decretelor de graţiere ale lui Ion Antonescu, dar, pentru că în 1942 România se afla în război cu Uniunea Sovietică, el putea fi reţinut în continuare, ca prizonier de război. Iată însă că se petrece un fapt curios: Bodnăraş este eliberat, Siguranţa îi distruge dosarul de puşcăriaş şi, de comun acord cu el, face să dispară actele care îi atestau anii de puşcărie pentru activitate comunistă şi spionaj. Bineînţeles, era vorba de dosarul penal, dosarul său de urmărire informativă fiind nu numai intact, dar şi deschis pentru a primi alte file. Siguranţa intuia că Bodnăraş, instruit în URSS şi calificat în cele mai avansate tehnici conspirative, deţine legături importante care pot duce la cunoaşterea şi prevenirea mişcărilor agenturii sovietice pe teritoriul României. După ce semnează un angajament de informator al Siguranţei, i se întocmesc acte de identitate noi care să-i permită să lucreze în Brăila, la o firmă de cherestea. La ieşirea din închisoare, Gheorghe Gheorghiu-Dej îi încredinţează misiunea de a organiza evadarea conducerii româneşti a Partidului comunist şi pentru asta îi pune la dispoziţie 10 000 de lei, îi indică o sursă de unde poate lua alţi 50 000 de lei şi îi dă un nume pentru prima sa legătură afară: Victor Precup, fostul ofiţer care organizase atentatul din 1934 asupra Elenei Lupescu. Totodată, i se atrage atenţia să nu contacteze conducerea partidului aflată în libertate, pe Foriş şi pe Kofler. Amplasarea lui Bodnăraş la Brăila avea scopul să faciliteze identificarea şi stabilirea legăturii superioare sovietice, spionul trimis de serviciile de spionaj

cu ordine şi misiuni de la Moscova. În februarie 1943, Bodnăraş părăseşte brusc Brăila şi vine la Bucureşti, unde îl contactează pe Victor Precup. Acesta, în afara faptului că îi pune la dispoziţie mijloacele materiale necesare organizării evadării lui Gheorghiu-Dej, îi comunică faptul că are o legătură superioară directă: chiar pe secretarul general al partidului, Ştefan Foriş, şi că acesta îi cere să se prezinte la el. Foriş era interesat să stabilească şi el legătura cu Moscova. Bodnăraş face imprudenţa să se întîlnească cu Foriş şi să-l informeze asupra misiunii sale de scoatere a lui Dej din închisoare. Foriş era informator al Siguranţei, astfel că întreaga acţiune ajunge să fie cunoscută de organele de informaţii româneşti, iar informaţia ajunge şi la Gestapo. Dej va anula ordinul de pregătire a evadării.

Respins de Gheorghiu-Dej şi criticat pentru greşeala făcută, Bodnăraş hotărăşte să aibă o explicaţie cu şeful comuniştilor români şi îşi înscenează o criză de apendicită pentru a se putea interna de urgenţă în spitalul din Tîrgu Jiu. Acolo, într-o rezervă izolată şi fără martori, Gheorghiu-Dej şi Bodnăraş au o explicaţie din care rezultă trădarea lui Foriş şi nevoia îndepărtării lui de la conducerea exterioară a partidului, apoi hotărăsc trecerea la o acţiune de unire a grupurilor comuniste aflate în libertate sub acoperirea diferitelor organizaţii şi foste partidulete legale, astfel încît agentura sovietică din România să poată prinde din nou contur şi să acţioneze în spatele frontului, împotriva Armatei române. Bodnăraş va şti să-şi apropie alţi doi comunişti nemulţumiţi de Foriş, pe Constantin Pîrvulescu şi pe Iosif Rangheţ, cu care va organiza, la 4 aprilie 1944 debarcarea conducerii exterioare a Partidului comunist şi înlocuirea acesteia cu un triumvirat Pîrvulescu (secretar general) – Iosif Rangheţ – Emil Bodnăraş, dar care primea ordine de la Gheorghiu-Dej[517]. Această echipă nouă va constitui nucleul comunist care va acţiona în negocierile cu partidele democratice şi cu regele, atît direct prin Bodnăraş, cît mai ales prin cuplul Lucreţiu Pătrăşcanu-P. Constantinescu-Iaşi, pe care şi-l

[517] *23 august 1944 în arhivele comuniste*, Ed. Majadahonda, Bucureşti, 2000, pp. 65-67.

subordonează imediat după 4 aprilie 1944. Mai importantă decît manevrele de reorganizare ale Partidului Comunist din România a fost stabilirea de către Bodnăraş a legăturii cu Moscova prin intermediul a doi agenţi paraşutaţi împreună cu aparatură de comunicaţii, Filipescu şi Chioreanu, ambii proveniţi din lagărele de prizonieri români din URSS. Moscova va cere acestui nucleu să organizeze sau să faciliteze înlăturarea lui Ion Antonescu prin forţă, astfel încît să se producă o dezorganizare a Armatei, o rupere a colaborării cu comandamentul german şi o slăbire a capacităţii de rezistenţă a României la înaintarea trupelor sovietice. Avem toate temeiurile să credem că Iuliu Maniu a intuit esenţa acestei misiuni a comuniştilor, cu care intrase în contact pentru a forma blocul partidelor de opoziţie, şi de aceea a căutat să limiteze atît influenţa lor în conspiraţie, dar a şi întîrziat ajungerea la un deznodămînt violent, care a însemnat, în fapt, şi cunoscuta întîrziere a scoaterii României din războiul împotriva Aliaţilor.

Toate aceste frămîntări din spatele cortinei trase peste scena politică românească au ceva teatral şi chiar comic, dacă stăm să privim astăzi cu ochii celui care are posibilitatea să cunoască în detaliu toate evenimentele acelui sfîrşit de război mondial, dar este o tragi-comedie şi o teatralitate amară. De fapt, la pragul trecerii de la anul 1943 la anul 1944, soarta României era deja pecetluită. O evidenţă seacă a deciziilor luate de Marile Puteri Aliate în privinţa ţării noastre arată că mai era foarte puţin de salvat din statul modern care apăruse sub Cuza în 1859, care evoluase debil prin meandrele democraţiei şi se prăbuşise sub regimuri dictatoriale în 1938. Nimeni nu mai stătea să analizeze felul cum fusese trădată chiar de aliaţii ei această ţară şi nici n-ar fi convenit cuiva care conduce un război devastator şi care, în pragul victoriei, are alte probleme mult mai importante – statutul de putere mondială dominantă, din partea SUA, disperarea faţă de pierderea statutului de imperiu colonial, din partea Marii Britanii, dorinţa de a-şi extinde ocupaţia în Europa, din partea URSS – să recunoască sentimental că România nu avusese de ales nici în 1940, nici în 1941. În vreme ce Maniu făcea complicate mişcări de culise, lucra la detalii şi nuanţe, Mihai Antonescu se

încurca în inutile negocieri externe, Tătărescu şi Carol II ofereau recunoaşterea apartenenţei Basarabiei şi nordului Bucovinei la URSS, Aliaţii luau hotărîri decisive pentru noi:

1. La Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai URSS, SUA şi Marii Britanii din 19-30 octombrie 1943 de la Moscova a fost subliniată ideea că nu trebuie să se aştepte mare lucru de la grupul Maniu în plan politic şi că *relaţiile cu grupurile opoziţioniste trebuie să urmărească doar uşurarea înaintării trupelor sovietice*, prin îndemnul de a sabota propriul efort de război al României[518]. Atît gruparea Maniu, cît şi comuniştii lui Bodnăraş vor trece la îndeplinirea acestei cerinţe, vor stabili contacte în interiorul Armatei române, unii la nivel superior, ceilalţi la nivel inferior, şi vor realiza acţiuni de sabotaj, unele făcute chiar cu ştiinţa Marelui Stat-Major. Este locul unde a fost trădat Ion Antonescu cel mai eficace.

2. Tot la Conferinţa de la Moscova „Guvernele Statelor Unite, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice au căzut de acord să se informeze imediat şi reciproc în cazul oricărei încercări sau propuneri de pace ce ar primi-o din partea guvernului, grupurilor independente sau ale unor personalităţi ale unei ţări cu care una din părţi se află în război". Aşadar, toată zbaterea lui Maniu sau a lui Mihai Antonescu de a negocia secret numai cu occidentalii a fost ridicolă şi inutilă pentru ei, utilă doar pentru sovietici de a cunoaşte mai bine, prin intermediul anglo-americanilor, cît de mult îi urăsc Maniu, Antoneştii şi toţi ceilalţi democraţi şi pe cine trebuie să elimine imediat ce instalează ocupaţia militară în România.

3. La Conferinţa de la Teheran din 28 noiembrie-1 decembrie 1943 s-a hotărît *„renunţarea la o debarcare a Aliaţilor în Balcani* şi îndreptarea efortului lor militar în Europa de Vest, spre realizarea operaţiei «Overlord»; s-a constatat o accentuare a *dezinteresului* Marii Britanii faţă de România, *Londra renunţînd definitiv de a mai avea iniţiativă în această ţară*"[519]. Iată de ce ne reprimăm cu greu

[518] Leonida Loghin, *Mari Conferinţe Internaţionale (1939-1945)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1989, p. 336.

[519] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Ed. Militară, Bucureşti, 1989, p. 575.

gustul amar atunci cînd analizăm toate eforturile făcute de Maniu şi Ion Antonescu pentru a cere o debarcare anglo-americană în România şi credinţa, prelungită tragic şi ficţionar pînă prin anii '60, că „vin americanii".

4. În pregătirea actului ticălos de la Moscova, din octombrie 1944, cînd a decis soarta României pe o bucată de şervеţel, Winston Churchill va negocia încă de la începutul anului 1944 controlul URSS asupra României în schimbul controlului Marii Britanii asupra Greciei[520], act care a condamnat la pieire întreaga opoziţie democratică română.

5. Pentru a completa actele de trădare a României şi pentru a fi siguri că nu se oferă liderilor politici români nici o şansă, Aliaţii au pus în aplicare Operaţiunea *Bodyguard* „de inducere în eroare a comandamentului german prin *indiscreţii voite în presă asupra convorbirilor de la Cairo*, astfel încît acesta, crezînd că debarcarea s-ar produce în Balcani, să concentreze trupe şi mijloace importante de luptă în zona bazinului mediteranean, reducîndu-şi efectivele din Franţa, unde urma să aibă loc debarcarea"[521]. Bineînţeles, în timp ce germanii aduceau trupe în România, Aliaţii le cereau cu insistenţă lui Maniu şi lui Antonescu să se ridice cu armele împotriva lor, reproşîndu-le mereu cu falsă nemulţumire că n-o fac, că au pierdut ocazia, că răspunderea pentru soarta ţării o vor purta ei etc. Cine citeşte însemnările lui Carol II poate acum să înţeleagă de ce fostul suveran afla din presa mexicană toate detaliile negocierilor duse la Cairo de Maniu, de ce se mira şi de ce nu înţelegea cum pot fi liderii Opoziţiei atît de indiscreţi. În realitate, erau vînduţi *en gros*.

Observaţia atentă asupra literaturii istoriografice care se ocupă de momentul 23 august 1944, observaţie distanţată de fireştile înclinaţii politice, precum şi studiul comparat al informaţiilor venite din surse străine credibile, arată că, în realitate, forţele politice din România au avut un rol minor, cu totul secundar în lovitura de stat

---

520 *Ibidem*, p. 575.

521 *Ibidem*, p. 575

din acea zi. Mişcările lor umplu zeci de volume şi mormane de documente ale unei agitaţii sterile, colocviale, pe alocuri fanteziste, bune doar pentru a glorifica intenţiile cele mai nobile şi patriotice. Felul în care este tratată şi astăzi România dovedeşte că toate aceste eforturi constituie doar un inventar al unei arhive de care occidentalii şi ruşii, în egală măsură, vor să uite.

Regele Mihai şi regina-mamă

Teza principală, susţinută de toată literatura istoriografică, este că regele Mihai I era prea tînăr şi prea lipsit de experienţă pentru a putea juca un rol în perioada regimului antonescian. El se afla într-o situaţie imposibilă, urcat pe Tron în condiţii neconstituţionale şi nevoit să suporte aşezarea lui Ion Antonescu în postura de Conducător al statului, astfel încît întreaga autoritate regală să fie anulată. În ciuda vîrstei, regele Mihai I era conştient că situaţia sa anormală era consecinţa erorilor tatălui său, realităţii dominaţiei germane asupra ţării şi a permanentului pericol pe care îl reprezenta Uniunea Sovietică. Suveranul nu se putea sustrage nici aprobării felului în care a rezolvat Ion Antonescu conflictul său pentru Putere cu legionarii lui Horia Sima, nici faptului că trupele române au eliberat teritoriile româneşti din Est. Cele două plebiscite organizate de Antonescu în condiţii de relativă libertate, dar sub puternica influenţă a evenimentelor, nu puteau fi ignorate de tînărul rege. Mihai I a aflat de la Radio BBC că România s-a asociat Germaniei pentru atacarea Uniunii Sovietice – de fapt, a liniei de frontieră stabilite ilegal prin Pactul Ribbentrop-Molotov – şi de la Radio Bucureşti care erau ordinele date de Ion Antonescu. Mai trebuie arătat că regele Mihai I a fost întotdeauna convins de patriotismul lui Antonescu şi de calităţile lui militare, astfel că, pînă în ultima clipă a zilei de 23 august 1944, i-a acordat generalului şi mai apoi mareşalului un credit important de încredere. Pe de altă parte, tînărul suveran era profunt ataşat sistemului democratic şi adept onest al monarhiei constituţionale, după care tînjea de mulţi ani,

împreună cu întreaga naţiune. În primele opt luni ale anului 1944 el a oscilat între iniţiative riscante, ca cea de a trece pe teritoriul ocupat de sovietici, de unde să împuternicească un guvern proaliat, şi dorinţa de a abandona Tronul şi de a se refugia în Occident. Acţiunea sa din ziua de 23 august a fost determinată, cum vom demonstra mai jos, de un fapt atît de periculos, încît l-a obligat practic să iasă din expectativă şi să-şi asume răspunderea suverană pentru lovitura de stat.

Vom sublinia deocamdată că a existat un factor foarte important, poate chiar determinant, care a influenţat atitudinile regelui în toată acea perioadă, factor neglijat de istoriografie, dar care în plan personal a contat foarte mult: relaţia sufletească, extrem de apropiată a regelui cu regina-mamă Elena, pe care o regăsea după mulţi ani de ostracizare şi a cărei experienţă de viaţă a contat foarte mult. În toate interviurile şi cu fiecare ocazie publică în care a fost solicitat să vorbească despre relaţia cu mama sa, regele Mihai I va sublinia influenţa hotărîtoare pe care o avea aceasta asupra lui. Pentru orice analiză asupra acţiunilor regelui Mihai I va trebui să luăm în calcul opinia mamei sale şi rolul preponderent pe care l-a avut aceasta asupra opiniilor tînărului suveran. Noi vom arăta că, la un moment dat, în istoria zbuciumată a Monarhiei române regina-mamă Elena a jucat un rol decisiv.

Cinci erori ale mareşalului Ion Antonescu

Personalitatea mareşalului Ion Antonescu va rămîne subiect de controversă pentru totdeauna. Niciodată un istoric nu va reuşi să afirme cu certitudinea probelor că a descoperit adevăratul chip al acestui om bîntuit de himera binelui pentru ţara sa. Ceea ce nu i se va putea contesta va fi patriotismul, dorinţa personală dusă pînă la sacrificiu de a-şi salva ţara dintr-o catastrofă la a cărei desfăşurare asistase neputincios între 1920 şi 1940. Dar şi Adolf Hitler a fost patriot şi mai mult ca sigur a vrut binele ţării lui. În rest, totul poate fi pus în discuţie. Probabil că într-o zi umanitatea se va apleca mai

atent asupra unei categorii literare minore – *uchronia*, arta lui „ce ar fi fost dacă..." – plictisită sau mai degrabă îngrozită de istoria sa reală. Numai în această istorie virtuală mareşalul Ion Antonescu îşi va găsi liniştea, dincolo de mormîntul său fără nume. Altfel, în lumea documentelor şi a istoriei scrise, el nu se poate desprinde de imaginea şi statutul său juridic de criminal de război.

După o versiune care circula în şoaptă, unul din părinţii lui Ion Antonescu, mama, era de origină albaneză. Alţii afirmau mai tîrziu că ar fi fost aromân, ca şi Mihai Antonescu, faţă de care avea un grad de rudenie îndepărtat. Se specula, bineînţeles, şi culoarea roşie a părului său, neobişnuită la români. În momentul desemnării lui Ion Antonescu ca prim-ministru şi după ce acesta îl va îndepărta pe regele Carol II, prim-consilierul şi însărcinat cu afaceri a.i. al Legaţiei Germaniei la Bucureşti, Gerhard Stelzer, avea să-şi noteze în jurnalul personal: „Cu el a ajuns în fruntea statului un român *neromân*, absolut incoruptibil, pătruns de o înflăcărată iubire pentru ţara sa"[522]. Cu acest subiect, Antonescu intra şi el în lumea can-can-ului etnic, născut ilogic după întemeierea României Mari, alături de Nicolae Iorga (Arghiropol), I.G. Duca (Ducas), Corneliu Codreanu (Zelinski), apoi Ion Mihalache, Nichifor Crainic sau bancherul Gheorghe Angelescu „descoperiţi" ca bulgari, Nae Ionescu sau istoricul Petre P. Panaitescu, declaraţi ţigani etc. Ironia situaţiei face că, dacă ne luăm după o astfel de teză, naţionalismul românesc, atît de invocat şi acuzat, n-a prea fost făcut de români! Degeaba afirma istoricul Constantin C. Giurescu în prelegerile sale academice că „rasă pură nu există decît în teorie, iar cercetările ştiinţifice arată că adaosul de sînge străin nu numai că nu e un cusur, ci, dimpotrivă, un avantaj"[523]. La mai bine de o jumătate de secol după această afirmaţie, doi savanţi medici francezi demonstrau, tot pe baze ştiinţifice riguroase, că, dacă omul ar fi rămas în stadiul de rasă pură, n-ar fi supravieţuit, din cauza bolilor la care nu avea imunitate. Nimeni nu i-a putut contrazice pînă acum. Cu toate acestea, deşi

[522] Rolf Pusch, Gerhard Stelzer, *Diplomaţi germani la Bucureşti*, Ed. All, Bucureşti, 2001, p. 127.

[523] Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, Ed. All, Bucureşti, 2000, p. 12.

„nebunia" xenofobă a dezastrelor României, care vin mereu de la străini, continuă şi astăzi, vrem să subliniem că în istoria României a existat un moment cînd mareşalul Ion Antonescu a fost acuzat că este evreu şi francmason.

Nu am insistat întîmplător pe acest subiect patologic, pentru că tocmai în atmosfera acestei patologii a condus Ion Antonescu România, pe celălat versant al patologiei comuniste. „Nebunia" erorilor lui nu poate fi înţeleasă decît în contextul „nebuniei" pe care o trăia lumea atunci. Ea a costat 16 milioane de suflete în al doilea război mondial, din care 6 evreieşti, şi apoi încă aproximativ 30 de milioane sub comunism. Dar pentru că în acest holocaust uman a murit executat ca un criminal de război şi mareşalul Ion Antonescu, şi pentru că era român, drama lui ne interesează în primul rînd. Procesul său a fost o mascaradă. Exploatarea politică a numelui său, la peste cinci decenii de la dispariţie, este o alta. Deoarece a ajuns să fie judecat doar pentru ceea ce s-a întîmplat unor evrei în timpul conducerii de către el a României, analiza lucidă asupra performanţei sale politice şi militare rămîne izolată, pasiunea luînd locul detaşării temporale. În fond, atunci cînd îl judeci pe Antonescu numai în raport cu evreii, iar poziţiile sunt diametral opuse, taberele se împart ireconciliabil în antisemiţi şi antiromâni. Poziţiile echilibrate, ca acelea ale şef rabinului Alexandru Şafran, sunt ignorate ca „necombative". Totuşi, Alexandru Şafran este singurul în măsură să-l judece corect pe mareşal, ca martor ocular şi coautor al salvării celei mai mari comunităţi evreieşti din Europa. În mod paradoxal, abia cînd viaţa şi opera umanitară ale rabinului Şafran vor fi cunoscute în detaliu, va fi şi Ion Antonescu înţeles mai bine.

Prima eroare: regimul aplicat evreilor. Între Alexandru Şafran, Ion Antonescu şi Willi Filderman a existat o înţelegere pentru salvarea evreilor din România şi a transferului celor imigraţi din Europa spre Palestina. În particular, Ion Antonescu era interesat şi de emigrarea unor evrei români, pentru a rezolva astfel vechea „chestiune evreiescă". Proiectul tranzitului evreilor prin România era mai vechi şi ne-a fost dezvăluit de arhivele militare, în care se găsesc rapoartele informative ale unor ofiţeri infiltraţi, încă din

1929, în lojile masonice de la noi. Antonescu era adeptul degajării spațiului românesc de evrei prin emigrarea acestora în Palestina, dar s-a lovit de rezistența Angliei. Astăzi este cunoscut că, în primul rînd, Anglia și, în al doilea rînd, Statele Unite au împiedicat scoaterea evreilor din Europa, lăsîndu-i la discreția lui Hitler. Pus în fața unei situații limită, cu 400 000 de evrei blocați în țară și cu jumătate dintre ei avînd cetățenia ridicată prin legile rasiale emise de guvernul Goga-Cuza, Ion Antonescu a luat o serie de măsuri „ciudate". Și-a asumat responsabilitatea pentru soarta evreilor în fața Germaniei, i-a izolat în interiorul societății, ca membri ai unui cult religios, și i-a pus să muncească în folosul statului în schimbul neînrolării tinerilor în Armată. Totodată, a stabilit, împreună cu Alexandru Șafran și Willi Filderman, ca organizațiile evreiești pămîntene și evreii foarte bogați să finanțeze războiul României pentru recuperarea Basarabiei și nordului Bucovinei de la URSS. Ministerul de Finanțe, ca și Ministerul Apărării Naționale, au în arhivele lor documente incontestabile care demonstrează că Federația Comunităților Evreiești din România a suportat din banii săi un sfert din efortul de război al României împotriva URSS. Pentru acest fapt, în ziua de 30 august 1944, cînd trupele sovietice au intrat în București, echipa specială a NKVD, care avea misiunea să-i aresteze pe principalii criminali de război, s-a dus acasă la șef rabinul Alexandru Șafran pentru a-l ridica.

Se folosește foarte des argumentul că unele măsuri luate de Antonescu în favoarea evreilor au venit pe fondul schimbării situației generale a războiului. Nu este o argumentație corectă. Mareșalul a urmărit planul său de îndepărtare a evreilor comuniști din spațiul românesc – fără să poată controla statutul politic real al acestora – și măsurile lui contradictorii pe acest subiect pot fi urmărite pas cu pas, încă de la început. El făcea însă o distincție clară între evreii pămînteni și evreii din Basarabia și Bucovina, pe care îi considera, *in corpore*, comuniști sau comunizați într-o măsură care îi făcea irecuperabili. Așadar, tot ceea ce s-a întîmplat în cele două provincii a fost făcut sub acoperirea criteriului politic. Criteriul politic însă nu poate explica tot ce s-a întîmplat acolo. Dincoace de

Prut, Antonescu a colaborat din plin cu sioniştii. Aşa se explică de ce, spre sfîrşitul regimului său, lîngă Bucureşti se organizau tabere de pregătire a coloniştilor evrei pentru Palestina, inclusiv pregătire militară, şi de ce Antonescu nu a fost niciodată atacat violent de şef rabinul Alexandru Şafran sau de doctorul Filderman.

Conform corespondenţei dintre Filderman şi mareşal – care s-a păstrat în arhiva M.Ap.N – pînă în octombrie 1941 liderul evreu accepta diferenţierile pe criterii politice aplicate evreilor, ca principiu, de Ion Antonescu şi Mihai Antonescu în Basarabia şi Bucovina. Aşa cum am arătat în cartea mea *Armata, mareşalul şi evreii*, pe bază de documente, Filderman considera că evreii implicaţi în agresiuni militare împotriva Armatei române, care au ocupat funcţii în aparatul comunist de ocupaţie în Basarabia şi nordul Bucovinei, care au dus activităţi de spionaj împotriva României „trebuie să-şi ia pedeapsa". Tot el însă credea că numărul acestora este foarte mic şi că marea lor majoritate a fugit odată cu retragerea sovieticilor. Declararea de către Ion Antonescu a tuturor evreilor drept comunişti a reprezentat un abuz care a permis ca, sub acoperirea criteriului politic, mii de evrei nevinovaţi să-şi piardă viaţa. În octombrie 1941 a fost semnalat primul caz de asasinare a evreilor deportaţi – un grup de 1 500 de deportaţi din Chişinău, din care aproximativ 500 au fost omorîţi – la care Antonescu nu a avut o replică administrativă imediată. Abia după proteste insistente, transmise şi prin regina-mamă Elena, mareşalul a ordonat o anchetă a magistraturii militare. Raportul magistraţilor români este un document cutremurător pentru posteritate, atît prin recunoaşterea masacrului respectiv, dar, mai ales, prin zecile de pagini de probe ale dezordinii care bîntuia trupele române, ale corupţiei unor funcţionari români, precum şi ale prostiei care însoţea mereu măsurile de ordine.

Pentru că subiectul continuă să inflameze lumea politică de astăzi şi este preluat şi vehiculat de tot felul de neaveniţi români sau evrei, este bine să apelăm la documente inatacabile. Titlul documentului este: *Raportul de anchetă al Comisiunei instituite conform ordinului domnului mareşal Ion Antonescu, Conducătorul*

statului, pentru cercetarea neregulelor de la Ghetto-ul din Chişinău. Comisia de anchetă, instituită prin Ordinul nr. 217 din 4 decembrie 1941, era compusă din gen. de div. Constantin Niculescu, Comandantul militar al Capitalei – preşedinte al Comisiei, gen. magistrat Ştefan Stroe, Inspectorul Justiţiei Militare, Laurenţiu Preoţescu, preşedintele Curţii de Apel Chişinău, Traian Niculescu, procurorul general al Curţii de Apel Chişinău, Lt. Col. Alexandru Mădîrjac, procuror instructor la Curtea Marţială a Capitalei şi inspector general Păunescu, de la Banca Naţională. Aşadar, o echipă mai presus de orice bănuială, formată din magistraţi români. La 11 decembrie 1941, Comisia îi înainta mareşalului Ion Antonescu un prim raport (45 de pagini) şi un al doilea (9 pagini), care se intitula *Raport special* şi avea caracter confidenţial[524]. Primul raport se ocupa pe larg de modul în care a fost organizat ghetoul din Chişinău şi de abuzurile făcute de militarii şi civilii români şi germani împotriva populaţiei evreieşti, de regulă acte de jaf şi corupţie. De la jumătatea lunii iulie, în oraş s-a stabilit un *modus vivendi* care transforma aşa-zisul ghetou într-un fel de cartier evreiesc din care puteau ieşi şi unde rămâseseră peste 100 de familii româneşti, sediile unor instituţii administrative ale statului, precum şi fabrici la care veneau zilnic angajaţii pentru a lucra. Comandamentul român a organizat în ghetou o brutărie, un spital şi o farmacie pentru evrei. Practic, ghetoul din Chişinău nu poate fi comparat cu ghetourile din Polonia. Evreii din acel cartier evreiesc ad-hoc al Chişinăului s-au organizat singuri: „Conglomeratul evreesc din ghetou avea şi el un organism propriu de conducere sub forma unui comitet compus din 20 de persoane, sub preşedinţia lui Guttmann Landau. Comitetul lucra direct cu Comandamentul Militar al Chişinăului, unde-şi expunea doleanţele; de asemenea, dirija executarea dispoziţiilor ordonate, cu privire la scoaterea evreilor pentru munca obştească şi a celor care urmau să fie evacuaţi şi, în fine, exercita opera de ajutorare a săracilor şi de asistenţa

[524] Ambele rapoarte în facsimil autentificat în posesia autorului, după originalele aflate în Arhivele de Stat ale Republicii Moldova. În continuare R1= Raport 1 şi R2 = Raport special.

bolnavilor şi neputincioşilor" (R1, p. 15). Sistemul de cooperare între autorităţile române şi conducerea evreilor era simplu: Comandamentul făcea o cerere, care, de fapt, avea statutul unui ordin, în care se specifica numărul de evrei necesari pentru o anumită muncă – degajarea ruinelor din oraş, săparea de şanţuri, lucru la ferme agricole etc. – iar conducerea evreilor întocmea o listă cu nume şi forma coloana de muncă. Problema acestui sistem de cooperare este că o serie întreagă de cereri a aparţinut trupelor germane sau unităţilor auxiliare germane, care desemnau drept conducători şi supraveghetori ai coloanei de muncă ofiţeri şi subofiţeri germani. În cîteva cazuri, semnalate de rapoartele Comisiei, evreii au fost executaţi de germani la locul de muncă sau pe drum. Ancheta, care nu a tratat cu menajamente nici o oficialitate românească, nu a descoperit **nici un caz în care detaşamentele de muncă ale evreilor să fi fost exterminate de români.** Asupra diferenţei de tratament, raportul menţionează protestul Comandamentului german, văzînd că autorităţile române le distribuie evreilor hrană: „De ce le mai daţi pîine şi ceai? Noi îi împuşcăm" (R1, p. 16). Un alt caz tipic de asasinate petrecute în Basarabia a fost acela al „prizonierilor" evrei. Era vorba de un număr foarte mare de evrei, aproximativ 13 000, care încercaseră să se retragă odată cu trupele sovietice şi fuseseră capturaţi de trupele române sau germane. Statutul acestor evrei este foarte controversat, ei fiind consideraţi drept colaboraţionişti, aderenţi şi adepţi ai comunismului care, prin fuga împreună cu sovieticii, îşi dezvăluiau apartenenţa. Conform legilor internaţionale ale războiului ei trebuiau anchetaţi, judecaţi de tribunale militare de urgenţă şi, după caz, dacă erau dovediţi drept agresori din 1940 sau partizani, executaţi. Lucrul ăsta nu s-a făcut. În schimb, aducerea lor de către subunităţi germane înapoi, la Chişinău, le-a permis germanilor să omoare pe drum aproximativ 1 800 de evrei. Amestecarea evreilor comunişti cu evreii rămaşi în Chişinău a fost o gravă eroare, comuniştii apucîndu-se de propagandă în favoarea URSS şi încercînd să mobilizeze întreaga comunitate la rezistenţă sau revoltă împotriva autorităţii româneşti. Au fost înregistrate îndemnuri de genul: „Românii beau anul acesta

cu linguriţa din sîngele nostru. La anul vom bea noi cu polonicul din sîngele românilor"[525]. Notele informative ale contraspionajului românesc au contribuit la întărirea convingerii mareşalului că evreii sunt, fundamental, comunişti, dacă nici măcar într-o situaţie atît de gravă pentru ei nu se disociază de inamicul sovietic. Prin Legea nr. 2506 din 4 septembrie 1941, Basarabia a devenit Guvernământ, „cu controlul singur al Conducătorului statului". Această decizie gravă a lui Antonescu, pe care o vom analiza mai jos, permite astăzi ca toate abuzurile şi crimele săvîrşite pe teritoriul Basarabiei, mai ales de către germani, să fie trecute în responsabilitatea lui Ion Antonescu. Situaţia s-a agravat începînd cu 12 septembrie 1941, cînd Ion Antonescu a dat ordinul de deportare a evreilor din Basarabia, cu unele excepţii – evrei căsătoriţi cu români, creştinaţi, decoraţi în primul război – dar nimeni nu a stat să facă selecţia cerută, astfel că au fost trecuţi peste Nistru toţi evreii din Basarabia. Comisia de anchetă a magistraturii militare române a stabilit fără putinţă de dubiu că autoritatea statutului a fost în permanenţă încălcată, prin abuz sau prin necunoaştere a ordinelor exprese date de Ion Antonescu. Practic, controlul legal asupra situaţiei din Basarabia fusese pierdut. Comandanţii militari din spatele frontului şi funcţionarii locali luau iniţiative proprii sau pur şi simplu erau depăşiţi de evenimente. Concluzia asupra soartei evreilor era următoarea: „Într-adevăr, toate episoadele prin care au trecut evreii, de la instalarea lor în ghetou, viaţa în ghetou, procedura evacuării, parcursul traseelor de către coloane şi trecerea peste Nistru, au fost însoţite de variate abateri de la căile legale, iar autorii s-au recrutat din toate straturile sociale şi profesionale aflate pe teritoriul Basarabiei: ofiţeri şi soldaţi români, elemente din armata germană, funcţionari publici, particulari, oameni fără căpătîiu şi de periferie, căruţaşi etc." (R1, p. 37).

Comisia a stabilit că au fost trecuţi peste Nistru 101 405 evrei. Statul-Major General dă o cifră aproximativă de 106 000 de evrei, iar Banca Naţională una de aproximativ 126 000 de evrei. Aceste

[525] Arh. M.Ap.N., fond Guvernământul Basarabiei, dosar nr. 29, f. 268-269.

cifre, chiar cu diferențele dintre ele, sunt importante pentru a demonstra, în primul rînd, că n-au fost omorîți o sută, două sute sau trei sute de mii de evrei în Basarabia, așa cum afirmă unii istorici evrei extremiști. Împotriva acestei teze de propagandă antiromânească se ridică matematica. Recensămîntul făcut în Basarabia de sovietici după ocuparea ei în 1940, arăta un număr de aproximativ 230 000 de evrei. Știm că URSS a deportat din Basarabia peste 100 000 de evrei și dacă îi mai adunăm pe cei 101 000 sau 126 000 de evrei deportați, pe bază de acte oficiale, cu date personale și semnături, este evident că matematica nu poate admite decît dispariția a cîteva zeci de mii de evrei sub regimul românesc. Logica, alt „argument" precis și care nu poate fi influențat nici de politică, nici de propagandă, arată că cei peste 100 000 de evrei deportați de Uniunea Sovietică au fost selecționați pe criterii politice – erau bogați, proromâni, urau comunismul. În acest caz, pe ce criterii politice au fost lăsați de sovietici 101 000 sau 126 000 de evrei în Basarabia? Logica elementară răspunde că trebuie să fi fost cel puțin aderenți ai comunismului, altfel îi urmau pe ceilalți în Siberia. Așa a gîndit și Ion Antonescu. De altfel, raportul Comisiei arată că între numărul evreilor internați și cel al evreilor deportați „este diferență de circa 25 000 evrei, care au murit de moarte naturală, au evadat sau au fost împușcați după metodele pe care le vom arăta mai jos" (R2, p. 2).

Într-adevăr, *Raportul special* conține o evidență a asasinatelor împotriva evreilor, marea majoritate făcute de germani, dar și cu analiza unui caz de asasinat făcut de români. Așa cum arătam, el este **singurul caz care poate fi demonstrat cu probe,** toate celelalte crime făcute de români în Basarabia, invocate de propaganda comunistă de ieri și de azi, fiind speculații sau expresii ale unei atitudini de rea-voință. Acest caz se sprijină pe declarația dată în fața Comisiei de către locotenentul Augustin Roșca din Legiunea de Jandarmi Roman, care a precizat că a primit de la superiorul său un „consemn special" pentru operațiunea de deportare a evreilor pe traseul Secureni-Cosăuți. Conform acestui „consemn special", „evreii care nu se vor putea ține de convoaie, fie

din neputință, fie din boală, să fie executați. În acest scop, i-a ordonat să trimită, cu două zile înainte de plecarea fiecărui convoi, cîte un reangajat pe traseu, care cu ajutorul posturilor de jandarmi din localitățile pe unde urmau să treacă evrei să facă din 10 în 10 kilometri cîte o groapă pentru circa 100 persoane, unde vor fi adunați acei rămași de coloane, împușcați și înhumați" (R2, p. 7). Conform *Raportului special* al Comisiei magistraturii române instituite de mareșalul Antonescu, locotenentul Roșca „a executat întocmai dispozițiunile date, care au avut drept rezultat împușcarea a circa 500 evrei" (R2, p.7).

Evreii executați de locotenentul Roșca făceau parte dintr-un convoi de aproximativ 1 500 de evrei deportați din Chișinău. Informația despre asasinatul petrecut pe drum s-a întors în ghetou, la liderii comunității locale. Cu ajutorul autorităților militare române, comunitatea evreiască din Chișinău a putut trimite la București doi tineri evrei deghizați în uniforme militare românești și astfel cazul a ajuns la cunoștința lui Filderman și a lui Alexandru Șafran. Ambii au trimis mesaje disperate la Ion Antonescu și, ca urmare a acestui demers, întărit de intervenția reginei-mamă, Antonescu a înființat Comisia din 11 decembrie 1941, ale cărei rapoarte au fost prezentate de noi aici. Problema abuzurilor și crimelor împotriva evreilor din Basarabia, cu toată extinderea sa limitată în comparație cu alte locuri din Europa unde au murit cu milioanele, comportă două aspecte importante. În primul rînd, este faptul că atît existența Comisiei, cît și rapoartele sale demonstrează că **faptele s-au produs fără știința lui Antonescu,** dar aducînd la lumină faptul că nu avea control asupra comportamentului militarilor, funcționarilor și civililor pe care îi conducea, ca șef al statului. În al doilea rînd, este concluzia că deciziile sale, în primul rînd cele de deportare a evreilor și de transformare a Basarabiei și Bucovinei în guvernăminte, au reprezentat **baza legală abuzivă** de la care au pornit toate celelalte abuzuri. Aceasta este și concluzia primului raport al comisiei de anchetă: „situația evreilor supuși restricțiilor impuse de imperative superioare, excită în bună măsură înclinarea spre abuz" și „de asemenea, sentimentul unanim, că ei

erau deja scoşi de sub ocrotirea legilor, făcea ca orice părticică de autoritate să-şi amplifice puterea şi să încurajeze samavolnicia". Justiţia militară română îi arăta de fapt lui Ion Antonescu exact acele consecinţe nefaste de jos, de la nivelul individului, ale deciziilor sale politice.

În ambele cazuri, şi în situaţia că nu a ştiut ce se întîmplă în Basarabia şi în situaţia că ordinele sale au fost interpretate abuziv de subordonaţi, responsabilitatea lui Ion Antonescu, în calitate de Conducător al statului, rămîne intactă, chiar dacă el nu a dat niciodată un ordin direct de omorîre a evreilor.

Ecouri ale evenimentului au existat. În şedinţa Consiliului de Miniştri din 4 decembrie 1941 el avea să declare: „A fost cea mai mare decepţie, pot să spun, din cariera mea, ca sub regimul meu să se petreacă ceea ce s-a petrecut, şi ca regimul meu să fie pătat de către nemernici, ca şi celelalte regimuri. Cu atît mai dureroasă este chestiunea, cu cît sunt amestecaţi foarte mulţi militari"[526]. Data de 4 decembrie ne arată că Ion Antonescu a fost informat, atît de Filderman, cît şi de Eugen Cristescu, pe canalul serviciilor secrete, de ceea ce s-a întîmplat în Basarabia şi că în aceeaşi zi a dat ordinul de înfiinţare a Comisiei de anchetă. Înfuriat în faţa evidenţelor conţinute în cele două rapoarte din 11 decembrie – cel mai tare l-a durut implicarea în jafuri a unui cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul" – mareşalul va lua măsuri drastice împotriva responsabililor, dar, probabil gîtuit de disperare, îi va învinovăţi public tot pe evrei, într-o celebră scrisoare trimisă drept răspuns lui Filderman. Scrisoarea lui Antonescu către Filderman a fost mai mereu publicată, deoarece conţine incriminări la adresa evreilor, dar niciodată nu s-a arătat că această scrisoare era răspunsul lui Ion Antonescu la adevărurile constatate de Comisia lui în Basarabia şi, abia în al doilea rînd, un răspuns la apelul disperat al liderului,

---

526 *Problema evreiască*, vol. 2, *Stenogramele Consiliului de Miniştri*, Ed. Hasefer, Bucureşti, p. 348.

evreu. „Înainte chiar de apariţia trupelor sovietice [în timpul invaziei din 1940, n.a.], evreii ce-i apăraţi, din Basarabia şi Bucovina, au scuipat ofiţerii noştri, le-au smuls epoleţii, le-au rupt uniformele şi cînd au putut au omorît mişeleşte soldaţii cu bîtele. Avem dovezi – îi scria Ion Antonescu lui Filderman. Aceiaşi ticăloşi au întîmpinat venirea trupelor sovietice cu flori şi au sărbătorit-o cu exces de bucurie. Avem fotografii doveditoare. Drept răspuns la mărinimia cu care aţi fost primiţi în mijlocul nostru şi trataţi, evreii D-voastră, ajunşi comisari sovietici, împing trupele sovietice din regiunea Odessei, printr-o teroare fără seamăn, mărturisită de prizonierii ruşi, la un masacru inutil, numai pentru a ne provoca nouă pierderi". Informaţiile furnizate de mareşal corespundeau realităţii, dar faptele criminale împotriva Armatei române fuseseră înfăptuite de o grupare evreiască paramilitară compusă din comunişti, care nu reprezenta decît maximum 10% din populaţia evreiască a Basarabiei. Mai exista o situaţie care justifica o atitudine dură din partea românilor la adresa evreilor basarabeni şi anume comportamentul unei majorităţi a acestora după ocuparea provinciei de către trupele sovietice în 1940. Pînă şi NKVD-ul se arăta sufocat de cele peste 50 000 de denunţuri făcute de evrei împotriva românilor basarabeni şi care au condus la arestarea, executarea sau deportarea în Siberia a zeci de mii de români. În final, cînd administraţia românească a făcut bilanţul, s-a descoperit că sovieticii deportaseră în lagărele din Siberia peste 300 000 de români basarabeni, iar la descoperirea gropilor comune de la Chişinău, în care fuseseră aruncate cîteva sute de cadavre de români torturaţi – secvenţe înregistrate şi pe film – starea de ostilitate şi chiar ura împotriva evreilor nu a făcut decît să contribuie la apariţia abuzurilor. Aşadar, problema scrisorii lui Ion Antonescu către Filderman este că prin ea mareşalul justifică abuzurile şi crimele împotriva evreilor, în loc să le condamne, după ce autoritatea românească a fost restabilită. Asta îl face vinovat cel puţin de complicitate în faţa oricărui tribunal. Crimele care i se pot reproşa lui Antonescu sunt reduse la număr, dar trebuie subliniat că, din punct de vedere juridic, chiar şi moartea unui singur om este o crimă

pedepsită de orice lege, sub oricare regim. Din cauza acestei situații particulare, Ion Antonescu rămîne criminal de război, dar în România nu se poate constata holocaustul. Din aceleași motive, unii evrei îl vor acuza mai departe ca pe-un dictator sîngeros, iar unii români îl vor considera un erou pus într-o situație limită. Iar moartea celor cîteva zeci de mii de evrei o vor considera o consecință, poate chiar o răsplată, pentru crimele făcute de evrei împotriva românilor, mînă în mînă cu agresorul sovietic, în 1940.

Povestea cu ordinul de executare a 200 de evrei pentru fiecare ofițer român la Odessa, este o diversiune făcută de speculanți, nu de istorici adevărați, ordinul referindu-se la *comuniști*. În aceeași telegramă incriminată, evreii sunt menționați numai ca ostatici. S-a păstrat ordinul prin care evreii din Odessa erau repartizați în satele din Transnistria și lăsați acolo sub conducerea șefilor lor spirituali. Cazul masacrelor de la Odessa este o „gogoașă" a propagandei sovietice, pe care unii o mai înghit și astăzi.

Pentru pogromul de la Iași, organizat de serviciile secrete germane, lucrurile s-au mai clarificat: Antonescu nu a avut nici o legătură cu organizarea lui și, mai mult, există probe că el este cel care l-a oprit. Nu a putut opri însă moartea tragică a peste 3 000 de evrei în „trenurile morții". Dar de acolo, de la Iași, încep însă și erorile lui față de români. Pentru că, orbiți de obsesia contrapunerii lui Antonescu evreilor, prea puțini văd greșelile lui față de țară.

A doua eroare: cedarea suveranității țării. Pogromul de la Iași a fost posibil deoarece Ion Antonescu, în calitate de Conducător-dictator al statului, a hotărît în mod unilateral *să cedeze Germaniei o parte a suveranității României*, instituind în zona de dispoziție a Armatei 11 germane, cu comandamentul la Iași, o autoritate străină pe pămînt românesc. Toate funcțiile oficiale ale autorității românești din zona de front ocupată de Armata 11 germană au fost dublate cu autorități germane, care dădeau ordine celor românești. Armatele de campanie românești, a 3-a și a 4-a – așa cum arată istoricii militari români în tratatul asupra participării țării noastre în al doilea război mondial – au fost trecute în subordinea Armatei 11 germane: „S-a constituit o grupare de forțe – Grupul de armate «General

Antonescu» – formată din Armata 11 germană şi armatele 3 şi 4 române. Deşi pusă sub comanda nominală a lui Ion Antonescu, respectiva grupare acţiona după ordinele generalului Eugen von Schobert, comandantul Armatei 11 germane"[527]. În temeiul autorităţii conferite de Ion Antonescu trupelor germane din Moldova, amiralul Canaris, şeful Abwehrului, soseşte în data de 24 iunie 1941 la Iaşi *fără să ceară permisiunea sau să informeze autorităţile româneşti*, SSI-ul aflînd abia în ziua în care s-a produs vizita. Conform anchetei desfăşurate după pogrom, Canaris a controlat planul de acţiuni pentru asigurarea spatelui frontului şi a avizat măsurile împotriva evreilor. La Iaşi se aflau concentrate atunci elementele înaintate ale tuturor serviciilor secrete germane – Gestapo, Geheime Feld Polizei (Poliţia de campanie), SD-ul (Poliţia de siguranţă), SS-ul, precum şi 16 000 de germani din organizaţia Todt. Aceştia au pregătit, cu sprijinul legionarilor locali, declanşarea pogromului, luînd autorităţile române prin surprindere. O altă probă a erorii politice grave făcute de Ion Antonescu faţă de dreptul fundamental al suveranităţii este că în zona Iaşi se intra cu autorizaţie vizată de autoritatea germană, fapt atestat şi de Eugen Cristescu, şeful SSI, care, pentru a-şi putea trimite oamenii în zona Iaşi spre a se informa asupra evenimentului a trebuit să ia aprobare, autorizaţie de intrare de la germani[528]. Acesta este un fapt intolerabil, pe care numai Uniunea Sovietică l-a mai aplicat Armatei sau serviciilor secrete române. Avem însă de la Antonescu, spre deosebire de Bodnăraş, alte pretenţii. Astăzi, pogromul de la Iaşi este pus pe seama românilor, inclusiv pe seama lui Antonescu, deşi acesta nu a avut un rol direct. Mult timp istoricilor români le-a venit foarte greu să apere adevărul, pentru că ar fi trebuit să recunoască faptul că Antonescu a cedat suveranitatea ţării pe o porţiune de teritoriu, fără să fie împuternicit de cineva pentru această decizie.

---

[527] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Ed. Militară, Bucureşti, 1989, p. 365.

[528] Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii (1916-1944)*, Ed. Roza Vînturilor şi Ed. R.A.I., Bucureşti, 1994, p. 200.

Nici nu avea cine, expresie a regimului dictatorial şi personal pe care îl conducea.

Deşi se foloseşte des sintagma „aliat al Germaniei naziste", Ion Antonescu a angajat România alături de Germania nazistă cu titlu personal, fără să semneze un tratat cu aceasta. Din cauza acestei erori, soarta României a fost legată de interesele politice şi de capriciile personale ale lui Adolf Hitler. Führerul avea să transmită Legaţiei germane de la Bucureşti, la 23 mai 1941, încă înainte de iniţierea conflictului armat cu URSS, că generalul von Schobert „este responsabil pentru apărarea *întregului spaţiu român*, cu măsura că el poate *preda* şefului misiunii Militare germane *apărarea României* ca sarcină autonomă, îndată ce Armata a 11-a de atac părăseşte teritoriul român"[529]. Aşadar, cam asta credea Hitler despre cine deţine autoritatea pe teritoriul României. Am putea crede şi noi că Antonescu a fost înşelat, dar în timpul întrevederii cu generalul Antonescu din 12 iunie 1941 de la München, liderul nazist nu şi-a schimbat atitudinea: „La sfîrşit s-a mai abordat problema Comandamentului suprem din România. Führerul i-a explicat lui Antonescu că el [Führerul] intenţionează *să-l lase să apară* în faţa poporului român drept comandant suprem în acest spaţiu"[530]. Oricît de dureroasă ar fi concluzia simplă a acestor raporturi, poziţia Conducătorului statului român în faţa lui Hitler este inferioară şi umilitoare. Pentru a nu mai exista dubii, vom arăta că istoricii militari *români* au dezvăluit în 1989 că trecerea Prutului de către Armata română s-a făcut în baza „Ordinului de operaţii nr. 0129 al Armatei 11 germane [aplicarea ipotezei «München»] transmis Marelui Cartier General român la 25 iunie"[531]. Probabil că, dacă dădea altcineva informaţia asta, nu istoricii militari români, s-ar fi spus că este o nouă tentativă de mistificare şi un nou atac antiromânesc.

A treia eroare: decizia de a trece Nistrul. Decizia de a trece Nistrul a fost luată tot cu titlu personal, în mijlocul unei crize de sănătate, la care au existat martori. Ei – gen. Iacobici, gen. Tătăranu

---

529 *Antonescu-Hitler*, vol. 1, p.87.

530 *Ibidem*, p. 103.

531 *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol.I, p. 371.

şi Mihai Antonescu – au relatat ulterior cum a fost luată această decizie nefastă, pe fondul unei surexcitări delirante, în timpul căreia, deşi se afla pe Nistru, dădea ordine de rezistenţă pe Olt, se arăta alarmat de un atac sovietic prin sudul Dunării şi prevestea distrugerea României[532]. A doua zi dimineaţă, boala sa cea mai gravă – o ciclotomie accentuată – l-a determinat ca, din starea de depresie de pe timpul nopţii, să sară brusc într-o stare de paranoia eroică şi să-i comunice lui Hitler că decide personal trecerea Nistrului, fără să ceară socoteală nimănui[533]. Ce nu se prea spune este că 23 de generali, în frunte cu şeful Statului-Major General, s-au opus deciziei de continuare a participării Armatei române dincolo de Nistru şi au fost daţi afară din armată de către Antonescu[534]. Să treci în rezervă 23 de generali în plin război – printre ei aflîndu-se şi comandantul Amatei 4, gen. Ciupercă – trebuie să ridice un mare semn de întrebare în ochii oricărui cetăţean român onest. Răspunsul clarifică şi o altă controversă recentă: susţinerea tezei mareşalului că o armată „trebuie să meargă şi pînă la capătul pămîntului" pentru a-şi urmări şi înfrînge inamicul. Este o teză valabilă a artei militare, dar ea trebuie să şi poată fi aplicată. Altfel, rămîne o formulare inspirată dintr-un tratat de artă militară. Armata română nu avea capacitatea să ducă lupte dincolo de Nistru în mod independent şi, de aceea, unităţile româneşti au fost desfăcute din marile lor unităţi naţionale şi subordonate unor mari unităţi germane. Ca să urmăreşti Armata Roşie pînă în inima Rusiei, adică „pînă la capătul pămîntului", îţi trebuie o capacitate de luptă şi logistică uriaşă. Îndeplinirea principiului militar expus mai sus însemna capacitatea de aprovizionare, de asigurare logistică, de comunicaţii, de refacere a trupelor şi de angajare a unor trupe proaspete – astfel de trupe trebuie organizate în spatele frontului, nu la sute de kilometri distanţă – însemna

---

[532] Colonel dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, „Opoziţie sau conflict?", în *Revista de istorie militară*, nr. 1/1996, p. 28.

[533] Pentru dosarul medical al mareşalului Ion Antonescu şi pentru felul în care starea lui de sănătate îi influenţa deciziile politice v. Alex Mihai Stoenescu, *Armata, mareşalul şi evreii*, Ed. RAO, Bucureşti, 1998, pp. 470-485.

[534] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol.1, p. 513.

conservarea intactă a moralului trupelor şi, mai ales, o motivaţie extrem de puternică, aşa cum fusese cea de la eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei. Nu întîmplător răsturnarea situaţiei celui de-al doilea război mondial s-a produs la Stalingrad pe sectorul de front unde fuseseră amplasate unităţile româneşti, lipsite de echipament, mijloace de luptă, hrană şi de o motivaţie solidă, alta decît iluzoria „Cruciadă împotriva bolşevismului". Între altele, cruciada nu poate fi declarată decît de Biserică, dar parcă a fost în istorie o nenorocire fatalistă ca toate cruciadele, inclusiv cea împotriva bolşevismului, să fie, în primul rînd, foarte prost organizate logistic. Iată de ce argumentul unei raţiuni militare pentru decizia unilaterală a lui Ion Antonescu de a trece dincolo de Nistru cade în faţa realităţii imediate din teren şi a protestului generalilor români, care înţelegeau foarte bine că Armata română este aruncată într-o aventură.

Despre protestul liderilor partidelor politice se cunoaşte. Important este însă că, prin această decizie personală, Ion Antonescu *a scos ţara noastră din calitatea de victimă* a agresiunii sovietice – calitate recunoscută prin Charta Atlanticului de SUA şi Marea Britanie – şi ne-a trecut în categoria agresorilor. Această mare eroare a mareşalului Antonescu ar rămîne doar un fapt de istorie, dacă nu ar reprezenta şi astăzi baza argumentelor Rusiei în faţa proiectului de tratat pe care suntem nevoiţi să-l semnăm. Tot pentru această eroare Marile Puteri occidentale nu ne oferă nici măcar un oftat pentru tot ce am suferit sub ocupaţia sovietică. În concluzie, argumentele strict militare ale lui Ion Antonescu despre obligaţia unei armate de a-şi urmări adversarul pînă la capăt sunt puerile nu numai în plan politic, dar şi în planul ducerii efective a acţiunilor de luptă pe timp de război, armata noastră de atunci nefiind pregătită pentru o astfel de campanie, expunîndu-se, de altfel, cum s-a şi întîmplat la Stalingrad, erorilor de comandă ale armatei germane.

A patra eroare: punerea persoanei sale deasupra statului. Înainte de a declara război Statelor Unite şi Marii Britanii, mareşalul Ion Antonescu a avut la dispoziţie o ofertă de politică internaţională din partea lui Iuliu Maniu. Acesta obţinuse din partea Statelor Unite

promisiunea că România va fi tratată ca un stat care nu-şi poate exercita liber opţiunile de politică externă, datorită ocupaţiei germane, astfel încît gestul său de a declara război marilor Aliaţi occidentali nu-i aparţine. Antonescu a refuzat această ofertă. Dacă ar fi acceptat măcar o modestă abilitate politică, atît timp cît oricum, complet dezinteresat şi eroic, îşi asumase conştient un deznodământ personal tragic, Antonescu putea foarte uşor să lase impresia că România se afla sub controlul efectiv al Germaniei naziste. De fapt, acesta a şi fost adevărul, dar Ion Antonescu era urmărit de un orgoliu nemăsurat. Iuliu Maniu a crezut că Antonescu este, într-adevăr, dispus să-şi sacrifice persoana pentru o situaţie mai bună a României, însă s-a înşelat. El vedea guvernarea Antonescu drept un regim politic trecător, nu ca pe o opţiune liberă a naţiunii, şi o clasificare a acestui regim drept unul de ocupaţie germană, ceea ce, după reinstalarea regimului democratic sub conducerea sa, ar fi acordat un alt statut României la conferinţa păcii. Pentru asta a pregătit actul de la 26 august 1944, dat peste cap de pripeala regelui şi a camarilei la 23 august, acelaşi an, dar şi de încăpăţînarea lui Antonescu de a nu se desprinde de parteneriatul cu o Germanie nazistă care, ea, în primul rînd, nu-şi respecta angajamentele faţă de România. În finalul chinuitei sale cariere şi a unei vieţi străbătute de la un capăt la altul de tragedie, Ion Antonescu va da, în preziua datei de 23 august 1944, un blam general de laşitate Armatei române – sutelor de mii de militari, între care unii îl mai iubesc şi astăzi – apoi, la procesul său din 1946, va face şi declaraţia cea mai nefericită: „Popor ingrat, nu meriţi nici cenuşa mea". În preajma lui 23 august 1944, mareşalul era strivit de povara grea a soartei României. Este indiscutabil că a vrut să caute o soluţie de ieşire din război şi de salvare a ce mai putea fi salvat. Evenimente majore, care se desfăşurau ca un tăvălug peste capul lui şi peste ţară, scoseseră România din circuitul statelor care mai contează. Ea mai era bună doar ca instrument al slăbirii frontului german. Putem admite că în zbuciumul sufletesc pe care îl trăia atunci, acest român nefericit şi singur a avut slăbiciunea să dea un blam Armatei române, acuzînd-o de laşitate. A fost poporul român „ingrat" cu Ion Antonescu? Dar plebiscitele, dar entuziasmul

de la trecerea Prutului, dar sutele de mii de morți căzuți în Stepa Calmucă, dar miile de supraviețuitori ai comunismului care îl mai plîng și astăzi?

A cincea eroare: tratamentul aplicat Basarabiei și Bucovinei. Decizia de a transforma Basarabia și Bucovina în guvernăminte, după ce fuseseră eliberate, este o altă enigmă a cazului Antonescu. Nimeni nu a reușit pînă acum să explice nevoia de a organiza două provincii românești ca niște teritorii străine ocupate militar, în loc să revină la situația lor juridică și administrativă din România Mare. Basarabia condusă de un guvernator, funcție inexistentă în tradiția românească, este un alt ordin suspect al lui Ion Antonescu. În ședința Consiliului de Miniștri din 8 iulie 1941, cînd s-a pus în discuție revenirea Basarabiei la Patria-Mamă, Mihai Antonescu va declara: „Atîta vreme cît ostilitățile continuă, atîta vreme cît statul român nu a făcut un *decret de anexiune a acestor teritorii*, cu organizarea cărora noi ne ocupăm, noi ne găsim într-un regim de ocupație belică, iar nu de ocupație ca mod de dobîndire a teritoriului. Prin urmare, *aici se exercită o suveranitate de ocupant, iar nu de stat suveran*. Pînă în momentul cînd vom face declarațiunea de anexiune formală, și aceasta n-o putem face decît în momentul cînd ostilitățile sunt terminate sau chiar ajung la un punct cînd ne îngăduie anexiunea formală, pînă atunci, din punct de vedere al dreptului pur, noi ne găsim într-o ocupație militară și regimul legal este condus de legile războiului"[535]. Ce român își poate imagina Basarabia „anexată" României, iar România instalată în Basarabia ca „ocupant", iar „nu ca stat suveran"? Nu există decît o singură explicație pentru acest act grav de trădare a idealului unității naționale: Ion și Mihai Antonescu au declarat Basarabia teritoriu străin ocupat de trupele române ca să poată aplica evreilor legile internaționale ale războiului, nu legile statului român, din care Basarabia făcea parte organică.

La fel, și trecerea Transnistriei sub autoritate românească. Ea ne expune din nou la critici internaționale, prin acuzația că am ocupat

[535] *Problema evreiască. Stenogramele Consiliului de Miniștri*, vol. 2, p. 164.

teritorii străine şi le-am administrat cu drept de cuceritor, ceea ce anulează argumentul nostru clasic, pe care s-au întemeiat toate războaiele ţării, şi anume că întotdeauna ne-am apărat. Astăzi trebuie să suportăm faptul că toate asasinatele germane din acest teritoriu (se vorbeşte de 75-80 000 de morţi) sunt trecute în responsabilitatea noastră, pentru că eram administratorii provinciei. Ar fi totuşi de subliniat că Antonescu a văzut în deţinerea acestui guvernămînt o monedă de schimb pentru redobîndirea Transilvaniei. El voia ca la sfîrşitul războiului să îi dea lui Hitler Transnistria şi să primească înapoi Transilvania de nord-vest pierdută prin Dictatul de la Viena. Ideea este generoasă şi ilustrează preocuparea permanentă a mareşalului pentru cauza naţională. Putem trece şi peste faptul că Antonescu intenţiona să schimbe un teritoriu străin pe un teritoriu de drept românesc, ceea ce nu este acelaşi lucru. Problema este că *acest schimb nu se putea face decît dacă războiul era cîştigat de Germania*. Ideea acestui schimb între Transnistria şi Transilvania demonstrează că mareşalul Ion Antonescu a crezut pînă la sfîrşit în victoria finală a Germaniei. Altfel, tranzacţia nu-şi avea rostul, pentru că numai un nebun putea să conceapă că Aliaţii învingători ar fi acceptat aşa ceva.

Iată, aşadar, cinci erori grave faţă de români, ale căror consecinţe le tragem şi astăzi. Deşi se acuză lipsa calităţilor politice la mareşalul Antonescu – tează neglijentă, care îi atinge şi pe Eminescu - şi pe Iorga – trebuie arătat că eroul nostru a condus cu abilitate şi performanţă o serie de acţiuni politice, cum au fost: detronarea lui Carol II, negocierile cu partidele politice, organizarea plebiscitelor, succesele propagandei. Cauzele marilor sale erori se află atît în uzura stării sale fizice şi psihice, cît şi în faptul esenţial că a condus o dictatură care i-a oferit, prin prăbuşirea definitivă a vechiului sistem politic democratic al statului, posibilitatea şi condiţiile pentru a rămîne singur în faţa unor decizii copleşitoare. În sfîrşit, rămîne să facem proba documentelor, odată cu revenirea arhivelor furate de URSS, şi asupra informaţiei că Ion Antonescu a ordonat comandanţilor de unităţi trimiterea în linia întîi a legionarilor şi împuşcarea

lor din spate în timpul luptelor. Dacă acest ordin a existat, așa cum îl atestă martorii oculari și unii deținuți români din Gulag, figura lui Antonescu va trebui încă o dată studiată cu atenție. Acest ordin nu are nici o explicație în plan politic sau militar. Este, în mod sigur, profund imoral.

Pregătirile pentru ieșirea din război

Urmărind acțiunile guvernului Antonescu, ale partidelor din „Opoziție" și ale frontului vom observa că au aspectul fabulos al unei porții de spaghete. Într-o farfurie cu margini definite (România), se răsucesc, se lipesc și se despart firele pastei, timp în care cineva (URSS) tot mănîncă din ele. Problema noastră este că acel „cineva" mînca și farfuria. Lăsînd gluma (amară) deoparte, vom arăta că, pe fondul abandonării României în responsabilitatea Uniunii Sovietice, încercarea disperată a forțelor interne de a salva situația au continuat. Pe scurt, în timp ce Ion Antonescu încerca să reziste armatelor sovietice, pentru a obține o ieșire din război în condiții mai avantajoase, partidele politice negociau constituirea unui front politic comun care să gestioneze țara după armistițiu. Particularitatea care a dat diferența între coaliția partidelor democratice, compusă din PNL, PNȚ și PSD, și Partidul Comunist din România a fost aceea că această coaliție nu-și asuma răspunderea semnării armistițiului care consfințea pierderea provinciilor estice și lăsa un dubiu asupra instalării unei ocupații sovietice de durată, în timp ce agentura sovietică din România voia răsturnarea regimului Antonescu și capitularea necondiționată în fața Uniunii Sovietice. Din acest punct de vedere, înțelegerea partidelor democratice cu inamicul, reprezentat de agentura sa în România, a fost o coaliție mai monstruoasă decît așa-zisa „monstruoasă coaliție" împotriva lui Alexandru Ioan Cuza. În ianuarie 1944, preveniți de occidentali asupra iminenței unei ofensive sovietice majore (ofensiva de la Uman), liderii coaliției hotărăsc atașarea Partidului Comunist din România la coaliția proaliată, inclusiv cu scopul de a-și asigura un

canal de comunicaţii direct şi favorabil cu URSS. Decizia a fost luată în unanimitate de Maniu, de Brătianu şi de Titel Petrescu, numai că, imediat după ce au luat-o, au descoperit că habar nu au unde este Partidul comunist şi cu cine ar putea negocia în mod responsabil. Şi Titel Petrescu şi Maniu aveau nişte legături sporadice cu personalităţi cunoscute pentru vederile lor comuniste, ca Ralea, Petru Groza sau P. Constantinescu-Iaşi, la care se adăuga Lucreţiu Pătrăşcanu, aflat atunci în lagărul de la Tîrgu Jiu. Liberalii îl cunoşteau pe Ion Gheorghe Maurer. Reamintim că nucleul de conducere al PCdR aflat în libertate, cu Foriş în frunte, se găsea sub controlul Siguranţei, colabora cu Legaţia germană şi sonda din cînd în cînd agenţi ai spionajului britanic, iar conducerea românească a partidului, în frunte cu Gheorghiu-Dej se afla în închisoare. În plus, liderii democraţi doreau ca relaţia lor cu Partidul comunist să se desfăşoare prin intermediul unor intelectuali ai partidului, motiv pentru care au căutat mereu să vadă în Lucreţiu Pătrăşcanu un lider, deşi nu era. Bineînţeles, „conspiraţia" îi informează pe Ion şi Mihai Antonescu asupra acestei apropieri, astfel încît, tot la începutul anului, se întîmplă curioase eliberări de comunişti din lagăre, între care şi a lui Petru Groza, dar şi mutarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu cu domiciliu „forţat" la Poiana Ţapului. Numai că, odată eliberat şi vizitat de emisarii lui Maniu la vila sa dintre Sinaia şi Buşteni, Pătrăşcanu le-a atras atenţia că el nu conduce Partidul comunist, nu are legături „superioare" şi nici n-ar putea spune prea bine cine e la şefia partidului. Maniu a încercat atunci să-l contacteze pe Mihail Sadoveanu. Acesta se refugiase la Rîşnov, cu gîndul să fugă în Elveţia dacă vor intra în ţară trupele sovietice şi se va descoperi intenţia sa de a se înscrie în Mişcarea legionară, chiar înainte de rebeliunea din 1941[536]. În sfîrşit, democraţii ajung la P. Constantinescu-Iaşi, care le cere două milioane de lei pentru refacerea Partidului comunist, din care o sută de mii pentru scoaterea liderilor din închisoare prin coruperea paznicilor şi vreo cinci sute de mii pentru organizarea de sabotaje. În faţa acestei cereri, Mihai Popovici îi va spune lui Pătrăşcanu:

[536] Ioan Hudiţă, *op. cit.*, p. 173.

„După cît înțeleg eu din planul expus de prietenul d-tale, d-strâ, comuniștii, nu dispuneți de nici o organizație și vreți să v-o faceți acum, cu banii noștri și ai liberalilor"[537]. Pătrășcanu i-a răspuns „destul de jenat, că partidul său – neavînd o existență legală de atîția ani și cu o bună parte a cadrelor sale în închisori sau lagăre – nu dispune încă de o organizație serioasă și că de-abia acum își va putea-o face"[538]. Țărăniștii vor refuza să dea mai mulți bani peste suma de 50 000 de lei pe care o plăteau lunar de cîtva timp lui Constantinescu-Iași, ca să nu moară de foame, în schimb liberalii vor pune la dispoziția lui Pătrășcanu un milion de lei pentru reorganizarea Partidului comunist. Cu acești bani au fost închiriate case conspirative, s-au cumpărat mașini pentru deplasare prin București, au fost plătiți cîțiva oameni pentru a-și părăsi serviciul și a activa în Partidul Comunist din România și au fost puse la cale două sabotaje (incendierea a două vagoane cisternă pe Valea Prahovei, din garnituri destinate frontului). Cam asta a fost activitatea reală a Partidului comunist în ilegalitate pentru răsturnarea „dictaturii antonesciene" și cu banii grei dați de liberali s-a întîmplat și puținul din „lupta maselor pentru pregătirea revoluției de eliberare națională, antifacistă și antiimperialistă". Singurul rezultat din tot acest efort organizatoric al comuniștilor a fost constituirea teoretică a Frontului Unic Muncitoresc (FUM), ca un fel de coaliție a partidelor socialiste și comuniste, unde Partidul Social Democrat al lui Titel Petrescu se asocia cu diferite „partide", PCdR, Madosz-ul, Partidul Țărănesc-Ralea, Frontul Plugarilor, care erau compuse de fapt din cîteva persoane. Acest Front Unic Muncitoresc a fost înființat prin șantaj la 1 mai 1944, comuniștii informîndu-i pe social-democrați că au întocmit un comunicat al Frontului și că l-au dat deja publicității, deși coaliția nu se formase încă. Unul din liderii comuniști, Constantin Agiu, avea să relateze după război cum a decurs șantajul împotriva PSD, reprezentat de Ștefan Voitec, și cum a lansat manifestul fără ca acesta să fie semnat

[537] *Ibidem*, p. 333.
[538] *Ibidem*, p. 334.

şi de celelalte partide-persoane: „Eu te anunţ că manifestul a fost făcut. Dacă vrei îţi arăt şi dumitale – şi eu am chiar exemplarul de atunci – aşa că, dacă vrei să semnezi, îl semnezi. Este o realitate, de acum în toată ţara, manifestul s-a împărţit poate la ora asta. Aşa că dumneata dacă vrei, eu te sfătuiesc să-l semnezi sau să iei legătura cu şeful partidului dumitale"[539]. Agentura sovietică era interesată să se legitimeze ca partid de opoziţie, în primul rînd, iar în al doilea rînd să creeze o bază politică pentru momentul ocupaţiei sovietice, manevră care i-a reuşit exclusiv datorită slăbiciunii Partidului Social Democrat. Iuliu Maniu, bine informat şi dotat cu multă experienţă, a înţeles intenţiile comuniştilor astfel că nu a acceptat să negocieze cu acel FUM, din care n-a mai rămas decît manifestul de pe 1 mai, şi a reuşit să atragă individual PSD în coaliţie, purtînd discuţiile numai cu Pătrăşcanu şi ignorînd celelalte formaţiuni liliputane.

La 19 martie 1944, cînd Ion Antonescu a fost chemat la o nouă întîlnire de către Hitler, Mihai Antonescu a cerut impacientat un sfat de la Aliaţi, prin Creţzianu, astfel încît mareşalul să-şi poată defini o strategie de abordare a Führerului, în funcţie de intenţiile Marii Britanii şi Statelor Unite faţă de România. Răspunsul a venit la 22 martie şi conţinea, în esenţă, cererea de *a nu se duce* la Hitler şi de a da o lovitură în spatele trupelor germane, fără însă a promite şi o debarcare de sprijin. Acest răspuns a venit *după* ce Antonescu plecase la Hitler[540]. La insistenţele lui Maniu, care transmitea de fapt un mesaj al lui Ion Antonescu, a fost cerută o nouă precizare de la Aliaţi. Al doilea răspuns al generalului Wilson, comandantul forţelor aliate din Mediterana, venit la 29 martie, îi cerea lui Antonescu să ia legătura direct cu Moscova, prin intermediul unui general român căzut prizonier la sovietici. Mareşalul Antonescu a refuzat să se angajeze într-o astfel de acţiune, dar i-a împuternicit pe reprezentanţii Opoziţiei să o facă. Aşa a apărut proiectul trecerii regelui Mihai I pe teritoriul ocupat de URSS, unde, împreună cu oameni politici daţi de partide să formeze un guvern în exil care să

[539] *23 august 1944 în arhivele comuniste*, p. 24.
[540] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 220.

mobilizeze cetățenii la revoltă împotriva regimului antonescian și care să determine o schimbare a atitudinii generalilor români de pe front. Gheorghe Barbul ne informează că aceeași propunere a fost făcută de sovietici și prin canalul de la Stockholm: „Regele Mihai trebuia să se ducă în Crimeea pentru a-și asuma comanda trupelor române din peninsulă. Sau, încă și mai bine, tot guvernul era invitat să părăsească Bucureștiul cu avionul pentru a veni să se instaleze undeva, în Rusia"[541]. Prin „tot guvernul", sovieticii înțelegeau guvernul Antonescu în frunte cu acesta, fapt care a blocat inițiativa, mareșalul refuzînd categoric un astfel de gest. El a înțeles cu aceeași ocazie de ce îi cerea insistent regele Mihai să plece pe front „în inspecție" și de aceea i-a interzis deplasarea. Inițiativa a fost însă preluată de Gheorghe Tătărescu, împreună cu fostul rege Carol II, care a comunicat prin Jean Pangal că este gata „de a lua legătura cu Sovietele și de a le propune formarea unui guvern român pe teritoriul românesc, și ca eu să mă proclam regent"[542]. Din acest moment, în jurul datei de 2 mai 1944, Carol II va intra în negocieri cu ambasadorul Umanski, acceptînd ca bază de discuții recunoașterea apartenenței Basarabiei la URSS și dreptul acesteia de a dizolva Armata română pentru a fi încorporată cu unități separate în Armata Roșie[543]. Fără îndoială că o astfel de propunere era foarte atrăgătoare pentru sovietici, așa că din acest moment varianta readucerii lui Carol II în țară a devenit serioasă și a declanșat atît o accelerare a comunicațiilor pe linie francmasonică (roșie), cît și anumite pregătiri din partea Moscovei.

Întorcîndu-ne puțin în timp și în țară, este de subliniat că a existat un moment cheie al negocierilor de ieșire a României din războiul contra aliaților, la începutul lunii aprilie. La 2 aprilie, generalul Wilson i-a transmis un mesaj ultimativ lui Maniu prin care îi cerea, de această dată, răsturnarea lui Antonescu. În seara aceleași zile, Molotov organiza o conferință de presă cu ziariști sovietici și străini la care va face o importantă declarație, cerută, evident, de

541 Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 196.
542 Carol II, *op. cit.*, p. 189.
543 *Ibidem*, p. 192.

aliații occidentali, și în care se găsea și următorul pasaj: „guvernul sovietic declară că el nu urmărește achiziționarea vreunei părți a teritoriului României sau schimbarea orînduirii de stat existente în România și că ofensiva armatelor sovietice în interiorul României este dictată exclusiv de necesități de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența"[544]. Data de 2 aprilie 1944 era, așadar, un moment decisiv pentru definirea într-un contur mai precis a soartei României după război. Observăm – știind bine că Uniunea Sovietică nu și-a respectat cuvîntul – cum Molotov a introdus în declarația sa oficială mai multe mesaje pentru București: primul era acela că Basarabia este definitiv pierdută, pentru că la acea oră trupele sovietice forțaseră Prutul și asigurarea că URSS nu urmărește achiziționarea vreunei părți din România se referea la teritoriul de dincoace de Prut; declarația nu a fost făcută la trecerea Nistrului, cum era normal, ci la trecerea Prutului. Al doilea mesaj era destinat lui Antonescu, asigurîndu-l cu abilitate că URSS nu va schimba orînduirea de stat existentă, adică regimul dictatorial-militar, și că încă îl consideră partener de negociere. În sfîrșit, al treilea mesaj era pentru Maniu, pe care Molotov îl avertiza că trupele sovietice își vor continua înaintarea atît timp cît Armata română va opune rezistență. Era un ultim îndemn la acțiune. Declarîndu-i regelui că „Antonescu este un dezechilibrat și ca atare, irresponsabil", Iuliu Maniu îi cere regelui Mihai, în timpul unei audiențe din 3 aprilie, să-l schimbe pe mareșal și să formeze un guvern militar, care să nu implice responsabilitatea politică. Bineînțeles că regele nu avea mijloace pentru a face așa ceva atunci. El s-a sfătuit cu Ion Antonescu și mareșalul i-a dat încă o dată asigurări că stăpînește situația și că va încerca să-i oprească pe sovietici pe un aliniament mai tare, linia fortificată Nămoloasa-Focșani. Lipsa de răspuns din partea românilor a determinat riposta violentă a Aliaților occidentali, care au executat la 4 aprilie 1944 celebrul raid aerian devastator asupra Capitalei și zonei Prahova. Practic, din acest moment Aliații occidentali își înlocuiesc dorința de a mai negocia cu partea română

[544] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, p. 576.

prin bombardamente masive. Capitala a fost bombardată în 4, 5, 15, 21 şi 24 aprilie, producînd aproape 2 500 de morţi şi 2 000 de clădiri distruse, între care şi Universitatea. Braşovul a fost bombardat în ziua de Paşte, pe 16 aprilie. Zona Prahova a fost bombardată în 5, 18 şi 31 mai, apoi din nou capitala în 28 iunie şi Ploieştiul în 9 şi 15 iulie 1944. Bombardarea unor obiective civile, ca Universitatea, cimitire, biserici, cartiere de locuit, cum era celebrul Mimiu din Ploieşti, a avut scopul de a produce descurajarea populaţiei şi de a forţa modificarea atitudinii acesteia faţă de guvern, adică ceea ce astăzi se numeşte şi se aplică drept „bombardament strategic".

Deja în luna mai Iuliu Maniu era îngrijorat de avansul mare pe care îl avea Gheorghe Tătărescu în relaţiile cu Moscova. Deşi respins cu mare ostilitate de Maniu şi ameninţat cu judecarea, după război, fostul prim-ministru liberal reuşise să-şi creeze o platformă de imagine destul de bună, fiind acceptat de Dinu Brătianu pentru o întoarcere în PNL, ca secretar general al partidului, dacă renunţă la calitatea de şef al Partidului Liberal, pe care şi-o aroga ilegal, apoi îşi păstrase o legătură eficientă cu Mihai Antonescu prin intermediul unui general în rezervă, care va deveni om cheie în evenimentul din 23 august 1944, Gheorghe Mihail. Acest general fusese dat afară din Armată de Ion Antonescu pentru acte de laşitate petrecute în timpul primului război mondial cînd, pentru a ascunde fuga din faţa inamicului şi abandonarea unităţii sale, şi-a produs o rană în spate, cu complicitatea unui medic militar, declarînd apoi că rana a fost dobîndită în luptă şi că din această cauză nu şi-a putut salva unitatea de la decimare. Trimis în judecată pentru acte de laşitate, Gheorghe Mihail va ajunge pe căi oculte în anturajul regelui Ferdinand, unde va activa mai mulţi ani ca „ofiţer de casă" implicat în tot felul de aranjamente de culise. A rămas cu aceleaşi apucături şi sub Carol II, fiind unul din cei doi generali care i-au cerut suveranului să-l aresteze pe Ion Antonescu în noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940. Abil şi el, Ion Antonescu nu l-a trecut în rezervă pentru încercarea de a-l asasina în faptul loviturii de stat anticarliste, ci îşi va argumenta decizia prin impostura în care se găsea Mihail încă din primul război mondial, reamintind astfel cazul lui opiniei publice. Este de

înţeles astfel de ce Mihail îl ura de moarte pe mareşalul Antonescu şi era, în continuare, adeptul suprimării sale, idee care a surîs şi comuniştilor la un moment dat. Acest Mihail făcea, aşadar, legătura între Tătărescu şi Mihai Antonescu şi figura în „ordinea de bătaie" a grupului militar contactat de Tătărescu. „Filiera folosită pentru relaţia cu URSS a fost aceea din 1943: Richard Franasovici, Eduard Beneş, Moscova. Şi a funcţionat. Beneş, prin Franasovici, îi răspundea la 28 iulie, telegrafic, pe adresa Ministerului de Externe de la Bucureşti, transmiţînd invitaţia Guvernului Sovietic de a veni la Moscova, împreună cu delegaţii Coaliţiei Naţional Democrate, pentru a discuta condiţiile ieşirii României din război şi ale armistiţiului"[545]. Telegrama a fost oprită de Mihai Antonescu şi n-a ajuns la Tătărescu. Prin intermediul lui Grigore Niculescu-Buzeşti a aflat de ea şi Maniu, ceea ce i-a sporit furia împotriva fostului prim-ministru carlist.

Aceasta este celebra telegramă de la Moscova despre care s-a spus greşit că a sosit în ziua de 23 august şi a fost ascunsă de Buzeşti sau ignorată de Maniu. Liderul ţărănist a văzut pericolul ca Tătărescu să semneze armistiţiul cu Uniunea Sovietică în numele unui guvern pe care acesta îl forma pe teritoriul românesc ocupat deja de trupele Armatei Roşii, guvern care ar fi fost, cu certitudine, recunoscut de Aliaţi şi instalat apoi de URSS la Bucureşti. Astfel, cea mai serioasă posibilitate de înţelegere cu Uniunea Sovietică şi singura şansă ca armistiţiul să fie semnat în condiţii normale, de pe poziţii, a fost compromisă.

Între timp, sub impresia puternică produsă de bombardamentele devastatoare ale Aliaţilor occidentali, regele Mihai I hotărăşte să treacă la acţiune, iniţiind sondaje şi consultări cu anumiţi generali cunoscuţi drept adversari ai lui Ion Antonescu. S-a format un grup din generalii Sănătescu, Aldea şi Mihail, care i-au explicat care sunt riscurile unei ieşiri din război cu germanii în ţară. Ca fapt important,

[545] Petre Ţurlea, *op. cit.*, p. 41.

pe Sănătescu reuşeşte să-l trimită în zona frontului unde va lua contact cu mai mulţi generali şi comandanţi de unităţi combatante, încercînd să-i convingă de inutilitatea rezistenţei, de nevoia semnării unui armistiţiu, dar mai ales de realitatea juridică a funcţiei de Cap al Oştirei, care aparţine regelui. Cu toate că mulţi văd rolul regelui Mihai limitat la momentul 23 august, influenţa tînărului suveran asupra evenimentelor a început să se facă simţită după 4 aprilie 1944. Mihai I înţelesese că, prin continuarea bombardamentelor, care, conform posturilor de radio străine, urmăreau „distrugerea integrală a tuturor oraşelor şi o soartă foarte vitregă în viitor", există riscul ca tocmai Aliaţii, de care depindea viitorul, să devină odioşi în ochii cetăţeanului de rînd. Şi cum bombardamentele erau anglo-americane, toată nefericirea locuitorilor loviţi de raiduri, ca şi a celor nevoiţi să se refugieze, se revărsa asupra Marii Britanii şi Statelor Unite. Admirator constant al acestora, regele Mihai I risca să fie lipsit de orice credibilitate atunci cînd încerca sa-şi convingă supuşii de nevoia armistiţiului cu anglo-americanii. Orientaţi atunci, ca şi acum, greşit în ce priveşte mentalitatea poporului român, anglo-americanii au crezut că aplicarea terorii va mişca forţele sociale către o revoltă antiantonesciană, fără să înţeleagă că majoritatea zdrobitoare a poporului român vedea în Antonescu o victimă. Efectul a fost că, în timp ce nemţii îi exploatau, apoi i-au bombardat, în timp ce englezii şi americanii îi bombardau şi ei în oraşe, sovieticii au părut ca nişte eliberatori şi au fost primiţi cu flori în Bucureşti. Ar putea părea o mare eroare de gîndire strategică, dar în realitate pe occidentali nu-i mai interesa România decît ca spaţiu pentru diversiunea care să ajute debarcarea din Normandia. De aceea, atunci cînd vorbim despre victime, la clasa politică românească trebuie să-l adăugăm şi pe regele Mihai.

Pe la sfîrşitul lui mai 1944 încep discuţiile între reprezentanţii noii coaliţii şi Lucreţiu Pătrăşcanu, apoi, în 13 iunie se hotărăşte, în prezenţa lui Emil Bodnăraş, constituirea Blocului Naţional Democrat (BND) format dintr-un grup de conducere – Maniu, Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu – numit „Conducere superioară", un

„Birou politic" format din Ghiţă Pop şi Ioan Hudiţă (PNŢ), Bebe Brătianu şi C. Zamfirescu (PNL), Voitec şi Jumanca (PSD) şi Vasile Bîgu şi P. Constantinescu-Iaşi din partea PCdR, şi un „Comitet militar" format din generalii Mihail şi Răşcanu, colonelul Dămăceanu şi Emil Bodnăraş. Dămăceanu, comandant al garnizoanei Bucureşti, atrăsese de partea sa cîţiva subalterni – maiorul Rasoviceanu, maiorul Viţeleanu şi locotenent-colonelul Cristea. Toţi aceşti ofiţeri nu aveau nici calitatea, nici capacitatea de a-l răsturna pe Antonescu, astfel că pretenţiile de mai tîrziu ale comuniştilor despre acţiuni în sînul Armatei şi importanţa unor ofiţeri colaboraţionişti sunt doar expresia propagandei pornite de la o realitate minoră, singurul ofiţer important, cu adevărat, fiind generalul Răşcanu, comandant al unei unităţi de pe Valea Prahovei. De altfel, cel puţin două luni acel „comitet militar" a studiat posibilitatea asasinării lui Ion Antonescu în vila sa de la Predeal, undeva, pe Valea Prahovei, în timp ce se deplasa spre Bucureşti sau pe front în dreptul unei unităţi cu comandant atras în conspiraţie. Al doilea obiect al activităţii „comitetului militar" a fost studierea posibilităţii trecerii generalului Aldea, împreună sau fără Bodnăraş, la sovietici. Iuliu Maniu însă a rămas consecvent proiectului său de a-l determina pe Ion Antonescu să încheie armistiţiul undeva, pe front, şi apoi să dea o echipă militară pentru un guvern sprijinit politic din spate.

Pactul de constituire a Blocului Naţional Democrat a fost semnat la 20 iunie 1944. Alertat şi de audienţele lui Tătărescu la regele Mihai I, ocazie cu care se stabilise o legătură prin reţeaua francmasonică cu fostul rege Carol II şi exista informaţia de la Palat că Mihai este dispus să cedeze din nou Tronul tatălui său, Iuliu Maniu se vede nevoit să accepte semnarea pactului cu comuniştii. Totodată, el va pierde energie şi timp preţios pentru a contracara aceste mişcări ale duşmanului său politic. Maniu ajunge la o concluzie definitivă, în ceea ce îl priveşte, la sfîrşitul lunii iunie, concluzie care a avut influenţă asupra Blocului Naţional Democrat: „Blocul celor patru partide *nu e făcut în vederea unei răsturnări violente a lui Antonescu*, lucru extrem de primejdios şi plin de mari

riscuri, ci pentru a-i oferi regelui o bază, o acoperire, pentru a avea autoritatea să-i ceară lui Antonescu să demisioneze în faţa voinţei unanime a ţării"[546]. Ideea cu „voinţa unanimă a ţării", deşi pare doar rizibilă la prima vedere, era expresia unui plan de forţare a demisiei lui Ion Antonescu printr-o mare demonstraţie pe străzile Bucureştilor, care să se oprească în faţa Consiliului de Miniştri, să se transforme acolo într-o manifestaţie de protest şi să ceară demisia guvernului. Acest tip de acţiune urma să fie organizat în înţelegere cu mareşalul, acesta să cedeze „voinţei naţionale" şi, totodată, să-i pună la dispoziţie un argument pentru ruperea relaţiei militare cu Germania nazistă. Conform aceluiaşi plan, germanii urmau să se retragă din România fără incidente, iar mareşalul să încheie armistiţiul cu anumite condiţii, între care se afla şi cererea ca trupele sovietice să ocolească o zonă „liberă de trupe" în care s-ar fi instalat noul guvern democratic. Pare o fantezie desprinsă din literatura romantică, dar aşa gîndea Iuliu Maniu, iar colegii săi cei mai fideli au încercat să o pună în practică, cerîndu-le celorlaţi trei membri ai Blocului să-şi mobilizeze forţele pentru marea manifestaţie. Aici lucrurile s-au blocat. Ţărăniştii abia puteau scoate pe stradă cîteva sute de oameni, simpatizanţi ai filialei Bucureşti care tocmai se afla într-un „război" pentru alegerea noului şef al filialei, liberalii se arătau foarte reticenţi, ei aflîndu-se, practic, la guvernare în echipa tehnică a Cabinetului Ion Antonescu – în plus, Mihai Antonescu le-a cerut să nu se implice – iar social-democraţii nu puteau prezenta decît lista conducerii. În ceea ce-i priveşte pe comunişti, totul este mai interesant, pentru că sumele imense, de peste un milion de lei, avansate lui Lucreţiu Pătrăşcanu, aveau menirea să asigure o prezenţă masivă a muncitorimii la manifestaţie. Joi 6 iulie 1944, P. Constantinescu-Iaşi prezintă „Biroului politic" o listă a comuniştilor mobilizaţi pentru marea adunare şi manifestaţie din Bucureşti: erau cu totul... 9 oameni! Lista conţinea „patru nume din partea organizaţiei lor din Capitală, trei din partea celei de la Ploieşti şi două pentru cea din Arad. Georoceanu şi Cezar au pufnit în rîs,

[546] Ioan Hudiţă, *op. cit.*, p. 330.

întrebîndu-l dacă Partidul comunist crede că nouă oameni sunt de ajuns pentru organizarea unei mişcări de stradă în vederea răsturnării guvernului Antonescu"[547]. Constatinescu-Iaşi a motivat atunci că aceştia ar fi doar nişte „delegaţi" care au misiunea să mobilizeze „masele", urmînd ca în timpul manifestaţiei să primească rolul de „oameni de ordine". Numai că privind încă o dată lista, ţărăniştii au constatat că cei patru „oameni de ordine" din Bucureşti erau chiar liderii Partidului comunist: Pătrăşcanu, Constantinescu-Iaşi, Rangheţ şi Agiu. Situaţia era total neserioasă. Liderii liberali şi ţărănişti au rămas convinşi că Pătrăşcanu şi Constantinescu-Iaşi şi-au împărţit banii între ei, ceea ce nu este exclus, avînd în vedere numeroasele cazuri de corupţie întîlnite la nivelul conducerii PCdR, furturi din casieria partidului sau trafic cu aur, lame de ras sau obiecte de cult evreieşti.

Problema banilor cu care a fost finanţat Partidul Comunist din România în vederea participării la „insurecţia armată de eliberare antifascistă şi antimperialistă" devine şi mai clară odată cu publicarea dosarelor din Arhiva PCR, întocmite prin anii '50 de departamentul de cadre al Comitetului Central, dosare compromiţătoare care vor sta la baza loviturii de palat date de Ceauşescu, atunci cînd a fost numit şef al partidului. În plus, faţă de milioanele de lei obţinute de la liberali şi ţărănişti, comuniştii reuşiseră să facă rost de alte cîteva milioane de lei de la Max Auschnit, care devenise peste noapte partizan al cauzei comuniste. Auschnit le-a pus la dispoziţie şi armament, inclusiv tunuri şi branduri, grenade şi puşti, împreună cu muniţia lor, la uzinele sale de la Reşiţa. Rămînea problema cine să le folosească. Atunci a apărut ideea constituirii unor „gărzi patriotice" pregătite din timp şi conduse de Emil Bodnăraş, care să aibă acces rapid în ziua loviturii de stat la depozitele secrete constituite de Max Auschnit. Este foarte probabil că, pînă în ziua de 23 august, Bodnăraş nu a reuşit să organizeze aşa-numitele „gărzi patiotice", deşi, la cererea expresă a secretarului general Pîrvulescu, prezentase o listă cu peste 12 000 de luptători în

[547] *Ibidem*, p. 351.

Bucureşti, 90 000 la Galaţi, 120 000 la Ploieşti şi 70 000 la Braşov. Şi Pîrvulescu, şi Pătrăşcanu au rîs de el atunci, cerîndu-i măcar să taie două zerouri, iar Pătrăşcanu a mai spus că în condiţiile unor astfel de „efective" comuniste nici nu mai e nevoie de Armată pentru debarcarea lui Antonescu şi gonirea nemţilor din ţară. Informaţia este confirmată de un alt lider al PCdR, celebrul Bellu Zilber: „În ziua de 23 august, cînd m-am dus să iau revolverele, am văzut la Bodnăraş o lădiţă cu o gamă întreagă de revolvere – de la 1840, 1870, 1920 – mi-a încropiat patru revolvere cu patru gloanţe. Zic: «ăştia sunt cei 12 000 de oameni înarmaţi, măi Emile, ce dracu'?»"[548]. Neştiind exact de ce forţe dispun comuniştii şi îngrijorat de posibilitatea folosirii banilor daţi de Auschnitt şi liberali pentru strîngerea unei mase de manevră stradală fără control, Iuliu Maniu ia iniţiativa constituirii unor gărzi patriotice ţărăniste. Cum oameni nu avea, el reactivează vechea legătură cu Mişcare legionară şi intră în contact cu organizaţiile fostului Corp Muncitoresc Legionar de la Uzinele Malaxa şi Atelierele Griviţa. Aceste grupuri muncitoreşti legionare aveau experienţa manifestaţiilor de stradă şi luptaseră în Bucureşti pe timpul rebeliunii legionare. Ele au fost puse sub conducerea liderilor Organizaţiei Muncitoreşti a PNŢ şi astfel, în zilele loviturii de stat, pe străzi, la Podul Băneasa sau pe şoseaua Nordului gărzile patriotice ale ţărăniştilor, de fapt legionare, au predominat. Anticipînd puţin evenimentele, vom arăta că de la această colaborare a evoluat intrarea grupării legionare a lui Horia Comaniciu în PNŢ după 23 august 1944, subiect de dispută cu comuniştii în timpul procesului din 1946.

În lunile decisive iunie-iulie-august singurul fenomen important, dincolo de schimbul inutil şi steril de mesaje cu Aliaţii occidentali, a fost poziţia fermă a regelui Mihai I faţă de Iuliu Maniu, căruia i-a cerut cu insistenţă lista guvernului pe care să-l poată forma în momentul ieşirii din război. Ziua de 23 august, trei zile după marea ofensivă sovietică prin care a fost spart frontul, i-a găsit pe actorii acestui eveniment major din istoria României în aceleaşi poziţii

548 *23 august 1944 în arhivele comuniste*, p. 135.

fixe: Maniu refuza formarea unui guvern politic democrat şi cerea cu insistenţă regelui să-l convingă pe Antonescu să semneze el armistiţiul; regele se lăsa impresionat de garanţiile oferite de Ion Antonescu şi îi cerea lui Maniu cu insistenţă să formeze guvernul politic; Ion Antonescu era tulburat de erorile tactice făcute de germani pe frontul din Crimeea şi Moldova şi căuta o soluţie militară pentru rezistenţa în aliniamentul Nămoloasa-Focşani, de unde să poată semna un armistiţiu avantajos; agentura comunistă sovietică din România căuta un mijloc de a facilita înaintarea rapidă a trupelor Armatei Roşii. Istoriografia română a fost intens derutată pînă acum de apariţia episodică a unor documente şi mărturii ale nesfîrşitelor canale de negociere cu Aliaţii occidentali, fiecare revendicîndu-şi o importanţă mai mare decît celălalt. Trebuie să ne distanţăm cu atentă observaţie şi rigoare de aceste mărturii ale foştilor diplomaţi români, deoarece ele sunt partizane şi mai degrabă legate de conflictele permanente din sînul emigraţiei pentru accesul la fondurile transferate în Occident, de orgolii şi de legitimarea unor situaţii personale ale actorilor acestor negocieri diplomatice în ţările unde s-au refugiat. Informaţiile furnizate de ei sunt interesante şi importante pentru reconstituirea bătăliei politice conduse de rege, antonești, partide pentru scoaterea ţării din marea criză în care se afla, dar nu conţin relatări ale unor acţiuni determinante. În mijlocul dezordinii din colaborarea Guvernului cu Opoziţia pentru găsirea unei soluţii a apărut un fapt decisiv care a intervenit direct în cursul istoriei.

Secretul devansării loviturii în 23 august 1944

Marea ofensivă declanşată de trupele sovietice în martie atinsese limitele „adîncimii misiunii strategice planificate de Înaltul comandament sovietic" la jumătatea lui aprilie 1944. Altfel spus, trupele sovietice îşi îndepliniseră misiunea planificată în acea ofensivă, atingînd aproape toate punctele strategice, se oprise pentru întărirea poziţiilor şi refacerea efectivelor, a înzestrării şi a susţinerii logistice. Urma o nouă ofensivă, pornită de pe acel nou aliniament.

Intuind desfăşurarea luptei, comandamentul german, precum şi independent, Ion Antonescu i-au cerut lui Hitler să aprobe retragerea strategică a trupelor Axei pe un aliniament de apărare mai solid, zona fortificată Nămoloasa-Focşani, deoarece aliniamentul pe care se găseau era greu de ţinut în faţa unei noi ofensive sovietice şi, oricum, era linia de front stabilită prin succesul inamicului, nu prin planificare proprie. La acea dată, sfîrşitul lunii aprilie, frontul reprezenta linia la care se oprise pentru refacere înaintarea sovietică. Hitler s-a opus acestei retrageri strategice, de bun simţ militar, a tergiversat emiterea unui ordin alternativ şi i-a cerut lui Ion Antonescu să trimită alte forţe româneşti pe front. Astfel s-a făcut că în momentul declanşării noii ofensive sovietice, trupele germano-române au fost nevoite să se apere de pe poziţii foarte dezavantajoase. „În zorii zilei de 20 august, două grupuri de armate (frontul 2 ucrainean al mareşalului Malinovski, de la nord de Iaşi, şi frontul 3 ucrainean al mareşalului Tolbuhin, la sud-vest de Tiraspol) şi-au început atacurile, prin baraje de artilerie copleşitoare, de cîte 1-2 ore, urmate de înaintarea unui număr impresionant de blindate şi infanterie, susţinute de avioane de asalt în rase-motte (5-10 m înălţime). În faţa lor, lucrările de întărire a trupelor româneşti au fost în parte părăsite fără luptă (diviziile 4, 5, 7 şi 21), unele chiar înainte de atac. Astfel, chiar din prima zi, penetrările ruseşti ajunseseră pînă la 20 km adîncime, iar în oraşul Iaşi, aflat nemijlocit în spatele liniilor româno-germane, au avut loc lupte de stradă înverşunate"[549]. Antonescu s-a deplasat urgent pe linia frontului, derutat şi el de lipsa de reacţie a trupelor germano-române, şi a încercat să oprească retragerea. În momentul în care poziţia fortificată de la sud de Iaşi a fost şi ea străpunsă, iar tancurile ruseşti au început a înainta spre Vaslui, comandantul Armatei 4 române a ordonat retragerea generală, ceea ce a declanşat fenomenul de retragere în debandadă. Ofensiva din 20 august urmărea pătrunderea şi înaintarea în Moldova de la nord la sud, simultan cu deplasarea în lungul Prutului

[549] Mihnea Romalo, *România în al doilea război mondial (1941-1945)*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2001, p. 101.

astfel încît să fie tăiate posibilităţile de retragere ale trupelor germano-române din Basarabia. Practic, sovieticii intenţionau să încercuiască trupele din Basarabia prin închiderea cercului pe teritoriul României de dincoace de Prut. Pentru a salva situaţia, Antonescu a ordonat replierea rapidă a trupelor româneşti în spatele liniei fortificate Focşani-Nămoloasa înainte ca sovieticii să blocheze posibilităţile de trecere a Prutului înapoi. Manevra a reuşit în ce priveşte majoritatea trupelor româneşti, dar nu le-a reuşit germanilor, grosul trupelor lor fiind blocat de sovietici, astfel că pătrunderea unor noi forţe germane pe teritoriul nostru a fost împiedicată prin ducerea acţiunilor de luptă. În acelaşi timp, comandamentul german de la Slănic Moldova a întocmit un plan de evacuare a trupelor din zona Moldovei, peste munţi, în Transilvania.

Încăpăţînarea lui Hitler de a refuza stabilirea apărării pe un aliniament puternic, eşecul retragerii trupelor germane la timp, precum şi intrarea în acţiune a planurilor de retragere germană peste munţi, în Transilvania, au creat un gol relativ în efectivele combatante germane de pe teritoriul României, în timp ce forţele române deveniseră, matematic, mult mai numeroase. Această realitate militară, necunoscută de complotişti, a favorizat lipsa de reacţie a trupelor germane la lovitura de stat din 23 august 1944.

În planul acţiunii politice, Ion Mocsony-Styrcea, mareşal al Curţii Regale, începe să dea semne de trezire la realitate şi să propună trecerea la acţiune directă împotriva lui Ion Antonescu. Foarte influent în relaţiile cu regele Mihai I, el îi prezintă suveranului un argument dramatic de valabil, care a avut menirea să-l scoată din fascinaţia pe care o arăta faţă de mareşal. Mihai I mai avusese tentative de a-i arăta mareşalului îngrijorarea sa şi de a-i cere să facă modificări importante în orientarea politică, dar de fiecare dată Antonescu îl dominase atît prin complexitatea argumentelor sale strategice, cît şi prin apelul la încrederea ce trebuia să-i fie acordată, în calitate de patriot. De data aceasta,

Styrcea avea de partea sa o cazuistică politică, în spatele căreia se afla o cazuistică medicală, astfel că şi-a putut permite să-i arate regelui că „nu ne putem lua după salturile de umoare ale Conducătorului, întrucît era a doua oară cînd ameninţa cu abandonarea cîrmei ca apoi să continuie a-şi face de cap. Leit-motivul lui cel mai puternic, durabil şi mereu reiterat era acela că nu-şi putea călca cuvîntul de soldat dat Führerului, şi eu îmi menţineam părerea că amîndoi Antoneştii nu făceau altceva decît *to play for time* [a căuta să cîştige timp], dar nici unul nu era decis să înfrunte nu riscul luptei cu nemţii, ci consecinţele pătrunderii Armatei Roşii în ţară, conchizînd că nu avem dreptul să ne bizuim pe ei pentru a da lovitura"[550]. Într-adevăr, mareşalul Antonescu abuzase de oferta de a demisiona, dar niciodată nu o punea în aplicare şi nu lăsa loc pentru o soluţie alternativă. În acel fel, timpul a trecut fără ca regele să se poată lămuri ce vrea exact mareşalul şi cît de sincer este. În privinţa guvernului democratic promis de Iuliu Maniu, regele a primit de la Niculescu-Buzeşti – un apropiat al său, dar ţărănist – o explicaţie care a contat şi ea foarte mult în schimbarea atitudinii regelui spre fermitate. Buzeşti a arătat că „lentoarea deosebită cu care Maniu şi Brătianu trataseră chestiunea alcătuirii guvernului, provenea din preferinţa lor pentru înfăptuirea actului de către Antonescu sau Sănătescu, iar în ultimul timp şi din cauza greutăţilor de a împăca *rivalităţile interne între numeroşii pretendenţi la posturile ministeriale*. Îi repugna, de asemeni, principiul unei lovituri de stat efectuate de factorul constituţional, care avea doar dreptul să schimbe guvernul şi deci aici nu trebuia să recunoască a fi complotat pentru a uza de o prerogativă regală constituţională. [...] Una era *să-i reţii la Palat spre a-i scuti de răpire de către nemţi* şi alta să-i arestezi efectiv după ani de zile de *tacită conivenţă între opoziţie şi guvern* pe chestiunea tratativelor şi planurilor de ieşire din război la momentul cel mai propice pentru toată lumea"[551]. Iuliu Maniu trăia într-o lume ideală, într-o democraţie ireproşabilă, de legendă, fapt

[550] *23 august 1944 în arhivele comuniste*, p. 177.

[551] *Ibidem*, p. 210.

pentru care a şi fost strivit de realitatea Istoriei. Dar intervenţia lui Niculescu-Buzeşti este importantă şi pentru că dezvăluie două amănunte cu adînci semnificaţii în drama lui Maniu şi în soarta ţării: lupta din interiorul PNŢ pentru iluzoriile ministere ale viitorului guvern şi faptul că arestarea mareşalului Antonescu, ca şi închiderea sa în seif, erau prevăzute pentru a împiedica răpirea lui de către germani. Probabil că, în concepţia loialistă a lui Maniu, mareşalul trebuia doar forţat să-şi dea demisia, pentru a se putea face anunţul de „primire a armistiţiului" (de fapt, al capitulării necondiţionate), după care Antonescu urma a fi eliberat şi ajutat să dea noile ordine în Armată. Bănuiala aceasta nu este lipsită de sens, deoarece vom constata în amintirile lui Gheorghe Barbul că acesta a fost chemat la Palat, după arestarea lui Antonescu, şi rugat să se ducă la seiful unde erau ţinuţi Ionel şi Ică, pentru a le cere să semneze un act oficial de demisie. După un timp de gîndire, Barbul a refuzat.

Lucreţiu Pătrăşcanu a fost invitat la Palat, unde regele Mihai I i-a împărtăşit decizia sa de a urma varianta cerută cu insistenţă de comunişti, încă de la început, de arestare a lui Ion Antonescu, şi l-a asigurat că „tot aparatul de stat va executa fără şovăire ordinul meu". În faţa acestei decizii, Lucreţiu Pătrăşcanu i s-a adresat neprotocolar, dar încîntat: „Vă felicit, aţi vorbit de-a dreptul ca un comunist, daţi-mi voie să vă strîng mîna"[552]. Acţiunea a fost planificată pentru sîmbătă, 26 august, cînd militarii germani se aflau în învoire. Atît Eugen Cristescu, cît şi mareşalul Ion Antonescu au cunoscut acest plan şi data la care urma să se pună în aplicare. Lipsa lor de reacţie este relativă, deoarece, în complexitatea relaţiilor stabilite între guvern şi „Opoziţie", nici Mihai, nici Ion Antonescu nu şi-au pus problema unei acţiuni violente împotriva lor şi chiar au accelerat demersurile – mai ales Mihai Antonescu – pentru a pune capăt războiului cu Aliaţii. În opinia noastră, acţiunea din 26 august era un ultimatum pentru Ion Antonescu, în forma unei presiuni pentru a face gestul decisiv de a accepta armistiţiul, dar şi un gest de panică datorat înaintării trupelor sovietice în Moldova. Secretul

[552] *Ibidem*, p. 211.

devansării loviturii de stat pornește de la teama regelui Mihai I că Ion Antonescu ar putea fi înlocuit de germani cu un Comandament german de ocupație sau cu o echipă legionară adusă din Germania. Primul semn de serioasă îngrijorare a apărut în momentul cînd Antonescu a fost chemat de Hitler la întrevederea din 5-6 august, care a fost și ultima. Înainte să plece, Ion Antonescu l-a încredințat pe rege că îi va pune lui Hitler, direct, problema ieșirii României din război și îi va cere permisiunea, ca de la soldat la soldat, să semneze armistițiul cu Aliații. Argumentul mareșalului era că, în conformitate cu înțelegerile personale dintre ei – iată o altă consecință a erorii lui Antonescu de a face o alianță personală, neoficială cu Hitler! – Germania se angajase încă din 1940 să dea României garanții de securitate și să-i apere teritoriul de o invazie sovietică. După patru ani, această situație devenise de actualitate, iar Hitler se dovedea incapabil să-și respecte angajamentul. Regele Mihai a intuit pericolul unei reacții violente din partea Führerului: „Ce mă fac dacă-i spui asta și nu vă mai întoarceți?"[553] Antonescu va recunoaște în timpul anchetei din 1946: „Această teamă a regelui a fost pentru mine capitală. M-am hotărît să nu spun d-lui Hitler hotărîrea luată. I-am spus regelui: «Pune-l pe Sănătescu să o facă. Eu nu pot. Cu sila nu pot»"[554]. Gravitatea acestei situații este întărită și de faptul că această discuție între Mihai I și Ion Antonescu s-a petrecut în dimineața de 5 august, la Cartierul General al lui Antonescu de la Snagov, unde regele venise impacientat la 5.00 dimineața.

Mareșalul Ion Antonescu s-a întors de pe frontul din Moldova în ziua de 22 august, ora 18.00, convins că situația este pierdută. Aghiotantul său, colonelul Davidescu, îl va contacta pe Eugen Cristescu și îi va comunica, în aceeași seară, că mareșalul pregătește o rezistență temporară pe linia Focșani-Nămoloasă pentru a putea iniția soluția politică. Tot în seara de 22 august 1944, Ion Antonescu îl cheamă pe liderul țărănist Ion Mihalache, cu care se va consulta pînă noaptea tîrziu. În 1990, revista *Magazin Istoric* a dezvăluit că

553 *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 3, p. 435.
554 *Ibidem*.

în acea noapte Ion Mihalache i-ar fi mărturisit mareşalului că liderii ţărănişti „s-au înşelat; au crezut în sprijinul anglo-americanilor, însă şi-au făcut convingerea definitivă că aceştia sunt total nepregătiţi de a indispune pe ruşi şi că suntem lăsaţi la totala lor discreţie, ca şi Polonia şi poate alte ţări. În consecinţă, trebuie să ne considerăm o generaţie sacrificată..."[555] Această informaţie a întărit convingerea mareşalului că el şi România trebuie să „moară frumos". În acest timp, Mihai Antonescu dă ordin subsecretarului de Stat la Interne, generalul Pichi Vasiliu, să pregătească pentru a doua zi plecarea sa – a lui Mihai Antonescu – la Cairo pentru a semna armistiţiul. Totodată, Mihai Antonescu i-a chemat pe ministrul plenipotenţiar Killinger şi pe împuternicitul economic pentru Balcani, Clodius, cărora le-a comunicat că „dacă în termen de trei zile nu aduc forţe suficiente, ca să refacă frontul românesc, România îşi ia libertatea de acţiune. Acest termen expiră mîine, 23 august"[556]. Ne oprim aici un moment pentru a sublinia că miezul întrevederii lui Mihai Antonescu cu oficialităţile germane a fost un fel de ultimatum nuanţat, care se sprijinea pe cererea de a aduce trupe noi pe frontul românesc, şi se asprea prin termenul de trei zile acordat, termen legat indisolubil de data limită de 26 august pe care o acceptaseră atît guvernanţii, cît şi „Opoziţia". În lumina mărturiilor cunoscute după război, putem trage concluzia că între 21 şi 23 august 1944 atît generalii români, inclusiv mareşalul, cît şi generalii germani, comandanţi ai trupelor din România, au fost convinşi că linia Focşani-Nămoloasa nu va putea fi ţinută mult timp, răgazul acordat de oprirea acţiunilor militare de către sovietici fiind foarte scurt. Această realitate strategică a avut un efect direct asupra comandanţilor militari români şi germani: românii, în frunte cu Ion Antonescu, au grăbit apelul la soluţia politică, iar germanii au început să-şi pună serios problema retragerii în Transilvania. Concluzia este completată şi cu o anumită particularitate, în ce îl priveşte pe mareşalul Antonescu, acesta dînd şi ordine care

---

[555] Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Ed. All, Bucureşti, 1996, p. 19 (apud *Magazin Istoric* nr. 8, 1990).

[556] *Procesul mareşalului Antonescu*, vol. 3, p. 196.

pregăteau o continuare a rezistenței armate în Transilvania, Armata română urmînd a se retrage împreună cu cea germană. Este greu să ne dăm seama în ce măsură acest proiect era autentic sau doar o perdea de fum a mareşalului pentru a se proteja de reacţia germană. Cert este însă că, în zilele de 24 şi 25 august 1944, cînd cei peste 5 000 de români aflaţi la muncă sau la studii în Germania au fost informaţi de autorităţi asupra evenimentelor de la Bucureşti, li s-a spus că regele Mihai I a trădat şi a trecut de partea ruşilor, în teritoriul românesc ocupat de aceştia, iar mareşalul Antonescu luptă în continuare împreună cu armata română, alături de armata germană, comandamentul unic fiind în Hateg[557]. Fără îndoială că un astfel de plan a fost fluturat în acele zile decisive, însă, ca urmare a întîlnirilor mareşalului cu Ion Mihalache şi Gheorghe Brătianu, Conducătorul a acceptat aşa-numita soluţie politică, care era, de fapt, tot militară, în schimbul unui document care să treacă responsabilitatea ruperii „alianţei" cu Germania în sarcina „Opoziţiei". Aici suntem obligaţi să subliniem din nou că cererea lui Ion Antonescu este destul de incorectă, atît timp cît patru ani nu a ţinut cont de nici o propunere a partidelor şi a mai şi strigat în gura mare că îşi asumă întrega răspundere pentru soarta ţării. Avînd în vedere informaţia sigură că *Ion Antonescu îl recomandase pe generalul Sănătescu drept succesor al său la conducerea guvernului*, odată cu semnarea armistiţiului, este de presupus că mareşalul a acceptat o formulă militară de tranziţie, în faţa încăpăţînării lui Maniu de a refuza formarea guvernului politic. Suntem însă nevoiţi să precizăm că, în concepţia mareşalului, „soluţia politică" însemna apelul la un guvern al Blocului Naţional Democrat, înţeles pe care îl dădea formulei şi regele Mihai I, numai că prin „soluţie politică", în stilul său alambicat, Iuliu Maniu vedea un guvern militar de tranziţie, fără Ion Antonescu, pentru a-i satisface cererea de a nu-şi trăda cuvîntul dat germanilor, dar avînd partidele „în spate". Ştim că, de la Consiliul de Miniştri din ziua de 23 august, Gheorghe Brătianu a plecat să

[557] Această informaţie mi-a fost dată de tatăl meu, pe care 23 august l-a surprins la studii la Şcoala Superioară de Construcţii de Avioane de la Charlottenburg. Informaţia este confirmată şi de foştii studenţi Lucian Bădescu şi Mircea Pleşa.

aducă documentul de garanție al Blocului care să-l exonereze pe mareșal de răspunderea schimbării atitudinii României, moment în care Ion Antonescu a reintrat în sala de ședințe, unde, în stilul tipic al aberațiilor sale umorale, își anunță colegii că „partidele sunt la picioarele lui". El mai ia decizia de a se instala la comanda trupelor române în orașul Bacău, motiv pentru care *îi trece puterile sale politice lui Mihai Antonescu*, în calitate de prim-ministru, astfel încît acesta să fie deplin împuternicit să trateze semnarea armistițiului la Ankara sau Cairo și să asigure protecția noului guvern al Blocului politic, rămas în țară. Reconstituirea ideilor mareșalului Ion Antonescu va fi întotdeauna dificilă, el fiind foarte onest în toate relatările sale din timpul anchetei procesului său, dar și la fel de unilateral, omul fiind, de fapt, credincios și total convins de justețea gîndirii sale, oricît de complicate și anormale ni se par nouă astăzi judecățile sale. De cealaltă parte, generalul Aurel Aldea se deplasează pe frontul din Moldova și, în noaptea de 21 spre 22 august, se întîlnește cu un general sovietic „la mănăstirea Ceahlău, în sectorul Brigăzii române de sub comanda lui Teodorescu al cărui sector de apărare era în Carpați, la dreapta Diviziei 3 de munte germane"[558]. După toate probabilitățile, generalul sovietic a repetat declarația lui Molotov din 2 aprilie, cu minciuna că nu se vor amesteca în politica internă a statului român.

În dimineața zilei de 23 august intervine de acum celebra întîlnire de pe lacul Snagov între Mocsonyi-Styrcea și colonelul Davidescu, în care mareșalul palatului află despre intenția Conducătorului de a se deplasa pe front (la Bacău), fără să-l mai vadă pe rege. Styrcea mai aflase atunci că Antonescu se întîlnise cu comandanții germani Hansen și Gestenberg și cu diplomații Killinger și Clodius, pe care îi informase asupra deciziei sale de a reorganiza apărarea, în condițiile în care România își lua libertatea de a se desprinde de Germania. Întreaga literatură a acestui moment se axează pe acest pericol al plecării lui Antonescu pe front fără să-l vadă pe rege, dar la analiza atentă a numeroaselor amănunte ale loviturii de palat din 23 august

[558] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 262.

natura acestui pericol nu este explicată. De regulă, se argumentează că, plecînd Antonescu pe front, el nu mai putea fi arestat pe 26 august. Nu suntem însă convinşi că ideea arestării sau suprimării lui Antonescu era atît de categoric acceptată de rege – ca să nu mai vorbim de liderii democraţi ai Blocului politic – şi chiar refuzăm să admitem că Mihai I a acceptat vreodată uciderea mareşalului. Toţi doreau o demisie a lui Antonescu şi, eventual, o reţinere/ascundere a lui pentru a nu fi răpit de nemţi. Totodată, nu trebuie să uităm că la acea dată, 23 august, oamenii camarilei şi regele nu aveau acordul ferm al lui Maniu pentru concursul său la formarea guvernului sau, altfel spus, *nu aveau guvernul care să-l înlocuiască pe cel al mareşalului*. Variante ale ieşirii din criză se formulaseră în număr mare la discuţiile dintre membrii camarilei şi în dialogul cu liderii Blocului politic, mai ales cu comuniştii Pătrăşcanu şi Bodnăraş, inclusiv arestarea sau suprimarea la Palat, pe front sau la Predeal, dar nimic nu era bătut în cuie şi nici pregătit în detaliu. Erau ipoteze, iar mărturiile lui Styrcea arată că numai în dimineaţa zilei de 23 august, după ce au aflat de plecarea mareşalului pe front, membrii camarilei au hotărît o acţiune precisă: aducerea Conducătorului la Palat pentru a-l forţa să-şi dea demisia, iar dacă refuză, să se treacă la reţinerea lui, inclusiv la pregătirea seifului drept loc al izolării mareşalului. Pe de altă parte, situaţia „soluţiei politice" se schimbase, Mihai Antonescu devenind prim-ministru şi împuternicit să se deplaseze în acea zi la Cairo pentru a semna armistiţiul, în timp ce Ion Antonescu ţinea frontul. Înţelegerea cu Mihalache şi Brătianu pentru întocmirea documentului politic de garanţii politice din partea lui Iuliu Maniu şi a lui Dinu Brătianu trasează acum ceva mai clar linia *existenţei unei variante de ultim moment a ieşirii din război, ca urmare a unei înţelegeri între Antonesti şi liderii partidelor democratice din BND*. Nu avem informaţii care să ateste că regele şi camarila ar fi ştiut de această manevră, care îi scotea şi pe comunişti din joc, şi versiunea este întărită chiar de atitudinea lui Mihai Antonescu, cel care, venind la Palat în după-amiaza de 23 august, tot încerca să-l convingă pe rege că este pregătit să plece pentru a semna armistiţiul. Regele nu ştia de noua acţiune sau nu-l mai

credea pe Mihai Antonescu. Oricum, regele pare mobilizat în această zi dramatică de o problemă mult mai gravă, cu accente personale foarte apăsate, şi anume: riscul de a rămîne singur în Bucureşti, în mijlocul unor trupe germane, rupt de relaţia sa directă cu mareşalul, cu posibilităţile de a acţiona asupra generalilor români de pe front foarte reduse, atît timp cît mareşalul îi conducea direct, la faţa locului, şi cu o bază politică ezitantă. În aceste condiţii, o acţiune declanşată de rege şi legitimată public de către suveran, îl expunea unei situaţii critice, extrem de periculoase pentru el. Cheia declanşării acţiunii în 23 august în loc de 26 august se află aici. Toate tentativele făcute pînă atunci în Europa de desprindere de Germania hitleristă se terminaseră foarte prost pentru iniţiatori: Badoglio îl îndepărtase pe Mussolini şi semnase armistiţiul cu Aliaţii, dar Mussolini a fost răpit de germani şi readus la putere; Horthy încercase o mişcare, dar a fost arestat, iar la conducerea Ungariei a fost adus regimul pronazist care a declanşat teroarea asupra oamenilor politici ai vechiului regim şi a trimis 150 000 de evrei la Auschwitz; tentativa regelui Danemarcei de a scăpa de influenţa germană a eşuat şi ea; ruşii ajunşi în faţa Varşoviei se opresc ca să dea timp naziştilor să masacreze populaţia, alte mişcări încercate în Bulgaria şi Iugoslavia se terminaseră înainte să înceapă.

Acesta este tabloul realist al riscurilor care planau asupra regelui Mihai I în condiţiile trecerii la orice fel de acţiune de scoatere a României din război şi acestea sunt şi riscurile majore asumate de tînărul suveran în ziua de 23 august. Regele Mihai, rămas izolat în Bucureşti, cea mai vulnerabilă ţintă, era conştient că va fi arestat de germani şi era izolat informaţional de manevrele lui Iuliu Maniu. Situaţia personală gravă a regelui a declanşat panica în rîndul membrilor camarilei şi totodată grăbirea loviturii, în condiţiile de improvizaţie pe care le cunoaştem.

Argumentul decisiv al trecerii la acţiune a fost informaţia furnizată de mareşalul Antonescu, că i-a cerut permisiunea lui Hitler să iasă din război. Asta însemna o previzibilă reacţie violentă

a germanilor, adică arestarea mareşalului şi a regelui, găsirea unui general progerman pentru a conduce statul şi aducerea unui guvern legionar din Germania. Pentru a contracara un desnodământ personal nefericit şi previzibil, regele şi camarila au insistat asupra venirii mareşalului Ion Antonescu la Palat. Să nu ne formalizăm şi să nu căutăm fapte eroice acolo unde nu sunt: în dimineaţa de 23 august 1944 România era pierdută. Fondul concret al situaţiei era dezorganizarea critică a conducerii ţării. Fondul acţional, cel care a declanşat curajul regelui, a fost pericolul părăsirii regelui în Bucureşti fără nici un sprijin şi eventualitatea arestării sale de către germani, cum procedaseră şi în alte locuri din Europa.

Lovitura de Palat

Două observaţii esenţiale sunt necesare pentru a înţelege actul de la 23 august 1944.

Prima vizează terminologia şi se referă la precizarea că ceea ce s-a întîmplat la Palat se înscrie în categoria istorică de **lovitură de palat,** care presupune îndepărtarea de la putere prin violenţă (arestare) a prim-ministrului şi a membrilor guvernului său (cu particularitatea că prim-ministrul îşi arogase calitatea de Conducător al statului), fără ca această acţiune să fie corelată cu atitudinea explicită a altor forţe, cu voinţa naţiunii sau măcar cu sprijinul Armatei. Regele putea să aresteze guvernul, Armata să nu fie de acord, naţiunea să nu aibă nici o reacţie, iar alte forţe, cum erau cele germane, să intervină şi să anuleze orice efect al loviturii de palat.

A doua observaţie este că numai lovitura de palat nu este suficientă şi nici nu poate fi considerată suficientă în evenimentul din 23 august 1944. Ea s-a transformat în **lovitură de stat** în momentul în care regele şi-a asumat public conducerea statului, a dat ordine Armatei – iar aceasta le-a executat – naţiunea acceptînd această situaţie prin manifestare favorabilă. Particularitatea reuşitei loviturii de stat din 23 august stă în faptul că a existat o forţă care a executat ordinele regelui, a acoperit prin legitimitate lovitura de

palat şi a dat substanţă schimbării regimului politic. Această forţă fiind Armata, ceea ce s-a întîmplat la 23 august se numeşte **puci,** adică lovitură de stat militară.

Am avut un puci şi pentru faptul că relaţia de forţă, decisivă în victoria loviturii, s-a stabilit *exclusiv* între Capul Oştirii (regele) şi Armată, cu excluderea accidentală, prin devansarea loviturii, a oricărui rol al factorului politic. De aceea, panica regelui şi a camarilei care a accelerat evenimentul a avut atît un rol pozitiv, schimbînd regimul, cît şi un rol negativ, pentru că a suspendat legitimitatea politică. În această breşă a pătruns cu rapiditate factorul extern, Armata sovietică, împreună cu autoritatea politică acordată prin consens de Marii Aliaţi, autoritatea aceasta înlocuind *de facto* autoritatea politică naţională a ţării. Guvernul Sănătescu a fost interpretat şi a avut destule simptome ca expresie a loviturii militare, fiind tratat ca atare. De aici şi mutarea locului de semnare a armistiţiului, de la Cairo la Moscova, şi întîrzierea semnării acestui act fundamental. Autoritatea care decidea era deja externă.

Versiunea loviturii de palat a colonelului Emilian Ionescu, considerată de istorici drept ce mai apropiată de realitate, completată cu amănunte veridice din alte relatări, confirmă această ipoteză:

Venit la palat în jurul orei 15.30, Mihai Antonescu cere regelui „să-i permită să plece fără învoirea mareşalului la Cairo, cu un avion, şi avînd depline puteri să încheie el armistiţiul. Mihai a refuzat categoric cererea sa şi l-a invitat să participe la audienţa cerută de Ion Antonescu"[559]. Pare straniu, la prima vedere, ca tocmai regele să fie categoric împotriva semnării armistiţiului de către mîna dreaptă a lui Ion Antonescu, adică ceea ce cerea de aproape un an, însă raţiunea acestui gest este legată de problema personală a suveranului, lăsat în mîna germanilor, în timp ce reprezentatul guvernului semna acte fără acoperire în fapte la Cairo. Orice acoperire cu fapte, fără un control asupra Antoneştilor, îl expunea pe rege. Într-o altă versiune, cea a lui Mocsonyi-Styrcea,

---

[559] *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, partea IV, Ed. Nagard, Veneţia, 1988, p. 462.

Mihai Antonescu se răzgîndise din nou, aşteptînd un răspuns din partea Turciei în legătură cu intenţia acestei ţări de a intra în război sau de a-şi păstra neutralitatea[560]. Privită de astăzi, ideea lui Mihai Antonescu este nerealistă, dar atunci omul politic român îşi lega speranţele de nişte evenimente care ar fi urmat să se petreacă rapid şi să schimbe soarta războiului din Balcani.

Ion Antonescu a sosit la Palat la ora 16.05. Audienţa s-a desfăşurat într-o clădire anexă, aflată în curtea din spate, pe locul unde astăzi se găseşte Sala Palatului. Au participat Ion Antonescu, Mihai Antonescu şi generalul Sănătescu. „În camera din dreapta se găseau: generalul Aldea, Niculescu Buzeşti, Styrcea, Mircea Ioaniţiu [secretarul particular al regelui, n.a.] şi cu mine [Emilian Ionescu, n.a.]; pe un culoar din spate, maiorul Anton Dumitrescu şi cu cei trei plutonieri [Bîlă, Rusu şi Cojocaru]"[561]. Timp de aproximativ trei sferturi de oră, Ion Antonescu a prezentat situaţia frontului şi a explicat de ce nu a semnat şi nici nu intenţionează să semneze armistiţiul. Conform însemnărilor făcute de el pe agenda găsită în seiful colecţiei de timbre a palatului, Ion Antonescu i-a explicat regelui de ce nu a grăbit semnarea unui armistiţiu, arătînd pe rînd că a făcut numeroase demersuri la Aliaţii occidentali, dar fără să primească un răspuns favorabil, şi că acceptarea condiţiilor puse de sovietici implică pierderea definitivă a Basarabiei şi a nordului Bucovinei, pierderea „beneficiului Chartei Atlanticului"(!), să „bag ţara pentru vecie în robie, fiindcă propunerile de armistiţiu conţin şi clauza despăgubirilor de război neprecizate, care, bineînţeles constituie marele pericol, fiindcă drept gaj al plăţii lor, ruşii vor ţine ţara ocupată nedefinit"[562]. În sfîrşit – şi ceea ce constituia principalul motiv al nesemnării armistiţiului – Ion Antonescu nu voia să întoarcă armele împotriva Germaniei, datorită „consecinţelor viitoare asupra

---

[560] *23 august în arhivele comuniste*, p. 221.

[561] *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, p. 462. Pentru urmărirea precisă a mişcării actorilor acestui eveniment vezi o lucrare de excelentă calitate analitică: Mihnea Romalo, *România în al doilea război mondial (1941-1945)*, Anexa 2, p. 123, schiţa clădirii şi traseele personajelor.

[562] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. 1, Ed. Saeculum şi Europa Nova, Bucureşti, 1995, p. 50.

neamului a unui asemenea gest odios, cînd putem să ieşim din război oricînd dorim"[563]. Toate argumentele mareşalului sunt discutabile şi rămîn ca subiect de inventar pentru orice reconsiderare a cazului său, dar din punct de vedere juridic ele sunt lipsite de substanţă atît timp cît a existat trecerea Nistrului, ocuparea şi anexarea Transnistriei. În aceeaşi intervenţie, Ion Antonescu l-ar fi informat pe rege asupra demersurilor ultimative făcute pe lîngă liderii partidelor democratice şi că urma să primească o „adeziune scrisă" înainte să vină în audienţă, putînd astfel să îi prezinte regelui întregul plan pentru „tratative de pace". După cum era uşor de observat, adeziunea nu venise. Regele ar fi cerut ca aceste tratative să înceapă imediat, dar mareşalul a solicitat un răgaz de 24 de ore, timp în care Mihai Antonescu să primească răspuns de la Berna şi Ankara la cererea sa de „consimţămînt" din partea Angliei şi Americii pentru a trata cu Rusia. Argumentul este incoerent, deoarece Aliaţii occidentali trimiseseră în clar şi de mai multe ori mesajul că România trebuie să se înţeleagă direct cu Rusia. Chiar Mihai Antonescu purtase negocieri prin Gheorghe Tătărescu. Totul părea o nouă şi obişnuită amînare plină de contradicţii. Aşa cum arătam mai sus, tot oferindu-şi demisia şi comportîndu-se contrar declaraţiilor sale, mareşalul Ion Antonescu îşi pierduse credibilitatea în ochii regelui.

Nu ne dăm seama în ce măsură toate argumentele invocate de mareşal l-au convins pe rege sau dacă acesta a văzut foarte clar relativa lor credibilitate, astfel încît decizia pe care a luat-o să fi fost consecinţa constatării că mareşalul fabula politic şi militar, punîndu-l pe el şi ţara într-o situaţie şi mai gravă. Credem însă că ceea ce a contat în decizia regelui Mihai de a-i aresta a fost informaţia dată de mareşal că în aceeaşi după-amiază aşteaptă răspunsul lui Hitler la cererea transmisă prin Clodius de a ieşi din război. Răspunsul urma să vină la 17.30. Or, acest interval putea să însemne mobilizarea forţelor militare germane pentru contracararea oricărei tentative a României de a se rupe din relaţia cu Germania.

[563] *Ibidem.*

Era normal – şi evenimentele i-au dat dreptate regelui – ca orice om cu judecata întreagă să-şi dea seama că răspunsul lui Hitler nu putea fi unul generos, înţelegător şi conciliant. El nu putea fi decît identic cu cel de la Roma, Budapesta, Varşovia, Copenhaga. Este clipa de panică, poate îndreptăţită, a suveranului, care iese din încăpere şi, într-o stare de excitaţie maximă, se sfătuieşte cu membrii camarilei sale. Aceştia – generalul Aldea, Niculescu Buzeşti şi Mocsonyi-Styrcea – îi cer să fie ferm şi să rostească o formulă clară de solicitare a demisiei: „Domnule mareşal, am ascultat expunerea dv. asupra situaţiei, nu sunt de acord cu propunerile dv., consider situaţia foarte gravă, care pune în pericol chiar existenţa neamului românesc. Din această cauză vă demit din funcţia de conducător al statului"[564]. Cu toate că mai toţi istoricii acceptă versiunea aceasta drept cea mai plauzibilă, ea este totuşi, în opinia noastră, foarte discutabilă. Avem rezerve în a crede că regele a rostit un text atît de lung, că l-a reţinut în această formulă şi nu credem că tînărul de 23 de ani îi putea spune mareşalului că pune în pericol „existenţa neamului românesc". Apoi, formula finală, cu demiterea din funcţia de „conducător al statului" se bate cap în cap cu logica actului în sine al demiterii, conducător al statului fiind regele! Noi credem că regele a reintrat în sala de audienţă şi a rostit o formulă aproximativă – fie că „situaţia e gravă", fie chiar formula mult mai plauzibilă, acceptată de unii istorici, dar ceva mai ponderată: „ar fi bine să vă daţi demisia" – apoi a părăsit încăperea. În relatarea ulterioară a scenei există tot felul de exagerări, de la varianta unui ordin categoric, „Arestaţi-l!", pînă la varianta unei bîlbîieli umile a regelui, urmate de un deranjament stomacal. Ele provin din fabulatoriul acestui eveniment şi sunt expresii ale unor interese propagandistice. De fapt, scena în sine este foarte puţin importantă, deoarece actul de autoritate al regelui fusese exprimat prin emiterea Înaltului Ordin de arestare a lui Ion Antonescu şi prin prezentarea acestui Înalt Ordin colonelului Emilian Ionescu, maiorului Dumitrescu şi echipei de subofiţeri, autorii materiali ai arestării. De aceea, este perfect posibil ca o altă versiune a scenei, în

---

[564] *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, partea IV, p. 463.

care regele a ieşit şi n-a mai revenit în sala de audienţă, acolo intrînd la ordin echipa de militari, să corespundă adevărului, dar să nu aibă importanţa pe care o dă versiunea. Faptul că regele Mihai n-ar fi avut curajul să-l privească în ochi pe mareşalul Antonescu şi să-l demită este un amănunt valoros doar pentru literatură.

La un semn al colonelului Emilian Ionescu, echipa de trei subofiţeri condusă de maiorul Dumitrescu a pătruns în sala de audienţă (care era, de fapt, un birou de lucru), avînd armele în mînă şi îndreptîndu-le către mareşal. „Ion Antonescu a rămas surprins de apariţia echipei şi, vociferînd, se adresează lui Sănătescu, spunîndu-i: «Bine, Sănătescu, ce înseamnă aceasta? Intru ca un om paşnic şi sunt tratat ca un criminal?» Sănătescu, care întotdeauna s-a manifestat contra arestării lui Ion Antonescu, era desorientat"[565]. Versiunea mareşalului, care este cea mai apropiată de eveniment şi, în consecinţă, cea mai proaspătă, pentru că a fost scrisă în seiful filatelic, confirmă bănuiala istoricilor că regele n-a spus nimic, iar echipa a intrat odată cu el: „Cînd eram în curs de discuţiuni [cu Sănătescu, n.a.] şi în picioare, aşteptînd revenirea regelui, pentru a pleca, regele intră în cameră şi în spatele lui apar un maior din garda Palatului şi 6-7 soldaţi cu pistoalele în mînă"[566]. Evident, fuseseră doar trei subofiţeri şi nu putem înţelege confuzia mareşalului, atît în ce priveşte numărul, cît şi în ce priveşte gradele militarilor, decît prin emoţia şi revolta care l-au cuprins. A urmat scena cu gestul nervos al mareşalului de a duce mîna la buzunar să-şi scoată batista, prinderea lui de braţ de către maiorul Dumitrescu şi reacţia violentă a lui Ion Antonescu. Amănuntul n-ar fi avut vreo importanţă dacă n-ar fi creat un moment de cumpănă, prin intervenţia lui Sănătescu în favoarea arestatului, ordonîndu-i maiorului Dumitrescu: „Ia mîna de pe domnul mareşal!" Antonescu putea profita de acest moment pentru a părăsi încăperea şi Palatul, însă colonelul Emilian Ionescu şi-a păstrat sîngele rece şi a ordonat: „Maior Dumitrescu, executarea!..." Arestaţii au fost duşi sub escortă şi închişi în seif. Era ora 17.05.

---

[565] *Ibidem*, . 463

[566] *Procesul mareşalului Antonescu*, vol. 1, p. 52.

De acum începea greul. Pentru ca lovitura de palat să reușească era nevoie de controlarea Armatei, central, prin Marele Stat-Major, și local, prin trupele garnizoanei București. De aceea, primele măsuri au fost de trimitere a lui Mircea Ioaniţiu la colonelul Dămăceanu, comandantul garnizoanei, și pe Sănătescu la Marele Stat-Major pentru a prelua conducerea centralizată a Armatei. Pentru a-și mări șansele de succes, Mocsonyi-Styrcea l-a pus pe regele Mihai să semneze două decrete pregătite din timp, unul cu numirea lui Sănătescu în calitate de prim-ministru și al doilea cu numirea sa ca șef al Marelui Stat-Major. În spațiul alb al decretelor a fost trecut numele generalului Sănătescu, iar acesta a hotărît să plece la M.St.M., unde urma să facă uz de decretul cu calitatea de prim-ministru, dacă i se opunea rezistență, sau de decretul cu calitatea de nou șef al M.St.M, dacă cei de acolo îl acceptau fără probleme. Panica a fost mărită la Palat în momentul în care a fost adus colonelul Dămăceanu, „care era absolut livid" că se trecuse la arestarea mareșalului fără să fie anunțat, militarii din garnizoana București fiind programați în acea zi de miercuri la ziua de baie și „toți soldații erau în izmene". El a cerut un răgaz pînă a doua zi pentru a-și putea pune unitățile în condiții de luptă, dar regele a refuzat categoric: „Cum să rămînă țara 24 de ore fără guvern?" Niculescu-Buzești a intervenit, recunoscînd că „nici noi nu știam că vor veni la Palat [Antoneștii, n.a.], cînd vor sosi și dacă va trebui să fie arestați"[567]. A fost repede contrazis de Ioanițescu, pentru a masca improvizația în care se petrecuse faptul. Atunci, noul prim-ministru al României va avea celebra replică: „Măi Dămăcene, uiți că și Mărășeștii s-a cîștigat în izmene; de astă dată o să-i batem cu p... goală!" Apoi a plecat la Marele Stat-Major.

Este foarte important de arătat că generalul Sănătescu nu a întîmpinat nici o rezervă din partea conducerii Marelui Stat-Major, în frunte cu generalul Șteflea, dar este astăzi foarte clar că regele și grupul de complotiști nu au știut mai nimic despre poziția reală a militarilor din conducerea de stat-major. Deși propaganda comunistă încearcă să lege activitatea complotistă a comuniștilor de

---

567 *23 august 1944 în arhivele comuniste*, p. 227.

acțiunile Marelui Stat-Major pentru a arăta nu numai unitatea de vederi, dar și faptul că PCdR ar fi dat ordine Armatei în momentul 23 august, nici un om serios și lucid nu poate să creadă că cei trei sau patru comuniști activi din București – Bodnăraș, Pătrășcanu și P. Constantinescu Iași – puteau da „indicații prețioase" generalilor din Armată, inclusiv celor activi (Vasiliu Rășcanu și Constantin Nicolescu) atrași de partea conspirației. De altfel, în relatările cu circuit intern ale lui Bodnăraș în fața unor comisii ale Partidului comunist, mulți ani după evenimente, acesta va recunoaște că legăturile lor în Armată se reduceau la cîțiva sergenți sau maiștri militari, prieteni sau cumnați ai unor membri ai Partidului comunist, care furnizau informații despre activitățile curente ale trupei. Adevărul este că, în cel mai mare secret, șeful Marelui-Stat Major, generalul Ștefleа, pregătise încă din primăvara anului 1944 un plan de lovitură de stat militară, cu întoarcerea armelor împotriva trupelor germane, plan care avea numele de cod „Cosma" și urma să fie pus în aplicare în ziua de 12 iunie 1944[568]. El a fost amînat din cauza modificării echilibrului de forțe cu trupele germane din România, dar a rămas în seiful sigilat al lui Ștefleа, ca plan de bază pentru momentul în care se putea da o lovitură de stat cu șanse de succes. Acel moment a sosit în seara de 23 august 1944. Iată de ce, în ansamblul evenimentelor, gesturilor și atitudinilor legate de acel moment, acceptarea generalului Sănătescu drept comandant sau prim-ministru de către Marele Stat-Major al Armatei române a reprezentat un fapt mai important decît diferitele variante ale conspirației.

În timp ce generalul Sănătescu se prezenta la M.St.M., Niculescu-Buzești se deplasa în strada Schitu Măgureanu unde, într-o reședință conspirativă, trebuia să se afle Iuliu Maniu. Buzești trebuia să-l informeze asupra evenimentului și să-i ceară preluarea conducerii noului guvern, ascunzîndu-i existența decretului de numire a lui Sănătescu, chiar dacă această măsură fusese luată doar pentru a aduce Armata la ascultare. Conform versiunii țărăniste, Iuliu Maniu s-ar fi aflat în refugiu la Snagov, în timp ce Dinu Brătianu era

[568] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 566.

plecat la moşia Florica. Mocsony-Styrcea îi va acuza pe cei doi lideri de laşitate, afirmînd că şi Maniu, şi Brătianu se aflau în Bucureşti şi s-au ascuns în localităţi din apropierea Capitalei, pentru a nu fi implicaţi în „aventura" declanşată de rege, „lipsă pricinuită în realitate de un triplu motiv: de a vedea întîi dacă aparatul de stat va răspunde apelului regal sau dacă lovitura va fi parată şi-ncercarea răsturnării alianţelor înăbuşită în sînge, pentru care eventualitate era fireşte mai «consult» a nu fi autorul principal, ci a putea pretinde a fi fost numit pe neştiute ca girant simbolic, apoi pentru a nu lua răspunderea capitulării împotriva sovieticilor, şi *last but not least*, de a-l obliga pe Pătrăşcanu să rămînă şi el fără portofoliu şi a reduce la maximum participarea efectivă a comuniştilor la guvernare"[569]. Rezultatul refuzului liderilor politici democraţi de a se implica în lovitura de palat a avut un efect imediat şi unul de lungă durată. În primul rînd, regele şi camarila au trebuit să se descurce, şansa lor fiind adeziunea Armatei, în condiţiile în care liderii politici democraţi, convocaţi la orele 20.00 în acea seară, s-au prezentat la Palat abia la ora 9.00 din dimineaţa de 24 august, „după 12 ceasuri de la formarea guvernului şi şase după plecarea Majestăţii Sale din Capitală"[570]. Rezultatul pe termen lung al acestei întîrzieri a fost scoaterea factorului politic din orice rol la conducerea statului, păstrarea unui guvern militar improvizat şi dispariţia oricărei reprezentări internaţionale a ţării (cu excepţia prestigiului regelui Mihai I). Prin intervenţia regelui la radio din noaptea de 23 august şi anunţarea guvernului generalului Sănătescu, dar mai ales prin ieşirea cetăţenilor în stradă cu credinţa că România a semnat pacea şi a ieşit din război – una din marile diversiuni ale zilei de 23 august 1944 –, precum şi prin ascultarea ordinului regelui de către întreaga Armată, lovitura de palat se transformă în lovitură de stat. În condiţiile înaintării trupelor sovietice fără să întîmpine rezistenţă, reacţia germanilor de a bombarda Bucureştii a fost mai degrabă o încercare de a face măcar minimum din ordinul de represalii al lui Hitler.

---

[569] *23 august 1944 în arhivele comuniste*, p. 233.

[570] *Ibidem*.

Lovitura de stat reușise. Consecințele ei au fost nefaste. Dar consecințele ei au decurs din evoluția unor evenimente pe care actorii loviturii de stat nu le-au mai controlat, ei fiind convinși de necesitatea schimbării, cu orice preț și cu orice risc, credincioși însă ideii, în frunte cu regele, că actul lor curajos se va adăuga ca argument puternic la generozitatea proverbială a Aliaților occidentali față de România. S-au înșelat. Imediat după arestarea celor doi Antonescu, membrii camarilei regale au expediat o telegramă lui Cretzianu pentru a-i anunța pe Aliați asupra acțiunii lor, dar și pentru a le spune acestora că au pregătit aerodromul de la Popești-Leordeni pentru aterizarea avioanelor americane și britanice care să aducă trupele occidentale. Ceea ce ne face pe noi astăzi să zîmbim era pentru ei o uriașă speranță. Pentru că au fost urmăriți de cea mai bună intenție, pentru că au acționat sub impulsul unui pericol personal – probabilitatea mare a unei reacții germane la cererea naivă a lui Antonescu de a ieși din război cu aprobarea lui Hitler – și datorită imaginii fictive pe care o aveau despre intențiile Aliaților occidentali față de România, autorii loviturii de palat nu pot fi acuzați de trădare, ci numai de o mare gafă. În ciuda acuzelor care i se aduc, omul care pare să fi întîmpinat cu ochii deschiși evenimentul, ca pe o schimbare a istoriei României dintr-una nefericită într-una tragică, a fost Iuliu Maniu. El s-a pregătit încă de atunci pentru finalul carierei sale, păstrîndu-și cu consecvență credința că luptînd pînă la capăt, în ciuda tuturor evidențelor, pentru un ideal irealizabil, va lăsa românilor măcar un model de ținută, de comportament și de sacrificiu pentru o viitoare, cît de îndepărtată, trecere a României la democrație.

Din păcate, așa cum vom vedea în volumul patru al acestui studiu, Iuliu Maniu a avut un singur urmaș – Ion Rațiu.

Secretele loviturii de stat din 23 august 1944

Oricîte analize s-ar face asupra evoluției negocierilor cu Aliații, a manevrelor de culise din jurul formării Blocului Național Democrat și a motivelor care au determinat schimbarea atitudinii

regelui față de Ion Antonescu, ele nu pot explica felul în care a reușit o lovitură de palat dată de o mînă de oameni și rămasă în clipa următoare în aer, să producă o răsturnare de forțe atît de mare încît România să iasă în cîteva ore din relația cu Germania și să treacă la război contra ei, fără nici o defecțiune. Cu toate că există și o versiune care pune accentele principale pe rolul Armatei în evenimentul de la 23 august 1944, dar pentru a arăta că ar fi existat o ostilitate germano-română, nici ideea unei „trădări" a aliatului, nici argumentul juridic că Armata a executat întocmai ordinul șefului ei suprem, regele, nu sunt credibile luate izolat și exclusivist. Ajungînd la concluzia că, pe de o parte, doar lovitura de palat nu era suficientă și absența componentei politice a îngreunat situația, iar, pe de altă parte, că substanța loviturii a fost dată de atitudinea Armatei, suntem nevoiți să explicăm o serie de fenomene subterane care au permis cotitura rapidă, chiar dacă autorii de notorietate ai acesteia – regele și camarila – nu erau avizați asupra lor. De exemplu, putem afirma că, la 23 august 1944, relația mareșalului cu conducerea Armatei se alterase într-un grad la care orice îndepărtare a lui printr-o lovitură directă, organizată de ofițeri superiori, era posibilă.

Imaginea mareșalului. Imaginea pe care și-o conservă Ion Antonescu în anumite medii militare și politice provine mai întîi din imaginea remanentă a straturilor de jos, combatante, care n-au înțeles niciodată greșelile politice și strategice ale Conducătorului, greșeli care i-au adus în condiția de a pierde lupta cu inamicul cel mai sălbatic al țării, de a fugi în debandadă spre țară, de a suporta prizonierat și lagăre prin Siberia. Ura lor împotriva comunismului și a Uniunii Sovietice, care îi învinsese pe front, precum și sentimentul de frustrare, de neputință, s-au transformat în nevoia de a glorifica ideea, intenția, curajul care-l caracterizau pe mareșal. Faptele de eroism, de bravură, precum și victoriile ofensivei antisovietice ale militarilor români din diferite eșaloane, deși erau și rămîn acte secvențiale, s-au acumulat în dreptul imaginii lui Ion Antonescu pentru a contura profilul de conducător al acestuia, cu toate că întreaga conducere a operațiilor militare de pe teritoriul sovietic, la care au participat trupe românești, a aparținut Înaltului

Comandament German. Singurul adevăr strategic, istoric şi politic este că mareşalul **Ion Antonescu a pus toate trupele româneşti în subordinea trupelor germane.** Inclusiv pentru eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei, Armatele 3 şi 4 române au fost puse în subordinea Armatei 11 germane. **Directiva operativă nr. 35 din 15 iunie 1941 a Înaltului Comandament Român este ultimul ordin direct dat de Ion Antonescu trupelor româneşti,** pînă la 20 august 1944 cînd hotărăşte să reia conducerea trupelor româneşti combatante[571]. Iată aşadar distanţa imensă de la realitate la fabulaţie şi cît de puternică poate fi proiecţia unei ficţiuni – conducerea de către Ion Antonescu a luptei impotriva Uniunii Sovietice – în conştiinţa unor oameni care au participat nemijlocit la lupte. Într-un singur loc a mai intervenit Ion Antonescu, la asediul Odessei, locul unei grave erori militare. Urmărit de orgoliul său nemăsurat, Ion Antonescu va refuza orice sprijin logistic şi militar – muniţie, raiduri aeriene şi atacuri de blindate – din partea germanilor şi va produce un asediu al Odessei de două luni, timp în care România a avut pierderi de peste 170 000 de oameni (70 000 de morţi şi 100 000 de răniţi). Pentru a nu exista dubii asupra acestei catastrofe militare produse din vina lui Ion Antonescu, trebuie arătat prin comparaţie că, pînă la 30 septembrie 1941, trupele germane, luptînd de la Baltica la Mediterana şi ducînd principalul efort de război împotriva colosului sovietic, au avut 116 908 morţi. Este incredibil, dar numai în asediul Odessei, Armata română a pierdut, ca număr al morţilor, echivalentul a 60% din pierderile în morţi ale armatei germane pe un front de peste 3 000 km. A fost o adevărată crimă de război, să ordoni în secolul XX asediul unui oraş ca în Evul Mediu, şi o umilinţă să „cucereşti" Odessa numai atunci cînd s-au retras trupele sovietice, ca urmare a ameninţării de către

[571] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Ed. Militară, Bucureşti, 1989, p. 370. (Pentru a nu exista dubii asupra valorii acestor date implacabile, arătăm că printre autorii acestui remarcabil tratat de istorie militară sunt istoricii Florin Constantiniu, Ioan Scurtu, Ion Chiper, Mihai Retegan, gen. Mihai E. Ionescu, gen. Ion Talpeş, col. Alesandru Duţu, elita istoriografiei româneşti militare.)

germani a Sevastopolului, frontul aflîndu-se în acel moment la peste 400 km depărtare de Odessa, în inima Rusiei[572].

A mai contribuit la eroizarea exagerată a lui Antonescu şi ceea ce s-a întîmplat în primii ani de ocupaţie sovietică, atunci cînd zeci de mii de ofiţeri au fost epuraţi numai pentru faptul că au luptat contra Uniunii Sovietice, cînd s-a deschis primul proces abuziv în România, şi acesta a fost al generalilor, cînd s-au aflat detaliile morţii sale demne în faţa unui pluton de execuţie infam. Chiar dacă unii acceptau în gînd că Antonescu „mersese prea departe" în acest război, ura împotriva comunismului şi a armatei sale ocupante se îmbogăţea cu noi argumente în fiecare zi de abuz şi teroare sovietică în România, acumulînd şi mai multă dreptate de partea mareşalului. În perioada regimului Ceauşescu, figura exagerată a mareşalului a revenit, ca vehicul al propagandei despre „independenţa" României faţă de URSS şi ca reactualizare antisemită a luptei impotriva „guvernului mondial". Momentul august 1968, al cuvîntării curajoase a lui Nicolae Ceauşescu, a venit să reconfirme aerul difuz al nedreptăţii făcute mareşalului, apoi „bomba" lui Marin Preda din *Delirul* a explodat pe un cîmp fără obstacole. Astăzi, baza ideologică a supraeroizării mareşalului este ura remanentă împotriva evreilor – fără ca extremiştii care o mai practică să ştie că Antonescu lucra mînă în mînă cu Filderman şi Şafran – şi opozabilitatea sa la tentativa de folosire politică a fostului rege Mihai I, încă în viaţă. Astăzi, după trecerea în secolul XXI, poziţia oficială faţă de personalitatea istorică a mareşalului Ion Antonescu este dictată de ostilitate personală – în cazul preşedintelui Ion Iliescu, ostracizat de regimul antonescian – şi de interese de politică internaţională – în cazul prim-ministrului Adrian Năstase, care doreşte să se legitimeze în calitate de democrat prin dărîmarea statuilor unui dictator.

Acţiunea decisivă a Marelui Stat Major. Dacă există un autor al loviturii de stat din 23 august 1944, oricît ar părea de impersonal

---

572 Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 175. (Subliniem cu această ocazie că *asediul* Odessei nu este acelaşi lucru cu *evenimentele* de la Odessa, cînd, în urma aruncării în aer a clădirii comandamentului, au fost executate cîteva sute de terorişti.)

şi chiar partizan – avînd în vedere opţiunile personale binecunoscute – acela a fost Marele Stat-Major al Armatei române. Şi nu este vorba numai de atitudinea din acea zi sau de anecdotica „executare" a ordinului dat de Capul Oştirii – a cărui autoritate reală era nulă – ci de o serie de acţiuni mai mult sau mai puţin oficiale, desfăşurate pe durata mai multor ani. Arhivele militare au furnizat, parţial, înainte de 1990 o serie de documente care atestă preocuparea conducerii militare a Armatei pentru limitarea efectelor catastrofei produse de politica nefericită a mareşalului Antonescu, iar astăzi adevărurile acţiunii sunt eliberate de orice restricţii. Este destul de clar acum că Ion Antonescu, în primul rînd, a căutat să orienteze conducerea Marelui Stat-Major către o implicare totală în trei proiecte: reorganizarea pe baze moderne a Armatei, participarea la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei şi constituirea unei rezerve de forţe armate necesare eliberării Transilvaniei. Acest ultim subiect a condiţionat în bună măsură atitudinea şefilor Marelui Stat-Major faţă de Ion Antonescu, regele Mihai I şi forţele politice din „Opoziţie". Dar atunci cînd vorbim despre relaţiile între mareşal şi M.St.M. – care însemna corpul de generali şi ofiţeri pregătiţi să gestioneze comportamentul strategic şi operativ al Armatei, creierul instituţiei militare – va trebui să considerăm că au existat două etape distincte ale relaţiei, care nu a fost doar de subordonare oficială. În prima fază a relaţiei, Ion Antonescu a fost sprijinit de Marele Stat-Major pentru a învinge în lupta cu legionarii lui Horia Sima, în ciuda imaginii proaste pe care o avea generalul în rezervă în ochii strategilor de acolo şi a faptului că Legiunea – mai bine zis, imaginea ei sub Codreanu – se bucura de o mare popularitate printre ofiţeri. Lovitura pe care o primise Armata prin trădarea regelui Carol II şi a ministrului Ţenescu, la pierderea fără să tragă un foc a Basarabiei, nordului Bucovinei şi nord-vestului Transilvaniei, a fost resimţită din plin. Însă, pentru a înţelege mai bine atitudinile acelor strategi, trebuie coborît în mentalitatea specifică militarului. Pentru ei, de exemplu, pierderea Basarabiei se produsese ca urmare a unei declaraţii de război a URSS, sub forma unui ultimatum pe care factorii de decizie politică l-au acceptat. Conform acestei

concepţii, care se bazează pe Dreptul internaţional al purtării războiului pe uscat, *România intrase în război cu URSS încă din iunie 1940*, aflîndu-se în continuare în această stare pînă la 22 iunie 1941, cînd a trecut la contraatac. Unii istorici şi oameni politici nu asimilează drept argument această realitate juridică şi acceptă anomalia decretată de Uniunea Sovietică învingătoare, că România a atacat-o la 22 iunie 1941. Militarii însă ştiau şi ştiu că Uniunea Sovietică nu a respectat nici termenii ultimatumului, că a ocupat ţinutul Herţa, apoi o zonă a Deltei Dunării, că a capturat şi dus în prizonierat militari români surprinşi în Basarabia, că a oprit ca pradă de război material şi armament al trupelor române, că a folosit detaşamente paramilitare de evrei înarmaţi pentru a împiedica retragerea unităţilor româneşti dincoace de Prut, că a deschis focul împotriva eşaloanelor noastre, omorînd şi rănind militari combatanţi. Toate acestea sunt *acte de război recunoscute de documentele militare sovietice* date publicităţii în ultimii ani. La nivelul Marelui Stat-Major se mai ştia că anumite unităţi româneşti de dincoace de Prut, care nu fuseseră implicate în retragerea din Basarabia, luaseră iniţiativa locală de a trece Prutul dincolo, cum a fost cazul generalului Glogojeanu în zona Galaţi, pentru a recupera material şi armament abandonat în timpul retragerii şi că trupele sovietice pe care le-au întîlnit s-au retras în grabă, crezînd că românii contraatacă. Adică, în ochii conducătorilor Marelui Stat-Major, se putea rezista, se putea lupta, se putea bloca înaintarea inamicului în Basarabia. Important pentru analiza noastră este concluzia că în mentalitatea strategilor români ţara noastră se afla în război cu Uniunea Sovietică încă din 1940 şi că doar aşteptau refacerea forţelor pentru a trece la contraatac. Erau, totodată, conştienţi că vor avea nevoie de un aliat puternic, care atunci nu putea fi decît Germania. Într-un foarte scurt interval însă, aliatul previzibil a dat României lovitura de moarte a Dictatului de la Viena. În aceste condiţii, aşa cum arată documentele Arhivei M.Ap.N, Marele Stat-Major a ordonat generalilor comandanţi de trupe din Transilvania să se pregătească de luptă şi să nu respecte prevederile Dictatului. Ca să fim bine înţeleşi, vom arăta că disponibilul de mobilizare al

României în 1941 era de 2,2 milioane de soldaţi, ceea ce, chiar prost dotaţi, însemna pulverizarea armatei Ungariei în cîteva zile. Iuliu Maniu, prin legăturile sale adînci în Armată, a ştiut asta şi aşa a putut să-şi construiască baza politică a demersurilor sale de la Ploieşti pe lîngă Ion Antonescu, în vederea unei acţiuni de rezistenţă în Transilvania. Este momentul în care şeful Legaţiei Germaniei în România, Fabricius, intră în alertă, căutînd o autoritate în stare să domine Marele Stat-Major român şi să pună în aplicare cedarea teritorială. De aceea nu au fost aleşi Gigurtu, Manoilescu sau Gheorghe Brătianu să conduca un guvern progerman. Această autoritate a fost găsită în persoana lui Ion Antonescu. Fabricius l-a înzestrat pe generalul în rezervă cu argumentul forte că, dacă Marele Stat-Major ordonă atacarea trupelor maghiare de ocupaţie, întărite înadins cu trupe germane, România va fi imediat ocupată de URSS, iar Germania va trece peste trupele româneşti din Transilvania prin luptă şi va fi nevoită să ocupe zona petrolieră Prahova. Nici Antonescu, nici cei de la M.St.M. nu puteau ignora o asemenea perspectivă. Dar trebuie să luăm deocamdată în serios, cu titlu de inventar, faptul că imaginea lui Ion Antonescu în ochii strategilor de la M.St.M. era a aceluia care oprise reacţia Armatei române în Transilvania. Ca element negativ se mai adăuga şi cunoaşterea faptului că Antonescu era un conducător incomod şi discreţionar. Au contribuit însă la cooperarea din prima fază dintre instituţie şi Conducător credinţa în patriotismul lui incontestabil, situaţia politică efectivă a ţării şi garanţia pe care a oferit-o Antonescu asupra cîtorva măsuri importante: refacerea imaginii Armatei, alianţa cu Germania în vederea trecerii la contraofensivă împotriva URSS şi promisiunea lui Hitler că va revizui deciziile Dictatului de la Viena, înzestrarea trupelor cu armament german modern. Ceea ce numim, de regulă, nucleul de conducere al Marelui Stat-Major – compus din generali şi ofiţeri conducători şi subordonaţi ai birourilor strategice şi operative ale acestei instituţii – reprezenta un corp de militari cu grade diferite, dar cu funcţii şi responsabilităţi decisive. De aceea, destituirea, trecerea în rezervă sau arestarea generalilor fostului minister şi al Marelui Stat-Major, sub acuzaţia

de trădare sau inacțiune la momentul pierderilor teritoriale, nu a însemnat destructurarea acestui nucleu. Unii ofițeri au avansat, alții au fost aduși de Antonescu și numiți în funcții după gradul de cunoaștere a calităților acestora de către el. Aici Antonescu a avut o politică de echilibru foarte bine gîndită, pornind de la principiul că adevărata lui autoritate și consistență politică va fi dată de sprijinul Marelui Stat-Major, gîndire care s-a dovedit întemeiată la momentul greu din timpul rebeliunii legionare. Nu numai prudența, dar și inteligența l-au făcut pe Ion Antonescu să-l numească șef al Marelui Stat-Major pe generalul Iosif Iacobici, excelent profesionist de orientare progermană, altfel rival al lui. Împreună au pregătit acțiunea trupelor române în luptele pentru eliberarea Basarabiei și probabil că pe Iacobici nu l-a deranjat trecerea Armatelor românești 3 și 4 în subordinea Armatei 11 germane, pentru că planificarea inițială a Marelui Stat-Major chiar arăta că, pentru a contraataca un inamic de dimensiunile URSS-ului, va fi nevoie de un aliat pe măsură. Este însă cert că atît Iacobici, cît și M.St.M. au privit relația dintre Armata română și cea germană ca pe o *cooperare pe timp de război*, pentru ducerea luptei împotriva aceluiași inamic, cu scopul *limitat* al eliberării teritoriilor românești, astfel că absența unui tratat oficial de alianță între România și Germania nu i-a interesat. Aceasta era o problemă politică. De altfel, documentele germane identificau România drept un *Mitkämpfer*, un „participant la lupte".

Mai trebuie arătat că, în momentul trecerii României la contraofensivă legitimă pentru eliberarea teritoriilor ocupate de URSS în 1940, generalii Ion Antonescu și Iosif Iacobici realizaseră deja împreună o reorganizare parțială a structurii Armatei române, îmbunătățind calitățile sale combative și dotarea. Procesul nu era terminat și din acest motiv ceea ce știm noi că a fost Armata 3 română, de sub comanda generalului Petre Dumitrescu, a existat pînă la 2 iulie 1944 doar pe hîrtie, compusă numai din comandament și „lipsită de trupe"[573]. Deși Ion Antonescu a dat celebrul ordin „Români, treceți Prutul!" în ziua de 22 iunie 1941,

[573] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 366.

Armata română a trecut Prutul abia în noaptea de 2 spre 3 iulie. **Eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei a durat două săptămîni, pînă pe 17 iulie 1941.** Realitatea statistică dovedeşte că, în luptele pentru eliberarea teritoriilor româneşti de dincolo de Prut, am avut „4 112 morţi, 12 120 răniţi şi 5 506 dispăruţi, ceea ce reprezenta aproximativ 6% din efectivele angajate în operaţiile militare"[574]. Deşi era angajată în luptele pentru eliberarea Basarabiei cu efective de aproximativ 360 000 de militari, este foarte interesant de constatat că România păstra pe teritoriul ei de dincoace de Prut încă o armată, cam tot de 350-360 000 de militari. Altfel spus, Basarabia şi nordul Bucovinei au fost eliberate cu aproximativ jumătate din forţele armate disponibile, cealaltă jumătate fiind păstrate în Regat (inclusiv partea din Transilvania rămasă la noi) cu scopul de a fi pregătite în vederea recuceririi Ardealului ocupat. Ideea lui Ion Antonescu şi a strategilor de la M.St.M. era ca, pe măsură ce luptele se îndepărtează de România şi în perspectiva unei victorii germane, încheierea războiului să găsească ţara noastră gata de a da o lovitură militară scurtă Ungariei, într-o conjunctură favorabilă. În plus, strategii români voiau să se asigure că Ungaria, care era decisă să meargă alături de Germania pînă în inima Rusiei, nu va primi vreun avantaj pentru acest gest de la Hitler. Numai că la 17 iulie 1941, ca urmare a unui ordin al lui Adolf Hitler, aprobat de Ion Antonescu, Armata 3 română a intrat în componenţa Armatei 11 germană şi a trecut Nistrul, *fără acordul Marelui Stat-Major*. Zece zile mai tîrziu, Hitler i-a scris lui Antonescu pentru a-i cere să-şi treacă şi celelate forţe peste Nistru, ceea ce echivala cu ieşirea trupelor noastre din situaţia de eliberatoare ale teritoriului propriu şi cu trecerea lor în poziţia de agresoare ale URSS pe teritoriul acesteia. Ion Antonescu i-a răspuns lui Hitler că „nu pune nici un fel de condiţii şi nu discută cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu". Apoi, mareşalul a făcut publică decizia sa nefastă. A urmat nenorocirea de la Odessa.

[574] *Ibidem*, p. 374.

Avînd acest tablou în faţa ochilor, vom înţelege mai bine de ce, după eliberarea provinciilor româneşti răsăritene, între Antonescu şi Marele Stat-Major se instalează a doua fază a relaţiei. Ea are în centru acea parte a colaborării care viza problema Transilvaniei. Şi Antonescu dorea eliberarea nord-vestului Ardealului – nu aceasta este problema – dar situaţia devenise extrem de tensionată deoarece Marele Stat-Major român primise informaţia că Ungaria mobiliza tineretul românesc din zona ocupată şi îl trimitea în linia întîi pentru a fi decimat, iar pe front, sub comandă germană, la capul de pod de la Voznesensk, trupele ungare şi române intraseră în conflict deschis[575]. Din acest moment, Ion Antonescu este cuprins de o anumită derută, dorind cu orice preţ să ocupe Odessa – avea anumite argumente[576] – şi apoi să retragă o parte din trupe, pentru a marca, inclusiv printr-o defilare, victoria militară. Această mişcare a fost interpretată de populaţie – mai ales cu ajutorul presei – nu numai ca o eliberare a provinciilor ocupate de URSS, ci şi drept o încheiere a participării României la războiul antisovietic. În acelaşi timp, fie la solicitarea lui Hitler, fie din proprie iniţiativă, Antonescu reangajează trupe româneşti peste Nistru, acceptînd în continuare intrarea lor în componenţa celor germane. Cu ajutorul cenzurii, aceste amănunte nu erau cunoscute de marele public, dar este evident că Marele Stat-Major nu putea fi prostit. Cînd, la sfîrşitul anului 1941, a devenit clar că Germania planifica o mare ofensivă pentru anul 1942, expresie a eşecului strategiei Blitzkrieg, iar Ion Antonescu s-a angajat cu titlu personal în faţa lui Hitler să-i pună la dispoziţie noi forţe româneşti, conducerea Marelui Stat-Major român, în frunte cu generalul Iosif Iacobici, a deschis o controversă cu Conducătorul statului. Motivaţia principală a Marelui Stat-Major era că, practic, tehnic, realist – cum dorea s-o ia Antonescu – Armata română era incapabilă să ducă lupte dincolo de Nistru.

---

575 *Ibidem*, p. 376.

576 Dorea să ofere Armatei române prestigiul cuceririi unui oraş important al inamicului şi îl interesa cercetarea arhivelor principalului centru de spionaj şi sabotaj antiromânesc, aflat încă din timpul revoluţiei bolşevice din 1918 în această localitate.

Mareşalul a ripostat violent, cerînd să nu-i fie pusă la îndoială capacitatea de a gîndi strategic, arătînd că inamicul trebuie înfrînt, altfel România nu va putea beneficia de fructul victoriei. Ştim ce-a urmat în prelungirea gîndirii sale strategice – a anexat Transnistria. În ce-l priveşte pe Iacobici, acesta a fost marcat personal de o scenă care merită să fie reprodusă: „Fusesem chemat, împreună cu generalul Tătăranu, la mareşal, care se afla bolnav în pat, avînd temperatură ridicată. La întrevedere asistase şi Mihai Antonescu. Mareşalul ne chemase, în mod vădit speriat de unele evenimente locale defavorabile de pe aripa de sus a frontului german. Ne ordonase a lua măsuri de prevedere pentru cazul unei eventuale replieri a acestui front, măsurile recomandate cuprinzînd regiunea Odessa-Nistru, spaţiul de deasupra Galaţiului şi frontul fortificat permanent de pe Siret-Focşani. Demoralizarea mareşalului fusese aşa de mare, încît, vorbind de posibilitatea retragerii frontului spre ţară, *avea viziunea şi-şi exprima voinţa fermă de a se retranşa la nevoie şi o luptă cu Armata română chiar şi în vestul Olteniei.* Am fost foarte impresionat de pesimismul mareşalului, dar apreciind că vorbesc cu un om cuprins de febră, n-am intrat în nici o discuţie contradictorie, luînd numai act de dorinţele lui. Părăsind camera bolnavului, am spus generalului Tătăranu impresia mea de a fi vorbit cu un om anormal. Cît de aproape am fost de adevăr mi-a dovedit Mihai Antonescu, care, deşi cu desăvîrşire străin de problemele militare, totuşi, putuse constata că mareşalul i-a părut «tare speriat». Bineînţeles, întrevederea nu avusese, în ceea ce priveşte activitatea Marelui Stat-Major şi a Armatei, nici o urmare, căci apreciasem situaţia strategică cu mult calm"[577]. Cum scena se petrecea în preajma Crăciunului 1941, cînd unităţi ale Armatei române luptau deja dincolo de Nistru, Odessa fusese ocupată, episodul delirant al mareşalului rămîne de neînţeles, decît dacă acceptăm posibilitatea unei viziuni paranormale, avînd în vedere că, după trei ani, în preajma lui 23 august 1944, Ion Antonescu

[577] Col. Dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, „Opoziţie sau conflict?" în *Revista de Istorie Militară* (RIM), nr. 1/1996, p. 28.

planifică apărarea pe Olt în caz că se prăbuşeşte linia de pe Siret. Iată însă că, exact în perioada 25-29 decembrie 1941, ieşind din starea de depresie, Ion Antonescu ţîşneşte pur şi simplu într-o stare eroică, îl cheamă la el pe colonelul dr. Spalke, ataşatul militar al Germaniei, şi îl roagă să-i transmită Führerului propunerea pentru „participarea masivă a armatei române la campania din primăvara anului 1942". Generalul Iosif Iacobici se va întreba, pe bună dreptate: „Cum se putea nu numai schimba, dar chiar inversa hotărîrea anterioară a mareşalului de o importanţă capitală, *fără ca Marele Stat-Major să fi fost invitat de a-şi da părerea* înainte de a se lua această hotărîre?"[578] Numeroase alte mărturii ale oamenilor foarte apropiaţi de el – cum era generalul Ion Gheorghe – arată că mareşalul Ion Antonescu lua decizii influenţat de starea sănătăţii sale. Realitatea regimului de dictatură pe care îl conducea, în care autoritatea se concentra în mîinile unei singure persoane, a permis ca simptomele nefericite ale ciclotimiei sale accentuate să se transforme în decizii ale statului. Aşa ne explicăm de ce şi Maniu, şi regele ajunseseră la disperare în vara anului 1944, neştiind ce să mai creadă, Ion Antonescu schimbîndu-şi cu mare frecvenţă atitudinea faţă de semnarea armistiţiului.

După două încercări nereuşite de a schimba hotărîrea nefastă a mareşalului, arătîndu-i în două rapoarte succesive eroarea strategică şi contrargumentele militare strict profesioniste ale trimiterii trupelor româneşti dincolo de Nistru, şeful Marelui Stat-Major, generalul Iosif Iacobici îşi dă demisia la 17 ianuarie 1942. Cu generalul Iacobici se solidarizează nouă generali ai Armatei române, apoi încă patru, toţi încercînd să-l convingă pe mareşal de incapacitatea practică a trupelor noastre de a duce lupte la mare distanţă şi într-o totală dependenţă logistică de trupele germane. Mai era şi orgoliul specific militar, valabil în orice timp şi parte a mentalităţii specifice, ca trupele româneşti să fie subordonate organic unei armate străine. În timpul Războiului de Independenţă din 1877, domnitorul Carol I condiţionase participarea trupelor

[578] *Ibidem*, p. 29.

românești de trecerea acestora sub conducerea sa, prințul luînd în subordine și trupe rusești, apoi, în timpul primului război mondial, generalul Averescu fusese nestrămutat în privința libertății sale de a ordona trupelor române și dăduse de pămînt și cu rușii, și cu francezii lui Berthelot, cînd încercaseră să se amestece în conducerea efectivelor sale. Așadar, pentru prima oară de la Asediul Vienei din 1683 trupele românești intrau în componența unor trupe străine. Ion Atonescu a intrat într-o nouă criză delirantă, urmărit de fantasma trădărilor, a lașităților, și a trecut la *represalii împotriva Marelui Stat-Major* și a generalilor de la comanda Armatei, trecînd în rezervă, cum am arătat, 23 de generali. Alții, speriați de efectul acestei autentice decimări a conducerii Armatei române, s-au supus ordinelor lui de a continua luptele dincolo de Nistru, pînă la Stalingrad, conștienți că sunt implicați într-o aventură militară, dar făcîndu-și datoria cu onoare și competență.

Drama personală a mareșalului Ion Antonescu este cu atît mai mare, cu cît noul șef al Marelui Stat-Major, generalul Ilie Șteflea – prietenul său, cum se spune, de o viață – odată ajuns în această funcție a înțeles că Iacobici avusese perfectă dreptate și a continuat, în secret, politica acestuia. Trebuie să le dea de gîndit istoricilor și oamenilor politici care văd la Antonescu numai părțile bune faptul că generalul Iacobici, cunoscut ca filogerman și excelent profesionist, ca și generalul Ilie Șteflea, prieten devotat al mareșalului, au avut o poziție identică față de erorile grave, politice și militare, ale Conducătorului. Aici nu mai e vorba de scrisorile formale, strecurate pe sub ușă de liderii politici, ci de conducerea superioară a Armatei. Noi nu punem în discuție comportamentul eroic, exemplar și acoperit de onoare al militarilor români de pe frontul germano-sovietic, nici atitudinea antibolșevică a românilor, ci capacitatea efectivă de a ne arunca cu capul înainte într-o aventură politică, sancționată de SUA și Marea Britanie, și într-o aventură militară sancționată dureros de Uniunea Sovietică. Iată de ce „demersurile făcute de generalul Iosif Iacobici și ulterior de succesorul său la șefia Marelui Stat-Major, generalul Ilie Șteflea, pentru oprirea trimiterii de mari unități în est, au epuizat pîrghiile

legale de acţiune aflate la dispoziţia Marelui Stat-Major şi au impus cu necesitate **încălcarea conştientă a ordinelor date de Ion Antonescu**"[579].

Generalul Ilie Şteflea s-a comportat onest şi loial faţa de prietenul său. I-a cerut, cu titlu personal, privat, mareşalului să oprească trimiterea de trupe în est, apoi i-a cerut-o printr-un act oficial, în scris, iar la finalul acestor demersuri, în ziua de 7 august 1942, şi-a dat demisia. Antonescu a făcut o criză de nervi, arătîndu-i că nu mai are pe cine să numească, neavînd încredere în nici un general, şi cerîndu-i cu insistenţă, în numele camaraderiei lor îndelungate, să revină asupra demisiei. Totodată, şi aici este partea cea mai importantă, i-a promis că nu se va mai amesteca în deciziile Marelui Stat-Major şi îl va consulta de cîte ori Înaltul comandament german îi va cere mişcări ale trupelor române de pe frontul din inima Rusiei. Cunoscîndu-l mai bine decît oricine, dar mai ales cunoscîndu-i afecţiunile fizice şi psihice, generalul Ilie Şteflea hotărăşte să ia iniţiativa sabotarii participării Armatei române dincolo de Nistru. Gestul pe care şi l-a asumat a fost de o imensă responsabilitate, dar şi de un risc maxim. El a constituit la Marele Stat-Major un nucleu conspirativ de ofiţeri, cu care a convenit să încalce, să ocolească sau să anuleze în practică ordinele mareşalului, şi în acelaşi timp să pregătească formarea unor unităţi combatante pe teritoriul României, în perspectiva recuceririi Ardealului ocupat. Grupul secret de lucru era constituit din general Mardare Socrat, subşef al M.St.M., general Enache Borcescu, şeful Secţiei organizare-mobilizare, colonelul Nestorescu, şeful Secţiei dotare, coloneii Gheorghe Zamfirescu, Pantelimon Comişel şi Valeriu Şelescu. Începînd din primăvara anului 1942, ei au întocmit situaţii false prin care au „transformat toate diviziile de infanterie în divizii uşoare, reducîndu-le efectivele la 6 batalioane". În realitate, Şteflea le păstrase organizarea pe 9 batalioane şi 3 de marş, trimiţînd pe front numai diviziile cu 6 batalioane şi păstrîndu-le în ţară pe celelalte şase. Totodată, artileria de diferite calibruri a fost retrasă de la

[579] *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 551.

unitățile prevăzute să plece pe front la cererea germanilor, astfel că, observînd proasta încadrare și dotare a trupelor românești – cum constată și Hillgruber fără să fi știut secretul –, Înaltul comandament german ezita să introducă efectivele noastre în zone de luptă. Apoi, cînd germanii au cerut cu insistență înzestrarea și pregătirea pentru expediere a noi eșaloane, Marele Stat-Major s-a plîns că nu are armament modern, a cerut ca Germania să-și respecte angajamentele de înzestrare și, în final, sub presiune, a luat armamentul unor unități destinate frontului și l-a dat altor unități, astfel că jumătate din eșalonul destinat frontului rămînea în țară, din lipsă de înzestrare. În timpul acesta, unitățile militare ascunse prin acte false își conservau și dotarea, și înzestrarea. Sub această formă, Șteflea și Marele Stat-Major au reușit să oprească plecarea pe front, între 1942 și 1944, a aproximativ 220 000 de ostași[580]. Germanii erau convinși că acesta este potențialul maxim al României, iar Antonescu nu mai înțelegea nimic. Extraordinara manevră secretă a strategilor români și-a atins culmea inteligenței și abilității în primăvara anului 1944, cînd, la ordinul categoric al mareșalului Ion Antonescu de a trimite pe front 29 de divizii de recruți, Marele Stat-Major a împiedicat deplasarea.

În al doilea rînd, Șteflea a lansat o operație de scoatere a efectivelor românești de pe front, retrăgîndu-le în țară sub diferite pretexte. Primele măsuri au fost să declare epidemii de gripă și febră tifoidă printre soldații români și să instituie carantine, care împiedicau controlul germanilor. „Bolnavii" erau trimiși cu acte în spatele frontului, la spitale din Transnistria și Basarabia, dar în realitate erau aduși direct în țară. Aceeași manevră era făcută și cu unitățile scoase de pe linia frontului și care, în loc să se refacă undeva, la cîțiva kilometri înapoi, erau aduse în țară cu trenurile care se întorceau cu „produse" și mărfuri expediate de Guvernămîntul Transnistriei". Așa se face că, la un efectiv total al Armatei române de 770 594 de militari, la 1 mai 1943, din care pe frontul din Rusia se aflau 112 232 de ostași români, la 20 decembrie 1943, cînd

[580] *Ibidem*, p. 553.

efectivele totale ale Armatei creşteau la 822 496 de oameni, pe front mai rămâseseră doar 63 413 militari[581]. Cifrele sunt elocvente. Întrebarea se pune, ce făcea Marele Stat-Major cu trupele din ţară? Conform imaginii de ansamblu prezentate de volumul documentelor strategice şi operative descoperite şi sistematizate de Arhiva M.Ap.N., principalele efective au fost dirijate către frontiera de sud, pentru a preveni un atac din spate al trupelor germano-bulgare, şi spre Transilvania, pentru a bloca orice încercare maghiară de manevră şi pentru a trece la contraofensiva de eliberare. Unităţile rămase în zona centrală a Regatului erau plimbate cu garnituri de tren, cu ordin de deplasare spre front, raportate ca aflate în mişcare, dar oprite pe cîmp şi întoarse cu alte denumiri, indicative şi acte. Astfel, o divizie plecată spre front cu denumirea „gruparea locotenent-colonel Panaitescu" se întorcea după o săptămînă ca şi cum venea de pe frontul din Rusia, cu denumirea unei unităţi care fusese acolo prin 1942 sau 1943, fusese retrasă în fapt, dar rămâsese pe acte acolo şi abia acum primea ordin de retragere.

La un moment dat, germanii au început să bănuiască sabotajul de la Marele Stat-Major român şi i l-au semnalat mareşalului Ion Antonescu, cerîndu-i să facă investigaţii. Şteflea şi-a oferit din nou demisia, însă rezultatul anchetei făcute de mareşal a fost doar oprirea unei acţiuni pregătite de un grup de generali şi ofiţeri superiori de a-l răsturna. Existenţa unui complot militar pentru îndepărtarea lui Antonescu este confirmată de nota Ambasadei britanice la Washington din 12 februarie 1944, adresată amiralului Leahy, şeful statului-major personal al preşedintelui Roosevelt[582]. A urmat apoi planul „Cosma" de care am amintit, pentru îndepărtarea mareşalului în ziua de 12 iunie 1944. Toate aceste acţiuni n-au avut nici o legătură cu Maniu sau cu comuniştii, dar au permis la un moment dat contactul între generalii implicaţi în conspiraţia politică – Aldea, Sănătescu, Mihail – cu generali din conspiraţia militară – Vasiliu-Răşcanu, Constantin Nicolescu, Mihail Racoviţă

[581] *Ibidem*, p. 554.
[582] *Ibidem*, p. 565.

– ale căror ordine veneau de la nucleul conspirativ al Marelui Stat-Major. Iuliu Maniu, care avea un dezvoltat simţ al dreptăţii, avea să declare la 2 septembrie 1944: „Eroismul fără seamăn al soldatului român a salvat, de fapt, nu numai Capitala, ci şi actul politic de la 23 august şi, prin el, însuşi viitorul neamului"[583].

Pe 15 iunie 1944, Armata română urca la efective de 1 224 691 de oameni, din care aproape 800 000 erau în interior. Această forţă era pregătită să ţină frontul şi să menţină apărarea intactă pe direcţiile strategice sud şi vest la data de 26 august 1944, în aşteptarea unei debarcări occidentale, cum promiteau ţărăniştii, ripostei la o eventuală reacţie germană sau a încheierii unui armistiţiu. Cînd, la 25 septembrie 1944, regele Mihai I dădea un interviu presei străine, el tot mai afirma că „toate calculele pe care le făcusem duceau în mod inevitabil la concluzia că germanii erau cu mult superiori ca număr forţelor române din interiorul ţării"[584]. Este clar că membrii complotului de la Palat nu cunoşteau situaţia reală. Lovitura pripită de palat din 23 august 1944 şi, mai ales, declaraţia regelui prin care ordona: „Din acest moment încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice", au dat peste cap tot efortul strategic al celor de la M.St.M. Au căzut instantaneu în prizonierat 130 000 pe frontul din Moldova şi a fost creată o breşă largă prin care unităţile înaintate ale armatei sovietice au ajuns pe 30 august la Bucureşti. Gafa enormă a camarilei a împiedicat actul cel mai important al evenimentului: semnarea unui armistiţiu, indiferent de clauzele lui, dar cu trupele faţă în faţă. A rămas ca pozitivă doar realitatea fizică a existenţei unei întregi Armate române, capabile să înainteze rapid în Transilvania, să ocupe Budapesta şi să ajungă pînă la Viena, avînd pierderi de aproximativ 170 000 de oameni. Valoarea acţiunii secrete a Marelui Stat-Major este dată, aşadar, de forţele pe care le-a pregătit în secret în ţară şi care au permis ca eliberarea Ardealului ocupat să fie făcută de români, nu de sovietici. Nimeni nu-şi poate imagina că o ţară ca

---

[583] Stelian Neagoe, *Istoria politică a României (1944-1947)*, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, 1996, p. 21.
[584] *Ibidem*, p. 28.

România poate duce un război de la Stalingrad la Viena, cu pierderi de 600 000 de oameni, cum se declara fals în acte pe frontul din est.

Doar astăzi ne lămurim că la 23 august 1944 autoritatea mareşalului Ion Antonescu asupra Armatei române era atît de scăzută, încît a putut fi arestat de trei sergenţi şi predat unei echipe de comunişti, ospătari de la Athénée Palace, fără ca măcar unitatea sa de gardă să facă vreun gest.

Erorile germanilor. Înaltul Comandament German a fost informat încă de la sfîrşitul lunii mai 1944 că Ion Antonescu este izolat în mijlocul unor forţe române ostile. Aşa cum avea să declare în septembrie 1944 Ernest Gamillscheg, directorul Institutului de relaţii culturale româno-germane, îndepărtarea decisivă de mareşal a Marele Stat-Major era deja cunoscut de germani: „Din rîndul grupărilor subversive care au pregătit trădarea, nu poate fi uitată gruparea care, deşi puţin cunoscută public, a fost cu atît mai periculoasă în desfăşurarea evenimentelor, este vorba de Marele Stat-Major şi de corpul de ofiţeri superiori dominat de acesta"[585]. Cu toate că fusese informat din timp asupra pericolului în care se afla Ion Antonescu, şeful O.K.W, feldmareşalul Keitel, a ezitat să-i prezinte lui Hitler rapoartele alarmante venite din România, apoi a renunţat să revină asupra subiectului după ce Antonescu i-a încredinţat pe germani că poate să doarmă pe genunchii generalilor săi. Replierea tîrzie a forţelor germane din Basarabia pe linia Siretului, precum şi respingerea propunerii generalului Friessner de a trece toate unităţile germane şi române în subordinea Grupului de armate Ucraina de Sud, astfel încît acesta nu a reacţionat în momentul 23 august, au fost erori ale germanilor care au facilitat succesul loviturii de stat.

*

Anticiparea loviturii de stat prin lovitura de palat a avut o motivaţie personală. Ea a fost confirmată imediat prin bombardamentele aviaţiei

585 *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, p. 549.

germane asupra Palatului regal. După ce, în jurul orei 23.15, regele Mihai I a ieşit în balconul Palatului şi a salutat mulţimea care celebra, inconştientă, ieşirea României din război şi pacea, suveranul a părăsit grăbit capitala şi s-a refugiat în comuna Dobriţa, judeţul Gorj. Rolul său a fost astfel limitat doar la lovitura de palat şi la declaraţia transmisă la radio, rol extrem de important şi care nu poate fi minimalizat, pentru că a presupus asumarea curajoasă a răspunderii într-un moment, aşa cum arătam, de mare pericol personal. Rămîne discutabilă cedarea rapidă a autorităţii: de unde acţionase în calitate de suveran şi Cap al Oştirei, el preda toată conducerea ţării guvernului Sănătescu în numai cîteva ore. Refugierea la Dobriţa fusese prevăzută mai demult, localitatea fiind aleasă pentru că în apropierea ei se afla un aerodrom amenajat de pe care regele se putea deplasa în Iugoslavia, apoi în Elveţia. Asupra motivaţiei şi poziţiei regelui în gestul de a se refugia undeva, foarte departe de Bucureşti, este semnificativă precizarea unei persoane apropiate de tînărul suveran, biografa sa, Nicoleta Franck. Ea ne semnalează că regele nu fugea numai de germani, dar şi de sovietici. Membrii camarilei au ţinut în permanenţă legătura cu Mihai I, informîndu-l asupra evoluţiei evenimentelor, astfel că la sfîrşitul lui august „Mihai este deci rugat să mai rămînă la Dobriţa, satul unde se retrăsese, pînă cînd *Stalin îi va recunoaşte calitatea şi poziţia de suveran al României*"[586]. La 25 august 1944, pentru ca minciuna să fie întreagă şi grea, Molotov repetă declaraţia din 2 aprilie 1944: „URSS nu are de gînd să dobîndească vreo parte din teritoriul român sau să schimbe ordinea socială existentă în România", liniştindu-l astfel pe rege.

A urmat în 10 octombrie 1944 vinderea României sovieticilor de către Churchill pe o bucată de hîrtie:

„Momentul era prielnic pentru tranzacţii (*business*), aşa că am spus: «Hai să ne înţelegem asupra afacerilor noastre în Balcani. Armatele voastre sunt în România şi Bulgaria. Noi avem interese,

[586] Nicoleta Franck, *O înfrîngere în victorie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 96.

misiuni şi agenţi acolo. Nu ne lăsaţi să ajungem la un conflict de interese în lucruri mărunte. În ceea ce priveşte Marea Britanie şi Rusia, cum v-ar conveni să aveţi 90% predominanţă în România, noi să avem 90% în Grecia şi să mergem pe *fifty-fifty* în privinţa Iugoslaviei?» În timp ce acestea erau traduse am scris totul pe o jumătate de coală de hîrtie:

România
Rusia..... 90%
Ceilalţi..... 10%
Grecia
Marea Britanie..... 90%
(în înţelegere cu SUA)
Rusia..... 10%
Iugoslavia..... 50% - 50%
Ungaria..... 50% - 50%
Bulgaria
Rusia..... 75%
Ceilalţi..... 25%

Am împins asta spre Stalin, care ascultase pînă atunci traducerea. S-a lăsat o mică pauză. Apoi, el a luat creionul său albastru, a pus o semnătură mare pe hîrtie şi mi-a returnat-o. Totul a fost aranjat în nu mai mult timp decît ne-a luat să ne aşezăm pe scaune. Bineînţeles, am chibzuit îndelung şi tensionat punctele noastre de vedere şi noi doar negociam (*dealing*) aranjamente de imediată actualitate pe timp de război. Toate problemele mai ample erau rezervate de ambele părţi pentru ceea ce speram noi atunci să fie o masă a negocierilor de pace, cînd războiul va fi cîştigat. După asta s-a lăsat o lungă tăcere. Hîrtia mîzgălită cu creionul zăcea în centrul mesei. În cele din urmă, am spus: «N-ar fi oare prea cinic (*rather cynical*) dacă ar părea că am fi dispus în astfel de subiecte, care decid soarta a milioane de oameni, într-o manieră atît de arbitrară? Hai să ardem hîrtia». «Nu, păstreaz-o», a spus Stalin."

Singurul comentariu la acest document este că, din toate țările cedate de Churchill ocupației sovietice, doar România figura cu un procent care ilustra o dominație totală a Uniunii Sovietice.

*

Capitolul VII

INSTALAREA SISTEMULUI COMUNIST ÎN ROMÂNIA
Comentarii în jurul loviturii de stat din 30 decembrie 1947

Moto

Pentru ca un imperiu să se poată naşte este nevoie ca el să fie precedat de un imperiu al cuvintelor, deci de o ideologie.

GABRIEL LIICEANU

Prin caracterul său previzibil, lovitura de stat din 30 decembrie 1947 a fost şi cea mai simplă acţiune de acest gen din istoria României. În perioada 23 august 1944-1947, Monarhia română a fost deposedată de toate atributele sale şi a murit fără violenţă şi chiar fără prea mult zgomot, înainte ca anul 1947 să se sfîrşească. A fost o nedreptate în ce-l priveşte pe tînărul suveran, dar şi finalul unei crize prelungite a instituţiei monarhice, demolate prin lovitura de stat din iunie 1930, punct de cotitură în existenţa sistemului democratic, şi dominată timp de peste un deceniu şi jumătate de ilegitimitate. Însă dispariţia instituţiei monarhice, ca o ruină adusă la nivelul zero şi arată, a fost provocată direct de ocupaţia sovietică, expresie a împărţirii sferelor de influenţă la sfîrşitul războiului. Cînd au văzut pentru prima oară soldaţi sovietici, regina-mamă Elena, la Tîrgu-Jiu, şi scriitorul Mihail Sebastian, la Bucureşti au avut reacţii diferite. Regina Elena nota în jurnalul ei: „Străzile erau împînzite de soldaţi ruşi – nişte brute murdare cu mers greoi". Mihail Sebastian, activist comunist în ilegalitate, va nota în *Jurnalul* său: „Soldaţii aştia ruşi, care trec pe străzile Bucureştiului, cu zîmbetul lor de copil şi cu bădărănia lor

cordială, sunt niște îngeri". Este expresia prăpastiei între două lumi. România s-a aflat în perioada 1944-1948 între aceste două lumi, alunecînd vertiginos în cea de-a doua.

Statutul României postbelice

Să revenim la momentul 23 august și la consecințele sale imediate. Parafrazînd o cunoscută carte a Alinei Mungiu – pe care o vom analiza în detaliu în volumul IV – realitățile juridice ale României postbelice sunt obiectul unei fundamentale neînțelegeri. În dorința de a legitima ideea unei *continuități* a luptei politice anticomuniste între 1944 și 1990, dar și cu scopul de a pleda, cînd generos, cînd insistent, pentru necesitatea trecerii rapide a României postrevoluționare la sistemul democratic *dinainte*, pozițiile curentelor politice democratice au ocolit sau ignorat realitățile juridice ale României postbelice. Or, trebuie afirmat cu claritate că *statul românesc dinainte* – dictatorial, dar și cel democratic din trecut – *a fost desființat juridic de ocupantul sovietic*, în înțelegere cu celelalte Puteri învingătoare. Statul (independent) este definit ca „o entitate politică constituită pe un teritoriu delimitat de frontiere, de o populație și de o putere instituționalizată. Titular al suveranității, statul personifică juridic națiunea". Așadar, izolînd și analizînd pe rînd atributele statului prin noțiunile de „entitate politică", „teritoriu delimitat de frontiere", „populație", „putere instituționalizată", „suveranitate", vom constata că România anului 1944 se definea juridic cu totul altfel decît în definiția clasică a statului independent. Noțiunea de „entitate politică" presupune voința liber exprimată a comunității de a se organiza ca stat și de a-și alege forma de organizare. Populația României de după 23 august 1944 avea calitatea de națiune învinsă și nu avea, așa cum bine știm, libertatea de a-și alege forma de organizare. Ieșise dintr-o perioadă de dictaturi și voia să revină la sistemul democratic. Ocupantul sovietic a împiedicat și oprit acest proces. În privința „teritoriului delimitat de frontiere", ocupantul sovietic îl ignora și, mai ales, nu

îl recunoştea. Situaţia juridică a frontierelor României, începînd din 23 august 1944, nu se rezumă la pierderea Basarabiei şi nordului Bucovinei sau la interdicţia de a restabili autoritatea românească în partea Transilvaniei primită de Ungaria prin Dictatul de la Viena, ci a atins întregul teritoriu. Istoricul Dinu C. Giurescu este autorul unui volum decisiv pentru înţelegerea statutului României între 1944 şi 1948 (*Guvernarea Nicolae Rădescu*), deoarece în această operă recentă sunt reproduse documente ale arhivelor americane, britanice şi sovietice clarificatoare, precum şi mărturii credibile asupra procesului de *abolire* a vechiului stat românesc. Pentru a înţelege exact atitudinea Uniunii Sovietice faţă de România şi, în principal, felul cum vedea aceasta statul român, vom face apel la citatul din *Scînteia* (5 decembrie 1944) – o reproducere după o revistă moscovită oficioasă – în care se sublinia: „Comandamentul armatelor sovietice din acestă **porţiune a frontului sovieto-german** manifestă o răbdare din cele mai mari, de care abuzează acei politicieni români care au transformat **regiunea de front** într-o arenă de intrigi, ce subminează mobilizarea forţelor poporului român şi **ordinea elementară** din ţară, sabotînd îndeplinirea Convenţiei de armistiţiu". Textul conţine definiţia fostei Românii în accepţiunea sovietică. Statul român era identificat drept „o porţiune a frontului sovieto-german" şi o „regiune de front", iar organizarea instituţională a ţării era redusă la „ordinea elementară". În acest text trebuie să vedem gîndirea strategică sovietică cea mai adîncă şi ascunsă, dincolo de manifestările publice ale reprezentanţilor săi, în frunte cu Vîşinski, al căror scop real era relaţia cu Marea Britanie şi Statele Unite în cîmpul sferelor de influenţă. Astăzi putem identifica cu precizie gîndirea sovietică asupra soartei României: teritoriu aflat sub ocupaţie şi fără identitate juridică, aceasta urmînd a fi stabilită la Conferinţa de Pace, gîndire sovietică aflată într-un acord politic şi doctrinar cu marxism-leninismul. Dacă deschidem *Dicţionarul de filozofie* al Republicii Socialiste România din 1978 – adică în plin regim Ceauşescu! – vom afla că statul (democratic) este „un sistem organizaţional al clasei dominante în societate, instrument de exercitare a puterii acestei clase asupra celorlalte clase şi categorii

sociale, reprezentînd un element principal al suprastructurii". Ei bine, această teză marxistă a stat la baza atitudinii Uniunii Sovietice față de statul român pe care l-a învins și cucerit în august 1944, autoritatea *acestui* stat capitulînd necondiționat și semnînd un armistițiu care a confirmat juridic punerea *acestui* stat la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (sovietic). Marele jurist român V. Dongoroz identifica interesele care alcătuiesc sfera omogenă a statului prin: 1. Interesul privind existența, integritatea și independența statului. 2. Interesul privind conservarea așezării politice a statului. 3. Interesul privind menținerea așezării sociale a statului. 4. Interesul privind bunele raporturi internaționale ale statului.

Pe acest temei se poate atribui valoarea cea mai înaltă luptei partidelor democratice, PNȚ, PNL și PSD, din perioada 1944-1948, precum și luptei regelui Mihai I, ca singuri factori politici interni care apărau și luptau pentru aceste interese. Partidul Comunist din România, ca exponent local al URSS, lupta pentru anihilarea acestor interese omogene ale vechiului stat român și pentru înlocuirea completă a lui cu un nou stat – comunist.

Această nouă realitate juridică a teritoriului României invinse este consemnată și în *Jurnalul* lui Burton Y. Berry, ministrul american la București din perioada 1944-1947 (*Romanian Diaries*), unde statutul teritorial al țării noastre este prezentat astfel:

Moldova, ocupată militar și izolată, cu o unitate militară sovietică amplasată pe Milcov, avînd și misiunea de a controla traficul dinspre Muntenia pe vechea graniță medievală, precum și suspendarea comunicațiilor telefonice, telegrafice și de poștă cu această provincie.

Dobrogea, izolată, cu podul de la Cernavodă ocupat și trecerile cu bacul suspendate, precum și cu ocuparea militară a tuturor bazelor navale de pe litoralul Mării Negre. Tulcea, ocupată, iar navigația pe Dunăre oprită.

Banatul, considerat zonă militară sovietică strategică, ocupat prin concentrare de trupe şi cu stabilirea unui comandament zonal care acoperea şi părţi din Ungaria şi Iugoslavia eliberate (caracter tipic transfrontalier).

Nord-vestul Transilvaniei, lăsat sub administraţie maghiară şi sovietică, inclusiv cu alungarea administraţiei româneşti instalate după eliberarea integrală a acestei provincii româneşti.

Basarabia şi **nordul Bucovinei, Insula Şerpilor** împreună cu zona maritimă aferentă, precum şi porţiuni din **Delta Dunării,** pierdute definitiv.

Aşadar, este fundamental să înţelegem că, dincolo de amănuntele mai mult sau mai puţin politizate ale luptei forţelor democratice din perioada 1944-1948, proiectul sovietic viza distrugerea totală a vechiului stat român şi înlocuirea lui cu un stat comunist, având un teritoriu, un regim politic, o situaţie socială, o manifestare internaţională şi o populaţie hotărîte de Uniunea Sovietică prin intermediul Conferinţei de Pace de la sfîrşitul războiului. Pentru a explica de ce includem în programul sovietic şi noţiunea de „populaţie" vom arăta doar că Uniunea Sovietică a hotărît ruperea relaţiei naturale între românii din Basarabia şi cei din Vechiul Regat şi transformarea lor într-un nou popor – „poporul moldovean", că a hotărît deportarea masivă a populaţiei germane din România, că a hotărît acceptarea emigrării masive a populaţiei evreieşti din România în Israel, că a hotărît noua organizare teritorial-administrativă a statului, cu Regiunea Autonomă Maghiară, de exemplu, şi că a hotărît amplasarea unei importante categorii a minorităţii maghiare în funcţiile de control şi conducere ale noului stat comunist român. Toate aceste decizii care vizau noţiunea de „populaţie" de pe teritoriul României au fost hotărîte de Uniunea Sovietică.

Pentru proiectul sovietic de transformare a vechiului stat român într-un alt stat român, cu configuraţie diferită, era absolut necesară o perioadă de prefaceri instituţionale, perioadă care s-a desfăşurat între data de 30 august 1944 şi cea de 30 decembrie 1947. Uniunea

Sovietică avea nevoie să rezolve problema juridică a momentului cînd se semnează pacea, se stabilesc obligaţiile României învinse, se ridică ocupaţia militară şi încetează autoritatea Comisiei Aliate. Pentru a împiedica revenirea României la vechiul ei statut, Uniunea Sovietică a căutat în permanenţă să impună anumite reguli, anumiţi termeni şi o anumită relaţie între ea şi entitatea statală ocupată, astfel încît să nu-i fie afectat dreptul de a decide asupra ei. Să cercetăm cîteva documente esenţiale ale cazului.

Convenţia de Armistiţiu semnată la 12 septembrie 1944 prezintă drept părţi semnatare Înaltul Comandament Aliat (sovietic) şi „Guvernul şi Înaltul Comandament al României". Dar instituţia „Înaltul Comandament al României" era o improvizaţie onomastică inventată de Ion Antonescu în momentul declanşării pregătirilor pentru recucerirea Basarabiei. Cu scopul de a crea iluzia unui parteneriat egal cu germanii, Antonescu a inventat această denumire, care copia denumirea Înaltului Comandament German pe care îl conducea direct Adolf Hitler, astfel încît România să aibă „un organ de conducere şi concepţie de sine stătător" în fruntea căruia se situa Conducătorul statului. Aşa cum am arătat, „Înaltul Comandament al României", cu sediul în trenul „Pacea", garat undeva, în Ialomiţa, a dat ultima sa directivă „de conducere şi concepţie proprie" la 15 iunie 1941, cu *o săptămână înainte* de 22 iunie 1944, data la care Germania a atacat Uniunea Sovietică. După această dată, în ciuda aparenţelor salvate de Antonescu, trupele române au acţionat sau au fost încorporate directivelor Înaltului Comandament German. Denumirea de Înalt Comandament al României a fost folosită temporar, generic, şi a fost legată *exclusiv* de persoana lui Ion Antonescu, înlocuind denumirea clasică de Mare Cartier General care se organizează pe timp de război. Cum Ion Antonescu era şi Conducătorul statului, conducerea de către el a operaţiunilor militare ale trupelor româneşti avea nevoie de o structură care să pară superioară organismelor de planificare şi conducere obişnuite. În realitate, conducerea trupelor române, atît cît s-a putut face, a fost îndeplinită de un singur organism legal: Marele Stat-Major al Armatei României. Putem presupune că în zilele de 22 şi 23 august

(dimineaţă), atunci cînd mareşalul Ion Antonescu a hotărît să reia conducerea trupelor româneşti combatante, să fi ordonat şi revenirea la conceptul de Înalt Comandament al României. Însă, cum uşor se poate observa, existenţa practică a acestui organism dispare odată cu arestarea mareşalului. Putem presupune că ar fi vorba de Marele Cartier General. Cînd ne uităm în textul Convenţiei de Armistiţiu vom constata că „Guvernul şi Înaltul Comandament al României" erau reprezentate de ministrul de Justiţie Lucreţiu Pătrăşcanu, de gen. Dumitru Dămăceanu, adjutant al regelui, de principele Ştirbey şi de omul politic Ghiţă Pop, niciuna dintre aceste personalităţi neavînd vreo legătură cu Marele Cartier General. Mai mult decît atît, la 12 septembrie, data semnării armistiţiului, regele decretase deja, încă din 30 august, revenirea la Constituţia din 1923. La articolul III se preciza că „pînă la organizarea Reprezentanţei Naţionale, puterea legislativă se exercită de către rege la propunerea Consiliului de Miniştri". Aşadar, autoritatea statului era suveranul şi guvernul său. Din seara de 23 august şi pînă în dimineaţa de 13 septembrie, documentele oficiale ale statului – *Proclamaţia* regelui, *Declaraţia către ţară* a guvernului, decretele de numire a primului-ministru şi de constituire a guvernului, decretele regale de reglementare a diferitelor probleme curente – nu consacră sub nici o formă existenţa vreunui „Înalt Comandament al României". O explicaţie s-ar putea găsi în articolul 1 al Convenţiei de Armistiţiu, unde se precizează că România „a intrat în război şi duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei", ceea ce presupune supravieţuirea instituţiei Marelui Cartier General – adică România a capitulat necondiţionat la 23 august 1944, a ieşit efectiv din război la 24 august şi a reintrat la aceeaşi dată în război, dar împotriva Germaniei şi Ungariei. Numai că acelaşi articol 1 precizează în continuare că scopul intrării în război şi al ducerii războiului alături de Aliaţi este „de a restaura independenţa şi suveranitatea României". Cum adică? Înţelegem că participarea României la război în Vest ar fi avut drept scop restaurarea integrităţii teritoriale. Altfel, acest articol consemnează statutul României de ţară lipsită de suveranitatea şi independenţa sa, atribute

ale statului pe care trebuia să le cucerească prin participarea exemplară la război şi, mai ales, prin respectarea tuturor prevederilor Convenţiei de Armistiţiu. De altfel, la articolul 18 al aceleiaşi Convenţii se preciza că „va fi înfiinţată o Comisie de Control Aliată, care va lua asupra sa, pînă la încheierera păcii, reglementarea şi controlul executării prezentelor condiţii, sub directivele generale şi ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic), acţionînd în numele Puterilor Aliate". În anexa articolului 18, autoritatea Comisiei Aliate de Control era definită în detaliu: „Guvernul român şi organele sale vor îndeplini toate instrucţiunile Comisiei Aliate de Control, care decurg din Convenţia de Armistiţiu. Comisia Aliată de Control va instala organe sau secţii speciale, însărcinîndu-le respectiv cu executarea diferitelor funcţii. În plus, Comisia Aliată de Control va putea să aibă funcţionari în diferite părţi ale României". Aşadar, autoritatea supremă asupra României era exercitată de Înaltul Comandament Aliat (sovietic), iar organul executiv se numea Comisie Aliată de Control, Convenţia de Armistiţiu ţinînd loc de lege supremă. Toate prevederile Constituţiei din 1923, reintroduse de rege la 30 august 1944, puteau fi aplicate în viaţa curentă a ţării numai în conformitate cu prevederile Convenţiei, în spiritul acesteia şi cu aprobarea celor două organisme ierarhice superioare, care îşi instalează, cum am văzut din anexă, propria structură de ocupaţie peste structurile instituţionale ale statului.

Atît timp cît România a participat în continuare la război, Uniunea Sovietică a considerat drept autoritate a vechiului stat român un „Înalt Comandament" (probabil Marele Stat-Major) şi guvernele conduse de militari (gen. Sănătescu 1, gen. Sănătescu 2, gen. Nicolae Rădescu), adică **instituţii provizorii pentru timp de război.** Aceste informaţii conduc către concluzia că Uniunea Sovietică *încorpora* în subordinea Înaltului Comandament Aliat (sovietic) instituţiile executive ale statului român. Ordinul regelui de organizare a alegerilor şi de reconstituire a instituţiei Parlamentului a fost respins de Înaltul Comandament Aliat (sovietic) şi nu a fost aprobat decît atunci cînd au reuşit să impună, neconstituţional,

guvernul Groza, care mai întîi a desfiinţat ilegal Senatul, a organizat alegeri doar pentru Camera Deputaţilor şi apoi a falsificat alegerile din 19 noiembrie 1946. Toate aceste abuzuri au fost aprobate în scris de Marea Britanie şi Statele Unite, prin reprezentanţii lor în Comisia Aliată de Control, confirmînd astfel că autoritatea supremă în statul român este Înaltul Comandament Aliat (sovietic), care continua să-şi exercite prerogativele, sub denumirea de Comandamentul Frontului Ucrainean, şi după semnarea păcii şi definirea statutului noii Românii. Acest fapt se petrecea, şi el, cu acordul Marilor Puteri occidentale, care acceptau dreptul Uniunii Sovietice de a conduce activitatea trupelor sale rămase în România, de a controla efectele postbelice ale Convenţiei de Armistiţiu şi de a asigura protecţia intereselor sale în zonă, aşa cum făceau şi ele în Italia, Germania, Olanda, Grecia etc.

În plan politic, lucrurile au fost lămurite la şedinţele de Guvern din 15 şi 16 septembrie 1944, cînd Lucreţiu Pătrăşcanu a dat explicaţii asupra prevederilor Convenţiei de Armistiţiu: „faptul că textul Armistiţiului, unde este vorba de Comandamentul Suprem Aliat, are trecut în paranteză cuvîntul *sovietic*, ţine să accentueze cine are puterea şi cine are autoritatea să tranşeze chestiunile româneşti. [...] Comandamentul este reprezentat prin Uniunea Sovietică, o dată pentru totdeauna. În toate discuţiile noastre, **Comandamentul sovietic este singurul care reprezintă Anglia şi America.** În România Comandamentul sovietic este acela care reprezintă toţi aliaţii". Iuliu Maniu a confirmat şi el situaţia de fapt: „Conducătorii oficiali ai armatei sovietice au declarat oficial şi în conversaţiile particulare, pe care le-au avut, că ei vin în România ca într-o ţară duşmană, ca o armată de ocupaţie. Cînd ministrul Apărării român a cerut o audienţă şefului Înaltului Comandament Aliat (sovietic) din România acesta i-a răspuns că «nu poate să stea de vorbă cu oamenii politici, ci cu militarii [de aici nevoia Înaltului Comandament *al* României, nu *Român*, n.a.], fiindcă sunt într-o ţară străină, care este ocupată milităreşte»." Ca un fapt semnificativ – pe care îl vom analiza mai jos –, ministrul român al Apărării a cerut atunci audienţă şef rabinului Alexandru Şafran, în ideea că evreii

conduc Uniunea Sovietică, rugîndu-l să-i obţină *o* audienţă la generalul rus în cauză. Scena, inclusiv cu intermedierea lui Şafran, s-a repetat şi cu prim-ministrul Constantin Sănătescu. Şi tot în plan anecdotic, putem arăta că delegaţia română aflată la Moscova pentru a semna Convenţia de Armistiţiu a descoperit chiar în momentul semnării că nu are nici un sigiliu care să parafeze în numele României acel act. Pe Convenţia de Armistiţiu semnată la 12 septembrie 1944 a fost pus, improvizat, sigiliul de la inelul prinţului Ştirbey, aflat de faţă.

Un alt amănunt, care va fi probabil lămurit de jurişti, s-ar putea constitui în sursă istorică de cea mai mare importanţă. Pentru aplicarea în România a prevederilor Convenţiei, a fost înfiinţată Comisia română de aplicare a Armistiţiului, formată din experţi români. În momentul în care aceştia au început să ia la rînd articolele Convenţiei, împreună cu reprezentanţii sovietici ai Comisiei Aliate de Control, au constatat că partea sovietică dă o interpretare diferită, total neaşteptată, acelor prevederi. Practic, interpretarea sovieticilor ignora total Dreptul românesc, dar şi Dreptul Internaţional, cum ar fi de exemplu drepturile persoanelor refugiate, azilante, al rudelor de grad întîi, dreptul la opţiune liberă etc. Pe sovietici îi interesa capturarea basarabenilor şi bucovinenilor care se refugiaseră în România şi mai ales a vechilor luptători naţionalişti. În faţa presiunilor delegaţilor sovietici, reprezentantul român, Savel Rădulescu, „provoacă, la 15 decembrie 1944, o discuţie cu gen. lt. Vinogradov, contraamiral Bogdenko şi Kirssanov, consilier politic în Comisia Aliată de Control (sovietică), precizînd că *România nu va renunţa la Dreptul Internaţional şi refuză să interpreteze o lege sovietică care nu putea avea extensiunea juridică în România*". Lucrările Comisiei au fost suspendate şi raportul a fost trimis la Moscova. De acolo a venit răspunsul personal al lui Molotov: „Dreptul Internaţional nu este dreptul sovietic. Să se continuie repatrierile şi urgent!" (Liviu Vălenaş, *În culisele negocierilor cu Uniunea Sovietică*). Aşadar, în accepţiunea Uniunii Sovietice, pe teritoriul ocupat de ea în România se aplica dreptul sovietic. Uniunea Sovietică se considera îndreptăţită să aplice acest

regim prin actul de investire cu autoritate deplină asupra treburilor românești oferit de Marea Britanie și de Statele Unite. În momentul în care ne vom uita pe actele cele mai importante emanate de la Înaltul Comandament Aliat (sovietic) sau pe unele Decrete de maximă importanță ale regelui Mihai din această perioadă, vom găsi urmele evidente ale Dreptului sovietic. Este suficient deocamdată să atragem atenția că legea prin care se înființa „Tribunalul poporului" introducea instituții juridice, ca cea a „acuzatorilor publici", pe care Dreptul Internațional nu le cunoștea.

Guvernul Petru Groza, ca de altfel orice guvern controlat de Uniunea Sovietică, avea rolul de a gestiona România redefinită prin Tratatul de Pace în numele URSS, pentru momentul cînd, prin încheierea războiului, instituțiile de control Aliate își încetau existența, astfel că impunerea guvernului Groza prin folosirea tancurilor sovietice din București, precum și prin conducerea treburilor statului fără sancțiunea regală – pe timpul grevei regale – nu au fost altceva decît aspecte ale instituirii noii autorități a noului stat. Pentru ca expresia „noul stat" să nu pară forțată sau grotescă, vom sublinia încă o dată că, prin semnarea de către România a Tratatului de Pace, statul nostru ieșea juridic din statutul de teritoriu ocupat ca urmare a războiului, se încheia perioada tranzitorie neconstituțională, noul stat România fiind recunoscut în noile granițe, cu populația rămasă între acele frontiere, cu suveranitatea și independența restabilite (teoretic) și cu dreptul, tot teoretic, de a opta pentru regimul său politic prin alegeri libere. La finalul războiului, instituțiile superioare militare (Marele Cartier General sau Înaltul Comandament al României) își încetau existența, Armata fiind subordonată Ministerului Apărării Naționale, adică guvernului. În lipsa Parlamentului, guvernul devenea autoritatea centrală și pe acesta l-au schimbat sovieticii pentru a-și asigura desfășurarea proiectului de transformare a României în stat comunist. Existența regelui și a Constituției din 1923 îi deranja în cel mai înalt grad, motiv pentru care guvernul Groza a continuat să conducă țara fără a ține cont de prevederile constituționale care instituiau atribuțiile regelui, fără semnătura suveranului pe decrete,

desființînd Senatul fără modificarea Constituției, etatizînd Banca Națională și alte acțiuni arbitrare, un an și jumătate după încheierea Tratatului de Pace. Ne întrebăm, cu îndreptățită curiozitate, dacă atributele cunoscute ale statului sunt identificabile ca existente înainte de 30 august 1944 și după 30 decembrie 1947, cum poate fi definit statul român între aceste date? În al doilea rînd, în ce măsură un stat căruia i se modifică frontierele, regimul politic, componența populației, care își pierde suveranitatea și independența, căruia i se schimbă denumirea (Republica Populară Română, nu *România*), este același, din punct de vedere juridic, cu cel dinainte? Iar acum punem cea de-a treia întrebare: dacă România Mare ar fi luptat cu orice risc în 1940, inclusiv cu cel al înfrîngerii și dezmembrării, dacă înainte de acest cataclism național din 1944 am fi avut un stat democratic, constituțional, și nu două dictaturi, oare soarta României Mari ar fi fost aceeași?

Temeiul juridic urmărit de Uniunea Sovietică a fost reconstituirea statului român printr-o hotărîre a Marilor Puteri la Conferința de Pace, astfel încît existența statului Republica Populară Română să fie consecința deciziei Marilor Puteri de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, și nu o continuare sub alt regim a vechiului stat românesc. Altfel spus, Uniunea Sovietică era interesată ca *legitimitatea istorică a țării noastre* să fie anulată juridic printr-un act nou și inatacabil. O Românie care își continua existența statală de la 1919, trecea printr-un regim comunist și apoi, cîndva, revenea la statutul său de stat independent și suveran democratic, i-ar fi pus URSS-ului mari probleme în viitor asupra dreptului său de ocupație a provinciilor românești din est. Cum s-a văzut în 1989, prin negocierile geopolitice din Malta între URSS și Statele Unite, proiectul sovietic a funcționat perfect, România fiind împiedicată, în primul rînd de occidentali, să revendice teritoriile pierdute și a mai fost și obligată să semneze tratate cu vecinii (cum este celebrul Tratat cu Ucraina), care să certifice frontierele statului comunist român hotărît de Conferința de Pace (URSS) în 1946. Nimeni nu a recunoscut, începînd cu 1990, vechiul stat român România Mare, pe care îl recunoscuseră tot Marile Puteri în 1919, și ceea ce au

recunoscut a fost şi este configuraţia teritorială dată României de către URSS odată cu transformarea sa în stat comunist.

Unde este nedreptatea? Nedreptatea este acolo unde Marile Puteri implicate în liberalizarea europeană din 1989 au stabilit ca punct de reper pentru negocierea destinderii şi eliberării în Europa Centrală şi de Est, configuraţia statelor independente în anul 1919, în timp ce punctul de reper pentru recunoaşterea configuraţiei României eliberate prin revoluţia din 1989 este anul 1946!

Datorită acestor considerente de drept, lupta regelui şi a partidelor politice democratice din perioada 1944-1948, ne interesează pe noi foarte puţin în acest studiu. Ele au reprezentat zbaterea unei minorităţi politice conştiente, de a răsturna un mecanism colosal care se rostogolea spre ea pentru a o strivi. Ştim că, trădată de la cap la coadă de aliaţii săi occidentali, opoziţia democratică a fost strivită. Din acest izvor de drept otrăvit şi purulent, la care Marile Puteri se uită şi astăzi ca într-o mlaştină, au curs şi toate evenimentele din jurul abdicării regelui Mihai I la 30 decembrie 1947. După 1989, nimeni nu şi-a asumat responsabilitatea de a pune pe biroul preşedintelui Statelor Unite declaraţia către naţiunea americană din 9 august 1945 a preşedintelui Truman: „La Yalta cele trei guverne au decis să asume o responsabilitate comună la instalarea unor regimuri de largă concentrare democratică în toate ţările satelite. Această rezoluţie a fost confirmată la Potsdam pentru România, Ungaria şi Bulgaria. *Aceste ţări nu vor cădea deci niciodată în zona de influenţă a nici unei puteri*" şi să-l întrebe cum îşi explică faptul că Uniunea Sovietică a ignorat total poziţia oficială a Statelor Unite într-o chestiune de drept internaţional. Dar, mai ales, cum se face că după 1989 această declaraţie oficială de politică externă a Statelor Unite a fost uitată?

Tentativele *post factum* de a reinstaura ceva din suveranitatea fostului stat românesc democratic nu au lipsit imediat după 23 august 1944, chiar dacă astăzi ele par uşor ridicole. Decretul regal Nr. 1626/31 august 1944 încerca un simulacru de revenire la democraţie prin repunerea formală în vigoare a Constituţiei din 1923:

Art. I. Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituţiunea din 1866, cu modificările ce ulterior i-au fost aduse şi de Constituţiunea din 29 martie 1923.

Art. II. Sub rezerva celor cuprinse în art. III şi IV, puterile statului se vor exercita după regulile aşezate în Constituţiunea din 29 martie 1923.

Decretul conţinea şi o eroare juridică, pentru că acea Constituţie din 1923 fusese abrogată prin ultimul articol al Constituţiei din 1938, iar aceasta, la rîndul ei, nefiind abrogată, este valabilă şi astăzi. Era evident o forţare a situaţiei, o încercare disperată de a înfrunta o realitate ameninţătoare, dar parcă esenţa acestui act este mai degrabă dorinţa de a „anula" juridic cei şase ani şi jumătate de regim dictatorial. Oricum, efortul regelui se dovedeşte lăudabil, dar astfel de decrete goale de conţinut nu puteau schimba realitatea juridică a României: conducerea statului fusese încredinţată Înaltului Comandament Aliat (sovietic) şi apoi Comisiei Aliate de Control (sovietic). Acestea exercitau toate puterile statului prin viza finală asupra oricărei decizii şi impuneau prin ordine propriile hotărîri. Cînd au vrut, sovieticii au dat ordine, avertismente, au proferat ameninţări: „Comisiunea Aliată de Control CERE ca guvernul român să curme această politică de tărăgănare a îndeplinirii obligaţiunilor luate asupră-şi prin Convenţia de armistiţiu de la 12 septembrie şi să se apuce, în mod serios, de asigurarea îndeplinirii rapide şi conştiincioase a tuturor clauzelor de armistiţiu." România avea un preşedinte – mareşalul Malinovski, şi un vicepreşedinte, gen. lt. V.P. Vinogradov. Începea, de fapt, o ultimă luptă a grupării politice democrate, în frunte cu regele, pentru a mobiliza populaţia ţării în favoarea vechiului sistem democratic. Rezultatul acestei lupte a fost concentrat apoi în procentele reale ale alegerilor din 1946, motiv pentru care ocupantul sovietic, în deplină înţelegere cu aliaţii săi occidentali, a fost nevoit să intervină brutal. Să nu uităm declaraţiile lui Molotov şi relaţia tranzacţională dintre URSS şi anglo-americani, pe diferite zone ale globului, care obligau Moscova să asigure un minim de credibilitate schimbărilor de regim

din țările ocupate. Altfel spus, de ochii lumii, dar și din interese de negociere cu occidentalii, URSS trebuia să convingă opinia publică internațională că trecerea României la sistemul comunist se face „prin voința poporului român". Cum țara noastră avea cazul particular al unui rege erou și o forță politică a cărei conducere funcționase pe durata războiului ca agentură britanică, cum aceste forțe rezistente aveau capacitatea de a scoate oameni în stradă pentru a protesta și, astfel, pentru a distruge construcția de imagine și propagandistică a transferului la sistemul comunist, ocupantul a fost nevoit să intervină direct și vizibil. Trebuie însă spus că principalul instrument al luptei publice a fost nevoia de a găsi un vinovat pentru situația țării, iar acel vinovat a primit denumirea generică de *fascist*. Toți cei care se opuneau instalării sistemului comunist erau trecuți în categoria de *fasciști*, iar acest lucru primea și o confirmare juridică prin cele două legi nenorocite de urmărire a vinovaților pentru războiul împotriva Aliaților, legi care proveneau din inițiativa lui Iuliu Maniu de a-și pedepsi adversarii politici.

Distrugerea sistematică a rămășițelor statului democratic român – slăbit substanțial de două dictaturi anterioare – s-a declanșat chiar în ziua ocupării Bucureștilor de către trupele sovietice (30 august 1944), iar prima măsură a fost vînătoarea de oameni. Începea, de fapt, procesul de instalare a sistemului comunist în România. Acesta a fost autentificat prin toate actele internaționale care au recunoscut statul comunist român, de la primirea sa în ONU cu drepturi depline și alegerea ministrului său de Externe drept președinte al unei sesiuni, pînă la acordarea Clauzei națiunii celei mai favorizate de către SUA. În tot acest timp, cu foarte mici excepții, actele guvernării comuniste din România au primit aceeași legitimitate juridică, prin calitatea de subiect de drept internațional recunoscută fără restricții politice. Unii contestă astăzi această legitimitate a statului comunist român, dar ea rămîne din păcate în picioare în fața oricărui tribunal internațional. Doar legile supreme ale respectării drepturilor omului au putut exercita presiuni asupra regimului comunist, urmărind mai mult scopuri economice, umanitare restrînse și, într-o măsură secundară, unele interese politice vagi.

Oricît ar părea de categorice şi pline de cinism aceste aprecieri, ele se extrag cu luciditate şi complet documentat din realitatea juridică şi istorică. Mai mult decît formularea lor sintetică, ele intenţionează să atragă atenţia că şi astăzi – călcînd peste suferinţa milioanelor de victime româneşti ale comunismului – România este identificată după aceste acte, tratată din perspectiva acestor documente nedrepte, simultan cu tendinţa noastră de a continua să fabulăm, crezînd că lucrurile stau altfel. N-am făcut aproape nimic să le anulăm prin acte fundamentale de politică externă, care să încheie al doilea război mondial şi pentru noi. Un singur demers fundamental, sprijinit pe o largă adeziune, a fost enunţat: cererea de intrare în NATO, dar ceva concret – reformă, compatibilitate, integrare eşalonată – nu a făcut pînă acum decît Armata. Datorită repetării erorilor sale „istorice" în deceniul 1990-2000, România intrată în NATO va cunoaşte mult timp după acest eveniment frămîntările politice, sociale şi economice ale unei ţări care nu şi-a rezolvat conflictul stat-societate, aşteptînd doar, ca şi după 1859, aplicarea modelului occidental şi rezolvarea de către organismele internaţionale a problemelor sale de fond.

Supuşi unui experiment dezintegrator şi instituţionalizaţi unui sistem politic întemeiat pe teroare, românii nu înţeleg nici acum pe ce lume trăiesc. „Procesul comunismului" sau, altfel spus, procesul ieşirii din acest coşmar trebuie să înceapă cu înţelegerea mecanismelor experimentului. Analiza de faţă, care foloseşte drept pretext momentul trecerii României de la Monarhie la Republică, este o tentativă de acest gen. Ea reprezintă imaginea compusă despre fenomen a unui român născut în comunism, dar care n-a încetat nici o clipă să se raporteze la alt sistem de valori.

O formalitate aşezată pe o grămadă de bani

Sfîrşitul anului 1947 marchează lichidarea ultimelor rămăşiţe politice ale fostelor partide democratice. Ca urmare a scandalului „Tămădău" – tentativă tardivă a Partidului Naţional Ţărănesc de a-şi

salva liderii, aşa cum le cereau americanii şi britanicii de mult – formaţiunea politică a lui Iuliu Maniu este dizolvată sub semnătura regelui Mihai I. Sentinţa din 13 noiembrie 1947, care trimitea în puşcărie toată conducerea PNŢ-ului, deşi era cît se poate de abuzivă, avea două scopuri precise: distrugerea alternativei politice democratice de Stînga a ţării, care făcea o concurenţă covîrşitoare bolşevicilor, şi anihilarea agenturii britanice în România. În zilele de 5 şi 7 noiembrie fusese îndepărtată de la Putere şi gruparea Tătărescu.

Este astăzi cunoscut faptul că regele Mihai a plecat în Marea Britanie pe 12 noiembrie pentru a participa la ceremonia căsătoriei prinţesei moştenitoare Elisabeth, astăzi regină. Conform comunicatului Casei Regale, el lipsea din ţară pentru 20 de zile. Atît regele şi, mai ales, regina-mamă Elena nu ne-au dat prea multe informaţii despre ceea ce s-a întîmplat în toată perioada absenţei suveranului din ţară, perioadă care s-a prelungit mult peste intervalul anunţat, dînd astfel un anumit sprijin indirect pregătirilor comuniştilor de a-l debarca. Comportamentul liderilor comunişti din această perioadă este cumva straniu, dacă îl raportăm la legile ţării şi la uzanţele constituţionale vechi, ei acţionînd atît public, cît şi neoficial, ca şi cum ar fi existat o înţelegere cu regele ca acesta să nu se mai întoarcă. Este tot mai des invocată vizita oficială a lui Tito în România, ocazie cu care întregul protocol regal este încălcat şi liderii comunişti se poartă ca stăpîni ai unei republici. Mihail Sadoveanu chiar şi-a permis să declare, încă din 19 decembrie, că România nu este regat, ci o „democraţie populară". În 20 decembrie 1947, aşa cum arată foarte exact Eleodor Focşeneanu, fost avocat al regelui (*Două săptămîni dramatice din istoria României*), Lucreţiu Pătrăşcanu cerea amendarea în Parlament a aşa numitei „legi a pierderii naţionalităţii", date de regimul naţional-legionar sub Antonescu. Noile articole introduceau un termen de la care cetăţeanul român, care pleacă în străinătate şi nu se întoarce la termenul anunţat sau care dă declaraţii potrivnice ţării, îşi pierde naţionalitatea. Este clar că îl vizau pe rege şi că se puneau în gardă în eventualitatea unei reacţii regale la faptul că în ţară Mihai I fusese deposedat de toate atribuţiile sale. Mai mult, atunci cînd s-au

trezit pur şi simplu cu regele întors în ţară, pe 21 decembrie 1947, reacţia comuniştilor a fost şi de surpriză, şi de panică. O privire lucidă aruncată asupra acestui caz – menţinînd necesara deferenţă pentru persoana şi personalitatea fostului suveran, aflat în viaţă – duce la o singură concluzie: a existat o percepţie implicită sau indirectă, mai ales prin comportamentul reginei-mamă, că între guvernul comunist şi rege a intervenit sentimentul că acesta nu se va mai întoarce. Nu există probe deocamdată pentru a argumenta o înţelegere precoce, dar toate mişcările actorilor acestei abdicări transformate la 30 decembrie în lovitură de stat conturează o astfel de stare de aşteptare a următoarei mişcări. De ce nu s-a întîmplat aşa, de ce nu a rămas regele în Occident?

Nu ştim, în detaliu, ce anume s-a petrecut cu regele în Marea Britanie, dar ne este greu să credem că familiile regale prezente la ceremonii nu au discutat situaţia suveranului român. Cu toate acestea, nu a existat nici un act de sprijin sau vreo soluţie practică venită din partea acestor Case regale. Biograful Arthur Gould Lee menţionează în cartea sa *Coroana contra secera şi ciocanul* că regele Mihai s-a consultat cu rudele sale, cu Churchill, mareşalul Smuts, dl. Attlee, dl. Eden şi dl. Bevin. Toţi i-au transmis acelaşi mesaj: „Dacă daţi de necazuri, nu vă vom putea ajuta deloc". Încercînd să ia legătura cu George Marshall, acesta l-a refuzat, comunicîndu-i că „o întîlnire oficială este imposibil de aranjat". Cum adică? Oficial, la acea dată regele Mihai I era şeful statului român! Ştim că regele Mihai a fost nevoit în exil să îşi ia tot felul de slujbe, ca un om de rînd, şi că Elveţia nu i-a recunoscut nici măcar titlul de rege, admiţînd să-şi treacă în acte Mihai *de România*, cum îi cheamă pe celebrii actori americani Robert *de Niro* sau Danny *de Vito*. Ceva greu de admis din punct de vedere al solidarităţii regale şi occidentale s-a întîmplat cu regele nostru şi cu atît mai neplăcut şi nedrept faţă de autorul curajos al actului de la 23 august 1944. În aceste condiţii, lipsit de cel mai elementar sprijin, regele Mihai s-a întors acasă. Putem admite oricînd că s-a întors la datoria sa, dar şi că nu avea unde să se ducă. El a fost *chemat* de la Sinaia în ziua de 30 decembrie de către Petru Groza şi obligat să semneze textul

abdicării, după o consultare cu mama sa. Conform mărturiei fiului lui Petru Groza, tatăl său l-ar fi prevenit pe rege încă din martie 1947 că va trebui să renunțe la Tron. A existat un conflict intern la nivelul noii conduceri a țării încă din 1945, Petru Groza insistînd pentru a i se încredința rezolvarea problemelor Monarhiei și Bisericii. Revenirea neașteptată a regelui a slăbit autoritatea lui Groza în problema Monarhiei și a produs o implicare directă pe traseul Moscova-Gheorghiu-Dej. Trebuie subliniat că, din punctul de vedere al vechii Constituții din 1923, regele își pierduse la acea dată, practic, toate prerogativele. De ce anume se întorsese regele, iarăși este foarte greu de înțeles, decît dacă credea că poate produce o revoltă generală a populației. Așa ceva nici nu i-a trecut prin minte. Prezența sa devenise, efectiv, inutilă și îi încurca pe comuniști în aspectele formale ale procesului de instalare a sistemului comunist în România. Aflat sub influența totală a mamei sale, o regină care suferise cumplit în România, regele Mihai I va abdica sub presiunea realității. În ședința Consiliului de Miniștri din aceeași zi de 30 decembrie 1944, convocată la ora 15.30, Petru Groza va face celebra declarație: „Doamnă și domnilor miniștri, vreau sa vă comunic că *actul acesta s-a făcut prin bună învoială*. Regele a constatat – așa cum este scris aici – că instituția monarhiei era o piedică serioasă în calea dezvoltării poporului nostru. Istoria va înregistra *o lichidare prietenească* a monarhiei, fără zguduiri – cum poate inamicii noștri ar fi dorit. Ca să utilizez **o expresie a reginei-mamă,** poporul a făcut azi un divorț, și decent, și elegant, de monarhie". Oricînd putem afirma că este declarația unui criminal comunist. Dar să fi mințit în așa hal Petru Groza, cel de atunci, el, creștinul și regalistul, încît să-și permită să pună în gura reginei-mamă o declarație falsă? Nu credem. Conform presei occidentale, regina Elena a repetat această declarație în Elveția, imediat după sosire. Apoi, după trei luni, regele detronat a revenit și a declarat că abdicarea s-a făcut prin forță. A vorbit surzilor. Memorialistica acestui eveniment este lovită de o contradicție fundamentală: goniți evident din România, suveranii români ar fi invocat pe moment o despărțire amiabilă! Nu avem dubii că abdicarea s-a făcut sub

presiune şi ameninţare, că a fost un act de impunere şi că fără acesta regele ar fi rămas pe Tron. Probabil însă că asasinarea regentului Bulgariei a fost un avertisment prea apropiat şi clar, încît regele Mihai I să nu se teamă pentru persoana lui. Ceva nu este în regulă cu tot acest joc. Lipsesc prea multe informaţii despre acest moment istoric – moment pe cît de simplu, pe atît de opac – şi numai faptul că este acceptat ca inevitabil nu poate să ne împiedice să încercăm să-l înţelegem.

Conform versiunii sovietice, Moscova a dorit îndepărtarea imediată a regelui Mihai, printr-o înţelegere cu Marea Britanie în schimbul instalării unui regim democratic în Finlanda. Cum în ţara scandinavă ascensiunea agentului sovietic Paasikivi spre conducerea statului părea de neoprit, Stalin ar fi plecat urechea la românul Petru Groza. Biograful acestuia, Feodosii Konstantinovici Vidraşcu, avea să-i declare lui Dan Zamfirescu: „Cel care v-a salvat pe voi a fost Petru Groza. El a fost singurul om politic din Est care l-a cucerit pe Stalin cu modul de a fi, cu curajul de a-i spune adevărul, în forme care să nu-l supere, cu umorul său şi cu rezistenţa la băutură şi nesomn. Stătea de seara pînă dimineaţa cu Stalin, bînd şi spunîndu-i anecdote piperate de care acesta făcea mare haz, iar la sfîrşit plasa cîte o cerere în favoarea voastră" (Dan Zamfirescu, *Regele şi mareşalul*). Fără îndoială că mărturia pare ea însăşi anecdotică, dar nu avem voie să uităm că structurile totalitare concentrate la vîrf, cu Puterea izolată în mîna unui singur om (cazurile Hitler, Antonescu, Stalin) au fost influenţate şi de umorile conducătorilor, de starea lor de sănătate, de viziuni şi amintiri personale, care fac din evenimentele decisive nişte acte altfel inexplicabile. Nici astăzi istoriografia mondială nu poate explica lipsa de prevedere şi de reacţie sovietică la atacul german din 22 iunie 1941 decît printr-un fapt personal: Stalin nu credea că Hitler va ataca. Este evident că un fapt de importanţă istorică a depins de părerea unui om, la fel cum lui Hitler i s-a părut că, trimiţîndu-l în secret pe Hess în Anglia, rezolvă războiul. Am văzut cum a hotărît Ion Antonescu trecerea Nistrului în timpul unei crize de sănătate, cu temperatură de 40 de grade. În 1949, cînd URSS a hotărît trasarea noilor frontiere ale

României, comisia sovietică de topometri a fost îmbătată de un cîrciumar evreu din Dorohoi, care avea un frate cîrciumar în Darabani, şi astfel graniţa de nord a ţării noastre trece pe la nord de Dorohoi şi Darabani, iar nu pe la sud de ele. Iată de ce mărturia lui Vidraşcu nu trebuie ignorată. Într-un sistem democratic solid, cum era şi este cel american, un preşedinte cu grave probleme de sănătate şi uşor influenţabil în faţa colaboratorilor săi, cum a fost Roosevelt, poate avea opinii, viziuni şi accese umorale, dar orice decizie trece prin judecata corpului politic al ţării, organizat legal şi supus legilor sistemului democratic. Deciziile lui trebuie să se transforme obligatoriu într-o lege votată de Parlament şi dacă Parlamentul nu o dă, decizia rămîne la nivelul ei primar: o opinie, o viziune sau un acces umoral, consemnate inofensiv în cărţile de istorie. Probabil că din acest motiv fundamental se vorbeşte insistent în ultimii ani de implicarea lui Roosevelt în preliminariile atacului de la Pearl Harbour, pentru a putea provoca decizia Parlamentului american de intrare în război.

În descrierea evenimentelor din decembrie 1947, versiunea regală este lovită şi ea de o contradicţie de neînţeles. În cel mai bun interviu al său, acordat lui Philippe Viguié Desplaces, regele Mihai are o replică năucitoare cînd este întrebat: „Comuniştii v-au cerut în mod imperativ să părăsiţi România?" Fostul suveran va răspunde: „Nu. Făcînd pe generosul, **Groza mi-a spus să rămîn.** A rămîne nu mai avea însă nici un sens. Aş fi fost un prizonier în mîinile lor, cu toate riscurile pe care o astfel de situaţie le comporta, mai devreme sau mai tîrziu" (Ph. V. Desplaces, *Mihai al României. O domnie întreruptă*). Nu mai înţelegem nimic – cum a fost posibil ca regimul comunist al lui Petru Groza să-i ofere regelui detronat să rămînă în ţară?! Fiind convinşi că afirmaţiile regelui Mihai I sunt perfect credibile şi autentice, că nu pot fi nici o clipă bănuite de inexactitate, trebuie să acceptăm că relaţia rege-regim comunist a conţinut şi detalii ale unei înţelegeri amiabile, de factură personală, nu însă şi din punct de vedere instituţional. Pe comunişti (adică pe sovietici) îi interesa schimbarea ordinii de stat, a instituţiei Monarhiei, nu neapărat ostracizarea regelui. Conflictul personal cu regele a apărut

în momentul cînd acesta s-a întors pe neașteptate în țară, deși comuniștii erau convinși că a rămas în Occident.

Există un secret, ținut astfel cu strășnicie și de opoziția românească din emigrație, și de statul comunist, în frunte cu Securitatea. Nimeni nu este dispus să dea explicații ce s-a întîmplat cu cele 20 de milioane de franci elvețieni, plasați de guvernul Antonescu, din ordinul lui Mihai Antonescu în Occident. În timpul anchetei, Mihai Antonescu va declara: „S-au creat fonduri la legațiile din Berna, Ankara, la Madrid, la Stockholm, prin transformarea în valută a disponibilului în lei al Ministerului de Externe, fond special pentru legații în străinătate". Eugen Cristescu și mareșalul Antonescu vor confirma și ei în anchetă această acțiune. Cele 20 de milioane de franci elveției erau în realitate opt milioane devize – de fapt, fondul pentru activități de informații și spionaj în străinătate al țării noastre – și 12 milioane în echivalent lingouri de aur la *Union de Banques Suisses*. Este suma pe care o vîna și Carol II din Mexic, prin insistența cu care le cerea americanilor să-i permită preluarea conducerii emigrației române. Aceștia sunt și banii care stau la originea scandalurilor și dezbinării emigrației române, precum și a ușurinței cu care Securitatea comunistă a penetrat această emigrație dezbinată, folosind-o și plătind-o inclusiv cu banii aflați în băncile elvețiene. Cum fondul se afla la dispoziția „guvernului României", iar guvernul României era acum comunist, a fost nevoie de o negociere secretă pentru ca o parte din bani să fie folosiți de emigrație – au ajuns, pînă la urmă, într-un cont personal pe numele soției lui Vișoianu – iar altă parte să rămînă la dispoziția guvernului comunist. Avem temeiuri să credem că Securitatea nu a dorit și nici acum nu dorește să dea detalii despre felul cum a folosit aceste fonduri în activitățile de culegere de informații, atît în interiorul emigrației române, cît și în statele unde se stabiliseră nucleele refugiaților. Problema fondului pus de Antonescu la dispoziția emigrației a fost conflictul de interese între dorința refugiaților de a folosi sumele în scopul personal al supraviețuirii în Occident, pentru a-și face „o situație", și obligația de a consuma acele sume în propaganda și acțiunile împotriva

regimului comunist de la București. Regele Mihai I a rămas „pe afară", într-o situație extrem de delicată și nedreaptă. Istoriografia română mai are un subiect de dezbatere legat de abdicarea din decembrie 1947, dar mai ales de soarta regelui nostru în exil: cu toate că avea cel mai puternic argument faptic și cea mai înaltă poziție morală și socială, regele Mihai I nu a devenit șeful emigrației române, pierzîndu-se în anonimat, în timp ce rezistența anticomunistă și implicarea în Războiul rece au fost preluate de legionari, de prințul Nicolae și de cîteva grupulețe de foști diplomați.

La reconstituirea faptelor, Mihai Antonescu va declara că suveranul îi ceruse încă din țară ca rezervele în aur, precum și o sumă de două milioane de franci elvețieni să fie trecuți pe numele său, pentru a-i putea folosi dacă va fi nevoit să abdice sau să fugă din țară (*Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 3, p. 89). La un moment dat, insistențele regelui au devenit atît de mari, încît mareșalul l-a refuzat brutal, transmițîndu-i că, fiind tînăr, are viața înainte. Așa a rămas regele Mihai I fără nici un sprijin material, abandonat și de casele regale și de emigrația românească. Acest lucru este bine să fie știut, pentru a dimensiona și mai bine drama personală a suveranului nostru, pentru a-i înțelege revolta față de acuzația că ar fi plecat cu averi din țară, precum și interesul pentru redobîndirea unor proprietăți, în folosul unei familii binecuvîntate de Dumnezeu numai cu femei și un nepot, lipsiți de orice drept dinastic. Cîteva aluzii ale regimului comunist, și sub Gheorghiu-Dej, și sub Ceaușescu, ne fac să credem că regele a primit o compensație – probabil, modestă – pentru acceptarea abdicării, care este și singura abdicare din istoria Monarhiei române. În mod cert însă a primit promisiuni. De altfel, același biograf al regelui și al reginei-mamă, Arthur Gould Lee, reproduce în cartea citată și următorul dialog: **(Petru Groza)**: „Suntem gata să vă acordăm *un ajutor financiar generos*, pentru contribuția voastră la lovitura de stat [din 23 august 1944, n.a.] și pentru că dorim să rezolvăm această problemă *elegant*, fără fricțiuni. și, bineînțeles, puteți beneficia și de venitul proprietăților dumneavoastră de aici. **(Gheorghiu-Dej)**: Așa e. Promitem să vă lăsăm să vă păstrați toate domeniile personale. Veți

beneficia de întregul venit şi nimeni nu se va atinge de ele". Dacă acest dialog, chiar şi aşa literaturizat, ar fi apărut într-o carte comunistă, poate am fi crezut că este o tipică informaţie de propagandă. Regele însuşi va declara, în acelaşi excelent interviu, că la abdicare „Administratorul Coroanei a cerut pentru noi uzufructul anului 1947: acesta reprezenta aproximativ patru milioane de franci elveţieni. Comuniştii au răspuns că tezaurul Băncii Naţionale era gol. Ne-au acordat suma de două sute optzeci de mii de franci elveţieni şi cincizeci de mii de dolari. Groza îi spusese mamei mele să nu îşi facă griji, că el nu «îl va lăsa pe fiul ei să moară la umbra piramidelor». Făcea aluzie la regele Victor-Emmanuel care, alungat din Italia, se refugiase în Egipt, unde murise fără un ban. Dar Groza, ca de obicei, minţise. Noi nu am obţinut niciodată nimic de la el". Ce nu precizează fostul suveran este dacă aceste promisiuni financiare vizau o plată imediată sau o sumă destinată vieţii sale în exil. Dacă a fost vorba de a doua versiune, declaraţiile de presă curajoase şi loiale ale regelui au anulat termenii acestei înţelegeri. Ea explică însă retragerea naţionalităţii regelui, atunci cînd a început să dea declaraţii potrivnice regimului comunist din România, precum şi temeiul legal al redobîndirii proprietăţilor sale, astăzi. Iar regele Mihai a avut încă o dată dreptate: nu ni-l putem imagina stînd la castelul său din Săvîrşin sub regimul comunist şi ieşind la vînătoare pe terenurile GAS-ului din localitate.

Mentalităţi

O anumită remanenţă supărătoare în mentalităţi, un sentiment profund al moştenirii inoportune, un regret tardiv pentru pierderea ireparabilă de ani (istorici) şi o doză de invidie fără izvor definit – toate la un loc şi concentrate într-o senzaţie de eşec – bîntuie asemeni unei fantome conştiinţa românilor. Automatisme recunoscute şi gesturi necontrolate ne surprind uneori fără a găsi o altă explicaţie decît un obicei intrat în rutină, un mod de a trăi ordonat de scheme sigure şi, de aceea, comode. Un *Vechi Adversar*

s-a cuibărit în opera mentală a foarte multor oameni şi a lucrat îndelung, unindu-le, cumva, modul de gîndire şi controlîndu-le stereotipiile. Imediat după revoluţia din decembrie 1989 a vibrat în noi ceva neplăcut atunci cînd un fost deţinut în închisorile comuniste folosea politic limbajul, apucăturile şi metodele gardienilor săi. Ne deranja cînd îi auzeam că omul care are o altă opinie decît a lor – şi, mai ales, o altă „viziune" – trebuie înfrînt, exclus din funcţii publice, eventual zdrobit social. Iar asta, în numele unui *bine* pe care fostul deţinut politic îl vede clar, necesar în mod absolut şi imediat aplicabil. Cu greu reuşeau să îndepărteze de populaţie gîndul că n-ar fi o răzbunare. Aşa cum am văzut în capitolele anterioare, exact acelaşi fenomen se înregistra în toamna anului 1940 cu legionarii ieşiţi din închisori şi lagăre. Ei căutau atunci nişte vinovaţi, convinşi că trecutul trebuie distrus, nu înţeles. În societatea românească de după 1989 existau foşti torţionari, securişti, colaboratori şi informatori, agenţi ai KGB, comunişti convinşi, răspîndaci şi infiltraţi, alte categorii de duşmani care, împreună, conturează imaginea inamicului. Nimeni însă nu i-a găsit. Se afirmă că situaţia disperată a ţării este consecinţa existenţei şi activităţii acestora. De cealaltă parte s-a constituit un bloc lucid, apărător al democraţiei şi adversar înverşunat al comunismului. Dacă la originea poziţiei tranşante a acestora din urmă se află cumva o suferinţă istorică acută şi nedreaptă, dublată de suferinţa fizică a membrilor grupului – cum este acest luptător, Constantin Ticu Dumitrescu – atunci demersul politic va atinge cote existenţialiste. Individul îşi „pune viaţa în joc" pentru ideea de dreptate, nu mai are ce pierde, totul este această „luptă" contra celui opus – aflat, obligatoriu, în eroare – şi va pedepsi din convingere dacă puterea va ajunge să-i stea la îndemînă. Cînd suferinţa a fost urmarea aplicaţiei instrumentate de un spaţiu concentraţionar – vast, în cazul nazismului sau comunismului, ca sisteme – atitudinea violentă devine „justificată", poziţia politică ajunge să fie „viu sprijinită", ideea unei pedepse, măcar morale, aplaudată. Experienţa politică a guvernărilor de după 1996 a demonstrat că a reduce eşecurile la existenţa unor ofiţeri de Securitate sau colaboratori încă

nedemascați, care acționează din umbră pentru a sabota calea dreaptă a democrației, este inoperant. Activitatea unor astfel de grupări securiste presupune *caracterul lor organizat,* lucru care trebuie confirmat de structurile informative române și dovedit cu probe, astfel încît efectul ei în societate sau în partidele politice să poată fi evaluat. Apoi, trebuie judecați și condamnați. Așa ceva însă nu poate face decît un regim de Dreapta. România nu a avut parte de o asemenea soluție politică, pierdută de mult în trecutul ei istoric și necunoscută de generațiile actuale. Altfel, împărțită declarativ în *buni* și *răi*, societatea admite existența unei bătălii pe teritoriul său public, o privește curios la televizor, dar votează totuși în alegeri după alte criterii. Mai mult, imediat după revoluție, o majoritate substanțială a respins brutal – mineriade aplaudate, lideri democrați asediați în birourile lor, alegători umiliți – mesajele purificatoare ale Opoziției. Rostite apăsat dar naiv, mesajele ei au inclus cele mai adevărate fraze, dar s-au adresat unui public surd. Căderea conducerii comuniste a României s-a produs prin violență fizică, moarte și revoluție, prin implicare instituțională deplină. Armata, Miliția, Securitatea au fost în stradă cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Astăzi, demersul anticomunist este ascultat și mai puțin, este ignorat, ridiculizat. Cei care împart lumea în *buni* și *răi* sunt acuzați că reproduc modul de împărțire al celor dinainte. Lenin era astfel descris de Trotski: „El nu cunoștea decît două partide – cel al bunilor cetățeni și cel al cetățenilor răi". Undeva s-a greșit, și acel loc este în mentalități, adică în creierul ale cărui funcțiuni au fost distorsionate sistematic prin teroare. Acolo a fost excitată (reinoculată) o mentalitate maniheistă, tipică prin primitivismul ei și generică pentru un sistem comunist care a apucat să fie instalat, maturizat și distrus la un semn al Moscovei, nu prin cauze interne.

O opinie postrevoluționară venită de la un ex-apologet al comunismului dezarmează aparent prin observația lucidă: „De regulă, foștii deținuți – indiferent de culoarea politică, de ideologie – se dovedesc inapți pentru a mai conduce destinele unei națiuni. Într-înșii se depun atîtea rele, setea de revanșă cu orice preț, iluzia dreptății absolute deținute *numai* de către cei care au fost... deținuți,

încît ajung să introducă, în orice ecuaţie existenţială, termeni străini de realitate, de prezent. Ei sunt, în imensă majoritate, sclavii trecutului" (Mihai Stoian – *Dosar Ana Pauker*). Aşadar, indiferent că ai fost comunist deţinut „în beciurile Siguranţei" sau democrat încarcerat în închisorile comuniste, efectul este acelaşi, cauza este identică, tratamentul similar, iar comportamentul poate fi clasat într-o patologie politică uşor de recunoscut. Omul supus represiunii ar avea aceleaşi simptome, indiferent de culoarea opresiunii, atît timp cît metodele sunt identice. În abisul cauzal al acestei constatări s-ar afla şi incapacitatea românului de a aplica exerciţiul toleranţei între victimă şi agresor, de multe ori rolurile inversîndu-se, deşi acolo, undeva, prezent, mult iubit şi respectat, aşteaptă, cald, interesul naţional, patria ameninţată la nesfîrşit de agresiuni externe. Nimeni n-a reuşit să impună ideea că în toate aceste situaţii nu există, pentru un organism statal sănătos, decît soluţia aplicării legii. În nici un caz, deambulatoriul sentimental. Aşadar, „Procesul comunismului" ar trebui să fie exclusiv o operă a Justiţiei, cu probe, fapte, martori, acuzaţi şi acuzatori la bară. Punctul de pornire este declararea comunismului ca doctrină criminală, asemeni fascismului şi nazismului. Îi lipseşte o sistematizare a fenomenului pentru a putea contura temeiul juridic.

Să încercăm o contribuţie la găsirea acestui temei.

Primul argument al rechizitoriului ar trebui să fie constatarea că instalarea sistemului comunist în România a avut un *proiect* (a fost premeditat), o *aplicaţie* şi are încă nişte *consecinţe*. Este incomplet argumentul simplu că au venit tancurile sovietice şi au impus sistemul. Acest argument nu explică nici slaba rezistenţă a românilor, nici absenţa contrarevoluţiei şi nici îmbrăţişarea cvasiunanimă a regimului Ceauşescu pînă aproape de ultimele sale clipe. Instalarea sistemului comunist în România n-ar putea fi înţeleasă ca fenomen cu proiect, aplicaţie şi consecinţe (mai ales mentale) fără a căuta identificarea surselor atitudinilor stereotipe parazitare. Cert este că formula citată din fostul apologet comunist, destinată comuniştilor la prima vedere, dar, în realitate, adresată foştilor deţinuţi politici anticomunişti, este plauzibilă din punct de

vedere medical, dar nu şi veridică. Emisă de un comunist, teza instrumentează o logică atemporală care suportă amendamentul premizei false. Ceea ce lipseşte este tocmai veridicitatea elementului de cauzalitate: *deşi urmăreşte acelaşi model comportamental, aplicaţia revanşei morale a foştilor deţinuţi anticomunişti este* **consecinţa,** *şi nu* **copia** *unei alte aplicaţii violente.* Foştii deţinuţi ai epocii comuniste sunt victime ale unei agresiuni directe, fizice şi psihologice, întemeiate nu numai pe decizia arbitrară asupra destinului colectiv (cedarea României în spaţiul de influenţă sovietic), ci şi pe ura sistematizată şi sistematică. Poziţia faţă de problema libertăţii individuale a fost complet diferită. În lagărul de la Tîrgu-Jiu erau izolaţi indivizi aparţinînd unei agenturi comuniste care opera pe teritoriul României, fără ca această instituţionalizare a pedepsei pentru activitate antistatală să implice obligaţia de a-şi schimba opiniile, credinţele sau adeziunile politice. Ei plăteau atunci pentru fapte concrete, în baza unei legi. Oamenii Stîngii clasice româneşti aveau nostalgia socialismului utopic, a revoluţiei sociale, a egalitarismului de modă veche franceză, a victoriei prin proces istoric imanent. Restul era o echipă de terorişti, membri ai agenturii sovietice în ţara noastră. Misiunea acestora din urmă era trecerea României în subordinea Uniunii Sovietice ca stat satelit, ideologia fiind unul dintre instrumente. Ce comparaţie se poate face între aceşti executanţi ai misiunii de aservire a unui stat şi luptătorii împotriva acestei robii? Dreptul internaţional afirmă că într-un stat învins în război nu pot exista vinovăţia şi pedeapsa colectivă, dar în realitate condamnarea unor grupuri, partide, organizaţii vinovate este tot o pedeapsă colectivă. Civilizaţia – această soluţie a omului incapabil să dea naştere din el însuşi unei alte specii – a creat corpul juridic al naţiunilor şi cutuma umanistă a supravieţuirii. Popoarele ocupate de URSS după al doilea război mondial au fost supuse genocidului mental, deoarece „vinovăţia" a fost extinsă asupra întregii societăţi „fasciste", cu excepţia celor cîţiva comunişti. Principalul inamic – libertatea. Pentru perioada postbelică, în cazul libertăţii a fost încălcat un principiu fundamental al limitei: „Faptul de a hotărî în privinţa multora [a tuturor] este mai întîi rezultatul

delegării libertății: eu și ceilalți asemenea mie am hotărît ca [altcineva] să hotărască pentru noi. Delegarea libertății este deci un act liber. Atîta vreme cît eu *pot* hotărî în privința mea, nimeni nu poate hotărî în locul meu, decît dacă eu hotărăsc acest lucru" (Gabriel Liiceanu – *Despre limită)*. Nu este situația poporului român la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Atunci a fost introdus în România un sistem politic menit să distrugă complet principiul definiției de mai sus și să opereționalizeze un mecanism al subordonării necondiționate. Singurul amendament care se poate aduce acestei situații este că principiul delegării libere a libertății fusese atacat și în mare parte distrus cîteva decenii înaintea comuniștilor. Nu ne mai putem iluziona că am avut regim democratic autentic, cînd nici o campanie electorală din întreaga istorie a României dinainte de 1996 nu a fost constituțională și liberă. Pentru toată evoluția istorică a comunismului în România – de la baze ideologice, la fluctuații metodologice – operația deliberată de anihilare publică a personalității individuale și colective și de exterminare fizică a celui opus și ireductibil doctrinar s-a aflat conținută în proiect, aplicație și perspectivă. Se observă că, după consumarea experimentului marxist între *Manifestul partidului comunist* și *Sendero luminoso*, asaltul demersului anticomunist de astăzi este acoperit cu dovezi și se sprijină pe o argumentație logică, relevantă și credibilă. Unui instrument metodic aplicat pe creierul și brațele noastre trebuie însă nu să-i opunem starea de jale, ci alt instrument metodic: *denudatio scientiam ornatu sua.* O cercetare tenace și nepasională a sistemului comunist face cît două sute de declarații anticomuniste.

Perceput astăzi ca un „rău" sesizabil, agonic, dar încă viu și periculos, drept o reminiscență care se epuizează lent odată cu mișcările greoaie ale societății, mecanismul sistemului comunist trebuie înțeles. Soluția pe care o propun este identificarea primară a cîtorva elemente teoretice originare:

- **Experiența istorică a umanității prin organizații coercitive.**
- **Inițierea și exploatarea unei ideologii.**

- **Cunoştinţele ştiinţifice asupra biologiei umane.**
- **Configurarea şi operaţionalizarea sistemului.**

Aparent, tema proiectului comunist a fost realizarea unei societăţi neantagonice, perfect controlabile şi eficiente economic la nivelul egalităţii sociale. Ea avea nevoie mereu de lideri vremelnici clarvăzători şi consemnaţi benevol sacrificiului de sine, precum şi de o populaţie dezetnicizată cu comportament de *massă*. Adică, o aglomerare umană ieşită din umanitatea identităţii individuale şi instrumentată prin metodologia conducerii unitare şi uniforme a colectivităţii. Cedarea de libertate urma să se obţină prin conflict intercomunitar (între clase) sau prin import de ideologie susţinută de forţă armată, astfel încît pacea individuală să fie înfrîntă de violenţa dorinţelor, manifestate într-un spectru cît mai larg de grup. Se urmărea ca ideea de ascendenţă la un bine ideal să devină plauzibilă, apoi veridică. A concepe aşa ceva despre lume este grandios, dar şi inuman în egală măsură. Ea a presupus fie distrugerea spiritualităţii creştine, pe care s-a construit civilizaţia europeană, fie specularea unor principii ale acesteia. S-a emis chiar teza că ceea ce numim noi comunism îşi are originea în Biblie. Percepţia medievală – adică a perioadei în care creştinismul a primit o dogmă – a avut revelaţii de o inexplicabilă precizie vizionară. Richard Inimă de Leu, abia întors din Ţara Sfîntă, lansa un inconfundabil avertisment: *Communia est tumor plebis, timor regni, tepor sacerdotii*. Alte semnale, dincolo de ţinta lor antiiudaică – aşa cum au fost cele ale lui Ioan Chrisostomos –, identificau pericolul cu mare precizie. În Biblie este vorba de egalitatea în faţa lui Dumnezeu. Românii antebelici erau supuşi ideologiei creştine, iar din punct de vedere al conflictului de clasă se rezumau la existenţa a 106 membri cu carnet ai Partidului Comunist din România, într-un total de 1 154 simpatizanţi, gazde şi curieri de tip Nicolae Ceauşescu, foarte tînăr şi handicapat moral.

Un fenomen distinct este cel care proiectează în lumina analitică destinul liderilor. Vom constata că printre slăbiciunile sistemelor politice se află şi acela al suficienţei culturale. Frustratul şi paranoicul sunt interesanţi, au charismă, adună, într-un discurs

fluent, frustrările şi paranoia nemanifeste ale fiecărui individ, ating nervura sensibilă a ratării fiecărui idealist. Marx, Engels, Lenin, Hitler, Stalin sunt exemple ale ajungerii la putere absolută dintr-o masă de ratați şi rejectați ai societății în care şi-au făcut debutul politic şi față de care ceilalți au exersat un dezarmant complex de vinovăție. Aşa îi învățaseră pe oameni Rousseau, Voltaire şi alți umaniști. Despre adolescența lui Lenin nu se cunosc prea multe. O descriere a fost totuşi făcută: „Aceasta a fost perioada în care tînărul Lenin s-a familiarizat cu literatura radicală, transformîndu-se într-un revoluționar fanatic, hotărît să distrugă statul şi societatea care îl tratase într-un mod atît de meschin. Atunci, ca şi mai tîrziu, radicalismul lui se hrănea nu din idealism, ci din resentimente de natură personală" (Richard Pipes – *Scurtă istorie a revoluției ruse*). Marx nu era departe de aceeaşi malformație comportamentală: evreu devenit fervent catolic, scrie poezii de subprodus, este respins, umilit de critica literară şi hotărăşte să se răzbune pe societatea germană. Marx intră într-o sectă satanică, îl neagă pe Dumnezeu şi decide să lupte cu Acesta prin distrugerea lumii pe care A creat-o. „Frescele" zugravului Adolf Hitler trebuie să fi fost pe măsura poeziilor lui Marx. Cunoscînd acum biografia reală a lui Nicolae Ceauşescu, nemăsurata lui dorință de parvenire şi schizofrenia grandorii, ne putem da seama cum arătau pantofii făcuți de el. Mediocritatea are această resursă de acumulare a urii împotriva a tot ce este valoare, har, inteligență. Saltul de la lucrurile mici făcute prost sau neterminate la planuri grandioase nu poate fi favorizat decît de un sistem care distruge totul în urmă. De aceea, Marx şi epigonii săi substanțiali nu pot fi analizați decît între limitele **premeditării,** cu un cod teoretic al aplicației pe care l-au pus, ca un corp delict, în mîna unor executanți. Atunci cînd Marx introduce conceptul de *om nou* se referă la un individ care înlocuieşte o persoană eliminată, pentru că este netransformabilă, sau la un individ care s-a lăsat modelat de comunism pentru a-şi modifica identitatea socială. Cei născuți în comunism erau supuşi aceleiaşi proceduri. *Omul nou* trebuia să prezinte şi particularitatea de a putea prelua sarcina exterminării sau modelării de la inițiatorii

fenomenului, căutînd mijloace noi, adaptări şi adopţii metodologice care să asigure eficienţa programului şi capacitatea de autoregenerare a sistemului.

Căutînd originea interioară a modului în care s-a perpetuat atîtea decenii specia comunistă nu putem ocoli constatarea că succesul comunismului s-a sprijinit temeinic pe slăbiciunile umane. Disprețul lui Marx pentru propria persoană, ura împotriva celorlalţi şi identificarea slăbiciunilor sale în slăbiciunile multor altora au explodat într-o operă ispititoare. El le-a arătat cît de puternică poate deveni micimea atunci cînd învaţă că dimensiunea ei ridicolă este consecinţa exploatării exercitate de cîţiva privilegiaţi ai soartei, iar nu a unei construcţii dumnezeieşti. De aceea, marxismul este mai întîi, în mod fundamental, ateu şi abia apoi o teroare. A fost apoi mediul, societatea minată de o vulnerabilitate exasperantă: „Ideea unei subversiuni generale şi a unei reînnoiri totale a civilizaţiei prin fier şi foc seducea atunci toate sufletele obosite de mediocritatea celor înfrînţi apriori: această idee ajuta propagarea comunismului insurecţional la fel cun ajutase propagarea naţionalismului extremist." (Thierry Maulnier – *Mythes socialistes*). Probabil că, emis într-o altă epocă istorică, acest concept comunist s-ar fi pierdut în experimental şi derizoriu, cel mult ca o modă pasageră a unor idealişti, dacă nu surprindea o stare istorică anume şi nu ataca punctul său cel mai slab: lansarea sistemului democratic modern prin structuri secrete, francmasonice, oculte. Aceasta a fost calea, asemeni unei specii de viespe de pe continentul african, care înţeapă o tarantulă, îi inoculează un ou şi, pe măsură ce păianjenul continuă să trăiască, larva viespei îl consumă prin interior.

Aceeaşi demonstraţie poate fi făcută şi pentru hitlerism. Cei mai importanţi biografi ai lui Adolf Hitler arată că întregul sistem criminal antisemit pe care l-a iniţiat şi aplicat îşi avea originea în frica lui de evrei şi în admiraţia pentru capacitatea lor de organizare şi acţiune internaţională. Astăzi, cînd se demonstrează tot mai bine argumentat că succesul lui Hitler a constat fundamental în sprijinul monolitic pe care i l-a acordat poporul german, se clarifică tot mai bine şi modul în care poporul german

a fost convins că evreii reprezintă o forță internațională autentică, unitară și distructivă, avînd ca principală preocupare distrugerea Germaniei și dominația lumii. Exploatînd la maximum naționalismul și egocentrismul german, dar și realitatea că poporul fusese martorul grandorii imperiale germane și al prăbușirii catastrofale în numai cîțiva ani, Hitler a ridicat ura personală la proporții mondiale.

Sistemul comunist a beneficiat din plin de avantajul învingătorului. Compromisul criminal făcut de Statele Unite și Marea Britanie cu Stalin a permis acoperirea perfectă a expansiunii comuniste în lume, fenomen care a ținut pînă la Ronald Reagan. Primul obiectiv al atacului comunist a fost *regimul proprietății*. „Proletarii nu pot să cucerească forțele de producție sociale decît desființînd propriul lor mod de însușire de pînă acum și, prin aceasta, întregul mod de însușire de pînă acum. Proletarii n-au nimic propriu de ocrotit; ei au de *nimicit* tot ceea ce pînă acum ocrotea și asigura proprietatea privată" (Karl Marx și Friedrich Engels – *Manifestul Partidului Comunist*). Regimul proprietății înseamnă – dacă acceptăm rigoarea științelor medicale – extensia socială a unei necesități biologice. Altfel spus, în afară de lovitura dată unui anumit moment istoric, marxismul a lovit direct în stomac, adică acolo unde medicina modernă a identificat proiecția somatică a emoțiilor noastre. În primul rînd, frica. Teroarea a fost, așadar, de la început vehicolul acestui proiect. Cine citea *Manifestul Partidului Comunist* și era de altă părere trebuia să i se facă frică, pentru că ceea ce urma să vină peste el era inevitabil, era în afara lui Dumnezeu și purta semnul morții. Deținerea proprietății devenea o vină față de cei care nu au, proprietatea însăși era consecința exploatării celui care nu are și noul sistem politic trebuia să redistribuie totul la toți, cu excepția celor care au avut.

Defectele sistemului democratic, nedreptățile economiei capitaliste, mobilizarea rataților și mediocrilor, provocarea violenței revoluționare, controlul asupra presei „democratice", speculînd libertatea cuvîntului oferită de democrație, războiul,

slăbiciunile umane – iată bucăţile din care şi-a construit sistemul comunist imperiul său timp de patru decenii şi jumătate. Agentul său principal – frica.

Experienţa istorică

Una din erorile doctrinare care împiedică judecarea lucidă a sistemului comunist din România este teza că natura sa criminală este unică, originală, rezultat exclusiv al ocupaţiei sovietice şi produs al unor indivizi numiţi generic comunişti. O astfel de teorie simplifică lucrurile şi ne duce în fundătura paradoxului că, odată cu retragerea trupelor sovietice din 1958, precum şi odată cu victoria revoluţiei din decembrie 1989, comunismul – inclusiv instituţional – nu a dispărut. Mai mult, el cunoaşte supravieţuiri inexplicabile la nivelul mentalităţilor, deşi se pot înregistra cel puţin trei decenii de atitudine antisovietică, în plin sistem comunist, iar populaţia a primit o totală graţie a libertăţii încă din decembrie 1989. Existenţa fenomenului comunist trebuie privită dincolo de turela tancului sovietic, în modul cum a lucrat în sufletul omului, răscolind acolo nu numai revolte, ci şi periculoase predispoziţii.

Pentru că de multe ori sistemul comunist a fost comparat cu Inchiziţia, să încercăm o explicaţie. Într-adevăr, cea mai cunoscută instituţie a terorii este Inchiziţia (cea spaniolă, în particular). De fapt, prin „cunoscută" trebuie înţeleasă proiecţia cultural-istorică percepută de omul contemporan în urma unei sinteze foarte aproximative şi uşor digerabile. La început, Inchiziţia a fost un tribunal ecleziastic raţional. Ea îi judeca numai pe slujitorii Bisericii, dar păcătuia prin substanţialitatea incertă a dogmei şi prin verdicte datate. Infracţiunea era definită în raport cu dogme fluente, astfel că, din punct de vedere strict juridic, ceea ce fusese admis drept culpă eclesiastică în epoca augustină, era liberalizat în epoca benedictină, iar pentru anumite subiecte elogiat în epoca dominicană. Astfel, un cleric pedepsit pentru contestarea virginităţii marianice în secolul IV ar fi fost un strălucit emul al lui Toma din Aquino în

secolul XIII. Concilii ecumenice succesive au dezbătut marea temă a dogmei, iar istoria lor este, în fapt, cronologia apariţiei şi substanţializării operei profesorilor Bisericii. Este o constatare certă că, dincolo de funcţia sa de vehicul divin, instituţia Bisericii (în primul rînd, catolice) a conştientizat timpuriu apariţia şi evoluţia unor consecinţe canonice ale credinţei ca pe nişte realităţi sociale. În alt plan, preluarea ideii imperiale de către Roma ecleziastică şi, mai ales, conflictul imediat cu naţionalismul latin (Fedor Schneider – *Rom und Romgedanke im Mittelalter*) a adus religia într-o zonă temporală cu manifestări în cotidian. Lateranul şi mai apoi Vaticanul au ştiut că în lumea oamenilor de rînd persistă sau se dezvoltă concepţii şi practici cu tendinţe necontrolabile, unele voit libere, şi că la potenţialitatea lor anticristă se adaugă nu numai factorul ideologic, influenţa stilistică, şi noutatea culturii musulmane, dar şi caracterul din ce în ce mai simoniac al practicilor diocezale. Ereticii din Languedoc aveau un crez criminal direct: „Crima este pedepsită de lege şi condamnată de morala publică. Dar legea umană este contrară ordinii divine, deci ceea ce este blestemat de legea umană trebuie să fie considerat ca aprobat de Dumnezeu. La fel, trebuie să treci prin toate viciile, să cobori în cea mai profundă prăpastie. Omul va mărturisi dispreţul său complet faţă de principiile moralei curente şi se va apropia din nou, pe cît posibil, de perfecţiunea veritabilă" (Gerard Walter – *Les origines du communisme*). Silogismul acesta criminal a creat mari mişcări sociale şi a răscolit teritorii vaste. El este citat şi astăzi ca sursă a unei mişcări revoluţionare timpurii, a catarilor, inclusă în catalogul istoric al tradiţiei comuniste. În momentul în care populaţia creştină a fost definită ca „o comunitate reunită prin credinţă şi disciplină, diversificată prin teritoriu, sînge, habitat, suveranitate, fortificată prin încercuirea menţinută (constant) de vecini disidenţi sau ostili" (Gabriel Le Bras – *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté medievale*), au fost introduse şi formele unui model de comunitate închisă, dominată de frică şi permanent mobilizată împotriva unui inamic extern. Aşadar, a apărut nevoia unei discipline interne – întemeiate pe ordine şi *ordin* – şi a unei reacţii profilactice externe

(cruciadele), finanțate activ, conduse prin campanii militare și susținute magistral de dogmă. Cu toate că rănile, bolile și sacrificiile în vieți omenești ale cruciaților par, din această perspectivă, consecințele unei înșelătorii programate, puternicul sentiment individual al credinței domină natura mecanică a cruciadelor.

Deși terminologia ar putea să pară recurentă și forțată, conceptul de „război total" este identificabil documentar, cu cele două componente ale sale: război în interior și război în afară. Pe de o parte, *Corpus juris canonici*, pe de altă parte doctrina universalistă a expansiunii. Mai mult ca oricînd era nevoie de instrumente. „Papii – spune Southern – au visat întotdeauna la o miliție a Sfîntului Petru" și împuternicirea Inchiziției cu dreptul de a judeca a evoluat spre dreptul de a impune și controla verdictul. Cauza expusă a acestei transformări și consecințele instituționale au fost argumentate de pericolul pe care-l reprezenta „efervescența unor noi dezvoltări umane: varietatea opiniilor, succesul ereziilor, apariția școlilor. Pentru a reprima excesele a fost organizată o poliție, pentru a le disciplina – un statut și o practică" (Gabriel Le Bras). Cu toate acestea, mult timp Inchiziția a acționat haotic și nu o dată a fost lovită de boala tipică a structurilor coercitive: lipsa de control intern al organizației. Utilizînd o practică diversă, de la zonă la zonă și de la caz la caz, sistemul inchizițional a fost penetrat de elementul infracțional, devenind repede nociv. Începutul secolului al XIII-lea marchează o diminuare a autorității Inchiziției (mai ales în Franța), separă categoric republicile marinare de rest și potențează mișcările eretice. Cînd au afirmat deschis că Toma din Aquino a salvat Biserica romano-catolică de la disoluție, istoricii francezi ai epocii medievale s-au gîndit la tezele coerente și profunde enunțate de marele teolog în *Summa Theologiae*. Cîteva dintre ele, grupate într-o zonă cumplită a operei tomiste, au fundamentat crima în numele credinței și au dat Inchiziției instrumentul teoretic al represiunii. „Ereticii – spunea Sfîntul Toma – nu merită doar separarea de Biserică prin excomunicare, ci, de asemenea, de a fi despărțiți de lume prin moarte. Este, în fapt, mult mai grav a compromite credința care asigură ființarea sufletului decît a falsifica moneda

pentru a permite supraviețuirea în viața temporală. Prin consecință, dacă falsificatorii de bani sau alți răufăcători sunt imediat trimiși la moarte prin buna justiție a prinților laici, cu atît mai mult ereticii, îndată ce le este dovedită erezia, pot fi nu numai excomunicați, dar în mod foarte just trimiși la moarte" (*Secunda Secundae, qu. XI, art. 3*). Nu am putea înțelege impactul acestui enunț dacă nu am cunoaște că Inchiziția dinainte de aquinat dădea sentințe penitențiale, aplica sancțiuni demonstrative, conduse fundamental de ideea corecției morale, iar după ce opera marelui teolog a fost recunoscută drept dogmă oficială a Bisericii, stabilă, operaționalizată prin stat și nu prin extravaganțele unui Federico II, ea, Inchiziția, a început să ucidă în masă.

Tipologia Inchiziției se regăsește în sistemul comunist: cetățeanul este supus unei dogme imuabile pe care trebuie să o învețe, să o aplice și să o propage; abaterile de la dogmă se sancționează cu diferite paliere de pedeapsă și în funcție de starea crizei sistemului în momentul „infracțiunii"; dogma este expresia unei ideologii mai presus de critică, ale cărei adevăruri sunt deținute de un număr restrîns de inițiați ai puterii (membri ai Comitetului Central), deasupra cărora se află clarvăzătorul (Stalin și diverse reproduceri ale sale). O poliție ecleziastică/politică veghează la păstrarea disciplinei sociale, urmărește, trimite în anchete și chiar ucide cînd e nevoie, dar nu uită să exercite principala sa funcțiune: *producerea și întreținerea terorii*. Astăzi, după ce comunismul și-a epuizat sistemul (nu și consecințele) pare, într-adevăr, forțat să faci astfel de comparații șocante. Dar manualele inchizitorilor s-au păstrat și similitudinea este prea evidentă: „Trebuie reamintit că principalul scop al procesului și al condamnării la moarte a unui eretic nu este salvarea sufletului acuzatului, ci obținerea liniștii publice și terorizarea poporului (*ut alii terreantur*). Nu încape nici o îndoială că intimidarea și terorizarea poporului prin pronunțarea sentințelor și impunerea *sanbenitos* este o acțiune bună" (Bartholome Bennassar). Și tot acest efort, în numele unei moralități autentice, dar deformate de instituții.

Au urmat secole pe care papii le-au dominat cu *une astucieuse méfiance* spre un tip de putere internă şi externă ce a desăvîrşit instituţiile coercitive, juridice şi administrative ale feudalismului european. Locul unde Inchiziţia se deosebeşte fundamental de sistemul comunist este acela în care Biserica s-a dovedit creatoare a civilizaţiei europene. Este adevărat că ereticii suportau tortura, dar în timpul ăsta Raffaello, Michelangelo sau Tizian dădeau umanităţii o dimensiune estetică, morală, unitară. Relaţia nu este compensatorie; mediul în care au creat titanii culturii europene pornea de la o anumită disciplină care împărţea societatea în libertăţi şi constrîngeri faţă de o normă morală, nu faţă de o ideologie politică. Fără îndoială că au existat şi printre preoţi fanatici, inculţi şi tîmpiţi. Respectarea întocmai a dogmei le permitea să-şi etaleze întreaga suprafaţă a prostiei şi uneori chiar ucideau, pentru că, în pofida unei anecdote preavechi, prostia nu doare, dar poate ucide. Ne putem lăsa surprinşi acum şi de faptul că în programele şcolare ale celor mai cumplite nuclee teroriste – universităţile medievale spaniole – se inventau atitudini care astăzi ni se par fireşti, intrate în uzanţele automate ale civilizaţiei: să duci mîna la gură cînd strănuţi, să acorzi prioritate celui care intră într-o clădire atunci cînd tu vrei să ieşi (în ideea că tu ţi-ai rezolvat problema, iar cel care intră se grăbeşte să şi-o rezolve), să circuli pe partea dreaptă a străzii, să nu tulburi liniştea publică după ora 18.00 (sursa: decret al oraşului Neapole din secolul al XI-lea), să nu primeşti băuturi alcoolice în hanuri înainte de ora 10.00 (sursa: decret al lui Ludovic cel Sfînt din secolul al XIII-lea) etc. Ceea ce numim astfel „civilizaţie occidentală" este rezultatul a şapte secole de control ecleziastic al statului, inclusiv de conflict stat-Biserică. Sunt acele secole care îi lipsesc României, Biserica noastră reuşind să construiască un alt tip de civilizaţie în mediul rural românesc, dar pe care modernizarea forţată a României, după alt model decît cel propriu, l-a desfigurat pînă la figuraţia de astăzi.

Abandonînd pentru un timp tema pericolului extern perpetuu, izvor al permanentei întreţineri a fricii, vom constata că în interior, spre sfîrşitul primei jumătăţi a secolului al XVII-lea, se obţinuse

deja *omul nou*, un produs al ordinii şi execuţiei. Este epoca în care apar, cu mare frecvenţă, marii fanatici, poziţia lor superioară în ierarhia puterii inchiziţionale fiind o ilustrare a radicalizării sistemului pe care îl slujeau. Sau, altfel spus, al maturizării sale ca aparat represiv. Biserica romano-catolică a ajuns să promoveze şi să iubească un tip uman capabil de această declaraţie: „Vreau să trăiesc şi să mor în comuniune cu succesorul prinţului apostolilor, vicar al lui Isus Christos, şef al păstorilor, pontif al Bisericii Universale. Adopt tot ceea ce prescrie el; resping, condamn, anatemizez tot ce respinge, condamnă şi anatemizează el. Din acest moment accept, retractez, condamn şi anatemizez tot ce va decide el că trebuie să accept, să retractez, să condamn sau să anatemizez" (declaraţia lui Jansenius dată la Ypres, 6 mai 1638). În *Actul de recunoaştere a suzeranităţii faţă de Roma* semnat de episcopul Atanasie la 7 aprilie 1701 şi în care se accepta uniunea religioasă a ortodocşilor din Transilvania cu Roma, la articolul 2 se consemna: „Mă voi declara pe faţă prin jurământ că eu sunt şi voi fi un fiu ascultător pînă la moarte al capului întregii Biserici Creştine, adică al pontificelui Roman Clement XI şi al urmaşilor săi". Să vedem cum arăta jurământul anual al fiecărui membru al partidului nazist luat în faţa unui ofiţer-chestor SS: „Făgăduiesc credinţă veşnică lui Adolf Hitler. Făgăduiesc supunere necondiţionată faţă de el şi faţă de conducătorul numit de el". În cazul comunismului şi, mai ales, al stalinismului, aceste jurăminte se făceau public, prin enunţ colectiv.

La fel de surprinzătoare prin similitudine este atitudinea Bisericii faţă de „ereticii spirituali". Un filozof şi, totodată, un credincios profund care declara liber: „O, Dumnezeu al tinereţii mele! Poate vei fi tu Acela de lîngă patul meu de moarte. Adio, cu toate că m-ai părăsit, eu n-am să încetez să te iubesc" (Ernest Renan – *L'Avenir de la Science*), este declarat antichrist pe pămînt, blestemat public, indexat şi blocat în cariera sa profesională, izolat în societate. În lucrarea *Ernest Renan în faţa Tribunalului ştiinţei*, publicată şi la Iaşi în 1898, celebrul abate Vladimir Guettée, trecut de la catolicism la ortodoxie, îl ataca violent pe filozof: „Scepticismul cel mai absolut este ultimul cuvînt al lui Ernest Renan, şi aceasta

numai pentru ca să pună aceste aberaţiuni sub patronajul lui Iisus, prin mijlocul a mii de meşteşugiri ritorice cu cari a scris el romanul seu nelegiuit şi imoral, pe care a îndrăznit a-l numi *Vieaţa lui Iisus*; operă de falşificator, cum nu se mai găseşte alta, operă de rea-credinţă şi minciună, unde ignoranţa caută să se ascundă, să se prefacă sub aere de suficienţă şi sub o erudiţiune falşă şi împrumutată". Atacurile publice la adresa lui Renan se regăsesc în campaniile de stigmatizare şi blamare a unor intelectuali în perioada comunistă. Ce i se reproşa lui Renan? Că într-una dintre cele mai calde şi mai convingătoare pledoarii pentru dragostea de Christos (opera sa, *Viaţa lui Isus*) emitea ipoteza că Fecioara Maria era de origine siriană, deoarece majoritatea populaţiei din Nazaret era siriană, că Iisus a fost mult mai iubit de femeile calvariene decît le-a iubit el pe ele, că adevărata credinţă enunţată de Iisus a fost transformată în religie (care este o formă de organizare a credinţei), iar religia a generat o Biserică, ca instituţie care administrează religia. Între acest ultim mecanism şi credinţa curată a lui Iisus, a intervenit ceva care a denaturat mesajul. Violenţa cu care Bisericile s-au aruncat supra acestui gînditor dezvăluie, de fapt, starea de criză a unui sistem. A fost nevoie de *aggiornamento*-ul promovat de papii Ioan XXIII şi Paul VI, de adaptarea Bisericii la realităţile ingineriei genetice şi a noilor generaţii de computere, pentru ca lucrurile să fie întoarse dintr-un drum catastrofal, prefigurat de Renan.

Formula iezuită a atins culmea terorii instituţionalizate, a introdus o nouă ordine, extrem de aspră, şi a creat o şcoală. În colegiile iezuite, copiii erau indoctrinaţi pentru asimilarea şi respectarea normei *ad litteram*, erau educaţi pentru exerciţiul delaţiunii, erau instruiţi în procedurile conspirativităţii şi ale supunerii oarbe. Li se explicau metode de manipulare a puterii, li se dădeau detalii asupra naturii umane convertibile prin slăbiciunile ei. Nu lipseau enunţurile fixe, cu valoare de mesaj forţă şi mijloc de îndoctrinare, care mai tîrziu s-au numit lozinci: „Important nu este adevărul, important este ce ajung să creadă oamenii"; „Praful de puşcă este tămîia lui Dumnezeu [pentru perioada conquistadorilor, n.a.]"; „Omul perfect este orb şi ascultător ca un cadavru"; „Cu cît

sunt mai umani, cu atît sunt oamenii mai lipsiţi de putere"; „Pentru a face un bine în slujba lui Dumnezeu, ai dreptul să faci orice rău"; „Numai omul mort nu greşeşte, de aceea trebuie să-i pîndim greşelile cît este viu". Toate aceste teze, precum şi întreaga metodologie a terorii – de la îndoctrinare, la cultul delaţiunii, crimă în numele unui ideal şi genocid (exterminarea a peste două milioane de evrei convertiţi) – s-au regăsit pe deplin în sistemele politice nazist şi comunist, aplicate prin organizaţii specializate, militarizate ale poliţiei politice. Este paradoxal, dar se poate alege orice enunţ comunist, cît de marginal, şi i se poate găsi un corespondent în istoria organizaţiilor coercitive medievale. Să luăm un caz mai rar întîlnit. Lenin a „lansat" în opera sa conceptul „războiului just" şi formula îi mai este atribuită şi astăzi. Dar, inspirată de opera tomistă (*Summa Theologiae, Secunda Secundae, qu. XI, art. 1*), Biserica romano-catolică „dezvoltă pe la mijlocul secolului XIII o teorie a *războiului just* care acorda războaielor purtate practic de toţi potentaţii laici responsabili beneficiul incertitudinii, cu excepţia celor care fuseseră îndreptate împotriva intereselor papalităţii sau contra celor asupra cărora papa şi-a extins protecţia" (R.W. Southern – *L'Eglise et la societe dans l'Occident Medieval*). Ne este cunoscut acum de ce Uniunea Sovietică purta numai „războaie juste", atacînd România în 1940, iar România „atacase mîrşav" URSS în 1941!

Este mai greu de dovedit dacă Lenin s-a inspirat din tratatele şi manualele Inchiziţiei (este posibil la Marx), dar a moştenit, în mod cert, experienţa şi practica unor structuri abominabile ale imperiilor austro-ungar şi ţarist. Ele, la rîndul lor, acumulaseră experienţa inchiziţională. Dezvoltarea structurilor informative şi de spionaj ale marilor imperii a dus tehnicile de manipulare a oamenilor spre perfecţiune. Revoluţionarii socialişti germani şi bolşevicii ruşi nu aveau nimic original în metode. Ei au împrumutat metodologiile şi terminologiile torţionarului imperial pe care le-au aplicat unei obedienţe formate, dar sub alt semn, cel al binelui comun. Se constată, pe măsură ce biografiile reale sunt date publicităţii, că mai toţi liderii comunişti aveau o experinţă de colaboratori, informatori şi torţionari ai serviciilor secrete imperiale. Comunismul a fost, de

aceea, mult mai parşiv. Poate că simbolul acestei perversiuni cu sistemă este cuvîntul *lozincă*, provenit din germanul *Die Losung*, substantiv derivat din verbul *lösen* – „a elibera" (un act, un ordin, etc.)! Devenit stăpîn al Rusiei, Lenin emite primele decrete, încă din 27 octombrie 1917, în cel mai clasic stil ţarist. El chiar urmăreşte „Legile Fundamentale Ţariste" în toate directivele pe care le dă populaţiei. Englezii, practici şi metodici cum îi ştim, se uitau la legislaţia lui Lenin şi credeau că e vorba de un alt guvern ţarist. Cînd s-au trezit, era prea tîrziu.

Să luăm alt caz. Mărturiile foştilor deţinuţi politici anticomunişti evocă o anumită metodologie a anchetei, o multitudine de atitudini şi gesturi tipice ale anchetatorilor. Este amintit de foarte multe ori obiceiul anchetatorului de la Securitate care răsfoieşte dosarul în faţa celui anchetat, dă din cap semnificativ şi întreţine mereu impresia că acela conţine fapte incriminatoare grave. Se sugera apoi că ceilalţi arestaţi au spus totul şi numai el, ultimul „vinovat", nu şi-a completat depoziţia. În consecinţă, există temeiul să primească cea mai grea pedeapsă, pentru că toate acuzele s-au strîns pînă în acel moment şi s-au focalizat spre persoana lui. De foarte multe ori dosarele respective conţineau foi albe. În 1376, inchizitorul general al Aragonului, Nicolau Eymerich, a produs un *Manual al inchizitorilor* (*Directorium inquisitorum*) în care se găseau toate metodele subtile de anchetă, între care şi cea cu „răsfoitul dosarului". Eymerich chiar a lansat un opuscul distinct (*Zece vicleşuguri ale inchizitorului pentru a le dejuca pe cele ale ereticilor*) unde se găseau şi următoarele recomandări: „Cînd inculpatul neagă învinuirea şi nu există dovezi împotriva lui, inchizitorul este sfătuit să răsfoiască dosarul în prezenţa acuzatului şi să afirme că s-ar afla în posesia unor probe de vinovăţie zdrobitoare, faţă de care tăgada în continuare este zadarnică. «Inchizitorul va lua dosarul acuzatului, îl va răsfoi în toate sensurile, apoi va spune: este clar că tu minţi şi eu am dreptate! Spune deci adevărul în cauza ta». Şi în continuare Eymerich explică: «vicleşugul stă în faptul de a-l face (pe inculpat)

să creadă că dosarul îl înfundă», cînd în realitate lucrurile stau cu totul altfel" (Doru Cosma – *Socrate, Bruno, Galilei în fața justiției*).

Povestesc foștii deținuți politici despre turnătorii introduși în celulele lor? Nimic mai simplu. Ne întoarcem la manualul lui Eymerich din secolul XIV și aflăm: „Se recomandă angajarea unor vizite în celula deținutului din partea unor confrați de erezie, reconvertiți între timp, dar fără știrea inculpatului, la «dreapta credință», vizite cu prilejul cărora acesta să fie antrenat în discuții eretice. Totul trebuie aranjat în așa fel ca aceste discuții să fie auzite de martori ascunși în preajma celulei și consemnate de un grefier, de asemenea ascuns vederii deținutului".

Belu Zilber povestește în capitolul „Metode de anchetare" din cartea sa *Actor în procesul Pătrășcanu* cum se modifica regimul de detenție în funcție de mersul anchetei. Uneori era interogat „blînd", alteori era bătut fără nici o explicație. Inchiziția avea drept model: „Alternarea unui regim celular de favoare cu unul sever, acesta din urmă constînd în crearea unor condiții de trai insuportabile (precum înfometarea sau ținerea în lanțuri), îndemnarea ereticului la mărturisiri de către rudele apropiate sau copărtașii la erezie, reconvertiți între timp, prelungirea la nesfîrșit a deținerii preventive erau doar cîteva dintre aceste mijloace".

O informație recentă adusă de Centrul Național de Cercetări Științifice din Franța poate șoca printr-un detaliu pitoresc: formatul și modul de întocmire ale dosarelor NKVD, KGB și ale serviciilor de Securitate din țările satelite reproduceau dimensiunile și regulile de constituire ale Inchiziției spaniole pentru registrele anchetelor. Numite *Libro*, dosarele persoanelor anchetate aveau dimensiuni standard (32x24 cm.) și conțineau formulare de întrebări standardizate, depoziții, delațiuni, intervenții scrise ale inchizitorului (*notes*), rapoarte și liste de suspecți, opis și numerotații clasice. Legate în piele cu grijă și indexate, dosarele erau păstrate în arhive secrete foarte bine păzite și călătoreau împreună cu inchizitorii sub un regim special. Reguli stricte interziceau accesul la aceste arhive, unde nici regii nu pătrundeau. Dezvăluirea informațiilor conținute de aceste dosare

se pedepsea drastic, cei care aveau acces fiind consemnați sub jurământ (Michele Escamilla-Colin – *Crimes et chatiments dans l'Espagne inquisitorial).*

Așa-numitul „Fenomen Pitești", cu toate ororile sale, își are originea în Spania inchizițională. A fost inițiat, perfecționat și aplicat cu acte în regulă, ca *oră de curs în programa de învățământ* a Colegiului iezuit San Bartolome din Salamanca. Acolo „practica delațiunii era atît de frecventă, încît licențiații sau doctorii deveniți inchizitori nu aveau nici un fel de scrupule în a o recomanda creștinilor" (Bartolome Bennassar – *Inchiziția spaniolă).* Doctoranzii acestui Colegiu erau puși față în față și obligați să se acuze de cele mai abominabile fapte, să-și dezvăluie cele mai intime gînduri, să se pălmuiască pe rînd, să-și denunțe părinții. Profesorii lor le puneau în față Evanghelia după Luca și pasajul (discutabil) XIV, 5-26: „Dacă vine cineva la Mine, și nu urăște pe tatăl său, pe mamă-sa, pe nevastă-sa, pe copiii săi, pe frații săi, pe surorile sale, ba chiar însăși viața sa, nu poate fi ucenicul Meu", deși acest pasaj fusese deja interpretat de teologi și explicat, cercetarea modernă demonstrînd că este o interpolare tîrzie. De altfel – ca o paranteză de inventar – fenomenul citat, numit „Pitești" pentru că acolo ar fi fost aplicat de comuniști, este semnalat încă din 1943 într-un document al Cabinetului Militar al lui Ion Antonescu, se petrecea la închisoarea Sighet și îi avea ca protagoniști pe aceiași indivizi ai unei grupări dezaxate din Mișcarea legionară. Ei primiseră „educația" în școala de poliție SS de la Fürstenberg. Antonescu a luat imediat măsuri drastice, izolîndu-i pe acești torționari și repartizîndu-i în diferite alte închisori. Alexandru Nicolski i-a adunat din nou și i-a folosit la Pitești.

Sursa istorică a „Fenomenului Pitești" se găsește în secolul al XVI-lea, atunci cînd Inchiziția a început să pună accentul pe organizarea și autorizarea rețelelor de informatori și colaboratori. Informatorii Inchiziției, numiți *familiares,* semnau un *angajament* și primeau o *împuternicire.* Aceasta din urmă conținea și *dreptul de a primi și folosi armele în cazul unei revolte populare* (apropo de „teroriștii" din decembrie 1989). Informatorii primeau o anumită

instrucţie, astfel încît rapoartele lor să fie valoroase, să poată fi exploatate ca surse credibile şi să poată fi comparate cu constatările din teren. Ei primeau misiuni – inclusiv aceea de colectare a „bancurilor" pe seama Sfîntului Petru! – care să permită controlul informativ al unor zone cu potenţial eretic. Una dintre misiuni era verificarea loialităţii evreilor convertiţi la creştinism; o alta, verificarea evoluţiei unor culte locale – mai ales a celor referitoare la animale deosebite (de exemplu cîini care salvaseră în cruciade viaţa unui cavaler celebru, păsări care prevestiseră destinul vreunui sfînt etc.) – astfel încît să se evite idolatria. Anumite animale, cum ar fi viţelul, se bucurau de un regim special de observaţie, cunoaşterea poreclelor sau numelor date acestora, a felului în care erau îngrijiţi fiind printre preocupările informatorilor. Cercetarea acestor amănunte, care astăzi s-ar putea să ni se pară ridicole, devenise extrem de intensă sub regimul iezuit, ale cărui profunzimi întunecate nu sunt nici astăzi pe deplin cunoscute. Nu întîmplător, prima şcoală criminală a lui Stalin a fost seminarul iezuit din Tiflis: „La şcoala parohială şi mai ales în seminar domneau o atmosferă de obscurantism, ipocrizie, un permanent control mărunt, denunţul reciproc. Aici trona o ordine severă, o disciplină aproape militărească" (Roy Medvedev – *Despre Stalin şi stalinism*). Stalin a învăţat acolo mecanica intimă a structurilor închise, ermetice, şi a descifrat înţelesul unei legi de bază a Inchiziţiei: **Omul nu contează.** Disprețul faţă de om, dorinţa de a anihila individualitatea şi nevoia de a domina şi conduce masa şi-au găsit expresia elocventă în teza fundamentală a Materialismului istoric marxist: „Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa, ci, dimpotrivă, existenţa lor socială le determină conştiinţa". Este acest text suficient pentru ca un parlament democratic să declare comunismul la fel de criminal ca şi nazismul? Poate Justiţia să judece în baza unei legi acele persoane vinovate de instalarea, aplicarea şi supravieţuirea sistemului comunist în România şi să descopere prin actul juridic infracţiunile criminale la drepturile fundamentale ale omului? La

urma-urmelor, aceste drepturi au constituit substanța Revoluției Franceze, din care s-a revendicat întreaga istorie comunistă!

Întreținerea și exploatarea ideologiei

Despre natura inumană a sistemului comunist s-a scris în perioada „Războiului rece" din plin, s-a scris și se scrie și după 1989 și probabil se va scrie la infinit pentru că acest cataclism uman nu a avut precedent, ca număr de victime. În ultimul timp, atenția analiștilor s-a îndreptat spre zone ideologice și doctrinare controversate, căutînd nuanțe și mai puțin explicații. Fundamentală în abordare este falia uriașă de înțelegere a sistemului comunist dintre Occidentul adversar și învingător, pe de o parte, și Estul care a trăit tragedia, pe de altă parte. Privirea exterioară nu va reuși niciodată să fie o privire interioară, de aceea adevărata analiză de substanță va veni întotdeauna din Est, atît prin voci analitice capabile de rigoare, cît și prin politica efectivă menită să desprindă Estul cît mai repede de ceea ce a fost între 1944 și 1990.

Asupra controversei dintre nazism și comunism am opinat într-un capitol precedent. Controversa internațională asupra relației dintre marxism și sistemul comunist sovietic, care agită, în ultimii ani mediul politologic – mai ales după apariția la Paris a *Cărții negre a comunismului* – este dominată tocmai de stereotipurile concentraționale de care aminteam la început. A face o comparație între nazism și comunism pentru a arăta că unul a fost mai criminal decît celălalt este futil, atît timp cît ambele au aceeași origină. Nazismul își are sursa într-o fracțiune radicală a socialismului german – așa cum voi arăta – și s-a desprins de marxism prin niște particularități doctrinare, dar nu a încetat vreodată să se sprijine pe codul distructiv inițial al materialismului marxist. Fenomenul de trecere a miilor de comuniști în batalioanele de asalt ale lui Hitler după 1930 a fost susținut printr-un mesaj precis al Führerului, care nu mai are nevoie de comentarii: „Cînd Hitler arăta poporului mirajul celor 400 000 de locuințe individuale, pe care le va construi în fiecare an, dînd astfel

de lucru unui milion de oameni, fiecare se vedea instalat în una din aceste case. Programul său – pe care îl înnoia mereu în jurămintele solemne ale partizanilor – cuprindea şi alte reforme drastice, necruţătoare: desfiinţarea oricăror venituri care nu rezultă dintr-o muncă reală, etatizarea tuturor trusturilor, participarea lucrătorilor la beneficii, desfiinţarea impozitelor funciare; «nu se va face – spunea Hitler – nici o excepţie în favoarea intelectualilor, a academicienilor şi a altor proprietari; fiecare va trebui să pună mîna pe sapă»" (Emil Ludwig – *Hindenburg*). Instrucţia comunistă primită de unii lideri nazişti – cum a fost cazul lui Göbbels – poate fi identificată ulterior în aplicaţia programului de disciplinare şi control al populaţiei. Programele de sistematizare teritorială, a localităţilor, precum şi sistemul politic centralizat – care ar putea părea tipic pentru oricare dictatură, dar nu e – a fost inspirat de performanţele URSS. Puternica influenţă comunistă din Germania, pe de altă parte, avea rădăcini adînci şi a captat multe conştiinţe.

O figură tragică a epocii naziste a fost contele von Stauffenberg. Provenit dintr-o veche familie aristocrată şvabă, el se lasă atras de teoriile revoluţionare ale unui poet influent, Stefan George, care „privea cu mare ostilitate mentalitatea burgheză, codul convenţional şi strict al moralităţii acesteia, titlurile «antice» ale Bisericii" (Joachim Kramarz – *Stauffenberg*). Von Stauffenberg defilează cu torţa în mînă pe sub Brandenburger Tor în ziua în care Hitler lua puterea, convins că asistă la o *revoluţie*, şi sfîrşeşte cu un glonţ german în inimă după ce bomba pusă de el sub masa de conferinţe a Führerului nu şi-a atins ţinta. Contele von Stauffenberg a fost printre cei puţini care s-au dezmeticit la timp, constatînd ce înseamnă punerea în practică a ideologiei insistent mediatizate, timp de mai multe decenii, de propaganda socialistă. Unii o priviseră cu interes, ca pe o noutate ciudată, alţii o ignoraseră, dar foarte mulţi o îmbrăţişaseră inconştienţi, atraşi de frumuseţea vagă a promisiunilor utopice şi de sentimentul solidarităţii împotriva unei caste vetuste. Marxismul a fost o teribilă speculaţie, speculînd la momentul oportun tot ce se acumulase în neîmplinirile civilizaţiei creştine şi se rezolva în cealaltă parte a lumii, în Rusia, cu mentalităţi şi procedee asiatice.

Se poate identifica acum şi un alt aspect al fenomenologiei critice la adresa sistemului comunist. Acuzele aduse comunismului sunt combătute şi astăzi violent de credincioşi ai sistemului şi cumva nuanţat de foşti ideologi ai acestuia. O teză de ultimă oră a devenit acum transparentă: nu marxismul este de vină, ci sistemul comunist deformat, şi, în consecinţă, nu ideologia comunistă a distrus umanitatea unui număr colosal de oameni, ci partidul. Adică o formă de organizare cu configuraţie accidentală. Teza a atins şi România. Ea se compune deocamdată din poziţii izolate şi spectaculoase, cu aparenţă de excentricitate: „Acum, cînd continui să fiu marxist, în sens filozofic şi în felul meu, dar adversar al partidului de tip bolşevic, care mai întîi s-a abătut, pe urmă a deviat şi apoi a renunţat complet la marxism, folosindu-l doar ca pe un camuflaj, sunt întrebat: «Bine, dar nu marxismul e de vină?» Nu. Aşa cum nici Nietzsche nu e de vină pentru Holocaust, nici marxismul nu e de vină pentru Gulag. În Rusia a apărut o cu totul altă ideologie, naţional-comunistă, o ideologie totalitară care nu are nici o legătură cu o corectă înţelegere politică a societăţii" (Henri Wald – *Confesiuni*). O astfel de enormitate declarată după 1989 de un rafinat intelectual nu poate ţine loc de argumente. Atunci cînd califici politica URSS drept naţionalist-comunistă intri într-o flagrantă contradicţie cu scopul final al comunismului sovietic: dominaţia lumii prin internaţionalism proletar, punînd în aplicare ideologia marxistă al cărei moto este *Proletari din toate ţările, uniţi-vă!* pentru revoluţia mondială. URSS nu a urmărit o dominaţie naţionalistă slavă asupra omenirii, ci o dominaţie mondială a sistemului comunist cu centrul la Moscova. Mozambicanul comunist era un agent la fel de valabil ca şi vietnamezul comunist. Kirkizul bun comunist era la fel de valoros pentru sistem ca un rus bun comunist. Apelul la „exploatarea" lui Nietzsche se dovedeşte a fi cît se poate de forţat, prezentîndu-se mai degrabă ca o reminiscenţă încastrată de propagandă în multe cariere culturale (unele strălucite). A lua drept „inspiraţie" ceea ce a înţeles un zugrav din Nietzsche mi se pare şi prea facil, şi superficial, şi inoperant. Contextul şi semnificaţia unor afirmaţii ale lui Nietzsche – de

exemplu: „Ideea națională și războaiele – excelente mijloace contra revoluției" – sunt explicate astăzi în adevărata lumină. Numai un naiv poate să creadă că Hitler s-a dus la acest citat și s-a lămurit ce trebuie să facă împotriva Rusiei. Din punctul de vedere al lui Hitler, al doilea război mondial a fost declanșat pe principiul *rasă contra massă*, iar din punctul de vedere al intereselor din spatele lui, pe considerente de dominație economică și politică într-o confruntarea a două malformații socialiste. Fundamental pentru un neofit care ia contact prima dată cu problema raportului fals al similitudinii dintre felul cum au fost „folosiți" Nietzsche și Marx, este realitatea că, în timp ce opera marelui filozof născut la Rocken a fost **revendicată** de naziști, **opera lui Marx este chiar comunismul ca sistem politic.** Nietzsche nu a imaginat un sistem filozofic nazist. Într-un loc din *Manifestul Partidului Comunist*, Marx afirmă: „Este vorba, într-adevăr, de suprimarea personalității burgheze, a independenței burgheze și a libertății burgheze", iar în alt loc dă și soluții: „Proletariatul va folosi dominația lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întregul capital, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mîinile statului, adică în mîinile proletariatului organizat ca o clasă dominantă, și pentru a mări, cît se poate de repede, masa forțelor de producție. La început, acest lucru nu se poate face, firește, decît printr-o încălcare despotică a dreptului de proprietate și a relațiilor de producție burgheze, adică prin măsuri care, din punct de vedere economic, apar neîndestulătoare și șubrede, dar care sunt depășite în decursul mișcării și care sunt inevitabile ca mijloc pentru revoluționarea întregului mod de producție". Întrebarea legitimă pe care ne-o putem pune este cum vedea Marx rezolvarea practică a acestui program? Burghezia, care exista și era compusă din oameni, se dădea singură la o parte ca să vină centralizarea comunistă a clasei proletare la putere, accepta pierderea independenței și libertății pentru că afirmația lui Marx este un proces istoric obiectiv? O revoluție care aduce proletariatul la putere produce și dispariția naturală a burgheziei? Unde dispar oamenii ăștia? Cum dispar? Devin peste noapte comuniști convinși, fug cu toții în alte țări, se închid în casă

şi nu mai participă la viaţă socială? Dar dacă burghezia decide să se apere în mod legitim – cum s-a şi întîmplat – ce se va petrece cu ea? Iată întrebări la care Engels, de data asta, e cel care a dat răspunsul: „Noi proclamăm lupta de exterminare şi terorismul necruţător, nu în interesul Germaniei, ci în interesul revoluţiei". Jean-François Revel (*Marea paradă*) rămîne una dintre puţinele voci lucide şi perfect argumentate: „E de admirat faptul că aceşti socialişti ştiinţifici susţin cu atîta ingenuitate existenţa unor fenomene istorice fără cauză, fiind, pe de o parte, sclavii obiceiului supărător de a se repeta cu regularitatea unei rotaţii astronomice. Represiunea concentraţionară sau carceralâ, procesele trucate, epurările ucigaşe, foametea provocată însoţesc toate regimurile comuniste, fără excepţie, de-a lungul întregului lor parcurs. Să fie întîmplătoare această asociere constantă? Şi, în schimb, să se afle adevărata esenţă a comunismului în ceea ce el n-a fost niciodată, în ceea ce el n-a produs niciodată? Ce reprezintă aşadar acest sistem, cel mai bun dintre cele concepute de mintea omenească, aşa cum ni se spune, dar înzestrat cu proprietatea supranaturală de a nu produce niciodată şi nicăieri decît contrariul lui însuşi, decît propria lui pervertire?" Şi, completăm noi, poate exista sistem politic fără ideologie, fără doctrină? La noi, Gabriel Liiceanu a atins punctul sensibil: „Pentru ca un Imperiu să se poată naşte este nevoie ca el să fie precedat de un imperiu al cuvintelor, deci de o *ideologie*". Întrebăm retoric, pentru cititorul român: Care a fost ideologia sistemului comunist?

Dacă sistemul comunist îşi are originea în marxism, temeiurile sale organizatorice se găsesc în performanţele Partidului Socialist German. Românii ieşiţi din dictatura comunistă şi mutilaţi psihic de propaganda neo-naţionalistă continuă să vadă sursele nefericirii lor într-o proximitate comodă: Ceauşescu, Stalin, Lenin. Alături de alte naţiuni central şi est europene, cea română a suportat implantul unui sistem şablonat, construit cu tenacitate de experienţa liderilor socialişti germani în secolul XIX. Ei au impus o conduită a selecţiei tipurilor de conducători şi obligaţia ca aceştia să fie scrupulos ascultaţi. Adevăraţii fondatori au fost Ferdinand Lassalle, filozof şi economist (1825-1864) – un individ caracterizat prin „elocvenţă

antrenată" – şi Karl Marx (1818-1883) – un filozof, în cele din urmă, tarat de complexe iudaice şi urmărit de viziuni materialiste personale. Discipolii lor, Liebknecht, Bebel, Hasenclever, Rosa Luxemburg au fost primii practicieni ai transformării ideilor marxiste în forme convenabile poporului, în vederea implantului timpuriu, folosind peroraţia socială (transformată ulterior în propagandă) şi lanţul relaţional al internaţionalismului proletar. De la început au înţeles că singura şansă de supravieţuire interioară a structurii este *centralismul*, dublat de un insidios cult al *eroismului partinic*. Formele autoritare tipice ale statului german, militarizarea sa şi efectele educaţiei instituţionalizate prusace au favorizat metodele Partidului Socialist German. Lansat oriunde sub paralela 45, comunismul ar fi eşuat probabil în bizantinism. Începînd din 1870, s-a format un directorat care s-a impus prin unitate şi care a lansat metoda congreselor anuale prin delegaţi. Fiecare aglomeraţie socialistă sau centru muncitoresc avea un delegat numit de la centru de Comitetul central şi plătit de acesta. El organiza întrunirile, alegea cele mai eficiente mijloace de propagandă, lua cuvîntul pentru a transmite ideologia centrului şi desemna oratorii. Această praxologie a dus la creşterea numerică a partidului la dimensiuni spectaculoase: 125 000 de membri în 1871; 350 000 de membri în 1874; 440 000 de membri în 1878. Fenomenul a fost oprit o vreme de primele ticuri ale structurii comuniste, şi anume de trecerea prea rapidă la soluţiile lui Marx şi Engels: *atentatul*. Teza este cunoscută: ce nu poate fi zdruncinat prin idei, trebuie eliminat prin violenţă. Atentatele asupra kaiserului Wilhelm I şi asupra prinţilor germani reuniţi la inaugurarea monumentului *Germania* de la Niederwald a trezit un vechi inamic – Bismarck. A urmat un val de represalii antisocialiste. Atunci a fost iniţiat un procedeu nou: *lupta în ilegalitate*. Clandestinitatea s-a sprijinit pe propaganda subterană şi pe organizaţii mici şi sigure, ataşate unor uniuni (*verein*) sau asociaţii, pe utilizarea unor fonduri fabuloase provenite din mediile evreieşti în scopul atragerii de aderenţi. Ca întotdeauna în astfel de crize, alte puteri sprijină financiar mişcările de acest tip pentru a slăbi statul respectiv, astfel că în finanţarea socialiştilor germani

trebuie să găsim şi banii Angliei, şi banii Franţei, şi banii Rusiei. Succesul luptei în ilegalitate a fost favorizat de fenomene sociale generate de capitalismul sălbatic şi de erorile conservatorismului politic. La Biroul Central al Asigurărilor se înregistrau 68 432 de accidente de muncă într-un an, din care 7 351 mortale, şi peste 30 000 de cazuri de invaliditate permanentă. Societatea Uzinelor din Westfalia şi Rhin declara într-un an 108 victime la 1 000 de muncitori, adică un procent scandalos de peste 10% (*Revue Encyclopédique* – 1892). Marile greve ale minerilor de la începutul domniei lui Wilhelm II (1888-1918) au forţat iniţierea unui proiect imperial de reforme sociale. Eşecul acestuia a reprezentat o deziluzie pentru muncitori, favorizînd încă o dată demersul socialist. Partidul Socialist German a revenit în forţă: 550 000 de membri în 1884; 763 000 de membri în 1887; 1 400 000 de membri în 1889.

Dar, la fel de tipic pentru organizaţiile socialiste incipiente, a apărut şi fenomenul fracţionismului, generat nu de ideologie, ci de raportul cu metodologia transpunerii în practică a „procesului revoluţionar". Este deja verificat că opresiunea favorizează unitatea opozanţilor, dar îi separă cînd trebuie să decidă cum să se opună opresiunii. La Congresul de la Erfurt din 1891 au apărut trei fracţiuni distincte:

Extremiştii de stînga. Conduşi de cîţiva indivizi dedicaţi terorismului, cum au fost Werner şi Wildberger, extremiştii de stînga îşi sprijineau direct acţiunile pe marxismul pur, considerîndu-se fideli luptei de clasă şi dictaturii proletariatului. Ei le reproşau celorlalţi îndepărtarea de ideologia marxistă, de „ideal". Pentru ei cuvintele *luptă* şi *dictatură* (a proletariatului) luau un aspect concret şi trebuiau puse în practică. Emblematic pentru această grupare este că ea a văzut în marxism instrumentul teoretic al comunismului exterminator. La fel cum pe vremuri Inchiziţia citea un pasaj din Biblie şi cerea să fie aplicat întocmai, gruparea aceasta lua un paragraf din Manifestul Partidului Comunist şi cerea aplicarea lui. Tocmai acest caz dovedeşte că ideea unei deviaţii bolşevice de la linia reală a marxismului este falsă. Rusia este doar locul unde metoda asta a reuşit. După Congresul de la Erfurt, oarecum izolaţi,

liderii grupării fundamentaliste marxiste se regrupează la Berlin. Din fracțiunea germană fundamentalistă se extrage *leninismul* și întreaga dezvoltare bolșevică de mai tîrziu. Suprapus pe „gîndirea asiatică", el a născut într-o continuare fluentă **stalinismul.** Stalin nu a încetat să-și exprime admirația față de acest curent în toate intervențiile sale dintre 1907 și 1913 (I.V. Stalin – *Opere*, vol. II., *Tactica bolșevicilor în prima revoluție rusă*).

Aripa național-socialistă s-a grupat în jurul unui deputat de München, Vollman. Programul era de stînga, dar conținea și mesajul naționalist, motiv pentru care nu s-a putut afirma decît tîrziu, după înfrîngerea Germaniei în primul război mondial. Atunci s-a petrecut un fapt semnificativ: acestei grupări i s-au asociat militari. Luînd diferite denumiri și constituindu-se în diferite partidulețe, primind numeroși comuniști refulați sau expulzați de celelalte grupări, aliindu-se cu mici grupări de militari nemulțumiți – unii de mare prestigiu, cum a fost Ludendorff – ei au jucat cartea naționalismului german pînă la capăt. Printre temele lor inițiale a fost și aceea a unui socialism german fără evrei. La un moment dat, un grup de socialiști gălăgioși în frunte cu Adolf Hitler s-a asociat grupului Ludendorff, a preluat conducerea și a manevrat politic atît în interiorul Germaniei, cît și în afara ei. Primele dezvoltări politice ale partidului lui Hitler au fost substanțial finanțate cu fonduri britanice și americane.

Socialismul de centru, condus de Liebknecht, Bebel, Singer a acceptat o adaptare la condițiile unui regim semiliberal în scopul îmbunătățirii acestuia printr-un program socialist moderat (vot universal, asistență socială, relaxare a Justiției, impozit progresiv etc.). Centrul socialist a rămas fundamental legat de mișcarea sindicală și asta i-a permis să treacă prin istorie cu posibilități de adaptare mai mari. Așa se explică de ce abia în țările ocupate de URSS după 1944 s-a reușit distrugerea sindicalismului de tip european și golirea sa de conținut. Așa se explică și de ce primul atac dat în țările ocupate a fost îndreptat împotriva partidelor social-democrate sprijinite de sindicate. În Occident, din această veche

grupare socialistă germană s-au extras, mai întîi, partidele euro-socialiste şi, mai apoi, social-democraţia modernă de astăzi.

Originea comună a acestor fenomene politice a lăsat o amprentă în fiecare. De aceea, după 1989 – cu diferite etape şi la dimensiuni diferite – metodologia nazistă şi comunistă a lăsat impresia unui loc comun, doar definit prin alte trăsături comune decît cele reale, originare: dictaturi, crime în masă, expansiune militară. Printr-o perversiune rafinată, diferenţa ar fi făcută de caracterul rasial al nazismului şi de caracterul politic al comunismului. De fapt, folosirea componentei evreieşti în ambele sisteme nu face decît să ne îndepărteze de esenţa tragediei. Noi avem exemplul cel mai clar al acestei diversiuni, în cazul Basarabiei ocupate de URSS în 1940. Aşa cum am arătat, dacă URSS a deportat peste 100 000 de evrei din această provincie românească pe criterii politice, pe ce criterii au fost păstraţi în Basarabia alţi 126 000? Dacă cei deportaţi erau consideraţi „duşmani ai comunismului", iar cei păstraţi în provincie erau „ataşaţi comunismului", atunci cazul Ion Antonescu se închide. Astfel de capcane se pot deschide la tot pasul atunci cînd generalizezi în scopuri propagandistice. Ideea unei poziţii exponenţiale a evreului – victimă în nazism, creator în comunism – , pe cît de categoric afirmată în anumite medii, pe atît de nuanţat indusă de altele, este la fel de fluentă ca orice legendă. Holocaustul nazist a produs 6 milioane de victime evreieşti şi 10 milioane de victime neevreieşti; holocaustul comunist a produs 2 milioane de victime evreieşti şi aproximativ 20-30 de milioane de victime neevreieşti. Matematic, Holocaustul a ucis mai mulţi neevrei decît evrei.

Cunoştinţele ştiinţifice asupra biologiei umane

A fost publicat recent în România un document şocant: *Psihopolitica – sinteză a unui manual sovietic de psihopolitică*. Deşi există încă dubii asupra veridicităţii sale, felul cum am trăit pe pielea

noastră practica acestui manual n-ar trebui să mai trezească îndoieli. În text se afirmă încă de la început: „La bază, Omul este un animal. El este un animal căruia i s-a dat un lustru de civilizație. Omul este un animal colectiv care se organizează în grupuri pentru a se apăra de primejdiile mediului. Cei ce îi grupează și îi conduc trebuie, prin urmare, să posede tehnici specializate pentru a dirija nestatornicia și energiile omului spre o eficiență mai înaltă pentru îndeplinirea scopurilor Statului". Textul se extrage ca un comentariu simplist și brutal din Manifestul Partidului Comunist: „Burghezia sileşte toate naţiunile să-şi însuşească modul său de producţie burghez dacă nu vor să piară; ea le sileşte să introducă la ele însele aşa-zisa civilizaţie, adică să devină burgheze".

Nu cred că putem pretinde celor două sisteme totalitare, aflate în fazele de inițiere, să fi cunoscut ceea ce știm noi astăzi despre ingineria biologică, dar un Frankenstein bine condus și-au imaginat. Practic, la debut, metodologia terorii comuniste s-a inspirat din experiența sistemelor coercitive anterioare și s-a concentrat pe instincte și anume pe acele instincte care determină *supunerea*, *ordinea* și *apărarea*. A eșuat exact acolo unde se manifestă instinctele sociale, în primul rînd cel de proprietate. Asta ar trebui să dea de gîndit asupra tezei asocierii oamenilor societății pentru a se apăra de agresiunea mediului. Este greu de crezut că apariția cuplului bărbat-femeie a avut la origine frica de mediu, cînd mai firesc ar fi instinctul de reproducere. Și apoi, cum trebuie să judecăm cazul concret al unei vînători? Teama de colții mamutului era mai puternică decît dorința de a nu-l împărți cu ceilalți? Un om imaginează o capcană pentru ursul cavernelor singur sau face un *brain-storming*? Cum trece la construcția ei? Se ceartă cu ceilalți pentru că au alte idei și o face singur, sau *îi convinge* că ideea lui este cea mai bună și toți pun în aplicare proiectul lui? Pe o logică de tip comunist, asocierea – comuna (primitivă) – echivala cu succesul. Dar istoria străveche cunoaște prea multe neamuri, populații și grupuri care au dispărut fără urmă, deși erau, nu-i așa?, împreună. Răspunsul a fost dat de un gînditor profund, de unul dintre acei oameni cu logică independentă, care, întîmplător, a fost român:

„Timp de vreo două milioane de ani paleantropii au trăit din vînătoare; fructele, rădăcinile, moluştele, etc. recoltate de către femei şi copii erau insuficiente pentru a asigura supravieţuirea speciei. Vînătoarea a determinat diviziunea muncii *după sex*, intensificînd, în acest fel, «hominizarea»; căci la carnivore şi în toată lumea animală o astfel de diferenţă nu există" (Mircea Eliade – *Istoria credinţelor şi ideilor religioase).* În final, este inteligenţa umană o creaţie a mediului ostil sau a lui Dumnezeu? Această întrebare pune falsitatea marxismului într-o lumină tridimensională. Se vede în profunzime că este o construcţie butaforică. Cercetările biologice ale ultimului deceniu au arătat că miracolul uman nu are explicaţii istorice, dacă acceptăm Creaţia în mod creştin curat, eliberată de doctrine. Biblia rămîne, de fapt, singurul nostru răspuns. La condiţiile de mediu „omul a reuşit, prin inteligenţa sa, să dea fiecărei circumstanţe ecologice un răspuns cultural". Deosebirea de animale este dată de fenomene mult mai profunde, pe care nici geniul nu le-a putut pătrunde, Einstein fiind, din acest punct de vedere, un exemplu elocvent. Acum ştim că animalele se adaptează la schimbările de mediu prin modificări morfologice. „La palier uman, specializarea organică a devenit evitabilă deoarece adaptarea culturală şi tehnică a înlocuit adaptarea biologică. Iată de ce *sapiens* n-a creat niciodată alte specii: el a creat civilizaţia" (J. Ruffie şi J.C. Sournia – *Les épidémies dans l'histoire de l'homme*).

Enunţul lui Beria din manualul *Psihopolitica* este expresia aşa-numitei „gîndiri asiatice". În 1998, cu ocazia comemorării victimelor războiului din Vietnam, fostul negociator vietnamez al păcii a recunoscut la CNN că, în momentul angajării Vietnamului comunist în conflict, conducerea partidului şi statului s-a întrunit într-o şedinţă solemnă, luînd o singură decizie strategică: „Oamenii nu contează". Vietnamul de Nord a pierdut un milion de oameni! Stupefacţia senatorilor americani prezenţi la emisiune, în faţa gîndirii care a stat la originea înfrîngerii lor, este de nedescris. Revenind la tehnica sovietică de folosire a cunoştinţelor biologice în scopuri politice – nu vom afla dimensiunea acestei orori decît atunci cînd vom avea acces la arhivele institutelor sovietice de ştiinţă –

vom constata că proiectul eliminării fizice este exprimat fără ocolişuri: „În loc să fie executaţi liderii naţionali, se va pune la cale sinuciderea lor în condiţii care pun cauza morţii lor sub semnul întrebării. În felul acesta, putem ţine sub control împotrivirea la extinderea comunismului în diferite categorii sociale ale lumii şi putem face în aşa fel încît masele care ni se opun să rămînă fără conducători; putem să creiem o stare de haos şi derută în care ne va fi foarte uşor să implantăm doctrinele clare şi viguroase ale comunismului" (*Memoria* nr. 22). Cum au ajuns sovieticii la ideea că unii indivizi trebuie exterminaţi, alţii, intimidaţi prin teroare iar alţii, aduşi „pe calea cea bună" prin „muncă de lămurire"?

La originea cercetărilor sovietice asupra dominării omului se află descoperiri fundamentale enunţate de teoriile lui Jean Piaget (1896-1980). Fondatorul *Epistemologiei genetice* considera că în creierul uman integrat se află trei părţi funcţionale (nu anatomice): una neogenă şi două ancestrale. Din cele primordiale, creierul mic ar fi de origine reptiliană şi, de aceea, proprietar al reacţiilor de agresivitate, atac şi apărare, al contracţiilor musculare şi al echilibrului geomagnetic. Creierul mijlociu ar proveni în om de la starea de mamifer şi controlează stările emoţionale, sentimentele, mai ales cele de afecţiune maternă, slăbiciunile de caracter, dar şi comportamentul social. Faptul că mamiferele nasc pui vii şi calzi implică dezvoltarea unor reflexe specifice, de la cele de lins, la cele de ocrotire. În sfîrşit, neocortexul este tipic uman, de dată recentă istoric şi controlează concepte, operează cu „imaginile imaginaţiei", organizează figurativul, sintetizează procesele culturale. „Nu numai că observăm şi memorăm mai bine decît alte animale – spune Piaget – dar putem şi imagina şi preveni. Înainte de orice, omul este o fiinţă a imaginaţiei". Conform teoriilor lui Piaget, oamenii sunt, din punct de vedere genetic, conduşi de neocortex, dar păstrează preponderenţe pe unele din cele două funcţii ancestrale. Altfel spus, în momentul inhibării puternice a neocortexului – adică a centrului cerebral fundamental uman – se activează puternic una din celelalte două părţi ancestrale. Un drog, o doză mare de alcool sau o altă

intervenţie chimică sau fizică asupra creierului uman aduce la suprafaţă un comportament selectat, în două ipostaze: individul devine *agresiv* (preponderenţă atavică reptiliană) sau, dimpotrivă, devine *inofensiv*, „moale" în termen popular, plîngăcios, duios, melancolic, generos, chiar slugarnic (preponderenţă atavică mamiferă). Şerpii nu cer milă, nu se supun; lupul în haita lui, hiena cea mai vorace în grupul ei se supune slugarnic masculului alfa, respectiv femelei dominante. La oameni, cazul curent al alcoolicului este unul dintre argumentele credibile ale acestei teorii: un om aflat sub influenţa alcoolului are unul din două comportamente – fie devine „neom", afişînd o violenţă excesivă, sparge, bate, omoară, fie devine melancolic, inofensiv, cîntă, plînge. În tehnicile de pregătire a luptătorilor din unităţile speciale de comando se utilizează produse sintetizate care inhibă sentimentele şi excită agresivitatea, decizia, „sîngele rece". În tratarea medicală a „violenţilor" se folosesc inhibatori care acţionează fundamental asupra funcţiunilor unei anumite părţi a creierului. Jean Piaget a identificat o relaţie între potenţialitatea genetică şi adaptarea umană: „Activitatea funcţională a raţiunii (acel *ipse intellectus* care nu provine din experienţă), este, în mod evident, legată de «ereditatea generală» a organizării vitale înseşi: după cum organismul nu s-ar putea adapta variaţiilor înconjurătoare dacă nu ar fi fost deja organizat, tot astfel şi inteligenţa nu ar putea sesiza nici un dat exterior fără anumite funcţii de coerenţă (al căror ultim termen este principiul non-contradicţiei), de stabilire de legături etc. care sînt comune oricărei organizări intelectuale" (Jean Piaget – *Naşterea inteligenţei la copil)*. Să fie oare „ereditatea generală a organizării vitale" o altă denumire a lui Dumnezeu, găsită de un om de ştiinţă? Pentru echilibrul şi supravieţuirea naturii umane, activitatea preponderentă a neocortexului determină condiţia de om prin informaţie culturală, dezvoltarea conceptelor raţionale, a imaginilor logice, prin influenţa unui mediu educaţional flexibil, a unui mediu social şi familial normat moral. „Pentru om, mare parte din instinctele primordiale, altădată necesare supravieţuirii, au dispărut. Au fost înlocuite prin etică, serii de reguli adoptate conştient şi

voluntar, dar indispensabile pentru toţi cei care trăiesc în societate. În acest stadiu, legea morală nu este un lux, ci o necesitate" (Rouffie şi Sournia). Acesta este intelectualul adevărat, nu posesorul unei diplome. Diplomă avea şi Rîmaru.

În prelungirea acestor teorii şi pe măsura evoluţiei ştiinţelor biologice s-a dezvoltat şi o teorie modernă a reprezentărilor. În creierul uman se află/constituie un **nucleu al reprezentării,** al conceptelor cheie. Omul trăieşte un sentiment al cunoaşterii de sine ca fiinţă superioară, identificat ca *demnitate umană,* sentiment ce se poate reduce, la anumiţi indivizi, doar la reacţia de negare a înjosirii. El îşi reprezintă identitatea prin modele care îi oferă o imagine sintetică despre sine: curajos sau laş, rezistent sau slugarnic, conducător al destinului propriu sau condus etc. Un alt element puternic al nucleului reprezentării este *sentimentul libertăţii,* care gravitează între utopia libertăţii absolute (anarhie) şi nevoia de guvernare a libertăţii între limite acceptabile şi acceptate printr-un act de voinţă individuală. În nucleul reprezentării se mai află şi *spiritul de proprietate, credinţa religioasă profundă* (dragostea de Dumnezeu, nu frica de Dumnezeu), *încrederea în valori* (discernământul valoric), *opinii* şi *atitudini* statornice despre lume (pace, ajutor, consens), ataşamentul faţă de *principiile sistemului democratic* (înţelegerea limitelor sale şi credinţa că poate fi îmbunătăţit), *libertatea de exprimare, a cuvîntului, comportamentul social* (norme de civilitate), elemente de *morală, spiritul de dreptate şi dorinţa de adevăr.* Toate aceste componente rezistente ale gîndirii omului formează un model ideal care constituie natura umană a individului: „Vom numi «ideal» orice sistem de valori constituind un tot, deci orice scop final al acţiunilor, iar «valori» – valorile particulare relative la acest tot sau mijloacele care permit să atingem acest scop. Raporturile dintre *ideal* şi *valoare* sunt, aşadar, aceleaşi ca cele dintre *totalitate* şi *relaţie*" (Jean Piaget).

Nucleul reprezentărilor-forţă este înconjurat de un *înveliş derivat şi protector,* compus din judecăţi de valoare care argumentează conceptele cheie sau le compară cu situaţii, noţiuni, fenomene noi, situaţii noi. Este cazul unui individ care se găseşte

brusc în faţa unui obiect complet necunoscut, care nu seamănă cu nimic din ce a mai văzut şi a cărui funcţionalitate n-o cunoaşte. Creierul său va căuta atunci cu rapiditate nişte repere, de regulă primitive, care să fixeze obiectul într-o imagine comparabilă: materialul din care este făcut este identificabil, culoarea este familiară, forma poate fi asimilată unei figuri geometrice, ansamblul aduce cu ceva păstrat în memorie, dar care s-ar putea să nu aibă nici o legătură cu adevărata funcţionalitate a obiectului. Urmează un proces natural (să-i spunem curiozitate) prin care individul caută informaţia care să-i ofere identitatea exactă a obiectului. Acest înveliş al judecăţilor de valoare protejează nucleul central prin operaţii mentale conduse de discernământ. Poţi să-ţi schimbi atitudinea şi opinia, dar conceptul cheie, nu. La această particularitate se referă expresia cu „consecvenţa boului", nu la modificarea credinţelor fundamentale, care se produce numai în două cazuri: oportunism (ceea ce numim lipsă de caracter) sau teroare. Cel mai bun exemplu pentru înţelegerea unui asemenea proces mental este momentul alegerilor. Alegătorul normal, condus de un nucleu al reprezentării complet şi de credinţe fundamentale rezistente, analizează candidatul în funcţie de modelul său: este demn şi respectă demnitatea umană, iubeşte libertatea şi va ocroti libertatea sa, va respecta proprietatea şi nu-i va îngrădi dreptul de a o dobîndi legal, are o credinţă religioasă, este moral, drept şi sincer? În practică, alegătorul face o evaluare generală şi aduce mesajele candidatului în matricea aproximativă a credinţelor sale. Evident, un individ cu un nucleu al reprezentării distrus sau format din elemente primitive, fragmente ale unor concepţii şi părţi de idei, va vota un demagog[587], un extremist, o ideologie primitivă care-şi reduce mesajul la scheme simple: venim la putere, punem ordine, înlăturăm, exterminăm, aducem fericirea. Nazismul şi comunismul au introdus iniţial aceste mesaje în lumea unor societăţi prăbuşite. Cînd a fost vorba să construiască ceva, pornind de la cel mai pur

[587] Subliniem încă o dată că *demagogia* şi *populismul* nu sunt sinonime. Populismul este exagerarea calităţilor unui popor, fără a-i vedea defectele şi considerîndu-l mai bun sau superior altor popoare.

marxism, ambele sisteme au conceput metodologia terorii pentru dominaţia oamenilor, ca lume.

Acest demers teoretic extras dintr-o literatură spectaculoasă, postcomunistă, are drept scop întoarcerea lecturii la problema autenticităţii *Psihopoliticii* lui Beria. Manualul este în fapt, expunerea teoretică a unei serii de tehnici organizate pe care conducerea Uniunii Sovietice le-a aplicat pe baze biologice, ştiinţific fundamentate, în primul rînd cetăţenilor săi. Spunea Beria acolo: „Este menirea psihopoliticii mai întîi să ordoneze supunerea şi scopurile grupului şi apoi să menţină ordinea prin înlăturarea efectului produs de persoanele şi personalităţile capabile să abată grupul spre nesupunere. În naţiunea noastră, unde lucrurile sunt mai bine conduse şi acolo unde raţiunea domneşte pretutindeni, nu este greu să înlături bacteriile persistente care pot ataca vreuna dintre entităţile noastre politice. Dar în domeniul cuceririi, în cadrul naţiunilor mai puţin luminate în care statul rus nu deţine încă puterea nu mai este tot atît de uşor să înlături cu totul individul îndărătnic. Psihopolitica face posibilă înlăturarea acelei părţi a personalităţii lui care, prin sine însăşi, face ravagii în constituţia respectivei persoane şi în aceea a grupului din care face parte." Scopul acestor tehnici a fost *dominarea maselor* (Lenin şi Hitler au fost fani ai lui Le Bon). Calea pentru a ajunge la acest rezultat a fost distrugerea nucleului reprezentării indivizilor normali care credeau în democraţie şi capitalism, în liberalism şi libertate. Ea a purtat numele de „revoluţie în gîndire".

Cum au fost aplicate aceste procedee în România? Dar mai întîi, cine le-a aplicat.

Executanţii

Ca enunţ prealabil, afirm că a ne duce la cei cîţiva evrei utopişti şi la cei cîţiva rataţi români, bulgari şi unguri care formau Partidul Comunist din România în 1944 ar fi o pistă greşită. Scursuri ale societăţii sau idealişti complexaţi, ei au reprezentat doar faţada

sărăcă a ceea ce însemna, cu adevărat, sistemul comunist. Din aceste motive, faptul că aproape toţi deveniseră în timp informatori ai serviciilor de informaţii româneşti, că mai fugeau cu banii partidului, că băgau în buzunar fonduri destinate „propagandei" şi se ascundeau în „case conspirative" al căror proprietar era Siguranţa sau Biroul 2 al Armatei este total nesemnificativ. Adevăratele acţiuni – spionaj, boicot, sabotaj, finanţarea presei de stînga, agentura de influenţă, evaluarea potenţialului politic, social şi economic al României – erau toate conduse din URSS şi desfăşurate cu oameni instruiţi acolo. Exista o Secţie România în NKVD care gestiona toate aceste activităţi şi selecta personalul. O parte din fondurile folosite proveneau chiar din România, din Tezaurul refugiat în Rusia sau din activităţile comerciale desfăşurate direct sau mascat pe teritoriul ţării noastre. În repetate rînduri, agenţii sovietici au fost capturaţi pe teritoriul României avînd asupra lor monede, lingouri, pietre preţioase şi semipreţioase extrase din Tezaur.

Pregătirea comunizării României a început cu multe decenii înainte. Opera de aducere a ţării noastre în sfera de influenţă a marelui conglomerat estic – pornită de Petru cel Mare, continuată de ţarii secolului XIX şi întîrziată de diplomaţia şi Armata române – a cunoscut mai multe episoade acute:

– trei tentative de asasinat finanţate şi comandate împotriva lui I.C. Brătianu (1878, 1880, 1886);

– la răscoalele din 1888 şi 1907 agenţii ruşi au fost implicaţi direct, organizînd o revoltă în satele din jurul Bucureştiului, agitînd ţăranii prin satele de la graniţă, în timp ce dincolo de frontieră au fost masate trupe;

– agresiunea de la Tatar-Bunar din 1924, cu scopul de a declanşa „un proces revoluţionar" în România;

– masarea de trupe şi producerea de incidente la frontiera de est a României în momentul loviturii de stat din 7-13 iunie 1930;

– implicarea în rebeliunea legionară atît cu fonduri, cît şi prin agenţi provocatori. Din nou, la graniţă au fost masate trupe.

Prima acţiune pe care o declanşează serviciul de informaţii al unui stat care se pregăteşte să atragă alt stat în sfera sa de influenţă,

să-l domine politic sau să-l cucerească este să producă o *evaluare* cît mai corectă a potențialului uman al acelui stat. Pe primul loc al interesului se aflau cadrele proprii de specialitate pentru diferitele zone ale Puterii și abia apoi liderii majori sau secundari ai partidului. Pentru a fi mai bine înțeles, trebuie arătat că în planificările NKVD și GRU, Gheorghiu-Dej nu făcea nici cît o ceapă degerată în comparație cu Alexandru Nikolski. Un ofițer GRU infiltrat în armată era incomparabil mai valoros și mai important pentru URSS decît Vasile Luca. Elena Lupescu, o prostituată ajunsă în patul regelui și legată sexual pe viață de el, era mult mai valoroasă decît Ștefan Foriș, secretarul general al partidului, care, de altfel, a și fost îndepărtat și apoi omorît cu o rangă în cap fără nici o emoție marxistă. Iată de ce, o răsturnare de imagine ca aceasta are nevoie de o explicație metodologică.

Evaluarea potențialului colaborationist din România urmărea anumite criterii precise:

Cunoașterea personalităților convinse. În societatea românească se găseau cîțiva intelectuali cu vederi de stînga, scîrbiți de guvernarea scandaloasă a lui Carol II și iritați, mai apoi, de dictatura lui Ion Antonescu. Unii fuseseră de la început cuceriți de idei socialiste – cum au fost, de exemplu, Petru Groza sau Mihail Sadoveanu – alții au fost convinși pe parcurs că, după guvernările carlistă și antonesciană, nu poate urma decît una socialistă. Întoarcerea frontului după Stalingrad a mai convins cîțiva ezitanți. Acești oameni nu erau neapărat comuniști – în sensul pe care îl înțelegem noi acum –, ci vedeau în așa-zisul egalitarism sovietic o soluție echitabilă, o formulă evoluată a societății umane, un ideal umanist. Nu punem în discuție aici distanța de la imaginea lor despre URSS la realitatea sovietică. Cazul Panait Istrati a fost, din păcate, singular. Dar oamenii aceștia erau chiar capabili să accepte sacrificiile umane petrecute în URSS pentru un ideal înalt, al întregii omeniri. Apoi, Uniunea Sovietică adunase la numărul victimelor sale din al doilea război mondial și pe cele asasinate în sistem. Alții erau, pur și simplu, marxiști; asta le căzuse mai întîi în mînă, îi convinsese, iar filozofia „idealistă" li se păruse prea complicată și

sterilă. Au existat intelectuali de stînga capabili să creadă că dacă Marx a trăit după Hegel, marxismul trebuie să fi fost un episod într-o evoluţie valorică a filozofiei. Nu este de neglijat nici spiritul antifascist pe care propaganda comunistă a ştiut să-l inoculeze peste tot şi să-l suprapună perfect pe lupta Uniunii Sovietice împotriva Germaniei naziste, deşi scopul lui Stalin, ca şi al lui Hitler, era supremaţia mondială a sistemului pe care îl conduceau. Mulţi antifascişti democraţi au alunecat spre ideile marxist-leniniste, confundînd cauza cu efectul.

Acest tip de personalitate convinsă nu era niciodată expusă, implicată în acţiuni de spionaj sau alte astfel de activităţi „triviale". Indivizii studiaţi în prealabil erau riguros hrăniţi cu informaţii de interes, menite să le alimenteze credinţa în victorie sau să le întreţină concepţiile de stînga şi nu o dată erau fie protejaţi, fie observaţi prin persoane infiltrate în anturajul său. Dacă e să identificăm spionul comunist, acela nu este Petru Groza sau Mihail Sadoveanu, ci o femeie sau un secretar din imediata lui vecinătate. Odată ajuns comunismul la putere, acele personalităţi primeau funcţii înalte în stat, privilegii şi beneficiau de imagine. Se transformau în „savanţi", „cel mai mare scriitor", „cel mai mare profesor", „cel mai mare muzician" etc. Niciodată nu puteau fi „mai mari" decît cei din URSS. Pe I.C. Parhon l-au pus preşedintele Republicii, pe dr. Petru Groza, deşi mare proprietar de pămînt şi ctitor al Catedralei din Orăştie, l-au făcut prim-ministru, pe Mihail Sadoveanu, şef al unei loji masonice şi episodic simpatizant legionar, l-au făcut preşedintele Marii Adunări Naţionale. Rolul lor era să semneze acte oficiale de stat, interne şi internaţionale, care li se băgau sub nas – toţi au semnat sentinţe de condamnare la moarte – şi să dea impresia falsă că aceste acte sunt acoperite de autoritate şi legalitate. Cei trei, de exemplu, aveau în realitate alte preocupări: primul conducea un institut şi stătea mai tot timpul prin laboratorul său, unde i se dăduse de lucru de către savanţii sovietici; al doilea se ocupa cu tenisul, colecţionarea de timbre şi monede, cu călătoriile şi amorul liber; al treilea era mai mult la pescuit şi vînătoare. În ultimii ani de viaţă, Parhon era senil, iar documentele de stat erau semnate de secretarul

de partid al institutului. La nivel ceva mai mic, în eşalonul doi, alţi colaboratori convinşi împărţeau diferite alte privilegii şi umpleau cu numele lor paginile ziarelor, undele radioului, copertele cărţilor. Primiţi prin Academie sau decoraţi cu ordine sovietice, mongole sau cubaneze, ei formau o oligarhie de paradă, expusă pe căprării la 23 august şi 7 noiembrie în tribuna oficială. S-au aflat toată viaţa sub observaţia discretă a serviciilor de informaţii sovietice şi în dosarul lor s-a aflat întotdeauna o pagină veche compromiţătoare – de exemplu, cererea lui Mihail Sadoveanu din 1941 de înscriere în Mişcarea legionară – dar şi o pagină nouă cu ce au spus, făcut sau nefăcut alături de linia partidului. Erau consideraţi un fel de „elită" a partidului, dar numai prin funcţia superioară în stat, funcţia fiind de „elită", nu omul. Adică, înalta nomenclatură. Stelian Tănase observă cu precizie: „Societatea şi elita guvernantă au constituit două realităţi neintegrate. Ele au dezvoltat interese, priorităţi şi valori diferite" (*Elite şi societate*). Imediat sub nomenclatura de paradă se aflau „liderii" Partidului Comunist din România. Mai toţi cei din ţară proveneau din PNL, PNŢ sau Mişcarea legionară. Orice „cădere" a reţelei comuniste din care făcuseră parte – fie din prostie, fie în calitate de informatori ai Siguranţei, fie din dorinţa de căpătuială – li se putea pune oricînd în spate. Cînd scriitorul Banu Rădulescu a primit ordin să scrie o carte despre grevele de la Atelierele Griviţa din 1933, a găsit, cercetînd în arhive, şi angajamentul de turnător la Siguranţă al lui Gheorghiu-Dej. Speriat, şi-a anunţat ofiţerul de Securitate care-l supraveghea de la ieşirea din puşcărie. După două zile, ofiţerul l-a liniştit, problema fiind cunoscută – deci confirmată – şi l-a sfătuit să scrie cartea ocolind acel detaliu şi fără a da informaţii precise.

Cunoaşterea persoanelor ataşabile. Această categorie de colaboratori provenea din rîndurile victimelor regimului antonescian – numeroşi evrei fără antecedente militante, sindicalişti, legionari comunişti (majoritatea din Corpul Muncitoresc Legionar), ţigani – din rîndurile stărilor sociale defavorizate şi slab educate, din rîndurile funcţionarilor şantajabili, ameninţaţi de epurare, din rîndurile unor germanofobi de circumstanţă, maniheişti sau pur şi

simplu şocaţi de înfăţişarea autentică sau fabricată a dovezilor despre ororile naziste. La ei s-au adăugat indivizii uşor de intimidat, urmăriţi de vinovăţii minore, şi, bineînţeles, nemulţumiţii de orice şi profitorii de ce se oferă. În aceste categorii s-au strecurat numeroşi oportunişti, indivizi care trecuseră prin mai multe partide şi orientări doctrinare – cum a fost Constantin Daicoviciu – şi pe care o delaţiune bună i-a propulsat rapid printre aderenţi. Zaharia Stancu, ziarist de şantaj, trimis în judecată şi ameninţat de spectrul unei sancţiuni penale, se refugiază în presa socialistă şi dă acţiunilor sale imorale un caracter politic, apoi devine „mare luptător antiimperialist" şi ilegalist. Cartea sa *Desculţ* este expresia literară a celor mai violente scene de bestialitate petrecute sau inventate de presa socialistă în timpul răscoalei din 1907. Aceşti indivizi au reprezentat prima *masă* de cadre care a îngroşat rapid rîndurile Partidului Comunist între 1944 şi 1947, dînd impresia că există un potenţial comunist în România şi chiar că se puteau cîştiga alegerile cu ei. Toţi aceştia, supuşi disciplinei de partid, erau în permanenţă controlaţi de rigorile unor reguli drastice a căror alternativă era eliminarea din societate prin închiderea de viu în ea. Pe diferite paliere de înţelegere, ei constituiau purtătorii de cuvînt ai şedinţelor de partid, organizatorii şi lozincarzii marşurilor, executanţii misiunilor de propagandă sectorială, instrumentele docile ale demascărilor, autorii operelor de subcultură comunistă. Adunaţi în tot felul de comitete sau asociaţii profesionale, ei au stratificat vizibil gradele de încredere pe care ocupantul sovietic le acorda populaţiei României, cuantificate în metodologii şi baze de date secrete, formînd şi alimentînd o ierarhie civilă pentru politica de cadre a partidului. Ei constituiau un corp de cadre pentru diferite funcţii executive. Treptat, în urma unor cursuri scurte, dintre ei s-au selectat alţi evaluatori, colaboratorii secundari care făceau treburile murdare de jos, torţionarii şi criminalii de serviciu.

Cunoaşterea aparatului credincios. În mod planificat, aşa cum s-a întîmplat în mai toate statele din centrul şi estul Europei ocupate de URSS, baza sistemului comunist în România ar fi trebuit să-l reprezinte membrii de partid. Dar în România baza aceasta era

extrem de subţire, alogenă şi compromisă. Unii dintre ei au avut şansa să rămînă necunoscuţi opiniei publice, deoarece guvernele anterioare s-au limitat la ţinerea lor sub observaţie, considerîndu-i nesemnificativi şi inofensivi. Pe altcineva urmărea poliţia secretă regală – pe comisarii de partid, pe agenţii trecuţi peste graniţă sau paraşutaţi în ţară cu scop organizatoric, de sabotaj şi spionaj. Nu întîmplător, din lipsă de conţinut, istoriografia comunistă a declanşat un adevărat cult al caselor conspirative, al tipografiilor ilegale, al curierilor, al copiilor eroi, care adăuga la puţinul existent o „armată" de simpatizanţi formată din gazde, tipografi, cărăuşi a căror activitate conştientă în slujba comunismului era, în realitate, nulă. Principalele teme ale „istoriei" luptei în ilegalitate erau împrumutate de la legionari, de la organizaţiile evreieşti, de la grupele de spioni sovietici paraşutaţi, prinşi, anchetaţi şi băgaţi la puşcărie. Unul dintre puţinii agenţi sovietici an-chetaţi a fost Nicolski. El a fost folosit ca model celebru al comunistului care a rezistat torturii în beciurile Siguranţei şi nu şi-a trădat celula. În realitate, Nicolski a fost capturat în timp ce trecea graniţa, condamnat pentru trecere frauduloasă a frontierei şi trimis în lagăr, la un loc cu ceilalţi comunişti, ştiindu-se despre cine era vorba. Celula pe care n-a trădat-o el nu exista, el avînd misiunea să o formeze. Mulţi au devenit cadre de nădejde ale partidului, primind şi o identitate istorică prefabricată, o „legendă" proprie.

Un fenomen care a răscolit imediat după 1944 lumea partidului a fost stabilirea noii ierarhii. Vechii socialişti au fost îndepărtaţi, ca soluţii politice epuizate, inclusiv ca potenţiali paraziţi ai noului tip de conducere. Ei mai aveau încă nostalgii revoluţionare, idealuri utopice, metode „parlamentare". Or, ceea ce se instala în România nu mai avea nimic de a face cu evoluţia Stîngii în sistemul democratic, ci cu impunerea unei dominaţii totale a URSS asupra României. Ea trebuia transformată într-un satelit docil, nu într-o ţară care, printr-o eventuală revoluţie socialistă proprie, îşi construieşte un eventual stat comunist propriu. Este esenţa acţiunilor „antisovietice" ale lui Nicolae Ceauşescu de mai tîrziu. La baza aşa-numitei desprinderi a fost pusă o istorie proprie, glorioasă şi

revoluționară, o tradiție de luptă comunistă a românilor. Cine citește astăzi o carte de propagandă comunistă din perioada ceaușistă și are curiozitatea să caute prin arhive originea acțiunilor revendicate de comuniști se strîmbă de rîs. Iată cum arăta un fragment dintr-o scrisoare adresată de un sindicat afiliat PSDR ministrului de finanțe la 22 noiembrie 1931: „Depunerea contra-proiectului de lege la Cameră de către Dl. Ministru de Finanțe va confisca slabele noastre posibilități de existență." Și iată cum arăta acest text transformat în *manifest* al Partidului Comunist și expus în vitrină la Muzeul PCR: *Dictatorul din fruntea ministerului de finanțe a depus eri la Cameră sceleratul anti-proect de lege, prin care guvernul confiscă slabele noastre posibilități de existență. A sunat supremul ceas!* Ei bine, pînă și *A sunat supremul ceas*! era formula consacrată a Partidului Național Țărănesc și îi aparținea lui Ion Mihalache.

În momentul în care Moscova a stabilit o ierarhie acceptabilă, toți liderii comuniști care au intrat în noua viziune despre fostul aparat au fost lichidați. Foriș și Pătrășcanu sunt exemple ale programului de eliminare. Oricum, o simplă privire aruncată asupra conducerii Partidului Comunist din România după 1944 descoperă slăbiciunile evidente ale acestei formațiuni politice. Majoritatea liderilor provenea din afara țării. Grosul cadrelor de încredere s-a format din comuniști de import, antrenați în activități teroriste și informative pe teritoriul Basarabiei, basarabeni ei înșiși, mulți evrei comuniști (a nu se confunda cu populația evreiască a provinciei), minoritari rusofoni, români renegați. Din aceste categorii s-au selectat agenții care au operat pe teritoriul României, dincoace de Prut, în toată perioada de decenii pregătitoare trecerii țării noastre în sfera de influență sovietică. Această grupare a format substanța *aparatului de comandă* (am arătat că nu trebuie confundat cu *aparatul de conducere*), care a aplicat programul de comunizare cu toate aspectele sale politice, economice și sociale. Ei au primit de la instructorii sovietici și au instrumentat mecanismele terorii, apoi au supervizat școlarizarea noilor cadre, autohtone, ale aparatului de opresiune. Cazul particular în lagărul comunist care a fost Nicolae Ceaușescu a atras atenția, după 1967-1968, că se poate sparge

scenariul pe care funcţiona sistemul imaginat de Moscova pentru o ţară ocupată. Ceauşescu a refuzat statutul de marionetă conducătoare, de ales pentru funcţia de *conducere*, şi şi-a asumat-o pe cea de *comandă*, formîndu-şi propriul aparat de comandă, înlăturîndu-l pe cel adus din URSS şi preluînd şefia directă a acestuia. Aici se găseşte şi explicaţia pentru trecerile repetate ale Securităţii din subordinea directă a Comitetului Central, în cea a Ministerului de Interne, şi invers, de la importanţa pe care o avea Alexandru Drăghici în conducerea partidului, la comanda directă exercitată de Ceauşescu asupra instituţiei. Cînd Ceauşescu n-a mai avut încredere în ea, după fuga lui Pacepa din 1978, el a umplut Securitatea cu activişti de partid pentru a institui un nou tip de control şi a imaginat o nouă structură credincioasă infiltrată în Securitate, cu misiunea să o controleze. În seara de 22 decembrie 1989, cînd ofiţerii de securitate au primit ordinul să claseze toate dosarele aflate în lucru, ei s-au trezit că la uşa fiecărui birou şi pe culoare s-au postat colegi de-ai lor de pînă atunci, dar de data asta înarmaţi şi cu ordinul să-i supravegheze. Diferenţa faţă de alte state comuniste a constat în faptul că acolo, pe culoare, se aflau ofiţerii infiltraţi ai KGB, care au supravegheat supravieţuirea intactă a structurii de securitate, parte predată noilor guverne democratice, parte păstrată pentru a acţiona din interiorul noilor structuri.

Pentru mai multe decenii, *aparatul de comandă* a fost ataşat grupului de consilieri sovietici trimis de Moscova. Aceştia proveneau din secţiile române ale serviciilor de informaţii şi spionaj sovietice, adică din acele compartimente politice, militare, economice ale Centrului care răspundeau de evaluarea statului român şi de pregătirea ocupării României. Mulţi erau ruşi sau rusofoni – în 1995 am întîlnit un kirghiz (avusese astfel de misiuni în România), la sediul NATO din Bruxelles, reprezentîndu-şi ţara, noul stat Kirghistan – alţii învăţaseră limba română sau fuseseră familiarizaţi cu mediul românesc în şcolile speciale sovietice. Unii aveau o origină vag românească, bulgărească sau maghiară, fiind specializaţi pe diferite domenii în centrele din URSS. Cîţiva supravieţuitori ai acestui aparat de consilieri trăiesc şi astăzi în

fostele cartiere rezidențiale, vorbind greu limba română. Soțiile lor primesc pensii ale vechiului aparat comunist, iar fiii lor au emigrat în Occident, au ajuns politologi pe la diferite universități americane și ne dau lecții de democrație.

Într-o măsură mai mică au fost trimiși în România și specialiști autentici – de regulă, ingineri – aflați sub contract informativ cu NKVD și GRU, fără a fi ofițeri ai acestora. Ei aveau misiunea de a exploata resursele țării și de a descoperi altele noi.

Aparatul credincios al partidului avea și misiunea importantă de a forma noi cadre. Va fi greu să negăm teoriile psihopolitice și filogenetice expuse mai sus atunci cînd vom constata zona din care s-a făcut selecția noilor cadre. Analfabeți, primitivi, brutali și resentimentali, tinerii primelor eșaloane de cadre autohtone ale partidului reprezentau o altă față a eșecului democrației și capitalismului în România modernă. De cele mai multe ori inconștienți, slujind o putere care îi scotea dintr-o promiscuitate adîncă, ei au fost executanții ideali ai regimului de exterminare. Nivelul lor de percepție a fenomenului era nul, în schimb, asimilau rapid mecanismele întemeiate pe stereotipii: ordin, reguli, indicații. Nucleul lor de reprezentare era extrem de primitiv sau constituit din valori arhaice, tradiționale, neintrate în sistemul valorilor culturale moderne. Concepția lor despre democrație, libertate, cultură, religie se reducea la scheme simple sau la atitudini mecanice. Învelișul de protecție fusese distrus în timp prin degradarea accesului la proprietate, prin condiționarea acesteia, prin felul scandalos în care erau folosiți la vot, în alegeri, prin arhaismul satelor, prin cultul personalității și obscurantism – lucruri pe care le-am prezentat în această lucrare pe suprafața a trei volume. Toate eșecurile sociale ale perioadei interbelice se adunau în acest strat de nefericiți. Ei au fost prada ușoară a noului sistem. Mai interesant decît felul cum au fost folosiți este efectul activității lor violente sau criminale în imaginea publică. Un studiu apărut la sfîrșitul secolului XIX (C. Lombroso și R. Laschi – *Crime politique et les Revolutions)* arăta influența spectaculoasă pe care o aveau „criminalii politici, asasinii, histero-epilepticii în antrenarea masei pentru a-i urma în acțiuni violente

antistatale, în revendicări exagerate, în distrugeri şi crime". În momentul în care societatea oferă prilejul, printr-o slăbiciune generală, ei sunt primii care produc un acces violent care isterizează grupuri, apoi mase. Originea comportamentului lor, afirmă Cesare Lombroso, este o manifestare atavică scăpată de sub observaţia şi interesul societăţii. Un mediu primitiv în care cultura se reduce la tradiţii profane, minat de obscurantism, dominat de complexe de inferioritate socială şi unde civilizaţia nu a pătruns decît prin imagine (propaganda carlistă, antonesciană, comunistă), întărind şi mai mult complexele, produce „soldaţi disciplinaţi ai revoluţiei". A da un fragment de putere acestor indivizi (aşa cum a făcut sistemul comunist) înseamnă să înzestrezi frustrarea cu o armă de foc.

Cîteva rapoarte din epocă dezvăluie orizontul limitat al acestei categorii de executanţi. La 6 martie 1955, cu ocazia împlinirii a 10 ani de la instalarea guvernului Petru Groza, Virgil Trofin şi Corneliu Mănescu făceau o inspecţie în unităţi ale Securităţii din Moldova sub deviza: *Plutonierii pentru instrucţia politică*. „La întrebarea pusă plutonierului major Soprocaru Ştefan de tov. gen. locotenent Mănescu Corneliu: «Ce sărbătorim astăzi?», acesta răspunde: «Ajunul măcinicilor», fapt pentru care a primit patru zile de arest." Într-o lecţie politică ţinută de Constantin Doncea cursanţilor şcolii de partid pentru cadrele destinate muncii în străinătate, celebrul „tanchist" punea următoarea întrebare „istorică": „Să-mi spuneţi voi, tovarăşi, cine a fost Mihail Viteazul?" şi după un moment de linişte, în care răspunsul întîrzia să apară, Doncea a dat el însuşi răspunsul: „Mihail Viteazul a fost un om deştept, nu ca voi". Într-o altă inspecţie, de data asta condusă de generalul Burcă Mihai, şeful Direcţiei politice a trupelor MAI, şeful postului de Miliţie Podul Iloaiei a fost întrebat „dacă a primit Raportul tov. Hrusciov la Congresul XX al PCUS." Şeful de post, derutat evident, şi-a întrebat mai întîi subordonaţii dacă a ieşit vreunul Hruşciov la raport în lipsa lui, apoi – oricît ar părea de absurd, incredibil şi beletristic – a găsit subterfugiul instantaneu al „inteligenţei native": „Fiind în concediu, tov. General colonel, raportez că raportul tov. Hruşciov *avînd două icsuri pe el*, conform Ordinului Circular Iaşi no. 7641 pe 2 decemvrie,

a fost clasat de subordonații, aici prezenți sg. Atudorenei Ion și sg. Iancu Ion, la documente secrete, și nu l-am cunoscut". Aceste „perle" ale rapoartelor Securității și Ministerului Afacerilor Interne umplu arhiva istorică a fostei Securități și se constituie în oglinda unei lumi aflate pe cealaltă parte a argintului cu care sunt prezentate „realizările regimului comunist". Astfel se explică selecția riguroasă făcută de aparatul politic comunist pe baza „originii sănătoase", selecție care urmărea identificarea, verificarea și folosirea unui tip precis de individ. El trebuia să fie un executant docil și un creier „virgin" în care să fie introduse niște scheme simple. „Origine sănătoasă" însemna nul, inofensiv, domic de atașament.

Aplicația

Practica instalării sistemului comunist în România a urmat un traseu prestabilit. Națiunea română trebuia supusă unor procedee prin care să se obțină subordonarea totală, în vederea exercitării controlului asupra societății, pentru aducerea ei în sclavaj – cum se afirmă în *Psihopolitica.* Etapele au fost aplicate cu brutalitate, inclusiv cu măsuri vizibile și ostentative, făcîndu-se apel la toate argumentele de drept înmînate Uniunii Sovietice de Aliații occidentali, de la proteste internaționale împotriva României care nu-și respectă angajamentele din Armistițiu, până la folosirea tancurilor. Grupări românești sabotau voit încercările sovietice. Aliații occidentali predau sovieticilor toate detaliile acestei lupte, pentru a le primi pe cele ale agenturii comuniste din Grecia. Apoi, cînd ocupația sovietică în România și cea britanică în Grecia s-au stabilizat, fiecare a încercat să-și salveze liderii și agenții din zonă: englezii prin „cazul Tămădău", iar sovieticii prin evadarea comuniștilor greci din insulele unde fuseseră exilați și plasarea lor în țările satelite, inclusiv în România. O analiză asupra metodelor aplicate de ocupant dezvăluie caracterul profund al transformărilor dorite de URSS în România:

Şantajul. Situaţia României la 24 august 1944 era aceea a unui stat care se lăsa complet descoperit în faţa unui învingător. România mai fusese ocupată în timpul primului război mondial, semnase chiar şi un fel de capitulare, dar şi-a păstrat toate atributele suveranităţii, fie ele concentrate într-o zonă restrînsă a ţării sau dispersate prin instituţii supravieţuitoare. În condiţiile oferite de lovitura de stat din august 1944, Moscova n-a ezitat să folosească toate avantajele create de gafa de la Palat. Exista un singur impediment: regele. Legăturile acestuia cu Casa regală britanică, important aliat al Moscovei de la care aceasta mai avea o serie de avantaje de obţinut, l-au obligat pe Stalin să fie prudent. În interior însă, situaţia era pur şi simplu scăpată de sub control, autoritatea fiind lăsată complet pe umerii unui guvern militar improvizat. Regele a fost din nou sfătuit greşit. Ca mareşal şi Cap al Oştirei, el a fost obligat de camarilă să-şi părăsească postul de comandă, din care dăduse ordinul fundamental al ieşirii din război cu Aliaţii, şi să se refugieze în Gorj. Acolo, regele era informat numai pe un singur canal, cel al unor oameni din camarila care făcuse gafa. Asupra consecinţelor actului pripit de la 23 august avem şi o mărturie a spionului britanic Ivor Porter, trimis la Bucureşti cu misiuni de dezinformare: „Nici nu fusese semnat încă armistiţiul şi ei [sovieticii, n.a.] puseseră mîna pe echipament – instalaţii petroliere şi mare parte a flotei comerciale – evaluat la aproximativ două miliarde de dolari. Armistiţiul a mutat, după părerea lui Iuliu Maniu, linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi la porţile Budapestei, dîndu-i comandamentului sovietic dreptul de a interveni în toate domeniile vieţii din România" (Ivor Porter – *Operaţia Autonomus*). Într-adevăr, în conţinutul Convenţiei de Armistiţiu, semnată la Moscova în noaptea de 12 spre 13 septembrie, au fost impuse de sovietici două puncte ale şantajului:

Pct. 17. *Administraţia civilă românească este restabilită pe întreg teritoriul României, afară de un sector de 50-100 km de linia frontului, depinzînd de condiţiile terenului; organele administrative româneşti se obligă să aducă la îndeplinire, în interesul restabilirii păcii şi securităţii, instrucţiunile şi ordinele Înaltului Comandament*

Aliat (sovietic), date de către el, în scopul de a asigura execuţia acestor condiţiuni de armistiţiu. [...]

Pct. 19. *Guvernele Aliate socotesc hotărîrile Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule şi inexistente şi sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României [...].*

Primul dintre aceste puncte a permis măcelul ordonat de Comandamentul sovietic la Oarba de Mureş cu scopul de a testa loialitatea militarilor români. Apoi, a condiţionat reinstalarea administraţiei româneşti de îndeplinirea tuturor condiţiilor de armistiţiu. Şantajul cu retrocedarea Transilvaniei nu urmărea doar confirmarea implicită a ruperii Basarabiei şi nordului Bucovinei, ci opera şi asupra vieţii politice interne. Acest argument, pus în mîna comuniştilor din România, a contat. Însă un eveniment neaşteptat a făcut ca Uniunea Sovietică să-şi întărească puterea de şantaj cu un argument nou şi inatacabil din partea Aliaţilor occidentali. În timp ce comuniştii primeau în rîndurile lor legionarii Corpului Muncitoresc Legionar şi o grupare importantă din lagărul de la Caracal (Onisifor Ghibu – *Ziar de lagăr*), PNŢ asimila gruparea condusă de Horaţiu Comaniciu, considerată continuatoare a liniei lui Corneliu Codreanu. Din rîndurile acesteia, dar şi din rîndurile partidului, s-au format nişte detaşamente de voluntari care au însoţit din spate trupele sovieto-române. Scopul lor principal era restabilirea ordinii statului naţional unitar în zonele unde fascismul maghiar măcelărise, torturase, deportase sau obligase la asimilare populaţia românească. Acţiunea lor a fost sprijinită public prin cîteva articole publicate în ziarul *Dreptatea* de liderul ţărănist Corneliu Coposu. S-au produs excese, răzbunări şi acte individuale de violenţă, mai ales în localităţile unde avusese loc un rapid proces de reconversie de la nazism la comunism. Aflat în faţa înaintării Armatei române în Transilvania, nazismul ungar a încercat o păstrare cu orice preţ a teritoriului românesc sub jurisdicţie maghiară. Pentru acest scop, Budapesta a ordonat trecerea tuturor organizaţiilor horthyste în Partidul Comunist, iar acolo unde acesta nu avea nuclee, să-l înfiinţeze ele (Balogh Edgar – *Szolgatalban*).

Fenomenul nu a avut o extindere foarte mare, fie pentru că ordinul nu a ajuns peste tot, fie pentru că organizațiile horthyste locale nu puteau concepe așa ceva și, în consecință, au luptat pînă în ultima clipă. În ultimul rînd, trebuie să ne punem întrebarea ce organizații comuniste sau membri mai supraviețuiseră sub regimul exterminator maghiar? Formula cea mai des folosită a fost aceea a „atitudinii antifasciste". Iată o mărturie: „Pentru neruşinarea cu care numeroşi fascişti dintre cei mai compromişi, agenți provocatori încarceraţi şi conducători de rețele subversive au folosit atmosfera tulbure şi plină de neliniște a acestei perioade pentru a apărea în roluri noi pe scena vieții politice şi pentru a-şi asigura cu abilitate, viclenie şi îndrăzneală merite de «luptători antifascişti» este grăitoare strania carieră a baronului Atzel Ede. [...] Baronul Atzel Ede, împreună cu doi tovarăşi şi un traducător au trecut la 14 septembrie, prin Jasnya [Ucraina subcarpatică, n.n.] linia frontului sovietic. Au rămas acolo 8-10 zile. Au purtat tratative şi la Moscova şi au primit şi ei un răspuns pozitiv" (Francisc Păcurariu – *Românii şi maghiarii de-a lungul veacurilor*). Fără îndoială că sovieticii nu aveau nevoie de un baron care să le „predea" Transilvania în numele Ungariei, dar fenomenul este evident. Aşa se explică şi de ce, la intrarea în Transilvania, trupele sovietice au fost întîmpinate în numeroase localități cu steaguri maghiare şi roşii, predîndu-se în numele „Partidului Comunist Maghiar din Ardeal". Trupelor sovietice li s-a creat sentimentul că întîlnesc un teritoriu comunizat (sau, cel puțin, s-au prefăcut că-l recunosc, folosind din plin situația). Acțiunea batalioanelor de voluntari țărănisto-legionare a fost interpretată astfel drept antisovietică, fiind „anticomunistă". Consecința imediată a fost blocarea de către URSS a reinstalării administrației românești în Transilvania, prevalîndu-se de prevederile Punctului 17 din Convenția de Armistițiu, interpretate strict subiectiv: batalioanele au creat dezordine în spatele frontului, care este tot zonă strategică. De altfel, la acea dată încă se desfăşurau operații militare pe teritoriul Transilvaniei şi acționa spațiul de rezervă de 50-100 km. În perioada 1948-1956 numeroşi etnici maghiari au fost aduşi la Bucureşti şi plasați în

funcţii administrative cheie, mai ales în aparatul represiv, sub acoperirea înfrăţirii între popoare şi a dispariţiei conflictelor antagonice, dar folosiţi pentru a controla loialitatea românilor faţă de sistem. Majoritatea dintre ei nu vorbea limba română, inducînd românilor *un sentiment de inferioritate*, obligîndu-i să perceapă autoritatea drept o forţă care vine dincolo de etnicitate.

La 30 februarie 1945, ora 15.30, Vîşinski vine la Palat şi bate cu pumnul în masă, cerîndu-i regelui schimbarea guvernului. Nu există motive de îndoială asupra acestui incident, cunoscută fiind brutalitatea emisarului sovietic. Ceea ce lipseşte însă din mai toate relatările acestei scene este faptul că Vîşinski l-a ameninţat pe rege că URSS nu va accepta revenirea Transilvaniei la România, cu ocazia Tratatului de Pace, şi nu va acorda permisiunea instalării autorităţii administrative române dacă nu este învestit guvernul Groza. A fost, fără îndoială, un şantaj ordinar. După cum afirmă biografii regelui, Iuliu Maniu a cerut suveranului rezistenţă împotriva impunerii guvernului Groza, forţînd chiar o eventuală acţiune brutală din partea trupelor sovietice. Faţă de această opţiune, regele Mihai s-a opus ferm, dovedindu-se deasupra intereselor de partid. El a considerat că revenirea Transilvaniei în întregime la România este mai importantă decît o manevră politicianistă, chiar dacă actul impus de Moscova îi răpea, în cele din urmă, „cea mai importantă din prerogativele sale, dreptul de a demite un guvern" (Arthur Gould Lee – *Crown against Sickle*). Gestul regelui este istoric. Cedarea la şantaj nu îl dezonorează, ci, prin consecinţa revenirii Transilvaniei la Patria Mamă, îl înalţă printre marii bărbaţi ai ţării.

Inducerea violentă a sentimentului de vinovăţie. Iniţial, încă din timpul războiului, propaganda sovietică a pus românilor ştampila de fascişti. „Stat fascist" şi „popor fascist" au fost etichetele folosite curent în Basarabia, unde sovieticii ştiau că vor impune un regim de deznaţionalizare, urmînd a inventa „poporul moldovean" şi „limba moldovenească". Aici, pe acest teritoriu românesc răsăritean, nu au existat limite pentru propaganda antiromânească. Principalul vector al inducerii sentimentului de vinovăţie aici a fost exagerarea insistentă a identificării Basarabiei

drept teritoriu pe care românii au făcut *masacre împotriva evreilor*. Împreună cu Armata germană, Armata română şi jandarmii ar fi *terorizat şi asasinat populaţia evreiască*, precum şi pe cea rusofonă. Cîteva localităţi au fost declarate centre de masacru şi li s-a dat o notorietate, urmată de o intervenţie imediată, substanţială şi vizibilă din partea URSS pentru dezvoltarea localităţii, refacerea clădirilor „rase de pe faţa pămîntului" de către români. Aceştia au fost puşi să muncească pentru a repara ce au stricat. Toată propaganda asupra crimelor din Basarabia s-a întemeiat pe cifre: 100 000, 200 000, 300 000, în funcţie de cifrele folosite de istoricii sovietici în tratatele lor despre al doilea război mondial, apoi, bineînţeles, 25 000 sau 250 000 omorîţi la Odessa. Toate aceste cifre sunt fabulaţii, dar ele mai sunt folosite şi astăzi de diferiţi adepţi sau credincioşi ai sistemului comunist, fie pentru a încerca conservarea imaginii României de coautoare a holocaustului, fie din interese mult mai prozaice, ca despăgubiri, retrocedări, răzbunări.

În Vechiul Regat inducerea sentimentului de vinovăţie a îmbrăcat aspecte mai largi, combinate şi insidioase. În primul rînd, s-a declarat oficial că România „a atacat mişeleşte Uniunea Sovietică în cîrdăşie cu Germania fascistă". Ea era vinovată de agresiune împotriva unui stat vecin care „vrea binele omenirii şi al românilor". S-a interzis să se afirme că, în realitate, URSS atacase România în 1940, printr-o agresiune militară precedată de un ultimatum nerespectat. Cine făcea o astfel de afirmaţie era declarat fascist, arestat şi aruncat în puşcărie. Fosta conducere militară şi civilă a României a fost declarată în categoria *criminalilor de război* şi i s-a înscenat o serie de procese politice. Mareşalul Antonescu şi alţi lideri ai regimului de pînă la 23 august 1944 au fost executaţi. Primele procese însă au fost înscenate generalilor şi ofiţerilor Armatei române, sub acuzaţiile de crimă de război, masacre şi *încălcare a legilor războiului*. Două legi extrem de periculoase prin caracterul lor general şi vag au fost promulgate sub presiune comunistă. Prima dintre ele, Legea nr. 50/21 ianuarie 1945 viza *urmărirea şi pedepsirea criminalilor şi profitorilor de război*, lege care a permis aparatului represiv adus din URSS, NKVD-ului şi

trupelor sovietice să aresteze şi să închidă pe oricine. Toţi cei aflaţi pe Frontul de Est, rude ale acestora sau simpatizanţi ai războiului anticomunist erau pasibili de pedeapsă sub acoperirea acestei legi. În privinţa profitorilor de război, practic, totalitatea proprietarilor (inclusiv evreii care asiguraseră furnituri pentru front) intra sub incidenţa legii, fiindcă întreaga economie fusese de război, subordonată acestui efort. Ei erau declaraţi vinovaţi pentru moartea a milioane de cetăţeni sovietici, pentru că *au sprijinit material* „maşina de război imperialistă". Al doilea act normativ, Legea nr. 51 – pentru *urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării* –, era şi mai periculos şi se constituia într-un instrument de intimidare şi represiune eficace. Întreaga populaţie a ţării (cu excepţia celor vreo 1 000 de comunişti) era vinovată de dezastrul ţării, susţinînd regimul Antonescu (inclusiv prin două plebiscite copleşitoare) şi eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei prin entuziasm general. Pe baza acestei legi, culpa se particulariza, în special, pe oamenii politici şi pe funcţionarii publici, pe legionarii (progermani) şi pe naţionaliştii neangajaţi politic. Epurările au început imediat şi numeroase personalităţi au fost trimise în lagăre de triere. Funcţionarii erau şi ei repartizaţi unor închisori sau lagăre cu destinaţie specială, cum a fost cel de la Făgăraş destinat agenţilor din Poliţie. Iniţiator al acestor legi, dar cu scopul de a-l pedepsi pe Gheorghe Tătărescu, Iuliu Maniu însuşi cade în propria sa capcană.

Inducerea generală a sentimentului de vinovăţie a fost amplificată, cu ajutorul cenzurii, de prezentarea unor *imagini şi informaţii şocante despre crime de război şi crime îndreptate împotriva umanităţii* petrecute în lagărele de exterminare naziste. Propaganda sovietică făcea o legătură directă între aceste orori şi „alianţa" militară a României cu Germania nazistă. Dacă n-ar fi şi tragic, cazul filmului despre masacrul de la Katyn ar fi numai comic, deoarece filmul documentar făcut de studiourile UFA-Berlin, în care erau prezentaţi şi adevăraţii autori, sovieticii, film ce fusese prezentat pe ecranele bucureştene în 1943, a fost prezentat din nou în 1945, dar autorii masacrului erau prezentaţi drept germani. Au fost folosite apoi, pentru impactul lor covîrşitor, cifre exagerate

despre exterminările de evrei în Basarabia şi Transnistria, dar însoţite cu imagini din lagărele naziste, informaţii false despre „masacrul de la Odessa", filme şi albume fotografice, cărţi şi broşuri de propagandă cu aspecte trunchiate sau imaginate despre crime făcute de români în URSS. Întregul mecanism de culpabilizare declanşat pe o perioadă de cîteva luni se dezvolta simultan cu proiecţia *ideii de înfrîngere*. Armata română fusese înfrîntă; la Stalingrad a fost un dezastru, ofiţerii fugeau în debandadă; sute de mii de prizonieri au fost luaţi prin luptă deschisă în care *Armata Roşie a fost mai puternică;* germanii i-au trădat pe români; actul de la 23 august nu există sau este nesemnificativ, România fiind *eliberată* de trupele glorioase ale Uniunii Sovietice.

Un prim scop al acestui întreg arsenal de acţiuni diversioniste era acela ca poporul român să nu privească situaţia sa în termeni raţionali – *a* participat la un război, a fost înfrînt şi va plăti despăgubiri. Românii trebuiau convinşi că ceea ce li se întîmplă după război – adică instalarea sistemului comunist – este normal, este o pedeapsă corectă, o meritată şi nu are rost să opună rezistenţă. Traseul raţional de la dictatura militară pe timp de război, la perioada de ocupaţie cu plata despăgubirilor şi, eventual, recunoaşterea prin acte oficiale a pierderii Basarabiei, şi apoi revenirea la sistemul democratic – cum este cazul Germaniei, cu regiunea Alsacia – trebuia rupt, astfel încît ocupaţia să se prelungească pînă la transformarea României într-un satelit docil. Pentru URSS era evident că despăgubirile plătite de România au un termen limită şi că revenirea la democraţie în această ţară va naşte din nou un inamic, chiar la graniţele sale. De aceea, trebuie să înţelegem că victoria URSS în al doilea război mondial nu a fost doar un cîştig militar pasager, care a distrus potenţialul antisovietic al Germaniei şi al sateliţilor ei, ci principalul prilej pentru punerea în aplicare a doctrinei marxiste a internaţionalismului proletar, prin expansiunea sistemului comunist. Chestia asta s-a făcut prin înţelegeri scrise cu SUA şi Marea Britanie. Cînd expansiunea comunistă a atins chiar teritoriul şi societatea celor două puteri occidentale, născînd „crizele comuniste" postbelice din SUA

(infiltrarea sovietică în Mexic, în Cuba, în comunităţile evreieşti sarace, în rîndul negrilor, în cultura şi mass-media americane) sau din Anglia (infiltrarea spionajului sovietic în structurile instituţionale prin cetăţeni britanici de origină evreiască şi maghiară) au declanşat „Războiul rece". Anglia ştia mai de mult, dar America parcă atunci descoperea că Uniunea Sovietică are un alt scop decît cel imediat al înfrîngerii Germaniei naziste.

A doua ţintă a inducerii sentimentului de vinovăţie era distrugerea imaginii publice despre sistemul politic democratic în care trăiseră cu decenii în urmă. Mulţi ani după război, lumea democratică românească va fi ridiculizată, acuzată de „exploatarea omului de către om", declarată „putregai", făcută vinovată de toate relele. Această lume politică şi economică invadată de corupţie era, aşadar, autoarea unei crime naţionale şi nu întîmplător în procesul lui Antonescu existau şi astfel de fraze: „Ion Antonescu şi cei care l-au sprijinit în politica sa s-au făcut vinovaţi de dezastrul ţării şi de crime de război, prin aceea că au trădat interesele poporului român, punînd ţara în slujba duşmanului fascist şi hitlerist" (*Procesul marii trădări naţionale*). Au fost scoase din literatura română, dar şi din context, toate paginile de critică la adresa vechii societăţi parlamentare româneşti şi folosite în propaganda comunistă.

Un al treilea scop era acela de a induce *ura de clasă*, de a produce un conflict deschis între muncitori şi clasa „dominantă". Puturoşii satelor şi mahalagii nu înţeleseseră acest proces, dar venea acum Partidul comunist şi îi „deştepta", arătîndu-le cum au fost exploataţi de ţăranii fruntaşi, de o clasă pe care încă n-o descoperiseră dincolo de gard, chiaburii, cum fuseseră înşelaţi de sindicate şi exploataţi de patroni. Războiul terminat la Berlin trebuia continuat în interiorul ţărilor ocupate de URSS, muncitorii urmînd „să întoarcă armele" împotriva propriei clase politice pentru a o distruge. Este, aşa cum uşor se poate constata, aplicaţia unui principiu marxist.

Infiltrarea comunistă. Ca urmare a insistenţelor sovietice, americanii şi britanicii au impus în România formarea unei coaliţii împotriva regimului Antonescu şi a războiului, cu participarea comuniştilor. Aceştia reprezentau partea sovietică într-un complot

pentru scoaterea țării din război. Așa cum am văzut, formula partidelor istorice era însă total opusă, „complotul" urmînd a fi dus la finalizare împreună cu mareșalul Antonescu. Favorizați în mod neașteptat de gafa de la 23 august, comuniștii au intuit rapid apariția golului de putere instalat în România și au preluat la fel de rapid portofoliul învingătorului. Ei s-au declarat imediat organizatori și făptuitori ai „insurecției". Partidele democratice, înlăturate din jocul politic și lipsite de suport instituțional, au rămas blocate în tipologii vechi, încercînd să repare distrugerile unei prea lungi absențe. Ele au devenit total dependente de Aliații occidentali, care, de fapt, îi predaseră cu arme și bagaje Uniunii Sovietice. Faptul și mai tragic este că toate informațiile și legăturile liderilor politici cu reprezentanții Statelor Unite și ai Marii Britanii erau predate sau aduse la cunoștință aliatului sovietic. Acesta a primit astfel în mîini un aparat politic rămas descoperit, lipsit de protecție, căruia i se cunoșteau toate mișcările.

Cenzura instalată de ocupantul sovietic a împiedicat expunerea liberă a unor adevăruri, precum și prezentarea corectă a unor programe și viziuni politice menite să ducă la revenirea la sistemul democratic autentic. De fapt, comunismul s-a prezentat în România ca fiind adevăratul aducător al democrației – prin formula pleonastică *democrație populară* – această răsturnare de imagine nefiind singura. Încă o dată, comunismul a fost ajutat de erorile clasei politice și nu trebuie să uităm că, în 1944, România venea după o lovitură de stat dată în 1930, prin care au fost distruse sistemul parlamentar și autoritatea Constituției, după o dictatură regală și una militară. Românii erau deja familiarizați cu partidul unic (inventat de Carol II) și cu figuri conducătoare paternaliste: Averescu, Carol, Antonescu.

Una dintre tehnicile folosite de comunism pentru a se infiltra în sistemul de referință al națiunii române a fost preluarea, și nu distrugerea, simbolurilor autorității. Justiția a fost prima atacată. În numele dreptății, adevărului și legii, comuniștii au preluat sub control instituția Justiției, cu care urmau să aplice programul de epurare politică. Prin civilizație, oamenii au proiectat elemente

stabile ale nucleului reprezentării asupra unor instituții reprezentative. Înclinația naturală către adevăr și dreptate a fost adusă în parametri instituționali prin mecanismul dreptului și prin existența Justiției. Într-o societate normală, oamenii învestesc această instituție cu puterea de a cerceta, afla și expune adevărul, precum și cu puterea de a pedepsi. Ea este o expresie a autorității statului. Ocupantul sovietic a folosit intens presiunea psihologică și instrumentele juridice pe care și le-a creat pentru a controla Justiția și pe judecători. Aceștia au fost fie intimidați, fie îndepărtați, fie înlocuiți cu indivizi lipsiți de pregătire, dar având calitatea de slugi politice ale comuniștilor. Mai ales aceștia din urmă au reprezentat resursa pentru infiltrare și distrugere a bazelor dreptului. Dintre ei s-au ales „acuzatorii publici" împuterniciți cu autoritate nelimitată: „Acuzatorii publici au dreptul a cere ca dispozițiile lor să fie executate atît de organele puterii judecătorești, cît și de cele ale puterii executive de orice categorie. Ei vor putea cere să fie asistați în orice împrejurare de organele forței publice. De asemenea, ei vor putea face orice descinderi, percheziții, a ridica orice corpuri delicte, orice acte de la particulari sau de la orice autoritate civilă sau militară, chiar și acte cu caracter secret. [...] Arestările ordonate nu sunt supuse confirmării. [...] Actele acuzatorului public și ale Consiliului de Miniștri nu pot fi atacate pe nici o cale." (*M.O. nr. 94/24 aprilie 1945*). Procesele și deciziile aveau apoi un traseu public demonstrativ, preluat și amplificat de propagandă, insistîndu-se pe ideea că se face dreptate pentru poporul român. La fel ca pe vremea Inchiziției, mesajele publice aveau rolul să inspire teama, să blocheze orice tentativă de revoltă.

Legile date pe rînd sub control sovietic au reușit să distrugă în numai cîțiva ani Constituția din 1923. Tentativa de a o reintroduce sub regimul ocupației a eșuat, Actul fundamental neavînd aplicabilitate. Pe primul plan însă a fost aplicată „vînătoarea de vrăjitoare". Rămîne în zone analitice minore acela care crede că a fost vorba de răzbunare sau de resentimente etnice (în cazul numeroșilor minoritari intrați în aparatul represiv). Scopul real a fost acela al eliminării metodice a unor grupuri umane periculoase

pentru un regim comunist. Toţi acei oameni executaţi sau închişi aveau un alt sistem de referinţă, o altă selecţie a valorilor, un alt nucleu al reprezentării. **Din punct de vedere comunist, ei erau irecuperabili.**

O altă temă a infiltrării a fost încercarea de a crea o „bază de masă" pentru partidul conducător. Muncitorimea română era, mai degrabă, ataşată partidelor democratice (mai ales PSDR) şi foarte puţin comunismului. Legea 52 – asupra sindicatelor profesionale a oficializat *organizarea celulelor comuniste* în întreprinderi şi desfiinţarea organizaţiilor de sindicat „burgheze" sau „fasciste". În raportul adresat regelui, ca notă de fundamentare a legii, ministrul Lothar Rădăceanu introducea următorul text: „Interesul statului cere însă ca libertatea de organizaţie a salariaţilor să nu poată fi folosită de eventuale tendinţe fasciste şi profasciste pentru scopurile lor. De aceea, Ministerul Muncii şi-a rezervat dreptul de a se opune cererilor de constituire ce ar putea fi bănuite din acest punct de vedere sau care nu ar reprezenta o vădită utilitate. [...] Altă inovaţie importantă este instituirea comitetelor de întreprindere, fenomen născut din însăşi realitatea socială şi de o utilitate pe deplin dovedită, care prin legea de faţă îşi primeşte consacrarea legală" (*M.O. nr. 17/21 ianuarie 1945*). Aşa numitele „comitete de întreprindere" erau celule comuniste înfiinţate de cele mai multe ori cu activişti din afara unităţii industriale sau din foşti angajaţi daţi afară pentru nereguli. În numeroase cazuri, muncitorii s-au opus unor astfel de ingerinţe, comuniştii fiind nevoiţi să apeleze la forţele de ordine sau direct la tancurile sovietice. Aşa a fost la Uzinele Malaxa, unde sindicatul s-a opus infiltrării comuniste şi a fost zdrobit de intervenţia în forţă, sub conducerea lui Gheorghe Apostol. Cu acea ocazie, ofiţerul Valentin Gabrielescu – viitorul parlamentar PNŢCD – îl va avea în bătaia puştii, fără să tragă. Simultan a fost dezvoltat sistemul „muncii de lămurire" care folosea, de regulă, aceeaşi argumentaţie: şantajul, sentimentul de vinovăţie, denigrarea societăţii româneşti, promisiuni materiale şi politice.

Profitînd din plin de fenomenul semnalat în Transilvania, sovieticii au acţionat pentru lărgirea bazei sociale a agenturii lor în

România, producînd un nou Statut al Naţionalităţilor Minoritare (*M.O. nr. 30/7 februarie 1945*). El avea menirea să încurajeze aderenţa maghiarilor la comunism şi să asigure şi primele instrumente de control ale dominaţiei în Transilvania. Articolul 15 prevedea: „În oraşele şi comunele rurale unde conform ultimului recensămînt [cel maghiar horthyst, n.a.] cel puţin 30% din totalul locuitorilor este de limbă maternă comună, alta decît cea română, numele străzilor vor trebui să fie indicate şi în limba naţionalităţilor respective". Fără îndoială că prevederea nu avea nimic comun cu ceea ce sunt normele moderne actuale privind statutul minorităţilor, mai ales că nu s-a aplicat în satele musulmane din Dobrogea, în cele ţigăneşti, germane etc. Scopul era ţinerea sub control a sentimentului naţional, şantajarea liderilor politici de la Bucureşti şi păstrarea unei rezerve de manevră pentru cazul că una din cele două ţări va face o mişcare în front. S-a întîmplat să o facă Ungaria în 1956. Cu această ocazie, România a exportat 2 000 de cadre comuniste maghiare regimului Kadar, instalat după înăbuşirea revoltei de la Budapesta. La Art. 16 din Legea 86 se afirma: „Funcţionarii publici, de orice categorie, numiţi în baza diplomelor sau certificatelor eliberate de instituţii de învăţămînt recunoscute de stat [de exemplu, cele emise în Ungaria! n. a.] nu vor putea fi supuşi, sub nici un motiv, vreunui examen de limba română". Foştii deţinuţi politici amintesc în relatările lor de securiştii unguri care abia vorbeau româna, iar fenomenul în sine a căpătat notorietate printr-o scenă a unui celebru roman de Marin Preda.

În agricultură a funcţionat un Decret regal care sancţiona Legea 203 – pentru reglementarea circulaţiei şi stabilirea regimului juridic al imobilelor agricole (imobile agricole: terenuri arabile şi rurale extravilane, precum şi clădirile de pe ele). Iată trei prevederi semnificative:

Art. 28: Se plafonează proprietatea imobilelor agricole provenite prin cumpărare la maximum 15 ha şi nu poate poseda nimeni, sub nici o formă, o proprietate cultivabilă prin cumpărare mai mare de 15 ha, înţelegîndu-se soţ, soţie şi copiii minori.

Art. 29: În cazul cînd prin cumpărare se mărește proprietatea agricolă peste limita prevăzută la art. 28 titularul sau titularii drepturilor de proprietate sunt obligați să lichi-deze diferența prin vînzare în condițiile prezentei legi în termen de 90 zile.

Art. 30: Nerespectarea legii atrage trecerea terenurilor asupra statului.

Legea se constituie în primul act menit să pregătească procesul de colectivizare, fiind o formă de *blocare a circulației terenurilor* și o măsură complementară distrugerii marii proprietăți. Ceea ce se întîmplase cu așa zisa reformă agrară, declanșată în timp ce soldații erau încă pe front, constituise și ea o ocazie bine folosită, profitînd de conjunctură și de efectele intimidării la care fusese supusă societatea românească.

Așa cum am arătat, principalele prerogative regale au fost suprimate printr-un proces lent de uzură a autorității regelui Mihai. Noi avem o problemă cu ultimul suveran, care ține mai puțin de discuțiile asupra legitimității sale, cît de poziția sa în perioada 1944-1947. Regele Mihai este, practic, semnatarul tuturor decretelor și legilor care introduceau sistemul comunist în România, dar este și semnatarul tuturor actelor prin care autoritatea sa era desființată. Se pune întrebarea dacă regele și-a exercitat prerogativele – și am avut, astfel, un suveran responsabil – sau nu și-a putut exercita prerogativele – ceea ce este evident, dar nu unanim acceptat – și calitatea sa de suveran s-a redus doar la simbol. Situația este complicată și dureroasă, fiindcă Mihai I era șeful statului și tot ce se întîmpla în temeiul legii purta girul său înalt. Spre sfîrșitul anului 1947, situația regelui devenise critică, în ecuația crizei intervenind și tratativele duse de comuniști cu regina-mamă Elena în vederea „unui divorț elegant de monarhie". Regina Elena era mult mai dispusă la părăsirea Tronului, fiind foarte puțin legată de România și oricum urmărită de vechi neplăceri, ceea ce a reprezentat și punctul slab al rezistenței Monarhiei, tînărul rege fiind puternic legat sufletește și influențat de opiniile mamei. Oricum, comuniștii se pregăteau pentru eliminarea oricărei influențe regale

în sistemul instituţionalizat şi Armata era una din ţinte. Prin Legea nr. 205/23 iunie 1947 – pentru organizarea şi funcţionarea Ministerului Apărării Naţionale, armata ieşea de sub comanda regală, deşi se păstra formula convenţională de „Cap al Oştirei", lipsită însă de conţinut:

Art. 1: Ministerul Apărării Naţionale are în atribuţiile sale: – conducerea superioară a întregii armate. [...]
Art. 7: Consiliul Suprem al Oştirii se compune din: Preşedinte: Ministrul Apărării Naţionale.

A fost urmată imediat de Legea 206 – pentru organizarea armatei, unde, la Articolul 11, se spune: „Regele numeşte, prin Înalt Decret, pe şeful Marelui Stat-Major, generalii inspectori de armate, generalii comandanţi şi comandanţii de unităţi, corp aparte, după propunerea Ministrului Apărării Naţionale". Ar mai fi de subliniat că ministrul apărării naţionale a fost numit Emil Bodnăraş, dezertor din Armata română.

În aceeaşi perioadă a fost etatizată Banca Naţională şi a fost desfiinţat Senatul României. Ca urmare a alegerilor falsificate din 1946, Parlamentul a fost umplut cu „mecanizatori", adică ridicători mecanici de mînă.

Teroarea. Folosirea terorii nu poate fi înţeleasă decît în contextul închiderii totale a spaţiului românesc între limitele definite de metodologia sovietică a gulagului. Se urmărea o schimbare fundamentală a statului. Practic, vechiul stat român trebuia distrus şi înlocuit cu noul stat român, comunist. Asta presupunea modificarea esenţială a mentalităţii colective sau măcar a majorităţii populaţiei. Uniunea Sovietică avea nevoie de un timp, măsurabil de la unul la două decenii, pentru cel puţin o schimbare de generaţie în care influenţa fostului sistem educaţional şi a culturii tradiţionale româneşti să diminueze, să fie denaturată sau să fie uitată. În acelaşi timp, purtătorii nucleului de referinţă democratic trebuiau distruşi, îndepărtaţi sau făcuţi să tacă. Sistemul comunist mai larg, al lagărului comunist, în care fusese încorporată România asigura

izolarea țării de fostele sale legături internaționale, iar conducerea unică și dictatorială de la Moscova desfășura controlul deplin asupra statului. Din păcate pentru noi, „materialul" aflat la dispoziția Uniunii Sovietice a fost ușor de remodelat: o populație majoritară pauperizată (inclusiv de efortul pentru război), analfabetă și arhaică, obișnuită deja cu ideea conducătorului unic, tată al națiunii și dependentă de un centru organizator. La conducerea statului, se găsise multe decenii o oligarhie incapabilă de creație, supusă fluctuațiilor politicii accidentale sau conjuncturale. Mișcarea naționalistă a tineretului a fost înăbușită și compromisă prea devreme. Orientarea politicii externe spre un aliat perdant – Franța, și imobilismul relațiilor internaționale au adus un grad de dependență ușor de schimbat cu un alt grad de dependență. În România interbelică, doi ani fuseseră fatali țării: **1927,** cînd dispar regele Ferdinand și Ionel Brătianu; **1930,** cînd Iuliu Maniu organizează o lovitură de stat îndreptată împotriva Constituției democratice și îl aduce pe tron pe Carol II. În foarte scurt timp, trecînd și printr-o Regență debilă, România a frînt cursul său democratic, fără ca populația să manifeste vreun simptom de opoziție. Aceste slăbiciuni au fost speculate de ocupantul sovietic, după un studiu îndelungat asupra societății românești. Românii deveniseră dependenți de o putere concentrată prea mult la vîrf (mareșalul Antonescu lua decizii personale în numele poporului român) și își pierduseră încrederea în mecanismul democratic al alegerilor, mai ales prin compromiterea în timp a acestuia. Apoi, românii s-au simțit abandonați de Marile Puteri, tradițional protectoare, și aruncați într-o colaborare politico-militară cu ultimul său inamic – Germania. Cel puțin două decenii după război, Germania a fost expresia diavolului, damnată în continuare, inclusiv astăzi, prin recircularea temelor antifasciste, mai ales cu ajutorul cinematografiei și televiziunii, prin filme „de război" în care germanii sunt proști și mereu învinși, sau prin filme științifico-fantastice în care agresorii extratereștrii sunt asimilați prin atitudini și vestimentație naziștilor. În 1944, cînd capitulează, România întreagă era cu brațele ridicate și complet singură.

Supusă metodelor prezentate în acest studiu, marea majoritate a populației a primit ocupația sovietică cu resemnare. Armata, agresată imediat cu sentimentul indus de vinovăție, a fost epurată, apoi dezorganizată prin ruperea ierarhiei și modificarea legilor sale stricte. Infiltrarea comunistă în armată a adus activiști de partid și grade inferioare comunizate la conducere, a politizat instituția și a supus-o unui control extern, prin aparatul de Securitate acoperit, după model NKVD. Conducerea serviciilor de informații a fost preluată și departamente noi, strict comuniste, au fost înființate în interiorul structurilor. Denaturarea sistemului de referință prin acapararea Parlamentului, Justiției și presei, inducîndu-se constant minciuna că noua putere corespunde cerințelor opiniei publice, a dus la împuternicirea unui instrument represiv al noii puteri, menit să aplice teroarea. Aplicarea ei avea atît un scop imediat – trecerea rapidă sub ascultare a unui întreg popor – cît și menținerea sistemului opresiv în activitate. *Opinia publică* reprezenta o țintă majoră pentru conducătorii sistemului comunist, știut fiind că procesele sociale se pot trasforma rapid în atitudini politice atunci cînd opresiunea are forme stridente și incompatibile cu naționalitatea. De aceea, *subversiunea* a avut un rol important în mecanismul terorii: „Obiectivele subversiunii sunt triple. Diferențierea lor nu poate fi decît didactică, deoarece, în fapt, ele se sprijină și se completează reciproc. Aceste obiective sunt:

1. Demoralizarea națiunii vizate și dezintegrarea grupurilor ce o compun.

2. Discreditarea autorității, a apărătorilor, funcționarilor și oficialităților acesteia.

3. Neutralizarea maselor pentru a împiedica orice intervenție spontană generală în favoarea ordinii existente în momentul ales pentru preluarea nonviolentă a puterii de către un mic grup minoritar.

Aceste scopuri sunt posibile prin utilizarea mijloacelor de informare în masă. Fără presă, fără radio, fără televiziune, subversiunea este neputincioasă. Fără specialiști în domeniul psihologiei sociale, cum vom vedea studiind metodele în capitolul următor, subversiunea este incoerentă" (Roger Muchielli – *La Subversion*).

Controlul asupra presei, aşadar, a fost un obiectiv înaintat al programului de instalare a sistemului comunist în România. Pe el s-a sprijinit propaganda. Scopurile finale – identificabile în adîncimile lor abia astăzi – duc din nou la *Psihopolitica* lui Beria. Fie că stăpîneau această tehnologie a terorii prin studiul trecutului său îndelungat, fie că i-au descoperit mecanismele prin cercetare psihosocială proprie, sovieticii conduceau un model de psihologie în masă, cunoscut astăzi sub denumirea de *Spirala tăcerii*. Mai multe studii publicate în anii '70 au dezvăluit rolul mass-media în funcţionarea acestui model, dar aspectele sale „tehnice" s-au limitat la influenţarea opiniei publice occidentale de către presa liberă, ceea ce limitează accesul la fenomen. Sub teroare, „Spirala tăcerii" are altă amplitudine.

Fenomenul este descris de sociologul german Elisabeth Noelle-Neumann (*Spiral of Silence: a theory of Public Opinion*) ca o folosire a nevoii de comunicare a oamenilor în scopuri particulare, ca o diminuare accentuată sau reducere la tăcere a *opiniei minoritare* în faţa *opiniei dominante*. În societatea liberă, *opinia dominantă* se formează relativ natural, pornind de la coordonatele stabile ale unei naţiuni, adică de la unitatea nucleului reprezentării fiecărui individ component al unei societăţi (al unui stat). Altfel spus, o societate democratică formată din asocierea liberă a cetăţenilor îşi configurează un stat în care o majoritate decide prin vot cine o conduce. Minoritatea, dedicată aceloraşi valori, caută să convingă populaţia că ideile sale sunt cele corecte şi urmăreşte să fie aleasă pentru a deveni „dominantă". *Opinia minoritară* se exprimă liber, dar nu se impune, nu decide. În ultimele decenii, *opinia dominantă* – adică tentaţia naturală a indivizilor de a se asocia în număr cît mai mare pe fondul aceloraşi idei – a început să fie dirijată, pornindu-se de la principii superioare care ţin de complexitatea tot mai sporită a societăţii capitaliste dezvoltate şi de identificarea interesului naţional în zone mult mai restrînse ale Puterii. Tot în lumea liberă, la situaţii de criză a *opiniei dominante* – prin eşecul unui program susţinut de aceasta – nu există piedici pentru *opinia minoritară* să preia rolul de *opinie dominantă*, dacă a avut caracter premonitoriu

şi s-a verificat drept corectă. Este esenţa alternanţei la putere între guvernare şi opoziţie. Se pot da zeci de exemple, dar este suficient să ne amintim cum a căzut Richard Nixon, prin folosirea inteligentă a presei de către opoziţia politică. În sistemele totalitare aceste mecanisme sunt inaplicabile.

Un alt sociolog, Elihu Katz, a definit în termeni sintetici mecanismele „Spiralei tăcerii" astfel:

• Indivizii au opinii;

• Temîndu-se de izolare, indivizii nu-şi vor exprima opiniile lor dacă nu se vor simţi susţinuţi de alţii.

• Un simţ «cvasi-static» este utilizat de indivizi pentru a repera în mediul semne de sprijin;

• Mass-media constituie principala sursă de referinţă pentru informaţia asupra distribuirii opiniilor şi, de asemenea, asupra contextului de susţinere sau de absenţă a susţinerii;

• Alte grupuri de referinţă acţionează în acelaşi mod...

• Media tind să vorbească pe o singură voce, aproape în mod monopolistic;

• Media tind să deformeze distribuirea opiniei societăţii pentru că ele sunt influenţate de opiniile ziariştilor de stînga;

• Simţindu-se fără sprijin, grupuri de indivizi – care pot constitui uneori chiar o majoritate – îşi vor pierde încrederea şi se vor retrage din dezbaterea publică; ele accelerează astfel destrămarea poziţiei lor printr-o spirală a tăcerii care se autoalimentează. Membrii acestor grupuri nu-şi schimbă propria concepţie, dar nu încearcă să-i convingă pe alţii şi abandonează lupta;

• Tocmai în acest mod societatea este marginalizată şi sărăcită (în materie de opinie, n.n).

Putem folosi acest mecanism demonstrativ pentru condiţiile sistemului comunist, identificîndu-l în programul de modificare a nucleului reprezentării la români şi înlocuirea sa cu unul de tip sovietic: *mentalitate schimbată – om nou – massă.* Cetăţeanul român, vinovat de atacarea mişelească a Uniunii Sovietice, coautor la masacrele antievreieşti, învins în război, izolat de Occident, clasificat în exploatat sau exploatator, arestat, închis, cu perspectiva

execuţiei în faţă, ţintit de tunul unui tanc sovietic nu mai avea posibilitatea să-şi exprime liber şi public opinia sa, care ar fi putut genera o coalizare de opinii într-o *opinie dominantă*. Aceasta, *opinia dominantă*, a fost configurată de ocupantul sovietic şi impusă societăţii româneşti. Felul în care *opinia dominantă* – să o sintetizăm prin conceptul de „rai comunist" – a trecut din *faza de impunere* în *faza de preluare voluntară* de către o majoritate a românilor (mai ales în perioada naţionalistă a lui Nicolae Ceauşescu) este problema noastră, a românilor. Cazul exponenţial pentru aplicarea „Spiralei tăcerii" în România postbelică este cel al alegerilor din 1946. Minoritatea politică a comuniştilor, participantă în alegeri sub simbolul B.P.D., obţinuse, în realitate, sub 15% din voturi, dar prin falsificarea brutală a rezultatului anunţat al alegerilor a primit 84%, în timp ce partidelor democratice, PNŢ şi PNL, li s-au „dat" prin acelaşi fals 7,72% şi respectiv 0,72%. Atît Iuliu Maniu, cît şi Brătianu au protestat, Ambasada Americană a denunţat falsul, nici un om normal la cap nu putea crede într-o astfel de răsturnare a scorului electoral. Şi cu toate acestea, de frică, majoritatea cetăţenilor României a acceptat în tăcere falsul. A fost primul pas major pe spirala care avea să prăbuşească mentalitatea democratică, atît cît mai exista, în mentalitatea supravieţuirii prin orice compromis şi apoi în convingerea că sistemul comunist este o stare firească pentru evoluţia statului român în istorie.

În România, implantarea sistemului comunist a reuşit, fiind preluat de români ca o formă naturală a evoluţiei lor istorice. Consecinţa „istorică" este vizibilă astăzi: persistenţa mentalităţilor comuniste la peste un deceniu după revoluţie. Suntem martorii unui experiment psihopolitic reuşit, ale cărui resurse vin din profunzimile societăţii româneşti „îngheţate" la 30 august 1944. Cînd Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice a hotărît să-l lase pe Gorbaciov să facă *perestroika* şi să abandoneze lagărul comunist – de fapt, să nu-l mai finanţeze – Sovietul Suprem ştia ce efecte are mentalitatea comunistă asupra popoarelor central şi est-europene. Mai ştia şi că, în timp, oamenii inteligenţi se vor smulge din această nebunie, dar şi că vor exista milioane de oameni incapabili de

transformare, oameni a căror minte lucrează şi astăzi inconştient pentru acel Soviet Suprem.

În trei state central europene a existat întotdeauna ceva care a întreţinut fragmente viabile ale nucleului reprezentării democratice. Sunt exact cele trei state în care s-au produs mişcări politice organizate îndreptate împotriva comunismului: Ungaria, Cehoslovacia şi Polonia, în 1956, 1968 şi 1980. Ungurii, care au luptat pînă în ultima clipă împotriva Armatei Roşii, au identificat sistemul comunist exclusiv ca o ocupaţie rezultată în urma războiului, iar puternica diasporă maghiară a funcţionat ca un permanent rezervor de exersare memorială. Peste Cehoslovacia este suficient să te uiţi şi să constaţi că Praga este geografic mult mai la vest decît Viena. În Polonia, Biserica romano-catolică şi naţionalismul multisecular au întreţinut nişte valori în care comunismul nu şi-a putut face loc pentru a le distruge. Marea emigraţie poloneză din SUA condiţionează toate participările sale importante la vot de politica americană faţă de Polonia. În România doar legitimitatea istorică, latinitatea şi o anume lejeritate în abordarea oricărei politici au conservat o parte a identităţii naţionale. Istoria din manuale, dacă o scuturăm puţin, se transformă în poveşti de spus copiilor seara la culcare, latinitatea se sprijină tot mai mult exclusiv pe limba română, agresată şi ea tot mai mult de neologismele anglo-saxone ale erei computerelor. Ne-a rămas doar băşcălia. Numai cu ea nu putem reface România Mare.

Pornind de la aceste constatări, să încercăm o reconstituire de caz pentru mecanismul „Spiralei tăcerii":

În dimineaţa de 30 august 1944 cetăţeanul român se trezeşte din somn avînd „stocate" în creierul său cîteva principii stabile: libertate, pace, credinţă în Dumnezeu, dreptate, adevăr, proprietate privată.

Tot în creier, într-un înveliş protector, se află orientarea sa politică, încrederea în Parlament, Justiţie, Stat, ataşamentul faţă de locul de muncă, fondul său cultural, ataşamentul faţă de valorile occidentale, speranţa revenirii la normalitate.

Iese pe stradă şi constată că oraşul este ocupat de trupe străine, că ţara sa a fost învinsă în război şi că ziarul pe care

obişnuia să-l cumpere de la chioşc a dispărut; în locul lui i se dă să citească *Scînteia*, producţie comunistă a ocupantului.

Nu trece mult şi află că foştii conducători, foştii miniştri, înalţii funcţionari ai statului, foştii săi cunoscuţi sunt arestaţi şi acuzaţi de dezastrul ţării, de fascism, de crime împotriva umanităţii; a fost găsit un vinovat.

Dacă protestează cumva faţă de ceea ce vede sau află, este imediat arestat. Aşa că preferă să tacă, să păstreze distanţa faţă de reprezentanţii noilor autorităţi, eventual să comenteze într-un cerc restrîns situaţia.

Constată că la alegeri voturile sunt inversate fără nici o ruşine şi că protestele partidelor democratice rămîn fără efect.

Cu timpul, mai observă că regele *lui* este neputincios în faţa ocupantului, că Justiţia *lui* îl condamnă pe Antonescu, că Parlamentul *lui* dă legi represive, că partidul *lui* şopteşte în loc să strige, că aliaţii *lui* l-au abandonat, că democraţia *lui* are şi o altă formă, „populară", că Biserica *lui* este demonizată.

La un moment dat, autoritatea cu care intra zilnic în contact şi de care depindea supravieţuirea lui socială – patronul firmei la care lucra este arestat, condamnat pentru că l-a exploatat pe el şi închis; mulţi văd în asta satisfacerea unui gînd personal ascuns sau o răzbunare pentru rigorile la care era supus ca angajat al acelui patron; mai mult, guvernul comunist vine şi îi spune că este coproprietar.

Mai constată că există o opinie cvasigenerală asupra necesităţii schimbării societăţii, asupra nevoii de a da puterea în mîna celor nedreptăţiţi, de a te constitui într-un bloc unit al statelor vecine şi prietene între care toate asperităţile dispar, de a lupta împotriva imperialismului care subjugă popoarele, de a sprijini eforturile Uniunii Sovietice doritoare de pace.

Mai află că imperialiştii americani au o bombă atomică pe care vor s-o arunce asupra României.

Din nou, dacă are obiecţii asupra veridicităţii acestor enunţuri, va fi arestat, închis, condamnat la ani grei de viaţă. El poate observa că ceea ce se spune într-un grup este aflat foarte repede de autorităţi

şi că acestea nu ezită să acţioneze imediat. Viaţa sa cotidiană este controlată de o birocraţie întemeiată pe restricţie.

Curînd, după ce a citit zilnic în ziare aceleaşi mesaje: victorii, realizări, construcţii megalitice, dezastrul capitalismului, îşi va pune întrebarea dacă nu cumva greşeşte el, dacă nu cumva greşesc cei care se opun, dacă n-au cumva dreptate cei care mărşăluiesc entuziaşti la demonstraţia de 23 august.

Obligat să participe la şedinţe, să asculte voci unanime, să ia cuvîntul pentru a se solidariza, cetăţeanul român va emite primul său mesaj de aderenţă. Altfel, riscă să piară. O va face, fiindcă a văzut, auzit şi înţeles *opinia dominantă* a noii Puteri, a învăţat actul minim al disimulării şi a mai învăţat că trebuie să se protejeze. El va repeta lozincile *opiniei dominante* ca pe un cod al recunoaşterii între soldaţii aceleiaşi unităţi.

Cu mari precauţii el va şopti o părere critică, îşi va boteza copilul pe ascuns, îşi va înmormînta părinţii cu popă. Dacă vrea să muncească, să înveţe sau să îmbrăţişeze arta, el trebuie să facă noi compromisuri; ca să urce într-o ierarhie sau să se poată manifesta public, el trebuie să mărească intensitatea gesturilor sale de aderenţă, să-i corecteze sau să-i judece pe cei care nu se supun *opiniei dominante*.

La un moment dat, va crede.

Prin această alienare se formau „hărţi mentale", se tipăreau „cuvinte cheie", adică acele simboluri care dau un sistem de recunoaştere a individului drept adept al dogmei – limba de lemn, gestica stereotipă, atitudinile „revoluţionare". Folosirea lor astăzi dovedeşte că matricea dogmatică a „Spiralei tăcerii" este puternică şi probabil definitiv imprimată la unii indivizi. Trebuie să acceptăm că printre noi există foarte mulţi oameni „creaţi" de partid, scoşi din promiscuitate, aduşi la oraş şi făcuţi activişti sau birocraţi ai statului comunist, ţărani în picioarele goale cărora li s-au dat bocanci şi pentru care bocancul era expresia demnităţii. Luîndu-le astăzi acest stat, ei nu mai au nimic. Ei nu au cum să se refugieze în competenţă, în meseria pentru care au primit diplome şi funcţii, pentru că poziţia

lor socială era creată şi dirijată de partid pe criteriu politic. De aceea, ei rămîn comunişti convinşi pînă la moarte. Pentru România, cazul mult mai grav a fost adaptarea naţionalismului la comunism. Pentru impunerea unei dogme noi, a „socialismului constructiv", s-a apelat la simboluri fundamentale, legate strîns de vechiul nucleu al reprezentării, astfel încît, aşa cum remarca Petre Ţuţea din închisoare, individul a ajuns să lege automat şi logic valori reale (patriotism, independenţă şi integritate teritorială, suveranitate, ordine socială) de elementele artificiale şi parazitare ale dogmei comuniste. Secvenţialitatea acestui proces mental a fost mai întîi gîndită de specialiştii în psihologie socială şi politică ai sistemului. Primii şoareci de laborator au fost cetăţenii sovietici; apoi epidemia a fost răspîndită în ţările ocupate. Ceauşescu a intervenit în acest proces doar pentru a prelua conducerea metodei în ţara sa, simţind, încă de pe vremea cînd la conducere se afla Gheorghiu-Dej, că, mai devreme sau mai tîrziu, naţionalismul tradiţional românesc se va opune violent comunismului sovietic. Preluarea temelor naţionaliste în context comunist – aşa-numitul naţionalism-comunist românesc – a salvat regimul de un conflict politic timpuriu şi a produs cea mai mare diversiune din era contemporană a românilor.

Rezistenţii

În faţa agresiunii comuniste, primul palier de rezistenţă – **partidele politice** – a încercat o opoziţie multiplă. În primul rînd, ele au rămas unite şi au ales un singur lider, în persoana lui Iuliu Maniu. Acesta a încercat să folosească public mijloacele parlamentare, democratice, de la care se revendica şi prin care dorea să restabilească sistemul politic interbelic. Curînd şi-a dat seama că nu puteau fi folosite sub ocupaţie sovietică. Semnalul fusese primit în clar de la Lucreţiu Pătrăşcanu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 septembrie 1944: „Jocul primejdios de pînă acum trebuie să înceteze. Dacă se merge cu iluzia – mă adresez partidelor politice – că România va face jocul celor două luntre, că va specula pe unii

împotriva altora, că va aduce aici influenţe care să se bată cap în cap, pentru perioada istorică pe care o trăim, se înşală enorm şi face un rău imens României". Aluzia era la legăturile partidelor democratice cu Marea Britanie şi cu Statele Unite, prin care se încerca oprirea covîrşitoarei influenţe sovietice. La acea dată, Iuliu Maniu nu ştia că toate informaţiile despre acţiunile sale raportate Aliaţilor occidentali erau predate de aceştia sovieticilor. Presiunile la care era supus zilnic regele şi schimbările în statutul societăţii româneşti operate de ocupantul sovietic l-au determinat pe Iuliu Maniu să încerce şi acţiuni mai puţin vizibile, să accepte colaborarea unor apropiaţi ai săi cu servicii de informaţii occidentale pentru sabotarea prezenţei trupelor sovietice în România, să iniţieze planuri de rezistenţă armată, fie cu aderenţi politici, fie cu ajutorul unor generali aflaţi mai de mult în raporturi confidenţiale cu liderii PNŢ. Acţiunea i-a fost fatală. Ea a eşuat într-un scandal – „cazul Tămădău" – urmat de procesul său şi de desfiinţarea partidului. Documente ale Arhivelor militare dezvăluie astăzi că, la un moment dat, serviciile de informaţii occidentale au modificat traiectoria informaţiilor cerute din România, de la cele exclusiv legate de trupele sovietice, la cele care **vizau Armata română, teritoriul românesc şi potenţialul său strategic.** Occidentul ştia deja că România va fi comunizată şi că va deveni un satelit al URSS, adică un viitor inamic. Lucrul acesta nu i l-au spus lui Iuliu Maniu şi tragedia lui este cu atît mai mare: el şi colegii săi au fost puşi în situaţia de a-şi trăda ţara. Autentic luptător împotriva comunismului, Iuliu Maniu nu a fost asasinat doar de comunişti, ci şi de „aliaţii" săi occidentali.

Cazul PNŢ-Iuliu Maniu este foarte complex, iar rezistenţa anticomunistă a acestui cuplu politic conţine încă multe enigme. În fapt, pentru cetăţeanul obişnuit este suficient un partid şi o legendă, fără prea multe detalii care îl pot deruta sau trimite într-o zonă a întrebărilor de unde nu se va mai duce să voteze. În realitatea documentelor, a informaţiilor şi mărturiilor cunoscute există însă anumite adevăruri revelatoare pentru cel care vrea să înţeleagă în profunzimile sale un fenomen politic. Principala confuzie politică

din ultimul deceniu românesc al secolului XX a fost aceea că, luptînd împotriva comunismului şi dînd cele mai mari jertfe în închisorile comuniste, Partidul Naţional Ţărănesc ar fi reprezentat Dreapta politică. Este o eroare de fond, Partidul Naţional Ţărănesc născîndu-se şi activînd întreaga sa existenţă ca principalul partid de Stînga al ţării, oscilînd în anumite etape între centru-stînga şi social-democraţie, în opoziţie cu Partidul Naţional Liberal, reprezentantul clasic al centrului-dreapta după dispariţia Partidului Conservator. Partidul lui Iuliu Maniu alunecase din nou şi dramatic spre Stînga socialistă, în preajma lui 23 august 1944, pentru a întîmpina cu un program realist revenirea la democraţie, vindecarea distrugerilor războiului, previzibila – a cîta? – reformă agrară, nevoia colaborării cu URSS-ul vecin şi învingător, necesitatea asigurării suportului popular, în primul rînd al ţăranilor, pentru reinstalarea sistemului democratic în România. Iuliu Maniu dorea cu toată convingerea să activeze „rezerva politică" a ţării, pe care o protejase şi salvase sub regimul Antonescu, astfel încît ţara să aibă la dispoziţie o structură politică sigură, ataşată democraţiei, legată de Occident şi capabilă să blocheze alunecarea periculoasă spre statutul de republică sovietică. Trebuie însă arătat că, la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, România îşi pierduse complet aripa politică de Dreapta, prin inactivitatea corpului central al PNL şi prin activitatea colaboraţionistă prosovietică a grupării Tătărescu. Maniu a rămas să lupte singur cu sovietizarea ţării. Dar lupta aceasta s-a dat între un partid de Stînga şi un partid de extremă stîngă, mai degrabă între adepţii democraţiei şi cei ai comunismului, decît între două partide cu doctrine opuse categoric. Ecuaţia acestei lupte poate fi înţeleasă mai bine dacă am elimina teoretic lupta anticomunistă din programul PNŢ, descoperind că fără ea partidul lui Maniu nu se depărta cu nimic de reformele anunţate demagogic de comunişti. Aşa cum constata istoricul Emil Ludwig atunci cînd analiza ascensiunea lui Hitler la putere prin slăbiciunile adversarilor săi de Stînga, **prima acţiune pe care o întreprinde un partid comunist ajuns la putere nu este să se lupte cu adversarul de Dreapta, ci să distrugă complet şi cît mai repede orice rival din zona Stîngii,** orice

competitor la doctrina stîngistă pentru a-şi putea asigura supremaţia ideologică. Aceasta a fost una dintre primele teze revoluţionare ale lui Lenin, astfel că Partidul Comunist din România a avut foarte puţine lucruri de împărţit cu liberalii şi legionarii; în schimb a declanşat o luptă pe viaţă şi pe moarte cu rivalii stîngişti ai lui Maniu. Cum nu aveau mijloace doctrinare şi le era imposibil să atace puncte ale programului ţărănist, pentru că era pe aceeaşi direcţie cu al lor, comuniştii au atacat furibund pe tema „fascismului", făcîndu-i pe ţărănişti „fascişti", colaboratori ai lui Antonescu, protectori de „fascişti" şi pactizanţi cu „fasciştii". Cum „fasciştii" trebuiau eliminaţi din viaţa publică, iar populaţia acceptase laş un vinovat pentru nefericirea ei, diversiunea a fost suficient de puternică pentru a-i trece şi pe Iuliu Maniu şi pe camarazii săi în rîndurile inamicilor poporului. Mai ales după alegerile falsificate din 1946, principalul partid de Stînga al ţării se prăbuşeşte sub loviturile comuniste, fondul diversionist antifascist – foarte bine subliniat de istoricul Gheorghe Onişoru în lucrarea *România în anii 1944-1948* – fiind de fapt acoperirea propagandistică pentru distrugerea legăturii principale a României cu anglo-americanii. După ce au distrus, încă din timpul regelui Mihai, partidul de Stînga rival, comuniştii au început să se ocupe de legionari şi de liberali.

Din Dreapta românească născută odată cu mişcarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu nu mai rămăseseră decît nişte mici nuclee legionare, paraşutate din Occident sau retrase în munţi pentru o ultimă rezistenţă disperată.

A apărut aşadar fenomenul **rezistenţei armate din munţi,** constituite din mici grupări de militari şi legionari, la care s-au adăugat în timp oameni aduşi la disperare de primele semne ale terorii comuniste. Mult prea izolaţi şi fără o bază politică, economică sau socială, aşteptînd în zadar debarcarea americană în Balcani, dezavantajaţi şi de succesul rapid al campaniei de intimidare la care era supusă populaţia, rezistenţii din munţi au eşuat, fiind pe rînd eliminaţi. Gestul lor rămîne însă un act de istorie,

important nu prin amploarea sa, ci prin exemplul său. Ei n-au putut dizloca sistemul şi, ce este mai grav, au fost lichidaţi tot de români.

Rezistenţa regală, concentrată mai mult pe greva regală din 1946, rămîne un act însemnat pentru istoriografie, neînsemnat pentru cursul real al evenimentelor dintre 1944 şi 1948. Ea se reduce la ceea ce semnifica în realitate şi suveranul – un simbol.

Sub regimul comunist instalat, principala formă de rezistenţă a fost **supravieţuirea substructurilor culturale.** Acestea erau grupuri de indivizi care împărtăşeau aceleaşi valori sau valori apropiate şi care – trecînd peste foste adversităţi politice – au reuşit să transforme preocupările şi cunoştinţele lor intelectuale în acţiuni creatoare. Ei au folosit fisurile din sistemul comunist pentru a se infiltra în domeniul public prin subtilitate sau esopism, prin serviciul competenţei sau prin compromisul aparent. Este mai greu să dovedim caracterul organizat al acestor penetrări, în primul rînd, pentru că ar presupune un centru coordonator, dar trebuie să constatăm existenţa lor. Cultura şi învăţămîntul au fost zonele preponderente în care au acţionat, favorizaţi de precaritatea comunistă şi de rezistenţa naturală la implantul slav. Zona culturală românească a oferit în primii ani şi un subterfugiu facil: marea cultură rusă, imposibil de contestat în valoarea ei, acceptată de propaganda sovietică, beneficiară a unui spaţiu încă relaxat, neocupat, în cultura românilor. Destul de repede, în cultura românească a revenit influenţa culturii franceze, mai întîi prin curentele socialiste şi personalităţile comuniste, apoi prin clasici şi, mai tîrziu, prin mimarea tendinţelor moderne de la Paris. Integrarea acestor substructuri, grupate în uniuni şi asociaţii profesionale legale în sistemul comunist a dat posibilitatea creării unor nuclee iradiante, făcînd şcoală sau selectînd rezistenţi ai noilor generaţii. Nu întîmplător uniunile artistice au produs şi cele mai mari probleme sistemului, mai ales după ce o parte a cenzurii a intrat în rezonanţă cu creatorii, găsind împreună mijloace de transmitere a mesajului. Situaţia a fost destul de vizibilă în literatură şi istoriografie. Esopismul în literatura română era o formă de eludare a „Spiralei tăcerii" prin folosirea drept frontispiciu a unor titluri

anodine, prin apelul bogat la „cuvintele cheie" în paginile de prezentare sau de introducere, a numelui lui Nicolae Ceauşescu pe prima pagină (de exemplu Victor Kernbach – *Biserica în involuţie* sau Nicolae Stoicescu – *Mircea cel Mare, Matei Basarab*). Oprindu-ne la exemplele date, ar fi de remarcat că în volumul lui Victor Kernbach se demonstra tocmai contrariul enunţului din titlu, iar în text existau astfel de afirmaţii transparente: „Dictaturile sunt adeseori conduse de un lider posedat, fără o gîndire filozofică măcar elementară, de obicei suferind de paranoia, schizoid sau chiar schizofrenic, înconjurat de un grup de arieraţi care îi constituie reduta ofensivă (adesea grupul său familial), îşi recrutează prozeliţii aproape fără excepţie din mediile sociale de condiţie penibilă – ţărani fără pămînt, mici meseriaşi mediocri (cismari, croitori, dulgheri) apăsaţi de insatisfacţii profesionale şi roşi de invidie socială, militari de grade inferioare, slugi, hamali, femei casnice cu erosul atrofiat, funcţionari fără perspectiva avansării, tineri fără orizont şi orice fel de oameni cu structură primitivă şi cu energie necheltuită". Acest text apărut în 1984 este, cred, o descriere precisă a grupului social din care s-a ridicat, cu care a acţionat şi pe care s-a sprijinit pînă la sfîrşit Ceauşescu, posesor al unui nucleu al reprezentării primitiv sau mediocru. În celălalt caz ales, lucrarea de ţinută ştiinţifică a istoricului Nicolae Stoicescu dedicată lui Matei Basarab conţinea sub cuvîntul cheie *ctitor* un întreg capitol cu numeroasele construcţii bisericeşti ale domnitorului, inclusiv cu o listă de lăcaşuri de cult completă, menită să protejeze monumentele. Astfel de exemple se pot multiplica în număr mare.

Un traseu aparte a avut comunicarea în domeniul tehnic. Mai uşor de depolitizat, domeniul tehnic a beneficiat de realizările şi metodologiile incontestabile ale ştiinţelor exacte din URSS, apoi, treptat, s-a apropiat din nou de modelul german. Relaţia privilegiată stabilită între statul comunist român şi RFG a permis pătrunderea tehnologiilor germane, apoi a celor franceze şi britanice (ambele în domenii de vîrf). În scurt timp s-a format mentalitatea că sovieticii construiesc totul grosolan şi supradimensionat. În plus, un detaliu, pe care l-am explicat pentru

domeniul militar într-o altă lucrare, a favorizat preponderența influenței germane în domeniul tehnic: mare parte din tehnologia sovietică era copiată după cea germană sau evoluată din uriașa captură de război transportată din țările europene unde Germania nazistă apucase să-și introducă tehnologia avansată.

Comunicarea intrastructurală a fost și ea un mecanism al rezistenței. Sub pretextul unor vizite, al unor partide de bridge, pocher sau remi, la *five o'clock*, sau la o zi onomastică, rezistenții nucleului reprezentării democratice se adunau în grupuri mici, amicale, în care se schimbau informații, se întreținеau relații, se puneau în gardă indivizii asupra noilor restricții și pericole lansate de comuniști. Chiar dacă, de multe ori, informația era aproximativa, deformată sau panicardă, acest tip de comunicare întreținea vigilența grupului, o proteja și îi dădea unitate. Membrii grupurilor se sprijineau reciproc, prin recomandări sau acces direct la penetrarea sistemului. Încet-încet, grupurile au început să selecteze rezistenți din diferite domenii pentru a crea opere de artă colective sau publicații de ținută. Este cazul, de exemplu, al revistei *Contemporanul*. Mai tîrziu, cînd Occidentul a înțeles – prin intermediul specialiștilor naziști recuperați și folosiți pentru a da eficacitate „Războiului rece" – cît de importante sunt aceste grupuri și cît de mare este influența comunicării într-un sistem totalitar, le-au fost aduse în ajutor „Radio Europa Liberă" și „Vocea Americii". Astăzi putem afirma că din întregul complex de informații și comentarii difuzate de cele două posturi, cele mai importante erau emisiunile cu caracter cultural, *între care rămîne ca punct de referință cea a Monicăi Lovinescu*. Importanța uriașă a acestei emisiuni pentru comunicarea între grupurile rezistente explică și de ce atît persoana, cît și emisiunea au fost atacate cu cea mai mare violență.

Odată cu trecerea timpului și pe măsură ce se instala la conducerea țării noua oligarhie comunistă de după 1965, grupurile au avut posibilitatea să comunice între ele ceva mai liber în ceea ce putem numi **comunicare trans-structurală.** Activarea acestui fenomen a fost posibilă și pe fondul eliberării

din închisori a deţinuţilor politici, eveniment petrecut sub presiune occidentală. Rezistenţii autentici ai represiunii, ieşiţi cu mintea întreagă şi cu nucleul reprezentării încă stabil, au realimentat elementele sistemului de referinţă democratic, au întărit unele grupuri sau au format grupuri proprii. Cei mai bine dotaţi pentru rezistenţa anticomunistă au fost legionarii, coerenţa opoziţiei lor anticomuniste fiind dovada forţei credinţei lor din trecut. Proporţia acestui fenomen nu trebuie exagerată, dar nu există dovadă mai clară a existenţei lor decît reacţia acestor indivizi şi grupuri, chiar excesivă, după decembrie 1989.

În momentul relativei liberalizări culturale, rezistenţii au reuşit să pătrundă în domeniul literar sau artistic, în zona cercetării, a industriei de vîrf unde veneau cu o cultură umanistă sau tehnică solidă, formată. Pînă spre sfîrşitul anilor '70, în Securitate şi Ministerul de Interne au supravieţuit foşti ofiţeri ai SSI. Nu în puţine cazuri, ei au promovat doar prin simplul contrast cu posesorii de diplome făcuţi pe bază de buletin şi origine „sănătoasă". Un moment extrem de important s-a produs prin apariţia unor reviste literare care reuşeau să transmită mai uşor mesaje subtile între grupuri. Sub acoperirea conceptului de „intelectualitate tehnică", revistele culturale abordau şi subiecte ale domeniilor exacte şi practice, astfel încît un spectru larg al intelectualităţii avea acces la procesul de protejare a nucleului reprezentării democratice. Două publicaţii anume – *Flacăra* şi *Scînteia tineretului* – reuşeau, nu fără riscuri, dar uneori şi involuntar, să publice adevărate pagini critice la adresa regimului. Profitînd de noua orientare naţionalistă a regimului Ceauşescu, cîţiva istorici autentici au reuşit să reactualizeze informaţii istorice, să relanseze imaginea publică a unor personalităţi ale trecutului, să realimenteze teme ale sistemului de referinţă democratic trecut, ajutînd la întărirea grupurilor, prin inovaţie sau confirmare. Marile teme au fost rapid asimilate de public, împreună cu toate exagerările lor, publicaţiile culturale şi cărţile esopice asigurînd comunicarea între structuri sociale. La polul opus, dar numai în aparenţă, s-a situat celebra „generaţie optzecistă", formată din tineri scriitori dedicaţi în mod programatic

criticii sociale. Pentru a bloca transformarea operei lor într-un fenomen anticomunist explicit, mentorul lor, criticul Crohmălniceanu, în înțelegere cu conducerea partidului și a Securității, a orientat grupul către stilistică, inoculîndu-le tinerilor scriitori gustul pentru formă, în detrimentul conținutului, producînd astfel așa-numitul „textualism".

Reactualizarea culturală s-a produs în același mediu. Repunerea în circuit a valorilor naționale tradiționale are la origine vehicularea lor constantă în cadrul grupurilor rezistente, inclusiv prin efortul remarcabil făcut în închisori de deținuții politici; acolo, ei își reactualizau permanent cunoștințele culturale și dobîndeau altele noi. Supraviețuitorii din libertate, indiferent de gradul lor de compromis, au creat nuclee de iradiere a unor informații contrare propagandei oficiale. Oricît ar părea de nesemnificativ, păstrarea tradiției francofone și francofile a românilor în familie a contribuit la supraviețuirea valorilor democratice promovate în istorie de marele aliat tradițional. Gaura imensă a „culturii" comuniste și tentativa eșuată a URSS de a grefa pe cultura română fragmente panslaviste, și acestea manipulate propagandistic de stalinism, au favorizat reactivarea destul de rapidă a valorilor culturale indigene, a căror forță – dincolo de caracterul lor preponderent fabulatoriu – s-a dovedit dominatoare. Specularea lor de către comunismul pseudonaționalist și apariția malformațiilor protocroniste sunt un simptom al altui sistem – totalitarismul isteric, populist, o categorie ușor percepută dar greu înțeleasă de cetățean.

Sistemul comunist a reacționat la toate aceste fenomene prin metode menite să întrețină teroarea și să dezorganizeze orice tentativă de rezistență coerentă. Pentru distrugerea grupurilor au inventat acuzația de conspirație, au emis legi (inclusiv împotriva jocurilor de noroc), au inițiat un mecanism diabolic al delațiunii. Cei care se dovedeau purtători activi ai credințelor stabile anticomuniste au fost izolați (deportare, mutare în țară, încarcerare). O altă metodă a fost aceea a ruperii sistematice a legăturilor informaționale, prin controlul presei, al corespondenței și prin ascultarea telefoanelor. Distrugerea bibliotecilor și indexarea

operei unor înaintaşi a fost completată cu distrugerea semnelor distincte, a simbolurilor şi imaginilor care reactualizau, fie şi prin sugestie, sistemul de valori anterior. Sistemul represiv a acordat o atenţie concentrată întreţinerii rivalităţii între grupările adverse din interiorul uniunilor artistice. Uniunea Scriitorilor a fost o ţintă predilectă. Folosind cu abilitate rivalităţile inerente între creatori, metoda denunţului încrucişat şi şantajînd prin accesul la deplasările în străinătate, Securitatea a operat cu grupările literare ca pe o hartă militară. Revistele literare şi publicaţiile beletristice au fost obligate să conţină „cuvintele cheie" ale sistemului, iar autorii (cu foarte rare excepţii) să depună „omagiul" lor comunismului şi lui Ceauşescu, astfel încît accesul la notorietate să fie limitat, iar purtătorii de imagine (scriitorii) să fie compromişi. Aceleaşi grupări gata constituite şi rivale au ieşit din comunism în formaţie completă, au intrat în noile partide politice (sau le-au iniţiat chiar ele: PDAR – Fănuş Neagu, PRM – Eugen Barbu, PAC – Nicolae Manolescu), deplasînd în planul politic democratic toate stereotipiile fostelor rivalităţi, bine întreţinute de Securitate, toate complexele de grup şi toată ura personală. Situaţia acestor grupuri este cu atît mai complicată, cu cît ultimii ani ai comunismului au cunoscut şi o uzură a sistemului din interior. Intervenţia brutală a lui Ceauşescu în Securitate începînd din 1978 şi apariţia fenomenului *perestroika* au slăbit mecanismele de control ale grupurilor, astfel că de multe ori ofiţerii de Securitate acţionau împreună cu informatorii pentru protejarea acestora. *Perestroika* şi mai ales *glasnostul* au derutat aparatul represiv al României comuniste, pentru că veneau din sistem, de la Centru. Dacă mişcarea de transformare ar fi venit de undeva, din Occident, lucrurile ar fi fost mai simple. Pe cînd aşa, căderea „sistemului de referinţă" sovietic a ridicat, în primul rînd activiştilor de partid de la vîrf şi oamenilor Securităţii, marele semn de întrebare al viitorului. Avînd la dispoziţie resursa deformată a naţionalismului, au crezut că vor putea supravieţui cu „naţionalismul-socialist" sau „socialismul naţional", două denumiri ale aceleaşi aberaţii. Din cauza acestui fenomen particular al lagărului comunist, în România

KGB-ul nu a putut schimba sistemul cu un telefon şi a fost nevoie de intervenţia diversionistă şi militară cu care a instigat şi întreţinut revoluţia din decembrie 1989.

Colaboraţioniştii

Încercarea de a sistematiza acest subiect s-a lovit de imprecizii, opinii subiective, opacitate instituţională. Intervine apoi subiectivitatea autorului. De aceea, am ales pentru demonstraţie un model străin cercetat la Institutul pentru Studiul Războiului din Amsterdam. *Modelul olandez* de abordare a problemei colaboraţionismului trebuie înţeles în contextul trecerii la un regim democratic de la o ocupaţie străină, după ce înainte existase un regim democratic solid. Nucleul reprezentării democratice a rămas activ tot timpul. Paradoxul face ca tocmai acest aspect să permită o abordare democratică, autentică, a judecăţii.

Pe timpul ocupaţiei germane, în Olanda a funcţionat o organizaţie a Rezistenţei (*Het Verzet*) condusă de comunişti. Se ocupa cu sabotajele, asasinarea colaboraţioniştilor sau a demnitarilor militari germani. Era formată din grupuri (*celule*) de trei persoane după modelul sovietic *troica* şi era finanţată iniţial de URSS. Din 1944, atitudinea Londrei faţă de metodele acestei organizaţii se schimbă şi Marea Britanie începe să-i finanţeze şi să-i sprijine logistic activitatea. URSS susţinea activităţile clandestine prin agenţi şi instructori paraşutaţi sau infiltraţi în Olanda, una din acţiuni fiind tipărirea şi difuzarea ziarelor clandestine. Ziarul Partidului Comunist Olandez, *De Waarheid* (*Adevărul* – 100 000 exemplare în 1944, sub ocupaţie) copiat după *Pravda*, era dictat la Moscova şi trimis prin telegrafişti. În momentul eliberării primelor porţiuni din teritoriul olandez, singurul partid reînfiinţat a fost cel comunist, cu structuri, logistică şi mijloace de comunicare gata pregătite. Cea dintîi mişcare politică, imediat după eliberare, a fost cererea adresată nucleelor rezistente ale celorlalte partide pentru formarea

unui Front Popular Antifascist, ca şi la noi, ca peste tot în Europa. Programul său a fost simplu şi atractiv:

– colaborarea în vederea victoriei finale;

– preluarea, prin unificare, a autorităţii rezistenţei interne;

– pedepsirea criminalilor de război;

– guvern socialist axat pe problemele reconstrucţiei.

S-a petrecut şi un fapt deosebit de grav pentru gradul de civilizaţie al Olandei: celulele comuniste *troica* au trecut din proprie iniţiativă la arestări şi execuţii sumare de persoane acuzate formal de colaboraţionism. Grupurile comuniste intrau în case, arestau cetăţeni sau îi executau în curte. Acestei ofensive comuniste i s-au opus juriştii, profesorii universitari şi monarhia. Ei au cerut autorităţilor anglo-canadiene de eliberare să permită reinstalarea autorităţii naţionale olandeze, prin reintrarea în atribuţii a instituţiilor tradiţionale. Problema „Procesului colaboraţioniştilor şi al trădătorilor de ţară" a fost lăsată exclusiv sub autoritatea Justiţiei. Faptul că Partidul Comunist şi ziarele sale dădeau „liste negre", dezvăluiau cazuri spectaculoase, incriminau direct nu a avut nici un efect asupra actului de justiţie. Judecătorii au pornit de la o filozofie a procesului care conţinea cîteva principii, dintre care enunţ doar patru:

– singura autoritate este Justiţia;

– recuperarea valorilor umane supuse terorii;

– procese profesionale (pe meserii sau domenii) precedate de „judecata" morală a corpului profesional din care făceau parte inculpaţii;

– identificarea corectă a tipurilor de colaboraţionism.

Primul principiu s-a lovit de nevoia de a decide dacă judecata se va desfăşura după regulile democraţiei sau prin instanţe speciale, supuse cazului excepţional de război şi întărite de legi punitive excepţionale. A fost înfiinţat Tribunalul Naţional, care a dat şi sentinţe „politice" (reduse ca număr şi individualizate), dar care a judecat sprijinindu-se fundamental pe legislaţia democratică. Aceasta a permis unor colaboraţionişti să scape din lipsă de probe sau prin elocvenţa avocaţilor. Un anumit tip de proces s-a judecat foarte repede, cum ar fi cel al profesorilor universitari. Aici avem un

caz extraordinar, care merită a fi expus. În momentul ocupării Olandei de către trupele germane, universitățile au dezbătut în senatul lor problema colaborării cu inamicul și au decis prin vot ca, pentru protejarea corpului tînăr intelectual al țării, profesorii să accepte toate formele de colaboraționism cerute de regimul nazist. Profesorii au stabilit un contact cu autoritatea nazistă și au semnat o înțelegere prin care studențimea își putea continua studiile, răspunderea pentru îndeplinirea obligațiilor rezultate din regimul de ocupație revenind în întregime corpului profesoral. Studenții evrei nu au fost incluși în categoria rasială nazistă de evrei. La proces, studenții au depus mărturie în bloc și toți profesorii au fost achitați imediat, deși unii dintre ei săriseră, cum se spune, calul.

Procesele „profesionale" au fost precedate, cum arătam, de judecarea morală a fiecărui inculpat în cadrul breslei sale. Fenomenul s-a petrecut asemănător și în alte state occidentale și voi evoca aici „procesul ziariștilor" din Italia, în care trei mari gazetari (Ermanno Amicucci – director la *Corriere della Sera*, Bruno Spampanato – *Il Messaggero*, Concetto Pettinato – *La Stampa*) au fost condamnați la moarte de Justiție și grațiați după ce Uniunea Ziariștilor a cerut să fie judecați moral în acest for. Au fost integrați apoi ca simpli gazetari la diferite ziare, deși vinovăția lor nu mai lăsase nici un dubiu.

Identificarea tipurilor de colaboraționism a dat ceva bătaie de cap, pentru că trebuiau stabilite niște criterii precise, întemeiate pe studiul fenomenologiei colaborării pe timp de război. Aici a contribuit și Autoritatea Militară Teritorială a trupelor eliberatoare anglo-canadiene, care a asigurat cadrul instituțional și cercetarea metodică a fiecărui individ. De exemplu, a fost emis un ordin general menit să-i ofere fiecărui cetățean posibilitatea de a se autodenunța. Iată un astfel de exemplu: „Oameni de cultură, pînă la 1 iunie 1945 aveți obligația de a vă prezenta la comisariatele militare unde veți completa un formular pentru a se cerceta dacă ați slujit regimul fascist. Fără autorizația comisariatelor nu puteți profesa". Formularul era și rămînea secret. Pînă la urmă au fost identificate trei categorii de colaboraționism:

Colaborare voluntară: din convingeri naziste sau din interes personal. A fost identificată drept trădare față de interesele naționale olandeze și față de cele ale umanității, fiind de cele mai multe ori sancționată cu pedeapsa capitală. Criteriul principal a fost însă acela al măsurii și dimensiunii efectelor colaborării inculpaților asupra altor oameni. Au fost colaboraționiști olandezi care își clamau public apartenența la nazism, dar ceva concret nu făceau, și indivizi foarte tăcuți în public, dar care denunțau autorităților de ocupație germană locurile unde se ascund evreii. Justiția olandeză a avut înțelepciunea de a analiza cît mai precis faptele și de a constata efectul lor asupra victimelor.

Colaborare forțată: cei care au fost obligați să se acomodeze regimului, acceptîndu-l și servindu-l în condițiile în care rezistența i-ar fi adus la moarte sau închisoare grea, deportare sau lagăre de muncă. Aici au fost identificați foarte mulți intelectuali, numeroase personalități publice a căror rezistență – s-a considerat – datorită puterii lor de a influența opinia publică ar fi generat o reacție violentă din partea regimului nazist. În sentința Tribunalului Național există și următoarea declarație de mare rezonanță morală: „Nici o națiune nu este formată predominant din eroi și pentru mulți cetățeni necesitatea de a alege liber nu a fost niciodată o opțiune posibilă. Este suficient să afirmăm, de aceea, că olandezul obișnuit care trebuie să facă față unei alternative violente – deportarea în Germania, trecerea în clandestinitate, asocierea la un grup de rezistență, să fie ucis sau închis – a ajuns la decizia de a colabora cu ocupantul printr-o mixtură de eroism, lașitate și bun simț pe care oricare alt om le-ar trăi în circumstanțe asemănătoare".

Colaborare rezonabilă: a fost cea mai controversată și, de regulă, au intrat în această categorie funcționarii, persoanele legate de administrație, conducerea Consiliului Evreiesc Olandez. Principiul care a guvernat deciziile tribunalelor a fost pînă la urmă definit astfel: „Colaborarea cu germanii a fost necesară în interesul general al populației sau al unor grupuri speciale" (evreii, n.a). Voi prezenta un caz. După bombardarea de către aviația germană a Rotterdamului, orașul a fost distrus în proporție de aproximativ 70%. Autoritățile

naziste instalate în Olanda au decis să introducă un program de conducere a treburilor statului cu două componente administrative: *planificarea centralizată* și *sistematizarea localităților*. Ambele măsuri au fost considerate după război ca antinaționale. Primarul olandez al Rotterdamului, care a acceptat să aplice acest program, a fost trimis în judecată sub acuzația de colaboraționism. După o judecată temeinică și destul de lungă, primarul – de altfel, un celebru arhitect – a fost achitat. Nu vom putea înțelege atitudinea Justiției olandeze și nici sentințele tribunalelor dacă nu ajungem la filozofia de la care s-a pornit demersul juridic: **în ce măsură actul de colaborare putea fi evitat și în ce măsură i-a afectat pe ceilalți.** În cazul primarului din Rotterdam, a contat faptul că cetățenii rămaseseră fără locuințe, că problema lor trebuia rezolvată cît mai repede și că singura soluție oferită de ocupantul nazist era sistematizarea localității după model german. Urmele acestui program se văd și astăzi în oraș.

Ce s-a întîmplat cu colaboratorii dovediți și achitați? Olanda, ca și în alte state occidentale, a dezvoltat un program de recuperare destinat reintegrării lor sociale. Ei n-au scăpat niciodată de oprobiul public, dar au primit o șansă pentru reabilitare prin oferirea unui loc de muncă. În primii ani după eliberare, trupele Aliaților au introdus în statele eliberate un program de denazificare, condus de psihiatrii, și care se desfășura într-o anumită etapizare. Cea dintîi măsură era integrarea socială, apoi, chiar la locul de muncă, se organiza o încăpere în care erau chemați unul cîte unul și psihanalizați asupra înțelegerii actelor lor de colaboraționism, capacității de a le regreta, intențiilor de viitor. În Germania, unde fenomenul a fost amplu, aceste ședințe se numeau *Spruchkammer verhandlung* și erau conduse de psihiatri americani. Accentul care trebuie să cadă asupra acestui detaliu – folosirea psihiatrilor pentru denazificare – demonstrează încă o dată că ieșirea dintr-un sistem totalitar este în primul rînd un efort de ieșire din mentalități. El are imediat o prelungire culturală. În primii ani după ieșirea dintr-un sistem totalitar, investiția în presă, educație, cultură este prioritară. Abia apoi vine reforma economică, pentru că ea trebuie făcută de și cu oameni eliberați.

Este greu de spus în ce măsură un astfel de model de abordare a problemei colaboraționismului putea/poate fi aplicat în România după căderea sistemului comunist. Există mari diferențe: sistemul comunist a fost asimilat și a durat 43 de ani; s-au schimbat cîteva generații pînă la eliberarea din 1989; faptele rămîn, în continuare, necunoscute publicului; România comunistă a fost recunoscută deplin pe plan mondial, primită în ONU și în multe alte organisme internaționale; atît timp cît Justiția este nevoită să judece după legile de atunci, colaboraționismul nici nu există.

Un adevărat Proces al comunismului trebuie să pornească de la cunoașterea detaliată a sistemului comunist, de la înțelegerea modului cum a fost instalat în România și cum a fost asimilat și aplicat de către români. Istoricii au aici cea mai mare răspundere. Doar o cercetare aplicată și tenace cu sprijinul arhivelor și printr-un mecanism bine organizat de colectare a mărturiilor se va putea trage o concluzie asupra unui fenomen atît de complex și care a afectat direct natura umană. O instanță națională trebuie să fie ea însăși morală, curățată de orice dubiu și înzestrată cu autoritatea nevoii de adevăr. Odată sentința istorică dată, ar trebui să urmeze Procesul comunismului făcut de fiecare român în interiorul conștiinței sale, fără a uita însă că România a cunoscut nu numai dictatura comunistă.

*

Încheiem aici analiza istorică a fenomenelor politice, economice și sociale ale statului român modern și contemporan, cu întreaga sa existență zbuciumată, de la preliminariile mișcării lui Tudor Vladimirescu din 1921, pînă la instalarea regimului comunist în 1948. Rolul acestor volume este acela de a dezvălui și explica o serie întreagă de evenimente necunoscute sau rău propagate și care ne împiedică să înțelegem de ce, în toată această perioadă de existență a statului modern și contemporan român, anumite fenomene se repetă cu periculoasă similitudine. Ar fi fost extrem de greu pentru autor să analizeze fenomenele distructive antistatale, antidemocratice și anticapitaliste ale perioadei 1990-1999, fără să

arate mai întîi că aceste apucături ale vieţii politico-economico-sociale din România actuală nu sunt în exclusivitate „opera" unor conducători inculţi, mediocri sau taraţi de complexe personale, ci au o întreagă istorie în spate. Statul român conţine în corpul său, în organismele sale, o serie neagră de erori care îl împiedică se devină democratic şi dezvoltat economic.

În primul rînd, faptul că nu este o creaţie conştientă şi directă a cetăţenilor săi, că Legile sale fundamentale, Constituţiile n-au fost niciodată expresia realităţii politice, economice, sociale şi a mentalităţilor, tradiţiilor şi sufletului românesc, ci nişte norme ideale la care naţiunea a fost obligată să se alinieze, să le respecte sub ameninţarea sancţiunii, toate aceste Constituţii fiind, în realitate, copiate după nişte modele străine. România nu va fi niciodată, nici membră în NATO şi UE, la fel ca Germania sau Olanda şi nu va atinge niciodată nivelul lor de civilizaţie, pentru că civilizaţia românească este *altfel*. Nu contrară, nu subdezvoltată, ci *altfel*. Lucrul acesta nu s-a înţeles, nu se înţelege nici acum, motiv pentru care raportul de vasalitate între cetăţean şi stat nu va dispărea, creînd în continuare mari probleme politice, economice şi sociale unei Românii membre în NATO şi UE.

Aşa cum am văzut din trei volume de informaţii, corupţia este un fenomen tipic tipului de stat pe care îl avem, al statului birocratic şi bugetar, al statului care dirijează direct sau ocult toate energiile naţiunii către permanenta sa alimentare cu resurse, pentru a le risipi fără evoluţie vizibilă şi sănătoasă. În fruntea corupţiei va fi întotdeauna clasa politică, ajunsă în Parlament pe liste de anonimi şi fără nici o răspundere directă faţă de alegător. Statul acesta va proclama întruna principiile democratice şi dorinţa de piaţă liberă, dar nu va înceta să caute a dirija procesele într-o singură direcţie: Bugetul, marele stăpîn al destinelor.

România va face probabil un alt salt, cum a mai făcut în istorie, fără să-şi fi rezolvat problemele fundamentale – problema naţională, sistemul democratic autentic şi economia liberală. Toate aceste probleme vor fi influenţate de criteriile frumoase, autentice şi verificate în sute de ani de către Occident, dar care aparţin unui alt

tip de cultură. Capacitatea imensă de adaptare a românilor se va vedea şi acum, dar nu vom fi decît nişte adaptaţi. Cunoscutul om politic de Dreapta, profesorul Emil Tocaci, a constatat în peste 30 de ani de catedră capacitatea extraordinară a românilor de a asimila, de a învăţa repede, de a se adapta, dar şi lipsa oricărei capacităţi de sinteză. Şi, la fel ca în celebra analiză a lui Drăghicescu, profesorul Tocaci a constatat la miile de studenţi şi absolvenţi pe care i-a avut aceeaşi problemă clasică a permanentei tranziţii: nici un lucru început nu este dus pînă la capăt, cum n-am dus pînă la capăt nici democraţia, nici dictatura.

Fără rezolvarea prin voinţă naţională, prin conducere naţionalistă echilibrată şi realistă, curăţată de orice extreme populiste şi demagogice, fără acordarea dreptului fundamental de iniţiativă tuturor cetăţenilor, România viitorului, membră în NATO şi UE, va reveni, folosind cuvinte noi şi limbaj de computer, la problemele ei din timpul lui Alexandru Ioan Cuza.

În următorul volum voi analiza perioada 1990-1999, arătînd mecanismele care au determinat îmbrăţişarea de către români a sistemului comunist, decăderea acestuia şi revoluţia din decembrie 1989. Intenţionez să analizez apoi, în detaliu, fenomenele distructive pe care le-am repetat în acest „deceniu al libertăţii anarhice", de la cazurile de intervenţie a Armatei împotriva populaţiei, la prăbuşirile bancare, de la marile cazuri de corupţie, la lovituri de stat, de la nesfîrşita reformă economică, la nesfîrşita ploconeală în faţa unor Mari Puteri, de la naivităţile lui Ion Antonescu, la naivităţile lui Emil Constantinescu, de la rolul pozitiv, la rolul negativ al presei, căutînd să arătăm şi să explicăm nu numai de ce se repetă aceste fenomene, ci şi „comportamentul" temelor noastre centrale în acel deceniu: *conflictul stat-societate*, *curentul politic de Dreapta* şi influenţa *factorului extern* oficial sau ocult.

* * *

Bibliografie selectivă

Mircea Agapie şi Jita Rotaru, *Ion Antonescu. Cariera militară. Scrisori inedite*, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1993.

Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001.

Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, Ed. Meronia, Bucureşti, 2000.

Jean Ancel, *Contribuţii la istoria României, Vol. I. Partea întîi. Problema evreiască (1933-1944)*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001.

Anghel Andreescu, Octavian Burcin, Neculai Munteanu, Adrian Bâlan, *Starea de asediu în România modernă*, Ed. All, Bucureşti, 2000.

Constantin C. Angelescu, „Unificarea legislaţiei Principatelor Unite Române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza" în *Cuza vodă in memoriam*, Iaşi, 1973.

Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1997-2002.

Constantin Argetoianu, *Memorii*, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1997.

Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990-1991.

Aristotel, *Statul atenian*, Ed. Antet, f.a.

Alexandru Averescu, *Constituţionalita*, Biblioteca Naţională, Serviciul Colecţii Speciale, Secţia Manuscrise, ms 3863.

Alexandru Averescu, *Uzurparea de la 4 iunie 1927*, Ed. Îndreptarea, Bucureşti, 1929.

Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1998-2000 (Ediţie îngrijită, cu note şi comentarii, de Tiberiu Avramescu).

M. Badea, I. Ilincioiu, *Răscoala ţăranilor din România – 1907*, Ed. Politică, Bucureşti, 1967.

Arthur Baligot de Beyne, *Corespondenţa cu Alexandru Ioan Cuza şi Costache Negri*, Ed. Junimea, Iaşi, 1986.

Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea Om al Axei*, Ed. PRO Historia, Bucureşti, 2001.

Alexandru A. Beldiman, *O crimă de stat. Răscoala sătenilor din primăvara anului 1888*, Bucureşti, 1889.

Dan Berindei, „Frământările orăşeneşti din noiembrie 1860 în Ţara Românească. Tulburările de la Craiova şi Ploieşti" în *Studii şi articole de istorie*, Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice din R.P.R., Bucureşti, 1956.

Dan Berindei, *L'Union des Principautes Roumaines*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, f.a.

Dan Berindei, *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1997.

Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. I-IV, Institutul European, Iaşi, 1998.

Essad Bey, *Histoire du Guépéou, la police secrète de L' U.R.S.S (1917-1933)*, Ed. Payot, Paris, 1934.

Principesa Martha Bibescu, *Două portrete. Ferdinand al României. Anatole France*, Ed. Cultura Naţională, Bucureşti, 1930.

Martha Bibescu, *Jurnal politic (1939-1941)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1979.

Nicolae Boboc, *Motivul premioritic în lumea colindelor*, Ed. Facla, Timişoara, 1985.

Cornelia Bodea, *1848 la români*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1998.

D. Bodin, „Tudor Vladimirescu" în *Figuri revoluţionare române*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1937.

Constantin Boerescu, *Discursuri politice 1866-1891*, Ed. Socec, Bucureşti, 1903.

Olimpiu Boitoş, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin şi radicalii francezi*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1940.

Dimitrie Bolintineanu, *Opere IX. Biografii istorice*, Ed. Minerva, 1987 (*Cuza Vodă şi oamenii săi. Memoriu istoric. A patra ediţiune*).

V.L. Bologa, *Istoria medicinei universale*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1970.

Lucia Borş, *Doamna Elena Cuza*, Ed. Naţională-Ciornei, Bucureşti, 1940.

Raoul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993.

Elisa Brătianu, Ion I.C. Brătianu, *Memorii involuntare*, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 1999.

C.I.C. Brătianu, „Amintiri" în *C .I. C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, Amintiri. Documente. Corespondenţă,* Ed. Forum, Bucureşti, 1992.

Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români*, Bucureşti, 1942.

Ion C. Brătianu, „Memoriu presentat domnitorului Alexandru Ion I Cuza la prima sa venire în Bucuresci, prin mijlocirea D-lui Dimitrie A. Sturdza, în fevruarie 1859", publicat în D.A. Sturdza, *Cuvîntări în memoria lui I.C. Brătianu*, Bucureşti.

Ion C. Brătianu, „Situaţiunea", în *Românul*, nr. 57 din 14/26 mai 1859.

Ioan Brezoianu, *Vechile instituţiuni ale României*, Tip. Ştefan Mihăilescu, Bucureşti, 1882.

F. Brunea-Fox, *Oraşul măcelului*, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1997.

Marin Bucur, *C.A. Rosetti către Maria Rosetti. Corespondenţă*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1988.

Ion Bulei, *Atunci cînd veacul se năştea...*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1990.

C.I. Bunescu, *Legendele în istoria contimporană a României*, Ed. Gh. N. Vlădescu şi fiul, Cîmpulung-Muscel, 1927.

Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1995.

Gheorghe Buzatu, *Mareşalul Antonescu*, vol. I-II, Ed. B.A.I., Iaşi, 1990.

Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei româneşti (1927-1941)*, Ed. FF Press, Bucureşti, 1996.

Gheorghe Buzatu, *Români în arhivele Kremlinului*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.

Al. Candiano-Popescu, *Amintiri din viaţa-mi*, vol. I, Ed. Universul, Bucureşti, 1944.

Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei Brătianu*, vol. II, Ed. Albatros, Bucureşti, 1996.

Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I.C. Brătianu* (1821-1891), Ed. Universul, Bucureşti, 1933.

I.L. Caragiale, *Politice*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

I.L. Caragiale, *Publicistică şi corespondenţă*, Ed. „Grai şi suflet" – Cultura Naţională, Bucureşti, 1999.

N. Carandino, *Nopţi albe şi zile negre*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1992.

Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. I, Ed. Scripta, Bucureşti, 1995,

Carol II, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I, Ed. Silex, Bucureşti, 1995.

Regele Carol II, *În zodia Satanei*, Ed. Universitaria, Bucureşti, 1994.

P.P. Carp, *Discursuri, (1868-1888)*, Ed. Socec, Bucureşti, 1907.

Raymond Cartier, *Hitler et ses généraux. (Les secrets de la guerre)*, Ed. Fayard, Paris, 1962.

Georges Castellan, *Histoire des Balkans, XIV – XX siècle*, Ed. Fayard, Paris, 1991.

Rodney Castleden, *The Concise Encyclopedia of World History*, Ed. Parragon, Londra, 1994.

Armand Călinescu, *Discursuri parlamentare (1926-1933)*, vol. I-II, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938 (retipărite de Ed. Quadrimpex SRL, 1993).

Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939)*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1990.

George Călinescu, *Ion Creangă*, Editura Pentru Literatură, Bucureşti, 1966.

Lt.-col. Constantin Căzănişteanu, „Observatorii străini despre dezvoltarea armatei române" în *File din istoria militară a poporului român*, vol. III, Ed. Militară, Bucureşti, 1975.

Maurice de la Chatre, *Histoire des Papes*, Paris, 1898.

Ioan Chiper, *România şi Germania nazistă*, Ed. Elion, Bucureşti, 2000.

Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992.

Şerban Cioculescu, *Viaţa lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1977.

Preot Elia Citterio, „Învăţătura spirituală a stareţului Paisie. Radiografia unei obşti" în *Românii în reînnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iaşi, 1997.

Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul mareşalului Antonescu. Documente*, vol. I-III, Ed. Saeculum şi Europa Nova, Bucureşti, 1995.

William Clarke, *Averea pierdută a ţarilor*, Ed. Vivaldi, Bucureşti, 1997.

Gheorghe Cliveti, „Independenţa naţională şi modernizarea instituţiilor româneşti" în *Istoria Partidului Naţional Liberal*, Ed. All, Bucureşti, 2000.

Dr. Ionel Cloşcă, prof. univ. dr. Ioan Suceavă, *Dreptul internaţional umanitar al conflictelor armate. Documente*, Ed. Şansa SRL, Bucureşti, 1993.

Răzvan Codrescu, *Spiritul Dreptei*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1997.

Mihai Cojocariu, *Partida naţională şi constituirea statului român* (1856-1859), Ed. Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 1995.

Petru Comarnescu, *Jurnal, 1931-1937*, Ed. Institutului European, Iaşi, 1994.

Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *Francmasoneria. O nouă viziune asupra istoriei lumii civilizate*, vol. I, Ed. Valahia, Bucureşti, 1991.

Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *Istoria Franc-Masoneriei (926 –1960)*, Ed. Tempus, Bucureşti, 1992.

Gen. N.M. Condiescu, *Note zilnice (18 oct. 1880-15 ian. 1939)*, Biblioteca Naţională, Serviciul Colecţii Speciale, Secţia Manuscrise, exemplar dactilo, anul 1918, Caietele 4-5.

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999.

Francis Comte, *Christian Rakovski (1873-1941). Essai de biographie politique*, Teză de doctorat, Université de Bordeaux III, 1973.

Corneliu Coposu, „Un moment de răscruce în lupta pentru apărarea libertăţilor democratice din istoria României: Pactul de neagresiune electorală al opoziţiei din noiembrie 1937" în *Radiografia Dreptei româneşti*, Ed. FF Press, Bucureşti, 1996.

Constantin Corbu, *Răscoala ţăranilor de la 1888*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

N. Corivan, „Alegerea ca domn a lui Al.I. Cuza" în *Cuza Vodă in memoriam*, Iaşi, 1970.

Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal. Un aventurier pe Tron – Carol al II-lea (1930-1940)*, Ed. Globus, Bucureşti, 1990.

Neagu Cosma, dr. Dumitru Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. I-IV, Ed. Politică, Bucureşti, 1980.

Nichifor Crainic, *Germania şi Italia în scrisul meu de la 1932 încoace*, Ed. Georgescu Delafras, Bucureşti, 1941.

Ion Cristoiu, „Adevărul pentru totdeauna pierdut" în *Flacăra lui Adrian Păunescu*, nr. 1/6 septembrie 2001.

George Crowder, *Anarhismul*, Ed. Antet, Bucureşti, 1997.

Ap. Dascalakis, *Rhigas Velestinlis, la revolution française et les préludes de l'indépendence héllénique*, Paris, 1937.

Barbu Delavrancea, *Patria şi patriotismul*, Ed. Socec, Bucureşti, 1924 (Ediţia Octav Minar).

Cella Delavrancea, *Dintr-un secol de viaţă*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1988.

Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, Ed. Enciclopedică, Bucharest, 1991.

C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare*, Ed. Universala, Bucureşti, 1910.

F. Dölger, *Rom in der Gedankenwelt der Byzantiner*, Ettal, 1953.

Radu Dragnea, *Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, 1926.

Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.

Toma Dragu, *Partidul Liberal şi Chestia ţărănească. Destăinuirile unui fost magistrat în Afacerea Kogălniceanu*, Ed. Dimitrie C. Ionescu, Bucureşti, 1908.

François-Georges Dreyfus, *Le IIIe Reich*, Ed. de Fallois, Paris, 1998.

I.G. Duca, *Memorii*, vol. I-IV, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1994.

I.G. Duca, *Portrete şi amintiri*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1932.

Lavinia-Dacia Dumitraşcu, „Un moment al luptei politice din România: Iaşi, 8 noiembrie 1940" în *Radiografia Dreptei româneşti*, Ed. FF Press, Bucureşti, 1996.

Colonel dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, „Opoziţie sau conflict?", în *Revista de istorie militară*, nr. 1/1996.

Gheorghe Duzinchevici, *Beizade Grigore Sturdza şi polonii (legături polone-române în anii 1858-1859)*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1941.

Gh. Duzinchevici, *Un agent francmason în Moldova la 1858*, publicat în broşură ca extras din *Revista Critică*, Iaşi, 1939.

Gh. Duzinchevici, *Un document sur l'émeute de Ploeşti (8-20 aout 1870)*, Ed. Datina Românească – Vălenii de Munte, 1937.

Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, vol. I-II, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997.

Mircea Eliade, *Textele „Legionare" şi despre „românism"*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001 (ediţie îngrijită de Mircea Handoca).

M. Eminescu, *Opera politică*, Ed. Publistar, Bucureşti, 1999.

Julius Evola, *Metafizica sexului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.

Albert Falcionelli, *Les societes secretes italiennes. Les Carbonari – La Camorra. La Mafia*, Ed. Payot, Paris ,1936.

Nicolae Filipescu, *Discursuri politice (1888-1901)*, vol. I-II, Ed. Minerva, Bucureşti, 1912.

Ioan C. Filitti, *Frământări politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1932.

George Fotino, *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, (1903-1909), Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1933.

Augustus Franzen, Remigius Baumer, *Istoria papilor*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti, 1996.

Nicoleta Franck, *O înfrîngere în victorie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992.

David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii faţă de România (1938-1940)*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti,1983.

Funk-Brentano, *Franţa de altădată*, Ed. Contemporană, Bucureşti, 1944.

François Furet, *Reflecţii asupra Revoluţiei Franceze*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1992.

François Furet, Ernst Nolte, *Fascism şi comunism*, Ed. Univers, Bucureşti, 2000.

Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991.

C. Gane, *P.P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, vol. I- II, Ed. Universu, Bucureşti, 1936.

Alexandru Gârneaţă, *Adevărata istorie a unei monarhii. Familia Hohenzollern*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, f.a.

Leopold Genicot, *Le De Regno: speculation ou realisme*?, Katholieke Universiteit Leuven, Instituut voor Middeleeuwse Studies,1976, partea I.

Maria Georgescu, „Alexandru Ioan Cuza, domnul Unirii şi al Reformelor" în *Revista de Istorie Militară*, nr.1(59)/2000.

Maria Georgescu, „Politica militară a guvernării liberale din anii 1867-1868" în *File din istoria militară a poporului român*, vol. III, Editura Militară, 1975.

Gen. Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit: Mareşalul Antonescu*, Ed. Machiavelli, Bucureşti, 1996.

Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1940, („Mersul revoluţiei din Muntenia şi atitudinea Marilor Puteri. N. Bălcescu despre revoluţie").

Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, vol. I, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1976.

Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, Ed. All, Bucureşti, 2000.

C.C. Giurescu, *Ion C. Brătianu. Acte şi cuvîntări, (1 mai 1877-30 aprilie 1878)*, Ed. Cartea românească, Bucureşti, 1930.

Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1971.

Constantin C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Ed. All, Bucureşti, 1996.

Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Ed. All, Bucureşti, 1999.

Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, Ed. Imprimeriilor Statului, Bucureşti, 1927.

Iordache Golescu, *Scrieri alese* (*Prescurtă însemnare dă turburarea Ţării Rumâneşti, ce s-a întîmplat la leat 1821, mart, după moartea lui Aleco vodă Şuţu*), Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1990.

Emanoil Hagi-Mosco, *Bucureşti. Amintirile unui oraş*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1995.

C. Hamangiu, *Codex Romaniae*, Ed. Cultura Naţională, Bucureşti, 1926.

Brigitte Hamann, *Viena lui Hitler. Anii de ucenicie ai unui dictator*, Ed. Vivaldi, Bucureşti 2000.

Petre V. Haneş, *M. Kogălniceanu. Scrisori din exil*, Ed. Societatea Prietenii Istoriei Literare, Bucureşti, 1934.

Spiru Haret, *Chestia ţărănească*, Ed. Carol Goebl, Bucureşti, 1905.

Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail". O contribuţie la problema fascismului internaţional*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1999.

Joe Heydecker, Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Ed. Orizonturi, Bucureşti, 1990.

Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944)*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.

Adolf Hitler, *Mein Kampf*, vol. I-II, Ed. Beladi, 1997.

Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.

R. Holtzmann, *Geschichte der sächsischen Kaizerzeit (900-1024)*, Darmstadt, 1961.

Jean D'Hospital, *Trois papes au tournant de l' Histoire. Pius XII – Ioan XXIII – Paul VI*, Ed. Academique Perrin, Paris, 1969.

Ioan Hudiță, *Jurnal politic (1 ianuarie 1940-6 septembrie 1940)*, Ed. Institutului European, Iași, 1998.

Ioan Hudiță, *Jurnal politic (1 ianuarie 1944-24 august 1944*), Ed. Roza Vînturilor, București, 1997.

K. Hurmuzaki, *Kandidatura Prințului Grigorie Sturdza*, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1858.

Grigore N. Ionașcu, *După 45 de ani. Mișcarea separatistă din Iași*, Ed. Întîia Tipolitografie P.M. Pestemalgioglu, Brăila, 1911.

Take Ionescu, *Amintiri*, Ed. Socec, București '922.

Anastasie Iordache, *Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

Nicolae Iorga, „Cugetători români de acum o sută de ani. I. Trei conservatori în epoca de unire și consolidare", Monitorul Oficial București, 1939, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXI, Mem. 21.

Nicolae Iorga, „Despre revoluția dela 1848 în Moldova" în *Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria III, Tomul XX, Mem. 2, Ed. Monitorul Oficial, București, 1938.

N. Iorga, *Doi ani de Restaurație*, Ed. Datina Românească, Vălenii de Munte, 1932.

Nicolae Iorga, „Doctrina națională" în *Doctrinele partidelor politice*, Institutul Social Român, Ed. Cultura Națională, București, 1923.

N. Iorga, *Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1996.

Nicolae Iorga, *Istoria românilor. Monarhii*, Bucureşti f.a.

Nicolae Iorga, „Istoricul Constituţiei româneşti" în *Constituţia din 1923 în dezbaterea contemporanilor*, Ed. Humanitas, 1990.

Nicolae Iorga, *Supt trei regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral şi naţional*, Ed. PRO, Bucureşti, 1999.

Nicolae Iorga, *O viaţă de om aşa cum a fost*, Ed. Minerva, 1972.

N. Iorga, *Istoria unei legende: Iuliu Maniu*, Ed. Datina Românească, Vălenii de Munte, 1934.

Nicolae Iorga, *Politica externă a regelui Carol I. Lecţii ţinute la Universitatea din Bucureşti*, Ed. Carol Goebl, Bucureşti, 1916.

N. Iorga, *Ultimele*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978.

G.D. Iscru, *Revoluţia română din 1848-1849*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1988.

Victor Jinga, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Ed. Tipocart, Braşov, 1995.

Barbu Katargiu, *Discursuri parlamentare (1859-1862 iunie 8)*, Ed. Minerva, 1914.

Ian Kershaw, *Hitler. Ascensiunea la Putere (Între trecut şi viitor)*, Ed. Antet, 1991.

Dr. Hans Kochler, „Ethical Aspects of Sanctions in International Law" în *Review of International Affairs*, Belgrad, 1995.

Vasile M. Kogălniceanu, *Un cuvînt asupra învoielilor agricole*, Ed. Dimitrie C. Ionescu, Bucureşti, 1907.

Vasile M. Kogălniceanu, *Către săteni*, Ed. Carol Goebl, Bucureşti, 1906.

Vasile M. Kogălniceanu, *Istoricul chestiunei ţărăneşti*, Ed. Carol Goebl, Bucureşti, 1907 (ediţia a II-a).

Vasile M. Kogălniceanu, *Acte relative la 2 mai 1864*, Bucureşti, 1894.

P.A. Kropotkin, *Amintirile unui răzvrătit*, Ed. Politică, Bucureşti, 1969.

Joachim von Kürenberg, *Carol al II-lea şi Doamna Lupescu*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 2000.

Simona Lahovary, *Memoires*, vol. I, p. 79, Biblioteca Naţională, Serviciul Colecţii Speciale, Secţia Manuscrise, MS. 11 230.

Alex. Lapedatu, „Austria şi lovitura de stat dela 2/14 mai 1864" în *Analele Academiei Române; Memoriile Secţiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXVIII, Mem. 5, Ed. Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1946, p. 61.

Alex. Lapedatu, „Ion Câmpineanu" în *Figuri revoluţionare române*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1937.

Alex. Lapedatu, „În jurul asasinării lui Barbu Catargiu", *Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice*, Seria III, Tomul XIV, Mem.7.

Alex. Lapedatu, „Preludiile căderii lui Cuza-Vodă" în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXV, Mem. 25, Ed. Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1943.

Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. II, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988.

Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994.

Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera şi ciocanul. Povestea regelui Mihai al României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998.

Arthur Gould Lee, *Elena, Regina-mamă a României*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000.

Leonida Loghin, *Mari Conferinţe Internaţionale (1939-1945)*, Ed. Politică, Bucureşti, 1989.

Stefan Logigan, *Rumäniens Eisene Garde. Ein Legionär erinnert sich*, Ed. Universitas, München, 1996.

Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialîc. Exegeză nocturnă a Crailor de Curtea-Veche*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1981.

E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne*, vol. I-III, Ed. Ancora, Bucureşti, 1924.

Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri (1939-1940)*, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000.

Ioan Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Ed. Fundaţei Culturale Regale „Principele Carol", Bucureşti, 1937.

Niccolo Machiavelli, *Arta războiului*, Ed. Antet, Bucureşti, 1999.

V.N. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuţiuni la studiul evoluţiei sociale româneşti*, Ed. Institutului de Arte Grafice „Bucovina", Bucureşti, 1936.

Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.

Curzio Malaparte, *Tehnica loviturii de stat*, Ed. Nemira, Bucureşti, 1996.

Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1997.

Ion Mamina, *Monarhia constituţională în România. Enciclopedie politică (1866-1938)*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2000.

Prof. senator Badea Mangâru, *România sub Vodă Cuza, regii Carol I şi Ferdinand I*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti. 1932.

Grigore V. Maniu, „Procesul Memorandului, corespondență specială a ziarului *Dreptul* din 25 aprilie – 12 mai 1894" în *Veac vechi, veac nou*, Ed. Eminescu, București, 1985.

Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, Ed. Cugetarea, București, 1942.

Alexandru Marcu, *Conspiratori și conspirații în epoca renașterii politice a României (1848-1877)*, Ed. Cartea Românească, București, 1930.

Al. Marghiloman, „Doctrina conservatoare" în *Doctrinele partidelor politice*, Ed. Cultura Națională, București, 1923.

Alexandru Marghiloman, *Note politice (1897-1924)*, Ed. Eminescu, București, 1927.

Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol. I-III, Ed. Eminescu, București, 1991.

Paul Marion, *Leur combat*, Ed. Artheme Fayard, Paris, 1940.

Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Ed. Nemira, București, 1998.

Virgil Măgureanu, *Studii de sociologie politică*, Ed. Albatros, București, 1997.

Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism*, Ed. Humanitas, București, 1991.

Simion Mehedinți, *Către noua generație. Biserica – Școala – Armata – Tineretul*, Ed. Socec, București, 1923.

Memoriile principelui Nicolae Șuțu, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997.

Memoriile regelui Carol I al României, de un martor ocular, Ed. Scripta, București, 1993.

Paul Mihail, *Jurnal (1940-1944)*, Ed. Paideia, București, 1999.

Dr. Şerban Milcoveanu, *Corneliu Z. Codreanu, altceva decît Horia Sima*, Vol. I-II, Biblioteca „Învierea" nr. 7, Bucureşti, 1996.

Roger Mucchielli, *La Subversion*, Ed. Bordas, Paris, 1971.

Nicolae Murgu, Paul Ştefănescu, Mugur Isărescu, *Afaceri şi căderi financiare în lumea capitalului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I (1918-1933), Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

Claudio Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea şi noua Inchiziţie*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001.

Stelian Neagoe, *Cazul Barbu Catargiu, o crimă politică perfectă*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1992.

Stelian Neagoe, *Istoria politică a României (1944-1947)*, Ed. Noua Alternativă, Bucureşti, 1996.

Gen. mr. ing. Gheorghe Negrescu, *Din amintirile unui vechi aviator*, Ed. Militară, Bucureşti, 1977.

Horia Nestorescu-Bălceşti, *Ordinul Masonic Român*, Ed. Şansa SRL, Bucureşti, 1993.

Raymund Netzhammer, *Bischof in Rumanien* vol. I-II, Verlag Sudostdeutsches Kulturwerk, München, 1995.

Prinţul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra Coroanei României*, Ed. Moldova, Iaşi, 1991.

Ion Nistor, *Din corespondenţa familiei Ion C. Brătianu (1859-1883)*, Imprimeriile „Independenţa", Bucureşti, 1933.

Ion I. Nistor, „Relaţiile principilor Caragheorghe şi Miloş Obrenovic cu ţara Românească", în *Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice*. Seria III, Tomul XXVII, Mem. 12, Monitorul Oficial, Bucureşti, 1945.

Alexandru Odobescu, *Istoria archeologiei*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

Z. Ornea, *Sămănătorismul*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1998.

Z. Ornea, *Viaţa lui C. Stere*, vol.1-2, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1989.

Acad. Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

Bruce Page, David Leitch, Phillip Knightley, *Philby, the Spy Who Betrayed a Generation*, Sphere Books Limited, London, 1982.

Preot Ştefan Palaghiţă, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1993.

Alexandru Paleologu, *Treptele lumii*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1978.

Petre Pandrea, *Garda de Fier*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001.

Petre Pandrea, *Helvetizarea României*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001.

George Panu, *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1998.

Ovidiu Papadima, *Literatura populară română*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

Constantin Papanace, *Evocări*, Ed. Buna Vestire, 1997.

Ştefan Pascu, *Avram Iancu*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1972.

Paul al României, *Carol al II-lea, Rege al României*, Ed. Holding Reporter, Bucureşti, 1991.

Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galaţi, 1996.

Paul Păltănea, *Viaţa lui Costache Negri*, Ed. Junimea, Iaşi,1985.

Lucreţiu Pătrăşcanu, *Sub trei dictaturi*, Ed. Forum, Bucureşti, 1945.

Vasile Pârvan, *Idei şi forme istorice*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1920.

Mihai Pelin, *Iluziile lui Iuliu Maniu*, Ed. Viitorul Românesc, Bucureşti, 2000.

Gabriel Perreux, *Amorurile principelui Carol de Hohenzollern*, Ed. Omnes, Bucureşti, 1991.

Toma Petrescu, *Conspiraţia lojilor*, Ed. Sfarmă-Piatră, Bucureşti, 1941.

Const.-Titel Petrescu, *Socialismul în România (1835-6 septembrie 1940)*, Biblioteca Socialistă, Bucureşti, f.a.

I. Petrovici, „În jurul unui aforism al lui Titu Maiorescu", *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Literare*. Seria III, Tomul XVI, Mem. 3, Ed. Monitorul Oficial Bucureşti, 1947.

Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluţiei ruse*, Ed. Humanitas, Bucureşti,1998.

Gh. Platon, „Ecoul internaţional al unirii Principatelor Române" în *Cuza Vodă in memoriam*, Institutul de Istorie şi Arheologie, Iaşi, 1973.

Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985.

Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Ed. Universității „Al.I. Cuza", Iași, 1993.

Gh. Platon, „Societatea românească între medieval și modern" în *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Ed. Universității „Al.I. Cuza", Iași, 1993.

Î.P.S. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea, documente, însemnări și corspondențe*, cap. „Însemnări personale", Sibiu, 1987.

Mihail Polihroniade și Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I (1866-1877), Ed. Vremea, 1937.

Grigore Traian Pop, *Mișcarea legionară, idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, Ed. Ion Cristoiu, București, 1999.

Pompiliu Pop-Mureșan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, București, 1946.

Mihail Popescu, *Documente inedite privitoare la Istoria Transilvaniei între 1848-1859 din actele Arhivei de Stat a Ministerului de Interne și Justiție dela Viena*, Ed. Cartea Românească, București, 1929.

Dr. Șt. Popescu-Filutza, *Tragedia țărănismului*, Ed. Voința Prahovei, Ploiești, 1935.

Ion Popescu-Sireteanu, *Limbă și cultură populară*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Aurel C. Popovici, *Naționalism sau democrație*, Ed. Minerva, București, 1910.

Dumitru Popovici, „Educația națională" în *Investigarea națiunilor. Aspecte teoretice și metodologice*, Ed. Licorna, București, 1998.

Tiberiul Puiu, *Ucraina și ucrainenii*, Ed. Mustang, București, 1999.

Rolf Pusch, Gerhard Stelzer, *Diplomaţi germani la Bucureşti*, Ed. All, Bucureşti, 2001.

Paul D. Quinlan, *Regele playboy. Carol al II-lea de România*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2001.

Mircea T. Radu, *1821. Tudor Vladimirescu şi revoluţia din Ţara Românească*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978.

C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1990.

C. Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1999.

Lucreţia Rădulescu-Pravăţ, *Activitatea lui Mihail Kogălniceanu pînă la 1866*, vol. I-II, Iaşi, 1913.

Şerban Rădulescu-Zoner, coordonator, Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onişoru, Dumitru Şandru, Apostol Stan, *Istoria Partidului Naţional Liberal*, Ed. All, Bucureşti, 2000.

Constant Răutu, *Eugeniu Carada. Omul şi opera*, Ed. Ramuri, Craiova, 1940.

Mihnea Romalo, *România în al doilea război mondial (1941-1945)*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2001.

Mihail Gr. Romaşcanu, *Eugeniu Carada (1836-1910)*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1937.

D. Rosenzweig, „Al doilea imperiu în Franţa" în *Manual de istorie universală modernă*, Universitatea Bucureşti, 1972, vol. II, partea I.

C.A. Rosetti, *Jurnalul meu*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1974.

Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1987.

Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ed. Adevărul, Bucureşti, 1993.

Gen. Radu Rosetti, „Garda Națională. Scurt istoric. Rostul ei în războiul din 1877-1878", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXV, Mem. 10, Monitorul Oficial, București, 1943.

Gen. Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914 -1919)*, Ed. Modelism, București, 1997.

D. Russo, *Studii istorice greco-române*, vol. I-II, Editura pentru Literatură și Artă a Fundației Carol II, București, 1939.

V. Russu, „Monstruoasa coaliție și detronarea lui Al.I. Cuza" în *Cuza Vodă in memoriam*, Ed. Junimea, Iași, 1973.

Ion Rusu-Abrudeanu, *Miron Cristea*, București, 1929.

Ion Rusu-Abrudeanu, *România și războiul mondial*, Ed. Socec, București, 1921.

Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România (1919-1940)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

Dr. Gheorghe Sbârnă, *Parlamentul și politica externă a României (1919 – 1940)*, Ed. Sylvi, București, 2000.

Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național-Țărănesc*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Ioan Scurtu, *Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică*, Ed. Muzeion, București, 1992.

Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Ed. Enciclopedică, București, 1995.

Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la Români (1866-1938)*, Ed. Humanitas, București, 1990.

Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Ed. Paideia, București, 1999.

Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935-1944*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.

Romulus Seişanu, *Principiul naţionalităţilor*, Ed. Universul, Bucureşti, 1935.

Duiliu Sfinţescu, *Din luptele tineretului român, 1919-1939 (culegere de texte)*, Ed. Buna Vestire, Bucureşti, 1993.

Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial*, Fundaţia Regele Carol I, Bucureşti, 1939.

Victor Slăvescu, „Corespondenţa lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza (1860-1880)", în *Analele Academiei Române, Memoriile Secţiunii Istorice*, Seria III, Tomul XXV, Mem. 28, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 1943.

Victor Slăvescu, „Scrisori inedite ale lui Barbu Catargiu. Ianuarie-octombrie 1861", extras din revista *Arhiva românească*, tom.VII, Bucureşti, 1941.

George Sofronie, *Tratatul de la Lateran (11 februarie 1929) şi statutul internaţional al Papalităţii*, Tipografia şi Litografia Românească, Oradea, 1930.

Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viaţa economică şi politică a României (1933-1938)*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

I.V. Stalin, *Opere*, vol. II (1907-1913), Ed. P.M.R., Bucureşti, 1949.

Apostol Stan, *Ion C. Brătianu şi liberalismul român*, Ed. Globus, Bucureşti, 1993.

Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979.

Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieţi*, Ed. Saeculum I.O., Bucureşti, 1999.

Valeriu Stan, „Enigma unui atentat: moartea lui Barbu Catargiu" în *Magazin istoric* nr. 2 (35) februarie 1970.

Dumitru Stăniloae, *Reflecţii despre spiritualitatea poporului român*, Ed. Elion, Bucureşti, 2001.

Nicolae Stoicescu, *Dionisie Eclesiarhul. Hronograf 1764-1815*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1987.

Otto Strasser, *Hitler et moi*, Ed. Bernard Grasset, Paris, 1940.

Eugen Străuţiu, *Cămăşi verzi, stindarde roşii. Pagini din trecutul relaţiilor româno-evreieşti*, Ed. Continent, Sibiu, 1996.

Flor Strejnicu, *Creştinismul Mişcării legionare*, Ed. Imago, Sibiu, 2001.

Dimitrie A. Sturdza, *Cuvîntări în memoria lui Ion C. Brătianu*, vol I, Bucureşti, f.a.

Dimitrie A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I. Fapte – Cuvîntări – Documente*, Tom I, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1906.

Mihai Dim. Sturdza, „*Junimea* societate secretă" în revista *Ethos* nr. 1, Paris, 1973.

Mihai Dimitri Sturdza, „La Russie et la desunion des Principautes Roumaines. 1864-1866", École Practique des Hautes Études, Sorbone, *Cahiers du Monde Russe et Soviétique*, Volume XII, 3e Cahier, Ed. Mouton et Co, Paris, 1971.

Tad Szulc, *The Secret Alliance. The Extraordinary Story of the Rescue of the Jews since World War II*, Ed. MacMillan, London, 1992.

Pamfil Şeicaru, *Istoria Partidelor Naţional, Ţărănist şi Naţional-Ţărănist*, Ed. Victor Frunză, Bucureşti, 2000.

Preot prof. dr. Niculae Şerbănescu, prof. dr. Nicolae Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418)*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987.

Paul Ştefănescu, *Asasinatele politice în istoria României*, Ed. Vestala, Bucureşti, 2000.

Genevieve Tabouis, *Douăzeci de ani de tensiune diplomatică*, Ed. Politică, Bucureşti, 1965.

Prof. Gh. Taşcă, „Domnia Regelui Carol I. Organizarea economică" în *5 conferinţe ţinute la Universitatea Liberă în anul 1940*, Imprimeriile „Independenţa", Bucureşti, 1941.

Gr. Tăuşan şi prof. Gh. Lazăr, *Ion C. Brătianu*, Imprimeriile „Independenţa", 1937.

Răzvan Theodorescu, *Despre prima modernitate a românilor.* (Discurs de recepţie), Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2001.

Nicolae Titulescu, *Documente confidenţiale*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1992.

Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii (1916-1944)*, Ed. Roza Vînturilor şi Ed. R.A.I., Bucureşti, 1994.

Cristian Troncotă, „Între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluţie în Ţara Românească" în *Magazin istoric* nr. 1/1994.

Gheorghe Ţiţeica, „Structura materiei. Teoriile vechi", în revista *Natura*, Anul XXI, 15 ianuarie 1932.

Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov şi Serviciul Secret de Informaţii al Armatei Române*, Ed. Evenimentul Românesc, Bucureşti, 1997.

Cristian Troncotă, *Istoria Serviciilor Secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999.

Pavel Ţugui, *Istoria şi limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost şef de Secţie a CC al PMR*, Ed. Ion Cristoiu, Bucureşti, 1999.

Petre Ţurlea, *Partidul Naţional Liberal-Tătărescu*, Ed. Libra, Bucureşti, 2001.

I.G. Valentineanu, *Adevărul asupra uciderii lui Barbu Catargiu*, Tipolitografia Eduard Wiegard et. Co, Bucureşti, 1896.

I.G.Valentineanu, *Din memoriile mele (o pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea şi înmormîntarea lui Cuza-Vodă – 1859, 1866, 1873*, Tipografia Modernă Gr. Luis, Bucuresci, 1898.

Liviu Vălenaş, *Mareşalul Antonescu şi frontul secret. Convorbiri cu Gheorghe Barbul*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2001.

Edmond Vermeil, *Doctrinaires de la révolution allemande (1918-1938)*, Ed. Fernand Sorlot, Paris, 1938.

Emil Vîrtosu, *Mărturii noi din viaţa lui Tudor Vladimirescu*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1941.

Gelu Voican Voiculescu, „Tăslăuanu, contemporanul nostru", studiu introductiv la Octavian C. Tăslăuanu, *Obsesia europeană*, Ed. Scripta, Bucureşti, 1996.

Gioacchino Volpe, *Istoria mişcării fasciste*, Ed. Novissima, Roma, 1940.

Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut*, Ed. Humanitas, Bucureşti 1992.

Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1985.

Eugen Weber, „România", în *Dreapta europeană. Profil istoric*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1995.

Teodor Wexler, Mihaela Popov, *Anchete şi procese uitate (1945-1960)*, vol. I-II, Ed. Fundaţiei W. Filderman, Bucureşti, 2001.

Richard Wurmbrand, *Marx şi satan*, Ed. Stephanus, Bucureşti, 1994.

Constantin Xeni, *Take Ionescu*, Ed. Profil, Bucureşti, 1999.

A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, Ed. Albert Baer, Bucureşti, 1910.

A.D. Xenopol, *Nicolae Kretzulescu. Viaţa şi faptele lui (1812-1900)*, Ed. Socec, Bucureşti, 1915.

Dan Zamfirescu, *Regele şi Mareşalul*, Ed. Roza Vînturilor, Bucureşti, 1994.

G. Zane, „Probleme de economie financiară în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza" în *Cuza Vodă - in memoriam*, Ed. Junimea, Iaşi, 1976.

Corneliu Zelea Codreanu, „Păşind în viaţă" în *Din luptele tineretului român (1919-1939)*, Ed. Fundaţiei Buna Vestire, Bucureşti, 1993.

Corneliu Zelea-Codreanu, *Pentru legionari*, Ed. Scara, Bucureşti, 1999.

Ştefan Zeletin, *Burghezia română*, Ed. Nemira, Bucureşti, 1997.

Lucrări de sinteză şi cu autor colectiv

Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944), vol. I, Ed. Cozia, Bucureşti, 1991,

Antonescu. Mareşalul României şi războaiele de reîntregire, Ed. Nagard, Cannaregio Veneţia, 1988.

C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu. Amintiri. Documente. Corespondenţă, Ed. Forum, Bucureşti, 1992.

Cine a fost Armand Călinescu; mărturii, Ed. Presa Naţională, Bucureşti, 1992.

Colecţia general Tell, Arhiva Muzeului Militar Bucureşti, Div. III 52, dosar „A".

Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor, Ed. Humanitas, București, 1990.

Din corespondența familiei Ion C. Brătianu (1887-1888), vol. III, Ed. Independența, București, 1934.

Din scrierile și cuvîntările lui Ion C. Brătianu. Lupta pentru redeșteptarea națională, Ed. Imprimeriile „Independența", București, 1921.

Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1861), Ed. Academiei Române, 1989.

Domnia regelui Carol I. 5 conferințe ținute la Universitatea Liberă în anul 1940, Ed. „Imprimeriile Independența", București, 1941.

Dosar Horia Sima (1940-1946), Ed. Evenimentul Românesc, București, 2000.

Ion Antonescu și „Garda de Fier", Ed. Rom-Edition, Tîrgu-Mureș, 1991. (Sub acest titlu a fost publicat primul volum din *Pe marginea prăpastiei*, cu note și comentarii de Serafim Duicu.)

Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918, Ed. Academiei Române, București, 1983.

Iuliu Maniu în fața istoriei, Ed. Gândirea Românească, București, 1993.

Marea răscoală a țăranilor din 1907, Ed. Academiei Române, București, 1987.

Pe marginea prăpastiei, 21-23 ianuarie 1941, Ed. Scripta, București, 1992.

Problema evreiască, Stenogramele Consiliului de Miniștri, Ed. Hasefer, București.

Răscoala țăranilor din 1907, Editura de Stat, vol. I-III, București, 1948.

Relaţiile româno-sovietice. Documente vol. I (1917-1934), Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1999.

România în anii celui de-al doilea război mondial, vol. I-II, Ed. Militară, Bucureşti, 1989.

Românii la 1859 – Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984.

Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I, Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 1997, p. 1 (ediţie întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu şi Bogdan Florin Popovici).

Veac vechi, veac nou. Mărturii, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1985.

Viaţa şi opera lui Vintilă I.C. Brătianu, Imprimeriile „Independenţa", Bucureşti, 1936, (Aşezământul Cultural Ion. C. Brătianu, XXXII).

23 august 1944 în arhivele comuniste, Ed. Majadahonda, Bucureşti, 2000.